

The Project Gutenberg eBook of Erämaan taistelu: Historiallinen romaani, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Erämaan taistelu: Historiallinen romaani

Author: Santeri Ivalo

Release date: October 12, 2013 [EBook #43941]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN TAISTELU: HISTORIALLINEN ROMAANI ***

Produced by Tapio Riikonen

ERÄMAAN TAISTELU

Kirj.

Santeri Ivalo

WSOY, Porvoo, 1909.

SISÄLLYS:

- I. Mustanahon rinteellä.
- II. Piispa tarkastusmatkalla.
- III. Heimolaiskansan luona.
- IV. Kalajärville.
- V. Erämaan taistelu.
- VI. Maailmalle.
- VII. Kovassa on korven leipä.
- VIII. Kaukaisten kuohujen laine.
- IX. Piispa rauhan tuomarina.
- X. Marski Kaarlo Knuutinpoika Turussa.

- XI. Viipuriin.
- XII. Krister Niilonpoika Vaasa.
- XIII. Jumalan tuomio.
- XIV. Kaarlo Knuutinpoika saapuu Viipuriin.
- XV. Rauhan retkillä.
- XVI. Rajankäynnissä.
- XVII. Tupaantuliaiset.
- XVIII. Terve kuningas!
- XIX. Karmalan lähteellä.

I. MUSTANAHON RINTEELLÄ.

Helteisesti paahtoi päivä Mustanahon eteläistä rinnettä, jonka tiheään sekametsään oli avattu pienoinen halme, ikäänkuin ruskahtava täplä lehdon vihreään pintaan. Lehdon takana kohosi tumma, syvien varjojen uurtama, havumetsää kasvava kivikkoharju, joka pohjoiskylmiltä suojasi lehdevän rinteeseen. Mutta siitä alaspäin loivasti laskeutuvan koivikon lävitse pilkisti esiin järven aukea pinta.

Tuo vähäinen viljelystilkku ikäänkuin ujosteli pienuuttaan laidattoman lehdon liepeessä, jyrkän vaaran alla. Mutta ne, jotka aholla työtä tekivät, eivät pienuuttaan arastelleet. Vanhaan kaskeen oli siinä peltopalasta raivattava, ja siinä työssä ahersi nyt kevätkesäisen aamupäivän helteessä sen talon väki, jonka savu koivunlatvain välitse kiemurteli sinervälle taivaalle, — itse tupa oli ikäänkuin kätkeytynyt lahden metsäiseen poukamaan.

Kolme oli halmeella raatajaa, neljäs sen laidassa aittaa pani.

Vanhin ajoi hevosta vakoa pitkin ja hallitsi koko harteivan ruumiinsa voimalla raskasta, jyrkää puuauraa. Hänen luisevat kasvonsa, joita reunusti harva parta, olivat melkein mustat keväisen ahavan poltosta. Päivän ruskeaksi polttama tukka kihermöi niskassa takkuisina suortuvina. Harvaa, harmahtavaa parranreunaa myöten tipahti silloin tällöin hikikarpalo kuin tiettyä vakoaan pitkin karvaiselle rinnalle, joka auki valahtaneen mekonrinnuksen alta punaisena hohti. Hievahtamatonta lujutta kuvastui miehen koko jännittyneestä vartalosta, joka oli auran kurkeen niin kiintonaisesti kumaraan painunut, ettei se suoraksi oiennut silloinkaan, kun terä kannon juureen töksähti ja pysähtyi. Niiltä tiloiltaan mies vain hartiavoimalla kyntövehkeensä kohotti ja ärjäisi, suupielestään puhaltaen, hevoselleen, joka taas painautui raskasta käännöstään vetämään.

Se mies oli Tuomas, Karmalan kyhmyniskainen isäntä, Sysikorven kova raivaaja. Rupeaman aloitettuaan hän sen loppuun asti raatoi kertaakaan levähtämättä, kupeilleen katsomatta, ja samaa työn kuria hän vaati toisiltakin pellonperkkajilta, pojiltaan.

Näistä eräs hänen lähellään, ahon puolella halmetta, muokkasi kuokalla maapohjaisten kivien kupeita. Se oli tanakka pojanpätkä, karkeilta kasvoiltaan ja kankealta ruumiinrakenteeltaan kuin isänsä pienoiskuva, ja Tuomaaksi hän oli ristittykin, isänsä kaimaksi. Niinkuin isä auransa ääressä, niin poika kuokkansa varressa heltämättä kumarassa heilui, heilui kuin vipukone pysähtymättä, selkäänsä oikaisematta. Hän oli isältään oppinut, että työn aikana ei ollut lupa ajatella, puutuiko nuori selkä vai katkesivatko ehkä sivut, työtä vain piti tehdä. Työtä kovaa ja armotonta vaati korpi, jos mieli siitä viljelystä muokata. Ja viljelystä piti muokata, se on elämisen ehto, niin oli opettanut isä.

Mutta halmeen alasyrjässä, lehdon laidassa, minne tuore vesakko huokui edes hiukan viileyttä, siellä seisoi kolmas raataja, Tuomaan nuorempi poika, kuokanvarteensa nojautuneena. Hän katseli ja kopisteli joka puolelta kantoa, joka hänen olisi ollut juurineen kiskottava irti. Mutta sen kannon juuret olivat sitkeät ja syvällä ja hänen jäntereensä olivat hennot ja heikot. Heino — eli Henrikki, joksi hänet oli kirkonpyhimyksen mukaan kastettu — loi siitä työstään kaipaavan katseen ylös Mustanahon rinteelle. Juuri tuossa, mistä tumma harju lähtee nousemaan vihannasta lehdosta, on raikas lähde, ja nuori kuokkija mietti nyt itselleen asiaa, jonka nojalla päästä pistäytymään koivikon viileään siimekseen.

Heino tuli äitiinsä, niin isä usein ivaili. Hän oli kasvoiltaan aivan toista tekoa kuin veli: vilkaspiirteiset, liikkuvat lihakset, leuka vielä haiventa vailla, silmät pyöreät ja pirteät, ne pälyivät alituisen ympärilleen, viihtymättä muuta kuin tuokion kerrallaan tuon ikävän työn ääressä.

Taas hän tokaisi pari kertaa multaa kuokallaan, väänti kantoa puolelle ja toiselle, iski kerran sen sitkeää juurta, mutta siinä iskussa ei ollut uskoa eikä voimaa.

Yhtäkkiä kuitenkin vilkastui veitikan katse. Tuolla halmeen toisella syrjällä pani vielä kolmas nuori mies aitaan uuden raivauksen ympärille. Hän haki aina väliin metsästä aidaksia ja seipäitä ja hänen kirveensä kalkutus kajahti iloisena takaisin tuosta jylhästä, äänettömästä ahosta. Se oli pitkä, solakka, mutta samalla harteava ja voimakas mies; notkeat olivat liikkeet hänen raataessaan, kepeät askeleet hänen astuessaan. Hänen huuliaan varjosti jo pehmeä parranpohja, hänen katseensa oli valoisa ja vapaa, ja tuontuostakin hän työnsä keskestä helähdytti hilpeän vihellyksen. Hän kutsui silloin Peniä, koiraansa, joka mättäiden alta myyriä kaivoi ja aina toisinaan juoksi metsään oravaa haukkumaan.

Tämä nuori mies oli Lauri nimeltään, Tuomas-isännän veljen, Viljo-vainajan poika, Karmalan vanhin perijä. Hänen isänsä oli puolikymmentä vuotta sitten kaatunut kahakoissa kalajärvillä, sinne oli silloin haudattu hänen äitinsäkin, ja orvoksi jäänyt raatoi nyt setänsä talossa, serkkujensa kanssa saman kurin ja komennon alla.

Taas oli Peni aholle loitonnut ja sieltä kuului sen tuttava, ärhentävä haukunta. Aidanpanija iski silloin kirveensä aitaan, tempasi jousensa ja viinensä, jotka siinä seipäessä riippuivat, ja painui kiireellä metsään Penin haukunnan perille.

Nuori kannonheiluttaja oli nähnyt orpanansa kaari kädessä katoavan metsään ja siitä se oli yhtäkkiä hänen katseensa kirkastunut. Miksei hänkin? Hän katsoi tovereitaan: he raatoivat siinä kumarassa niinkuin olivat aamuvaihaisesta asti raataneet, sivuilleen vilkaisematta... Heino hyppäsi kantonsa äärestä, keikahti pensaan taa ja hävisi vesakkoon.

Hän käveli ensiksi kappaleen ylöspäin ahon rinteitä, mistä Penin haukunta kuului, ja pysähtyi tuokioksi vaaran laelle. Tuntuipa toki tuulenhenkikin sen harvaan havukkoon.

Vanha karsikko oli siinä aholla, jonka rinteellä muinoisin oli ollut kalmisto. Kuumuutta huokuivat nyt tasa-selkäiset, vanhat uhrikivet, joille ennen vainajain ateriat oli asetettu, mutta jotka nyt piiloilivat katajapensaiden välissä. Nuoria näreitä oli kasvanut jo sillekin sileälle kentälle, jossa näiden salojen ensimmäiset erämiehet muinoin kuuluivat Tapiota lepytelleen. Mutta erään vanhan pihlajan, pyhän puun, kylkeen oli naulattu laudoista karkeasti veistetty risti. Äidin isä-vainajan, joka aikoinaan oli tietäjänä kuulu, kerrottiin kerran vaihtaneen ne laudat kirkon alttariaidasta, panneen toiset sijaan, ja tuoneen ne tänne karsikkoon. Mutta Heinon äiti oli niistä tehnyt ristin ja sen ääressä se äiti vielä usein iltaisin ja öisinkin kävi polvistumassa ja helminauhaansa lukemassa, kun ei pirtin hälinältä siihen rauhaa saanut. Oli sen Heinokin joskus nähnyt.

Peni oli vaiennut. Heinosta tuntui kaamealta hiljaisuus autiolla aholla ja hän käveli väleen alas notkoon, lähteelle, josta uhriväen ennen sanottiin uhrivetensä hakeneen. Lippi oli lähteen vieressä, himoiten joi hiestynyt nuorukainen raikasta ruostevettä ja istahti sitten veden viereiseen siimekseen, vitsasta vääntämään, oli muka höltynyt kuokasta varsi...

Halmeella raatoivat toiset edelleen. Päivä nousi yhä ylemmäs, yhä kuumemmin se paahtoi kummankin Tuomaan kumarata selkää. Mutta kotvasen kuluttua pysähtyi taas kyntömiehen hevonen: kivi oli vastassa, suuri, maaperäinen kivi, se oli kierrettävä. Kyntäjä huohti, pyyhkäisi hihallaan pölynpeittoisia silmiään, tunki mekon syvemmäs suoliviyön alle ja karisti hiekan pois virsuistaan. Sitä tehdessään katseli hän kynnostään: ei ollut suuri se halmeaukea, mutta vasta oli siitäkin pieni kolkka käännetty. Tuolla alempana vesakon rinnassa on toki maa muheampaa...

Isä-Tuomas siirsi katseensa alas lehdonlaitaan, josta Heinon piti kantoja korjata. Kuokka siellä oli kannon varassa, mutta kuokkijaa ei näkynyt. Hän katsoi toista laitaa, aivotiertä: poissa on aidanpanijakin jousineen. Entistään synkemmäksi kävi ankaran raatajan katse: tuon havainnon hän sai tehdä harva se päivä, milloin muodossa, milloin toisessa. Ei ollut noissa pojissa oikeaa raatajan sydäntä eikä sisua, sitä, jota kysyttiin, jos mieli korvesta leivän lähteä.

— Heinokin, se vetelys! — puhui kumarahartiainen kyntömies harvakseen, heittäessään ohjasperät hevosesensa lanteille. — Laurista en välitä, sen kuitenkin Ukko aina turvaansa ottaa, mutta omalle pojalleni pitää olla apu, siitä on korven raataja tehtävä vaikka kurilla!

Hän läksi auransa luota kävelemään lehtoon päin, ukkosen ilme kasvoillaan. Vesakon rinnassa tulikin jo Lauri koirineen häntä vastaan, — kahta oravaa hän sormessaan kiikutti. Ne ynnä kaarensa hän viskasi aidalle, tarttuen taas kirveeseensä.

— Aikako tässä nyt on parhaalla työrupeamalla oravia ammuskella, ärähti setä hänelle vihaisesti.

— Ainahan niistä pieni apu on, kun veronperijä taloon tulee, vastasi nuori liuhuparta leikkisästi.

— Huono apu, ei se kesäorava taloa pystyssä pidä, murahti Tuomas pyyntimiehen ohi koivikkoon astuessaan. — Ja sinne vielä Heinonkin houkuttelet!

Vesakon laidasta kääntyi isä-Tuomas lähteelle. Aivan oikein, sen partaalla, pehmoisella nurmella, makasi nuori veitikka koivujen viileässä siimeksessä, makasi siinä uneen vaipuneena, kädessään vesa, jota hän oli käynyt vitsakseksi vääntämään. Siihen oli mies uupunut, väsyneenä pitkän rupeaman raadannasta, — aikomus lie ollut levätä vain tuokio, mutta uni oli voittanut.

Isä pysähtyi hetkeksi koivun taa. Ehkä kävi hänen hiukan säälikin poikaa, hentohan tuo oli vielä, hoikkaluinen, vasta seitsemästoista kesä menossa. Mutta ankaruus ei hänen katseestaan sulanut: miehen täytyy karaistua, jos mieli työllä elää, vetelyys ei kelpaa talossa, jonka on pakko korpea avata.

Isä tempasi puoleksi väännetyin vitsan makaavan kädestä ja suomaisi sillä nurmella nukkuvaa poikaa. Isku sattui hartioihin, vitsan kärki läiskäytti lähteen vettä. Säikähtyneenä karahti nuorukainen pystyyn. Hän katsahti isäänsä kerran: siinä katseessa oli hämmästyttäjä ja kauhua. Katsahti toisen kerran, ja jo leimahti silmästä kiukkua ja uhmaa. Isä näki sen, hän aavisti siinä katseessa jotakin, jota hän ei täysin ymmärtänyt eikä sen vuoksi myöskään hallinnut, ja hän suomaisi uudelleen vitsallaan, karjaisten:

— Ole luimistelematta, suori pellolle!

Mutta Heino ei liikahtanut. Tuo kuri, joka ei enää kohdannut vallatonta poikaa, vaan jo mieheksi varttumaisillaan olevaa nuorukaista, nosti tämän sydämeen ennen tuntemattoman katkeruuden ja kapinan tunteen, se ikäänkuin sytytti kipunan, joka siellä sisässä kihelmöi ja poltti. Hän ei sanaakaan virkkanut, mutta hänen täytyi kuitenkin jollakin tavoin viihdyttää sitä polttoa, ja hän tarttui kaksin kourin vieressään kasvavaan koivunvesaan, ikäänkuin tempaistakseen sen juurineen irti maasta. Mutta sepä ei lähtenyt ja nuoren, voimattoman kiukkunsa kiihkossa hän käsillään vetäisi solmuun kasvavan koivun.

Isä katseli ihmetellen sitä nuoren vekaran sisua ja virkkoi jo rauhallisemmin:

— Niskoitteletko, nulikka! Ala astua työhön!

Totellen, mutta mielessään nöyrytmättä, läksi Heino vesakosta halmeelle astumaan. Mutta poikansa jäljessä kävellessään puhui isä vielä, ikäänkuin yleisenä, ainaisena elämänohjeenaan:

— Näinkö sinä luulet leivän vain maatessa kasvavan Karmalan ahoilla! Usko minun sanani: Totuudessa täällä täytyy jokaisen työtä tehdä, katsomatta, tapaako väsymys vai helle, — raada! Siemen on saatava kylvetyksi muokattuun maahan, siitä se on leipä ja vero otettava. Kovalle se panee, orjansa meistä maa tekee, tekee jumalavita, mutta ei auta, sitä meidän on toteltava!

Hän oli näin puhuessaan jo halmeen laitaan astunut, ja asettui auransa ääreen kyntämään. Silloin kuului lehdosta, aidan takaa, siitä, mistä lehmitie kulki Mustanahon rinnettä alas taloon, yhtäkkiä voimakas, hiukan ivalliselta kilahtava ääni:

— Pakkoko on heittäytyä yksinomaan sen nokisen kaskan ja matalan mullan varaan, kun on metsää ja järveä, mistä rennommin elää, ja ehommin.

Kaikki halmeella raatajat kääntyivät karjapolulle päin tuota uutta juttelijaa kuuntelemaan, ja hetkeksi katkesi siihen sekä tora että työnteko, — nuori Tuomas yksin vain heilui mistään välittämättä kuin vipu kuokkansa varressa. Polulle ilmestynyt puhuja oli talon vanhin ja talon vaari, poikain ukko, Tuomaan isä, Karmalan Erä-ukon nimellä tunnettu koko pohjoisessa Hämeessä ja ennenkaikkea Lapinkorvessa. Hän oli jo miespolven ajan ollut Hämeen erämiesten itsemäärätty johtaja, kaukaisimpain takamaiden tuntija, teiden tietäjä, taikojen taitaja. Aikoinaan hän oli ollut Karmalan isäntä hänkin, vaan jo useita vuosia sitten hän oli, menetettyään toiset poikansa kahakoissa kalajärvillä, jättänyt isännyyden talossaan Tuomaalle, pojalleen, joka oli kiintynyt kotoisiin talontöihin ja maan muokkaamiseen. Itse hän oli ennen kaikkea metsämies ja kalastaja. Nepä toimet olivatkin vielä hänen kotikorpensa pääelinkeinoja silloin, kun hän nuorena miehenä hallitsi Mustanahon rinteitä ja sieltä johti erämatkueet salolle kalan ja riistan pyyntiin, eikä hän ollut vanhemmitenkaan voinut näistä mielitöistään luopua. Eipä ollut hän sittenkään, kun kotoisen kaskan ja pellon viljelys Hämeen pohjoisen asutusmaan laidassakin vähitellen voitti vanhat elinkeinot, osannut itseään turpeeseen sitoa, vaan kierteli yhä edelleen enimmäkseen saloa, ansojaan virittäen ja loukkujaan rakentaen, taikka souteli järvellä rysillään, milloin yksin, milloin lemmikkipoikansa poika, Lauri, soutajana tai nuolen noutajana.

Hän oli nyt käynyt hakemassa lehdeksiä lehdosta ja palasi sieltä, korkea kantamus korkeilla hartioillaan, karjapolkua pitkin taloon. Mutta hän oli pellon ohi astuessaan kuullut kappaleen tuota perhekeskustelua, joka hänen mieltään melkoisesti kiinnitti, ja pysähtynyt siihen hänkin sanansa väliin pistämään. Nyt hän astui näkyville aidan taa ja kävi veräjän nojaan ryntäilleen lepäämään. Se oli komea tuo ukko, joka siinä nyt seisoi, selässään mahtava lehtikupo: kookasvartaloineen, leveärintainen, valkopartainen uros, päätään pitempi kaikkia muita. Ja pystyssä hän sen korkeaoitsaisen päänsä pitikin, eikä olleet hartiatkaan vielä kyyryssä niinkuin hänen pojallaan, vaikka hän kantoikin niillä vuosia jo toisen mokoman. Terävänä loisti katse harmaiden kulmien alta, mutta siinä oli samalla lempeää

leikkiäkin, kun hän sieltä aidan luota iski silmää suosikilleen, Laurille. Ja nyt sen näki, keneltä tuo nuori aidanpanija oli rotevan vartensa ja valoisan katseensa perinyt, — hänessä oli ukkonsa ryhtiä paljon ja ukkonsa eleitäkin.

Iva väikkyi vielä vanhuksen huulilla, kun hän toisten ollessa ääneti koivikosta puhettaan jatkoi:

— Ei, Tuomas, kyllähän leipä hyvää on syödä ja tihuntijviksi se on aivan tarpeellista, mutta luissasi sen tunnetkin. Elä heittäydy yksinomaan sen varaan, minkä sinulle halla ja vouti ja pappi siitä talven elämiseksi säästävät. Salolta täällä on eletty ennenkin ja sieltä se on särvin edelleenkin hankittava, nähtiinpä se hyvin viime talvenakin. Anna sinä vain Laurin kaarineen lehdossa liikkuu, kyllä hän sillä rupeamansa maksaa.

— Maksaa minkä maksaa, — oravaparin ja näädän, taikka, kun onni on hyvä, metson ja joskus revon, — eläpä siitä ja elätä talo ja perhekunta!

Näin vastasi Tuomas auransa äärestä, jota hän taas, kiven kierrettyään, sovitteli vaolle. Hän lausui sen matalalla äänellä, rauhallisesti, mutta aidalle asti saattoi kuitenkin nähdä, että hänellä otsasuonet sakoivat ja että hienot väreet viiltelivät hänen koviksi kangistuneita kasvönjantereitään. Tämä oli hänelle näet arka kysymys, se oli hänestä ihan hengenkysymys. Muuta hän ei tässä maailmassa paljoa väittänytkään ymmärtävänsä, mutta tämän asian hän ymmärsi selvästi, hän tunsu sen sekä ruumiissaan että sielussaankin. Eläminen on saatava varman, vakinaisen viljelyksen pohjalle, perheet, ennen kaikkea nuori väki, on totutettava siihen ajatukseen ja tietoon, että kotikaskesta ja pellostä on elettävä, sen hyväksi on kaikki puuha, ja kova, hellittämätön työ omistettava, — ellei siitä eletä, niin on eläminen pohja pilalla! Se oli hänen elämäkokemuksensa ja juuri siksi, että hänessä oli niin lujana tämä usko, juuri siksi oli tämä kysymys hänelle niin arka, — hänen hitaat verensä eivät paljon muulloin kuumenneetkaan, kuin milloin yritettiin järkyttää tätä hänen uskonsa ja työnsä ja koko olemuksensa pohjaa.

Siksi hänellä nytkin jo tuokion kuluttua rinta aaltoili, kun hän melkoista kipakammin lisäsi:

— Veden ja metsän antimien varaan ei saa heittäytyä se, jonka on talo pystyssä pidettävä. Se on satunnaista saalista, mutta perheen nälkä ja voudin vero ei tule sattumoisin.

Mutta aitaan nojaava ukko pysyi yhä leikkisällä päällä vastatessaan:

— Monestipa on vielä kapahaukia ollut orrella, kun jo hinkalo on ollut tyhjä. Eläkä puhu pahoja metsoista, makeilta ne sinunkin suussasi maistuvat.

Taisipa kuulua pientä, hillittyä naurahdusta Laurin puolelta halmetta, ja se jo kuohahdutti Tuomaan mielen. Se kuohahti aina varsinkin silloin, kun vanhojen eräaikojen ihailijat, niinkuin hänen isänsä, tahtoivat nuortenkin, kasvavan polven, mielistä haihduttaa sen uskon pellonviljelykseen, johon kuitenkin ajoi kova pakko, ja siten ikäänkuin vastustivat sitä, mihin hän itse ankaralla työllä ja kurilla pyrki. Siksi hän nyt, painaen auransa yhä syvemmälle maahan ja kiirehtien väsynyttä juhtaansa, torvena vastasi:

— Elä siitä metsostasi ja opeta lapsetkin siihen kuljeskelevaan laiskottelemiseen! Kautta Maarian, totta se helpompaa on, on kevyempää ja vilpoisempaa kierrellä lehtoja, ammuskella lintuja ja vipuja viritellä, taikka meloa katiskoita kokemassa, — on se helpompaa vetelälle miehelle, kuin viertää kaskea tai muokata pelloksi kivikkoahoa. Ei kihoo hiki hartioista, eivät katkeile sivut. Mutta sitä myötenpä se onkin pyyntimiehen sato. Montako hirveä olette viime vuosina näiltä saloilta kaataneet, missä ovat nytkin ne kevätkalat? Tyhjinäpä pysyvät sinunkin ansasi, isä, useimpina aamuina, ja sitä tyhjemmiksi ne katiskatkin käyvät, kuta useampi talonpaikka on avattu tänne Päijänteen rannalle. Sinun nuoruudessasi saattoi eränkäynti vielä talon elättää, nyt se ei riitä. Mutta talo on pystyssä pidettävä — työllä!

Hän vaikeni, suimaisi hevostaan suitsienperillä ja lähti taas uutta vakoa kääntämään päättävästi ja varmasti. Se oli merkki pojillekin taas työhön ryhtyä. Eikä ukkokaan kotvaan aikaan siihen poikansa puheeseen mitään vastannut. Hänen täytyi myöntää, että Tuomaan tuumissa on paljon perää. Kun hänen isävainajansa aikoinaan oli Karmalan lahdenpohjaan ensimmäisen saunan rakentanut, silloin olivat nämä Mustanahon lehdot vielä riistarikkaat, silloin viihtyivät täällä vielä majavat ja saukot, ja antavia olivat kotilahtien apajat. Silloin ei vielä kotaa eikä kaskea savunnutkaan joka poukamassa, vieraan koiran haukuntaa ei pyyntimailla kuulunut eikä häirinnyt eränkävijää kirkonkellojen kalkutus. Metsät olivat koskemattomat ja koluamattomat vielä keskisen Päijänteen rannoilla. Asui silloinkin kyllä jo kalastajia ja metsänkävijöitä vakinaisesti näillä rannoilla pyyntiään harjoittaen ja kauempana korvessa kuljeskelevia lappalaisia verottaen, mutta sille eräasutukselle oli tilaa kyllin. Huoletta sai mies päivän ja viikonkin saloa kiertää, toista pyyntimiestä tapaamatta. Mutta sitten asettui yhä uusia perhekuntia näille entisille takamaille, levottomat ajat, sodat ja verot ajoivat Hämeen rintamaiden eläjiä edemmäs korpeen. Ja perheet kasvoivat, ei riittänyt sauna enää, niinkuin ensimmäiselle tulokkaalle, piti

rakentaa tupa ja ometta ja ometan taa kaataa kaski ja vuoden perästä jo uusi. Päiviä aukeni lehtoon, polkuja pyyntimaille. Tulivat papit ja veronkantajat, kirkon rakensivat Sysikorven harjulle, missä ennen vain rautio karhunkeihäitä kengitti, panivat nimismiehet sarkoja jakamaan ja saatavia punnitsemaan... Sitä myöten kaikkosi riistakin näiltä uusilta rintamailta, karja porkkasi Tapion puhtaat lehdot, ja yhä pitempiä päivämatkoja täytyi erämiehen ruveta kulkemaan saalista tavatakseen.

Se oli totta, elämisen ehdot olivat muuttuneet, se täytyi Erä-ukon myöntää, miettiessään siinä aidan varassa poikansa puheita. Ja totta se oli, että pakko oli opettanut nuoremman polven yhä laajentamaan halmemaitaan ja vanhoja kaskiaan pelloiksikin perkkamaan, — leipäviljaa tarvittiin sitä enemmän, kuta kauemmas erämaa siirtyi. Hidasta ja vastahakoista se ryhtyminen maan kovassa kamarassa myyrästämaan kyllä oli ollut, mutta pakko siihen oli ajanut.

Mutta se ei ollut sittenkään kokonaan totta — ei! Ei ollut totta, että elämisen pakko oli tuominnut näiden seutujen asukkaat jo yksinomaan maan multa turvautumaan. Siihen oli tämän nykypolven saamattomuus, yrittämättömyys ja arkuus ennen kaikkea syynä, sen tunsu vanha erämies syvästi sydämessään. Pelättiin erämaan vaivoja, kartettiin sen vaaroja, hätäiltiin voutien kappoja, ja niin pureuduttiin kiinni maan kamaraan! Mutta vielä hän antoi toki kotikorpikin riistaa sille, joka ottaa osasi. Ja siellä kauempana erämaissa, hämäläisten takamailla, siellä oli salon viljaa vielä määrättömästi, kun vain sen hakijoita tuli. Ne ulottuivat nuo hämäläisten vanhat takamaat niin kauas pohjoiseen, kuin vain mieli teki mennä ja menijässä oli miehuutta. Mutta siinäpä juuri oli vika, — ei kyetty enää erille!

Vakavana oli ukko kotvasen näitä ääneti miettinyt, ja vakavana hän nyt virkahti:

— Vähiltä muistoiltasi puhut, Tuomas, erämiehen elämästä. Kautta Maarian, se ei ole laiskan elämää! Lintu ei tule liikkumatta, kala ei jalan kapsamatta, miestä se kysyy pyyntimiehenkin rupeama, mutta se kysyy häneltä sen lisäksi vielä toista taitoa, tarmoa ja oveluutta kuin turpeen kuokkijalta. Ja vieläkin muuta häneltä kysytään. Ennen karaistiin jo poikain luonto erämaan vaivoissa, nyt niitä miehiset miehet välttävät. Miksei lähde nykyinen väki Lapinkorpeen? Siellä on omilla takamaillamme antavat kalavedet, sieltä hirven ja majavankin löydät, sieltä veronahat ja kapahauet saat kärkkyjille ja itsellesi talven eväät, saat tuskailematta ja — omaa vertasi ruoskimatta! Mutta siihenpä juuri miestä ja miehuutta kysytään toisenlaista, kuin on näillä nykypolven kuokkamiehillä, jotka eivät enää osaa eivätkä uskalla omaansa pitää eikä puolustaa.

Tuomas ajoi hevostaan päätänsä edes kääntämättä. Hän oivalsi kyllä, mihin ukon sanat tähtäsivät, mutta hän murahti vain hiljaa siitä aidan ohi kyntäessään:

— Miehuuttapa todellakin — tappelemaan savolaisten kanssa! Mutta niistä eräretkistä jo luulisi olleen tarpeeksi tuntua tässäkin talossa. Vieläkö sinne nytkin!

Mutta nämä sanat saivat Erä-ukon kiivastumaan. Tuomas oli hipaissut taas hänelle perin arkaa kysymystä, noita kalajärvien kahakoita, jotka olivat olleet monen miehen surmana ja jotka eniten olivat vieroittaneet hämäläisten mielet pois erämailta. Hän koroitti nyt komean äänensä puhuessaan:

— Vielä nytkin, ja siihen sitä juuri miehuutta tarvitaankin. Vai pitäisikö meidän ikiajoiksi jättää hämäläisten vanhat takamaat, joista meillä on runsas elanto tiedossa, ilman muuta savolaisille riistäjille, jättää vain senvuoksi, että he eivät häikäile tulla toisten maille tappelemaan, — sepä olisi todellakin sitä nykypappien opettamaa miehuutta! Kyllähän erämailla surmia on, on siitä surun tuntua ollut tässä talossa muilla ehkä enemmän kuin sinulla. Siellä on minulta kaksi poikaa, siellä on sukuani monta. Mutta sittenkin meidän on muistettava, että nuo takamaat ovat meidän ja sen otukset omamme. Luovutapas takamaasi, pian se silloin tulee savolainen ja ottaa sinulta rintamaasikin ja korjaa sadon pelloltasi, jota vuoden olet tonkinut!

Nyt oli keskustelu livahtanut arimmalle asteelleen, siihen kysymykseen, mistä Pohjois-Hämeen rintamaan asukkaiden kesken aina väittely sukeusi, milloin heitä kaksi tai kolme erimielistä yhteen sattui. Viime vuosikymmeninä olivat nuo vuotuiset, vanhaan Lapinkorpeen Sisä-Suomen vesistöjen varsille tehdyt tuottavat pyyntiretket, joihin rintamaan eläminen vielä suureksi osaksi perustui, joko jääneet kokonaan pois taikka supistuneet lyhyiksi, vähäntuottaviksi salomatkoina. Tämän oli vaikuttanut se, että savolaiset Saimaan asutuilta rannoilta olivat ruvenneet näille samoille hämäläisten erävesille retkeilemään ja siellä nostaneet riidan näiden takamaiden vanhojen omistajain kanssa. Tuolla etäällä erämaissa oli noiden eriheimosten pyyntimiesten kesken siten usein syntynyt kahakoita ja usein verisiä tappeluitakin kalavesistä ja pyyntimaista. Ja nuo miestensyöjät tappelut olivat viime aikoina aivan suivauttaneet hämäläiset koko eräkäyntiin. Mutta heidän joukossaan oli kuitenkin toisia, jotka edelleen vaativat, että erämaille oli sittenkin lähdettävä ja että noita vanhoja takamaita oli hellittämättä heimolle kuuluvina puolustettava. Ja Karmalan Erä-ukko, tuo vanha takamaiden tuntija ja isien vanhan, vapaan elinkeinon ihailija, hän oli tietenkin erämatkojen innokkain puoltaja. Sen tiesivät pellolla raatavat pojatkin. Ja kun he nyt taas kuuluivat ukon äänen kiihtyvän ja näkivät hänen tempovan valkoista partaansa, niin jopa herkesivät Lauri ja Heinokin raatamasta, tarkemmin kuunnellakseen syntyneitä

väittäjä. He olivat koko sydämestään ukon puolella ja ikävöivät hartaasti päästä hekin kerran mukaan noille pyyntimatkoille, joiden iloista ja vaaroista vanhemmat miehet olivat heille niin usein kertoneet. Siksi he niin innostuneina kuuntelivat, kun ukko heidänkin tunteensa sanoihin sovitti. Mutta isä-Tuomas painoi vain hartiavoimalla raskasta kyntövehettä turpeeseen, virkahtaen:

— Ka, tarpokoon salolle tappelemaan ketä haluttaa, sinne jääköön tai silmäpuolena palatkoon! Meidän väki halmeella raataa ja pitää taloa pystyssä, vaikkapa ilman linturokkaakin!

— Ja puree petäjää, kun leipä loppuu eikä ole mistä särpimen ottaa.

Niin vastasi ukko. Mutta jo tuokion kuluttua hän sentään taas vakavammin lisäsi:

— Jää sinä vain, Tuomas, tänne tonkimaan, tänne jäit aina nuorempanakin miehenä. Ja tarvitaanhan se mies talossa naisväen avuksi kotitöitä hoitamaan. Mutta kalajärville tästä nyt taas tänä kesänä toiset lähtevät, sinne lähtevät jo miehet koko rintamaalta, kyllänsä saivat jo viime talvena tapellessaan täällä kotona nälän ja tautien kanssa. Ja perille asti on nyt lähdeittäväkin, muuten ollaan pian iäksi vailla takamaita. Niinpäin on mieli naapureissakin vanhain erämiesten kesken. Suopellon Sipi on varova mies, eikä hän tappeluista rakasta, mutta jo hänenkin pirtissään verkkoja korjataan, ja Ilvesmäessä on jo kevätkausi vuoltu vasamoita. Nyt sitä käydään valmistuksiin käsiksi Karmalassakin ja Pertunpäivän aikaan lähdetään, — se olkoon sillä sanalla jo selväksi puhuttu.

Tuomas ei päätään kääntänyt, mutta hänen niskalihaksensa näyttivät harmista pullistuvan, kun hän ukon uhman kuuli, — hän kyllä tunsikin poikainkin mieliteot. Mutta Lauri, nuori metsämies, jonka sydämessä isoisän jokainen sana oli vahvan vastakäivän tavannut, ei enää jaksanut hillitä sitä kuohahtavaa intoa ja iloa, minkä Erä-ukon lupaus oli hänen mielessään synnyttänyt, hänkin jo puuttui vanhempain puheeseen ja virkahti nuortealla innolla:

— Tässä on, ukko, mies mukaasi Lapinkorpeen tulemaan, ei pidätä minua enää mikään, jos vain erämaille lähdetään.

Mutta tämä nuorukaisen innostus sai hänen setänsä suuttumuksen jo läikähtämään yli laitojensa:

— Mene, suori jo soita rämpimään, vähänpä sinun raadannastasi talo hyötyneekin. Sinne sinua lienee talonvanhin jo vuosikautia houkutellut, sielläpä sukuksikin on. Mutta me toiset jäämme taloa raatamaan, — kuokkikaa, pojat!

Ukko naurahti. Hän tiesi, ettei Tuomas voinut Lauria pidättää erämaille lähtemästä. Mutta hän katsahti nuorinta kuokkijaa, joka halmeen alasyrjässä seisoi kysyvin, levottomin, kaipaavin katsein, ikäänkuin udellen, mikähän hänen kohtalonsa olisi oleva. Ja ukko virkkoi:

— Niin, iskekää vahvasti turvetta! Mutta eiköhän teitä sentään ole kahdessa Tuomaassa kylliksi tämän halmeen haltijoiksi. Antaa Heinon tulla mukaan järville, takamaiden taipaleita oppimaan.

— Heinonko — ei! — Isän ääni oli terävä, melkein kostoniloinen. — Riittää jo, jos yksi Karmalan pojista heittäytyy korvenkulkijaksi. Toiset tarvitaan työssä. Kyllähän Heinolla mieli palaa kaikkiin kujeisiin, näkeehän sen jo silmänpälynnästä, mutta kotona hän silti pysyy. Työhön hänen täytyy oppia, jos ei hyvällä, niin kurilla. Niin, niin, usko se sillä sanalla, poika, täällä minä sinut työssä pidän, pidän näillä kourillani. Sillä vesana vitsa väännettävä.

— Voit sen vääntää vaaraksikin, virkahti ukko vakavammin. — Mutta koeta kuriasi, itsepäähän olet poikasi isäntä. Me lähdemme Laurin kanssa salolle kesäkuntiin, ja taas on talveksi särvintä Karmalassa.

Näin sanoen oikaisi ukko aidalta ja läksi lehtikuormaansa taloon kantamaan. Sorainen polku rasahti raskaiden askeleiden alla ja lepikko suhisi, kun hän sen lävitse taakkaansa veti. Vesakon halki astuttuaan saapui vanhus törmälle, johon rantapensaikon yli näkyi saarien ja niemien lomitse kappale aavaa Päijännettä. Sinne vanhus katseensa suuntasi. Selkä päilyi siellä melkein rasvatyynenä keväisen puolipäivän paahteessa, vedet siintivät sinertäviltä pilvettömän taivaan alla, ja helakasti niihin kuvastui saarten nuori vehreys. Se muistutti eräjärven rauhaa ja kasvatti vanhan pyyntimiehen mielessä yhä syvemmän kaipauksen sinne suurille salovesille.

Mutta hänen vesiä katsellessaan terästyi vähitellen hänen silmänsä yhteen kohti ja samalla ikäänkuin särkyi hänen mielensä iloinen rauha. Mitä venheitä sieltä selän yli soutaa, mitä matkuetta...? On kuin kirkkovenheitä! — Kauan seisoi ukko yhdessä kohden liikahtamatta. — Niin, kolme venhettä sieltä peräkkäin soutaa, kuten näyttää, suoraan Mustanahon korkeaa kohden. Mitä ovat ne kulkijoita? Läksivätkö Jämsänjoen uudiskylän väet keskellä viikkoa kirkolle, — pyhäisin sieltä joskus ovat tänne soutaneet, itsellään kun siellä ei vielä kirkkoa ole. Ei, ne ovat muuta väkeä, venheet ovat kuormitetut, niissä on paljon tyhjiltään istujia, joilla on kirjavat vaipat ja höyhenet hatussa, — herrain joukkoa ovat. Ja noin, eikö olekin keihäskasa venheenkeulassa, kuin voutien veroroikalla, — mutta eihän se vouti

sieltäpäin kulje, ja vastahan se syksyllä tulee. Vai olisiko...

Ukon kasvot sitä mukaa kovettuivat, kuta kauemmin hän lähenevää venhekuntaa katseli. Hän muisti nyt Marketta-emännän viime pyhänä kirkolta palatessaan kertoneen, että tänne odotetaan suuria kirkonvieraita Suomen Turusta, sanoiko piispankin tulevan. Jokohan lienee sitä pappisjoukkoa — niin, eikä olekin siellä risti kohotettu keskimmäisen venheen kokkaan kuin lehtipurje myötäisellä!

Ukko rypisti otsaansa tyytymättömänä ja vetäisi vitsakset, joilla hän lehdeksiä kantoi, tiukemman olkapäilleen. Sitä joukkoa on yhä enemmän ruvennut liikkumaan täällä takamaan laidassakin, ei niistä ennen ollut paljoa vastusta!

Mutta tuokion kuluttua sulsi vanhuksen kasvojenilme taas rauhallisemmaksi. Hän näki venheiden suuntaavan matkansa toisiin lahtiin, ohi Mustanahon rinteeseen, nähtävästi kirkolle pyrkivät. Sinnepä menkööt, siellä komentonsa pitäkööt, kunhan nämä kotoiset lehdot heiltä rauhaan jäävät. Sinne menee kai Marketta niitä kuulemaan, Tuomas ei jouda, muita ei haluta, — sinne painukoot ohi Karmalan vanhojen karsikkokumpujen!

Venheet katosivat niemen taa ja vanhus pääsi taas jatkamaan matkaansa kotilahden poukamaan, jossa talo solkikoivujen suojassa piiloili. Eikä hän koko piispankomentoa sen enempää ajatellutkaan. Hänen mieleensä palasi taas äsken halmeella sattunut keskustelu ja sen ristiriidat ja vaikuttimet täyttivät hänen mielensä kokonaan. Päätös, että hän kerran vielä, vaikkakin vanhana ja ikälöppuna, lähtee Lapinkorpeen, elähdytti häntä yhtä lämpimästi kuin äsken Lauria, sinne hän ikävöi nuoruutensa ja miehuutensa mieliretkille ja toimimaille, eräjärville!

Nyt se päätös oli toteutettava!

* * * * *

Mutta lehtojen keskelle raivatulla halmeaukealla raatoi edelleen isä poikineen, päivän yhä korkeamman kohotessa taivaalle, yhä kuumemmin hartioita paahtaessa. Eri mielikuvat risteilivät siellä raatajain mielissä. Isän ajatukset kuvastuivat hänen liikkeistään selvästi joka kerta, kun hän raskaan puuauransa hartiavoimalla kohotti ja sen taas entistä syvemmä painoi poltetun maan kovaan kamaraan. Ja poika-Tuomaan kuokka näytti uskollisesti näitä isän mietteitä säestävän. Laurin kirves taas kalkahti iloisesti ahon rinnassa, kun hän rankaa aidaksiksi halkoi, ja hilpeästi hivelivät hänen mietteensä sitä tulossa olevaa pyyntiretkettä, jota ei nyt kestäkään päivän eikä viikon, vaan keväästä syksyyn yhteen menoon. Koko kesän saa hän miesjoukossa eria samota, tarvitsematta pölyssä kuokkia ja kuunnella sedän kuria!

Mutta nuorimman vesan, Heino-laiskurivekaran, mietteet, ne ne olivat kaikkein levottomimmat hänen siinä nyt vihapäissään kannon juuria katkoessa. Hänen nuorta sydäntään valvoi isän ankara kuri ja tuo jyrkkä eräretkikielto; hänen sisässään iti uhman siemen ja hän tunsu, miten se kasvoi ja koveni, vaikkei se vielä tarkkapiirteistä muotoa tavannut. Tuontuostakin lennähtivät hänen katseensa tuon säälimättömän kyntäjän puoleen, joka uhkasi hänet tähän kuokkaan kytkeä, mutta samalla hän tunsu, että sen uhkauksen hän tyhjäksi tekee. Väliin hän säikähti itsekin tuota sisuaan, mutta se ei jättänyt häntä rauhaan, joka kuokaniskulta se uudisti hänelle kysymyksen:

— Miten, milloin? Miten, milloin?

II. PIISPA TARKASTUSMATKALLA.

Se piispanmatkue, jonka Erä-ukko oli Mustanahon alaiselta luhtatörmältä nähnyt Päijänteen selällä liikkuvan ei sittenkään jättänyt käymättä Karmalankaan lahtea. Pari päivää se viipyi Sysimäen kirkolla, jossa piispankäräjiä pidettiin ja juhlalliset jumalanpalvelukset toimitettiin. Mutta toisen päivän iltana palasivat kirkolta kiireellä kotiin Karmalan Marketta-emäntä ja Enni-neito, ainoat, jotka talosta olivat kirkolle joutuneet, ja kertoivat miehille, että koko retkikunta saapuu aamulla Karmalan rantaan.

— Mitä ne täältä hakevat? kysyi aamiaisen aikaan ukko tyytymättömänä, viskaten kuirin tyhjäan piimähulikkaan ja nousten murkinalta.

— Täältä kuuluvat poikkimaisiin jatkavan matkaansa Savon puolelle, selitti Enni, vilkasliikkeinen, ketterä tyttö, talon ainoa tytär ja ainainen ilonpitäjä. Hän oli Heino-veljeään vanhempi, mutta Tuomasta nuorempi; jälkimmäisen oli hänellä tukeva varsi ja roteva työinto, mutta edellisen liukas kieli ja

kasvojen pehmeä hiipiä. — Tänne on kuulutettu kaikkia rantakyläin talonpoikia tuomaan aamulla hevosensa piispan matkuetta varten, täältä painuvat salolle. — Niin tiesi tyttö lisätä.

— On siinä taivalta hevosille jos miehillekin, murahti ukko nyrpeänä, — Ja siksikö täällä nyt on emännillä tuota keskiviikkoista juhlatouhua, niille vierailleko siinä taikinata vastataan ja juustoja paistetaan?

Sen kysymyksen hän heitti talon kalvakkaalle, kärsivännäköiselle emännälle, joka ääneti kuin varjo hyöri pirtin ja aitan väliä, yllään valkoinen mekko, päässään valkoinen huntu. Mutta vastausta ei ukko kysymykseensä saanut eikä sitä paljoa odottanutkaan. Hänen miniänsä, Karmalan Marketta-emäntä, ei näet usein suutaan puheeseen avannut, harvoinpa kysymykseenkään vastasi. Hän oli, tämä Tuomaan vaimo, umpimielinen ja harvasanainen; hän oli kivulloinen, ja hänen umpimielisyytensä luultiin siitä johtuvan. Mutta olipa hän muutenkin vähän omituinen. Harras oli hän kirkossakävijä, tiheään hän rippituolissakin polvistui, ja mustaa rukousnauhaa, jota hän aina kaulassaan kantoi, hänen sormensa alinomaa hypeltivät. Mutta siitä huolimatta hänen usein iltaisin ja öisin nähtiin nousevan Mustanahon harjalle, pakanain vanhaan karsikkoon, jossa hänen kerrottiin väliin loveen lankeilevan ja isältään oppimillaan loitsuilla puhuttelevan maahisia ja metsän haltijoita. Mutta vanhan pihlajan kylkeen ripustetun ristin ääressä hän sielläkin sillävälän polvillaan rukoili.

Aina ei ollut Karmalan emäntä näin umpimielinen ollut. Erä-ukko muisti senkin ajan, jolloin hän sulavasuisena liikkui sillan liitoksilla. Se oli siihen aikaan, jolloin ukon vanhempi poika, Viljo, vielä eli. Viljo se olikin oikeastaan metsämatkoillaan Marketan löytänyt vanhan taikoja-raution sysimökistä ja hänet veljelleen vaimoksi hommannut. Siihen vanhempaan veljeen se oli tainnut Marketta oikeastaan olla mieltynyt, eikä Tuomas-juurikkaaseen, — senvuoksi myöskin kälysten välit usein olivat olleet kipakat Karmalan pirtissä, selvästi sen ukko vielä muisti. Mutta vasta sinä kesänä, jolloin Viljo kaatui kalajärville, oli emännän luonteessa ja käytöksessä jyrkkä muutos tapahtunut. Niiltä päiviltä asti oli hän käynyt kalvakkaaksi ja umpimieliseksi. Kun ukko oli saapunut syksyllä kotiin, jätettyään kaksi poikaansa sotanurmen alle, tuntui Marketta tuosta tuhosta jo tietävän, — hän oli, niin sanottiin, nähnyt näkyjä lovessa maatessaan Mustanahon karsikossa ja uteli ensi sanoikseen vain hätäisesti, että onko se totta... Silloin oli tuossa hennossa naisessa jotakin ikäänkuin särkynyt, hän oli niiltä ajoilta käynyt entistään puhumattomammaksi ja yksin ääneti liikuskellut kuin kone töissänsä tuvassa ja tanhualla. Siitä asti eli hän sitä omaa elämäänsä, jonka salateitä ei kukaan päässyt tutkimaan, ja ikäänkuin muistojaan hautoen yhä riutui ja näivettyi. Sekä oman tuvan väki että vieraat kohtelivat häntä senvuoksi jonkinlaisella pelokkaalla kunnioituksella, mutta samalla he häntä rakastivat. Sillä pyytämättä tuo sairas emäntä usein tuli apuun, milloin jollakin hätä oli suurin, ja jos naapurillakin suru yritti ylivoimaiseksi käymään, niin hänelle silloin aukenivat Marketan mykät huulet lausumaan lohdutusta.

Nyt hääri Marketta-emäntä tavallista toimekkaampana, siistien tupaansa ja pihaansa ja valmistellen taloon juhla-ateriaa, siltä varalta että piispa hänen pirtissään murkinoisi. Talon miehet murtivat suuta koko sille vierailulle, mutta Marketasta se käynti oli suurin kunnia, mikä hänen talolleen saattoi tapahtua. Varsinkin ukkoa tuo ylimääräinen juhlatouhu suututti ja senvuoksi hän ennen pirtistä lähtöään vielä hiukan kiusoitti hurskasta emäntää, jonka hän tiesi ankarasti noudattavan kaikkia kirkollisia sääntöjä ja muotoja. Hän näki Marketan kaloja pataan mättävän, muisti siitä, että nyt mahtoi olla paastopäivä, perjantai, ja virkkoi:

— Mikset piispalle linturokkaa anna, toimmehan Laurin kanssa eilen kotiin koko kantamuksen teirejä, — kyllä niiden maun ymmärtää hengellistenkin herrain suu.

Sen verran aukenivat nyt Marketan huulet, että hän melkein kauhulla vastasi:

— Lihallako saastuttaisin paastopäivän!

— Eihän lintu lihaa ole, vastasi siihen ukko ilkahtaen. — Niin sanoi ainakin lukkari tässä eräänä talvena kerran, kun hänelle perjantaina verolintuja vein ja hänen emäntänsä niitä heti kävi pataan kynimään. Linnut luotiin samana luomispäivänä kuin kalat, sanoi laulumies, siksi ovat linnut luettavat kaloihin eikä lihoihin. Niin sanoi ja rokan söi, ja jos se lukkarilta kävi päinsä, niin miksei meiltäkin.

Mutta nyt ei emäntä enää vastannut siihen viisasteluun, tiesihän hän ukon, eihän sille kirkonmenoista mikään pyhää ollut. Hän vain Ennin avulla taloustöissään yhä liukkaammin liikkui, kuta etemmäs aamu ehti, ja tuokion kuluttua tuli jo naapurin emäntäkin, Suopellon puuhakas Leena-muori, heitä askareissa auttamaan.

Mutta kun miehet aterioituaan pihalle astuivat, oli sinne jo ruvennut kertymään kylältä miehisiäkin miehiä, jotka kirkon kuulutuksen mukaan toivat piispan joukkueelle kyytihevosiä, — toisia uteliaita tuli niiden lisäksi. Ja hetken kuluttua souti jo muuan jämsäläisten kirkkovenheistä, joka piispan tavaroita toi, Karmalan lahteen Mustanahon alle, ja sen soutajat kertoivat, että perästä tulee toisilla venheillä piispa itse ja koko hänen matkueensa. Siten nyt aamurupeamalla Karmalan törmällä kuhisi väkeä

enemmän kuin tavallisina pyhinä kirkolla, — piispan tuloa siinä odotettiin.

Häiriytyiväthän siinä tietenkin talon arkityöt aamurupeamalla, kun miehet jäivät ahteelle vieraita haastattamaan. Mutta pilalle ei niiden isä-Tuomas sentään antanut keskeytyä. Hetkisen äänet seistyään tarinoivan miesjoukon laidassa nykäisi hän poika-Tuomasta hihasta ja lähti astumaan ylös halmeelle, kynökselleen. Sen enempää ei hän kirkonmenoista eikä piispallisesta komeudestakaan välittänyt. Minkä kirkko välttämättä vaati, sen Tuomas täytti: maksoi tihunnit, kävi pääpyhinä kirkolla ja meni ripillekin silloin kuin muut. Mutta sen pakon täytettyään katsoi hän olevansa niistä velvollisuuksistaan kuitti. Ennen ei hän ollut sapatinvietostakaan välittänyt. Mutta kerran oli joku kateen mies hänet papille ilmiantanut siitä, että hän pyhän Laurin päivänä oli kaskeaan viertänyt, ja Tuomas oli siitä saanut maksaa sievät sakot. Senjälkeen varoi Tuomas tarkasti sunnuntaityötä. Hän heittäysi joka sunnuntaiaamu, milloin ei ollut pakko kirkkoon mennä, makuulleen ja nukkui iltaan asti. Mutta arkena katsoi hän oikeudekseen raataa, tuli piispa tai pappi, ja siksi hän nytkin ahon laitaan nousi. Niin oli sovittu, että Lauri lähtee talon puolesta Tuomaan hevosella piispaa kyytiin ja Tuomas haki viidakosta nyt senvuoksi nuoren sälkönsä, valjasti sen auransa eteen ja rupesi sitä työjuhdaksi opettamaan.

Mutta Erä-ukko jäi toisten poikain kanssa törmälle kylän miehiä haastattamaan, ja kookkaana ja komeana hän kulki siellä miehestä mieheen puhellen siitä asiasta, joka hänen sydäntään lähinnä lämmitti, — Pertunpäivän aikaan kalajärville toimeenpantavasta suuresta eräretkestä. Hän innosti epäilijätkin mukaansa, muistuttamalla heille, kuinka tukalaa on talvikauden särpimettä elää. Herkkiä olivatkin taas mielet eräretkille taipumaan, ja ukko lisäsi tulta innon alle, kuiskahtaen, että nyt mennäänkin sinne perille asti, missä koskemattomia ovat vielä hämäläisten vanhimmat apajat.

Siitä puhuttiin keväisellä törmällä, mutta puhuttiinpa siinä muistakin — liukkaasti luisti tarina. Puhuttiin piispasta ja hänen matkueestaan, ihmeteltiin, että mies äijän iässä lähtee selkähevosella kulkemaan sitä kahden päivämatkan pituista asumatonta salotaivalta, joka oli Hämeen itäisimmän ja Savon läntisimmän asutuksen — Sysimäen ja Savilahden — kirkkojen välillä. Kerrottiin myös niistä käräjistä, jotka piispa oli äsken kirkolla pitänyt ja niistä manauksista, joita hän siellä oli rahvaalle antanut, ja sen yhteydessä kerrottiin siitä mahdista, mikä piispalla on.

Jämsäläisten soutajain joukossa oli muuan vilkas ja verevä mies, joka parhaiten osasi vastaila niihin moniin kysymyksiin, joita kaikkia ulkonaisia oloja tuntemattomat sisämaan miehet puheen varrella viskelivät. Se oli Tuiran Vilppu Jämsänjoen uudisasutukselta, tuttu jo ennestään Päijänteen itäpuolellakin, jossa hän milloin oli luvattoman maakaupan pitäjänä liikkunut, milloin piilnyt pillojaan, — hänellä kerrottiin näet olevan varsin kirjava entisyys, vaikkei hän vielä vanha mies ollut. Jo poikasena oli hän Hollolan markkinoilla Saksan kesteihin yhtynyt, palvellut sitten merirosvolaivassa, liikkuen monilla merillä, senjälkeen kujeilijana kulkenut Ruotsin puolella, kunnes oli takaisin kulkeutunut Suomeen ja asettunut erämaan laitaan, missä eivät häntä mahtimiehet tunteneet. Tämän verevän veitikan ympärille nyt salokyläin miehet kertyivät kuulemaan, kun hän kuvaili Maunu-piispan valtaa ja vaikutusta Suomessa.

— Vai sellainen mahtava mies on piispa, — niin joku virkahti. — Ilmankos sen ääni niin komealta jyrähteli, kun hän kirkossa puhetta piti. Ja komea tuo oli nähdäkin, päästä ja rinnalta kiiksi hopea ja kulta.

— Mutta leppoisasti se puhui, rauhaan kehotti ja keskinäiseen sovintoon, kielsi toisen toistaan sortamasta. — Näin muisteli naisista muuan. Mutta miehistä taas joku kertoi:

— Mutta oli sen sentään äkäisempi ääni, kun hän seurakuntaa tiukkasi papille ja kirkolle kymmenyksiä maksamaan. Kaikesta maksa pois kymmenys, elä mitään unohda, osa vie papille, jos mitä saat vedestä tai maasta.

— Ja osaa se pappi kuitenkin ottaa osansa kehoittamattakin, lisää aina vain kärkeä, vaikka miten pullean mitan viet, — niin lisäsi kolmas odottaja.

Mutta taas puuttui pakinaan Tuiran Vilppu, hän, joka aina asiat tiesi paremmin kuin muut ja joka ei pappeja rakastanut enempää kuin muitakaan herroja. Hän virkkoi:

— Puolustihan piispa pappia, kun kymmenveroista oli kysymys, mutta antoi se sentään nuhteista osan hänellekin. Kuulitteko, kuinka hän pappia torui siitä, että tämä emäntänsä luonaan pitää pappilassa, emäntänsä ja lapsensa. Ei se sentään niitä kokonaan pitämästä kieltänyt, vaikka niin on säädetty. Tietäähän piispakin, että mihinkäpä se ihminen luonnostaan pääsee. Mutta siitä oli piispa äkäinen, että on emäntä pappilassa asunut. Siirtäköön kylälle ja käyköön siellä sen pakinoilla, niin käski. Ja pois ajoi!

Nauramaan remahti törmäntäytynen väki. Eivät he pappinsa kohtaloa säälineet, vaikkeivät he tuota naimiskieltoa ymmärtäneetkään. Tiesivätpä he, että korvaa se pappi vahinkonsa toisaalla, kyllä se osaa

elämän makeat maistaa. Väkevää sille pitää olut olla, kun se talonpoikain kesteissä käy, ja sitä juodessaan se turisee niinkuin muutkin syntiset. Vasta kun sunnuntaina valkoisen paidan päälleen vetää, silloin se on pyhä mies. Ja helposti tulee sille leipä, kymmenykset hän perii talonpojilta, ja eri maksun vielä kaikesta, minkä toimittaa.

— Kun maailmaan synnyt, niin näädännahka papille ja kun kuolet, niin jo kaksi karpiota viljaa! Katkerana sen lausui muuan salon mies. He eivät, nämä korvenlaidan eläjät, yleensä kirkollisesta menosta paljoa ymmärtäneet, eivät siitäkään piispallisesta komeudesta, jota heille eilen oli näytetty. Se oli heidän käsityksensä mukaan kaikki kuuluvaa siihen yhteen ulkonaisen esivallan käsitteeseen, joka heitä painosti ja kaavoihinsa pakotti ja jolla oli monet eri ilmestysmuotonsa: vouti ja pappi, vero ja kymmenys, laamanni ja piispa...

Ja kun Vilppu kävi väkijoukolla kertomaan niistä moninkertaisista juhlamenoista ja kirkollisista komeuksista, joita saa nähdä Turun kirkossa, jossa on kymmenkunta eri alttaria ja joka alttarilla monta pappia ja tuomioherra toimessa, niin sydänmaan miehet sitä kuuntelivat äänettöminä ihmetellen, mutta innostumatta, lämpenemättä. Se oli heille vierasta komentoa. Hiljaisissa mielissään he ajattelivat, että mahtaa se olla suuri ja voimakas tuo esivalta, jolla on niin paljon rikkautta ja mahtia, — mitä hyötyä hänestä sitten raatavalle rahvaalle lienee!

Innostuneimpana kaikista kuunteli Vilpun kuvauksia nuori, valkotukkainen Enni, joka tuvan helteestä oli laskeutunut törmälle miesten pariin. Hän nyhti siinä pienen aituuksen viereltä nuorta nurmea, ja syötti sitä pystypäiselle, hoikkakoipiselle hirvenvasalle, jonka ukko ja Lauri keväällä hirvenajosta palatessaan olivat metsästä tuoneet hänelle elätiksi. Suurilla, säikähtyneillä silmillään eläin aidan raosta mulkoili ahteella loikovaa miesjoukkoa ja vavahteli vankilansa ikävää. Neitonen taputti hellästi hienokarvaisen tevanan päätä, mutta hänen silmänsä olivat toisaalla; ne olivat kiintyneet vilkkaaseen, verevään kertojaan, joka siinä oli kuuntelevan miesjoukon keskustana. Eikä tyttö tiennyt itsekään, tarkkasiko hän tuota tarinaa Turun tuomiokirkon kullatuista pyhänarkuista, vaiko tarinoitsijaa, jonka ääni sulavana sointui ja jonka silmänluonnissa oli eloa...

Mutta katkesipa kertomus, — ylempää törmältä kuului huuto:

— Jo soutaa venheitä Karmalan lahdelle.

— Sieltä piispan matkue tulee!

Miehet kavahtivat katsomaan, kuinka salmen läpi selän puolelta kaksi venhettä laskeutui rantain lomitse Mustanahon alaiseen lahteen ja kiireisellä soudulla suhahti Karmalan valkamaan. He kurottausivat toistensa olkapäiden yli nähdäkseen ja uteliaisuutta paloivat heidän silmänsä. Mutta siellä he pysyivät törmällä, rantaan laskeutumatta ja ainoastaan Marketta-emäntä meni Leena-muurin kanssa vesirajaan asti venheestä nousevaa piispaa tervehtimään. Korven kansa tunsu kyllä kunnioitusta mahtavaa piispaa ja hänen seuruettaan kohtaan, mutta se sitä sittenkin mieluummin noinikään matkan takaa katseli, — sen kunnioituksen seassa asui mielissä vielä paljon arkuutta ja epäluuloisuuttakin.

Kun seurue oli rannalle noussut, ryhtyi se kohta törmälle alttaria pystyttämään. Piispalla oli näet tarkastusmatkoillaan aina mukanaan alttari, jonka ääressä hän kolmesti päivässä piti messun, milloin talonpojan pirtissä, milloin ulkona taivasalla. Loistava oli se seurue, joka ryhmittyi siihen alttaritörmälle, mistä väki verkalleen oli loitommas koivikon laitaan painunut. Oli puolikymmentä pappia ja munkkia, joiden väljät viitat nurmikkaa laahustivat, ja sama määrä oli asemiehiä, joiden vaskiset kypärät ja kiiltävät tapparakeihäät välkkyivät päivänpaisteessa. Mutta itse piispa siinä kansan edessä riisui päältänsä nahkareunaisen matkaviittansa ja apupappi heitti hänen hartioilleen hohtavan valkoisen piispanlevätin, jonka reunustaan oli kullalla kuvioita kirjailtu. Hänen kaulaansa kiinnitettiin pitkä, koruompeleinen virkahuivi, rinnalle ripustettiin leveä risti ja päähän nostettiin korkea, kupera hiippa. Piispansauvan tempasi hän käteensä ja niin hän astui alttarille pappiensa keskelle, jotka hekin olivat vetäneet messukasukat pappisviittainsa päälle. Ja messu alkoi.

Törmälle kokoontunut kansa oli tuota menoa sivulta katsellut, harvat hartaana, kaikki ääneti. Mutta kun piispa astui alttarille ja kantavan äänensä korotti, niin kävipä kuin hiljainen humaus väkijoukon läpi, — tuo hetken juhlallisuus vaikutti sittenkin välittömästi salon lasten mieliin. Ja kuiskaus kuului koivikon rinnasta:

— Onpa kuin ukko jumala!

— Senpä onkin sijainen!

Piispa Maunu Tavast oli näihin aikoihin jo yli seitsemänkymmenen vuoden iässä, tukka oli harmaa, harmaat olivat ryppyiset kasvotkin, mutta varsi oli vielä taittumattoman suora ja miehevää terästä tuntui jäsenten liikkeissä niinkuin terävājuovaisten kasvojen piirteissäkin, kun hän kansalle puhumaan kävi. Hän oli jo kolme vuosikymmentä johtanut kotoista suomalaista hiippakuntaansa, ja hän tiesi kyllä,

mikä työala hänellä siinä oli, kun hän koetti juurruttaa vielä luonnon tilassa elävän kansan keskuuteen ristinoppia, sen käsitteitä ja sen tiedollista valistusta. Liian heikosti se oppi oli vielä Hämeenkin kansan tajuntaan painunut; hän kohtasi näillä matkoillaan vielä joka askelellaan pakanuusaikaista taikuutta ja kylmyyttä uutta uskoa kohtaan. Mutta siksi hän ei voimiaan säästänytkään, syventääkseen rahvaan mieliin ristinopin käsitteitä, siksi oli hän nytkin iästään huolimatta lähtenyt vaivalloiselle kiertomatkalle Suomen asutun rintamaan laitaseuduille, joissa hän tiesi vanhojen velhotapojen vielä yleisesti rehoittavan, Päijänteen ja Saimaan vesistöihin, joiden välisten laajain, asumattomien erämaiden halki hänen oli taivallettava.

Nuo tuolla koivikon laidassa, hitaita ne ovat vastaanottamaan sitä siementä, jota kirkko jo kaksi vuosisataa on heidän mieliinsä koettanut sirotella, sen tunsivat vanha piispa nytkin puhuessaan Karmalan törmällä. Hitaasti itää kylvö kylmissä mielissä. Mutta ne lämpenevät kuitenkin vähitellen. Ja Maunupiispa tiesi, että sitä muinaisia luonnonhaltijoita vielä hapuilevaa "kerettillisyyttä", jota väestön mielissä paljon asui, ei käynyt kitkeminen pois kirkon käytettävissä olevilla rangaistuskeinoilla, ei pannalla, ei sakoilla eikä polttorovioilla, eikä hän senvuoksi niihin turvautunutkaan. Hän pyrki sanan voimalla sanankuulijainsa sydämiin ja siksi hän, poiketen katoollisen kirkon jumalanpalvelustavoista, puhui kansalle sen omalla kielellä, koettaen siten sille oppiaan ymmärrettäväksi tehdä. Ja hän kehoitti pappejaan samoin tekemään, — kunpa vain niiden oma valistus riittäisi nostattamaan ituja heidän opetustyöstään! Tämän kansan, joka nyt tuolta loitolta koivikon laidasta epäillen kuuntelee, sen saa kyllä lähestymään, jos opettajan oma olemus siinä kykenee ylläpitämään uskoa ja antaumusta!

Ilmeistä oli, että piispan puhe Karmalan törmälläkin syvästi kuuntelijoihin vaikutti. Hänen lopetettuaan seisoivat miehet sanaa puhumattomina tiheässä ryhmässä ja läksivät sitten yhtä äänettöminä yksitellen hevosiaan juottamaan. Heistä tuntui, että he olivat ruvenneet tajuamaan jotakin korkeaa ja kaunista, vaikeivätkin vielä osanneet sanoa, mitä se oli. Mutta naisista monet vetistelivät ja kun piispa messupukunsa riisuttuaan astui seurueineen tupaan, ennen kuin lähti haukkaamaan vierasvaraisen emännän tarjoamia keitoksia, silloin kyyneliin hetyntynyt Marketta polvistuen kynnyksellään hänen lieveään suuteli, ja piispa siunasi lempeästi tuon sanankuulijoistaan hurskaimman. Mutta silleikään kuin seurue tuvassa aterioitsi, pistäysi Marketta vikkelenä pihalle, mihin piispan juhlapuku oli kiville laskettu, ja hänen keritsimensä välähtelivät nopeasti, kun hän messukasukan helmasta pienen helmisen helpeen leikkasi, viedäkseen sen karsikkoonsa Mustanahon laelle. Siellä hän pyhiä aarteitaan — alttaripaaden muruja ja käärmeen kärjäkiviä — säilytti pienessä pussissa, jossa uskoi asuvan haltijoita hallitsevan voiman.

Mutta jo astui pihalle piispan veljenpoika, ritari Olavi Niilonpoika Tavast, Hämeenlinnan linnanvouti, joka huovien päällikkönä piispan matkueessa kulki. Hän kiirehti nyt kyytimiehiä kuormittamaan hevosensa ja satuloimaan toiset piispan seuruetta varten. Sillä matkalle oli jouduttava, päivän taival oli pitkä.

Paljon olivat rantakyläin talonpojat hevosia piispaa varten tuoneet, mutta vähiksi kävivät ne sittenkin. Jo täytyi Olavi-herran lopulta lähettää asemies hakemaan Tuomas-isännän halmeelta sekin nuori salköhevon, jonka kyntömies oli raskaan puuauransa eteen valjastanut. Synkän kirouksen päästi karkea maanmuokkaaja, kun hänen oli auran edestä varsansakin riisuttava ja jätettävä kynnöksensä kesken, ja hän murahteli rinnusta aukoessaan.

— Ei heille riitä kymmenyksetkään talonpoikain saaliista, piispoille ja papeille. Vielä työpäivän raatajalta pilaavat, hevosenkin valjaista vievät!

— Mutta tuleehan hevosesi takaisin parin kolmen päivän perästä, lohdutteli pystykypäräinen asemies.

— Tulee jos tulee ja jos ei tule, niin kärsiköön talonpoika vahingon. — Mutta ennenkuin Tuomas ohjakset käsistään päästi, huusi hän jyrisevällä äänellä luokseen pellolle Heinon, joka siellä ahteella aamukauden miesten tarinaa oli kuunnellut ja kaikkea piispanmatkueen komeutta katsellut. Hänelle hän virkkoi: — Mukaan lähde sinäkin, Heino, salköä kotia saattamaan, mutta selkään varo menomatalla nousemasta, vekara!

Hepo vietiin halmeelta, ja Heinon kuokkaan kävi nyt isä-Tuomas käsiksi. Mutta Heino loikkasi kohona veräjän yli ja viiletti taloon niin kiireesti, että lahkeet vain vilkkuivat vesakossa. Mieluisampaa tehtävää hänelle ei olisi isä voinut antaa kuin lähettää hänet piispan matkueen mukaan, sen tarinoita ja kaskuja kuuntelemaan ja näkemään maailmaa suuren salon takanakin, Savilahden oudoilla kylillä. Ja hän kiiruhti kenkimään, ettei isä vain ehtisi käskyjään peruuttaa ja että hän pian joutuisi toisten kyytimiesten matkaan, jotka jo ratsujoukon jälkiä jalan kujasta lehtoon laskeusivat.

Mutta kujan suussa, lehdon liepeessä ja puolittain sen peitossa, seisoi hajareisin Karmalan juureva Erä-ukko, katsellen tuota poistuvaa komeutta. Hänen tähyistävästä silmistään välähti kätkeyty viha. Hän ei tiennyt, miksi häntä kiukutti tuo lempeä mies, joka ei kenellekään pahaa tehnyt; mutta hänestä tuntui, että hänen oma mahtinsa ja vaikutuksensa heikkeni sitä myöten, kuta hanakammin salokyläin

kansa heittäytyi piispan puheita kuuntelemaan. Itse ei hän uskonut ristiniekan mahtiin. Nytkin hän, kun retkikunta oli saloon huvennut, melkein vahingoniloisena siirsi silmänsä katsomaan, kuinka puolenpäivän jälkeen pilven lonka nousi läntiselle taivaalle, illaksi sadetta ennustaen. Ja ukko mietti ilkkuen itseksensä:

— Mahtaneeko piispa paljoakaan kaikella kirkkokomeudellaan, saa nähdä, osaako tuo edes poutaa matkapäivikseen loihkia!

III. HEIMOLAISKANSAN LUONA.

Tanner tömisi ja kangas soi, kun piispan monikymmenlukuinen matkue ratsain ja jalan taivalsi varjoisia metsäteitä myöten kohti kaukaista itää, ja kauas kaikkosi jänis ja peura polkutien varrelta, jossa erämaan rauhaa häiritsi matkamiesten meluava lauma. Siimekseen peittivät päivän korven korkeat petäjät, mutta se läntinen pilvenlonka ei toki sadetta nostonut, se vaipui kuivana alas, kertoen kauas taaksepäin jääneen Karmalan Erä-ukolle piispan luontoakin hallitsevasta mahdista.

Vasta kun päivä oli mailleen menossa, saavuttiin rajasaloon Vahvajärvelle ja sen rannalla, Juuritaipaleessa, antoi piispa vihdoon vaahtoavan ratsunsa seistä. Hän tunsu sen rinteeseen entuudesta. Kerran nuorempana, näitä samoja matkoja talvikelillä tehdessään, oli hän samalla rannalla yönsä viettänyt havumajassa kinosten keskellä, roihuavan hirsitulen ääressä. Nuotion siihen nytkin miehet rakensivat, mutta piispalle pystytti Olavi Niilonpoika teltan törmän korkeimmalle kunnalle. Väsyneet hevoset laskettiin laitumelle järven ruohoiselle rannalle, ja kun iltamessu oli pidetty, uupuivat sekä papit että maallikot uneen lehtivuoteilleen, joiden vierestä liekit vähitellen hiilokseksi laskeutuivat, paistaen sieltä kuin savuava kankaansilmä kevätkesän valjuun yöhön.

Mutta alempana järven partaalla valvoivat saattomiehet vuorotellen ja vartioivat rantaruohoa jyrsviä hevosiaan, etteivät ne loittonisi liian etäälle sydänmaahan, mistä kontio saalista haisteli. Niinpä istui aamuyöstä siellä rantakivillä Suopellon suulas ruotumies tarinoiden Karmalan nuoren Laurin kanssa, jota jo miesten kirjoissa pidettiin. Suopellon Sipi oli jo ikämies, vaikka vielä liikkuva olikin, ja hän muisti kotikylänsä ja heimonsa vaiheet kaukaisesta lapsuudesta asti selvemmin kuin kukaan muu, muistipa vielä isänsä ja ukkonsakin tarinat heidän aikaisiltaan ajoilta. Ja niistä hän nyt katkelmia kertoi nuorelle ystävälleen valvonnan ratoksi, jutteli kaskuja noista Savon miehistä, joita he nyt olivat lähdössä heidän asuinpaikoillaan tervehtimään, mutta joita Hämeen väet eivät muuten koskaan tavanneet muualla kuin sotaisissa kahakoissa erämailla. Heimojen välit olivat perin vihamieliset. Siksipä oli silläkin salotaipaleella, jota he nyt olivat kulkemassa, niin vähän liikettä, että tuskin kovalla maalla tien pohjaakaan tuntui, siksi ei ollut salon molempain puolien raja-asukkaillakaan mitään yhteyttä keskenään, siksi he karttoivat toisiaan milloin toistensa kuuluville tulivat. Joskus vain ihmeeksi joku satunnainen matkustaja, turkistenostaja tai ruunun lähetti, kulki tämän talottoman korven poikki toisesta asutuksesta toiseen, leväten silloin aina yönsä Vahvajärven Juuritaipaleessa.

— Eipä liene näin lukuisaa matkuetta koskaan tämän taipaleen kautta kulkenut, virkahti Lauri, tähystellen öiselle selälle, johon kelmeä taivas kuvastui.

— Harvoinpa viime aikoina, eikä minun muistini varrella koskaan, vastasi verkalleen Suopellon Sipi. — Mutta ennen aikaan ovat näitä välimaita kyllä vielä suuremmat miesjoukot samoilleet, kulkeneet sekä näitä taipaleita että yleensä saloa pitkin ja poikki. Eikähän siitä taida vielä niin ylen paljon aikaakaan olla. Isävainajani ne vainon ajat vielä hyvin muisti.

— Vainon aikoja olivat siis nekin, virkkoi Lauri.

— Nepä ne vasta olivatkin. Sehän on eri heimoa tämä Savon kansa kuin meidän väki, mistä lieneekin sieltä Karjalan meren kupeilta tänne kulkeutunut. Mutta jo silloin ennen vanhaan, kun siellä suurten koskien takana elivät, tekivät he miesjoukoilla suuria ryöstö- ja hävitysretkiä meidän, hämäläisten, rintamaille. Kuuluvat ollen sotaisia, viekkaita miehiä — ja niinpä ne ovat vieläkin —, nekun illan hämärässä kylän laitaan, metsään, hiipivät, ja sieltä sitten yön tullen ihmisten maataessa taloihin hyökkäsivät, ryöstivät karjan, veivät viljan ... ja sitten taas palasivat laajojen salojen halki omille mailleen... Niin, paljon niistä ryöstöretkistä on vanhoilla miehillä vieläkin muistoja. Niin ne meidänkin esivanhemmilta polttivat kotitalot etelämmästä Hämeestä, ja silloin ne ovat isoisät joukkoineen Sysikorpeen muuttaneet. Monta kertaa saivat näet vanhempamme ruveta uuteen paikkaan uusia saunoja salvamaan, kun vanhat olivat poltetut, ja uutta karjaa kasvattamaan sen sijaan, minkä vainolainen oli vienyt mennessään näiden samain salotaipaleiden taa.

— Mistä niillä oikein oli ne vihat? tiedusteli Lauri, kun vanhus vaikenä. Ja tämä huudahti:

— Mistä! — ne oli ikivanhoja vihoja, heimovihoja, kostovihoja, isiltä aina pojille perittyjä. Toisen heimon miehet särkivät toisilta pyydykset erämaissa tai tappoivat ajoporon tai veivät hevosen tai ryöstivät naisen orjakseen. Ja toinen kosti, hävitti hänkin puolestaan ja ryösti toisen heimon kylät. Monelta Hämeen mieheltä ovat silloin karjalaiset tukan kerinneet, viedessään hänet raatajaksi kotirannoilleen, mutta moni Karjalan neito on myös Hämeen kylissä vääntänyt jauhinkiveä ja ikävänsä itkenyt.

— Ne siis meidänkin miehet tekivät ryöstöretkiä näiden taipaleiden yli Karjalaan?

— Tekivätpä tietysti, luontohan se karkeni heilläkin. Väliin taisivat nuoret miehet vain huvikseen näillä ryöstömatkoilla hiihdellä, mutta joskus kuuluvat Hämeenkin puoleiset tehneen oikein satojen miesten voimalla suuria sotaretkiä Karjalan rannoille, luiset kypärät päässään, hirvennahkaiset kilvet kädessään. Ja julmasti kuuluivat ryöstäneenkin ja hävittäneen silloin vainolaistensa kyliä, armotta tappaneen kaikki elävät, ja tavaraa paljon kotiinsa kuljettaneen. Onhan niitä sen ajan ryöstötavaroita vieläkin tallella vanhoissa taloissa.

Kauan istuivat hevospaimenet ääneti näihin muinaiseläjäin muistovaiheisiin vaipuneina, katsellen, kuinka etäällä järven selällä valju taivas ja tumma vesi sulivat yhteen. Mutta taas Laurin mielessä virisi uusi kysymys:

— Mutta ovathan savolaisetkin tätä samaa kansaa kuin mekin?

— Samaa kai ovat, myönnösti Sipi, — hyvin me heidän kielensä ymmärrämme, täällähän ne naapureinamme elävät. Mutta toista ovat heimoa, vihakkain ovat joutuneet. Kuta lännemmäs savolaiset sieltä suurien selkien poikki kulkivat, sitä useammin heidän kanssaan yhteen törmättiin. Juuri näidenkin järvien rannoilla ovat silloin savolaiset ja hämäläiset partiomiehet toistensa retkiä väijyneet, kuin ilves puusta vaanii ohitse kiitävää peuraa. Ja näitä heimosotia kesti kauan, monta miespolvea, niin ovat vanhat kertoneet. Ne lienevät lakanneet vasta vähitellen ja pakolla sen jälkeen kun uudet vieraat tulivat tähän maahan, ne vieraat, jotka lasivat veronalaisikseen sekä meidät hämäläiset että myöskin savolaiset.

— Niin, Ruotsin miehet.

— Niinpä niin, heidän soturinsa ja herransa, heidän pappinsa, heidän voutinsa. Mutta ei ne hämäläisten ja savolaisten kahakat vielä siihenkään kokonaan päättyneet. Ei hetikään! Se möyry ja melu, joka nytkin melkein joka vuosi kuuluu kalajärviltä, mitä se on muuta kuin niiden vanhojen vihujen peruja.

— Mutta savolaisethan ne nyt työntyvät meidän takamaillemme.

— Niin ne ovat ennenkin tehneet, vaikka ennen ne saattoivat tulla suoraan rintamaille. Vanha on tämä nykyinen viha, eikä se ole lauhtunut koskaan.

Lauri oli kuunnellussaan noita tarinoita heimonsa vanhoista taisteluista ja kärsimyksistä mielikuvituksessaan muodostellut niistä jo kirjavia taistelukuvia. Hän näki heimonsa ja isänsukunsa vuoroin maahan masentuneena, vuoroin koston tuleen tuprahtaneena. Ja hän ajatteli jännityksellä, että hän nyt juuri oli kulkemassa noiden ikivanhain vainolaisten kotoisille kylille, näkemään läheltä nuo samat vihatut miehet, jotka olivat niin paljon surua hämäläisten koteihin miespolvien varrella tuottaneet ja joista hän lapsuudestaan asti oli vain hirmujuttuja kuullut.

Mutta hänen toverinsa nousi:

— Katso, tuolla rupeaa taivas jo päivännousun puolella ruskottamaan. Meillä on ehkä vielä aikaa vähän hiilloksen vieressä loikoa, nouskoot taas toiset miehet hepoja paimentamaan, kunnes piispa lähtee taipaleelle.

Sipi kävellä köpitti rannalta nuotion luo, missä matkue sikeää unta veteli, ja herätti sieltä pari nuorempaa miestä valvomaan. Mutta Lauria ei enää nukuttanut. Hän asteli Vahvajärven hietikkorantaa pitkin ja katseli, miten aamutuulen ensimmäiset väreet lahden pintaa elpymään herättelivät ja miten itäisen rannan takaa metsä vähitellen raskaasta yötummuudesta kirkastui ja ikäänkuin kuultavaksi kävi, kun sieltä aurinko verkalleen nousi. Hänen mielessään risteili yhä äskeisen tarinan luomia kuvia: ryöstömatkoilla hiihtäviä keihäsmiehiä, metsänrinnassa kykkiviä hiipijöitä ja savuavia tuvan raunioita, ja hän ajatteli, että vielä on kerran hänenkin aikansa, kerran se kostaa hänkin sukunsa surmat ja surut...

Lauri teki lehdon kautta mutkan, ajaen sinne painuneet hevoset rannemmas kokoon, ja palasi sitten männikön läpi törmälle, missä Heino nyt vuorostaan hoiti vartian virkaa. Mutta toisaalta, telttamäeltä, näki hän samalla piispan jo kävelevän nuotion ohitse rantaan päin, siihen, mistä ruohokenttä sileänä vesirajaa kohden luisui. Siihen äijä pysähtyi katsomaan, kuinka aurinko parastaikaa nousi petäjikön takaa ja pani lehtevät rannat ikäänkuin kylpemään hopeankarvaisessa vedessä.

Sitä katseli aamuvirkku vieras ja taas katseli hän kaunista, vehmasta nurmikkorinnettä. Ja Lauri, joka oli vesakon rintaan pysähtynyt, kuuli hänen itsekseen virkahtavan:

— Olisipa tässä majatalon paikkakin mukava, tässä sileä piha ja tuossa valmis valkama!

Mutta samalla huomasi piispa Laurin ja viittasi hänet puheilleen:

— Tiedätkö, nuori mies, onko tämä järvi Hämeen vaiko Savon puolta?

Ujostellen astui nuori talonpoika mahtavan hengenmiehen luo ja vastasi:

— Taitaa olla melkein siltä väliltä. Meidän takamaihinkin tämä järvi aina on luettu, mutta nyt savolaiset joka kohdassa pyrkivät työntymään meidän erämaille ja vesille.

Piispa hymähti. Taas sama valitus, jota hän pitkin matkaansa oli Hämeen rintamaan laittaa kulkiessaan joka kylässä kuullut. Saattoihan hän jo arvata kuulevansa sen tältä juuri miehistyvältä nuorukaiseltakin, jolla kuitenkin ei voinut olla paljoakaan omaa kokemusta takamaariidoista. Ja piispa kysäisi äkkiä:

— Vihaatko sinäkin jo savolaisia?

Veret kohosivat nuorukaisen ohimoille, olipa kovin äkkiä tullut se kysymys. Mutta äskempä hän juuri oli sitä ajatellut, ja hetkeäkään empimättä hän nyt vastasi:

— Vihaan!

— Miksi, — mies sinun iälläsi jo?

— He ovat sukuni vihollisia, meitä ovat he aina vainonneet, minulta isän tappoivat — ja äidin.

Piispa kuunteli kummissaan Laurin lyhyttä vastausta, joka kumminkin sisälsi hyvin riittävät vaikuttimet hänen vihaansa.

— Vai tappoivat, milloin ja missä?

— Puolikymmentä vuotta sitten, kalajärvillä.

Tutkivasti tarkkasi piispa nuorukaisen avonaisia kasvoneleitä: hän luki niistä tyyntä, mutta samalla lujaa päättäväisyyttä.

— Ja sinä olet päättänyt sukusi kosta, niinkö? Aiot kalajärville sinäkin, siellä haet vainolaiset käsiisi ja isket heidän kimppuunsa — niinkuin isäsi aikoinaan?

Nuori mies ei vastannut, mutta hänen rävähtämättömät silmänsä kertoivat, että jokseenkin niin hän tulee tekemään, — niinpä tekisi hänen sijassaan joka mies.

Mutta vanha piispa vaipui hetkeksi mietteisiinsä. Noin se juuri viha ja kosto kulkee perintönä polvesta polveen, suvusta sukuun, — milloin se talttuu, miten se päättyy? Piispan tiedossa olivat jo nuoruuden ajoilta asti olleet nuo alituiset riidat ja veriset erämaan kahakat molempain naapuruksina elävain heimojen välillä ja piispanaikanaan hän oli usein surren ja huolestuneena siihen asiaan huomiotaan kiinnittänyt. Hän oivalsi varsin hyvin, että tuo riitainen, sotainen elämä oli omansa hidastamaan kristinopin ja valistuksen levenemistä rintamaiden laidoille. Se juuri ylläpiti siellä enemmän kuin mikään muu mielten kesyttömyyttä ja tapojen raakuutta ja lietsoi raja-asujaimiin alituisesti niitä entisten pakana-aikain intohimoja, joita kirkon olisi pitänyt kitkeä sydämistä pois. Noiden riitaisuusien tasoittaminen oli juuri Maunu-piispan nykyisenkin tarkastusmatkan tärkeimpiä tarkoituksia. Hän nytkin siinä hiljaisissa mietteissään harkitsi, miten hänen parhaiten olisi koetettava sitä toteuttaa. Ja silloin hän tuli ajatelleeksi, että jos saataisiin vakainaista, rauhallista asutusta tänne molempain heimojen välimaille ja siten entisten riistariitojen sijaan liikettä ja rauhallista yhteyttä asutusten välille, niin se epäilemättä vähitellen vaikuttaisi katkeruutta sulattavasti ja oloja tasoittavasti. Esivallan pitäisi pyrkiä vakinaisesti asuttamaan nämä erämaat, silloinpa loppuisi vähitellen kiista takamaista! Ja hän virkahti ääneensä, puolittain itsekseen, puolittain Laurille:

— Tähän Juuritaipaleeseenkin pitäisi saada talo, vakinainen asutus, sittenpä olisi täällä majapaikkakin matkamiehille. Sitä ajatelkaa tekin, nuoret miehet, se olisi teille paljoa hyödyllisempää kuin kostoretket

kalajärville. Ja sellaiselle uudisasutukselle minä kyllä verovapaudenkin hankkisin, sillä se pohjustaisi tänne rauhan heimojen välille.

Lauri katsoi piispaa kummastellen. Hänellekö se tuota kaikkea jutteli. Mutta piispakin havahtui samassa mietteistään. Hän näki auringon kohoavan jo petäjikön yläpuolelle ja muisti, että päiväntaival tänään on pitempikin kuin eilen.

— Aika on koota hevoset ja tuoda ne leiritulille, lausui hän nyt, katkaisten äskeiset haaveensa. Samassa hän näki Heinon, joka siinä syrjästä oli kuunnellut piispan Laurille lausumia sanoja ja jonka silmät uteliaina pälyivät. Tälle hän nyt virkkoi: — Ja sinä poika, käy herättämässä nukkujat nuotion äärestä. Maltas ... etkö ole sinäkin Karmalasta, oletteko veljekset?

— Emme, vaan veljesten lapset.

— Onko sinullakin jo sukuvihaa savolaisiin, aiotko sinäkin kalajärville kostamaan?

— E-en, vastasi Heino verkalleen, uskaltamatta kuitenkaan kertoa, että mieli hänellä kyllä tekee, mutta isä ei laske.

— Se on oikein, ei vihasta siunausta kasva. Niin, mene, herätä saattoväki aamumessuun!

Pian olikin leiri jalkeilla ja tuokion kuluttua taas painumassa havumetsän halki ja rimpisoita kierrellen yhä etemmäs itään.

Kun piispan saattue illan suussa lähenei Savilahden kylää ja metsästä rupesi puitten lomitse vilkkumaan sinistä vettä ja harmaita halmeaukeita, silloin kävivät taipaleensa iloisessa tarinassa kulkeneet hämäläiset saattomiehet vakaviksi ja harvasanaisiksi, ja ääneti nyt vesakon läpi vaellettiin aukeneville maille. Olipa jännittävä tuo hetki, kun nyt saavuttiin vanhojen vainolaisten asuinmaille ja siellä oli yhdyttävä noihin samoihin miehiin, joiden kanssa vain ase kädessä ennen oli keskusteltu; ja taisipa joku vähän arkaillenkin sinne astua, muistellen niitä iskuja, joita ennen oli antanut tai saanut. Savolaiskylän hurtat päästivät hirmuisen äläkän, kun metsästä loppumaton miesjoukko rupesi esiin lappamaan, ja tuossa paikassa olivat kaikki järvenrannan eläjät, miehet, naiset ja lapset, ulkona kylänraitilla katsomassa piispan upeaa saattuetta, — harvoinpa näille kaukaisille rannoille pienempikään vierasjoukko nähtäväksi kulkeutui. Ihmeissään, suut selällään, metsäkylän asukkaat aitojen takaa tuota saattuetta kurkistelivat, ja kun se oli ohi kulkenut, juoksivat he sen perästä kirkkomäelle asti, jonne opas seurueen ohjasi. Se oli vilkkaampaa väkeä kuin Hämeen kansa, sen huomasi piispakin kohta sekä puheista että liikkeistä, mutta hän kuuli myöskin jo tällä ensi tapaamalla, kuinka savolaisten joukosta heti ihmettelynhuudahdusten ohessa singahteli pistopuheita hänen hämäläistä saattoväkeään vastaan.

— Työntyyppä tänne hämäläisiä rysänvarkaitakin!

— Lienevätkö nyt hölmöläiset tulleet täältä asti meidän pyydyksiämme kokemaan?

— Mutta täällä voivat puntaripäät pian itse loukkuun tipahtaa!

Niin Savon miehet naapuriheimon vieraita tervehtivät. Hämäläiset olivat näet usein hävittäneet savolaisten pyydyksiä, kun nämä olivat tuoneet niitä niille takamaille, joita hämäläiset ominaan pitivät, ja siitä nyt Savon miehet heti vihojaan purkivat. Mutta piispan saattomiehet eivät mitään vastaan virkkaneet, hehän eivät nyt olleet omilla asioillaan, ja kun Olavi Niilonpoika perille tultua saattoi heidät yöpymään kirkkoa vastapäätä olevaan Tarvaisen taloon, joka oli suurin kylässä ja jossa matkalaisten oli tapa vieraillla, niin he pitempiin puheisiin puuttumatta hevosensa aituukseen veivät ja tuvan lattialle levolle laskeusivat. Mutta sen varansa vanhemmat miehet kuitenkin yölläkin pitivät, että nukkuessaankin toisella silmällä valvoivat, sillä savolaisten vieraanvaraisuuteen he eivät luottaneet.

Mutta vanhaan piispaan nuo pistosanat, joilla hän kuuli savolaisten tervehtivän hämäläisiä naapureitaan, koskivat vielä syvemmin kuin asianomaisiin itseensä. Hän tunsu hyvin ne ulkonaiset syyt, jotka tuon heimovihan niin katkeraksi olivat tehneet. Vielä satakunta vuotta sitten oli tämä Savon kansa ollut Suuren Novgorodin venäläisten pajarien veroväkeä, vasta Pähkinäsaaren rauha oli Savon maakunnan liittänyt Rooman kirkon ja Turun piispan vaikutuksen alaiseksi, ja siellä olivat siten sekä uudet yhteiskunta-olot että kirkolliset käsitteet kansan mieleen vielä höllemmin juurtuneet kuin Hämeen maassa. Ennen oli Ruotsin ja Novgorodin välisen rajan katsottu kulkeneen juuri niitä samoja saloja myöten, joiden yli piispa nyt oli ratsastanut ja jotka erottivat noiden toisilleen vihamielisten heimojen, karjalaisten ja hämäläisten, asuma-alat. Mutta senjälkeen kun Savon kihlakunta oli lopullisesti Ruotsille luovutettu, oli osa tuota karjalaista kansaa, lohkaistuna irti heimostaan, joutunut saman herruuden alle, joka jo paljoa ennen oli valloittanut Hämeen maan. Tästä alkaen ja sen pakosta olivat savolaiset myöskin ruvenneet asutustaan lännemmäs siirtämään. Kun he rajankäynnin jälkeen olivat menettäneet vanhat Pielisen puolessa olevat takamaansa ja kalajärvensä itäiselle, s.o.

Novgorodin, puolelle rajaa, oli heidän täytynyt ruveta hakemaan uusia pyyntimaita pohjoisesta ja lounaasta. Mutta siellä he olivat pian osuneet hämäläisten vanhoille takamaille ja joutuneet tappeluihin niiden omistamisesta. Tuo kehityskulku se juuri, sen sijaan että se olisi vetänyt Saimaan savolaiset kiinteämmin läntisen vaikutuksen alaiseksi, oli puhaltanut uuteen liekkiin vanhat heimovihat ja lietsonut mieliin sen katkeruuden, jonka piispa nyt näki niin korkeana kuohahtavan kummallakin puolella rajasalaa.

Ja sitä vanha piispa suri. Kirkolla piti siinä kesytystyössä, jota nämä olot kaipasivat, olla suuri ja ratkaiseva tehtävä. Mutta murheekseen piispa havaitsi, että hänen papistonsa vaikutus oli täällä kovin vähäinen. Hän antoi sen vuoksi jo heti ensimmäisenä aamuna Suur-Savoon tultuaan siitä ankarat nuhteet Savilahden pitäjän ja Juvan kappelin papeille, jotka häntä vastaanottamaan olivat kokoontuneet Savilahden pappilaan. Näitä asioita hän aikoi saarnoissaan selitellä sille savolaiselle kansallekin, jota oli sangen lukuisasti piispankäräjille kokoontunut, kehoittaakseen sitä naapuruussovintoon, rauhaan ja veljesrakkauteen.

Näitä tehtäviään piispa juuri mielti kesäisenä sunnuntai-aamuna, istuen seurueensa keskellä ennen jumalanpalveluksen alkamista Savilahden pappilan avarassa tuvassa. Hän rupesi jo pukeutumaan piispalliseen asuunsa ja lähetti sanan lukkarille, että kelloja saisi jo ruveta "yhteen" soittamaan, kansaa kirkkoon kutsumaan. Silloin ryntäsi hänen kotikappalaisensa hengästyneenä pappilan tupaan ja kertoi hätäntyneenä, että naapuritalon, Tarvaisen, pihalle kokoontunut kirkkorahvas oli mitä suurimmassa mielenkiihkossa ja että siellä ilmikahakka jo oli puhjennut sen ja piispan hämäläisten saattomiesten välillä.

— Muuan mies on jo lyöty veriin ja kirveitä ja seipäitä heilahtelee siellä miesten käsissä, — kuulkaa noita huutoja!

Säikähtynyt pappi repäisi oven auki, ja aivan oikein, sieltä naapuritalon pihalta kuului kumeeaa melua ja kiihtyneiden miesten nähtiin aidasta itselleen aseita taittavan.

— Mitä on sitten tapahtunut? kysyi piispa, kiinnittäen kiireesti piispanviittansa hartioilleen ja koukeropäisen sauvansa tempaisten.

— En sitä ymmärrä, vastasi pappi. — Pientä kahnausta oli aluksi ja yhtäkkiä se leimahti...

— Tulkaa, käykäämme tuon kiihoittuneen kansan luo!

Ja piispa lähti kiireisin askelin, mutta juhlallisen vakavana astumaan kirkkomäellä olevasta pappilasta rinnettä alas kylätientakaiseen taloon, jonka umpeenrakennetulta pihalta äänet kuuluivat ja josta naisia ja lapsia ulisten juoksi pakoon. Papit ja munkit seurasivat hänen perässään, aivan pelokkaina toisiltaan kysellen, mitä oli tapahtunut, mitä oli vielä tapahtuva. —

Mitä oli sitten todella tapahtunut tuona varhaisena keväisenä juhla-aamuna majatalossa, jossa hämäläiset saattomiehet olivat yönsä viettäneet?

Ei oikeastaan mitään sanottavaa, mutta kumminkin niin paljon, että vanha piispa näki, kuinka vaikea sen veljessovun aikaansaaminen oli, jota hän oli aikonut juurruttaa mieliin, kuinka herkkä kiihkon henki oli liekkiin leimahtamaan nytkin, vaikka hän itse oli saapuvilla.

Kun hämäläiset saattomiehet, yön tuvan lattialla nukuttuaan, aamulla olivat nousseet hevosiaan juottamaan, oli jo piha ollut kirkkoväkeä mustanaan, ja terävin, tylyin silmäyksin oli heitä aidan takaa ja kujun suusta tähystelty. Mutta Hämeen miehet eivät olleet siitä välittäneet. He tunsivat liian hyvin seisovansa vieraalla pohjalla, ja savolaisten kanssa pakinoihin antautumatta olivat he aitan kupeelle päivänpaisteeseen istahtaneet, lujasti yhdessä ryhmässä pysyen.

Siihen olivat taas savolaiset heidän ympärilleen kertyneet, ja hetkinen oli siinä kylmiä katseita vaihdettu, sanoja ei monta.

Mutta jo astui eräs savolaisten nuoria miehiä, — lyhyenlätä jurrikka, pää kuin vaanivalla pyyntimiehellä hartioden välissä, — ihan siihen aitan kynnykselle, missä Karmalan Lauri istui Suopellon isännän vieressä, tähysti Lauria tarkoin, ikäänkuin jotakin erityisesti tutkiakseen, ja jäi siihen verestävillä silmillään Laurin rintapuolta tutkimaan.

Hän tarkasti sitä vaskisolkea, jolla Laurin hurstimekon rinnus oli kaulantiestä kiinnitetty ja joka muodosti paksusuomuksisen käärmeen kuvan. Vihdoin jo kysäisikin:

— Mistä sinulla tuo solki on?

Tuo nenäkäs lähenteleminen kävi jo Laurin sapelle ja hän vastasi vähän tiukasti:

— Sitäkö himoitsisit, — omanipahan se on!

Solkia oli joka miehen mekossa, mutta Laurin solkeen näkyivät nyt muutkin savolaiset ylen terävästi huomionsa iskeneen; heitä kertyi pian suuri joukko siihen Laurin rinnusta tarkastamaan. Ja uteliain, jonka hämäläiset pian tunsivat Tarvaisen pojaksi, jatkoi ikäänkuin itse ärtyen ja ärsyttäen:

— Omahan se on ryöstettykin tavara, — tuttu on tuo vaski tässä talossa!

Ja toiset säestivät:

— Vai sillä soljella tulit Savoan reheutelemään!

Nyt vasta välähti eräs muisto Laurin mieleen. Hän oli soljen saanut lahjana ukoltaan, joka sen muutamia vuosia sitten oli kalajärviltä palatessaan tuomiseksi tuonut. Sinä kesänä siellä juuri olivat olleet savolaisten kanssa viimeiset suuret tappelut, mutta ukko ei ollut hänelle tarkemmin kertonut, mistä hän soljen oli saanut, oli vain käskenyt Laurin sitä tarkoin säilyttää. Varmaankin solki oli sodasta saatu, varmaankin nyt savolaiset sen tunsivat jonkun kaatuneen heimolaisensa omaksi, koska ryöstökälistä puhuivat. Mutta samalla kuin se juttu Laurille selvisi, ymmärsi hän myöskin niiden verestävään silmäin kiukun. Toiset Hämeen miehet eivät koko juttua käsittäneet muuksi kuin riidan haastoksi, ja suutahtaen vastasi jo Suopellon rauhaisa Sipikin kipakasti Tarvaisen pojalle:

— Eriä loitommalle, se solki pysyy siinä missä on.

Mutta kuumaveristä Savon miestä se vastaus yhä ärsytti, hän hierausi uhmaillen yhä lähemmäs Lauria ja kiljahti:

— Mutta entäpä jos ei pysykään, jos talo periikin tavaransa.

Ja hän rupeasi Laurin mekonrinnustaa tapailemaan. Mutta kiukustuneena karahti silloin nuori hämäläinen pystyyn, viskasi ärhentäjän luotaan, niin että tämä heilahti loitommalle, ja huusi:

— Varo hyppysiäsi, kuritta ei kukaan Karmalan miesten rinnoiksi kopeloi!

Se oli kahakan alku. Pystyyn olivat ponnahtaneet sekä Hämeen miehet että savolaiset ja uhkaavina he siinä vastakkain seisoivat. Samalla käveli talosta siihen eräs vanhempi savolainen, laiha ja luiseva, päässään valkoinen kuikkakalaksi ja silmissä sama verestävä kiilto kuin äskeisellä ärhentäjällä. Nuoremmat Savon miehet vähän syrjäytyivät, laskeakseen hänet aitan luo, — siitä ja miehen ryhdistä saattoi heti nähdä, että siinä on savolaisten johtomies, Tarvaisen isäntä, jonka vanhimmat hämäläiset kylläkin kalajärviltä tunsivat. Tämä nyt keskusteluun puuttui ja virkahti:

— Vai Karmalan miehet täällä huutelevat Tarvaisen pihalla, vai tänne lähetti Erä-ukko piimäsuunsa meille pajattamaan Hilppa-vainajan vaskissa, sama ukko, joka Hilpan salolle tappoi.

Tämä viittaus hämäläisten vihattuun eräjohtajaan leiskautti uuteen tuleen savolaisten jo kuumenneet veret, ja uhittelevana läheten virkahti savolaisista yksi:

— Niitä penikoita on vähän nokitettava!

Hämäläiset olivat käyneet vakaviksi, he näkivät toden olevan kysymyksessä. Kehään he asettuivat Laurin ympärille, jonka kimppuun savolaiset erityisesti pyrkivät. Eikä Heino-poika enää voinut hillitä kiukkuaan, hän huudahti:

— Tulkaa, ne penikat osaavat purra niinkuin ukkokin, jonka hampaat tunnutte tuntevan!

— Purepas, maitohammas, karjaisi siihen tuo lähinnä seisova riidan aloittaja ja iski samassa nyrkillään Heinoa vasten suuta, niin että veri turskahti ikenistä ja poika tantereeseen keperäsi.

— Pure nyt, hampaaton nulikka! ilkkui iskijä. — Ja tulkaapa vielä kerran kalajärville, niin saman kyydin saatte kaikki!

Toisetkin savolaiset kävivät kiihoittuneina vieraisiinsa käsiksi. Mutta jo olivat nämäkin aseensa kätteensä löytäneet ja Suopellon Sipi astui esiin halkoa heilutellen ja virkkoi:

— Näinkö Savossa on tapana kohdella vieraita, jotka aseita kylään tulevat. Hyvä, nyt tulkaa, mutta kaatua tässä pitää useampia Savon miehiä siihen, mihin meitä yksi!

Savolaiset taittoivat aidasta aseita ja toiset hakivat pirtistä kirveitään, — kaikki huusivat ja melusivat.

Tällä kohdalla se oli piispan kotikappalainen ohi kulkiessaan kahakan nähnyt ja kiiruhtanut siitä pappilaan sanaa viemään. Mutta sillä välin kiihtyi jo tora ilmi tappeluksi, seipäät sinkoivat molemmin

puolin, verta vuotavana juoksi viereiseen Kylläisen taloon eräs savolainen, joka halosta oli iskun niskaansa saanut, yleinen meteli ja juoksu vallitsi taloissa ja kylätiellä.

Silloin astui kookas piispa pirtin kupeitse pihalle, astui täydessä messuasussaan pappiensa seuraamana aittaa kohden ja hänen voimakas ääneni jyrähti yli metelin:

— Asettukaa miehet! Pyhän Jumalanäidin nimessä, rauha!

Kuin jähmettyneinä jäivät tappelijat pitkin pihaa sen äänen pakosta paikoilleen seisomaan, ken halko ojossa, ken seivästä taittaen, jäivät kuin lamautuneina katsomaan tuota tappelun keskelle astunutta loistavaa ilmiötä. Ja heidän kuohahtaneet verensä jäähtyivät samassa, kun piispavanhus silmät säkenöivinä jatkoi:

— Aseet alas, seipäät pois! Lakit päästänne miehet, polvillenne pyhän ristin eteen!

Hän kohotti rinnallaan riippuvan kultaristin. Ja nuo juurikään niin tulistuneet, niin rutirohkeat miehet tottelivat kuin lapset vastaansanomatta hänen käskyjään ja kuuntelivat päät kumarassa, kun piispa surua ja suuttumusta värähtelevällä äänellä heitä nuhdellen puhui:

— Oletteko kristittyjä te, jotka Herran päivänä pyhän temppelin juurella käytte tappelemaan toistenne verta vuodattamaan! Veljinä teidän pitäisi täällä kristillisessä seurakunnassa elää, sovinnossa toisianne auttaa ja Jumalan valtakuntaa edistää. Mutta te elätte kuin pimeät pakanat, joilta kirkko armonsa kieltää, te olette kirouksen ja kuoleman ansainneet. Nöyrtykää ja rukoilkaa, onnettomat, että pyhä Neitsyt pehmittäisi sydämenne suuren paatumuksen, niin että vielä olisitte kelvolliset hänen huoneeseensa astumaan ja armoa pyytämään!

Välittömästi ja syvästi vaikutti piispan juhlallinen ryhti ja ankara ääni vielä enemmän kuin hänen sanansa äsken kiihtyneisiin mieliin; kaikki tunsivat yhtäkkiä olevansa ikäänkuin hänen henkisen valtansa alla, ja heidän oli siihen alistuttava. Hiljaa ja ääneti käveli jo tuokion kuluttua tuo juurikään niin meluisa joukko, miehet, naiset ja lapset, ylös mäelle kirkkoon päin, piispaa nöyrästi seuraten. Hämäläisetkin astuivat sinne toisten jäljestä kiinteässä ryhmässä, sillä siellä hekin tunsivat parhaassa turvassa olevansa. Ja pian kajahtivat kirkosta hartaan messuvirren sävelet yli hiljaiseksi käyneen kylän aina metsään ja järvelle saakka.

Mutta jo piispan puheen aikana oli Lauri nostanut nurmelta nuoren orpanansa, jonka verinen pää hervottomana retkotti, ja kantanut hänet rantaan, jossa hän Heinoa varelle virotti ja pesi hänen paksuiksi turvonneita huuliaan. Pian siellä poika virkosikin, ja syljeskeli vain ja sadatteli, kun olivat häneltä kurkkuun asti etuhampaan iskeneet.

Mutta hetken kuluttua astui orpanusten luo siihen venhevalkamalle ääneti ja varpaillaan nuori tyttö, joka toi saunasta liinasen, millä Heinon kasvoja kuivata. Se oli solakka ja hento tyttö, lapselta hän vielä etäämpää katsoen näytti, mutta kun hän siitä oikaisihe ja silmille valahtaneen keltaisen tukkansa pääläelle sitoi, niin jo näki, että siinä oli tyttö naisen ikään ehtimässä. Pehmeät olivat hänen hienosti ahavoituneet poskensa, ja säälivä veitikkamaisuus näytti väikkyvän tytön silmässä, kun hän vieraan virkoamista katseli. Hän oli hänkin ikäänkuin säikähdyksistään tointunut ja iloitsi siitä itse.

Sanaakaan siinä ei puhuttu. Vasta kun tyttö, liinansa kivelle jätettyään, lähti astumaan pois päin rannasta, virkahti hänelle Lauri, jonka mieli jo äskeisestä kahakasta oli aika lailla rauhoittunut:

— Oletko tämän talon väkeä, tyttö?

— Olenpa kyllä, miksi niin?

— Et kohtele meitä samalla tavalla kuin muu kotiväkesi, — kuin veljesi äsken.

Tyttö katsahti vierasta vähän arasti, ikäänkuin epäillen, sopsisiko tuon vainoheimoisensa kanssa tarinoihin ryhtyä, vai pitäisikö siitä enempää puhumatta palata. Mutta eipä näyttänyt olevan pelkoon aihetta, tyttö pysähtyi ja vastasi:

— Oma syysi se oli, miksi panit uhmalla rintaasi Hilppa-vainajan soljen, kun meidän taloon tulit. Ärsytit sillä Ohto-veljeni, joka muutenkin on karkäs tappeluun.

Kummastellen katseli Lauri tuota outoa impeä, joka häntä siinä hiljakseen nuhteli. Ja ikäänkuin itseään puolustaakseen hän vastasi:

— En tiennyt solkeni olevan tästä talosta peräisin, olen sen saanut lahjaksi.

— Mutta täällä tuo käärmevaski heti tunnettiin, minäkin säpsähdin aamulla, kun sen rinnassasi näin, — anna minulle se solki!

Lauri katsahti uudelleen tyttöä, nyt tarkemmin ja kauemmin. Ja hän jäikin siihen äänettömäksi katsomaan. Olipa niin herttainen ja valoisa tuo immyt siinä hänen edessään, leppoisa oli äänensointu ja nuo kirkkaat silmät, iloa niissä oli, mutta ne tuntuivat sen lisäksi puhuvan jotakin muutakin, vaikkei hän älynnyt, mitä ne puhuivat.

— No, annatko? — Tyttö näytti melkein loukkautuvan tuosta Laurin viivyttelystä, näytti ihmettelevän, että mies todellakin epäröi hänelle soikea antaessaan.

Nyt Laurikin jo naurahti ystävällisesti:

— Veljesi olisi solkeni väkisin vienyt, mutta väkisin sitä ei tuosta ota kukaan, jos minussa henki lie. Mutta sinä, tyttö, sinä sitä pyydät — ota!

Ja hän rupesi solkea kauluksestaan irroittamaan. Mutta hän ei sitä vielä irroittanutkaan, vaan virkkoi:

— Entä sinä, mitä annat minulle sijaan, jos sinulle solkeni jätän?
Miksipä sen palkkiotta sinulle antaisin!

Punaiseksi karahti nyt tyttö. Hän mietti taas pakoon juosta — eipä tiedä, vaikka tuo mies hänet syliinsä koppaisi! Mutta hän ei kuitenkaan juossut pakoon, paikoiltaan vain vastasi:

— Saat toisen soljen sijaan...

Ja tyttö pistihe saunaan ja tuli sieltä tuokion kuluttua pieni valkoinen solki kädessään.

— Vaihdatko?

— Näytäs, virkkoi Lauri viivyttellen. — Minun solkeni on sodasta tuotu...

— Mutta tämä on hopeainen, eikä siitä tappelua synny.

— Vaikka se on saatukin savottarelta! Oli menneeksi, kädestä käteen, noin!

Se oli silmänräpäyksen kädenvaihto, mutta Laurista tuntui, kuin se pikainen hipaus olisi sytyttänyt tuleen hänen verensä, niinkuin taulaan hipasemalla tuluksesta kipuna lentää. Hänen olisi tehnyt mieli tarttua tuohon pehmeään kämmeneen ... mutta seuraavassa tuokiossapa juoksi jo tyttö ahdetta ylös taloa kohti. Siellä törmällä hän pysähtyi kumminkin vielä hetkeksi ja virkkoi ilkkua äänessään:

— Nyt luullaan Karmalan poikaa pelkuriksi, kun hän uhattuna heitti pois voittosolkensa.

Hetkeksi Lauri säpsähti, hänen mieleensä vilahti ajatus, että oliko tuolla velholla todellakin petos mielessä... Ei, hän naurahti jo samassa omalle epäilykselleen, katsellessaan törmällä seisovaa tyttöä. Velho hän on, onpa totta tosiaankin, mutta hänellä on toinen mahti, ei viekkauden. Ja hän vastasi:

— Onpa minulla toinen voittosolki sijassa, näytänpä sen soimaajille.
Ja jos sittenkin viekastat, tulen hakemaan omani pois.

Silloin törmällä seisova impi ojentautui suoraksi, miltei ylpeäksi, ja uhmaa oli hänen äänessään, kun hän huudahti:

— Tule, mutta väkisin ei Hilpan solki enää täältäkään lähde.

— Entä pyytämällä, lähteekö?

— Koeta!

Sulaksi oli taas heltynyt tytön ääni, kun hän sen viimeisen sanansa virkkoi, mutta samassa hän juoksikin jo törmältä pois ja hävisi asumusten taa. Nuorukainen seiso i yhä rannalla, pieni hopeasolki kouransilmässään ja katseli ylös ahteelle, jonne tuo kirkas ilmestys oli kadonnut. Se oli poissa, mutta hänen oli vaikeata siirtää silmiään siltä paikalta, josta äsken oli kajahtanut tuo heleä ääni: "Koeta!"

Tuokion vain oli se kohtausta kestänyt, vaikka se jätti pitkät muistot nuoren hämäläisen mieleen. Sillävälän oli Heino, vesikivellä yhä istuen, hautonut turvonneita poskiaa ja kuivaillut ikenistään tippuvia veriä. Vähitellen tukki kylmä vesi verenvuodon, ja hän oli jo kohta ihmisen näköinen, kun kääntyi Laurin puoleen ja kysyi:

— Joko se tyttö meni? Ja mitä se nauroi?

— Niin kuka?

— Tuo tyttö, joka liinan toi, — tuohon kivelle sen heitän. Kuulinhan minä, kun se nauroi.

— Nauroiko, — lienee sinun leuillesi nauranut. Tule, mennään jo taloon. Vieläkö ikeniä kirvelee?

— Vielä ikeniä ja sisuakin. Eiköhän me sitä iskiää vähän tärähdytetä, ennenkuin täältä lähdetään.

— Kovasti kielsi piispa tappelemasta, eikä sinussa tärähdyttäjää olekaan; anna siis kirvellä vain ja kärsi.

He olivat jo saapuneet Tarvaisen pihalle, missä tuo äänekäs rähäkkä äsken oli soinut. Nyt oli piha äänetön ja tyhjä. Mutta Laurin katseet harhailivat joka soppeen, hän näytti etsivän jotakin, jonka hän olisi vielä kerran tahtonut nähdä, ennenkuin hämäläiset saattomiehet lähtivät Savilahdesta palaamaan salolle. Mutta ei kuulunut ketään, ei pihalla, ei kujalla, ei ovien takana.

— Ketä sinä haet? kysyi Heino kummissaan.

— Haenko — en ketään. Kirkkoon näkyy kaikki väki menneen, mennään mekin.

Nuorukaisten kirkkorinnettä noustessaan kajahti heitä vastaan vanhan piispan voimakas ääni, kun tämä siellä hirsiseinäin sisäpuolella kehotteli eksynyttä kansaa rauhaan ja veljesrakkauteen. Ja siellä kirkon lattialla makasi äskeinen riitarahvas polvillaan nuhtelevan ristirinnan edessä, hartaana ja nöyrytyneenä. Mutta aseensa se oli heittänyt kirkon edustaiseen asehuoneeseen, niinkuin kirkollinen järjestys sääsi ja vakaa tapa vaati.

Kirkosta palatessaan tunsu piispa, että tuo kansa, joka nyt kirkkomäeltä hajaantui kyläteilleen ja venheilleen, oli tällä hetkellä hänelle ja hänen rauhanopilteen altis ja sula. Mutta murheellisena hän kuitenkin iltapäivällä istuskeli pappilan kuistilla ja katseli kauas Saimaan selälle, jota myöten nyt savolaisten kirkkovenheitä palaili piispankäräjiltä. Hänen mielensä oli matala, toivoton tunne sitä kalvoi. Niin, ehkä tällä hetkellä on mieli sovinnollinen ja nöyrä noilla, jotka nyt kirkolta soutavat vereksiset manaukset muistissaan, — sitä mieltä piispavanhus. Mutta ehkä jo huomenna, kun manaaja samoja Saimaan vesiä kulkee Viipuriin päin ja saadut nuhteet kalpenevat mielestä, ehkä jo silloin pieni sanakiista nostaa uuteen kuohuun hillittömät veret ja sytyttää tappelun tuiman ja tulisen luonnon, niinkuin aamulla Tarvaisen pihassa. Ajatukset palaavat vanhoille pakanallisille raiteilleen, kun vanhat käsitteet edelleen sydämissä asuvat...

Mitä auttaa yksi kirkonmessu, jos se hetkeksi saisikin sydämet sulamaan, — niin kyseli piispa itseltään. Äsken juuri, hautausmaata siunaamasta palatessaan, oli hän omin silmin nähnyt näyn, joka hänet vielä murheellisemmaksi painoi kuin aamuinen kahakka. Muutaman saunan ohi kävellessään hän kuuli sieltä kovaäänistä posmitusta; hän avasi oven ja näki siellä taikurin loitsuluvuilla ja veren sanoilla koettavan tyrehtyttää verenjuoksua sen miehen niskasta, joka Tarvaisen pihatappelussa oli siihen haavan saanut. Väki seisoj pakanallisessa hartaudessa taikurin ympärillä, — sama väki, joka äsken kirkossa niin nöyränä oli polvistunut ristin edessä ja kuunnellut, kuinka sitä varotettiin noitatemppeihin turvautumasta. Mitä auttoi, että hän ajoi poppamiehen ulos ja nuhteillaan taikuutta kuritti? Huomenna se väki on taas loitsujensa uskossa, niin, ehkä jo tänään... Se on toivotonta...

Mutta se ei saa sittenkään olla toivotonta, päätteli vanha piispa, nousten kuistille kävelemään. Täytyy tehdä tarkempaa työtä, täytyy kyntää syvemmälle. Harvalukuinen papisto siihen ei täällä erämaan laidassa riitä eikä kykene, ennen kaikkea ei kykene! Mutta se ei saa sittenkään olla toivotonta!

Ja Maunu-piispa kutsutti silloin puheilleen yhden niitä saarnaajaveljesten munkkeja, jotka hän Turun dominikaaniluostarista oli mukaansa ottanut, isä Klemetin, — hänet hän tiesi sekä kansan elämään ja tapoihin perehtyneeksi että hurskaaksi, pitkämieliseksi, työssään sitkeäksi kirkon mieheksi. Tämän munkin hän tuskaisissa mietteissään oli valinnut siihen kyntötyöhön, jonka hän nyt niin välttämättömäksi havaitsi.

Pitkä, harraskatseinen, avokasvoinen munkki astui kunnioittavasti kumartaen piispan eteen, joka virkkoi hänelle juhlallisesti:

— Tahdotko olla todellinen domini canis, veli Klemetti, tahdotko antautua tehtävään, jossa työsi ehkä näkymättömänä kuluu, tuottamatta sinulle ulkonaista kunniaa, kenties tuottamatta sinulle työtulostenkaan tyydytystä?

— Mitä käskette, piispa?

— Jää tänne Savon kansan keskuuteen, kulje sen kylissä salolta salolle, opeta kansaa sen omissa tuvissa, sen arkielämän ja raadannan ohessa, opeta sitä sanoillasi ja elämälläsi ymmärtämään ristinopin käsitteitä ja tarkoituksia, vihamaan paha ja rakastamaan hyvää ja karttamaan sotaa ja verenvuodatusta. Se on vuosien tehtävä, — tahdotko jäädä kiertäväksi munkiksi Savoan?

— Olen koettava, mitä voin, teidän pyhyyttenne. Lähden jo tänään, vielä on kirkkovenheitä rannassa.

Piispa tiesi, että isä Klemetti oli antautuva ehyeltään siihen tehtävään, jonka kerran omakseen otti. Mutta hänen katseensa ei sittenkään vielä kirkastunut. Työtä on niin paljon, liian paljon, ja yhden miehen voima on vähäinen...!

Kauan hän istui näissä mietteissään kesäisellä kuistilla. Iltaan jo aurinko laski. Silloin kuuli hän sivulta kavioiden kapsetta ja hetken kuluttua ajoi ratsujoukko pappilan ohi läntistä metsää kohden. Siinä hänen hämäläiset saattomiehensä nyt lähtivät paluumatkalle salon halki kaukaisia kotejaan kohden.

Piispa viittasi ratsastajat pysähtymään ja kysyi:

— Lähdettekö nyt yötä vasten taipaleelle?

— Nyt lähdemme, vastasi Suopelto. — Hevoset ovat jo levänneet.

— Miksette viivy aamuun asti, miksi yöksi ajatte erämaahan?

Karkea talonpoika pyöritti hetkisen kielellään vastausta siihen kysymykseen ja virkkoi sitten:

— Niin, katsokaas, piispa, meistä on turvallisempaa maata yömmä salolla kuin täällä. Meitä ei ole täällä kovin hellästi hyvästelty, jospa ei tervehdittykään.

Ja piispan täytyi myöntää, että hämäläisillä oli arkailuunsa aihetta, aihetta olla luottamatta siihen mielenmuutokseenkaan, jonka savolaisissa oli päivän nuhdesaarna vaikuttanut. Syvällä, syvällä ovat vihan juuret, syvältä ne olisi kitkettävä! Huohtaen hän vastasi:

— Ehkäpä olette oikeassa, leppymättömiksi jäävät siis välinne! — Mutta huomattessaan Heinon siinä ajettunein leuoin ratsastavan sälkönsä selässä, virkahti piispa vähän säälien nuorukaiselle, joka hänen saattajanaan oli runnelluksi tullut:

— Vai sinua ne löivät, poika, vaikka et kostaa aikonutkaan. No, etpä olekaan oikein tappelijan näköinen, jos et korven raatajankaan. Mikä olikaan nimesi?

— Heino.

— Heino, — ei sellaista nimeä ole pyhässä kalenterissa. Henrikki sinä olet, Henrikki Tuomaanpoika Karmalasta. Sepä kelpaisi vaikka papin nimeksi, eikö niin?

Kummissaan katseli nuorukainen piispaa, joka noin näytti ikäänkuin arvaavan hänen mielensä salaisimmat, utuiset toiveet. Mutta piispa huomasi hänen säteilevistä silmistään arvanneensa oikein ja jatkoi:

— Jos Turkuun joskus tulet, poika, niin saat kysyä Maunu-piispaa, kyllä sinut silloin muistan, Henrikki Tuomaanpoika Karmalasta.

Sitä puhetta eivät hämäläiset ratsumiehet ymmärtäneet ja piispakin hymähti mieleensä juolahtaneelle mietelmälle. Ja vakavana hän taas heille jäähyväisiksi lausui:

— Menkää rauhassa, Hämeen miehet, Pyhä Neitsyt turvananne!

Saattomiehet ajoivat edelleen läntistä saloa kohden. Hetken kuluttua kuuli piispa tantereen töminästä, että he kylän laitaan ehdittyään ratsastivat täyttä neliä. Ja hän ymmärsi heidän pyrkivän niin pian kuin mahdollista tarpeellisen matkan päähän tästä asutuspaikasta, jonka ääriellä he eivät tunteneet matkaansa turvalliseksi. Niin, syvällä, syvällä asuu heimoviha! —

Vasta pitkän matkaa saloa ratsastettuaan asettuivat hämäläiset saattomiehet illan hämärässä käyden peräkkäin ajamaan metsän kapeita karjapolkuja pitkin.

Viimeisenä joukossa ratsasti tällä kertaa Karmalan miehevä Lauri. Matalat olivat toisten ratsastajain mielet ja ilottomat heidän mietteensä, — hänen mielessään sitävastoin vain risteilivät tällä erämaantaipaleella valoisat kuvat, jotka karkoittivat kaikki kaunan ja tappelun muistot. Ja niistä liehuvista mietteistä muodostui pian yksi ainoa kirkas kuva, joka painui sitä selväpiirteisemmäksi hänen mieleensä, kuta kauemmin hän sitä muistoissaan hiveli. Se oli kuva keltatukkaisen immen, joka seisoi törmällä ja helakasti nauroi. Ratsastaessaan siinä varjoisia metsäpolkuja pitkin pujotti hän nyt mekkonsa rinnukseen sen pienen hopeasoljen, jota hän siihen asti oli kouransa silmässä pitänyt, eikä hän luullut kenenkään sitä huomaavan. Mutta hänen edellään ratsastava toveri älysin hänen mekostaan hopeasoljen ja kysäisi:

— Vaihdoitko savolaisilta itsellesi uuden soljen?

- Vaihdoin.
- Katsoppas vain, taitaa olla hopeainen. Annoitko mitä väliä?
- En, kädestä käteen vain, vastasi Lauri verkalleen.

Mutta itsekseen hänen teki mielensä lisätä: Eipä tiedä, ehkä annoin, ehkä otinkin jotakin väliä.

IV. KALAJÄRVILLE.

Korkeiden kuusten latvat huojahtivat väliin hiljaa hentoisen tuulen hengessä, mutta asettuivat taas liikkumattomiksi, ikäänkuin kuunnellakseen sitä askelten raskasta töminää, joka niiden juurelta soi. Joskus tuntui se tuulenhenkäys aavimmilla ahoilla maanpintaan asti, vilvoittaen hetkisen niiden kulkijain kuumaa ihoa, jotka siellä kuusten lomitse nopeasti astuivat. Mutta laaksoissa ei latvakaan heilahtanut eikä lepattanut haavankaan lehti.

Matkue kierteli kuin jättiläiskäärme kivikkojen ja murren välitse näihin esteisiin hetkeksikään pysähtymättä. Jonon päässä kulkevan johtajan tarkka silmä haki näet jo kaukaa oppaikseen tunnetut merkkipetäjät tai kallionsärmät, milloin ei kuusenkylyssä näkynyt vanhoja rasteja taikka tuntunut portaitten pohjaa suossa, ja hän viuhtoi vinhaa vauhtia taas niiden merkkipuiden ohitse. Eikä siinä auttanut jonon viimeistenkään jäljempäs jättäytyä, vaikka olisi väsynyt jalka taikka raskaalta tuntunut taikka hartioilla; ei varsinkaan tällä louhisella Matokankaalla, jossa kerrottiin kolmen tangon pituisen erämaan käärmeen nielaisevan kitaansa yksinäisen erämiehen kuin itikan, vieläpä suksineen, sompineenkin. Eteenpäin piti vain painaa, kunnes ehdittiin sammaleiselle Jumalanmäelle, jolla vanhalla lepopaikalla oli lepytetty erämaan haltia.

Etumaiset saapuivat jo tälle ylängölle, jonon johtaja hellitti könttinsä viilekkeet ja pudotti raskaan taakkansa sammaleiselle kalliolle; toiset, sitä mukaa kuin perille joutuivat, tekivät samoin. He olivat enimmäkseen nuoria miehiä, joku vanhempi jässäkkä joukossa. Avopäin he astuivat, hurstisen mekon rinnus auki, mutta konttiinsa sidottuina oli useammilla miehillä silti turkitkin, sillä he tiesivät, että helle on poissa, kun he syksyllä palaavat; ja nahkaiset olivat heillä kapeat kaatiotkin, jotka ruojukenkain pulteilla olivat tiukasti pohkeille sidotut. Miesten perästä tulivat sieltä naiset, toiset reippaasti jutellen, toiset jo huohottaen konttiensa alla.

Tämä hämäläisten erämatkue oli nyt kulussa kalajärville suuremmalla joukolla kuin moniin vuosiin. Se oli jo näinikään saloa astunut muutaman päivätaipaleen ja lähenei nyt vanhojen takamaittensa ensimmäisiä eräjärviä. Kiire oli perille päästä, retki oli piispanmatkan vuoksi hiukan myöhästynyt, paras kala-aika oli käsissä.

Tulen iski joukon johtaja kuiviin risuihin — siksi riippui miehen vyöllä aina visapäpuukon vieressä nahkainen tuhnio — ja naiset kävivät viipymättä päivällistä valmistamaan. Pitkä rupeama oli astuttu, nälkä kurni suolia, ja vasta ensi nälän lähdettyä pääsi tarina irti tuossa monipäisessä joukossa.

— Tältä aholtahan ei ole enää kuin päivän taival Venheheittoon, niin virkahti naisten puolelta Leena-emäntä, joka ennenkin oli nämä taipaleet kulkenut.

— Kun hyvin astutaan, ollaan huomenna näihin aikoihin hämäläisten vanhoilla venhevalkamilla, vastasi hänen miehensä, Suopellon Sipi.

Suopellosta olivat näet molemmat vanhukset kalajärville lähteneet. Luonto heitä sinne veti, ja talon nuorempi väki taas ei sinne tahtonut. Näillä vanhuksilla oli kolme tytärtä, jotka kaikki olivat kotiväyven taloon ottaneet, ja siellä ne nyt kaikki myyrästivät ja riitelivät yhden pirtin ahtailla tiloilla, joten vanhuksista oli hauskempi ainakin kesät erissä viipyä.

— Ja siellä päästään pian verkkoja kastelemaan ja rantakalaa syömään, iloitsi Leena-muori edelleen.

Mutta silloin miehet iskivät toisilleen silmää ja hymähtivät salavihkaa palaa purrestaan. He tiesivät näet asian paremmin, tiesivät, ettei tänä kesänä jäädäkään näille lähimmille haukivesille, vaan painetaan monen selän yli kaukaisemmille takamaille, sinne Nilakan rannoille asti, missä ei taas muutamiin vuosiin olekaan kuljettu. Ja Pilvenperän vanha, vanttera isäntä vastasi leveästi ilkkuen:

— Vai aikoisit se Leena jo huomenna päästä nuottaa järveen lappamaan!

— Niin, no mitä vitkasteltaisiin?

Taas miehet toisiinsa katsoivat. Oli kai nyt jo parasta ilmaista koko eräjoukolle se kotona keväällä tehty, mutta miesten kesken salassa pidetty päätös, jolla oli omat tarkoituksensa, — niin arveli Karmalan kookas Erä-ukko, jonon johtomies, joka siinä padan ääressä ääneti linnunluuta nakersi. Ja hän virkahti nyt rauhallisesti:

— Ei, akat, ei tänä kesänä Venheheitossa verkkoja kastella, sieltä on meillä vielä pitkä soutu edessä.

Äänettömästi se tieto erämatkueessa vastaanotettiin. Taisipa siitä useimmilla jo ollakin aavistus, mutta nuorten miesten mielissä se ilmoitus sittenkin riemua herätti. He nyt vain ikäänkuin odottivat lähempiä tietoja niistä aikeista, joiden pääsisällön ukko näin oli ilmaissut. Mutta levotonna kysyi Leena:

— Ettäkö siis todella Kylmäjärville asti soudetaan. Lienevätköhän siellä apajat sen antavampia?

Ukko rykäisi. Hän oli jo mielessään selvillä siitäkin, ettei tällä kertaa jäädä edes niille Kylmävesillekään, joista Leena puhui. Mutta tuo epäily kaukaisemman retken tarpeellisuudesta oli ensiksi mielistä kitkettävä. Siksi hän rykäisi ja vastasi:

— Ovat ne antavampiakin, mutta tässäpä ei olekaan nyt vain siitä kysymys. Tässä on nyt katsottava, kenen takamaita ovat rannat siellä pohjoisemmilla haukivesillä.

Jo kuului huokaus naisten joukosta ja sitten hiljaista supatusta. Ja vieläkin Leena-muori siellä äänessä pysyi:

— Ei siellä onni ainakaan ennen ole ollut suotuisampi kuin näillä lähemmällä vesillä, ei kalaonni eikä — muukaan onni.

Kaikki älyivät, mihin muori puheellaan tähtäsi, mutta Erä-ukolle tuo akkaväen kapinahenki jo pisti vihaksi. Kimmahtaen hän vastasi:

— Kyllä täällä kalaonnesta vastataan ja juuri nyt on meidän huolta pidettävä siitä, että voimme vielä muustakin vastata. — Hän viskasi jyrsimänsä metsonreiden koirille kauas näreikköön ja jatkoi: — Helpointahan kai olisi kotilahdesta nuottaa vetää, eikähän naiset riistasta välitä, kun se on haettava, vasta silloin, kun sitä ei enää aitassa ole. Mutta jos ei sinne etäisemmille kalajärville vielääkään kyetä, niin sitten sinne ei ole enää vastakaan asiata, jos mielikin tekisi. Silloin ne vanhat erämaat väleen jo ovat lopullisesti muitten hallussa, meidän ei ole silloin tarvis lähteä enää hakemaan haukia eikä majavia sieltä — eikä pian lähempääkään!

Ukon puhetta kuunteli innostuneena koko miehinen joukko, joka sen ymmärsi ja hyväksyi. Alistuvaisina naisetkin nyt ääneti aterioivat. Ja tuokion kuluttua nousi ruokapaikalta vakavana Suopellon Sipi, joka väittelyn ajan oli ääneti istunut. Hänet tiesivät kaikki rauhalliseksi, kaikkea liikaa riehahtamista välttäväksi mieheksi, mutta hänkin selitti nyt päättäväisenä:

— Niin, suvulle ovat näet etäisemmätkin takamaat säilytettävät, vaikkapa vielä meidän polvellemme riistaa lähempätä riittäisikin. Takamaat ovat heimon omat, meidän on ajateltava myöskin lapsiamme ja suojeltava heidänkin oikeuttaan.

Ukkokin nousi nyt aterialta, tarttui tanakkaan keihässauvaansa, jonka varrelle oli kuvattuna suden pyynti ja karhun kaato, jymäytti sillä kivipohjaista tannerta ja virkkoi kuin vapautunein iloisin mielin:

— Niin, Sipi, juuri siksi me soudetaankin nyt niin kauas, että Maanselkä vastaan töksähtää!

Eikä Leenakaan enää napissut, mitä lie mielessään miettinytkin. Mutta eräs nuori tyttö virkahti vielä naisten joukosta:

— Soudetaan vaikka Maanselän yli, kunhan vain ei savolaisten kanssa tappelemaan käydä.

Se oli Karmalan Enni, joka oli otettu mukaan soutajaksi erämatkalle, kun Tuomas-isä ei Heino-poikkaa pelloltaan laskenut. Tyttö virkahti sen ikäänkuin ilkamoiden, mutta tuntuipa vähän värähtävää levottomuuttakin hänen äänestään, — kuvaukset Savilahden kirkolla tapahtuneesta tappelusta olivat häntä niinkuin monta muutakin taas säikähdyttäneet. Ja ehkäpä värähti nuoren neidon äänessä pelkoa siitäkin, että tuo kaukainen retki voisi tuottaa vaaran jollekin, joka oli hänen mielelleen erikoisesti rakas.

Mutta heti hän sai vastauksen nuorten miesten kehästä. Siellä nauroi ääneensä Tiuran Vilppu, joka jämsäläisten joukossa oli kalajärville seikkailemaan lähtenyt. Hän nyt reippaasti virkkoi, ikäänkuin tytön puhe olisi häneen erityisesti kohdistunut:

— Miksei tappelemaankin, jos savolainen meidän maillemme työntyy. Eipä me silloin pakoon juostane, vaan isketään kiinni kuin korven kontioon ja ajetaan savakot pois sillä voimalla, etteivät enää ainakaan toiste tule.

— Onpa meitä tällä kertaa miestäkin matkueessa, tulkoon savolainen nyt, veriset apajat se nyt Nilakasta vetää! — Niin säesti Ilvesmäen sisukas Aapo, joka juuri tappeluja etsien oli eriin lähtenytkin. — Hei, silloin meillä vasta on helluntai, kun taas kerran tapella saadaan!

Mutta tämä uhma ei miellyttänyt vakavampia miehiä ja tanakkavartinen Pilvenperä virkkoi naapurilleen nuhdellen:

— Tappelua ei haeta, jos eivät savolaiset sitä hae. Mutta eiköhän niillä vielä olekin siksi tuoreessa muistissa viimeinen käyntinsä Nilakalla, että sen jo uskovat ja pysyvät loitommalla meidän apajoilta.

Mutta tämä toivo pani Suopellon Sipin pudistelemaan päätään.

— Ei ne pysy, siihen älä luota. Savolaisissa on sisua. Et ollut mukana Savilahdella piispaa saattamassa, siellä se heidän sisunsa taas nähtiin. Suorastaanpa uhkasivatkin tänä kesänä erämaillemme tulla.

Erä-ukko vain ei ryhtynyt enää väittelemään siitä, tulevatko savolaisetkin taas kalajärville vai eivätkö, eikä hän ilmaissut mieltään, toivoiko hän heidän tulevan vai eikö. Heittäytyessään hetkeksi selälleen sammalikkoon, virkahti hän vain:

— Siellä perilläpäähän se nähtäneen, ovatko savimiehet siellä, vai eivätkö. Mutta jos siellä ovat, niin juuri siksi täytyy meidänkin siellä olla!

Se oli kuin päätöslauselma ja siihen katkesi keskustelu Jumalanmäellä. Ainoastaan naisten kehästä, padan luota, kuului vielä jokunen tukahdutettu huokaus, kertoen siitä tuskasta ja niistä kärsimyksistä, joita äidit ja puoliset niin usein ja niin syvästi olivat saaneet tuntea noiden miehiä syöväin erämaakahakkain johdosta.

— Pitääkö noiden veritöiden aina vain uudistua!

Ja Suopelto kuului siellä kuiskien naisia lohduttavan:

— Ehkä eivät toki uudistukaan kahakat, onhan meitä nyt sellainen joukko, ettei luulisi savolaisen selkää syyhyttävän, jospa se vielä kalajärville tuleekin. Jollakin tavoinhan nämä riidat on loppuun saatava. Ehkäpä ne loppuvatkin nyt, kun savolaiset näkevät, että me emme omastamme hellitä...

Mutta Karmalan Lauri, joka jännittynein mielin oli miesten keskusteluja kuunnellut ja jonka nuorta eräintoa viritti halu tuntea tarkemmin entiset Lapinkorven riidat, siirtyi isoisänsä viereen istumaan ja kysäisi:

— Millä syyllä ne savolaiset näille järville pyrkivät, selvästihän ne ovat meidän?

— Meidän, vastasi Erä-ukko varmasti, ja kuten Lauri oli arvannut, innostui hän pian kertomaan: — Meidän miehet siellä ovat monen polven ajan vuosittain hiihtäneet verottamassa lappalaisia, jotka olivat Hämeen veronalaisia, ja sillä he jo ovat ottaneet tämän korven takamaakseen. Lappalaisia kierteli näissä saloissa vielä viljalta nuoruuteni päivinä. Missä savupatsaan näimme kohoavan näreiköistä, siihen me kohti hiihimme ja kootaan kävimme, ja nöyrästi luki lappalainen veronahkansansa meidän kelkkaamme. Eikä siellä vieraan suksen latuja koskaan näkynyt. Ja kun sitten lappalaiset hävisivät näiltä saloilta vähiin, siirtyen kauemmas pohjoiseen korpeen, niin vuosittain me täällä käytiin sittenkin kevät kalan pyynnissä; saunat rakennettiin, loukkupuut kaadettiin ja takamaan kaski vierrettiin. Eikä siellä muitten kaskia eikä saunoja koskaan savunnut, meidän yksin olivat hirvimaat, meidän apajat; rauhassa me siellä ukonmaljat juotiin, kun kevätöhra oli maahan kylvetty... Kerran sitten osui tänne meidän takamaille outoja kulkijoita, Savon puolen miehiä, — mikä heidät lieneekin tänne opastanut! Ja sen kerran perästä ne ovat tänne useamminkin tulleet, ja aina sitä rohkeammin, kuta enemmän meikäläiset ovat arkailleet ja veltostuneet.

— Sinä muistat siis, ukko, vielä senkin ajan, jolloin savolaiset ensi kerran takamaillemme tulivat?

— Muistanpa kyllä, olin mies nuori ja verevä silloin, korpeen joka kevät hiihdin, sen arvaat. Tulimme niin eräänäkin kevännä, kuten tapamme oli, pyydysmaillemme Iisveden pohjoispäähän, jossa meillä oli majat ja nuotta. Silloin se ihme nähtiin: jo on vieras valkamillamme käynyt! Poltetut olivat saunat, viety oli nuotta, rikotut talaat! Kummastellen sitä katselimme ja synkästi kirosimme salakavalaa lappalaista, jonka uhkasimme karvoineen kärventää, — luulimme näet tuota tekoa lappalaisen ilkityöksi. Ketään ei enää näkynyt pyyntimaillamme. Kyhättiin siis uusi sauna, rakennettiin katiskat uudet ja käytiin pyyntiin kuin ainakin, eihän pelkurilta lappalaiselta sen isompaa vihaa osattu odottaakaan! Mutta eräänä yönä

... niin, silloin me nähtiin ensi kerran savolaiset.

— Hyökkäsivätkö yöllä?

— Niin, syrjästä olivat kai meitä iltakauden väijyneet, ja kun oli menty maata, syöksyivät he kavalasti nukkuvien kimppuun. Tappoivat toisia, haavoitettuja räökkäsivät, meitä, jotka saloon pakenimme, ajoivat koirineen takaa kuin metsän petoja, — suurta matkuetta ei meitä näet sillä kertaa erissä ollutkaan. Saaliimme veivät, uudetkin saunamme polttivat...

— Entä te?

— Hölmistyimme tietysti, yhtenä kauhuna oli silloin koko Hämeen rintamaa. Emme älynneet aluksi, mistä niitä sellaisia raatelevia eläjiä oli takamaillemme tullut. Mutta pian siitä virkosimme, läksimme seuraavana kevännä suuremmalla joukolla erämaille — ja jo loimusivat tulena savolaisten saunat, jotka he olivat järven toiselle rannalle rakentaneet, ja monta vainajaansa itkivät ne heistä, jotka sieltä sinä kesänä pakoon pääsivät. Silloin oli toki vielä pontta Hämeen pojissa!

Sen kiitoksensa ukko singautti ikäänkuin moitteeksi tätä nykyistä polvea vastaan. Mutta hetken kuluttua hän mietteittensä keskeltä lisäsi:

— Sellaista se oli, kun savolaiset ensi kerran meille tulivat. Ja sen kerran ne riittäväksi uskoivat moneksi vuodeksi. Mutta nuo ensi tiensä he löysivät taas, ja taas he jättivät julmat jälkensä. Tulivat kuin varkaat pimeällä, vaanivat luotojen takana, yksinäistä jousimiestä metsässä väijyivät. Olen hirviajoissa talvella tavannut petäjään kytkettyjä luurankoja, joista korpit ovat lihan nokkineet — siihen ovat savolaiset sitoneet hämäläisen pyyntimiehen, kun ovat hänet erissä tavanneet. Toisilta ovat he silponeet jäsenet ja syöttäneet ne koirillaan, — raaka, raaka on niillä luonto!

Siihen ukon ja Laurin ympärille olivat vähitellen hämäläiset erämiehet kertyneet kuuntelemaan noita synkkiä kuvauksia entisiltä eräajoilta, ja vihasta pingoittuivat siinä monen nuoren miehen jäntereet ja sappeen kiihtyi mieli. Mutta kiihkeimpänä kaikista kuunteli noita tarinoita Lauri, joka vanhuksen vaiettua vielä värähtävällä äänellä kysyi:

— Salaako ne hyökkäsivät savolaiset silloin viime retkelläkin, jolloin meidän talon väki sinne järville jäi?

Mutta Karmalan ukko oli jo noussut sammalvuoteeltaan ja rupesi konttiaan olalleen kohottamaan lähdön merkiksi. Hän ei näkynyt tahtovan sitä tarinata enää jatkaa, ja synkkäpilviset ja harmajat olivat hänen kasvonsa, kun hän viilekkeitä rinnalleen sitoen vastasi:

— Vaanien tulivat silloinkin. Mutta nyt ei ole tässä enää tarinaan aikaa, meidän on jouduttava matkaa jatkamaan. Korjatkaa eväät ja — taipaleelle!

Mielellään olisivat miehet siinä syönnin päälle vielä hetkisen levänneet, kernaasti olisivat ukon kertomuksiakin kuunnelleet. Mutta ei auttanut, kankein jäsenen siitä täytyi pystyyn kavuta ja taas taakkain alle paneutua; pitkiä ettoneita ei ukko koskaan suonut eräjoukolleen. Tuokion kuluttua tuo pitkä jono olikin taas liikkeellä, uutta laaksoa myöten kiemurtelemassa uudelle kankaalle ja siitä alas suonlaitaan, aina vain kauemmas pohjoiseen. Pian oli leiripaikka tyhjä, tulet sammutetut ja ainoastaan koirat siellä vielä hetkisen jyršivät niille heitettyjä luita ja lähtivät sitten nekin kiireen vilkkaa oikaisemaan miesten jäljille kostean notkon läpi. Sieltä eräkulkueelle tuontuostakin haukuntaa kuului, kun pystykorvat juostessaan olivat yhyttäneet jäniksen taikka hongan latvassa kyyhöttävän mustan metson, jolle ohimennessään äkäisesti ärähtivät.

Ukko kulki jonon päässä, jossa hänen vanha, taattu paikkansa oli. Mutta kun oli pari kangasta kuljettu ja kahlattu yli keväiseltään vetelän noron, silloin huusi hän luokseen pojanpoikansa, Laurin, joka taempana nuorten miesten joukossa käveli, ja virkkoi tälle verkkaisella, matalalla äänellä:

— Sinä kyselit äsken sitä eräretkeä, jolle isäsi jäi — isäsi, setäsi ja äitisiikin. En ole siitä sinulle ennen tarkemmin kertonut, en ole hennonutkaan, nuori olet mielestäni ollut. Enkä ole siitä retkestä paljon muillekaan kertonut, vaikka juuri se retki on näinä vuosina lähtemättä mielessäni asunut ja sydäntäni syönyt. Se kesä on näet mustin muistoni näiltä eräretkiltäni, joita on ollut monta. Nyt olet itse samanlaisella matkalla, olet jo miesten kirjoissa, aika on, että tunnet sinäkin savolaisten oikean sisun.

Ukko käveli hetken ääneti, tarkkasi vanhoja tiemerkkejä ja survoi keihäänvarrellaan suosammalta. Sitä tehdessään vilkaisi hän tuontuostakin pojanpoikaansa, joka leveärintaisena ja rotevana hänen jäljessään astui, vilkaisi hellin ja samalla ylpein mielin. Tästä pojasta oli hän kasvattanut seuralaistaan erämiehenä, hänessä hän toivoi hämäläisten vanhojen sukumuistojen elävän ja elpyvän, tuohon voimakkaaseen vesaan hän tahtoi valaa vanhan tammen mehua, istuttaa miehuutensa avut, rohkeuden ja raudan ja sukunsa perinnäisen koston.

Verkalleen alkoi hän kertoa, aluksi katkonaisesti, joskus pysähtyen muistoissaan, mutta sitten taas pian vilkastuen, kiihtyen, ääntään koventaen, niin että Laurin jäljestä kulkijatkin toistensa kintereille kiirehtivät ukon tarinaa paremmin kuullakseen, vaikka hän luuli yksin pojanpojalleen puhuvansa.

— Siitä on nyt kuudes kesä kulumassa. Meitä oli suurenlainen matkue hämäläisiä sinä vuonna kalajärvillä. Oli kuljettu Nilakkavesille asti, niinkuin tapa oli, milloin olivat yhdessä koko seutukunnan miehet. Karmalastakin oli meitä neljä henkeä. Pariin vuoteen ei ollut savolaisia salolla näkynyt eikä niitä osattu odottaakaan, sillä oli kuultu heidän jo ruvenneen hakemaan itselleen vielä pohjoisempia takamaita. Rauhassa siis riistaa pyydettiin ja vedettiin nuottaa, — ehkäpä liiankin vähän varottiin vainolaisen viekkautta ja omainkin heittiöiden ilkeyttä.

Ukko ikäänkuin töksähti inhottavaan muistoon ja sylkäisi synkästi, ennenkuin jatkoi:

— Joukossamme oli silloin eräs lurjusluontoinen mies, joka toisten naisia nauratteli ja toisten ansoja koki. Pidimme käräjät siellä tavallisessa tuomiosaaressamme, ja mies julistettiin joukostamme karkoitettavaksi, ajettiin pois koko kalarannaltamme. Tuo heittiö se korpea kierrellessään sitten löysi savolaisten saunan; heitä oli pienoinen joukko saapunut muutamaan kaukaiseen lahteen, eivätkä he meistä mitään tienneet, ennenkuin petturi heidät savullemme opasti. Suohon olisi ajoissa pitänyt upottaa se heittiö, mutta suohon tuo taisi sittenkin lopulta kuolla, savolaisetkin kun hänet yksin korpeen hylkäsivät...

— Hänkö vainolaiset saunallenne toi ja yölläkö taas? — kysyi Lauri jännittyneenä.

— Ei ollut yö, oli iltapäivä. Kotarantamme oli silloin autio, miehistä olivat toiset ilveksenajossa, toiset ansoillaan, meitä oli taas toisia venheillä verkkoja laskemassa. Äitisi minulle souti, selvästi sen vielä muistan. Savolaisten vaanijat kai sen hetken havaitsivat otolliseksi ryöstölleen; he hiipivät metsästä aittoihimme ja rupesivat sieltä, kuin varkaat ainakin, meidän saaliitamme tyhjentämään. Taakoiksi ne sitoivat ja selkäänsä sälyttivät, — aikoivat kai niine hyvineen livistää tiehensä. Mutta eivät ehtineet, — kunpa olisivat ehtineetkin!

— Miksi niin?

— Silloin olisi toki osattu pitää vara. Parahiksi nyt meidän ilveksenajajat palasivat salolta, — heitä oli puolikymmentä miestä, isäsi ja setäsi niiden joukossa, — kun törmällä yhdyttivät oudolla asialla olijat. He suuttuivat tietysti, juoksivat kohti aseet ojossa, eivät tienneet vainolaisia kolmea kertaa lukuisammiksi. Savolaisilta oli silloin tie ummessa, he viskasivat taakkansa selästään, tarttuivat keihäisiinsä ja tappelu syntyi... Me kalamiehet kuulimme majarannasta tuohitorven töräyksen, — se oli sovittu hätämerkki — ja arvasimme, että nyt on paha merrassa. Minä tunsin heti Viljo-vainajan kiirehtivän äänen. Soudimme saunalahteen päin joka taholta minkä vain airoista lähti, avuksi koetimme ehättää, ja ensimmäisenä meidän venhe lahden suulle saapuikin.

Ukko oli kiihtyessään kiirehtinyt vauhtiaan ja ojenteli keihästään korpikuusia kohti, ikäänkuin osoittaakseen, miten hän venheensä perästä suuntaili kiihkoiset katseensa lahden pohjaan, jonne hän vasamana olisi tahtonut lentää vainolaisten surmaksiksi.

— Siellä riehui juuri tappelu saunan luona ahteella. Näkyi olevan riitaa tavaroista, jotka savolaiset olivat maahan heittäneet, ja he ahdistelivat tuurillaan tuimasti meidän miehiä, jotka näitä omia tavaroitaan koettivat takaisin korjata. Karhunkeihäs oli sedälläsi kädessään, ja sillä hän torjui vainolaisten tuuria, peräytyen verkalleen seinään päin, jonka vieressä isäsi kirveellään vainolaisten piikkejä katkoi. Meikäläisistä makasi jo yksi nurmella, toisen näin kaatuvan, saunan kynnykselle retkahti...

Taas voittivat vanhuksen murheiset muistot ja katkaisivat hänen puheensa. Talttuneemmin hän sitten jatkoi:

— Savolaiset olisivat nyt kenenkään ahdistelematta voineet iltikseen mennä saaliinensa tiehensä, mutta heidät näkyi vallanneen petomainen murhainto. Miesjoukolla he keräytyivät setäsi ja isäsi ympärille, kymmenen oli siinä kahta vastaan. Saunan kierrettyään syöksivät he sivulta setäsi kimppuun; hän kaatui monen tuuran lävistämänä. Silloin pääsi huuto lahdelta lähestyvistä venheistä, ja silloin viholliset huomasiivat meidän rantaa kohti laskevan. Useimmat heistä nähtävästi sitä säpsähtivät, koska jo kiireesti juoksivat pakoon. Mutta vielä jäi vihollisten johtaja isäsi kimppuun, joka yhä seinän varassa puoliaan piteli, vaikka hän nähtävästi jo haavoitettu olikin. Muistat isäsi, mies minun mittaiseni, väkevä kuin karhu; jos hän olisi voimissaan ollut, olisi hän hoikkasäären savolaisen yhdellä iskulla nujertanut. Nyt hän vain koetti vasemmalla kädellään hätyyttäjää luotaan torjua. Mutta hän horjahti...

Ukon ääni, joka taas oli sitä mukaa kovemmaksi paisunut, kuta enemmän hän kertoessaan innostui, sortui nyt käheäksi. Hänen kasvojensa lihakset olivat jähmettyneet koviksi jäntereiksi, hän puri leveitä leukojaan vastakkain, niin että narskuivat vanhat hampaat, hän oli kamala nähdä, kun hän hetkeksi

taapäin seuralaisiinsa kääntyi. Mutta olipa taas entistä enemmän terästä hänen äänessään, kun hän tuokion kuluttua kertomustaan jatkoi:

— Venheemme oli rantaan tulossa, sen vauhti hiljeni tiheässä kaislikossa, se pysähtyi liejukkoon. Hyppäsin kaislikkoon, maihin harpatakseni. Mutta jo oli äitisi tuimassa tuskassaan keulasta kapsahtanut minua ennen veteen, hän kahlasi rannalle, juoksi miestään kohti. Isäsi silloin vielä, vaikka horjuikin, yhä hääteli pois savolaista äärestään, mutta juuri kun me kuivalle maalle ehdimme, survasi vihamies keihäänsä haavoitetun rintaan — ja kääntyi samalla pakosalle. Äitisi ehti jo törmälle, häntä vainolainen hurjasti potkaisi ohi karatessaan ja hupeni sitten metsään... Minä tempasin aseensa jonkun kaatuneen vierestä ja ryntäsin pakenevain jälkeen. Näin meikälaisten toistenkin verkkovenheiden samassa rantaan saapuvan, koirat kuhisivat jo kupeillani ja miehiä viittasin perästani rientämään...

Melkein juoksuun oli ukko nyt kertoessaan kiirehtänyt vauhtinsa, joten kuuntelijain oli vaikea häntä seurata ja kuulla hänen ääntään, joka taas rämähti särkyneeltä. Nyt hän pysähtyi seisomaan, ikäänkuin palaten takaisin nykyhetken todellisuuteen, kuivasi hihallaan hiestyneet kasvonsa ja virkahti, kun retkeläiset väsyneinä hänen ympärilleen olivat ehtineet:

— Sitä se oli savolaisten sisu sillä kertaa, sellaiseksi muodostui kahakka kalakotamme kupeella. Kun me miehet metsästä palasimme vainolaista takaa-ajamasta, silloin vasta oikein näimme, minkä jäljen se oli kotarannallemme jättänyt. Kylmänä makasi saunan edessä setäsi ja kaksi muuta Hämeen miestä, joiden ääressä nyt venheistä nousseet naiset itkivät. Isäsi oli vielä hengissä, mutta viimeisiä kertoja hänen puhkaistu rintansa kohosi siinä äitisi sylissä, johon hänen päänsä oli nostettu. Mutta kirveen vartta puristi hänen kouransa vielä niin lujasti, ettei se siitä irtautunutkaan, — miehen mukana asekin kuopattiin.

Laurilla aaltoili rinta saman verran kuin kertoja-ukolla itsellään, ja vaivoin sai hän kootuksi henkeä kysäistäkseen:

— Entä äitini ... niinhän olette kertonut, että hän joutui samaan hautaan?

— Niin joutui, huohti Erä-ukko, lähtiessään taas verkalleen taivalta jatkamaan. — Iltayöstä hänen valituksensa muuttuivat hourailuksi ja aamulla hän oli vainaja. Lieneekö vainolainen häntä niin pahasti potkassut, vai sattui tuo kamala näky ja puolison kuolema häneen niin syvälle, ettei hän sitä iskua kestänyt, sitä ei kukaan osannut sanoa. Eipä sitä ollut helppo kestää muidenkaan, — ei! Kaikki kolme sukulaistani, kaksi poikaani ja miniäni, sain peittää yhteiseen hautaan, yksin oli minun erämailta syksyllä palattava Karmalaan, minun, joka iältäni jo silloin parhaiten olisin hautaan joutanut, — ei se ollut helppoa! Mutta kaikkein kaameimmin kaivoi mieltäni sittenkin muisto siitä, kuinka Viljo seinänvierustalla horjuen hääteli tuuraa luotaan, lahdelta apua katsoen, ja vainon mies vain sisukkaana survoi haavoitettua rinta ... ja kuinka minun sitä täytyi katsoa, enkä voinut ehtiä apuun...

Rauhallisemmin, riehahtelematta käveli nyt ukko salotietä eteenpäin. Hän oli melkein kuin väsynyt siitä voimainponnistuksesta, minkä tuon kamalan muiston kertominen oli häneltä vaatinut, hän oli ikäänkuin suorittanut surullisen velvollisuuden ja sen tehtyään talttunut.

Mutta hänen äskeinen kiihkonsa oli nyt vuorostaan tarttunut hänen pojanpoikaansa, jolle hän nuo mustat muistonsa oli puhunut. Nyt hehkuivat Laurin silmät, kuohuen sykki hänen suonensa ja koston muikeat myrkyt velloivat syvältä hänen nuorta mieltään.

— Ukko, sanokaa — niin puhui hän kotvasen kuluttua kuiskaamalla, — sanokaa, tapasitteko vainolaiset vielä, kun heitä metsässä ajoitte takaa?

Hiljaisella äänellä ukkokin vastasi:

— Tapasimmehan osan heistä. Muutamat savolaisistakin olivat ottelussa haavoittuneet ja haavat viivyttivät heidän pakoaan. Pari heistä yritti silloin vastarintaan asettua, mutta...

— Mutta?

— Kosto tapasi heidät jo siinä. Jättipä vanha savolainen siihen poikansa kuolleena mättäälle ja itse pakeni, — niin en olisi minä koskaan tehnyt.

Taas käveltiin hetkinen ääneti. Nuorukaisen vellottua mieltä vaivasi tällä hetkellä ennen kaikkea eräs aavistus, epäily, jonka perille hän vielä tahtoi päästä. Hän kysyi:

— Ukko, oliko se isä, joka näinikään poikansa hylkäsi, oliko se Savilahden Tarvainen?

Terävänä kalskahti Erä-ukon lyhyt vastaus:

— Oli.

— Sama, joka isäni kuoliaaksi survaisi?

— Sama.

— Ja se poika, joka metsään kaatui, sekö oli Tarvaisen Hilppa?

— Niin lienee ollut hänen nimensä. Vimmoissani viskasin hänen ruumiinsa muurahaiskekoon, mutta saaliikseni hänen rinnastaan päästin sen soljen, jonka sinulle olen antanut. On kai se sinulla tallessa?

Vähän viivytti nuorukainen vastaustaan:

— Tallessa on.

— Sen annoin sinulle kostosi merkiksi, — nyt sen ymmärrät jo sinäkin, että kosto on se kipu, joka nämä vuodet on mieltäni jäytännyt. Nyt sen ituja on jo sinunkin rinnassasi. Mutta muista, se viha ei ole yksin sinun, sitä ei ole sinulle ainoastaan isäsi jättänyt, se on suvun, jossa se on perintönä kulkenut polvesta polveen ja joka sen nyt on meille uskonut. Minultakin se viha kerran sinulle periytyy, ja sinun tulee siitä suvulle vastata. — Olet nuori vielä, et ehkä täysin ymmärrä, kuinka raskas se perintö on, jota johtavan suvun täytyy heimonsa puolesta kantaa; siinä kysytään sekä miestä että mieltä. Mutta kerran olet sen kyllä täysin ymmärtävä.

Mutta nuori hämäläinen tunsikin tällä kertaa heimonsa yhteisen vihan niin valtaavana ja niin syvällä sydämessään, kuin jos hän, niinkuin ukko, olisi sitä siellä vuosikautia kantanut ja hautonut ja paaduttanut. Hänestä tuntui, kuin olisi hän tällä iltapäivätaipaleella elänyt vuosia vanhemmaksi, kuin olisi hän nyt yhtäkkiä päässyt käsittämään elämänsä suuren tehtävän.

Mutta Laurin niissä mietteissä luoviessa puhui ukko vielä, ikäänkuin noita koston mietteitä yhä säestäen:

— Sen jälkeen en ole savolaisia tavannut. Heidän autiot saunansa me silloin poltimme, mutta senjälkeen ei ole Hämeestä niille järville asti kuljettu. Mutta kerran vielä vainolaisiin yhdytään, joko nyt tai vasta. Ja silloin, Lauri, silloin se isketään syvälle koston keihäs, ja silloin ne samalla lopullisesti suvulle peruutetaan nämä sen takamaat, joita emme saa uhrata, vaadittakoonpa siihen vielä vaikka paljonkin verta ja miesten surmaa.

Näin opetti vaarivanhus pojanpojalleen, heidän samotessa sisämaan aavoja erämaita, lietsoen sitä vihan kipunaa, jonka hän nuorena mielessä jo syttyneen tiesi.

Mutta tuo kipuna, jonka Erä-ukko näin sytytti kasvattipoikansa mieleen, viritti tulta monen muunkin nuoren miehen rintaan, niiden, jotka olivat ehdittäneet jonon päähän Erä-ukon kertomuksia kuulemaan. He polkivat tunnin tuntinsa perästä aavoja suomaita, jotka kävivät sitä vetisemmiksi, kuta kauemmas pohjoiseen ehdittiin, ja heidän mielessään kävi vähitellen kirkkaaksi tajunta siitä, että he eivät kulkeneetkaan nyt vain pyyntiretkelle, mutta myöskin kostoretkelle. Ja kun miehet vihdoin illan suussa väsyneinä retkahtivat kosteille havuille yönuotion ääreen, silloin tunsikin Lauri, jonka silmästä sakeat mietteet karkoittivat unen, käden, joka hänen kouraansa puristi. Hän kohosi ryntäilleen konttinsa päälle, joka hänellä päänalaisenaan oli, katsoi vierustoveriaan: Se oli Tuira, Jämsän erämiesten verevä veitikka, joka hänkin posket pohteissa istualleen nousi ja hiljaa kuiskasi:

— Lauri, me kostamme isäsi! Leimuamaan oli näet ukon taipaletarina saanut Tuiran Vilpunken herkästi syttyvän sydämen ja hänellä oli tarve jo tuoreeltaan ilmaista se intonsa toverilleen, jonka rinnassa hän tiesi saman tulen palavan. Ja hän lisäsi:

— Tuntee saakoon vielä tänä suvena Tarvaisen joukko, jos se eriin tulee, että viha elää Hämeen miehissä. Tuohon käteen!

— Niin, Tuira, me kostamme.

Herkkämielinen toveri nukahti samassa siihen päätökseensä. Mutta Laurin mielessä risteilivät kirjavat kuvat, jotka nopeina toisiaan ajoivat. Ja yhtäkkiä välähti silloin muita kirkkaammaksi uusi kuva, joka, mistä lieneekin mieleen tullut, hetkiseksi karkoitti siimekseen kaikki Laurin suuret aiheet ja suunnitelmat. Se oli törmällä seisova tyttö, joka punanauhaa kutriinsa sitoi...

Lauri säpsähti. Kuinka pääsi tuo melto muisto juuri nyt himmentämään hänen mieheviä mietteitään...? Tarvaisen tyttö, verivihollisen sikiö, joka hänet hetkeksi oli hempeillä silmillään lumonnut, — pois mokoma muisto! Tuo tytön isähän se juuri teurasti haavoitetun miehen ja aseettoman naisenkin surmasi, äidin armaan, ja syöksi koko suvun pitkään suruun, — juuri siihen mieheen, siihen sukuun, oli Laurin koottava vihansa armottomin kosto! Kosto hänelle, kosto koko heimolle, — ei armon

ajatusta kenellekään!

Niin päätteli nuotion luona lepäävä nuorukainen ja se päätös oli luja ja pyhä. Mutta vielä ennenkuin pehmeäsiipinen unetar oli ehtinyt hänen luomensa kokonaan ummistaa, loihdi se hänen hallavalle taivaalle tähyttävään silmiensä eteen taaskin uusia, liiteleviä, nopeasti vaihtuvia kuvia: Mustapintaisia miehiä, jotka ikenet irvissä puremaan työntyivät ja joita hän henkensä hinnalla luotaan hosui, niinkuin kerran hosui kontiota, joka Mustanahon laidassa oli talon hiehoa ahdistellut. Mutta näitäkin mielikuvia ylempänä liiteli yhä, kaikista kielloista huolimatta, ilkamoiva immyt, joka kädellään viittoi ja kuiski:

— Tule, koeta!

Ja siihen mielikuvaan hän lopultakin nukahti.

Seuraavana päivänä saapui erämatkue Veneheittoon, josta pitkät vesistöt johtivat monen vuolaan virran kautta ja avaran selän poikki kauas Maanselän rinteille saakka. Siellä oli hämäläisten vanha valkama, sinne olivat heidän venheensä maihin vedetyt ja huolellisesti pensasiin peitetyt; mutta heidän yhteinen eränuottansa oli vielä syvemmäs korpeen, kallioiden rotkoihin, kätkeyty. Kiireellä nyt venheet tervattiin ja korjattiin ja työnnettiin vesille ja niihin nyt pyydykset ja eväät kannettiin; mutta keuloista pistihe esiin kuin aidaskasa keihäitä, tuuria ja tarpoimia.

Venheet olivat lujat ja hankavat, soutajat piipivoja. Soudettiin päivä ja soudettiin toinen, ohi soudettiin monen tunnetun verkkomatalan ja nuotta-apajan, ja vaikka Iisveden aavoja viiletettäessä monen soutajan silmä kaihoillen katseli tuttuja saunarantoja ja vanhoja kaskiaukeita, niin ohi niidenkin huopasi Erä-ukko, joka etumaisen venheen perässä istui ja väylät selvitti autioiden saarien lomitse.

Eteenpäin, kaukaisemmille kiistavesille! Jo sauvottiin virrat ylös Nilakan päähän ja erään lahden suulla seisautti ukko selällä venheensä ja viittasi melalla lahdenpohjaan, missä petäjain siimeksessä helotti sievoinen nurmikkoranta:

— Tuossa näette sen nuottatalaan jalustan, jonka juurella ennen aina perhepata porisi. Noiden petäjain alla on hautakumpu, siinä olivat saunat vieressä.

Hartaana, sanan puhumattomana, katseli hämäläinen erämatkue tuota rinnettä, jossa sen omaiset muutamia vuosia sitten olivat kärsineet ja kaatuneet. Sinne olivat silloin saunat pystyyn jääneet, sen jälkeen olivat savolaiset käyneet nekin polttamassa.

Mutta ukko viittasi jo airomiehiä jatkamaan soutuaan ja virkkoi:

— Käymme uudelta saunarannaltamme näitä kumpuja erikseen katsomassa, nyt vain painetaan kiireellä eteenpäin.

Ohi siis soudettiin siitäkkin lahdesta. Tuolle vanhalle pyyntirannalle ei näet Erä-ukko enää tahtonut kalamajaa rakentaa, hän tunsu vähän etempänä vielä syvemmän lahden, kulkijain silmiltä vielä kätkeytymän, ja sen pohjassa kapean niemen, jota oli helppo maan puoleltakin vartioida. Sen hän oli tienpääkseen valinnut ja sen lehtevään rantaan hän nyt venheet laski.

Törmällä oli tasainen tanner, jossa kasvoi tuuhea pihlaja. Sen viereen ukko venheestä astui ja virkkoi:

— Tässä on pyhä puu, sen alle meidän on hyvä tavaramme nostaa.

— Mutta ei tässä muuten ole paljon sateelta suojaa, virkkoi vähän pisteliäästi Suopellon Leena, katsellen törmällä kasvavaa katajaista ryteikköä. Hän olisi tahtonut pysähtyä lähemmäs vanhoille, valmiille saunoille eikä malttanut nyt olla sitä tyytymättömyyttään ilmipurkamatta.

— Ei, muori kulta, vastasi ukko leikkisästi. — Mutta ne saadaan, saadaan!

Mutta nuori väki oli uuteen majarantaan ihastunut ja joku liuhuparta sieltä jo huudahti:

— Heti nyt pojat rantakalan pyyntiin!

— Hei, verkkoja kastelemaan! intoili toinen, purkaen jo kontistaan talvella kudottuja verkkoja.

Mutta ukko pysähdytti vinhalla kädenliikkeellä heidän ennenaikaisen innostuksensa, urahtaan:

— Ei, pojat, verkkoihin ei saa koskea, pyyntipaikkoihin ei vielä kajota! Näillä rannoilla asuvat vielä vainolaisten vihat, he täällä viimeksi ovat rähjänneet; lehdot ovat lumotut, vedet ovat pilatut. Ensiksi on karkoitettava kateen kirot!

Uteliaana odotti erämiesten nuori väki saadakseen nähdä noita haltijain lepyttäjäisiä. Kotona, rintamaan laidassa, jossa valta jo oli papeilla ja uskovaissilla, ei niitä enää monesti toimitettu. Mutta Erä-

ukko ei hätäillyt. Vasta kun konteista pala oli haukattu uudella kalarannalla, rupesi hän antamaan määräyksiään.

Kahden venheen tuli ensi töiksi lähteä soutamaan järven rantoja, toisen itään, toisen länteen, tutkimaan, oliko vainolaisista vaaraa. Vanhoille, kokeneille erämiehille, Suopellon Sipille ja Rapalan Kaapolle, se tehtävä uskottiin, ja heille naiset soutajiksi lähtivät.

— Pelutkaa joka lahden perukka, joka salmi soutakaa! varoitti Erä-ukko, — sillä vasta silloin tiedetään, voidaanko täällä rauhassa pyytämään ruveta.

Mutta nuorten miesten tuli lähteä pienissä parvissa jousineen ja koirineen metsään, katselemaan Mielikin maita, ja joka ryhmään lähti mukaan vanhempi metsänkävijä, joka tunsu pyyntimiehen luvut ja tiesi, miten riistan oikullinen haltija on suositeltava.

— Eri kulmilta te metsä kiertäkää, Olkkola ja Voipala ja Raskula ja Pohjola ja Koskipää. Ja muistakaa, Tapiota ei taivuteta kovalla äänellä, vaan sievällä kululla, kauniisti pyytäen...

Mutta Erä-ukko itse jäi Pilvenperän, taitavan kalamiehen, kanssa uudelle valkamalle puhdistamaan pyydyksiä ja pyyntivesiä, niinkuin vaati erämiesten peritty tapa.

Kaikki läksivät iloiten tehtäviinsä ja reippaana sieppasi Laurikin luupäisen jousensa metsämiehiin yhtyäkseen. Mutta hänet isoisä pysähdytti, virkkaen:

— Sinä jää tähän, jonkun ne täytyy pyyntiluvutkin oppia, kun me vanhat edestä kaadumme.

Ja kohta seiso pihlajan juurella ainoastaan kaksi vanhusta ja liuhupartainen nuorukainen, joka loi kateellisia katseita metsään painuvain pyyntimiesten jälkeen. Mutta pitkään ei Karmalan ukko vitkastellut käydessään käsiksi pyhiin tehtäviinsä. Nuotan hän nurmelle oikaisi, verkot viritti vesileppiin, rysät rannalle sovitti ja itse sousti hän mutkan lahdelle, jonne heitti puisen kalankuvan, — niin hän Veteistä lepytteli ja sulatteli vihan kiroja, ankaralla äänellä hokien:

Lähde nyt hiisi hiihtämähän,
Painainen pakenemahan,
Veden lempo lentämähän...

Lauri katseli kummissaan ukkojen temppuja, katseli tarkoin, näkisikö todella pahasuisen Ikiturson taikojen pakosta nousevan vedestä ja lentämään lähtevän. Mutta Vesihiiiden manattuaan pitkällä loitsuilla vastaisilta apajoiltaan sulattivat vaarit sanansa lempeämmiksi ja kauniisti pyyteli Pilvenperä:

Ve'en Ahti ruohorinta,
Satahauan hallitsija,
Anna meille antimesi,
Vetisen pihan väkeä...

— Kuunteletko tarkasti, kysyi Erä-ukko rantaan soutuessaan Laurilta, jonka silmästä hän ehkä luki epäilyksen itua. — Loitsuun täytyy antautua ehyeltään, vasta silloin se teho.

Mutta kun pyydyksiä käytiin puhdistamaan, niin jo tarvittiin Laurinkin apua. Vaari löysi pian katajikosta mitä haki, — muurahaispesän, ja sen läpi pyydykset lapettiin kuin vedestä, karistettiin sitten puhtaiksi ja haudottiin hetkinen vielä nuotion savussa. Se oli hidasta työtä, mutta kun se oli tehty ja viisikanta viilletty nuotan uuteen perälautaan, silloin olivatkin verkot valmiit kasteltaviksi lepytetyissä vesissä, silloin käytiin hakemaan kevätkalaa. Saunalahdelle verkot laskettiin, eikä raskasta nuottaa ollut kolmen miehen helppo saada veteen potketuksi eikä sieltä nostetuksi, mutta tulihan kuitenkin se yksi apaja vedetyksi, satalauta kastelluksi. Illan suussa jo verkotkin koettiin, ja jo oli Laurinkin into herännyt. Sillä antava oli veden haltija, runsas rantakala kannettiin törmälle patoihin pantavaksi, juhla-ateriaksi erämiehille, joita jo kohta odotettiin retkiltään palaaviksi. Iltaan oli näet jo ehditty, päivän pyörä lähenei lahden läntistä, korkeavaaraista rinnettä ja lehdon linnut lopettelivat viserryksiään yööksilleen hankkiutuen.

Aimo tuli loimusi kalapatain alla, joihin ukot vielä varistivat pihapihlajasta muutamia lehtiä, ja tyytyväisinä vanhat arpojat niiden ääressä lepäilivät, varmassa uskossa, että he nyt tehokkailla taioillaan olivat hankkineet eräjoukolleen hyvän pyyntionnen.

Jo palasivat metsämiehet retkiltään ja pian venheetkin rantaan laskivat. Ja hyviä viestejä ne toivat tullessaan. Ei näkynyt savua kaukaisillakaan rannoilla, ei ollut venheen keula mistään taittanut kaislikoita, ei missään näkynyt verestä nuotionpohjaa eikä ruotokasaa. Viljalti saalista olivat taas metsämiehet tavanneet, suopeaksi oli keksitty metsän hippa, havuhattu. He toivat jo tullessaan

koppeloita ja teiriä ensi päivän eväiksi ja tiesivät jo salot, missä asui peura, ja savikkorannat, joissa pesi majava.

Keitto nostettiin tulelta, nälkäisinä kertyivät miehet sen ympärille. Mutta ensiksi ammensi kuitenkin Erä-ukko rasvaista rokkaa kauhallisen pieneen tuohiseen, jonka hän rannasta työnsi veden varaan kellumaan. Ja eräjoukon katsellessa, kuinka siellä aalto keinutti haurasta astiaa, luki vanhus vielä viimeisen lukunsa:

Veden kultainen kuningas,
Veden ukko, vaahtoparta,
Tule, syö kevätkaloa...

Nyt oli haltija lepytetty, vihan luotteet olivat lumotut, ja hilpeästi virkahti johtaja, itse lusikan vyöltään sivaltaen:

— Nyt miehet mekin syömään kevätkaloja! Huomenna saunoja salvamaan!

Melkein juhllallisen hartaasti se järven ensi saalis nautittiin, niinkuin kirkossa pyhä leipä, — tämäpä olikin kalamiesten sakramentti. Harvakseen puhuttiin, hiljaa puhuttiin siitä, mihin ensi katiskat oli rakennettava ja mistä löytyvät lähimmät apajat. Rauhallisesti istuttiin vielä illallisen jälkeenkin hetkinen rantapenkereellä, vaikka päivä jo oli painunut läntisten vuorten taa. Lämmin oli poutapäivän ilta, leppoisan vihannat olivat rannat, rauhaa tuntui henkivän luonto, eikä eränkävijäin mieleen tällä hetkellä johtunut, että näillä samoilla rannoilla niin usein olivat riehuneet vihan kirot ja veriset kiistat. Jos olivat ennen riehuneetkin, nyt oli ainakin näille rannoille loihdittu lempeä haltija, suojeus ja onni!

Niin heistä tuntui. Mutta siinä istuessaan he näkivät, kuinka korvesta päin lahden suulle yhtäkkiä liiteli mustasiipinen kokko, joka hetkisen ilmassa yhdessä kohden siipiään lepatti ja sitten vasamana iski alas tynnipintaisen järven rantaan, niin että vesi laajalti porskui. Mahtoi iskeä ruohokossa lepäävää haukea, päättelivät rannalta katsojat. Mutta eipä se nousekaan sieltä heti ... taisi olla ukkohauki, jonka selkään se kyntensä upotti. Niinpä oli... Siellä riehui vedessä tuima taistelu, kokko koetti kohota siipiensä varaan, iski nokallaan, ja pieksi vettä niin, että höyhenet pölähtivät laajalle sen kupeilta. Vesi porisi, kun sitä hauki pyrstöllään takoi, pyrkien syvemmälle, vetääkseen sinne iskijänsäkin...

Vihdoin kokko verkalleen kohosi vesirajasta ja liiteli läheistä vuorenrinnettä kohden, kohosi sinne ilman saalista, kynsiään räpytellen ja vaivalloisesti siipiään lekuttaen, ja katosi yöharmaan vaaran taa.

V. ERÄMAAN TAISTELU.

Rivi rivin viereen kertyi saunarannan kalamiehille kapahaukia, jotka kuivuivat korkealle pystytetyissä riu'uisissa päivänpaisteisella törmällä. Kiihtelyksen toisensa päälle kasasivat liikkuvat metsämiehet nahkoja — kärpän, nädän, majavan, ilveksen ja oravan nahkoja — piiloaitaansa korven laitaan. Tehonneet olivat ukkojen loitsut, riistaa riitti sekä järvessä että salolla, vihamiestä ei kuulunut kiistelemään hämäläisiltä heidän pyyntimaitaan eikä hätyyttämään heitä heidän uusilla saunoillaan.

Siksi olikin mieli reipas ja rohkea pyytäjillä. Aluksi oli kyllä hämäläismatkue varoskellen erissä kulkenut, joukossa oli järvelläkin soudettu ja vartijoita oli pidetty öisin mäellä. Mutta nyt sydänkesän mentyä käytiin jo yksin ja kaksin kaukaisillakin katiskoilla ja noustiin maihin oudoissakin salmissa, — eipä ollut vainolaista kuulunut eikä enää sinä suvena paljon odotettavissakaan.

Niinpä soutelivat Karmalan Lauri ja Jämsän Tuira kepeällä haapiollaan usein kahden kauas pohjoiseen päin, suuren Saunaselän yli erääseen saariryppäleeseen asti, jonka salmiin he olivat katiskoitaan rakentaneet ja jonka lahdissa oli vesilintuja viljalti. Ja eräänä aamuna he, katiskat koettuaan, soutivat vielä senkin laajan veden poikki, joka niiden saarten takaa aukeni, ja laskivat vasta maihin järven pohjoiselle rannalle, missä eivät olleet ennen käyneet. Näitä pyyntimaita he nousivat tutkimaan, — Tuiran Vilppu, tuo levoton sielu, joka aina uutta haikaili, hän se tänne Laurinkin vietteli, vaikka jo iltapäivä oli käsissä, kun he perille ehtivät.

Se oli karua maata, ylen synkkä oli kivikkosalon kävellä, ei se pyyntimiehenkään mieltä innostanut. Vähän näkyi riistaakin liikkuvan noissa harmaissa havulinnoissa ja maahiisien korkeissa kivikoissa. Muuatta kivikkorinnettä kiertäessään näkivät metsämiehet toki porolauman, joka suon rannassa naavoja järsi, ja se heidän intonsa hetkeksi herätti. Niitä oli siinä monia kymmeniä sarvipäitä, näyttipä etäältä katsoen siltä, kuin olisi suonlaita heilahdellut, kun siinä porot päitään huojuttivat. Toverukset

hiipivät lähemmäs vastatuuleen, aikoen lähettää nuolen edes jonkun härän kylkiluiden väliin. Mutta arkoja olivat otukset: risahti pienoinen oksa, pystyy heristivät peurat päänsä ja jo rupesi elämään erämaan rinne. Koko lauma loikkasi kuin harmaja pilvi nevan yli näreikköön; hetkisen vain kuului sieltä vesisuon loisketta ja kavion kilkettä ja taas oli äänetön hiisimäen laita, niinkuin ei siinä mitään elämää olisi ollutkaan.

Nuoret miehet katsoivat vähän noloina toisiaan, ikäänkuin kysyen, lähdetäänkö otuksia toiselta kulmalta kiertämään. Mutta ei se heitä innostanut.

— Huonoa se on kesäpeuran nahka, liha ei kelpaa mihinkään, virkkoi Lauri.

— Niin, paremmat ovat pyyntimaat omalla saunarannallamme, vastasi Vilppukin. — Mutta eikö liene lappalaiskota täällä lähellä, sillä lappalaisen lauma se varmaankin oli tuo, — mitähän jos käytäisiin korvenpoikaa katsomassa?

— Voi olla kaukana lappalainen, jos onkin, eipähän mistään näy savua.

— Ei näy, palataan venheelle.

Mutta siihen oli päivä kuitenkin mennyt, yöksi täytyi erämiesten kiirehtiä venheelleen, ettei lehdon liekkiö, virvatulena palaen, heitä vieraasta metsästä tapaisi. Siinä he nukkuivat yön autiolla rannalla ja vasta aamulla he läksivät kotiinpäin palaamaan, nyt vaihteeksi toisia, itäisempiä selkiä soudellen.

Liikkumatonna päilyi järvi, tuskin värettä sen pinnalla heilahti. Ainoastaan lokki, joka vesirajassa liiteli ja aina väliin siipensä kasteli, särki joskus tuon kirkkaan kalvon, josta heijastava kilo melkein sokaisi soutajain silmät. Auerta oli etäämpänä taivaanrannalla, ja sen hämärästä kuumottivat kaukaa itäisen rannan loivat harjut. Painostavan äänetöntä oli luonnossa kaikki, tuntui melkein helpotukselta, kun joskus kuului jostakin kaukaa edes kaakkurin surunvoittoinen valitushuuto.

Tuota hämärää itäistä rantaa, joka venheen edetessä vähitellen kävi selväpiirteisemmäksi, tähystivät soutajain raukeat katseet. Se oli aina epäilyttävä tuo itäranta, sinne ne tulevat savolaiset aina omilta pyyntivesiltään, milloin tulevat, sen tiesivät Hämeen miehet. Mutta eipä ole heitä nyt kuulunut ... ei näkynyt nytkään hienointa haikuakaan noista rantalehdoista, jotka vähitellen erottautuivat tummasta takalistosta.

Mutta tuon uupumuksen keskellä vilkastui kuitenkin vähitellen perässä istuvan Laurin katse. Hän oli jo kauan tähystänyt erästä kallionkielekettä, jonka sivulta siinti lahti ja joka sen vuoksi selvemmin tarttui erämiehen terävään silmään. Pitkään aikaan hän ei puhunut mitään, mutta ei myöskään silmäänsä toisaalle kääntänyt. Vihdoin hän Vilpulle virkkoi:

— Katsopas tuota kalliota, tuota lehdon laidassa olevaa töyrästä, on kuin siinä joku elävä liikkuisi.

Tuira pyörähti katsomaan.

— En näe mitään. — Mutta miten olikaan, sinne takertui hänenkin katseensa. Kädellään varjosti silmiään hänkin, sousti taas kappaleen, katsoi, vilkastui:

— Mutta on todella siellä jotakin elämää. Olisiko peura, joka hioo sarventynkiään näreen kylkeen, vai liikkuisiko täälläpäin peurain isäntä, lappalainen? Vai olisiko se vain koivu, jota rantatuuli heiluttaa.

Kului pitkä hetki.

— Ei se ole koivu, virkkoi Lauri, — soudetaanko lähemmäs katsomaan?

Nuorukaiset katsahivat äkkiä toisiaan ja ymmärsivät heti toistensa ajatukset. Jos siellä ihmisiä liikkuu, niin tuskinpa ne ovat muita kuin savolaisia, ja silloin heidän ei ole sinnepäin soudettava itseään ilmaisemaan, — sehän on erämiesten ensimmäinen sääntö. Mutta sittenkin, — uteliaisuus ja seikkailuhalu oli jo ehtinyt herätä nuorissa mielissä, ja se kävi niissä heti ylivoimaiseksi — se on tutkittava tuo liikkuja, selko on asiasta otettava! Niin he sen kysymyksen ratkaisivat.

— Olkoonpa lappalainen tai viholainen, vaikka olisi vesihiisi, soudetaan kohti! — niin virkkoi Vilppu jo voitettuna.

— Anna huhkia siis!

Hetkisen kohisi vesi keulan edessä, väleen lyheni välimatka rantaan. Ja taas pysähtyivät nuorukaiset katsomaan: Ei se ollut vesihiisi, ei löntystävä lappalainenkaan, muu olento siellä rantalehdossa liikkui, väliin peittyen vesojen varjoon, väliin taas ilmestyen päivänpaisteiselle törmälle.

— Se on nainen, — kas, kassa jo näkyy, virkahti Lauri vilkkaasti.

— Vierasta väkeä on siis täällä, — nyt kiireesti eräjoukkoa varoittamaan!

Tämä oli toki Tuirankin ensimmäinen ajatus, vaikka hän kyllä olikin lietomielinen hetken lapsi. Mutta kumma kyllä meloi Lauri pysähtymättä, arkailematta, edelleen ja taas rupesi Vilppukin soutamaan, pyörähtäen kuitenkin alinomaa katsomaan tuota utuista ilmiötä.

Se oli nainen, sinihelmainen, keltatukkainen, selvään sen jo näki, ja pian oli hänkin venheen keksinyt. Hän seisahtui työstään jyrkälle törmälle ja katseli liikahtamatta selälle. Tuiraa vieläkin epäilytti mennä kovin lähelle tuota rantaa, jossa nyt siis oli arveluttava asutus, ja hän nosti aironsa vedestä; mutta Lauri yhä huopasi rannemmas, toverin ymmärtämättä, mikä outo yty hänet oli vallannut. Eipä tiennyt Tuira, että Lauri jo kaukaa oli ollut erottavinaan vartalon ja liikkeet, jotka hän entuudestaan tunsu, ja että hän noin arvelematta huopasi siksi, että hän tahtoi varmasti nähdä, oliko rannalta katselija todella se, joksi se hänen silmäänsä kaukaa kuvastui, vai oliko tämä hänen oman mielikuvituksensa kepposia.

Se se oli, — Savilahden impi. Silmiä varjostavan käden alta tunsu Lauri jo varmasti nuo ruskahtavat, pehmeät lapsenkasvot, joita reunusti ohrankeltainen hius. Eikä hän aprikoinut, miten tyttö oli tänne ilmestynyt, ei ajatellut, ettei se tietysti yksin ollut tällä autiolla rannalla, yhä vain lähemmäs hän huopaili. Mutta jo virkahti Tuira:

— Älä melo, — mertaan joudutaan!

— Maltahan, ei ole vielä vaaraa, — tunnen tuon tytön, vastasi Lauri verkalleen.

— Tunnet! — velhonnut lienee sinut veden neito!

— Ei ole veden väkeä, Savilahdesta hän on kotoisin.

— Siis savotar sittenkin, savijoukko on täällä!

Tyttö seiso liikahtamatta kalliolla ja sulavana hänen nuortea vartalonsa kuvastui vesakon vihantaa taustaa vastaan. Pianpa silloin Tuirankin epäilykset voitti uteliaisuus ja kisailunhalu ja hän antoi kepeän haapion soljua vanhalla vauhdillaan ihan kallion reunaan asti, jonka siimekseen se pian peittyi. Siinä he nyt toisiaan vastakkain katsoivat, eikä kotvaan aikaan sanaakaan vaihdettu venheen ja rannan välillä. Tyttö se kuitenkin ensimmäisenä virkkoi:

— Mistä soudatte, Hämeen miehet?

— Täällähän me on kesäkausi soudeltu, vastasi Tuira. — Mutta mitä väkeä olet sinä?

Tyttö naurahti, Lauriin katsoi:

— Etkö tunne enää?

— Tunnenpa soljenvaihtajan Savilahden rannalta. Mutta...

— Mutta mitä, — peloittaako?

— Enpä olisi suonut sinua täällä näkeväni, — milloin tulitte?

— Vasta eilen valmistui sauna, ensi kylpyyn haen nyt vastoja. Vai et olisi suonut minua näkeväsi!

— En täällä, — tulitte hämäläisten vanhoille erävesille, täällä ei sovinto säily.

— Miksei säily, onhan täällä vettä useammillekin!

Siihen tytön kysymykseen eivät Hämeen miehet vastaamaan käyneet, ne asiat eivät naisille kuuluneet. Ja keveämmäksi käänsikin heti Vilppu-veitikka keskustelun:

— Tule venheeseen, tyttö, tuttujasi tapaamaan!

Tyttö nauroi.

— Veisitte ehkä väkisin mukaanne!

— Tokkopa pahoin vikiseisit?

— Tulkaapas koettamaan, nouskaa törmälle!

Laurin veret olivat ruvenneet kuumenemaan, hän meloi venheensä kallioon kiinni ja tarttui sen halkeamassa kasvavaan rantakoivuun, virkkaen:

— Jospa tulisin, huudonko päästäisit, tyttö, vai pakoonko juoksisit, — niin, mikä olikaan nimesi?

— Anja.

— Vai suostuisitko sulhasiin, tulisitko Hämeeseen emännäksi?

Tyttö punastui, peräytyi vähän, ja viskaisi ylpeästi niskaansa taapäin. Hän oli ihana siinä kalliolla seistessään, posket hohteissaan, käsi puuskassa, lehtikerppu kainalossa. Hetkeksi hän näytti suutahtaneen, mutta sulisti taas leikkisäksi, vastaten:

— Ei tulla sillä tavoin, ei lähde tämä tyttö karkaamalla sulhasille, eikä ryöstämälläkään!

— Mutta miten?

— Käy, kysy Savilahdesta, jos tietää tahdot!

Vilppu oli sen keskustelun ajan seisonut keulateljolla ja kummissaan kuunnellut toisten outoa lemmeäkiistaa. Ja hänen lieto mielensä oli siinä heti vainunnut seikkailun tilaisuutta, — tässähän voisi savolaisille kepposet tehdä! Tämä oli juuri sitä, jota hän rakasti ja jota hän jo eräretkellä oli kaivannutkin, — tuossa tuokiossa syttyi hänen herkässä mielessään rohkea tuuma! Enempiä miettimättä hän tarrasi kiinni rantakoivun runkoon, viskautui voimakkaalla nykäyksellä kallion alimmalle särmälle ja kapusi siitä kuin orava tytön luo törmälle.

— Nyt tulet kuitenkin hämäläisten haapioon, — huudahti hän kiivetessään ja yritti tyttöä syliinsä koppaamaan.

Mutta Anja oli kohta nähnyt soutomiehen liikkeen ja arvannut hänen aikeensa. Notkeana kuin kärppä pyörähti hän kalliolta alas lehdon puolelle, heitti sieltä vielä helakan naurun taakseen, ja hupeni kuin metsänpiika vehmaaseen vesakkoon. Tuira kahmaisi tyhjää käsivarteensa, suuttui, loikkasi tytön jäljestä lehtoon, mutta otusta ei ollut enää kuuluvissakaan. Ja seuraavassa tuokiossa törähti jo koivikosta, lahden partaalta, tuohitorven kimeä ääni, — tyttö varoitti sieltä omaisiaan.

Turhiin oli huvennut Tuiran hurja tuuma kaapata kassapää savolaisten rannalta ja viedä se saaliinaan toverilleen kainaloiseksi kanaksi. Tyhjänä hän lehdestä palasi ja laskeusi nolona kalliolta venheeseen, jossa Lauri yhä liikahtamatta seiso ja moittien palaavaa toveriaan katseli:

— Tuhmasti teit nyt, Tuira, taitamaton oli ryöstöyrityksesi.

Ei käynyt Vilppu tekoaan puolustamaan, airoihin hän vain rivakasti asettui, veteli voimakkaasti pois selälle ja viittasi Laurille, että tämä viilettäisi lähimmän niemen taa, josta ei haapio savolaisten lahteen näy, jos he torvenään kuultuaan lähtisivät nuorukaisia takaa-ajamaan. Ääneti he soutivat. Vasta niemen kärjen sivuutettuaan pysähtyivät he rantapehkojen lomitse katsomaan taakseen. Ei näkynyt venhettä tulevaksi. Mutta siihen kallionkielekkeelle, josta Tuira äsken oli koettanut sinihelmaisen tytön haapioonsa siepata, siihen ilmestyi kohta laihaluinen, harvapartainen äijä, jonka Lauri heti tunsu Savilahden Tarvaisen isännäksi, ja hänen perästään pari muutakin miestä. Siinä he seisoivat hetkisen, näkyivät keskustelevan vilkkain liikkein, mutta kotvan kuluttua he painuivat takaisin lehtoon samoja jälkiä kuin tyttö äsken.

Lauri siirtyi nyt airoihin, soutamaan kaukaista kotirantaa kohti, ja hän vetelikin niin hartiaväellä, että hauraan haapion laidat notkuivat ja piukkipivat pihlajaiset aivot. Vakava oli hän katseiltaan. Olihan tällä heidän soudullaan tapahtunut jotakin ratkaisevaa, toteutunut oli juuri se, jota hämäläiset kevätkauden olivat varoneet: vihollinen tavattiin näiltä samoilta vesiltä, ja sille nuorukaiset nyt olivat itsensä ilmaisseet. Pyynnin rauha oli nyt poissa, taas oli soudettava sotavesiä... Mutta vielä olivat Laurin mietteet vakavat muistakin syistä: Savilahden leppymätön vainomies on täällä, koston tilaisuus on auennut, miehen tehtävät ovat edessä... Mutta täällä on myöskin tyttö Savilahden rannalta. Ristiriitaisina, sekavina risteilivät taas tunteet nuoren miehen povessa ja hänen oli vaikea itselleen selittää, mikä tunne oli voimakkain.

Kotvanen oli soudettu, kun Tuira huovatessaan puhui:

— No, nyt sitä ehkä saadaan näillä järvillä tapellakin, savolaiset tulivat sittenkin tarjolle!

Niin, siihen sitä kai nyt on varustauduttava, ajatteli Lauri, palautellen muistoihinsa ne pyhät päätökset, jotka hän eriin kulkiessaan oli tehnyt, kun kuuli kuvaukset isänsä kuolemasta näillä vesillä. Mutta se ajatus ei ollut enää puhdas, ei iloinen ... eikä hän toverinsa puheeseen mitään vastannut. Mutta Tuiran Vilppu jatkoi, ikäänkuin äskeitä varomattomuuttaan nyt puolustellen:

— Olisivat ne meidät kuitenkin keksineet, kun kerran täällä ovat, jos eivät tänään, niin huomenna. Saattoipa olla hyväkin, että me savakoista selon otimme ennenkuin he meistä. Nythän tiedämme minkä

teemme.

Lauri myönsi mietteissään toverinsa tosia puhuvan, vaikka hän juuri äsken vielä oli nuhdellut, kun Tuira pakotti tytön torveensa turvautumaan ja savolaisten huomion herättämään. Mutta kun Lauri yhä ääneti sousti, heittäisi Tuira jo hilpeäksi:

— Vai etkö olisi suonut minun tyttöä säikäyttävän? Mistä minä tiesin sinulla niin tosia lemменkisoja olevan savottarien kanssa! Kun sinun kuhertavan kuulin ja tyttö vieressä viserteli, arvelin, että mitäs tässä pitkistä puheista, otetaan neito mukaan, koska siinä turhia kainostelee, — niinhän ne ennen vanhaankin hämäläiset tekivät ja hyviä emäntiä saivat. Ja niistä sitten tapeltiin...

Lauri sousti edelleen äänettömänä omissa mietteissään. Tuira sai aina vain yksin olla äänessä, ja hän kysyi nyt suoraan:

— Olisit kai tytön ottanut, jos hänet venheeseen olisin saanut?

Lauri katseli sivulleen lehteviä rantoja, joiden ohi haapio liukui, ja vastasi nyt harvaksseen:

— En tiedä mitä olisin tehnyt — tuskin olisin häntä Saunarantaan tuonut... Tarvaisen tyttäriä se on, vainolaisen perhettä. Näin hänet tuonoin Savilahdessa, kun piispaa kyyditsin, puhuttelin kerran ... en tiennyt, mikä hän oli ... ja minusta tuntui, että mieluisempaa imeä en osaisi kainalosekseni löytää, — en sitä kiellä. Mutta ne ovat turhia ne kuvittelut. Hänen isänsähän isäni tappoi, sitä pesuutta ukkoja koko eräväkemme eniten vihaa, sukuni surmanheimoa hän on, ja kostamatta ovat vielä sen heimon viimeiset kolttoiset. Ei ole tässä aika lemmenhoureita hautoa! Koston minua haastaa isäni surma, koston olen vannonut koko suvulle — ja sitä hän sille lupasit sinäkin...

— Niin lupasin, ja nyt onkin koston aika käsissä.

— Nyt olkoon! — Lauri huudahti sen melkein kiljaisten, mutta samalla oli surua hänen äänessään, kun hän matalammin jatkoi:

— Söpäleiksi särkykööt siis kaikki hemeät mietteet, kunis on kostettu isäni kumpu. Ja siksi olkoon meidän keskeinen koko tuo kallioniemen tarina, sehän ei kuulu kotisaunan väelle...

Lauri kiskoi oikein olan takaa, ikäänkuin ajaakseen airoihin sen mielensä kiusan, joka hänen mietteitään velloi, ja vaahdoten halkoi haapion keula selkävesiä. Mutta hän ei saanut sillä tasaantumaan niitä voimia, jotka hänen sisässään kamppailivat, ja hänen äänensä kähisi katkerana, kun hän tuokion kuluttua tiuskaisi:

— Sukuni kirotko vai velhojen luotteet minut lienevät ajaneet jo kahdesti tuon naisen pariin! Mutta pois hänet mielestäni kitken ja kostettu pitää olla oma sukuni, ennenkuin hänet kolmannen kerran näen! —

Jo kuului viimeisen selän takaa kotilahden tuttava suisto, ja ennen pitkää nuorukaiset laskivat pienen haapionsa suurten matkavenheiden lomaan saunarannalle. Hiukan epävarmoina he kotiväkeään tervehtivät, sillä olipa kuin satua se, mitä heillä oli tältä retkeltään kerrottavana, — eikä kuitenkaan se ollut satua, vaan ankara todellisuus, joka pakostakin nostaa myryn koko eräväessä, sen he tiesivät. Ukko tuli ensimmäisenä heitä vastaan rantaan ja torui heidän viipymistään, — eilisestä asti olivat he suotta vesillä virkailleet. Ja kun Lauri mainitsi heidän käyneen tutkimassa pohjoisia rantoja, urahti ukko:

— Mitä te siellä, luulin teidän jo savolaisia tavanneen!

Silloin se oli heti tosi tunnustettava.

— Olemme heitä tavanneetkin, savolaiset ovat tämän saman Nilakan rannalla.

Lauri ei, kumma kyllä, kertonut sitä sillä kiireellä, jota asian merkitys edellytti, ja siksi ukko vielä epäileväenä kysyi:

— Mitä olette tavanneet ja missä?

Rannassa olevia erämiehiä saapui nyt muitakin nuorukaisten venheelle, jossa he oivalsivat outoja asioita kerrottavan. Mutta ukko tiukkasi aivan ankarasti:

— Hä, savolaisiako olette nähneet? Missä?

— Järven itärannalla.

— Kertokaa!

Tuira viskeli ääneti haapiosta saaliitaan rannalle ja kävi sitten siitä vettä äyskäröimään, — hän antoi Laurin kertoa juttunsa mitä myöten halusi. Ja Lauri kertoikin tarkalleen koko heidän retkensä, kertoi, kuinka he kallioniemen ohi soutaessaan näkivät vastoja taittavan naisen, — sen lahden pohjassa oli nähtävästi savolaisten sauna.

— Jospa lie ollut lappalainen, epäili ukko vieläkin.

— Savotar oli, puvusta hänet tunsimme ja puheestakin ymmärsimme...

Erä-ukko vilkastui, mutta miehistä toiset säpsähtäen huudahtivat:

— Puheesta, — puhuttelitteko vainolaisen akkaa? Olisitte väistäneet katalaa!

Lauri keskeytti kertomuksensa, kun hän Tuiran hymyilevän näki, ja lisäsi lyhyesti:

— Hän keksi venheemme jo kaukaa. Ja pois soutaessamme näimme miehiäkin samalla törmällä. — Ja hän lisäsi vielä vakavana ukkonsa puoleen kääntyen: — Yksi niistä oli Suursavon Tarvainen!

— Sen jo arvasin, virkahti Suopelto, joka jo hänkin oli rantaan ehtinyt uutisia kuulemaan. — He uhkasivat tulla, syyskalalle tulivatkin!

Kuin kuloviesti se tieto levisi venhekunnasta toiseen, jotka juuri pyynniltään palasivat, ja hälinän ja hämmingin se synnytti hämäläisten saunarannalla. Naiset sitä toisilleen hätä-äänellä huutelivat, ja miehetkin jättivät kalanperkkunsa kesken ja keräytyivät neuvottelemaan törmälle, missä Lauri ja Tuira saivat vastata satoihin kysymyksiin. Mutta Suopellon Leena-emäntä asettui kädet puuskassa miesten eteen ja huusi hätääntyneen päättäväisyydellä:

— Huomisaamuna ajaa Suopellon nuottakunta tavaransa venheeseen ja lähtee soutamaan kotiin päin!

Miehet hymähtivät ja Sipi koetti säikähtyneitä naisia rauhoittaa:

— Eihän vielä niin kiirettä ... tässä nyt asiat ensiksi tuumataan!

Mutta Erä-ukko oli istahtanut nuotion äärelle ja ammensi itselleen rauhallisesti kupillisen kalakeittoa padasta. Hänen kasvojenilmeissään ei näkynyt hämmästyksiä eikä hätääntymistä, hänen mielteensä näyttivät kulkevan omia teitään, ja joskus valaisi salainen hymykin hänen parroittuneita kasvojaan. Olipa niinkuin hän juuri tätä uutista olisi odottanutkin, kuin olisi nyt tullut se hetki, jota hän kesäkauden oli toivonut ja jota hän nyt tahtoi edullisimmin käyttää.

Mutta muiden erämiesten ateria ei ollut yhtä rauhallinen, ja he kokoontuivat kaikki ukon ympärille, johon olivat tottuneet turvautumaan, — hänenhän se oli tiedettävä, mitä nyt on tehtävä. Heidän keskuksensa oli siitä jo heti kiistaa sukeutunut. Ilvesmäki tahtoi suoraa päätä soutaa järven itärannalle ajamaan savakot pois, Pilvenperän mielestä oli sitä rantaa päinvastoin vältettävä niin kauan kuin suinkin. Mutta Erä-ukko söi keittonsa levollisesti loppuun ja virkkoi sitten:

— Ensiksi on tietysti otettava asiasta tarkka selko; emmehän vielä tiedä, onko täällä savolaisia yksi perhekunta vaiko koko erämatkue. Ja parasta on, että tiedustajat lähtevät liikkeelle jo tänä yönä.

Vakoojiksi valittiin kohta pari kokenutta metsänkävijää ja Tuira heille oppaaksi otettiin. Mutta heidän matkalle varustautuessaan puhui vanhus levotonta joukkoaan tyynnyttäen:

— Huomisiltaan palaavat tiedustajat takaisin ja siihen mennessä me muut täällä pysymme koossa. Vartijat valvomaan nyt, joutoväki nukkumaan, — sittenpähdään nähdään, mihin täällä ryhdytään! —

Mutta seuraavana iltana eivät olleet tiedustajat vielä palanneet, ja yöksi jäi silloin nuotio palamaan pihlajan alle hämäläisten pihalle. Sen ääressä valvoi vakavia miehiä, odottaen malttamattomina tiedustajain paluuta, valvoi vielä, kun syyskesän aamu kylmänä ja kelmeänä valkeni. Vakavana nousi vihdoon päivän rusko itäisen vaaran takaa ja kirkasti ensiksi lahden läntisen rinteen ylimmät lehdot, jotka näyttivät palavan punaisena tulena. Mutta kylmää oli se tuli, ja lahden peittävä usva tuntui sen valossa sitä paksummalta, jäätyneeltä, — melkein puistatti valvoneita miehiä. Vasta kun päivänsäteet lahteen ulottuivat ja vähitellen ajoivat sieltä sakeat, itsepäiset, hitaat sumupilvet pakosalle, vasta silloin tuntui elämän lehdusta luonnossa, vasta silloin kuului myös selältä airojen loisketta. Ja silloin nousivat miehet nuotion äärestä vastaanottamaan yökunnista palaavia tovereitaan.

Nämä kertoivat päiväkauden kuljeskelleensa louhikossa savolaisten kotalahden seutuvilla, jonne olivat kurkistelleet vuorten harjuilta ja mäntyjen latvoista. Mutta illan suussa olivat he hiipineet sen lahden rinteelle, jonka toisella rannalla savolaisten uusi sauna oli. Yksi sauna oli siellä vain, eikä venheitäkään ollut rannassa monta, mutta miehiä siellä sentään kuhisi patatulella kymmenkunta, ehkä enemmän, ja naisia lisäksi. Ja iltamyöhällä saapui rantaan vielä eräs venhe, jossa oli puolikymmentä

miestä, eikä liene urkkimasta palannut. Hyvin varuskellen siellä savolaiset tuntuivat liikkuvan, väleä he savunsa sammuttivat, korkealle venheensä yöksi vetivät, — niin kertoivat vakoojat.

— He tietävät meidän joukkomme suuremmaksi, päätteli Ilvesmäki heti innoissaan, — odottavat meidän vieraisa käyvän, miksemme kävisikin!

— Taikka varustautuvat yöllä tänne hyökkäämään, Tarvainen poikineen on matkassa, — vastaili Pilvenperä päätään punoen.

Mutta niistä arveluista välittämättä kääntyivät taas neuvottomat erämiehet ukon puoleen, joka heti tiedustajain palattua oli saapunut saunasta ahteelle. Lauri koetti tarkata vaarinsa kasvonjuonteita, ymmärtääkseen, mitä mietteitä hänessä liikkui, — hän ne kyllä aavisti, mutta ei ollut niistä oikein selvillä. Mutta värähtämättömin piirtein kuin ainakin puhui johtaja vanhus verkalleen:

— Oikein arvasit, Suopelto, uhmalla ovat savolaiset meidän takamaillemme taas lähteneet, — jos olisi tarve ajanut, olisivat kyllä jo keväällä tulleet. Riitaa haastavat. Hyväpä oli, että me joukolla tänne saavuttiin, eikä täältä nyt kesken lähdetä, savolaisille ei takamaita jätetä, — sitä myöten on juttu selvä! Pyyntiä jatketaan, syysapajat vedetään, talveksi vasta me kotiin palataan.

Siinä oli vastaus siihen pääkysymykseen, joka eräväkeä enin oli huolettanut. Mutta se vastaus ei heitä vielä tyydyttänyt, ja ikäänkuin kaikkien puolesta Suopelto kysyi:

— Mutta miten? Ajetaanko savolainen pois Nilakan rannoilta, käydäänkö tappeluun, vai odotetaanko hiipijain syyspimeällä tänne hyökkäävän, — sydämikköjä he ovat, vaikka olisivat harvalukuisempiakin.

Niin, siihenpä juuri olisi Laurikin tahtonut vastauksen kuulla. Ja kun hän huomasi vanhuksen sitä vältellen kiertävän, niin hän jo yskän älysi. Kaikki tiesivät useimpain vastustavan tahallista verityöhön käymistä, mutta pitkän kostonsa aietta ei ukko silti tahtonut uhrata. Sen Lauri nyt oivalsi, kun vanhus vastasi:

— Ei käydä tappelemaan, jos ei toinen tappelua haasta, mutta aseissa liikutaan tarpeen varalta. Pyyntiin soudetaan kuin omilla takamaillemme ainakin, mutta soudetaan joukolla, ei enää venhekunnittain. Tulkoon silloin Tarvainen, jos tahtoo! Huolellisesti on kesän saaliit kätkevä, saunalle ei jätetä mitään, kun nuotalle lähdetään, vartijat valvovat yöt, maattakoonpa kotona taikka nuottanuotiolla. Silloin olemme valmiit, tulkoon Tarvainen, jos nahkaansa syyhyttää.

— Ei siitä ole takeita, ettei synny tappelu sittenkin, arveli Suopelto vielä epäileväenä.

— Syntyköön, silloin me isketään, silloin puhdistetaan takamaat savolaisista! Heidän on silloin syy ja vastuu.

Ukko pääsi siihen, mihin pyrki. Erämaille jäätiin, se oli pian kaikkien mieli. Saaliit kätkettiin nyt salommas, venheisiin varattiin aseet ja eväät ja joukolla vesille lähdettiin. Ja turvan tunne voitti siten taas vähitellen huolestuneetkin retkeläiset. Mutta entistä rauhan elämätä ei ollut enää erämiesten elämä takamailla. Milloin vain metsästäjä kuuli oksan risahtavan tai otuksen loikkaavan kaukana näreikössä, silloin oli hänen aina kyyristyttävä varomaan vaanivaa vihollista. Kalamiesten oli joka salmen suussa pälyttävä eteen ja taakse ja kummallekin kupeelle, eikä ollut yönellä koskaan täyttä lepoaan. Kukapa sen tiesi, milloin kyyryselkä kyttä nukkuvain nuotiota kiersi. Mutta pyyntiä sittenkin jatkettiin, nuottaa vedettiin kaukaisillakin apajoilla eikä vainolaisista enää jälkiäkään tavattu. Ehkä ovat säikähtäneet ja painuneet takaisin omille järvilleen, — niin jo naisia lohdutettiin. Ja kohta lähenei kuitenkin kotiinlähdön aika, pitkiksi ja koleiksi kävivät syksyn pimeät yöt, pian tulee pakkasen avuksi, se jo naisiakin rauhoitti ja rohkaisi.

— Pian se koittaa Leenankin päivä, niin vakuutti Suopellon emäntä ilolla matkueelleen.

Eikä sitä voinut Erä-ukkokaan kieltää, vaikka hän vielä tavallisesti vastasi:

— Vielä ei puhuta kotiinlähdestä mitään, tänä vuonna viivytään erissä niin kauan kuin vain syyspyyntiä kestää.

Hänellä oli se tuntu, että vielä sitä sittenkin jotain tapahtuu, ennenkuin "Leenan päivä" koittaa, ja hän tiesi toistenkin aina vain vaistomaisesti sitä tapausta odottavan, — muutamain toivovan, toisten varovan.

Ja se, mitä hän odotti, se tapahtuikin.

Eräänä tuulisena syyspäivänä soutivat hämäläiset nuottavenheitään sitä saariryhmää kohti, jonka kupeitse Pielavedet Nilakkaan yhtyvät; siellä olivat heidän antavimmat syysapajansa. Tavallisuuden mukaan oli etumaisen venheen kokassa keulamies salmia pälymässä, vaikka vierasta ei ollut koskaan

näkynyt, ja venheet kiertivät juuri erästä saarta, jonka toiselle rannalle he aikoivat nuottansa potkea. Sitä kiertäessään pysähtyi silloin yhtäkkiä etumainen venhe ja siitä kuului hiljainen huudahdus...

Se oli laskenut suoraan savolaisten nuottarannan eteen, — vasta silloin kun muutkin sen keulamiehenä oleva Laurikin huomasi, ilmoittaen:

— Siinä on vieras!

Käskemättä seisahtui nyt soutu toisissakin venheissä, ja kun ne hiljaa etumaisen tasalle lipuivat, jäivät kaikki sanattomina katsomaan edessä olevalle rannalle. Hiekkaisella äyräällä oli siinä rinnakkain puolikymmentä kalavenhettä, ja ylempänä törmällä lekutti tuuli pienen nuotion liekkiä, jossa kai rantakalaa keitettiin. Ja väkeä istui ja astuskeli nuotion ympärillä.

Se oli savolaisten kalatuli, sen soutajat heti näkivät. He olivat kai juuri siitä apajan vetäneet ja aikoivat ehkä nyt rannalla aterioida, ennenkuin uudelle lähtevät.

Hämäläiset istuivat hetkisen ääneti venheissään. Vasta kotvasen kuluttua kuului hätäinen, kuiskahtava naisääni kehoittavan:

— Huovataan takaisin, ennenkuin he meidät keksivät!

Mutta miesääni vastasi samalla:

— Jo ne meidät ovat nähneet!

Lauri silmäsi keulapuulta perässä istuvaa ukkoa, hakien hänen katsettaan. Uuden, kauniin tulen näki hän nyt syttyneen vanhuksen silmään, joka terävänä tarkkasi törmää, missä savolaiset juuri hytkähdellen kääntyivät selältä saapuvaa nuottamatkua katsomaan. Järähtipä vähän maltitonna vanha ääni, kun hän tuon kuiskivan keskustelun katkaisi ja vihaisesti virkkoi:

— Ei koskaan käydä siihen häpeään, että savolaisten edestä pyörrälletäisiin. Eteenpäin!

Mutta pystyyn olivat venheissä kohonneet hämäläiset nuoret miehet, he arvasivat nyt sen ratkaisuhetken tulleen ja laskivat kiireesti vihollistensa lukumäärän. Ja ensimmäisenä Tuira laskuistaan tuloksena lausui:

— Soudetaan kohti — pidämme me noille puolellemme!

Ukon käskyä totellen olivatkin soutajat jo taas airoihinsa tarttuneet ja rinnakkain soluivat venheet aallokossa sitä salmea kohti, minkä rannalla savolaiset nyt levottomasti liikkuiivat lepotulellaan. Mutta supatusta jatkui yhä venheissä. Niissä väiteltiin, hätäiltiin ja uhmailtiin, ja ääneensä jo pyysivät naiset, että ohi soudettaisiin vihollisten rannasta, tappeluun käymättä. Mutta kun johtajavenhe oli savolaisten hiekkarannan tasalla, silloin viittasi taas Erä-ukko soutajiaan seisauttamaan aironsa. Mitä vaarilla oli mielessään, sitä eivät soutajat tienneet. Mutta he tottelivat, ja jylhä äänettömyys vallitsi nyt venheissä, joita aalto hiljaa solutti rantaa kohti. Äänetöntä oli rannallakin, mihin savolaiset olivat kokoontuneet tuijottamaan outoja vieraitaan, joilta he eivät mitään hyvää odottaneet.

Siinä eräjärven aution saaren kupeella, kaukana syksyisessä sydänmaassa, olivat nyt kerran taas vastakkain niiden vihamielisten sukulaishemien edustajat, jotka vuosisatoja olivat katkeraa kaunaa toisiaan vastaan kantaneet ja myrtyneet ja leppymättömiksi paatuneet, — siinä he silmästä silmään toisiaan mulkoilivat. Usein olivat he kostonsa kiihkossa toisiaan hakeneet; nyt eivät olleet hakeneet, vaan sattuma oli heidät vastakkain viskannut. Mutta tulus ja piikivi olivat siinä sittenkin liian lähekkäin, tarvittiin vain sysäys, ja kipuna oli herkkä syttymään roimuavaksi tuleksi. Oliko iskettävä se tuhoisa kipuna?

Kotvasen kesti tuota juhlallista äänettömyyttä. Vihdoin virkahti hämäläisten suurimman venheen perästä Karmalan ukko karkealla äänellä, jonka kaiku järeänä ponnahti takaisin rantapenkereestä:

— Taas lähditte Savon miehet hämäläisten vesiä porkkaamaan. Eikö teillä ole järviä omilla takamaillanne?

Se sana iski kuin vasama savolaisten parveen, jossa nyt heti virisi levotonta liikettä. Vikkelänä heilahti siellä ryhmästä toiseen vanha mies, jonka hämäläiset vaaleasta kuikannahkalakista heti Tarvaisen isännäksi tunsivat. Ja yhtä kova kuin ukon, mutta kiihkoisampi, oli Tarvaisen ääni, kun hän tuokion kuluttua rannalta vastasi:

— Omillapa tässä olemme vesillämme, en näe täällä hämäläisten merkkikiviä. Mutta te lienette harhaan kulkeneet, koska meidän apajalle soudatte.

Vastaus venheestä tuli viipymättä:

— Me tunnemme vetemme, emme me harhaan souda. Hämäläisten ovat täällä vanhimmat apajat, meidän ovat olleet täällä ensimmäiset saunat ja katiskat, nämä maat ovat meidän veromaitamme.

— Näytöpäs, mistä veromaasi alkaa, — suden ovat nämä maat mittaamat! Mutta savolaiset ne lähinnä näitä vesiä asuvat, tottapa takamaat rintamaihinkin kuuluvat.

— Niin kuuluvat, hämäläisten rintamaihinkin. Missä asuivat savolaiset silloin, kun me täällä ensiksi lappalaisia verottelimme ja pyynnissä kävimme, — työnnyitte tänne sitten jäljestä kuin varkaat toisen halmeelle! Mutta sen te tiedätte, että takamaitamme me emme jätä.

Savolainen päästi silloin ilkkuvan äänen:

— Jätittepähän jo, pakoon täältä livistitte, vuosikausiin ei teitä ole täällä näkynytkään.

Mutta jo kiihtyi ääni hämäläisten venheessäkin:

— Ette ole jääneet tänne silloin tekään, kun Hämeen miehet ovat täältä lähteneet, — hiiloksina ne ovat olleet silloin teidänkin saunanne ja hiiloksiksi jäävät vastakin, jollette sovinnolla näiltä rannoilta suoria.

— Nähtäneen, kuka täältä ensiksi suorjaa!

Tämä heimojohtajain sananvaihto oli kalskahtanut terävästi ja kylmästi kuin teräs, isku aina vastauksena iskuun; ääni oli vain jännittynyt, kiihtynyt, kuin purevain tapparain nälkä, sinkoillaan edestakaisin salmiveden yli. Tähän johtajain väittelyyn eivät muut kummaltakaan puolen puuttuneet, henkeään pidellen sitä miehet kuuntelivat, ihailien iskujen voimaa, ja pelokkaina naiset kuin piiloon kyyristyivät. Sillä kärjistyihän väittely pian uhkailuksi, ja Savon pojat näkyivät jo venheistään tapailevan tuuriaan. Airoissa istuvat hämäläiset odottivat taas jännittyneinä ukon enempiä käskyjä.

Mutta silloin tarttui hämäläisten toisen venheen perästä Suopellon Sipi keskusteluun. Hän puhui rauhallisella, maltillisella äänellä, ikäänkuin tasoitellakseen äskeistä kiivautta:

— Toden sanoit, Suur-Savon Tarvainen, rajat ovat käymättä meidän ja teidän takamaiden välillä. Joskus on sitä yritetty, mutta ei näille vesille asti. Me hämäläiset kyllä vanhat takamaamme tunnemme, mutta sovinnossa olisi kuitenkin kerran varmasti määrättävä, mitä myöten Savo erissä kulkee, mitä myöten Häme, — vettä riittää vielä molemmille.

Tämä puhe asetti heti jo kohonneita kuohuja, ja pian nähtiin, että Suopellon sovinnollisella tuumalla oli kannatusta molemmin puolin. Eräs leveänaamainen, punapartainen Savon mies murahti hyväksyvästi Suopellon puheelle ja astui askeleen rannemmas. Se oli mies Juvan metsäkylästä, Pouta-Paavo nimeltään, taitava takoja ja tunnettu runoseppä. Erämaan riidat kiusasivat pahimmin hänen kyläkulmaansa, joka enin takamaista eli, ja siksi häntä sovinnon puhe enimmin miellytti.

— Se on järjen puhetta, virkkoi hän arkailematta. — Raja olisi käytävä takamaitten välille, sittenpä vasta kukin omansa tietäisi ja saisi rauhassa raataa ja pyytää. Ja siitä olisi sovinnossa päätettävä.

Alas venheisiin nähtiin, kuinka Savon miehet nyt eri ryhmiin asettuivat supattelemaan. Heidän joukossaan näkyi olevan eri mieliä. Tarvaisen kuultiin siellä terävästi väittävän.

— Joko pehmeni taikoja-rautio. Rajan me panemme siihen mihin soudamme ja mistä pyydämme, kukapa ne muut rajat täällä pyhittää!

Mutta Poutanen kuului pitävän puoliaan:

— Olen minä takonut ja olen minä tapellutkin, mutta sanankin voimalla olen toimeen tullut. Jos täällä ensiksi miesten kesken takamaista sovittaisiin, niin sitten pyydetäisiin ruunua rajat panemaan.

Hämäläiset istuivat ääneti venheissään, joita aalto yhä rannemmas ajoi. Oudolta heistäkin tuntui tuo Suopellon esittämä tuuma, eipä oltu ennen koskaan savolaisten kanssa noinkään sovinnossa keskusteltu; tora oli syntynyt aina, kun oli tavattu, ja toraa seurasi tavallisesti tappelu. Mutta tuo ajatus, että piti määrätä rajankäynnillä varmoiksi molempain heimojen takamaat, se ei sittenkään ollut uusi, sen kyllä keski-ikäisten miehetkin muistivat. Sitä oli jo ennenkin hankittu, ja parikymmentä vuotta sitten oli joku esivallan edustaja sellaisen rajankäynnin alullekin pannut, yksi sen ajan rajapyykki — Tähkäveden Naulasaaressa — oli vieläkin kaikkien tiedossa. Mutta siihen se rajankäynti olikin huvennut, sen muita määräyksiä ei enää tunnettukaan. Mutta itse tuo ajatus oli senkin jälkeen mielissä kytenyt ja siksi juuri Suopellon tuuma nytkin paljon vastakaikua sai. Itse hän siitä rohkaistuna jatkoi:

— Eihän yrittänyttä laiteta, — saisihan asiasta miesten kesken puhua.

Mutta kysyen katselivat Hämeen miehet Karmalan jykevää ukkoa, joka viimeisen keskustelun aikana ääneti oli venheensä perässä istunut. Hyvästi he tiesivät, ettei tämä tuuma johtajavanhusta ensinkään miellyttänyt. Lauri sen varsinkin tiesi, kuinka syvästi vanhan erämiehen intohimoinen mieli moisia tinkimistuumia halveksi, ja hän luki sen inhon nytkin ukon tyytymättömistä katseista. Liian syvät olivat ne haavat, joita savolaiset olivat hänen pitkän ikänsä varrella hänen sydämeensä iskeneet; heidän kanssaan hän ei voinut sovitella koskaan. Hänen lyhyt oppinsahan oli aina ollut: vainolainen on kostettava, tungetteli on ajettava tiehensä! Sen Lauri tiesi, ja juuri sen vuoksi hän ihmetteli, että ukko niin kauan ääneti istui, lausumatta sitä repäisevää, ratkaisevaa sanaa, jota nuoret miehet häneltä odottivat ja joka oli tekevä lopun turhasta haastelusta.

— En luule sovinnon puheista savolaisten ja meidän välillämitään kystä syntyvän, — uhmalla he nytkin tänne tulivat...

Kaikki luulivat Ukon näin kylmästi kieltäytyvän keskusteluista, ja rannalla jo Tarvainen teereväänä omille sovinnonpuhujilleen ilkkui:

— Siinä kuulette Karmalan noidan sovinnon!

Ja alakuloisena Suopeltokin huokasi:

— Syntyneekö kystä siitä ainaisesta torastakaan!

Mutta kaikkien ihmeeksi Ukko rauhallisesti jatkoi:

— Mutta kun lienee savolaisilla jotakin vakavaa rauhasta ja rajoista puhuttavana, kun lienee heillä vilpitön mieli, niin voin minä sitäkin puhetta kuunnella, sittenpäähän näkyy, mitä siitä syntyy.

Helpotuksen huokaus pääsi naisten rinnoista, kun he sydän ahdistuksessa soutoteloillaan istuivat ja tuskaisina odottivat, mihin tämä väittely päättyisi. Kummastellen katselivat nuoret miehet toisiaan, pettymystä ja kiukkua kuvastui monenkin silmistä ja turhaan koetti Laurikin ukkonsa harmaista kasvoista lukea, mitä tämä viimeisellä puheellaan tarkoitti. Mutta savolaisten rannalla supateltiin hetkinen hiljaa, väiteltiin ja väisteltiin, ja vihdoinkin astui Suur-Savon Kylliäisen isäntä, joka hänkin oli savolaisten johtomiehiä, pari askelta rannemmas ja huusi:

— Meillä on se mieli, että koetetaan asiat kerran sovinnossa selvittää. Jos lienee teissä, niinkuin tuntuu, sama tuuma, niin soutakaa maihin — puhutaan!

Syntyi hetken äänettämyys. Hämmäläiset oivalsivat, että Savon miehet nyt tunsivat heikkomuutensa ja siksi noin sovinnollisiksi heittäytyivät, ja se heistä monta suututti. Mutta Suopelto piti asian jo selvänä, hän antoi merkin soutajilleen ja samassa hänen venheensä aallokosta laskikin jo rannalle, toki kappaleen matkan päähän savolaisten valkamasta. Vielä viipyi salmella ukon venhe, ja sen liikkeitä ne toisetkin yhä odottivat. Mutta jo tarttui Erä-ukko huoparimeen ja lausui elpyen:

— No, hyvä, lasketaan siis maihin, katsotaan, mitä merkitsee savolaisten sovinto. Mutta muistakaa, miehet, aseet mukaan maihin noustessamme, sitä myöten vain heidän aikeisiinsa luotan!

Niin seisoi hetken kuluttua Hämeen miehetkin saman saaren rannalla, jossa paloi savolaisten rantatuli, seisoi ääneti vakavana, tummana joukkona, joka ei siinä itseään oikein kodikkaaksi tuntenut. Mutta Suopelto, Pilvenperä ja muutamat muut sovinnon miehet nousivat ylemmäs törmälle savolaisten luo, pannakseen alulle sen neuvottelun takamaiden erottamisesta, jota varten he olivat maihin tulleet. Siinä vaihdettiin jo sana ja toinen, mutta perin kankeasti se tarina luisti; epäilystä huokui sanoista ja sanain lomista, kaarrellen kartoivat sovinnonkin miehet liiaksi lähestymästä toisiaan. Rantahiekalla lähenivät toisiaan sitävästoin nuoremmat miehet, toistensa aseita tarkastellen, mutta vielä tylympinä he silmäyksiä vaihtoivat, sanoja eivät yhtään.

Tästä parvesta astui tuokion kuluttua törmälle neuvottelevain miesten luo Karmalan ukko, asettui tapparansa varaan miesjoukon eteen seisomaan ja kysyi:

— Kuinka kulkee tarina? Mistä te oikein puhutte?

— Siitä, mitä myöten kummankin heimon olisi pyydetävä, vastasi Suopelto neuvotonna, kun ei ruvennut keskustelua alkuunkaan saamaan.

— Vai siitä! No, kumman ovat siis nyt aluksi apajat tämän saaren ympärillä, se kai lienee ensiksi selvitetävä? — Tällaisen kekälehen heitti ukko ilmeisesti tahallaan neuvottelevain miesten keskelle ja jatkoi sitten itse: — Mehän tiedämme, että nämä apajat, joihin juuri nuottaamme soudimme, ovat hämmäläisten vanhoja apajia, monet peräthän me tälle rannalle olemme vetäneet. Vai eikö ole niin asia?

Se väite tärähti terävänä mieliin molemmilla puolin ja kuumensi heti taas veret. Poutanen koetti kyllä

tovereitaan rauhoittaa ja Suopelto virkahti melkein moittivasti:

— Siitähän nyt juuri olisi sovittava.

Mutta silloin ukko kiivastui:

— Minä en rupea tinkimään siitä, mikä on omani — minä sen pidän. Tässä ei ole valittava muuta kuin: joko lähtevät savolaiset taikka me tältä apajalta pois. Mutta minä en lähde!

Jo kuului suuttumuksen surinaa savolaisten joukossa. He ryhmittivät taas sivummas ja Tarvaisen äijä se taas äkäisenä ärähti:

— Ehkä lähdet, jos lähetetään!

— Ka, jompikumpi lähtenee!

Taas olivat jo yhtyneet miehet toisistaan loitonneet ja murjottivat karsaina vastakkain. Siellä törmällä älyttiin, ettei ukko suostu sovintoon muilla ehdoin kuin että savolaiset peräytyvät. Mutta alempana vesirajassa olivat nuoret miehet sillävälän yhä enemmän ärtyneet. Siellä he jo viskelivät kompasanoja vastakkain, sana syntyi sanasta ja siitä virisi pian äänekäs kina. Joku savakko siellä ivaili hämäläisiä naistenvarkaiksi, viitaten kai Tuiran kesäiseen onnistumattomaan ryöstöyritykseen, ja sille toiset tyrskähtivät nauramaan. Mutta se se kävi kuumaverisen Vilpun sapelle, hän astui esiin ja uhmaili ivailijalle:

— Käy miehen vastukseksi, jos et itse liene naisuros!

Vastaukseksi lennähti vain kivi savolaisten parvesta Tuiraa kohti, joka sen toki kiireisellä liikkeellä sai väistetyksi. Mutta siitä hytkähtivät Hämeen miehet, he tarttuivat tuimina aseisiinsa, ja samalla kuului törmältä, jossa neuvottelijatkin olivat kääntyneet rantatoraa kuuntelemaan, ukon ääni melkein ilkkuvana:

— Kas niin, pojat, sen jo arvasin. Näin meitä vastaanottavat savolaiset, jotka meidät rauhan miehinä rannalle kutsuivat!

Ja hän lähti kiireesti törmältä alas astumaan, ikäänkuin johtaakseen noita kiihtyneitä nuoria miehiä, ja virkkoi laskeutuessaan:

— Mutta kun me kerran tänne on tultu, niin täällä me nyt pysymmekin!

Silloin suhahti nuoli kentän poikki, savolaisten rannalta, muutaman pajupehkon takaa. Ja ampuja oli kyllä tiennyt, kehen hän tähtäsi: rautapää nuoli iski Karmalan ukon vasempaan olkapäähän, kun hän juuri keskirinnettä alaspäin astui, siihen iski ja upposi syvälle kainalolihaan, joihin värähtämään jäi.

Tuskan tuntien vanhus horjahti ja nojasi viereistä koivua vastaan. Mutta se nuolen isku löi samalla kuin salamanisku molempiin miesjoukkoihin. Savolaiset ensin tuokioksi nolostuivat, ja Pouta-Paavo kuului siellä valittavalla äänellä moittivan miehiään, mutta samassa jo heilahtivat aseet esiin heidänkin parvestaan, ja ahteella syntyi pian määrätön hälinä.

Mutta ainoastaan hetkeksi oli ukko koivun kylkeä vastaan hervahtanut. Tuokion kuluttua hän oikaisi taas suoraksi, kiskaisi verisen nuolen irti kainalostaan ja huusi sitä huiskuttaen melkein riemuavalla äänellä:

— Tätä se oli savolaisten sovinto, siinä näette salakytän nuolen! Mutta etpä osunut sydämeen, sinä pelkuri pensaantakalainen, vielä on pystyssä Karmalan Erä-ukko ja vielä iskee sen oikea käsi. Nyt eteenpäin, Hämeen miehet, pois ajetaan nyt katalat rannoiltamme!

Mutta jo hänen sitä puhuessaan olivat Hämeen miehet vihansa vimmassa rynnänneet eteenpäin tuota kavala tekoa kostamaan, ja tuliteräisinä välähtivät heidän aseensa laskeutuvan syyspäivän hohteessa. Tuossa tuokiossa koko ranta riehui yhtenä tuiskuna, kuin jos olisivat sinne kaikki hiisien hirmut lasketut irti intohimoissaan temmeltämään. Ja rynnätessään huusivat Hämeen miehet:

— Erä-ukkoa ampuivat, katalat!

— Sitä varten ne meidät tänne hakivat!

Yksin Suopellon Sipikin, joka vielä tuokio sitten oli rakennellut rauhaa, syöksyi nyt miestensä etunenässä, keihäs ojossa, savolaisia vastaan, karjuen:

— Nyt ei ole sovintoa eikä armoa, nyt ilkityö kostetaan!

Odottamattoman nuolen vaikutuksesta hetkeksi typerytyneet Savon miehet asettuivat vastarintaan, torjuakseen hämäläisten hurjan hyökkäyksen. Tulinen tosiottelu leveni pitkin ahdetta; siellä kaikui huutoja ja kirouksia, miehiä jo voihkien kaatui ja koko sitä temmellystä säesti venheistä katselevain naisten avuton ulina. Mutta ylinnä soi Karmalan ukon riemahteleva yllytysääni:

— Ajakaa järveen kuokkavieraat, juuri niin, näytetään nyt savakoille, mistä raja kulkee...!

Mutta taistelun näin ahteella soidessa riehui pajukon luona vesirajassa, siinä, mistä vihan nuoli oli lentänyt, yhtä tuima ottelu, leppymätön ja toivoton, vaikkei sitä törmälle näkynyt. Karmalan Lauri oli seisonut hämäläisten sivustalla rantahiekalla, silloin kun tuo kavala nuoli ukkoa kohti lennähti, ja sieltä nähnyt jousimiehen, joka laukaistuaan kiireesti laski maahan aseensa. Rajaton inho oli hänen mielensä täyttänyt, hänet oli sytyttänyt uusi ja vanha kosto, ja tovereitaan odottamatta oli hän kirves koholla juossut hietikon yli ja pajukon läpi ampujan kimppuun. Samassa hän ampujan tunsikin; se oli Tarvaisen kiilusilmäinen Ohto, savolaisten sisukkain mies, jonka kanssa hän jo ennen oli käsiryssä ollut, — häntä tavoitti nälkäisenä Laurin isku. Mutta vaaniva savolainen oli ajoissa nähnyt hyökkäävän nuorukaisen, oli väistänyt hänen iskunsa ja tarttui nyt hänen rinnukseensa, painaakseen hintelämmän miehen käsivoimalla alleen. Kotvan kesti sitä hurjaa sylipainia. Mutta vähitellen taipuivat Laurin nuoremmat jäntereet, hän painui polvilleen... Mutta hän ei tahtonut kostamatta kaatua, hänen mieleensä välähti isänsä surma ja sukunsa suru, hän ponnisti yhä polviltaankin, nosti koholle pitelijänsä ... ja juureva mies roiskahti rantakiven yli, keikahti selälleen vesirajaan. Laurilta oli pudonnut kirves, hän tempasi vihollisensa siinä vieressä lepäävän jousen ja iski sen vaskitetulla varrella voimansa takaa Ohtoa otsaan. Kuului kamala parahdus, veri tulvahti esiin ja punersi rantaveden...

Läkähtymäisillään läähätti Laurin rinta, hän tapaili henkeään, päätä huimasi, — tuo ponnistus oli ollut liian kova. Mutta samalla näki hän kahden savolaisen rientävän kaatuneelle Ohdolle avuksi; hän kääntyi törmälle päin, juoksi, kompastui, lankesi, — hervonnut oli ottelussa polven jänne... Ja siinä hän nyt makasi, surmaniskua odottaen. Savolaiset juoksivat häntä kohti, — mutta perille asti eivät ehtineet, se isku ei tullut...

Lauri nousi, katsoi. Tuiran Vilppu se oli hänen avukseen ehdittänyt ja pysähdyttänyt viholliset. Mutta peräytyessään nostamaan toveriaan vesirajasta viskasi savolaisista toinen juuri sillä hetkellä keihäänsä Tuiraa kohti; se upposi syvälle apumiehen reiteen, ja Laurin oli nyt vuorostaan kannettava pahoin haavoittunut ystävänsä venheille, missä itkevät naiset jo toistenkin haavoja sitoivat. Palatessaan ahteelle näki Lauri jo taistelun talttuneen. Hetken se vain olikin kuumana riehunut, nyt jo savolaiset väistyivät. He eivät olleet kestäneet Hämeen miesten vinhaa hyökkäystä, itsensä Tarvaisen siellä nyt täytyi kehoittaa:

— Venheille, Savon miehet, soutamaan!

Mutta Erä-ukko liehui muita pitempänä omiensa keskellä ja huusi ilkkuen:

— Soutamaan, pakosalle, sanoinhan sen jo, — älkääkä palatkokaan enää!

Mutta se iva puraisi syvälle savolaisten sisukasta johtajaa. Hän kääntyi vielä kerran taakse päin, antaakseen iskun tuolle vihaamalleen noidalle, joka vaikka verta vuotavana vielä hänen jäljessään tappara ojossa juoksi. Mutta se hetken viivähdys maksoi savolaisten valkotakkiselle johtajalle hengen. Hänen omat miehensä loittonivat hämäläisten takaa-ajamina hänen ympäriltään, hän eksyi umpimutkaan ja yrittäessään vihdoinkin paeta sai vaahtosuinen vanhus toisen vanhuksen tapparasta viimeisen iskunsa. Siihen seisahtui ukkokin, katsoi kaatunutta vihollistaan ja hänen silmässään salamoi tyydytetty kosto.

Henkiin jääneet savolaiset juoksivat sillävälän sekasortoisena laumana venheilleen, jotka heidän naisensa jo olivat vesille työntäneet, tyrkkivät hädissään toisiaan, kahlasivat syvälle veteen ja viskausivat siellä suinpäin aluksiinsa. Siinä kuppelehti miehiä päällekkäin, toisia juoksi vielä rantaa myöten takaa-ajavain edestä, ja viimeisten savolaisten oli uimasilleen heittäydyttävä pelastuakseen edes siten rannasta loittonevain venheittensä perään...

Pakenevain kintereillä olivat Hämeen miehet voittonsa hurmaamina juosseet rantahiekalle asti ja survoivat sieltä vielä keihäitään pakoon ehättäviin venheisiin, joissa vallitsi sanomaton sekasorto ja joita johdotta jääneet savolaiset koettivat henkensä hinnalla vasta-aalokkoon soutaa. Mutta vesille eivät hämäläiset enää lähteneet pakenevia tavoittamaan, siksi uupuneita jo olivat hekin, siksi syrjässä olivat heidän omat venheensä. He vain riemulla tuota pakoa katsoivat ja aina väliin vielä nuolen lennättivät loittoneviin aluksiin.

Tässä miesjoukossa seisoivat Laurikin, vielä taistelun huumaus korvissaan. Mutta hänen huuliltaan ei riemun huutoa lähtenyt. Erään venheen keulateljolle kyyristyneenä näki hän nuoren tytön, jota hän ei tuoksina aikana ollut hetkeäkään muistanut. Nyt vasta palasivat muistot. Se ei itkenyt, tuo kalpea

tyttö, ei ulssut toisten naisten tavoin eikä käsiään väännellyt, mutta sitä raskaammalta näytti hänen äänetön surunsa. Verkalleen käänsi hän päänsä venheestä rannalle päin ja hänen kauhua kertovat katseensa sattuiivat Laurin tähyttävään silmään. Vedetön, mutta valittava, murheen murtama, oli se jäähyväissilmäys, ja sellaiseksi se, kun venhe samassa salmesta kääntyi saaren taa, nuorukaisen sydämeen painui.

Jotakin särkynyttä tunsi Lauri rinnassaan, kun hän riemuavain toveriensa keskeltä taas saareen päin kääntyi. Mutta suruksipa muuttui siellä ahteella toistenkin riemu. Melkein joka talon miehiä makasi siellä vainajina taikka haavojaan valitellen. Hengettömänä lepäsi siellä Olkkolan isäntä, nuolenpää vieressään, viimeisiä henkäyksiään veti Voipalan nuori perijä, ja Koskipää oli kaatunut katajikkoon, johon hän vihollisen oli ajanut ja iskenyt. Surun sortamina seisovat omaiset näiden jäykistyneiden ruumiiden luona, ja valitellen koettivat naiset nurmella lepääväin verihaavoja tukkia. Haavoitettunsa olivat viholliset toki saaneet mukaansa, mutta montapa makasi heitäkin kuolleina rinteellä.

Mutta sen hävityksen keskellä istui Karmalan vanhus, vielä tappara kädessään, kivellä Tarvaisen luisevan ruumiin vieressä, jonka kangistuneista suupielistä vielä tursui verensekainen vihan vaahto, ja onnellinen hymy kirkasti Erä-ukon partaiset kasvat. Mutta kalpealtapa hän sentään näytti itsekin ja voipuneelta, ja huolestuneena Lauri, rannasta hänen luokseen astuessaan, kysyi:

— Miten on laitanne, ukko, onko haavanne tukottu?

— Ei se mikään haava ole, nuolen naarmu vain, ei se tukkoja kaipaa, vastasi vanhus halveksuen.

— Mutta katso, mekkosi on paksussa hurmeessa, vieläkin vuotaa verta!

Nyt sen vasta ukko itsekin huomasi, ja pian siihen kertyi muitakin avaamaan hurstista paitaa. Sieltä löytyi karvaisen rinnan kupeelta ruosteisten nuolensärmäin repimä haava, syvä ja sälöinen. Mutta vanhus ei vielääkään sitä tosiasiksi arvannut. Ja sillaikaa kuin hänen haavaansa tukettiin, puhui hän lepokiveltään rohkaisevia lohdutuksen sanoja sureville, masentuneille erämiehille:

— Älkää itkekö kaatuneita, sulo on sotahan kuolla. Raskaalta tuntuu kyllä vainajia nähdä, mutta se hinta meidän oli maksettava, jotta savolaiset kerrankin saataisiin älyämään, ettei heidän ole näille vesille pyrittävä. Nyt on erämaa taas meidän ja meillä se pysyy, jos vain huolellisesti apajoitamme varjelemme...

Mutta Ukon rohkea riemu ei muuhun eräväkeeseen tarttunut. Surevina suorittivat Hämeen miehet viimeiset tehtävänsä tällä taistelun anteella: korjasivat venheisiin haavoittuneet ja hautasivat vainajansa, — kaatuneet viholliset he jättivät maan päälle makaamaan. Sitten he kiireisesti lähtivät soutamaan pois tästä kalman saaresta, jota he nyt Sotasaareksi sanoivat, soutamaan samoja salmia, joita savolaiset äsken olivat kulkeneet. Tuuli oli illaksi tyyntynyt, autiona siinsi taas kellervälehtoinen hiekkarantasaari suuren eräjärven keskellä, ja ensimmäinen kaarne laskeusi pian lennostaan tuolle hiljaiselle rannalle, jossa äsken oli soinnut intohimojen mylviä pyörre.

Etuvien perässä, vanhalla kunniapaikallaan, tahtoi Erä-ukko nytkin, voitosta palatessaan, istua, vaikka hän olikin verenvuodosta kalpea ja vaikka vihavoimaan ruvennut haava estikin häntä muuta kuin yhdellä kädellä perää pitämästä. Sairaaksi hän ei tahtonut heittäytyä, ei, suoraksi hän selkensä oikaisi, kun hän siinä uupumusta tunsi, ja suorana hän venhekuntansa kotilahteen viiletti. Mutta ennenkuin rantaan ehdittiin, niin jopa putosi huopari hervonneesta kädestä, vilun väreet vanhusta puistattivat ja taluttamalla oli ukko vietävä saunaan, nahkaselle vuoteelleen.

Huolestuneina valvoivat monet väsyneet, murheiset Hämeen miehet tänä iltana rantanuotiolla. Jokohan sittenkin teki pillojaan vihollaisen lemmonnuoli, mistä sitten apu saadaan, jos auttaja kaatuu? — niin he toisiltaan kyselivät. Aamuyöstä kutsui ukko Laurin ja Suopellon luokseen. Nämä näkivät heti, että haavakuume oli yöllä yltynyt ja nopeasti myrkyttänyt vanhat veret; hämäräksi oli jo käynyt johtajavanhuksen silmän kiilto, ja heikentyneellä äänellä hän heille puhui. Mutta mieli oli vanhuksella terve.

— Minun aikani on kypsä, sanoi hän, — kostettu on sukuni surma, voitettu vainon mies, joudan pois. — Hän kääntyi sitten pojanpoikansa puoleen ja virkkoi lempeästi: — Kosta neuvoisin tuonoin sinullekin, kosta ja vihaa, siihen olen kasvanut. Mutta sinulla on nousuaika edessäsi ... sitä olen yökauden ajatellut ... tuota eilistä muistellessani. Niin, ehkä olet, Sipi, oikeassa, ehkei tämä ainainen tora lopultakaan elätä. Punnitkaa itse, onko rauha parempi kuin sota; minä en voinut sopia, ehkä voitte te...

Hänen raukea silmänsä pysähtyi taas pitkäksi hetkeksi Lauriin. Ja hän jatkoi:

— Katselen sinua, Lauri: sinussa on vartta, on mieltä, on miestä, erän kovat kestät, tapellakin osaat... Mutta ei ole sinussa sittenkään samaa sisua kuin oli isäissäsi ja minussa. Toinen aika voi vaatia toista miestä. Sinun ajettavaksesi jää kerran meikäläisten asia; aja se heimosi onneksi, vaikkapa rauhan

teitäkin. Mutta muista: niitä maita, jotka ovat ostetut heimosi verellä, niitä älä heimolta hinnatta heitä!

Niin hän puhui, ja taas valaisi nuortean auvon ilme hänen kasvonsa, joilta jo kuumeen hehkukin kelmeni. Vielä hän kuitenkin riemahtaen virkkoi:

— Kostamatta en kuitenkaan katoa ... kostin jo itse!

Ja se ilon ilme jäi hänen kasvoilleen, kun hän siinä hiljaa, valittamatta, makasi ja aamun valetessa hiljaa kuoli. —

Muutamia päiviä myöhemmin soutu hämäläinen erämatkue jo myödyttäviä vesiä kaukaisilta haukijärviltään etelää kohti. Myrskyisiksi kiihtyivät syystuulet suurilla selillä, ne repivät puut rannoilta lehdeettömiksi, ne kaatoivat honkia palolla ja läikyttivät laineita lastissa olevain venheiden varpelaitojen ylitse. Mutta väsymättä kiskoivat kovettuneet kourat aluksia aallokon halki, ja kun virtavesille saavuttiin, niin levähtämättä laskettiin kohisevat kosket ja suvannoilla nostettiin lehtipurje avuksi.

Kotikyliin paloi näet mieli syksynpimeiltä saloilta. Kotimatikalle olivat hämäläiset — vanhalle johtajalleen saunarantaan kummun luotuaan — lähteneet heti kun haavoittuneet suinkin jaksoivat taivalta tehdä. Savolaisten pelko ei heitä siihen enää ajanut, nämä olivat näet sota-illan jälkeen kiireesti paenneet soittensa taa. Mutta avuttomiksi Hämeen erämiehet sittenkin itsensä tunsivat ja alakuloisiksi: paljon verta, monta uhria oli taas tämä kalaretki vaatinut, suru asui kotiinpäin soutavain miesten mielissä.

Mutta yhtä painoa he eivät vieläkään päässeet kulkemaan rintamaankyliinsä asti. Kun he saapuivat Venheheittoon, jossa tavallisuuden mukaan saaliista suurin osa kätettiin rotkoihin, sieltä suksimiesten talvikelillä haettaviksi, niin huomattiin, että Tuirassa ei ole vielä miestä pitkien metsätaipaleiden poikki kotiinsa kävelemään. Muut haavoittuneet olivat jo kutakuinkin kostuneet, hänen reidessään oli vielä tuuranreikä auki, ja huonoksi se oli vienytkin verevän miehen. Sairasta ei tietysti voitu yksin salolle jättää, mutta pitempään ei erämatkue myöskään malttanut sinne jäädä. Siitä pulmasta kauan neuvoteltiin miesten kesken. Vihdoin virkahti Suopelto:

— Jonkun on jäätävä Vilpun kanssa tänne, kunnes talvella täältä saaliit haetaan. Kuka jää Jämsän miehelle kumppaniksi?

Lauri oli jo aiemmin tarjoutunut jäämään henkensäpelastajan toveriksi salolle, mutta siitä tarjouksesta ei Vilppu huolinut; hän tiesi, että Lauria tarvittiin viemään suruviestiä Karmalaan ja hoitamaan Erä-ukon hänelle jättämiä tehtäviä. Poissa oli vanha leikkiluonto nyt veitikalta, siinä hän lepäsi avutonna lehtivuoteella Kihosjoen partaalla ja virkkoi katkerasti neuvottomina ääneti seisoville miehille:

— Ei tarvitse jäädä kenenkään, jo joudan tästä yksin kuolemaan!

Mutta silloin kuului neuvottelevain miesten kehään arka naisääni, joka sivulta kuiskasi:

— Minä jään.

Miehet kääntyivät katsomaan. Se oli Karmalan nuori Enni, joka oli sydäntään pidellen kuunnellut miesten puheita sen kulkijapojan kohtalosta, jota hän kenenkään tietämättä mielessään rakkaana piti. Ihmetellen huudahti Lauri:

— Sinäkö, Enni, jättäytisit salolle?

Punaisiksi olivat karahtaneet neitosen kasvot, kun kaikki olivat häntä katsomaan kääntyneet, — hän ujosteli nyt havaitessaan, että oli näin yhtäkkiä salaiset tunteensa toisille ilmaissut. Mutta Tuiran Vilppu, joka oli maannut väsyneenä ja välinpitämättömänä, hän nyt kuin elpyen istualleen kimmahdi, hänen raukea katseensa kirkastui ja vanhaan tapaansa hän taas iloiten virkkoi:

— Jäisitkö Enni, jäisitkö todella toverikseni salolle talvikaudeksi, — me kahden vain!

Nyt voitti tyttökin ujoutensa, ja rohkeana hän astui haavoitetun viereen:

— Jäänpä vaikka moneksikin talveksi, — etkö sitä arvannut?

— Enpä uskaltanut, mutta nyt en joudakaan kuolemaan! Tule, jäädään tänne takamaille elämään, tänne sauna saakaamme! Nyt kyllä pian haavani paranee enkä ikävöi enää Jämsänjoelle!

Miehet katselivat iloisesti hymyillen tätä kohtausta autiolla jokirannalla, ja pian virkkoi Pilvenperä:

— Taitaa olla lemmen liitto siinä tekeillä, perhekunnan alku takamaille, eipä sitä apua arvattukaan!

Mutta Suopelto puhui innostuen:

— Se on oikein, koskapa yhteen kuulutte, niin perustakaa vain kotinne tänne takamaille. Me kyllä teille tänne jyrkävän pirtin rakennamme ja eväitä heitämme, ettei hätä heti heiluttele. Ja vaikkei ole pappia aviotanne vihkimään, niin yhtä pyhä se liitonne silti on, kun sen koko erämatkue vahvistaa, — voittehan sitten joskus tulla papinkin luo, samalla kuin lapsenne ristitte, silloin on yksi tie ja kaksi asiaa.

Siinä oli Kihoskosken kupeella komea kuusikko ja sen rinteellä tiheä lehto, johon hyvästi saattoi saunan kätkeä, — siihen eräjoukko kävi yhteisvoimin nuorelle väelle salopirttiä rakentamaan, ja parissa päivässä se oli jo valmis. Ensi tuli tehtiin uuden tuvan uuniin, sen valossa Leena-muori nuorikolle ensi taikinan vastasi ja hilpeät hääjuhlat siinä joukolla vietettiin.

Mutta erojuhlat samalla. Sillä seuraavana aamuna läksi hämäläisten erämatkue painumaan lounaisille metsäpoluille, jättäen kaksi nuorta ihmistä pitkän talven ajaksi yksinäiselle salolle, missä ei kymmenien peninkulmain kuuluvilla muuta ihmistä asunut. Mutta rohkeina jäävät lähteville hyvästinsä lausuiivat, ja iloisina he sulkiivat ovensa syysmärkään poistuneiden jälkeen, kätkeytyen niin kahden oman tupansa lämpimään.

Hetkeksi pysähtyi vielä erämatkue Kihoskosken harjulle katsomaan, kuinka Tuiran salopirtistä nouseva savu hienona hiveli syysmetsän märkiä latvoja, ja kyynel silmissään virkahti Leena-muori:

— Ei ole niillä raukoilla mihin turvautua, jos tulee vieraaksi tauti tai korven kontio.

Mutta vakavana vastasi Sipi:

— Toisiinsa turvautuvat. Rohkeutta siltä kysytään, joka noinikään salolle pirttinsä perustaa. Mutta niin ne ovat erämaat asutettavat, niin ne ovat asutetut ennenkin, ja ehkä on eletty onnellisempinakin silloin kuin nyt rintamailla!

Mutta syrjemmässä muista seisoj Karmalan Lauri ääneti katsellen tuota erämaan keskeltä hienosti kiemurtelevaa savua, ja kaihoten, kadehtien hän ajatteli ystävänsä onnea. Noin olisi hänkin tahtonut saada kerran mielittynsä keralla jäädä sydänmaan saunaan, kahden vain, syrjään ihmisten kiistoista ja kilvoituksista. Mutta se hänen hiljainen unelmansa, se oli kotoon särkynyt. —

Usein oli suru erämiesten matkassa kotosalle kulkenut ennenkin, mutta harvoin olivat suruviestit niin suuret olleet kuin tänä syksynä. Niitä kulki nyt joka kylään niiden matkueiden mukana, jotka rintamaan laidassa eri tahoille haaraantuivat.

Mutta raskain viesti oli Laurilla vietävänä, hänen yksin astellessaan lehtoa pitkin Karmalan lahteen. Etäältä vaarojen takaa kumahteli kuin haudasta kirkonkellojen soitto, — oli lauantai, pyhäksi soitettiin, — ja hän ajatteli, että saavat ne nyt pitempäänkin soida, kuolinkellot. Penikin käveli siinä vakavana hänen rinnallaan, ikäänkuin sekin tuntien raskaaksi sen viestin, joka heillä oli kotiin vietävänä.

Mutta kun Lauri kotipihalle saapui ja tarinaansa kertomaan kävi, niin tunsikin hän mielessään kylmän puistatuksen. Kenenkään silmä ei siellä itkuun sulanut, harvan sanan sai hän vastaukseksen, — tuntui melkein kuin se hänen tuomansa tuonenviesti jo olisi ollut tuvassa tunnettu. Ja niinpä hänelle emäntä jo ennen kuin Lauri suunsa avasi virkkoikin:

— Taasko tappelitte, veriin miehiä menetitte, vaarinkin sinne jätitte.

— Niin, jo sen tiedän, nähnyt sen olen, nähnyt vihanvenheitä vierekkäin rannalla ja ruumiita olen nähnyt hautoihin laskettavan. Mutta missä on Enni, vihkimättä lapsen salolla naititte...

Lauri tiesi kyllä, että tuo sairaaloinen emäntä Mustanahon karsikossa usein loveen lankeili ja kaukaisia asioita katseli, — olihan se ennakolta nähnyt senkin tappelun, johon häneltä mies ja lanko oli kaatunut, ja siitä asti se olikin noin kummaksi käynyt. Mutta kaameata oli Laurista sittenkin kertoa sanomiaan tuolle kylmälle tietäjälle, joka jo salatkin tunsikin. Eikä lämpimämpi ollut sedänkään vastaus, kun Lauri tälle vaarin kuolemanviestiä kertoi. Tylysti Tuomas vain virkkoi:

— Surmaansa kai se isä ikäloppuna läksikin sieltä savolaisten tappeluista hakemaan, eihän se malttanut lähtemättä olla. Sen siitä nyt taas näitte!

Laurilla hyyti sydäntä; nyt hän vasta oikein tunsikin orpona liikkuvansa näillä setänsä pihalla, joista äänetön kylmyys häntä vastaan huokui. Painostavalta hänestä oli siellä kyllä ennenkin tuntunut. Raskasmielisenä oli setä aina ahertanut siinä ilottomassa raadannassaan, ja kuin haamu oli tuo kärsivännäköinen emäntä siellä ennenkin liikkunut umpisuisena ja umpimielisenä. Mutta nuoresta erämiehestä tuntui sittenkin siltä, kuin joku erityinen, äänetön, salaa jäytävä suru ja entistä raskaampi apeus olisi nyt näillä kotituvilla asunut ja häntä vastaan lehahtanut. Se ikäänkuin puristi kokoon

Laurinkin nuoren sydämen, hänet valtasi melkein pakko saada edes jonkun kanssa puhua, kertoa ja kuulla. Hetken tuvassa levättyään käveli hän senvuoksi ulos tanhualle, mistä kuului havukirveen yksitoikkoinen nakutus. Poika-Tuomas siellä pölkyn ääressä heilui ja häneltä Lauri kysyi:

— Missä on Heino? — Hän tahtoi toki saada tarinoida nuorimman orpanansa kanssa, joka ei mikään tuppisuu ollut.

Mutta Tuomas ei vastannut, nakutti vain ääneti poikki pieniä kuusenoksia. Vasta kun Lauri uudisti kysymyksensä, ärähti juro raataja melkein äkäisesti:

— Heinoko... Karannut!

— Mitä puhut, karannutko kotoaan, uteli Lauri hämmästyneenä. — Miksi ja minne?

— Maailmalle, minne lieenee livistänyt, helpompia päiviä hakemaan kai!

Laurin täytyi hämmästyksensä kesken hymyillä, sillä hän tunsu noista sanoista niin hyvin isä-Tuomaan lyhyet puheenparret, jotka jo olivat hänen kuvaansakin syöpyneet.

Mutta vielä hän kysyi:

— Milloin se lähti?

— Tässä kesällä, yöllä livisti, jälkiään ei jättänyt...

Enempää ei Tuomas tiennyt kertoa. Mutta Lauri ymmärsi jo siitäkin tuon tuvassa vallitsevan mielialan, isännän ärtyisän äänen, emännän laihtuneen hahmon. On siis surua täälläkin, jäytävää surua ja soimuuta. Ja hän istahti hetkeksi tanhuan aidalle havumiehen viereen, katseli rantakedon yli järvelle, missä syysmyrsky vesiä myllersi ja vaahtopäisiksi särki aallonharjoja, ja hän ajatteli, että eipä ole oikeastaan ihmekään, jos Heino kotoaan karkasi. Sillä itsestäänkin hänestä tuntui, että hauskeampi kuin täällä on sittenkin siellä syysateisella salolla, — ilman tovereitaan, joustaan ja Peniään, hänkin tänne menehtyisi!

Samassa hänen silmänsä sattuivat siihen aituuksen nurkkaan, missä Ukon Ennille kasvatiksi tuoma tevana vielä vankina kohotteli korkeata kaulaansa korkean aidan tasalle. Poissa on nyt Ennikin, Karmalan ainoa ilolintu; kesykki on yksin jätetty siihen, eikä hoitajaa ole enää odotettavissakaan. Lauri käveli aituuksen luo, purki veräjän ja astui taputtamaan arkaa hirvenvasaa, joka suurilla silmillään tätä outoa lempeyttä katseli. Mutta kun hirvi tuokion kuluttua aukinaisesta veräjästä astui nurmelle ja sieltä pitkin harppauksin loikkasi lehtoon päin, niin eipä Lauri sitä pidättämään käynyt, vaan ajatteli:

— Mene vapauteesi, ilotontahan täällä on sinunkin!

VI. MAAILMALLE.

Niin, Karmalan nuorin poika, Heino, oli karannut isänsä kodista.

Eräänä sydänkesän päivänä oli Karmalan lahdelle saapunut outoja kulkijoita. Ne olivat olleet kuljeskelevia teinejä.

Sauvat kädessä, pussit selässä he olivat tulleet, hilpeinä miehinä olivat taloksi heittäytyneet ja talon nuorimmasta olivat pian tuttavansa tehneet. Heino oli heidän juttujansa kuunnellut, kuunnellut heidän tarinoitaan Turun koulusta, jossa lukeminen oli työnä ja jossa miehestä tehtiin pappi tai lainlukija, ihailut heidän elämänsä vapautta ja kadehtinut heidän kepeätä mieltään. Ja nuoret miehet olivat Heinon nähdä pirtin nokiseen seinään piirtäneet niitä samoja koukeroita, joita koulussa luettiin ja kirjoitettiin, ja antaneet hänelle muutaman nahkalevyn, johon itse olivat harjoitukseksi kirjaimia piirustaneet.

Ahmien oli poika sitä kaikkea katsellut ja kuunnellut ja hänen sydämessään oli polttavaksi kiihtynyt se jano, jonka hän jo kesäkauden oli siellä jomottavan tuntenut ja joka piispanretken jälkeen ei sammumaan ruvennutkaan. Ne tarinat, joita piispan saattomiehet olivat Savon matkalla salon pojille kertoneet kaukaisen maailmansa oudoista oloista: linnoista, luostareista, kaupungeista ja niiden kepeästä elämästä, olivat syöpyneet syvälle Heinon mieleen. Kun hän sitten aamusta iltaan raatoi isän kovan kurin alaisena halmeella ja heinäarannassa, pyörivät hänen yksinäisen ikävänsä mietteet noiden hänen mieleensä painuneiden kuvien ympärillä, ja niiden keskeltä välähti hänen muistoihinsa aina

väliin vanhan piispan mahtava olento kuin pilvien päällinen ilmestys. Ja hän kertasi usein ajatuksissaan niitä kehoittavia sanoja, joita tämä hänelle oli puhunut: "Kun tulet Turkuun..." Mutta kenellekään hän ei niistä mielikuvistaan saanut kertoa ja siksi pä Heino, varsinkin erämiesten lähdettyä Pertunjuhlain jälkeen kalajärville, tunsikin Karmalassa entistä syvemmin ilottoman yksinäisyytensä.

Ehkäpä olisivat kuitenkin nuo muistot ajan oloon kalvenneet nuorukaisen mielestä, mutta nyt tulivat nuo kuljeskelevat teinit ja virittivät jutuillaan hänen mieleensä aivan uuden kaipion. Toinen heistä oli pitkä roikale, Pietari nimeltään, aina laulussa suin, aina kompasana huulillaan, ja hän se varsinkin iloisilla jutuillaan voitti puoleensa Heinon herkän mielen. Tämä Pietari se eräänä iltana, kun Karmalan tuvassa illallista syötiin, muiden iloisten juttujensa sekaan yhtäkkiä kysäisi:

— Eikö lasketa Heinoa teiniksi kouluun, koska hänellä näkyy hyvä halu olevan?

Mutta vihaisesti pöydän päässä istuva isä-Tuomas silloin vieraaseensa päin kääntyi ja ärähti:

— Ei! Ja jos te käytte semmoisia juttuja hänen päähänsä ajamaan, niin väleen suoriatte taipaleelle tästä talosta!

Mutta toinen teini, Paavali, jossa oli jo paljon papin alkua, virkkoi siihen isännälle melkein kiivastuen:

— Mikäs häpeä se olisi, jos pojasta pappi tehtäisiin?

— Pappiko, sanoit, — herra! huudahti isä.

— Niin, miksei pappi tai ruunun mies, — sitä tietä sinne kiivetään.

Heinolla on pää terävä, pian hän latinat oppii.

Niin leperteli taas Pietari-teini, Heinon korvien yhä enemmän kuumetessa. Mutta silloin kävi Tuomas-isän niska taas punoittamaan, hänen leukansa väkätti vähän aikaa ja sitten tulivat sanat:

— Jo olette te maailmankiertäjät tarpeeksi tässä talossa virkailleet, jo joudatte taipaleelle. Tämän talon poikia ei herroiksi opeteta eikä siitä asiasta toista kertaa puhuta enää tässä talossa, kun lienee minulla valta. Heino suorii viikatteineen heinänurmelle ja te laputatte matkoihinne, — saatte uskoa jo sillä sanalla!

Todeksi sen silloin ymmärsivät sekä Paavali että Pietari, ja vielä yötä vasten he läksivät astumaan vihaisen isännän tuvasta toiseen kylään. Mutta veräjälle kantoi heille Marketta-emäntä vielä eväksi salaa juuston ja leivän, — jokaisesta teinialmusta oli kirkko luvannut jonkun päivän synninpäästön armeliaalle antajalle, sen tiesi hurskas emäntä.

Teinit läksivät, ja taas kuluivat päivät hitaina ja harmaina Mustanahon rinteellä. Mutta Heinon mielestä ei isän ankarin uhkauskaan ollut pystynyt karkoittamaan hiljaisia mietteitä, jotka nyt olivatkin entistään elävämpiä. Heinänteko loppui. Viimeisen kuivan ruon suovaan kannettuaan oli Heino eräänä päivänä istahtanut aivovierelle ja ruvennut puukkonsa kärjellä tuoheen piirtelemään niitä samoja koukeroita, joita oli teinien hänelle antamassa nahkalevyssä, — sitä hän aina povellaan kantoi. Nuo kirjaimet olivat hänestä kuin oppaita opin tielle, ja niitä piirrellessään virisi hänessä taas halu lähteä kuljeskelevain teinien matkassa maailmalle. Se halu kävi joskus hänessä melkein ylivoimaiseksi. Mutta isän silmä oli häntä jo turhaan suovalta etsinyt, ja kun se keksi hänet aidan kupeelta kykkimästä, karjaisi ankara mies lähemmäs astuen:

— Mitä taas kökötät siinä parhaalla työrupeamalla, vetelys?

— Johan loppuivat heinäruot, vastasi Heino, koettaen piilottaa pergamenttipalastaan.

— Nyt on nuotalle lähtö, sinua tässä vain on soutajaksi etsiskelty. Ja mitä kääröjä sinulla on siinä kourassasi, näytä!

Heino vastasi arasti:

— Se on kirjoitusta, isä!

— Kyllä minä sinut kirjaan! Eikö liene niiden teinien kujeita, arvasinhan, vitsahousun koukeroita...!

Ja isä repäisi vihaisesti kahtia Heinon kalliin pergamentin, viskasi palat pensaaseen ja ärjäisi:

— Kujeet pois, nuottarantaan astu! Taasko luimistelet, — mutta sen sisun minä sinusta pehmitän, vekara, niin että tiedät, mitä ilve maksaa ja mitä työ!

Taas oli näet Heinon silmässä välähtänyt se uhkamielen salama, jota isä ei suvainnut. Poika keräsi kiireellä pensaasta revityn lehtensä palaset, ja samalla hänessä ikäänkuin päätökseksi kypsyi tuo salaa

kytenyt tosiuhman halu. Ja rantaan päin kävellessään hän itsekseen hoki:

— Se jo riittää, nyt tiedän, minkä teen, ja nyt sen teen!

Sitä mielessään hokien souti nuorukainen tänä iltana raskasta nuottavenhettä; hänen sydämensä ympärille ikäänkuin kasvoi umpinainen kuori, joka sitä nopeammin kovettui, kun isä tuontuostakin vielä hänen voimattomuuttaan ivasi:

— Tuomas vetää hartiaväellä, hänen soutuaan nuotta tottelee, — mutta katsopas tämän vätystäjän näykkimistä!

Koetti harvapuheinen äiti toki nuorimpaansa puolustaa:

— Heino on heikompaa tekoa ja nuorempikin, vielä...

— Ja laiskempi, murahti isä. — Mutta tiedän minä rohdon sille taudille.

Mutta se uhkaus vain terästi Heinon sisua, se vain tuki hänen päätöstään.

Sumuinen, kostea oli yö, kun nuottamiehet kotiin saapuivat ja väsyneinä pirttiin pitkälleen retkahtivat. Mutta Heinolla oli silmät auki, hänen siinä uuninkupeella veljensä vieressä maatessaan, hänessä painiskelivat pitkin yötä yhä mielen uhma ja kodin rakkaus. Äiti tuntui levottomasti nukkuvan; olipa kuin hän olisi aavistanut poikansa mietteet, ja kerran hän jo nousi, seisoi tuokion Heinon vuoteen vieressä ja viskasi raanun hänen peitokseen. Ja silloin horjahti pojan äskeinen, luja päätös. Mutta taas kuului isän kuorsaus uunilta, ikäänkuin toruvana sekin, ja silloin paatui jälleen nuori sydän. Niin hän taistellen makasi: ei ollut rauhaa nukkua, ei ollut tarmoa nousta.

Jo pilkisti päivä räppänän raosta ja valoi punaa päreorsille. Heino säpsähti: isä herää kohta, nousee, äskeinen päätös on mennyt, — suoria vain vanhan kurin alle, ilman iloa, ilman armoa...!

Ei, vielä on aikaa, vielä nukkuu perhe, vielä voi hän tavata etelään päin kulkeneet teinit... Melkein vavisten nousi Heino, hiipi ulos ja seisoi hetkisen neuvotonna pihalla. Mutta tuvasta kuului isän rykäys: poika juoksi aittaan, otti sieltä leipäparin ja suolakaloja väliin ja laskeusi rantaan, jossa ukon hänelle veistämä pikkivenhe piiloili pajukossa. Sen hän potkaisi irti vesikiviltä...

Se oli tehty, ja tuntuipa kohta kuin helpommalta, kun hän nousevan päivän kultaamaa lahtea myöten souti selälle ja niemestä etelään kääntyi. Tuoreen metsän tuoksu lehahti rannoilta, raitista oli hengittävä aamuinen ilma, kevyttä oli soutu nyt, ei työlästä, niinkuin iltayöstä nuottavenheessä.

Heino tiesi, minnepäin teinit olivat kulkeneet, ja heitä tapaamaan hän souti. Mutta kotikyläin kuuluvilla ei hän tahtonut taloissa käydä, ja hän souti senvuoksi selän yli toisensa perästä, jättäen kauas autereeseen ne saaret, jotka kotilahteen kuulsivat. Vasta kun päivä korkeimmilleen nousi, leväytti poika airojaan ja laski venheensä selällisen saaren nurmikkorantaan. Hiukan hitaasti kulki siellä veitsi läpi kotoisen leivän, kun hän rannalla murkinoimaan kävi, ja siltä miehestä tuntui, kuin olisi pala syödessä kurkkuun takertunut ja vesiä silmiin nostanut. Mutta kyyneleinä eivät ne vedet päässeet vuotamaan, ennenkuin väsynyt soutaja jo nukkui päivänpaisteiselle nurmelle.

Sikeään hän nukkui. Mutta se mielen levottomuus, joka häntä oli yökauden vellonut, se elpyi nyt unelmiin. Hän oli kulkevinaan Mustanahon rinnettä notkoon, mutta jyrkiksi kävivät rinteeseen seinät, eikä kohta näkynyt kapeasta laaksosta harjanteiden välitse muuta kuin kipene sinistä taivasta. Kolkkoa oli metsä, kalliot tuntuivat laskeutuvan vastakkain, kuin puristamaan yksinäistä vaeltajaa; hän olisi tahtonut palata, mutta ei voinut, eteenpäin piti hänen vain astua, kunnes hän seiso jyrkkäreunaisen rotkon partaalla, jonka mustasta syvyydestä kohisi kumea ääni. Tuska valtasi vaeltajan, ja epätoivossaan läksi hän kiipeämään pystyjyrkkiä kalliosärmiä myöten ylöspäin, muualle ei hän enää päässyt. Kapusi, kapusi — jo aukeni ylimmän kallion laelta näkyviin laaja selkä ja sen takaa avara maisema. Ja hänen sydämensä täytti valtava riemu. Sillä vauras oli tuolla talo vihantain ketojen keskellä, kypsänä siellä lainehti vilja; veräjän suussa polki tannerta liinaharja-ratsu ja uhkuvautareisina kulkivat lehmät rantalaitumella. Se oli kuin onnen maa, joka kehoitteli: tule ja ota! ja hän ojensi kätensä tuota läheiseltä näyttävää rantaa kohden. Mutta se olikin kaukana, kaukana, ja hänen kupeillaan olivat kalliot pystyt ja alla oli musta vesi. Siellä oli kyllä kallion alla hänen pieni ruuhensa, mutta rinne oli liian jyrkkä. Sitäkö myöten hänen piti laskeutumaan lähteä ... jalka livetti, se tuskin kalliota hipaisikaan. Hän putosi, solui syvälle ja tunsu jo kostean usvameren, johon hän upota uhkasi... Vielä pilkisti etäältä vihanta ranta, mutta itse hän siihen kylmään usmaan upposi ja käsillään hän hapuili, tavataksaan jotakin, johon tarrautua ja siten pelastua...

Heino seiso jopystyssä törmällä, kun säikähtyneenä unestaan heräsi... Siinä hän oli venhe rannalla ja rauhallisena lainehti järvi. Mutta päivä oli jo painunut rantakoivikon taa, ja viileä iltatuuli hänen ruumistaan siimeksessä kylmi. Väleen hän nyt unen kuvat silmistään karisti, karkaisi mielensä ja souti

taas eteenpäin outoja selkiä pitkin.

Seuraavana päivänä hän jo katseli talonsavuja ja poikkesi Päijänteen itäisiin lahtiin teinituttaviaan kysymään, sillä sitä tietä hän heidän kulkevan tiesi. Mutta ei kuulunut siellä rantatiellä teinejä kulkeneen, ja yksin oli hänen painettava yhä edelleen, vaikka pian loppuivat eväät ja matalaksi laskeusi mieli. Jo joutui hän tiheämmin asutuille rannoille ja sinne hän venheensä heitti, lähteäkseen jalkaisin yhä vahvistuvaa valtatieä myöten talojen väliä taivaltamaan. Ne olivat Hollolan pitäjän vanhoja rintamaita ja yhä vaikeammaksi kävi hänen sieltä tuttaviaan teinejä löytää.

Eräänä päivänä ehti hän ison aukean partaalle, missä hän vesien keskeltä näki korkeat kiviset seinät ja jyrkät, suipot harjat, — sen hän arvasi Hämeen kuuluisaksi linnaksi. Nyt luuli hän jo joutuneensa sen uuden maailman kynnykselle, jota hän oli etsimään lähtenyt, ja hän käveli rohkeasti siltaa kohti, siitä linnaan mennäkseen. Mutta eipä häntä sinne sisään laskettukaan. Siltaa vartioiva mies kyseli hänen asiaansa, ja kun ei salon poika sitä osannut selittää, niin keihäsniikka hänet muitta mutkitta pyörähdytti takaisin.

Silloin laukesi sisämaan kaukaiselta lapselta luonto, jota niihin asti heikkenevä toivo oli ylläpitänyt, ja alakuloisuus pääsi lopultakin voitolle. Hänestä tuntui nyt, niinkuin tuonoin unessa, tie pystyyn nousevan, ja hänen rintaansa tuntui painavan tuska niinkuin kallio rotkotiellä. Verkalleen käveli hän järven rantaan, — jalatkin laahustivat nyt väsymyksestä kankeina, ne eivät tuntuneet enää eteenpäin kantavan, — ja matalampana mieleltään kuin koskaan ennen istahti hän mättäälle. Minne nyt? Kerjäämäänkö edelleen, — tylyltä tuntui maailma ja kolkolta, ja hän muisti kaivaten, kuinka lämpöisenä tuli aamuisin kiiksi kotituvan tuhkasissa, joihin äiti kävi liekin puhaltamaan. Vai pitäisikö palata takaisin pohjoiseen, hakea venhe kätköstään ja katuvaisena kotirantaan soutaa, nöyrytyneenä, avutonna astua ankaran isän eteen ja hänen armoilleen antautua, — ei, minne tahansa muualle, sinne vain ei!

Näin synkkänä rannalla istuessaan kuuli Heino yhtäkkiä törmältä, pensaan kupeelta, äänen:

— Poika hoi, tulepas tänne!

Se puhuttelija oli silmäpuoli ukko, joka törmällä verkkojaan korjasi. Mutta hänen toinen silmänsä vilhui ystävällisenä, niinkuin olisi äijä Heimon huolet huomannut. Ja heti hän kävikin kyselemään nuoren kulkijan matkoja. Heino ei ollut muualla missään matkansa määristä puhunut, mutta nyt oli hänellä mieli niin raskas, että tuntui hyvältä sitä keventää, — hän kertoi, ihan sydämensä avaten, verkkoukolle kaikki mielensä toiveet ja pettymykset, pakonsa ja aikeensa tavata teinit, joita ei enää löytänytkään. Käpy kääntyi ketterästi verkkoukon kädessä hänen kuunnelleensa, mutta melkein ankara oli hänen äänensä, kun hän yhtäkkiä virkkoi:

— Heimosi heitit, läksit herraksi kiipeämään! Mutta taidatko jo temput, joita siihen tarvitaan?

— Niin, lukemistako, — en vielä.

— Muutakin! Osaatko valehdella ja pettää? Vähän sitä sydänmaalla oppii. Mutta jos osaatkin, ei riitä sekään. Uskallatko varastaa?

Kummissaan katseli Heino verkonkutojaa, ymmärtämättä, puhuiko se leikkiä vai totta, vai oliko mies löylyn lyömä. Mutta ukko vain jatkoi:

— Sitä sinun täytyy oppia, jos mielesi maailmalla herrana menestyä. Talonpojilta täytyy sinun oppia ottamaan, mitä tahdot, nimessä ja toisessa, ja oppia ottamaan niin ovelasti, että et siitä hirteenkään joudu. Ja onko sinulla omaatuntoa?

Ukko puhui aivan vakavissaan, melkein katkeralla äänellä, kuin syvää elämänviisauttaan sanellen, mutta olipa Heino sentään hänen ainoassa silmässään näkevinään edelleenkin hyväntahtoista veitikkaa. Siksi hän vastasi reippaammin:

— On kai.

— Pane pois se, jos mielit maailmalla puolesi pitää. Et saa katua mitään, et muita ajatella kuin itseäsi, muuten joudut sitä katumistasi katumaan. Jos jo karkaamistasi kadut, niin laputa ajoissa kotiisi takaisin! — No, mitä mietit? Minne aiot kävellä, tuostako itäänpäin, talonpojaksi takaisin, vai tästäkö länteen, Turkuun?

Jo oivalsi Heino, että pilkkanaan häntä verkkoukko piti, ja hän ajatteli itsekseen, että mikseipä hän kestäisi siinä missä muutkin ja oppisi sitä, mitä maailmalla tarvitaan. Päätävästi hän vastasi:

— Eteenpäin kävelen, kun kerran kulkemaan lähdin.

— Vai niitä olet miehiä. No mene, pian sinä toverisi löydät. Tuosta kylästä, joka järven toiselta

rannalta paistaa, tapaat teinit, luultavasti samat, joita haet. Idästä päin ne äsken sinne kulkivat.

— Tätäkö valtatie vain?

— Samaa leveää tietä. — Nyt hymähti verkkoukko jo ihan sulana, hän oli vain ajan kuluksi vähän poikaa viivytellyt, ja siksi hän ei ollut kysyjälle heti sanonut sitä, mitä tämä tietää tahtoi. Mutta vielä hän lisäsi: — Mene tervennä, mutta muista neuvoni, niitä maailman rannalla tarvitset!

Mutta Heino käveli jo notkein jaloin, joista nyt väsymys oli kaukana, järvenrantaa kierrellen valtatieä myöten. Sen kahden puolen oli siihen Birgerin vanhan linnansaaren edustalle syntynyt röttelöinen esikaupunki, jossa kalasteleva ja kaupusteleva väestö linnan turvin eli. Pian tapasi hän tuttavansa teinit, jotka ilolla härkäpojan matkaansa ottivat ja naureskellen hänen tarinaansa kuuntelivat. Ja poissa olivat samalla pojan mielestä huolet ja katumiset ja apeat mietteet, ja maailman hän jo tunsi itselleen aukenevan.

Yhdessä nyt teiniveljekset iloista taivalta tekivät, — pyhä Pietari ja Paavali ja pieni Henrikki-pyhimys oppipoikana matkassa, — niin he itse retkensä kuvasivat. He keräilivät talonpojilta teiniapuja, vierailivat päivän ja pari taloissa, joissa heitä hyvänä pidettiin, mutta nielivät murkinan sielläkin, missä kiertäjiä karsaasti kohdeltiin. Pietarilta ei koskaan luonto lamautunut, ei silloinkaan, kun joku äkäinen isäntämies heille venhekyidin asemesta vitsakyytiä tarjosi; hän kiskaisi vain silloin pussinsa tiukemmas olalleen ja vihelsi salolle astuessaan. Mutta kujan suusta saattoi hän silloin, talonväen työhön lähdettyä, palata lehdon kautta aitalle takaisin ja itse sieltä ottaa sen voimukulan tai makean lampaanreiden, jota ei kitsas isäntä tahtonut koululaisille antaa, — ja hän kehui silloin, että niin Jumala itarat rankaisee! Väliin hän taas, kun taival oli pitkä ja suolia hiukaisi, loikkasi aidan yli naurishalmeelle, tutkiakseen, kuinka pitkälle kasvullisuus oli ehtinyt. Mutta jos tie näytti tekevän kovin suuren mutkan, irroitti hän omin luvun venheen nuottarannasta ja souti matkueensa suoraan järven yli, lohduuttaen tovereitaan, että kyllä omistaja venheensä sieltä hakee ja on taas onnellinen, kun sen löytää.

Ja toiset seurasivat oppivaisina hänen neuvojaan, ja Heinosta tuntui, että jo hänelläkin omatunto rupesi venymään, minkä verkkoukko oli tarpeelliseksi väittänyt.

Mutta Paavali oli ääneltään ja varreltaan papillinen mies ja osasi taloissa niin hurskaaksi heittäytyä, että harvoin emännät hänen pussiinsa olivat pistämättä kalakukkoa tai leipäjuustoa; joskuspa tipahuttivat sinne räávelinkillinginkin, jonka salaa kaivoivat isännän nahkamassin pohjalta. Hän osasi ihanasti messuta, ja jos tarpeen paikka sattui, niin säikkymättä hän ripinkin kuunteli ja sakramentit jakoi, vaikkei teineillä sellaiseen papilliseen toimitukseen mitään oikeutta ollut. Mutta Paavali tiesi saavansa siitä hyvän käteisen tunnustuksen, — miksei hän niin ollen olisi auttanut miestä mäessä ja naista sielun tuskassa!

Taipaleilla tehtiin tuttavuutta matkamiesten kanssa, ja yhdessä sitten talottomat tiet astuttiin ja tasattiin talonpoikain eväitä. Hattulan kirkolta tuli toivioretkeläisiä, jotka palasivat syntejään heittämässä siellä olevan ihmeitekevän pyhimyskuvan juureen, ja heidän kanssaan teinit yhtä matkaa kulkivat. Mutta lähempänä Turkuja liikkui paljon näitä pyhissäkävijöitä, jotka joko tuomiokirkon pyhainjäännöksiä olivat kumartamassa käyneet ja anekirjat itselleen ostaneet taikka sille asialle menivät. Heillä oli mieli herkkä, ja almunsa he teineillekin antoivat. Siellä myös valtatie yhä leveni ja asutus tiheni, ja vaikka näillä mailla kouluteinejä jo enemmänkin liikkui, niin riitti sitä sentään aina jotakin pitkämatkaistenkin pusseihin. Pullet ne olivatkin nuo haarapussit ja aika painavat, kun nuoret pitäjänkiertäjät eräänä syyspäivänä Aurajoen ahdetta pitkin astellen kulkivat kaupungin ylä ja Hämeen tulin kautta saapuivat Turun kaupunkiin.

Siellä oli matkan määrä. Hölmistyneenä kaukaisen sydänmaan lapsi pysähtyi pussi selässään keskelle Hämeenkatua katsomaan siellä liehuvaa liikettä ja hurinaa. Oli juuri rälssimiesten vuotuinen aseidenkatselmus Turussa näinä päivinä, ja tavallisen kaupunkiliikkeen lisäksi liikkui sen vuoksi kaduilla nyt joukoittain aatelisia ja rälssimiehiä, ritareita ja knaappeja, asemiehiä ja vaakunankantajia, kaikki kiiltävimmissä kypäreissään ajellen parhailla ratsuillaan ja väläytellen kotoisissa pajoissa vasta karaistuja ja tahkottuja aseitaan. Sitä Heino katsomaan pysähtyi. Mutta hänen toverinsa häntä kiirehtivät.

— Kerkeät tähän komeuteen kyllästyäkin, — nyt joudu!

— Minne?

— Majapaikkaa hakemaan, niistä tulee tiukka, kun teinit kaikki kaupunkiin keräytyvät. Nyt vain hurskaaksi naama ja lipeväksi suu, niin sitä pyritään parhaiden porvarien pirtteihin!

* * * * *

Eräänä kylmänä talvipäivänä käveli teini Henrikki Tuomaanpoika Aurajoen yli vievää siltaa myöten

sen pohjoispuoliselta rannalta itse kaupunkia kohden. Tuuli puhalsi kylmästi joen jäätä pitkin, ja mekkosillaan kulkeva teini katsoi kadehtien tuuheissa turkeissaan jäällä ajavaa talonpoikaa, muistellen, että noissa lämpimissä se hänkin Mustanahon rinteeltä viime talvena halkoja ajoi, — nyt ei ole lammasnahoista tietoa! Vielähän! Kun olisi tietoa edes lieden lämpimästä ja eineleivästä, mutta ilkeimmilleen oli nyt nälkä suolissa yltynyt, — eipä ollut teinille kankurin koukkuleuka akka enää tänä aamuna suupalaakaan antanut.

Mutta vaikka kylmästi puhalsikin pohjoinen sarkamekon läpi, ei nuori teini silti askeleitaan kiirehtinyt. Hän oli nyt menossa tuttaviansa teinien, "pyhän" Pietarin ja Paavalin, majataloon kirkon taakse, heiltä pyytämään ruoka-apua; nämä teinit näet asuivat vauraan porvarin pirtissä, jossa aina sentään nälkäiselle vieraallekin ateria annettiin. Mutta vitkastellen ja vastahankaisesti Heino sinne käveli; hänen oli samalle asialle täytynt mennä joskus jo ennenkin, ja nuo vanhemmat teinit, jotka jo olivat ylemmässä katedraalikoulussa, pyrkivät silloin aina pilkkailemaan hänen, maalaismoukan, pikkukoululaisen, ainaista pulaa ja paranematonta saamattomuutta.

— Mikäs siinä auttaa, kun hätä käskee, mutta ei tämä hauskaa ole. Ehe, ei ole tämä lukutyökään ylen iloista eikä helppoa!

Niin huoahhti värjöttävä nuorukainen itseksensä siinä lumisella sillalla, eikä hän astunutkaan enää eteenpäin. Hän painautui kylmää kaidepuuta vastaan katselemaan joensuuhun päin, mihin joukko saksain laivoja oli talveksi jäätyneeseen jätetty, ja siinä vieressä olevaa umpeenrakennettua, suurta, harmaata kivilinnaa, jonka särmikkäät tornit ja terävät harjat nyt peitti paksu lumi. Raskaina hänen alakuloiset mietteensä siinä yksitoikkoista uraansa kulkivat.

Yhtä vähin tavaroin ja tiedoin, yhtä orpona ja yksinäisenä kuin hän oli kyllä moni muukin suomalainen maalaispoika saapunut Turkuun ohdakkeista opillista uraansa alottamaan; yhtäläisissä olosuhteissa oli saanut siellä koko teiniaikansa nälän ja puutteen kanssa taistellen jäystä tieteidän alkeita ja papiksi valmistautua. Siellä piti oppia ja edistyä, asua jonkun porvarin pirtinnurkassa ja syödä haarapussista niitä teinialmuja, joita maalta oli kerätyksi saanut — niinkauan kuin niitä riitti. Ynseäksi lienevät kyllä käyneet usein Turun porvarit ja käsityöläiset muillekin teineille, ja monesta syystä he kyllästyivätkin näihin kärkkyviin majamiehiinsä, jotka vallattomuuksissaan monesti tekivät porvareille kepposia. Mutta olipa sitten tainnut tavallista huonompi onni Heinolle sattua. Hän oli joutunut asumaan kaupungin laitaa pahasuisen kankurin akan mökkiin, joka häntä kyllä luonaan piti, niinkauan kuin pojan pussissa jotakin kalisi, ja aina väliin keitonkin laitto, mutta sitten heti uhkasi ajaa teinin ulos pakkaseen, kun tältä leivät ja särpimet loppuivat. Niin se oli uhannut tehdä nytkin, eikä ollut padastaan kauhallistakaan Heinolle aamiaiseksi antanut.

Nuoren miehen täytyi kuitenkin hymyillä tuon alakuloisuutensa keskellä; Se muistutti paljon Suopellon Leenaa, tuo kankurin kipakka muija — yhtä sisukas ja topakka se oli. Ja tämä muisto sulatti taas hänen mielensä sovinnollisemmaksi, se toi mukanaan monet muutkin muistot suuremmistakin vaikeuksista, jotka hän oli voittanut, ja hän kääntyi taas rohkeammin matkaansa jatkamaan. Päiväkin pilkisti jo esiin Vartiovuoren takaa ja valaisi kirkkaaksi Pyhän Gertrudin kiltan korkean, lumikattoisen kivirakennuksen ja ylhäällä Vestinvuorella olevan pyhän Olavin luostarin, jotka raatihuoneen ja tuomiokirkon ohessa näyttivät hallitsevan tuota matalaa, kinoksien keskelle painunutta kaupunkiyhteiskuntaa. Tottakai tässä kylässä on apua hänelle, koska on ollut niin monelle muullekin, ajatteli Heino. Ja päättäväisesti käveli hän nyt tuohon sokkeloiseen, kapeakujaiseen kaupunkiin, jossa talot olivat kylikkäin yhteen puristetut ja päädyt vain, joista myymäläluukut saranoilla auki laskettiin, olivat kadulle päin. Ja hän ihmetteli taasenkin, miksi noiden ihmisten täytyy asua niin ahtaasti, ettei jää pihanurmeakaan talojen välille, ei muuta kuin kapea, likainen katu. Nyt sunnuntaiaamuna olivat myymälätkin suljetut, niihin arkena ladotut kiiltävät rihkammat eivät nyt houkutelleet maalaispoikaa pysähtymään; hän kiirehti edelleen kapeita, mutkikkaita kujasia myöten tuomiokirkon taa. Harvassa liikehti ihmistä ulkosalla tänä tuulisena pakkaspäivänä. He olivat kai kaikki vetäytyneet lämpöisiin tupiinsa, joiden juoksulautaiset ikkunat olivat suljetut ja joiden räppänistä kohosi vierierestään savupatsas, — tuuli heilutteli savupatsaita ja muodosti niistä yhtenäisen, tuota matalaa kaupunkia peittävän hunnun.

Ihanan lämmön tunsikin Heinokin ruumiissaan astuessaan hetken kuluttua pakkasesta siihen tilavaan tupaan, jossa hänen matkatoverinsa istuivat räiskivän takan ääressä ja selvittelivät roomalaisia auktoreita. Nämä kelpo teinit, jotka olivat Heino monesta pulasta auttaneet, ne taas miehelle, hänen hätänsä kuultuaan, aterian hommasivat, vieläpä varastoistaan makean madekukon eväöksikin antoivat — pitihän teinien toisiaan auttaa. Mutta sen ohessa he häntä nytkin nuhtelivat:

— Joulun edellähän kävit maaseudulta eväitä keräilemässä, kuinka ne sinulta taas ovat lopussa? Jakelit kai niitä tuhmasti muille!

— Vähän jakelinkin, tunnusti Heino, — olinhan minäkin muilta apua saanut. Mutta sitten otti opettaja osansa; tuli, kyseli mitä olin pussiini kerännyt, ja parhaat paistit se siitä vei emännälleen, puutteessa

näet valitti hänkin perheensä olevan. Ja osansa on tietysti kankurin akkakin ottanut.

— Niin, mikäpä siinä niinollen muu neuvoksi lienee kuin katkaise lukusi taas ja lähde maakuntaan hiihtämään, uutta evästä hakemaan.

— Niin täytynee, kun vain tarkenisi! huoahhti Heino. Ja hän lisäsi vähän kateellisesti: — Hätäkös tässä teillä on tilavassa tuvassa, kun porvarilta joka päivä keiton saatte, — olisipa minullakin sellainen suosija-porvari!

— Vielä sen saat sinäkin, koska kuulut luvuissasi hyvin edistyvän, lohdutti Pietari-teini. — Eikö sinulla ole täällä ketään kotipuolesi miestä porvarina tai muuna?

— E-ei, ei ketään.

Hyvälahjaisia, uutteroita maalaisteinejä ottivat Turun äveriäämmät porvarit tai tuomiokapitulिन papit usein suojateikseen, antaen heille tuvassaan asunnon ja ruoan ja auttaen heitä siten voittamaan niitä puutteita ja kärsimyksiä, jotka opin tielle antautuvien taipaleen muuten tekivät alituisesti retustamiseksi, kieltäytymiseksi ja kerjäämiseksi. Heinsonkin mielessä oli, hänen Turkuun tullessaan, asunut rohkea toivo, että hänkin siellä sellaisen suosijan löytäisi. Se toivo oli jo rauennut, ja hän oli iloinen, että oli sen toki tovereiltaan salannut, koska se ei kumminkaan toteutunut. Ja alakuloisena hän lisäsi:

— Ehkäpä siksi, kun kotoani karkasin, minulle tämä taival näin rosoiseksi käy.

Mutta silloin välähti taas veitikka Paavali-teinin papillisessa silmässä, ja hän virkkoi kuin säälivänä Heinolle:

— Ainako sinua vain tuntosi soimaa siitä paosta? Niin, syntihän se olikin, mutta hävitä pois se synti!

— Hävitä, miten? kyseli Heino kummissaan.

— Pitkän matkanhan olet tänne kulkenut, se sinulle varmasti hyväksi luetaan. Tule, kävellään kirkkoon, siellä menet kaimasi, Pyhän Henrikin kuoriin, kerrot papeille vaeltaneesi tänne aneita saamaan, — suuremmatkin synnit siellä kuitataan!

Epäillen kuunteli maalaispoika toveriensa puhetta, mutta tuomiokirkkoon hän hetken perästä heitä kuitenkin kyrsä kainalossaan seurasi. Sinne oli teinien aina muutenkin tapana mennä, kun koulusta vapaina kuljeskelivat, kuuntelemaan kauniita messuja, joita siellä pyhät, aret, aamusta iltaan pidettiin milloin missäkin niistä monista, kullalla ja maalauksilla koristetuista kappeleista, joita ylhäiset hengen miehet taikka rikkaat maallikot olivat sinne rakentaneet. Mutta Heino näki siellä muidenkin astuvan anepöytäin luo ja saavan päästön synneistään, sekä entisistä että vastaisista, — miksipä ei hänkin? Siellä oli nytkin pappi, joka tätä tointa työnään hoiti; hänelle korven poika asiansa kertoi, ja siellä Henricki Tuomaanpojalle heti luvattiin 80 päivän aneet kaikista tunnetuista ja tuntemattomista synneistään, koska hän katuvaaisena oli saapunut pyhän Henrikin alttarin luo. Portinviereisestä anehuoneesta hänelle siitä oikein kirjakin luvattiin. Mutta sieltä hän kuitenkin tuokion kuluttua palasi nolona toverinsa luo.

— Anekirjasta lahja vaaditaan, mitäs minulla on lahjana antaa!

Mutta Paavali-teini ei ollut neuvoton:

— Anna tuo matikkakukkosi, sano, että se on Huittisten lukkarin emännän leipoma, kyllä se papillekin kelpaa.

Ja se kelpasi. Heino oli siten viimeisellä eväällään ostanut itsensä irti kauan jäytäneistä tunnonvaivoistaan; siitä oli hänellä nyt tuomiokirkon kuitti kädessään. Eikä hän tiennyt, uskoivatko nuo toverit, jotka veitikka silmässään häntä olivat tähän temppuun opastaneet, tuon kuitin tepsiväisyyteen, — uskoivat kai, koska heidän itsensä jo muutaman vuoden perästä oli pappeina astuttava aneita myymään. Itsessään hänessä se usko ei ollut syvä, mutta eipä hän myöskään osannut epäillä; kukaan muukaan ei epäillyt paavillisen kirkon menoja. Ja hän kuvitteli nyt, että hänellä siitä todellakin lauhtui tunnon soimuu ja varsinkin äitiään kohtaan tuntemansa jäytävä ikävä, hänestä tuntui todellakin, että hän nyt keveämpänä miehenä kirkosta palasi kuin sinne meni.

Mutta Pietari-teini kiusoitti vielä hiukan nuorta teini-ystäväänsä.

— No, nyt ei sinulla taas ole kyrsääkään jäljellä, nyt ei muuta kuin aamulla hiihtämään!

Mutta pahasti se huoli ei enää Heinoa painanut, ja lohduttaen huudahti nyt Paavali-teinikin:

— Älä toki huomenna lähde, ei sinun tarvitse nyt lähteä viikkokausiin. Nythän ovat Heikin-messut

tulossa Turkuun, nyt ei ole muutamaksi ajaksi teineilläkään hätää. Maalaiset saapuvat tänne kuormineen, ja niistä toki aina jotakin lähtee kotipuolen pojalle. Ja silloin saat nähdä täällä pyhän kaimasi luut ja itsensä piispan saat nähdä niitä palvovan. Lähdet sitten vasta markkinain jälkeen pitäjille.

Mutta Paavalin puheesta oli yksi sana terävästi iskenyt Heinon mieleen. Innostuen hän kysyi:

— Tuleeko piispa Turkuun silloin? Eikö hän ole enää Ruotsissa?

— Ei, johan hän tuli kotiinsa Kuusiston linnaan viimeisellä avovedellä, vaikkei hän ole täällä käynyt. Mutta varmasti hän Heikin-messuksi Turkuun saapuu.

— Enpä lähdekään teinimatkoille sitä ennen, vaikka yhtä nälkää siihen asti näkisin!

Niin Heino päättävästi huudahti. Hän oli ensi aikoinaan Turkuun tultuaan kerran toisensa perästä kysellyt tovereiltaan ja majatalostaan, missä on Suomen piispa, missä hänet saisi nähdä. — Hän on Ruotsissa, niin olivat silloin kaikki hänelle vastanneet; siellä on piispa ollut kesästä asti, sinne kuuluu talvikaudeksi jäävän. Ja he olivat kertoneet, että Suomen piispa oli Tukholmassa mukana niiden valtakunnan ylimpään aatelisten ja kirkkoruhtinasten neuvotteluissa, jotka siellä nyt rakentelivat maan hallitusta ja järjestivät valtakunnan repaleisia asioita. Nuori teini, jonka hiljaisia unelmia surkeasti särki tuo piispan pitkäaikainen poissaolo, oli silloin tarkempaankin kysynyt noista merentakaisista valtiollisista asioista, joista siellä kotona erämaan laidassa ei oltu paljon mitään tiedetty. Ja hänelle oli silloin kerrottu, että Ruotsin kansa oli viime aikoina tyyten suivautunut siihen nykyiseen kuninkaaseen, joka ei ollut oman maan miehiä, vaan vieras, juutilainen, mikä lienee ollut, ja jonka ulkomaalaiset voudit kansaa veroilla kiskoivat ja kiduttivat. Nuo voudit ja vieraat herrat olivat Ruotsin talonpojat vihdoin, jaloa johtajaansa Engelbrechtiä seuraten, ajaneet maastaan pois, valloittaneet heidän linnansa, hirttäneet heidän huovinsa, — siitä oli viime syksynä Turussa paljonkin puhuttu. Ja itsensä kuninkaan, sen juutinmaalaisen Eerikin, oli silloin täytyntä nöyryä, ja pyhästi oli hän silloin luvannut hallita kansaa ryöstämättä ja sortamatta ja maan omien miesten avulla. Niin oli vihdoin sovinto saatu aikaan, ja kaksi Ruotsin ja Suomen miestä oli asetettu maan hallintoa hoitamaan; toinen oli vanha mies, Vaasan vanhaa sukua, Krister Niilonpoika nimeltään, ja toinen oli Suomesta syntyisin oleva nuori ylimys, ritari Kaarlo Knuutinpoika, Bonden ylhäistä sukua. Ja niitä asioita auttamaan oli Maunu-piispakin kesällä, heti tarkastusmatkaltaan palattuaan, Ruotsiin lähtenyt, ollen jäsen valtakunnan neuvostossa.

Näin oli Heinolle kerrottu ja näin oli kehuttu nyt pysyväisen rauhan Ruotsiin palaavan. Silloin oli Heinokin piispaa takaisin odottanut. Mutta sitten oli jo taas tullut uusia viestejä. Kuningas ei ollut pitkää aikaa sanojaan pitänyt, hän oli valapattona taas kätyrinsä päästänyt kansaa kiusoittamaan. Tämän johdosta oli hänet viimeinkin julistettu menettäneeksi Ruotsinmaan kruunun, ja uusi hallitus oli kokoonpantu kotoisista miehistä. Ja taas oli silloin kerrottu Suomen piispan pitemmäksi ajaksi, koko talveksi, jäävän sinne meren taakse, missä olot olivat levottomat ja maan hallitus vaappui kuin vavan nenässä. Kansa ei tänään tiennyt, kuka sitä taas huomenna hallitsee.

Sieltä oli nyt siis kuitenkin Suomen piispa viimeisellä avovedellä palannut kotoiseen hiippakuntaansa, — niinhän teinitoverit nyt Heinolle kertoivat. Hän oli silloin Turussa käymättä purjehtinut suoraan Kuusistoon, josta hän laajaa laumaansa paimenti, ja siksi ei ollut Heino kuullut hänen paluustaan. Mutta kun hän nyt siitä tiedon sai, niin iloisestipa hytkähti hänen sydämensä, ja hän kuvitteli heti, että se uutinen oli hänelle armon palkinto siitä, että hän oli karkaamisrikoksensa sovittanut. Taas virkosivat hänessä heti uuteen vauhtiin jo rauenneet unelmat ja toiveet.

— Vai niin on ankara halusi nähdä piispaa, että viikon sitä varten nälässä olisit? — ihmetteli Paavali-teini, kun he talvipäivän hämärtyessä yhdessä valoisasta tuomiokirkosta astuivat pimeille ja kapeille kaduille ja piispan kivisen kaupunkitalon ohitse rannalle päin kävelivät. — Tässä se ukko asuu, kun Turussa on, — lisäsi papinalku, — mutta tuomiokirkossa hänet Heikin-messun aikana parhaiten näet, hän se näet itse pyhät luut siunaa.

— Mutta etäältä vain saat häntä nähdä, hänellä on silloin paljon pappeja ympärillään ja seurakuntaa vielä enemmän.

Niin kertoi taas toinen toveri. Mutta Heino ei enää heidän kertomuksiaan paljoa kuunnellutkaan. Hän vain itsekseen ajatteli, vieläköhän se piispavanhus mahtoi kaikkien matkojensa takaa muistaa sen, mitä hän kerran ohimennen Savilahdessa lausui, — muistaa hän oli luvannut! Eikä hän enää pakkastakaan tuntenut astuessaan taas sillan yli yksin takaisin kankurin ilottomaan mökkiin, missä pussi oli tyhjä ja liesikin kylmänlainen, — häntä lämmitti taas uudella voimalla vanha toivo.

Jo alusta viikkoa rupesikin markkinaväkeä kertymään Turkuun talvisille Heikin-markkinoille, jotka tammikuun lopulla, pyhän piispan kuolinpäivänä, vietettiin ja joille kansaa tavallisuuden mukaan saapui

kaukaistenkin salojen takaa. Sisämaan asukkaat toivat näet nyt hevoskuormittain, kymmeniä rekiä peräkkäin ajaen, Suomen Turkuun kaupaksi niitä maalaistuotteita, joita maan kullakin kulmalla parhaiten oli ja joita kesä- ja syysadosta asti oli säästetty; mistä voita ja viljaa, mistä lintuja ja nahkasia, mistä suolakalaa, mistä kapahaukia, mistä vihdoin puuastioita. Pororaidoilla pohjoisempain seutujen asukkaat tavaroitaan markkinoille toivat, sijoittaen uljaat sarvipäänsä Aurajoen jälle; mutta köyhimmät pyyntimiehet saapuivat vain suksilla, selässään kantaen ne nahkakiihtelykset, joita he olivat syksyn varrella saaneet säästetyiksi, vaihtaakseen niillä itselleen suolakarpion tai rautaisen padan. Koko Aurajoen suun varsi muuttui yhdeksi ainoaksi kuhisevaksi markkinapaikaksi, jonne talveksi Turkuun jääneet Saksan kestit, niinkuin kaupungin omat porvaritkin, pystyttivät myymäläkojujaan, tarjotakseen niistä sisämaan asukkaille tarvetavaroita ja kirjavata rihkamaa. Niiden kupeella markkinakujeilijat temppujaan tekivät, tanssittivat rengastettuja karhuja ja nielivät tulensulaa tinaa, houkutellakseen maalaisilta heidän harvoja äyrejään. Mutta täpösen täynnä näitä maalaisia majamiehiä olivat nyt porvarien tuvat, ja talojen ahtailla pihoilla tungeksi reki reen vieressä, joiden ääressä huurteiset hevoset heinää purivat. Kapeilla kaduilla kilisivät kulkuset ja poronkellot, ja siellä soi hälinä ja melu, kun ulkomaan haljakkaan puetut kestit tavaroitaan kehuiivat ja maalaiset pitkävartisissa kallokkaisissa ja valkopintaisissa lammasnahkaturkeissa lumisilla kujilla kauppoja hieroivat tai kapakassa siemaistun kuumen oluttuopin voimalla toisiaan jutteluttivat.

Heikin-messua odottaessa suoritettiin näin Heikin-markkinat. Se oli ilon aikaa teineillekin, joille tuttavat markkinamiehet olivat tuliaisina kotipuolesta tuoneet leipäsäkin tai vuohensorkan tai villasukat tai palttinapaidan ja jotka vielä reestä rekeen kiertelivät kysellen kotikyläin uutisia ja kärkkyen lisää evään apua. Sieltä sai Heinokin taas kankurin pirttiin kannetuksi evästä monen viikon ajaksi. Hän ei tosin kotikulmansa miehiä tavannut, sieltä Päijänteen takaa eivät olleet miehet Turun markkinoille lähteneet, mutta Padasjoen ja Hollolan markkinamiehiltä sai hän toki kuulla yhtä ja toista kotipuolensakin asioista. Sai kuulla, että taas oli viime kesänä kalajärvillä kovasti tapeltu ja miehiä sinne paljon menetetty, että halla oli taas syyskesällä käynyt vikuuttamassa viljahalmeita, ja että köyhyys ja puute siten taas tänä talvena vallitsi Sysikorvessa. Ja uutisten lisäksi tipahti aina almukin viluisen sydänmaanteinin pussiin.

Mutta tämän markkinatouhun keskellä ajatteli Heino sittenkin eniten itse sitä tuomiokirkossa pidettävää juhlamessua, johon piispankin tiedettiin saapuvan. Siihen jo teinitkin valmistautuivat, heillekin oli siellä juhlatehtävät varattu. Heidän tuli tuomiokirkossa päämessua odottaessa veisata rahvaalle pyhän Henrikin muistovirsi, ja sitä he nyt koulutuvassa iltaisin harjoittelivat, laulaen sekä latinaksi että suomeksi siitä, miten

Muinen upoksis pimeyden all'
Makais surkija Suomen maa.
Osuit sit' armas aurinko jäll'
Paistamaan pakanain maall'.
Iloidse siis Suomen maa
Tähden laupjan lahjan,
Et Christin kanssa yhteyden sait
Kautt' Herran sanan saarnan. —

Jo ehtikin tuo suuri juhlapäivä. Aamulla varhain saatettiin teinitkin heille määrätylle paikalle tuomiokirkkoon. Silloin se jo oli puolillaan toivioletkeläisiä, jotka olivat kauempaa saapuneet suutelemaan pyhän Henrikin luita. Mutta jo kauan ennen messun alkamista oli kirkko täynnä kaupunkilaisia ja maalaisia, ja pian täyttyi kirkon luminen pihakin korkean umpimuurin sisäpuolelta, jossa väki uskollisesti pakkasessa seiso, odotellen saada kuulla edes kaikua kirkossa pidettävästä piispanmessusta ja nähdä edes vilahdukselta kirkkopyhimyksen hopealla silattuja luita. Ja tämän odottavan juhlayleisön joukossa loikoi siellä kinoksissa sokeita ja rampoja, jotka ojennetuin käsin armeliailta almua anoivat — ja saivat. Mutta Heino seiso itse kirkossa teinien parvella ja terästi teräviksi silmänsä, nähdäkseen tarkoin nuo kuulut juhlamenot. Tuhannet tulet oli sytytetty tuohon muuten puolihämärään kirkkoon, johon värikkäiden ikkunalasien kautta vain säästäen päivän valoa hiipi. Kuoripojat lauloivat lumivalkeisissa vaipoissaan parvella, vihkivettä sirotettiin vähän perästä tungoksessa ahertavan rahvaan ylitse ja pyhää suitsutusta höyrytettiin niin sakeaan, että se pian raskaana täytti korkean kirkon ja huumasi odottavain aistit. Mutta itse pääalttarilla piti kolmattakymmentä pappia, kaniikkia ja tuomioherraä yhtämittaa juhllista jumalanpalvelusta; kulta ja hopea kiilsi kirjailluista messukasukoista, sitä säteili alttarien pyhimyslippaista ja monihaarisista kynttiläkruunuista.

Tähän pappiensa loistavan seurueen keskuuteen nyt astui Kuusistosta Turkuun saapunut Suomen piispa päivämessua pitämään suuren kirkkopyhimyksen kunniaksi. Hänen värähtävä, voimakas äänensä kaikui sieltä korkeakuorista ulos pihalle asti, kun hän siunasi juhlarahvaan ja julisti kunniaa Jumalalle ja maalle rauhaa. Hartaana kuunteli kirkko ja piha, kun hän sitten kansalle suomeksi saarnasi Pyhän Henrikin muistosta ja elämäntyöstä. Siihen korkeakuoriin se sitten saarnan loputtua Henrikin

kappelista kannettiin tuo kuulu hopeoitu arkku, jossa olivat nuo kalliit luut, siellä se avattiin ja sieltä sen messupapit kantoivat kansan keskelle kirkkoon, kaikkien nähdä. Väkijoukko ryntäsi ääreen, ja hurskaaseen mieleen sulaneet miehet ja naiset polvistuivat suutelemaan noita hopeoituja luita. Pihallakin odottava väkijoukko sai osansa tuosta juhllallisesta menosta, sinnekin tekivät messupapit kierroksen, näyttääkseen kokoontuneelle rahvaalle tätä Suomen kirkon kalleinta pyhimysaarretta.

Päivä siihen meni, — vihdoin teki kuitenkin pitkä juhlamessu loppuaan. Piispa itse saattoi pyhän arkun takaisin sen raudoitettuun hautaholviin, joka lujasti lukittiin. Viimeiset messun sävelet kajahtivat alttarilta, ja niitä säesti vielä valkoisten kuoripoikain kirkas ylistyslaulu.

Silloin hiipi Heino toisten teinien joukosta ja tungeskelevan väkijoukon keskitse tuomiokirkosta ulos ja kiipesi muurin reunalle siihen portin suuhun, josta hän tiesi varmasti piispan läheltä näkevänsä, kun tämä nyt juhlasaatossa oli kirkosta palaava. Hän oli etäältä kirkossa piispan nähnyt, tuntenut nuo tarmokkaat, harmajat kasvot, jotka hän niin hyvin muisti Savilahden matkalta, mutta hän olisi tahtonut tietää, vieläkö piispa hänet tunsu ja muisti, niinkuin oli luvannut, ja siksi hän näkyvän paikan itselleen valitsi. Kirkkorahvas ryntäsi hänen ohitse, asetui ahdinkoon kadun kahdelle puolelle, mutta sitkeästi poika kapealla muurinreunalla paikkansa piti...

Nyt sieltä astui jo piispa kirkosta pappissaattueensa etunenässä, astui verkalleen hiippa päässään, risti rinnallaan, kourassaan koukkupää-sauva, josta jalokivet kimaltelivat kylmän talvipäivän valossa kuin lumikiteet keväisellä hangella. Heino ei silmänsä räpäyttänyt... Vakavana kulkee piispa, kupeilleen katsomatta, — ei se häntä näe, ei tunne! Mutta näkeehän ... juuri tuossa Heinon ohi astuessaan siirtää vanhus silmäyksensä sivulle, ja hänen tyyni, terävä katseensa osuu nuoren teinin hakevaan silmään, pysähtyy siihen tuokioksi, näyttää lauhkeasti hymyilevän...

Piispa oli tuntenut hänet! — riemu täytti Heinon kauan kaihonneen mielen, ja hän ryntäsi nyt väkijoukon mukana piispansaattueen jäljestä juoksemaan. Mutta tuolla se saattue jo loittoni tuomiokapitulun taloa kohden, ja markkinahurina tempasi pian sen näkyvistä hintelän teinin temmellykseensä. Mutta hänpä ei ollut enää mielestään köyhä eikä avuton, — piispa tuntee hänet, ja muistaa kyllä sanansa!

Siihen Heino luotti ja siksi hänen sydämensä niin voimakkaasti sykähti, kun muuatta päivää myöhemmin kerrottiin, että Maunu-piispa Turussa viipyessään tulee tarkastamaan sitäkin alempaa pappiskoulua, jonka lattialla Heino muiden teinien joukossa istui. Kolakassa, holvatussa koulutuvassa siellä poikaparvi kuunteli, kuinka opettaja korkealta istuimeltaan latalalaisia lauseita luki ja niitä taas perästään teineillä luetti ja patukkansa avulla näiden päähän takoi. Se vieras latalahan se oli aluksi ollut Heinolta niinkuin monelta muultakin suomalaiselta maalaispojalta opintien heti pystyyn nostaa, kun hänen salolta tultuaan suoraa päätä oli siihen ollut iskeydyttävä käsiksi. Opettajalla ei ollut armoa, selkänahkainsa uhallu piti salonpoikain ruveta sulattelemaan Donaton kielioppia ja sanaharjoituksia, tuntuipa se kuinka mahdottomalta tahansa. Mutta ihme kyllä, ne alkuvaikeudet oli voitettu, nyt jo teinit laulelivat latalalaisia lauluja, ja latalaksi heidän jo täytyi vastata latalalaisiin kysymyksiin, — menipä miten meni. Ja nyt heidän piti siis itselleen piispalle näyttää, mitä oli opittu. Mutta pelkäämättä Heino sitä tarkastusta odotteli, hän oli oppinut latalat siinä missä muutkin ja enemmän kuin monet, ja hänen vanha toivonsa kannusti...

Jo astui piispa puolihämärään koulutupaan, jossa pojat pahnoillaan istuivat, ja kävi heidän tietojaan kuulustamaan. Mutta kuulustelunsa sekaan hän aina kyseli oppilailta, jotka hän yksitellen eteensä kutsutti, myöskin heidän kotipaikkaansa, heidän varallisuusolojaan, heidän vanhempiaan, lausuipa hän kaikille rohkaisevan, ystävällisen sanankin.

— Tuosta laumastahan sitä valmistettiin paimenia hänen kotoiseen karjaansa.

Väliin hän langetti vakavan moitteen, kun vastaus kovin kompasteli, mutta toiselle pojalle hän leikkisäksi herkesi, kysäisten:

— Mitä se on: Deus est in coelo, sed Deus non est in coelo?

Ja kun teini tyhmänä seisoi hänen edessään, virkahti hän naureskellen:

— Niin, otappas siitä selko, siksi kun ensi kerran tarkastamaan saavun!

Jo tuli Heinonkin vuoro. Hiukan notkahtavin polvin hän korkean kateederin edessä seisoi, kun vanha piispa hänelle virkkoi:

— Kas niin, sinut tunnen, poika Sysikorven taipaleelta, erämaan laidasta, — mikä olikaan taas isäsi talon nimi?

— Karmala, vastasi Heino arasti.

— Niin, sinä olet Henriikki Tuomaanpoika Karmalasta, kyllä muistan. Sieltä lähdettiin suoraan Savoan, jossa sinulta iskettiin pari hammasta suusta, — näytäs, siinä on aukko vieläkin hammasrivissä! Niin, siellähän me sovittiin, että sinä sovit eräjärville paremmin papiksi kuin tappelijaksi. — Saatko kotoasi mitään kouluapua?

— En, vastasi poika verkalleen. Hän ei uskaltanut kertoa kotoaan karanneensa.

— Koti kaukana, koti köyhä, — tavallinen juttu! Lue ahkerasti, ja jos edelleen hyvin opit regula Donati, niin saat tulla Kuusistosta kouluapua hakemaan...

Heinolla riemusta kohisivat korvat. Nyt hän tiesi jo itselläänkin suosijan olevan, jopa mahtavamman kuin muilla teineillä. Ja kun toiset teinit piispan lähdettyä ihmetellen ja kadehtien tulivat kyselemään, miten korven poika itsensä mahtavan piispan suosioon oli päässyt, kertoi hän heille vasta nyt koko sen kotoisen tarinansa, joka hänet teiniuralle oli työntänyt.

Hän oli nyt "piispanteini", taival oli edestä tasaantunut.

Eihän Heino jokaisen pikkupuutteensa sattuessa ilennyt kävellä piispan Piikkiön pitäjässä olevaan, muureilla varustettuun Kuusiston saarilinaan, missä hän tunsi itsensä niin pieneksi lukuisan palvelijakunnan, asemiesten ja huovien keskellä. Taloudenpitäjät tuossa komeassa linnassa kohtelivat näitä kerjääviä teinejä, joita piispan suosituksella alituisesti sinne arkituvan ateriapöytänsä saapui, usein nyrpeästi ja vierovasti. Mutta kun oma eväs oli aivan lopussa, ja kankurin akka Heinoa tuvastaan hääteli, silloin hän talvisia jääteitä myöten aina Turusta Kuusistoon käveli, ja silloin oli hänellä siellä aina ruoka tiedossa ja lukueväs taas kaupunkiinkin muutamain viikkojen ajaksi.

Piispanlinnaan hän siten piankin kotiutui. Kun koululla oli juhlalomia ja toiset pojat hiihtivät teinipitäjiinsä täyttämään varastojaan, silloin viipyi Heino Kuusistossa päiviä ja viikkoja, ja pian häntä linnanherratkin siellä taloon kuuluvana kohtelivat, kun näkivät hänen piispan suosiossa olevan.

Maunu-piispan kirjasto varsinkin oli Heinolle kuin aarremaailma; siellä hän usein pitkään viipyi katsellen noita paksuihin, vaskitettuihin kansiin sidottuja jymykirjoja, joihin munkit olivat käsin piirustelleet kauniita kirjaimia ja värikkäitä kuvia ja jotka vitjoilla olivat pöytiin lukitut.

— Roomasta toin nämä suuret kirjat, kun siellä kävin paavilta hiippani saamassa, niin kertoi eräänä päivänä vanha piispa, astuessaan kirjastoonsa, jossa nuoren suosikkinsa tapasi. — Niiden hintaa et voi arvatakaan, siinä ovat monen kylän maat. Nuo pienemmät niteet ovat Pragista, jossa nuorena opiskelin ja väittelin oppineiden seurassa.

— Sieltäkö kaukaa on tämä kaunis arkkukin? kysyi Heino arasti, katsellen kultavanteista lipasta, joka oli kohokkeella kirjaöpöydällä.

— Vielä kauempaa, poikaseni, pyhästä maasta asti olen sen tuonut. Katso nöyrästi sitä arkkua, siinä on sirunen pyhän haudan kivistä.

Nöyrällä kunnioituksella Heino katselikin piispan aarteita, jotka tämä pitkiltä matkoiltaan oli kerännyt, nöyrää kunnioitusta tunsi hän tuota ylhäistä, ystävällistä kirkkoruhtinasta kohtaan, jonka hän tiesi nauttivan hurskaan ja oppineen nimeä kaikissa Pohjoismaissa. Mutta Heino oli jo Kuusistossa saanut nähdä, ettei Maunu-piispa ollut ainoastaan kirkon korkea ruhtinas, vaan että hänen käsiinsä kulkivat myöskin Suomen maallisen hallinnon ohjukset. Usein oli hän nähnyt Turun linnanherran, Hannu Kröpelinin, ajavan jään yli Kuusistoon kyselemään vanhan piispan neuvoja, ja alempia käskynhaltijoita ja vouteja kutsuttiin sinne vielä useammin saamaan piispalta neuvoja tai nuhteita, milloin olivat kansaa liian rajusti kiskoneet. Piispalle tekivät näet talonpojat valituksiaan virkamiesten ja aatelisherrain sorrosta, ja usein hän otti heidät suojelukseensa. Tällaisia valittajia oli tänäänkin käynyt piispan luona, ja niistä hän nyt siirtyi nuorelle teinillekin puhumaan, istahtaen lepäämään kirjastonsa nojatuoliin.

— Tyytymätöntä on kansa siellä kaukaisessa sisämaassa, miehiä on taas Pohjois-Hämeestä täällä veroistaan valittamassa. Oletteko todella niin köyhiä siellä kuin sanotte?

Nuori teini kävi melkein hämilleen siitä luottamuksesta, jota ylhäinen herra hänelle kysymyksellään näin osoitti, mutta arkailematta hän kuitenkin vastasi:

— Elettäisiinhän siellä muuten, mutta tyhjiksi käyvät talot aina, kun vouti on vierailut. Ja milloin erämaille ei uskalleta lähteä...

— Tiedän, lausui piispa keskeyttäen. Ja hän lisäsi melkein kuin itsekseen: — Ei, en ole tavannut kapinan henkeä koskaan tuon väestön joukossa. Vain taloudellinen köyhyys ja elämänehtojen puute sen kärsimättömäksi tekee. Minä tahdon lähettää heidän valituskirjansa Ruotsiin ja puolustaa heille

veronheloista. Jotakin heidän hyväkseen on tehtävä. Mutta jotakin outoa siellä maakunnassa kuitenkin nyt kuohuu, siitä kertovat kaikki voudit. Siitä meidän täytyy ottaa tarkempi selko. Ensi kesän saat sinäkin, Henrikki Tuomaanpoika, tehdä teinimatkan Satakuntaan, kertoaksesi minulle sitten, mikä siellä kansan oikeastaan niin levottomaksi tekee. Sillä meidän on suojeltava tämä rauhaista hiippakuntamme niiltä myrskyiltä, jotka meren takana yhä intohimoja lietsovat.

Niin puheli vanha piispa lepäillessään, puoleksi itsekseen, puoleksi suojatilleen. Hän oli hiukan levoton niistä talonpoikain ja virkamiesten välisiä kahakoita koskevista uutisista, joita nykyisin alituisen maakunnasta saapui. Monta talonpoikaa, jotka malttamattomina olivat lääninherrojaan vastaan niskoitelleet, oli piispa jo armahtanut, koettaen yleensä lieventää aikansa tuomioistuinten ankaruutta, joiden ohjeena vielä oli: silmä silmästä taikka käsivarsi tai selkänahka tai henki pienimmästäkin rikoksesta. Ja hänellä oli valtaa siihen, hän oli "Jumalan armosta Suomen piispa", mutta samalla todellisuudessa sen korkein maallisenkin hallinnon keskus. Mutta hän ei voinut salata huoltaan, että kansan ja virka-aatelin välit yhä näyttivät kiristyvän. —

Näin pääsi nuori teini tänä talvena Kuusistossa vieraillessaan silmäilemään niihin moniin ja monenlaisiin toimiin, jotka Maunun Tavastin vanhoja hartioita rasittivat. Mutta keväämmällä, kun jäät sulivat Itämerestä ja laivaliike alkoi, joutui Heino-teini yhä useammin ja pitempään Kuusistossa vierailemaan ja yhä tarkemmin tutustumaan niihin Suomea ja koko valtakuntaa koskeviin kysymyksiin, joihin Maunu-piispa oli kiintynyt. Silloin palasi näet kesäksi Suomessa käymään Maunu-piispan aviottomana syntynyt poika, Olavi, joka kyllä kulki piispan veljenpojan nimellä, mutta, jonka koko Kuusisto hänen omakseen tiesi ja jota hän ulkomaiden yliopistoissa kustansi. Tämä nuori Olavi-maisteri, pitkästä ajasta taas kerran kotiinsa palattuaan, rakasti nuoruutensa huvituksia, kalastusta ja metsästystä, ja soutumiehekseen saaristoon hän otti usein mukaansa Heinon, kun tämä piispanlinnassa majaili. Ja kun he päivän olivat vesillä retkeilleet ja illalla palasivat Kuusiston lämpimiin suojiin, silloin istahtivat oppinut maisteri ja vanha piispa takan ääreen iltatarinaa pitämään niistä suuren maailman monenkirjavista kuulumisista, joiden vilkkailla luomasijoilla Maunu-piispa itse oli nuorempana viipynyt ja joiden myöhemmistä vaiheista nyt nuori maisteri ihastuneena kertoi. Mutta pian livahti tarina tavallisesti takaisin kotimaan oloihin ja tapahtumiin, sen taloudellisiin ja valtiollisiin vaikeuksiin, jotka olivat vanhan piispan sydämen huolena, ja silloin oppinut maisteri kuunteli ja terävisilmäinen vanhus kertoi.

Aikansa valtiollisiin tapahtumiin ei Maunu Tavast tosin ottanut osaa samalla tavalla kuin monet muut piisparuhtinaat, jotka usein rautapaitoihin pukeutuivat ja aseväellä kävivät kuninkaitakin asettelemaan ja erottelemaan. Maunu-piispa rajoitti vaikutuksensa sanan ja tiedon voimaan, — kilvan Ruotsin kilpailevat ylimykset hänen apuaan ja suosiotaan tavoittelivat. Se oli kaikille tuttua ja siihen viitaten Olavi-maisteri eräänä iltana, kun he taas istuivat piispan työhuoneessa takan ympärillä, vanhukselle virkkoi:

— Sinäkin olet siis nyt hylännyt kuningas Eerik Pommerilaisen. Minä tuskin sinun iälläsi olisin lähtenyt näille uusille, oudoille vesille.

Heino-teini, joka tapansa mukaan uunin katveessa istuen kuunteli näitä oppineiden herrojen keskusteluja, näki vanhan piispan harmaapintaisten kasvojen vilkastuvan, kun Olavi-maisteri kotimaansa valtiollisia kiistakysymyksiä kosketteli.

— Minun täytyi, poikani, vastasi piispa lämmöllä. — Sinä olet liian kauan ollut isänmaastasi poissa, Olavi, et tiedä, mitä sen kansa on sillä välin saanut kärsiä. Laillista kuningastamme, rakastetun Margareetan poikaa, puolustin viimeisiin asti; vielä senkin jälkeen tuin hänen kruunuaan, kun hänet kaikki muut jo olivat hylänneet. Mutta sitten en häntä enää tukea voinut. Minä näin, että en saattanut luottaa enää hänen hyvään tahtoonsakaan, hän petti kaikki, petti valansakin, ja uusilla kärsimyksillä hän kansaansa uhkasi. Hän oli arvoton kruunua kantamaan, hänen täytyi suistua.

— Ja nyt kannatat nuorta seikkailijaa, virkkoi Olavi-maisteri hiukan pisteliäästi.

— Nuorta kyllä, mutta en seikkailijaa. Valtionhoitajamme on olennoiltaan kuninkaallisempi kuin voideltu Eerik. Kaarle Knuutinpoika on ystäväni, senhän tiedät. Hänen luonteensa ja lahjansa tunnen, itse olen hänen kasvatustaan ohjannut. Olisipa hän kuninkaasta syntynyt! — nyt on hänen tehtävänsä moninverroin vaikeampi, kun hänen täytyy nousta vertaistensa joukosta ja kestää heidän kateensa ja juonensa. Mutta juuri siksi häntä kannatankin kaikella voimallani, sillä hänen tehtävänsä isänmaarakunnan pelastamiseksi sekasorrosta, muukalaisvallasta ja perikadosta on jalo ja suuri. Jospa sen kaikki Ruotsin ja Suomen herrat, hengelliset ja maalliset, ymmärtäisivät!

— Tehokaspa kannatuksesi mahtaa ollakin, olen jo nähnyt useampia Kaarlo-marskin airuita tällä lyhyellä ajalla purjehtivan Kuusistoon.

Maunu-piispa huoahhti.

— Niin, monessa asiassa hän neuvoja tarvitsee. Hän olisi tahtonut pidättää minut koko talven luonaan Tukholmassa, mutta enhän voinut hiippakuntaani koko vuodeksi jättää, puolen vuotta siellä jo olin. Mutta tukea hän tarvitsee, tuo nuori mies, kaikki ylimykset häntä siellä repivät siksi, että hän heidän vertaisensa on, — vain kansa häntä rakastaa.

Heino huomasi nurkastaan, ettei Olavi-maisteri isänsä kantaa kaikin puolin hyväksynyt, vaikkei hän enää ruvennut vastaankaan väittämään. Tuo Pariisin yliopiston oppineiden piirien edustaja näkyi olevan enemmän tiedemies ja jumaluusoppinut kuin valtioasiain ymmärtäjä, ja hän kääntyikin taas kertomaan noista etäisemmän suuren maailman suurista tieteellisistä ja kirkollisista kiistakysymyksistä, joista taas Maunu-piispa kaukaisessa hiippakunnassaan oli vieraantunut. Hän kertoi hartaasti kuuntelevalle vanhukselle ja nuorelle teinille niistä mullistavista, puhdistavista liikkeistä, joita tähän aikaan kirkon keskuudessa oli syntynyt ja jotka tähtäsivät uudistamaan monia käsitteitä ja tapoja, mitkä väärinkäytöksiksi olivat paavilliseen kirkkoon juottuneet. Hän kertoi Juhana Hussin oppilaista Pragissa ja siitä oikeudenkäynnistä, joka oli tätä mestaria vastaan viritetty, kertoi, kuinka uudet, vapaammat aatevirtaukset kaikista pakkokeinoista huolimatta raivasivat itselleen tilaa aikalaisten mieliin, — kertoi siitä valittaen, huolestuneena, sillä hän oli paavin kirkon uskollinen poika, mutta kertoi samalla tunnustaen, että noissa uusissa virtauksissa on jotakin elävää ja repäisevää voimaa, jota ei auttanut olkansa takaa halveksua. Ja vielä hän kertoi, kuinka jo vanhoissa yhteiskunnissakin nuortumisliikettä tapahtui, kuinka rautapukuisten ritarien raaka aika vähitellen uusien olojen pakosta jätti tilaa elpyville, vilkkaille porvarisaineksille kaupungeissa, ja kuinka nuo rautaritarit itse, tuodessaan ristiretkiltä liikkuvampaa elämää ja kansojen keskeistä yhteyttä vanhoihin elämänmuotoihin olivat loihitineet hereille ne uudet ainekset ja aatteet, jotka nyt elinvoimaisina pinnalle pyrkivät.

— Feodaalisen ylimysvallan liitokset ruskavat! — niin huudahti Olavi-maisteri, itsekin kertomuksistaan melkein tahtomattaan lämmeten, ja nousi kävelemään ikkunan luo, jonka läpi sadepilvien lomitse pilkistävä aurinko laskeutuessaan keväisen metsän taa, nyt heitti kelmeitä säteitään piispan avaraan työhuoneeseen. — Ja mikä on pahempi, hierarkisenkin vallan saranat vinkuvat, kun sen päämiehet, keskenään kiistellen, eivät jouda niitä hoitamaan.

— Niin, aika ei pysähtymään ehdi, sen kehitystä olisi vain oikeaan ohjattava, — vastasi vakavana vanha piispa, joka ehkä selvemmin kuin hänen taistelujen keskellä elänyt poikansa aavisti tulossa olevan murroksen. Mutta hän lisäsi hymähtäen: — Mutta täällä kaukaisessa pohjolassamme emme vielä näistä murtavista voimista mitään tiedä, ja meille se onkin onnellisinta. Meillä on vielä niin äärettömän paljon tehtävää istuttaessamme tähän nukkuvaan kansaan tiedon ensimmäisiä alkeita, alkuperäisimpiä käsitteitä hyvän ja pahan tiedon puusta. Se tehtävä kysyy monen miehen työn ja iän, — sen hyväksi saat sinäkin, Olavi, vielä kirkon päämiehenä täällä laajan tietovarastosi käyttä, siihen työhön saat uhrata sekä syvän oppisi että nuortean tarmosi.

— Minäkö — eihän minusta kirkon päämieheksi ole! vastasi maisteri hiukan punastuen, viitaten siihen, että aviottomasti syntyneitä ei katolinen kirkko ylempiin papillisiin arvoihin laskenut.

— On kyllä, siitä on meillä jo paavin kirje, — jotakin olemme toki mekin täällä kaukana pohjan kulmilla puuhanneet.

Mutta oppineen maisterin katsetta ei se uusi uutinenkaan kirkastanut. Hän virkkoi:

— Jos kelpaisinkin, oi, pientä on täällä kaikki, kuihtunutta, maahan matalaan painavaa, sovellunko tänne minä? Täällä te kiistelette siitä, kuka ylimyksistänne kulloinkin olisi korkeimpana kukkona linnan huipussa, — kiskaistaksenne hänet taas sieltä alas heti kun olette hänet sinne huippuun saaneet. Minä pelkään, että menehtyisin näissä ahtaissa, hengettömissä oloissa, minulla ei ole samaa kaivavaa sitkeyttä kuin sinulla.

— Se tulee, kun työhösi kiinnyt, vastasi vanha piispa, ikäänkuin omia kokemuksiaan kertoen. — Työ vetää mukaansa, ja varsinkin työ sellaisen kansan puolesta, jota omanaan rakastaa, — sen saat nähdä. Pientä on sinusta ehkä nyt perustella kirkkoja aution erämaan laitaan taikka puuhata uutta luostaria Pohjanlahden karulle kalliorannalle, mutta kun työhön tartut, niin se on sinusta tärkeää, suurta, elämäntehtäväksi arvokasta, — minä en unelmoi enää suurempaa. Kunpa riittäisi minulla ikää ja voimia saada päähän asti suunnittelemani mielityöt, silloin onnellisna hautaan laskeutuisin ja tyytyväisenä siellä lepäisin.

— Niin, minä tiedän, virkkoi Olavi-maisteri taas innostuneemmin, — sinä perustat tänne juuri uutta naisluostaria. Kuulin siitä jo Vadstenassa, jonka birgittalaisisarilta sinulle terveiset toin. Se on suuri työ, kaunis työ, sinulle arvokas, — niin, paljon olet sinä tehnyt Suomen kirkon hyväksi!

Heino ymmärsi, että kirkon miehet puhuivat siitä suuresta, uudesta luostarista, joka parastaikaa oli tekeillä Karinkylässä Maskun pitäjässä ja jonka asioissa rakennuttajat alituisen näihin aikoihin

juoksivat Kuusiston linnassa, — se oli vanhan piispan mielityö ja suurimman huolenpidon esine hänen elämänsä ehtoopuolella. Sen Heino hyvin tiesi, mutta paljon vaikeuksia se vanhukselle myös näytti tuottavan: rakennusvaroja oli vaikea saada kokoon, kansa kitui muutenkin jo suurten verojen alla. Ja huoahentaenpa vanha piispa nytkin virkkoi:

— Paljon on keskeneräistä, paljon tekemätöntä työtä. Mutta olkaamme uskollisia vähässä, ehkä vähitellen satoa kypsyy.

Ilta kävi jo myöhäksi, vanha piispa nousi, makuuhuoneeseensa kävelläkseen, ja rupesi Olaville hyvää yötä toivottamaan. Mutta samalla hän huomasi nuoren teinin, joka maisterin tarinan aikana oli siihen uuninkatveeseensa unehtunut. Piispa näki nyt, kuinka innostuneina säteilivät nuorukaisen silmät kaiken sen johdosta, mitä hän oli noiden oppineiden miesten keskusteluista kuullut, ja tälle hän nyt virkahti:

— Entä sinä, nuori mies, tekisikö sinunkin mielesi sinne suurille opinsijoille, koskapa noin palavat silmäsi? Niin, moni köyhä poika Suomesta siellä on ennenkin opiskellut, ja apua hän on siihen saanut, jos hän lahjoiltaan ja tarmoltaan sitä on ansainnut. Osoitapas sinäkin, mihin kykenet, — mutta siihen täytyy antautua ehyeltään, koko sielullaan!

Heino ei osannut mitään vastata. Hän tunsu mielessään voimakkaan laineen, samanlaisen kuin silloin kerran, kun piispavanhus oli häntä Savilahden rannalla puhutellut. Mutta se tuntui hänestä nyt vieläkin kaukaisemmalta, hän oli nyt jo kokenut enemmän kuin silloin...

Hiljaisena, uneen vaipuneena kohosi suuri piispanlinna, kun Heino päätalosta iltamyöhällä pihan yli kulki siihen matalampaan sivurakennukseen, jossa hänellä linnanpalvelijain joukossa oli makuusijansa. Hän viivähti vielä tuokion linnanpihalla, katsellen sen korkealta multavallilta selkien yli kevätyön kelmeätä taivaanrantaa. Siitä, mitä hän piispantuvassa oli kuullut, hauteli hän nyt mielessään monta muistoa. Mutta varsinkin oli Olavi-maisterin kuvaus siitä rappiotilasta, johon katolinen kirkko siellä suuressa maailmassa kuului olevan uppoamassa, häneen syvälle painunut. Ja sitä muistellessaan hän ajatteli, että olipa hän itsekin juuri täällä hurskaan piispan pyhitetyssä talossa joskus vaistomaisesti tehnyt hiljaisia havaintoja, jotka hänen maalaismieheensä olivat luoneet samanlaisia, joskin hämäriä mietteitä ja epäilyksiä, kuin ne, joihin oppinut maisteri viittasi. Seurustellessaan siellä nuorten pappien ja piispanapulaisten piireissä kotoisissa arkioloissa oli hän heidän ajatuskehänsä ja harrastuksensa huomannut paljoa vähemmän ihanteelliseksi, hurskaaksi ja pyhäksi, kuin miksi hän tuota kirkonmiesten elämää kaukaa syrjästä oli kuvitellut. He olivat ihmisiä hekin riitoineen ja intohimoineen, juonineen ja juoruineen, ihmisiä, joiden oli juhlahetkinä tarvis peittää heikkoutensa ja haprautensa loistavan pukukuoren ja ulkokullaisuuden alle, jotta heidän olemuksensa oppimattoman kansan silmissä näyttäisi edes vähänkään sopuiselta sen opin kanssa, jota he julistivat.

Kesäksi vaihtui kevät. Viileässä koulutuvassa, jonka holvatun katon alla olevista juoksulautaukkunoista tunkeutui sisään ainoastaan säästävasti valoa ja yhtä niukasti suven lämpöistä, kuivaa ilmaa, jatkoivat kalpeaposkiset kouluteinit yhä edelleen kankeita, latinankielisiä harjoituksiaan, ja opettaja takoi siellä patukan avulla heidän päähänsä munkkien silotettuja lauseita ja Donaton mutkikkaita sääntöjä. Mutta vapauden toivo elähdytti toki jo nuorten lukuorjainkin mieliä, ja he jakelivat nyt lukutuntien lomissa taas keskenään niitä pitäjiä, joihin kukin heti kesäloman alettua lähtee kiertelemään talonpoikain luo ja keräämään teiniapuja taas syksyisten lukuaikain varalle. Kukin teini valitsi mieluummin kotoiset seutunsa kulkupitäjikkseen, ja ne vanhemmat teinit, joilla jo ennen oli pitäjiä ollut, saivat ne nyt edelleenkin ominaan pitää. Siten hankkiutuivat ystävysteinit Pietari ja Paavali taas kiertämään kauas Hämeen pohjoisten rintamaiden harvaanasuttuja laitoja, — sieltä oli saalis ollut hyvä. Ja kun vihdoin eräänä päivänä teineille vapauden hetki löi ja he ryntäsivät ummehtuneesta koulutuvasta ulos, rientääkseen miltei suoraa päätä pussit selässä taipaleelle, silloin virkkoi Pietari nuorelle suojatilleen, Heinolle, joka ääneti ja vakaamielisenä kulki toveriensa myllertävässä laumassa:

— No, tuletko taas yhtä matkaa meidän kanssa Päijänteen rantoja kiertämään? Me lähdemme nyt heti ja kuljemme Sysikorppeen asti.

Mutta Heino pudisteli ääneti ja surumielisesti päätään. Ihmeissään toinen kysyi:

— Etkö tule sinne, kotipuoleesi, omaisiasi tapaamaan? Missä on sinulla sitten teinipitäjäsi?

— Toisaalla, — Hämeen ja Satakunnan rajoilla.

— Miksi niin?

Mutta jo oli Paavalikin sitä keskustelua kuulemaan saapunut, ja hän ymmärsi välemmin Heinin asiat ja mietteet.

— Mielesi taitaisi tehdä meidän matkaan, mutta et uskalla, niinkö? — virkkoi hän nuorukaiselle, joka oli katseensa maahan luonut. — Pelkääät luisevan isäsi kyhmyistä karahkaa, kun karkaamalla kotoasi

läksit. Mutta johan sen synnin olet pyhältä Henrikiltä anteeksi saanut!

Heino ei vastannut. Hän ei kehdannut ilmaista toisille sitä ikävää, joka nyt hänen mieltänsä jäyti, kun hän näki kaikkien toveriensa riemuiten kotiinsa hankkiutuvan, mutta ei hän voinut tänään myöskään tapansa mukaan vallattomaksi heittäytyä, — sydän ei siihen taipunut. Pietarikin jo näki, että tosiapea oli nyt veitikan mieli, ja kävi häntä rohkaisemaan:

— Oikeassa olet, älä tosiaankaan kumartaen kotiisi palaa, älä almujen anojana, täyttyyhän pussisi muualtakin. Palaa sinne kotikorpeesi vasta kerran, kun olet pappi tai muu virkamies, ja silloin astu kumartelematta kotiorren alle ja lausu: Tässä on nyt se poika, joka karkasi! Kyllä sinut silloin karahkattakin vastaanotetaan.

Heinon silmä välähti, toveri oli sanoiksi tulkinnut juuri ne uhmaavat mietteet, jotka hänen omassa mielessään liikkivat, ja siitä vahvistui yhä hänen päätöksensä, että juuri niin hän tekee! Mutta kun toverit tuokion kuluttua haarapussit selässä ja sauvat kädessä astuivat kaupungin pahaltahaisevia, kuivuuttaan pölyviä kujasia myöten Hämeentulliin päin, niin saatteli Heino heitä kappaleen matkaa kaupungin puolelle, siihen tiehaaran asti, mihin Maunu-piispan toimesta spitaalitaustisten sairaala oli rakennettu. Siellä he hyvästelivät. Mutta ennenkuin he erosivat, tempasi Heino vielä Pietari-toverinsa syrjään ja virkkoi tälle hätäisesti:

— Kuule, jos Karmalaan asti kuljette, niin vie äidille tuo pieni käärö. — Ja hän antoi toverilleen tuohikäärön, jossa oli pieni vaskiristi, lisäten: — Se on ostettu pyhän Henrikin kappelista, sano niin äidille...

— Sen hänelle annan, ole siitä varma. Ja mitäpä muuta viestiksi virkan?

Hiukan karhenti nyt nuorukaisen kurkkua ja lyhyeen hän lähtevälle vastasi:

— Terveiset vain, — sano, että usein häntä muistan...

Hän pisti jo kättään poistuville jäähyväisiksi. Mutta vielä tuokion hän viivähdytti toverin kämmentä ja lisäsi:

— Mutta muista: isältä salaa ... aivan salaa!

Heinon piti itsensä jonkun päivän perästä lähteä muutamassa Ulvilan venheessä, joka oli tuonut maalaistavaroita Turkuun, purjehtimaan pohjoiseen, ja jatkaa sieltä jalan omiin teinipitäjiinsä, ja hän palasi nyt yksin verkalleen helteistä maantietä myöten kaupunkiin takaisin. Sillan yli astuttuaan kankurin ilotonta mökkiä kohti näki hän siinä sillan korvassa, törmällä, ryhmän mustapintaisia, vanuketukkaisia miehiä ja naisia liassa loikovan. Kaupungin joutokansaa oli siihen ryhmittynyt katsomaan noita outoja, vierasrotuisia, kiertäviä ihmisiä, joita nyt ensi kerran Suomessa nähtiin ja joilla oli siinä hyvät markkinat, kun he temppujaan tehden taikauskoisten ihmisten käsiin katsoivat ja heille heidän vastaisia kohtaloitaan ennustelivat. Uteliaana astui Heinokin lähemmäs ja jo livahdutti hänkin äyrisen mustalaisakan massiin ja ojensi kätensä noidan tutkittavaksi.

— Kiemurainen kulku, — niin taikuri hoki — monta mutkaa matkassa. Itse onnesi mestaat — itse sen seipätänkin ja itse suvullesi uran avaat — pitkän radan, jyrkän radan...

Heino käveli edelleen, hymähdellen itsekseen akan ennustuksille. Itse hän kyllä onnensa sepittää, sen hän oli jo alulle pannut, mutta miksipä hän sen itse mestaisi! Ei, loruja laverti akka; piispan suosiossa pysyen aikoi hän sitä onneaan aina vain sepittää ja yhä ylemmäs kiivetä alkamallaan taipaleella. Ei hän aikonutkaan jäädä maalaispapiksi erämaan laitaan, niinkuin piispa kerran oli kuvaillut — ei, edemmäs ja ylemmäs hän aikoi pyrkiä, pyrkiä niitä samoja teitä myöten, joita Olavi-maisteri oli kulkenut ja joista hän niin houkuttelevasti oli kertonut. Sen tien ovat muutkin kulkeneet, miksei hänkin! — Niin hän siinä yksin kävellessään rohkeana suunnitteli, ja innostuen niistä mietteistään hän huiskaisi kädellään ja huudahti:

— Sinne, kauas ja korkealle!

VII. KOVASSA ON KORVEN LEIPÄ.

Ei ollut onnea Karmalan kumaraharteisella Tuomaalla hänen muokatessaan Mustanahon vanhoja kivikkohalmeita pehmeämmiksi peltosaroiksi. Sivujaan säälimättä hän oli kuokkinut karua rinnettä,

sitkaan oli hän kyntänyt vinot vakonsa ja kylvänyt niihin ne siemenet, jotka hän kevätverosta oli säästetyiksi saanut. Mutta kitsaasti palkitsivat näinä vuosina hänen vaivansa nuo raskaasti raadetut sarat. Harvana nousi ohra laiholle laihasta maasta, ja kun se vihdoin terää teki, niin armotonna väijyi sitä viereisestä notkosta nouseva halla. Se oli korjannut sadon sinä syksynä, jolloin ukko oli takamaille kuollut, ja hätä olisi vieraillut Karmalan pirtissä sitä seuraavana talvena, elleivät erämiesten kalajärviltä kalliilla hinnalla saamat saaliit olisi ehtineet hyvään apuun. Sama vilu huokui nytkin jo toisena kesänä hyytään samoille halmeaukeille; se oli jo pahasti nipistellyt notkon laidasta vielä vihantia teriä, ja sekeiset, tuulettomat illat uhkasivat samaa tuhoa ylemmillekin rinteille. Siksi oli Tuomas-isäntä kaimapoikansa kanssa jo kiivennyt sirppeineen Mustanahon ylälaitaan, siellä lainehtivan viljan kimppuun, vaikkei se vielä aivan kystäkään ollut, ja he latoivat siellä nyt eräänä elokuun päivänä ensimmäisiä vaaleankellertäviä kuhilaita riviin. Kahden he vain siellä raatoivat, vähiin oli näet viime vuonna supistunut työväki Karmalasta. Poissa oli Erä-ukko lehtoja kiertämästä, poissa Enni-tyttö viljapellolla visertämästä, poissa Heino-heittiö, — hänen nimeään ei suvainnut Tuomas-isäntä mainittavankaan Karmalan piholla eikä halmeilla. Ja äsken oli Laurikin lähtenyt pitkille pyyntimatkoille, lähtenyt viemään lehmää Vilpun uudismökkiin Kihoskosken rannalle ja samalla parin, kolmen toverin kanssa keräämään salolta syysnahkoja ja särvintä. Yksin liikkui surumielinen emäntä pirtissä ja pihalla taloustöissään, kahden raatoivat Tuomaat ulkotöissä, äänettäminä ja vakavina niinkuin ainakin.

Mutta jo seisahdutti poika-Tuomas hetkeksi sirppinsä ja näytti jotakin kuuntelevan, kumminkaan työasennostaan suoraksi nousematta. Silloin heristi isä-Tuomaskin korviaan melkein säikähtyneenä ja kysäisi:

- Mitä kuuntelet — askeleitako?
- Taisi pettää korvani, vai olisiko joku otus aholla loikannut; ei kuulu enää mitään.
- Ettei siellä vain metsä liiku, viime viikollahan se Suopellosta hiehon repi.
- Töräyttäisi kai silloin jo paimenkin torveaan...

Ei kuulunut mitään aholta. Sirkka vain pientareella hioi unista lauluun, ja yksinäinen leppälintu piipitti orpona norossa. Taas painautuivat sirppimiehet työhönsä. Mutta se pieni säikähdys nykäisi taas Karmalan isännän mietteet kulkemaan niitä samoja rosoisia latuja, joita myöten ne viime aikoina alinoma olivat kuin kehässä kiertäneet. Se tässä vielä tarvittaisiin, että kontio karjan kaataisi, tirppomista tässä on kyllä muutenkin, jos mieli perhekunnan hengissä ja talon pystyssä pitää... Lauri ylpeili viime talven, että eräriistan avulla sitä taas rintamilla elettiin, ja tottahan se oli, että muuten olisi saatu purra Karmalassakin silkkaa petäjätä, kun vilu vei koko kauniin sadon. Mutta leipään tässä on turvauduttava sittenkin, parempi on toki vilua vastaan tapella kuin savolaisia ... eivätpähän ole erämiehetkään tänä kesänä kyenneet lähtemään kehutuille kalajärvilleen, niitä jäi viime kesänä sinne liian monta... Ja ehkä se nyt sentään lähdenorokin armon antaa ... siksi se kypsyy kyllä tuo alalaitakin, kun me kahden sinne leikkaamaan joudumme, kun vain se siksi säilyisi. Silloin se olisi taas talven leipä tiedossa, vaikkei kylvö suurta ollut, — olisi ... kun vain sitä vieraat eivät liiksi puolentaisi!

Vihaisesti puraisi isä-Tuomaan sirppi, kun hänen mietteensä tälle kohdalle ehtivät. Hän muisti, että siitä vähästä, minkä halla viime kesänä säästi vikautumatonta eloa, vei vouti heti runsaamman puolen, jäännös oli siemeneksi säästettävä, syötäväksi ei jäänyt mitään. Vouti tuli silloin juuri tähän aikaan taikka jo heti Laurinmessun jälkeen, pani vain puimaan kuhilaat halmeelta, jyvät venheeseensä kannatti ja ilkkui sitten pois soutuessaan... Niiden määriä ei tiedä kukaan, lisääntyneet ovat verot joka vuosi ja viime aikoina tuhottomasti; voudit taitavat ottaa, minkä tahtovat, milloin milläkin nimellä... Monet niillä on ilveensä: rahassa ovat muka määrättyt verot otettaviksi, — mistä meillä salolla rahaa on, harva on killinkiä nähnytkään, sen vouti hyvin tietää. Mutta kun ei ole rahaa, niin ottaa hän tavarain ja panee sille minkä hinnan ilkeää, — ja punnita herra kyllä ilkeää, kun saa punnita talonpojan aitasta! Ei ole määrää millään! Jospa vielä oman osasi saisitkin maksetuksi, niin on muka muilta rästejä jäänyt, naapureilta, ja nekin pitää sinun silloin täyttää, jakokunnan täytyy muka vastata koko ruodun verosta! Ei sitä täytä kukaan, kun se noin ottamaan rupee, ja minkäs teet, — katsele vain, kun se talven varasi tyhjentää ja petäjän työntää perheen kouraan... Tämä oli se katkera muisto, joka kalvoi Tuomas-isännän sydäntä ja johon hänen ajatuksensa aina palasivat, mistä lienevätkin kiertämään lähteneet: raada, raada, muille raadat, itse nälkää näet! Vielähän siitä selviää metsän kontiostakin, kun panee karjalle hyvän paimenen, mutta verokarhusta et selviä millään. Kun sen joukko taloon saapuu, silloin on tullut tuho. Siksipä juuri isä-Tuomaan sydän nytkähti, aina kun hän näki poikansa, jolla kuulo oli tarkempi, työstään kuuntelemaan jäävän. Sillä jos ahon rinteeltä, kylänpolulta, askeleita kuului, niin silloin sen tiesi, että vieras on tulossa. Ja harvoin oli vieras tervetullut Karmalaan, sillä tavallisestipa se oli joku kantomies, jos ei itse Hollolan vouti, niin joku hänen rästimiehiään, taikka papin kymmenysten perijä tai tuomarinkappain kantaja, — aina se kavensi talon laihoja varoja. Mutta taas pysähtyi poika-Tuomas kuuntelemaan, nyt ihan pystyyn kohoten ohran keskestä. Hänen korvansa eivät olleet valehdelleet

äskien, askeleita oli kaikunut kankaalta, vaikka ne sitten pehmeämmällä maalla olivat vaimenneet. Nyt ne kopahtivat jo aivan läheltä kivikkoahon rinteeltä, isäkin sen jo ojentautuessaan kuuli.

— Tuntuu olevan tulijoita kaksi, virkkoi poika-Tuomas, tarkaten lähenevää töminää.

— Kun olisi saatu yksikin riihi puiduksi, niin olisi siemenviljan vaikka korpeen kätkenyt, huohti isä masentuneena. — Nyt taas pahimmoilleen tulivat, kyllä ne nyt taas kylällä odottavat, kunnes koko halme on leikattu ja puitu.

— Mutta jospa eivät olekaan tulijat vouteja?

— Ketäpä ne olisivat. Mutta tuli ketä tahansa, me pysymme työssämme.

Niin virkkaen painautui isä taas syvälle ohransa kimppuun, ikäänkuin piiloutuakseen vihatuilta vainoojiltaan. Ja poika painautui sinne myöskin. He eivät olleet kuulevinaankaan, kuinka askeleet lähenivät, kopisivat kivikossa lähteen kohdalla ja jo pysähtyivät aidan kupeelle, — eivät päättään kohottaneet, eivät taakseen katsoneet. Mutta apeina he ajattelivat: siinä se on nyt taas ryöstäjä ääressä.

Jo kuului vieras tervehtivän ... ei se ollut Hollolan voudin ääni, sen isä-Tuomas heti tunsu. Vieras oli kai joku hänen renkejään. Murahdettuaan lyhyen "jumal-antakoon" jatkoi hän edelleen työtään. Vieraita oli kaksi, sen hän kuitenkin jo ennätti huomata, herroja olivat, tasalaattainen sulkahattu oli ainakin toisella päässään ja hartioillaan väljä herrasviitta. Pian jo vieraista toinen kysyi:

— Onko teistä kumpikaan Karmalan isäntä?

Hyytymään tuntuivat veret käyvän isä-Tuomaassa, sillä hän arvasi, että nyt se alkaa se ruunun miehen asia. Alakuloisena kohottausi hän työstään ja iski sirppinsä lyhteeseen, kääntyen hidastelevin liikkein veräjälle päin. Poika-Tuomas se vain edelleen leikkasi, mutta tyytymättömänä luimisteli hänkin kulmainsa alta vieraita, joiden hän odotti jo tuossa paikassa rupeavan jakelemaan talonväelle niitä tylyjä käskyjään, jotka hänkin jo hyvin tunsu voutien entisiltä matkoilta, — kahdesti vuodessahan ne vähintään vieraiksi saapuivat. Mutta mikä ihme ... eipä ollutkaan niillä nyt vanhoja tapojansa! Mahtoivat olla uusia miehiä, sillä varsin sävyisästihän se väljäviittainen puhui:

— Miten kasvavat halmeet nyt Sysikorvessa, tuleeko viljaa tarpeeksi talven varalta?

Ei ymmärtänyt kumaraniskainen isäntäkään sitä puhetta. Hän katseli ylen epäilevästi vieraita, miettien, mikä heillä lienee nyt oikein mielessä, eikä hän vastannut mitään. Mutta vieraista taas toinen jatkoi:

— Tässäkö sinulla on viljasi kaikki?

Jo luuli Tuomas asian ymmärtävänsä. Hän vastasi kuivasti:

— Tietänette, paljonko talonpojille viime vuonna siemenviljaa jäi!

Veräjään nojautuva mies näytti sen tietävän ja virkkoi:

— Halla vei viime vuoden sadon.

— Ja vouti vei loput, vastasi Tuomas terävästi. — Minkä jättäneet nytkään!

Mutta vieras veräjältä puhui sävyisästi:

— Niin, rajusti ovat kuulemma voudit viime vuosina talonpojilta veroja raastaneet, siitä on monesta paikasta valitettu. Mutta nyt ei saa vouti enää liikoja ottaa...

Suu auki kuuntelivat sekä isä että poika sitä puhetta, liikahtamatta, hölmistyneinä. He eivät ymmärtäneet mitään, ja vasta kotvasen kuluttua sai isä hämmästyneenä kysyneeksi:

— Ettekö te olekaan sitten maarahain ottajia?

Veräjän luona seisova mies pudisteli päätään, eivätkä pellolla olijat huomanneet epäilevää värähdystä hänen äänessään, kun hän vastasi:

— Emme, me emme mitään veroja ota, me vain otamme selkoa siitä, mistä voudit ovat liikoja perineet.

Se oli isä-Tuomaasta niin ihana sanoma, että hänen oli sitä vaikea todeksi uskoa. Ja vielä hän vieraitaan epäilikin, kysyessään:

— Keitä te sitten olette?

— Me ollaan tarkastusmiehiä... Vähän pyörähteli leuka viittaniekalla nyt hänen puhuessaan, hänen tuntui olevan hiukan hankala tuohon äkkikysymykseen vastata. — Niin, minä olen hauptmanni, neuvoston Ruotsista lähettämä, tämä toinen mies on apulaiseni. Hallitus on talonpoikain valitusten johdosta määrännyt ruunun veroja huojennettaviksi, ja me nyt tarkastamme voutien jälkiä. — Ja ikäänkuin vielä puhettaan varmentaakseen vetäisi hän laukustaan pitkän pergamentin, jossa oli paljon kirjoitusta. — Tässä näette ruunun sinetin...

Tuomas katseli kuin lehmä konttia tuota juhlallista kapinetta, josta hän ei mitään ymmärtänyt. Mutta hän tunsu taas verensä sulavan, ja hän rupesi verkalleen uskomaan, että mahtaa sitä olla vielä talonpojallekin sentään oikeutta ja armoa. Ja viittaniekka virkkoi rohkaisevana:

— Tule nyt taloon selvittämään, minkä olet veroja maksanut, ja me sinulle selitämme, minkä verran näistä puolin maksat, — enempää ei saa vouti enää periä.

— Niin, käykää taloksi! — Se oli kaikki kuin kaunista unennäköä Tuomaasta. Vieraiden puheet soivat kuin sovittava kanteleen soitto hänen kiusautuneeseen mieleensä, ja sitä myöten kuin hänessä epäily uskoksi muuttui, kirkastuivat nyt kerrankin hänen syväjuovaiset, kovettuneet kasvonsa. Hän tiesi, että valituksia veroista ja voutien elämöimisestä oli taas viime talvena tehty piispalle ja hallitukselle Pääjanteen talonpoikainkin puolesta, — ne ovat siis tehonneet ... onpa se toki herrallakin herra, turvattomallakin Jumala!

Siitä päivästä tuli rattoisa lepopäivä Karmalan muuten ilottomaan tupaan. Viisivanteisen olutkipon sai emäntä täyttää kerran toisensa perästä ja pöytään sai hän kantaa parasta, mitä aitassa oli, vieläpä pistettiin lahjatkin matkamiesten laukkuihin. Ja iloisena teki tuo muuten raskasmielinen emäntä työtä käskettyä, häneltäkin näkyi nyt kerran luonto vähän lauhkeammaksi sulaneen. Ei tiennyt isäntä, että tuo luvattu verohelpotus ei ollut sitä keventymistä aiheuttanut, eikä aavistanut, ettei hänen emäntänsä uskonut vieraittensa olevan ihan niitä, joiksi he itsensä sanoivat. Toinen vieraista oli vain ometan ovella salaa emännän kouraan pistänyt pienen tuohikäärön ja suihkaissut hänen korvaansa lyhyet terveiset, ja niistä se oli ilo nyt tullut umpimielisen naisen raskaaseen katseeseen, niiden palkaksi hän nyt piirakkaat paistoi ja vieraille vierrettä kanto.

Paisteista oli sen päivän jälkeen, vielä vieraitten lähdettyäkin, elämä Karmalan hiljaisella törmällä. Raudanrohkea oli juron isännän runneltu mieli, hän raatoi nyt iloisesti ahonlaidassa ja yksin poika-Tuomaankin innoton katse oli saanut oudon kiillon. Ja vaikka norosta nouseva halla taas eräänä yönä vei melkein puhtaaksi vielä vihantana olevan ohran halmeen alasyrjästä, niin eipä masentunut karmalaisten mieli siitäkään, — ainahan sen hallan saa asettumaan, kun kerran voudin suuhun on kuolaimet löydetty. Ja sellaiset Tuomas-isällä nyt oli povellaan; ruunun vieraat olivat lähtiessään hänelle antaneet kirjan, jota on voudinkin toteltava... Ei uskonut naapurin isäntä, Suopellon Sipi, silmiään, kun hän nyt eräänä päivänä Karmalaan tuli ja näki siellä vilkkaat miehet, jotka puheliaina vastaan astuivat. Hän oli huolet mielessään tullut puhumaan siitä taloudellisesta hädästä, johon tuo viimeinen halla taas oli koko seutukunnan painanut, tullut neuvottelemaan, että vieläköhän olisi lähdettävä syyspyyntiin kalajärville, sillä hän ei ymmärtänyt, miten nyt muuten talven yli päästään. Mutta siitä hädästä ei Karmalan Tuomas tiennyt mitään, reippaana hän naapuriaan rohkaisi, kertoen hänelle vieraittensa käynnistä ja veronhuojennuksesta.

— Ihmeellisiä taikureita ne vieraat ovat olleet! tuumaili Suopelto, nähdessään emännänkin nyt entistä ketterämpänä sillalla liikkuvan. Mutta hän ei ruotumiehenä tahtonut paljastaa tietämättömyyttään eikä ruvennut senvuoksi epäilemäänkään. Mutta Tuomas pirteänä tiukkasi:

— Mitä taikureita, oikeahan heillä oli asia, onhan se toki vielä maassa hallitus! —

Viikkokausi, toista, niin rohkealla mielellä Karmalassa työtä tehtiin, leikattiin vikaantunut vilja ja ehdettiin terveinä säilyneistä jo ensimmäiset aumat riiheen. Paljoahan siitä ei tullut puhdasta viljaa, mutta tulipa aina jotakin viluttuneen jatkoksi. Sen parhaiten säilyneen riihen olivat Tuomaat nyt eräänä aamuyönä puineet, ja poika ajoi juuri halmeelta uusia kuhilaita riiheen kuivumaan, silleikaa kuin isä tuon edellisen kalliin sadon säkkiin mätti, kannettavaksi jauhinkiville, jotta jo illaksi valmistuisi makea uudispuuro, — pitkään olikin näet kalaruoilla eletty. Silloin pysähtyy poika-Tuomas yhtäkkiä kuormansa ääreen riihen kupeelle ja huudahtaa:

— Voudin venhe lasi rantaan!

— Kenen, kyseli epäilevästi isä, joka juuri lyhteitä kuivamaan ahtoi.

— Hollolan voudin, suuri joukko miehiä jo törmälle nousee.

Isäkin ehti sitä ulos katsomaan. Tuttua väkeä! Aseelliset miehet, sulkaniekkahatuissa, astuivat törmälle ja läksivät suoraan suuntautumaan riiheen päin, josta savun nousevan näkivät. Mutta Tuomaspa ei hätääntynyt.

— Nytpä tulkoot, virkkoi hän. — Nytpä tiedämme, minkä verran heille veroa annamme, eivät jyvääkään saa enempää.

Ja jäykkäniskaisena seisoi hän riihensä ovella, kun vouti kohti astui ja tapansa mukaan ärjymään kävi:

— Riisu väleen hevosesi valjaista, me sitä tarvitsemme.

— Vai hevosia te nyt olette tulleet ottamaan, vastasi Tuomas melkein pilkallisesti, muistaen, että siinä kalliissa kirjassa, jota hän povellaan kätki, kiellettiin vouteja talonpojilta ilmaisia kyytejäkin vaatimasta.

— Niitä tarvitaan, kun tästä käymme toisissa kylissä, mörähti vouti. — Välemmin, meillä on kiire. Hä, etkö ymmärrä, nyt on syysveron kanto, sen tiennet.

Mutta Tuomas ei pitänyt kiirettä, verkalleen hän vastasi:

— Jahka tästä nyt katsotaan, mitä teillä on oikeus ottaa, mitä ei.

— Meilläkö oikeus ottaa...?

— Niin, se vanha raasto on nyt lopussa, jo se täällä tiedetään, älä yritäkään meitä säilyttää. — Niin puheli Tuomas voitonvarmana, ja voudinrengille, joka oli ruvennut hevosta kuorman edestä päästelemään, hän tiukemmin virkkoi: — Älä koske siihen hevoseen, ne eivät enää olekaan teidän retusteltavinanne!

— Hä, eivätkö ole...!

Julmistuneena astui vouti, joka ei ollut tottunut talonpoikain vastaväitteitä suvaitsemaan, hevosen luo, repäisi luokin längistä ja viskasi rengilleen ohjakset, isännälle ärjähtäen:

— Niskoitlemaanko käyt, hölmö, vai mitä viisastelet!

Mutta Tuomas ei säikähtänyt, hän virkahti pojalleen:

— Älä hellitä suitsista, Tuomas. Ja sinä vouti, liiku siivommin! Luulet meitä hölmöiksi, jotka emme tiedä, että korkea ruunu on jo sinun elämöimisellesi rajan pannut. Sen maksamme, mikä teille tulee, mutta emme kahmaloakaan enempää kuin kulttikirjassa sanotaan.

Vouti katseli melkein ällistyneenä talonpoikaa:

— Missä kirjassa?

— Tässä! — Tuomas kaivoi nyt poveltaan "tarkastajilta" saamansa kuitin ja näytti sitä ylpeästi kiukuissaan ärhentävälle voudille. Mutta tämä tempasi pergamenttipalan talonpojan kädestä, ilkkui ilkeästi sen paloiksi repäistessään ja karjaisi nyt täydeltä kurkulta:

— Siinä kuittisi — kulkurien kujeita! Suori aitalle kaivamaan esiin jyväsi ja voisi, mutta niskoitlemisestasi saatkin nyt maksaa kaksinkertaisen veron, jotta vastakin muistat, mitä meillä on oikeus ottaa. — Ja rengeilleen hän virkkoi: — Siinähän on täysi jyväsäkki, kantakaa se venheeseen. Ja nyt eteenpäin!

Mutta Tuomaskin oli jo tulistunut. Hän ei nyt niinkään hevillä särkenyt sitä hyvää uskoa, joka kerta oli hänet läpeensä lämmittänyt, hän piti siitä kiinni kuin hengestään, luullen voudin vain vanhoilta muistoiltaan ärjyvän. Kuumeentapaisesti karahti hän kaksin kourin kalliiseen säkkiinsä, jossa oli perheen ensimmäinen uudisvilja, sen ainoa puhdas leipä, ja huusi vihan vaahto huulillaan:

— Sitä säkkiä ei liikuteta. Revit ruununmiesten verokuitin, siitä vielä vastaat, mutta kaksia veroja et kisko sittenkään enää tästä talosta, niinkuin ennen, siitä minä...

Mutta keskenpä katkesi isä-Tuomaan lause. Vimmastunut vouti oli antanut viittauksen rengeilleen, nämä tarttuivat sähisevän talonpojan hartioihin, väänsivät hänet tantereeseen ja kävivät ratsuruoskillaan selkään peittoamaan vanhaa miestä, niin että pölysi ruumeninen riihimekko. Ja sillä välin pauhasi kiukustunut veronkantaja:

— Irti minä pölytän uppiniskaisuuden teistä Hämeen härkäpäisistä talonpojista. Siinä tunnet nyt luissasi, mitä myöten minulla on valta veroja ottaa! Iskekää kovemmin, ja jos vielä kerran murahtaa moukka, niin ruumeniksi survokaa sen luut! — Ja nyt aitalle nahkoja ja haukia hakemaan ja mitan täytytulla täyteen!

Siinä makasi tantereella tyrmistyneenä kumaraniskainen isäntä, kun voudin heitukat, häntä vielä viimeisen kerran suomaistuaan, kävivät hänen viljasäkkiään venheelleen kantamaan. Hän ei enää

mukissut, hän katseli vain tylsästi, kun toiset asemiehet hänen aitalleen astuivat ja sieltä itse kävivät talon vähiä säästövaroja veroikseen mittaamaan ja ilkkuen kaikki orret tyhjiksi työnsivät. Mutta kävellessään kihelmöivin hartioin sitä raastoa äärestä katsomaan, oli hänellä vain yksi tunne: hän tahtoi hakea kirveensä ja sillä iskeä, halkoa, teurastaa... Hänen sydämeensä kovettui kauhea viha, joka sieltä tappoi kaikki muut tunteet, työn innon, talonvastuun, kotihalmeen rakkauden, kaikki. Ja kun ilkkuvat verottajat vihdoin, aitan tyhjennettyään ja vielä pirtistä kuormansa kukkuraksi talon kattilan kannettuaan, poistuivat Karmalan pihalta, vieden voudin ratsuksi talon ainoan hevosen, silloin seisoi Tuomas tyhjän aittansa edustalla, puiden vaahdossa-suin kahta nyrkkiään, ja hänen silmissään paloi silloin outo lieska, joka jo poika-Tuomastakin peloitti.

— Ne pieksivät minut omalla pihallani, — niin puhui hän harvukseen, — se löyly ei minusta enää lähde!

Eikä se uusi lieska kyrmynskaisen Tuomaan silmästä enää sammunutkaan. Hänen raskas luontonsa oli nyt heilahtanut saranoiltaan pois, eikä hän tahtomallakaan sitä enää tasapainoon saanut. Monta kertaa hän tapasi nyt tämän päivän jälkeen itsensä työnsä äärestä joutilaana seisomasta ja uhman mietteitä hautomasta, — hän, joka ei ennen koskaan sallinut poikainsakaan työn keskestä miettimään jäädä! Ja kun Suopellon Sipi ja muut miehet, joilta vouti niinikään taas armottomasti oli veroja ryöstänyt, hänelle kertoivat, että nuo veronhelpottajat olivat todella olleetkin kujeilevia teinejä, jotka jostakin aatelitalosta olivat saaneet vaateapuna vanhan ritariviitan ja sulkahatun ja jotka talonpoikain mieliksi olivat syrjäkylillä monessa paikassa sen saman juttunsa jutelleet, niin ei hän heitä ollenkaan uskonut. Hän piti siitä asiasta oman päänsä eikä siitä ensinkään keskustelemaan antautunut. Mutta kun miesten kesken muuten väiteltiin liioista veroista, jotka Turun itara linnanhera Hannu Kröpin oli moninkertaisiksi nostanut, ja joita vouti vielä tunnottomasti lisäili, niin silloin ei Karmalan Tuomaskaan enää niinkuin ennen tuppisuuna miesten piirissä istunut, vaan laski kiihkeänä ilmoille koko patoutuneen katkeruutensa ja puhui harvukseen, mutta voimakkaasti:

— Mikä tulee tästä lopuksi? Pusket kivikkoahoa koko miehuutesi voimalla, raadat kuin henkesi kaupalla kesät ja talvet ja tappelet hallan ja kontion kanssa. Mutta sittenkin: tyhjä on aittasi, syö perheinesi petäjätä, vouti vie kaikki! Kenelle raadat, kenen puolesta pusket!

Ja kylän miehet myönsivät hänen ilmeisiä tosia vaikeroivan. Jo nyt syksystä olivat petäjähuhmaret käynnissä kaikissa taloissa, eikä kukaan tiennyt, miten talven yli päästään. Tuskamielellä säesti Suopellon Sipikin Tuomaan valitusta, virkkaen:

— Kuolema on edessä täällä rintamailla, nälkä tuo taudit mukanaan, ruttokin on ruvennut taas liikkumaan. Mutta minkäs teet? Valitat, ei sinua kukaan kuuntele, väistät verottajaa, se perii verosi toisilta, ja kaikilla on sama hätä! Ei ole armoa missään...

Tällainen oli mieliala hallaöiden ja voudinretkien jälkeen pitkin koko Hämeen pohjoisen rintamaan asutusta. Eivätpä tienneet ne nuoret teinit, jotka kujeillessaan olivat sydänmaan talonpojille väläyttelleet toiveita veronhelpotuksesta, kuinka äärettömän tulenarkaakaan kohtaan he olivat koskeneet, eivät tienneet, minkä pohjattoman pettymyksen he olivat korven raatajain rintoihin ajaneet, kun nämä taas havaitsivat perättömiksi tuon kauniin unelman. Eivätkä he tienneet, että se kipuna, jonka he vallattomuuksissaan olivat epätoivoisiin mieliin heittäneet, sinne jäikin kytämään ja että sillä kipunalla oli ääretön syyttymisvoima ja syyttämiskyky. —

Karmalan tuvassa oli toivottu, että kun Lauri palaa pitkältä pyyntimatkaltaan, niin hän tuo taas niinkuin viime syksynä sieltä erämailta runsaan elämisen avun, jonka varassa toki talvi kestetään, — isä-Tuomaskin sitä miltei häveten ajatteli. Lauri palasikin eristä jo pikemmin kuin oli odotettukaan huolten painamaan kotiinsa, mutta laiha oli tällä kertaa hänen laukkunsa, eikä kuulunut nyt saaliita saloonkaan kasatun. Eikä hän palannut erämaista yksin. Enni ja Vilppu astuivat hänen perässään Karmalan veräjältä pihalle, astuivat vakavina, harvapuheisina, kuin surun murtamina vanhuksina. Poissa oli veitikka-hymy nuoren Ennin pehmeiltä tytönkasvoilta ja tuvan penkille ehdittyään hän ilmi itkuun herahti. Poissa olivat veret Vilpunken poskilta ja hilpeys vilkkaasta silmästä. Ääneti hän nyt jousensa naulaan ripusti ja oven suuhun istui, päättään kumarassa kiikuttaen. Ja kun talonväki kysymään kävi, miksi he olivat saunansa jättäneet, vastasi hän vain enempää selittämättä:

— Savolaiset polttivat saunan!

Kotiväen oli senvuoksi ensiksi tulokkaille omat masentavat kuulumisensa kerrottava. Ääneti, neuvottomina istuivat erämiehet, kuullessaan, miten huutava hätä täälläkin oli joka talon ovella. Mutta kun puolenpäivän tienoissa Suopellon vanhukset saapuivat Karmalaan eräuutisia kuulemaan ja ryhtyivät kyselemään tarkempia tietoja siitä savolaisten käynnistä, silloin hypähti äkkiä Vilppu suoraksi rahiltaan, astui Ennin luo ja virkkoi:

— Ei ole minulla nyt mielen rauhaa jäädä tänne tupaan loikomaan, köyhyys on täällä ja suru niinkuin

meilläkin. Soudan jo heti Päijänteen yli Jämsän joelle, entisille asuintiloilleni, katsomaan, olisiko siellä elämisestä parempaa tietoa. Jää sinä tänne, täältä sinut haen!

Hän pyysi isännältä pikkuvenheen lainaksi ja läksi niin enemmittä puheitta yksin soutamaan syksyiselle selälle. Yksin jäi Enni törmälle poistuvaa venhettä katsomaan, ja kun se oli huvennut saarten taa, notkahti hän sateiselle törmälle istumaan, ja taas sulivat itkuun turvonneet silmät.

Mutta sisällä tuvassa tiedusteli Suopellon Sipi sillä välin yhä tiukemmin Laurilta noita erämaan kuulumisia, savolaisten vierailua, korven kahakkaa, — kaikki näet arvasivat siellä taas kahakan tapahtuneen. Ja kotvasen kuluttua kävikin Lauri kertomaan:

— Iloisina elivät vielä Tuiran väet siellä piilopirtissään Kihoskosken poimukassa, kun meitä neljä pyyntimestä sinne saapui; sitä iloisempana meitä Ennikin tervehti, kun me hänelle lehmän toimme. Sen tarpeessa hän juuri olikin, kun oli kevätkesällä lapsen saanut...

— Lapsen, missä se nyt on? kysyivät uteliaina kuuntelijat.

— Kuollut on, kolmikuisena... Siitä pojastaanhan niillä silloin iso oli ilo, siitä nyt suru on suuri. Onni tuntui tuvassa asuvan. Tuiralla oli hyvät pyyntimaat ja lohivedet siinä ihan pirttinsä äärellä, sievoisen kaskenkin hän oli sinne kaatanut, ei ollut hätää mitään. Ja joukolla me nyt siellä eränpyynnissä kuljettiin, runsaasti saalista joka päivä tuotiin tupaan.

— Ettekä savolaisista tienneet mitään?

— Emme mitään, aina siihen asti, kun tässä viime viikolla eräänä päivänä arvasimme vieraan maillemme tulleen. Koirat tapasivat kontion siellä Perkuvaaran kaltaalla, ja viiden miehen voimalla painuimme kauas salolle metsän kuningasta ajamaan. Iltaan asti ajoimme, — silloin iski Ilvesmäen nuoli sen lapaan, ja keihällä me siihen noroon vihdoin karhun kellistimme. Siinä olivat silloin koiratkin kaikki ääressä, Vilpun Halli vain oli poissa. Arvelimme kontion kápälällä sen runnelleen, mutta jo silloin Vilppu vainusi pahaa, siksi taitavaksi hän toverinsa tunsii... Saaliin nyljettyämme läksimme illan suussa astumaan kotiin päin, yöpyäksemme ylemmälle kankaalle muutaman lahden perukkaan. Mutta juuri kun siihen kankaalle saavuimme, niin siinä olikin sammalaukealla Halli — vainajana. Ei ollut sitä surmannut kontion kápälä, nuolen sen rinnasta löysimme.

— Vainolaisen arvasitte ääressä olevan?

— Johan sen tiesimmekin, savolaisen oli nuoli. Yö oli jo käsissä silloin, ja väsyneet olivat miehet, mutta ei malttanut Vilppu siihen enää yöksi jäädä, kotiinsa, pirtilleen, piti hänen viipymättä päästä. Läpi pimeään korven, poikki märkien soiden siitä yötä myöten painuttiin Kihoskoskelle päin... Hidasta oli astua pimeää metsää, aamu jo idästä sarasti, kun vihdoin kosken kohinan kuulimme. Mutta lounaasta kajasti samalla toinen valo ... siellä paloi Tuiran pirtti.

— Vainolainen oli sinne jo ehtinyt?

— Meitä hän lienee syrjästä väijynyt ja meidän jälkiämme sitten Kihoskoskelle kulkenut, kaiketi saaliita ryöstämään. Ne ryösti ja pirtin poltti.

— Entä Enni — hän oli kai kotosalla?

— Lehmää kuuluu olleen juuri savulla lypsämässä, kun kuuli pirtiltä outoja ääniä. Siihen oli kiulunsa heittänyt ja pirtille katsomaan juossut, — lapsi näet siellä vasussaan nukkui... Mutta ovella oli vastassa outoja miehiä, ne olivat ilkkuen käsiksi käyneet avuttomaan naiseen... Mukaansa lienevät aikoneet hänet ryöstää, koska jo rantaan päin, kosken alle, Vilpun venheen luo, olivat häntä lähteneet raastamaan. Ennin oli siinä täytynyt nähdä, kuinka vainon mies lehmätulelta toi palavan kekäleen ja sen pirttiin viskasi, missä lapsi äitiään itki ... nähdä, miten tuprahti tuleen tupa...

— Siihen lapsen polttivat, katalat! No nyt sen jo ymmärtää Ennin surun!

Itkuun oli jo herahtanut Suopellon Leena ja kostea oli silmä yksin Karmalan kylmämielisen emännänkin, kun hän tuvasta ulos hiipi törmälle, paljon kärsinyttä lastaan lohduttamaan. Vihaa liekehtivät miesten silmät, ja kumealla äänellä kyseli jo isä-Tuomaskin:

— Miten pelastui Enni petojen kynsistä, etteivät häntäkin tappaneet?

— Sitä ei Enni-raukka itsekään tiedä, tainnoksiin oli hän raastajainsa käsiin vaipunut, tapellessaan hurjasti päästäkseen lastaan pelastamaan. Lienevätkö puristajat hänen tukehtuneen luulleet vai säikähtäneetkö lienevät jotakin risahdusta metsästä, en tiedä. Tuntuu vain siltä, kuin olisivat kiireellä paenneet pillomuspaikaltaan, koska eivät enää venheelle asti malttaneet mennä, vaan jalan läksivät saaliineen salolle luikkimaan.

— Talo paloi siis vielä, kun te kotiin ehditte, kyseli Sipi, — vainolaiset olivat kai vasta lähteneet?

— Pohjiaan myöten se oli jo palanut, raunioissa vielä liekehti lieska. Valittavana voihki Vilpun rinta, kun hän niitä palavia raunioita kaiveli ja Enniä nimeltään huusi, niin että raikui synkkä korpi. Sinne vuoteelleen hän näet luuli vaimonsakin palaneen. Mutta hetken perästä kuului hiljainen valitus rannasta, — sieltä me Ennin löysimme, silloin vasta hän tainnoksistaan virkosi ja samalla lastaan huutamaan kävi... Ne olivat kirmakat ne huudot siinä kyteväen hiiloksen partaalla, jota nyt molemmat vanhemmat sauvoilla kaivoivat, hakien palanutta lastaan ... vieläkin ne äänet sisuani vihloivat. Tekipä mieleemme huutaa meidänkin, sivullisten, miehisten miesten...

— Mutta ettekö lähteneet vainolaisten jäljille, kysyi kärsimätönnä Sipi, joka henkeään pidellen oli Laurin tarinaa kuunnellut. — Eihän ne olleet kovin kauas voineet ehtiä.

— Lähdimme tietysti, sepä olikin ensi työmme. Hurjana Vilppukin yhtäkkiä hiiloksen äärestä hyppäsi ja kosta karjumaan kävi. Ennille teimme rotkoon taljoista vuoteen, sinne hänelle eväät jätimme ja itse lähdimme soutamaan, yön valvoneet miehet. Arvailimme näet savolaisten majailevan sen lahden seutuvilla, jonka viereisellä kankaalla olivat Hallin ampuneet. Siellä olikin heidän yötulensa; mutta aamu oli sinne joutuessamme jo pitkälle ehtinyt, pystyssä olivat siellä miehet — heitä oli kolme miestä ja yksi poikanen —, he näkivät jo kaukaa meidän tulomme ja kerkesivät muuatta saarta kiertäen pakosalle soutamaan.

— Mutta saavutitte kai katalat? uteli Sipi.

— Yksihankainen oli Vilpun haapio, edeltä ehtivät savolaiset suurelle selälle. Mutta sen yli mekin heidän vanavedessään viiletimme. Väsyneet olivat nukkumattomat miehet, vuorotellen siinä venheen pohjalla vähän unta otettiin, mutta aina oli veres mies airoissa, toinen perässä, emmekä me vainolaisia näkyvistämme päästäneet, vaikka he koettivat meitä eksytelläkin selän takaisiin salmivesiin. Ja kun he vihdoin itäiseen mantereeseen laskivat, niin sinne laskettiin mekin... Menoa oli se edellisen päivän karhunajo, mutta vielä hurjempi metsänajo siinä nyt alkoi ... koirat edellä, miehet perässä, emmekä me otusta kuuluvistamme päästäneet. Savolaiset painuivat suoraan kotikyliään kohden, mutta sitä me emme säikkyneet, perästä vain laskimme yli soiden ja kankaiden. Henkensä edestä he pakenivat, sen he kyllä tiesivät, mutta koston sisu ajoi taas meitä...

— Seurasitteko heitä aina kylään asti?

— Sinne asti, — se savolaisten metsäkylä ei olekaan kuin vajaan päivämatkan päässä meidän kalajärviltä. Iltamyöhällä aukenivat maat ja vilahti taloja järven rannalta, jossa myrskytuuli ulvoi. Huutaen pakenijat sinne kyläänsä karkasivat, herättääkseen nukkuvat eläjät, ja liikkumaan siellä rupesi törmä, kun me vaaran rinnettä alaspäin laskeusimme. Säpsähdimme silloin, että jokohan mertaan juostiin, pysähdyimme hetkiseksi halmeiden taa. Mutta yli ohransängen viiletti Vilppu, enkä minäkään häntä yksin jättänyt. Akkoja siellä juoksi avokintuin tuulessa, hulmuavin hurstein, hiukset hajallaan ... tuvistaan pakenivat miehetkin, me vain jäljestä kylän keskelle asti...

— Ja tappeluko syntyi vihdoin?

— Ei ollut aikaa tappeluun, keihäsjoukko jo rannalta meitä kohti kulki, ja ylen uupuneet olivat meidän miehet. Mutta nuotiot me tehtiin savolaisten taloista, ja kun taas vaaran laelle palasimme, niin näimme, että korkealle puhalsi siellä syysmyrsky loimuavia liekkejä...

— Eivätkä joutaneet savolaiset teitä enää ahdistelemaan?

— Ei heitä kuulunut. Pimeäksi oli jo käynyt yö, ja tuokion saloa takaisinpäin tarvottuamme retkahdimme me muutamaan ryteikköön huohtamaan ... ja nukuimmekin aamuyöhön asti. Emme tienneet, lienevätkö viholliset meitä yöllä hakeneet. Mutta venheemme me seuraavana iltana löysimme siitä, mihin olimme sen jättäneet, ja soudimme sillä Kihoskosken rannalta Enniä hakemaan. Siellä se yhä itki, eikä ole sen jälkeenkään paljoa itkemästä laannut.

Kauan vallitsi äänettömyys Karmalan tuvassa, kun Lauri oli kertomuksensa lopettanut. Ensimmäisenä sen katkaisi Tuomas-isäntä, joka verkalleen virkkoi:

— Ei ole elämisestä sielläkään takamailla. Johan se on koettu. Olen tässä epätoivossani tänä syksynä sitäkin miettinyt, olisiko jättää autioksi talo ja kaataa kaski niin kauas saloon, ettei sinne vouti osaisi. Mutta surkeus näkyvä on sielläkin, ei armoa missään!

— Ei armoa missään, toisteli Suopellon Sipikin. — Kovassa on korven leipä! Täällä halla ja vouti, siellä verikoura savolainen. Mistä lopulta elät?

Pystyyyn karahti silloin Karmalan ankara isäntä. Hän oli ikäänkuin saanut uuden puhdin siitä päivästä

asti, jolloin hänet vouti pieksätti, usein hänellä sen jälkeen loiskahti loukattu luonto, ja nytkin hän melkein karjaisi:

— Sitä on meidän hallitusherroilta kysyttävä! Onhan se esivalta maassa, kysytään siltä, pitääkö meidän kuolla nälkään vaiko toisemme salolla tappaa? Sama on surkeus joka talossa. Eikö miehiä saada liikkeelle sitä kysymään?

Mutta Suopelto ei kohonnut kumarasta asennostaan; siitä polviensa välistä hän vain vastasi:

— Niin esivallaltako? On siltä kysytty ennenkin, on valitettu äskenkin, — mikä on ollut apu? Missä lienee koko esivalta enää... Kysytään vain, kysytään kerran vielä, mutta kylmäksi taitaa se meille jäädä.

Kylmää tuntui huokuvan aukinaisesta juoksulautaikkunasta tupaankin, jossa masentuneiden miesten keskustelu vähitellen talttui ja vaimeni. Ulkoa, tihkuvasta syysateesta, saatteli emäntä sisään tyttärensä, joka yhä itki poltettua lastaan ja särjettyä onneaan, vaikka lapselta vielä itsekin näytti, — saatteli hänet vuoteelle ja siihen loimella pehmoisesti peitti. Ääneti hän äänettömässä tuvassa liikkui, sulki juoksulaudan, puhalsi tulen hiilokseen, sytytti päreen ja viritti liedelle valkean. Ja hahlaimesta riippuvaan perhepataan kaatoi hän tuohisesta jauhoja, joihin oli sekoitettu puoleksi hallan imellyttämää eloa, toiseksi jauhettua petäjänkuorta.

VIII. KAUKAISTEN KUOHUJEN LAINE.

Oli kekrin aatto. Jo aamusta päivin oli Enni lämmittänyt saunan Karmalan rannassa, hautonut vastat ja lyönyt löylyn, ja hän sulki nyt sievästi saunan oven ja sipsutti hiljaisin askelin törmälle. Henkiä ei saanut häiritä, kun ne saapuvat kekrisaunaan kotoiselle kyllylle, niin oli ukko-vainaja aina opettanut, ja siksi Enni nyt vain varpaisillaan ja vähän arasti törmälle hiipi. Sillä talon vainajille oli se ensimmäinen löyly nyt lyöty, heille oli haudottu uudet vastat ja levitetty lauteille puhtaat oljet, — se oli tapa vanha ja varma vainajain päivänä.

Törmälle pysähtyi nuori nainen tuokioksi, loi kaipaavan katseen sumuiselle selälle, — sinne hän silmäillä muisti sekä selvällä että sumulla. Mutta ei näkynyt venhettä lahdelle soutavan, poissa viipyi aina se kaivattu alus.

Tyhjänä oli juhlaaksi puhdistettu talo, kun hän sinne ehti, ja Enni astui suoraan omettaan, jossa hän arvasi äidin elukoille kekrirehuihin vierrettä sekoittavan, että ne talven taudeilta säilyisivät. Sieltä kävelivät he yhdessä Mustanahon kalmistoon, äidillä tuohisessaan kauhallinen kalakeittoa, Ennillä tuopponen olutta, jota oli kesäisestä panoksesta tilkka kekriin säästetty. Ääneti he kulkivat, hiljaa laskivat kantamansa henkien eväät syksyn kosteille sammalille, ja hiljaa he myös rinnettä alaspäin laskeusivat, risuja rasauttelematta, kivikoissa kolajamatta.

Silloin olivat jo miehetkin työstään palanneet, ja Tuomas-isäntä puhui tuvassa työvaatteita riisuessaan:

— Taitaa olla jo eläväinkin aika saunaan mennä, vaikkei olekaan nyt juhla-aterioille kiirettä. Ennen oli kekrinä kystä pöydässä, niin että notkuivat laudat, — nyt on särjen tintti herkkuna ja rasvana kuorerokka.

— Ihme juttu, kun kaikkosivat riistatkin lehdosta, valitteli Lauri, joka erätönnä oli metsältä palannut. — Lienevätkö lentäneet linnutkin ruttoa pakoon, niin arveli ainakin Pilvenperän Aapo, jolta syöjäsurma eilen äidin vei.

— Monta niitä haudataan taas huomenna syöjän surmaamaa, syöjän tai nälän...

Näissä synkissä tarinoissa perhe käveli alas kekrisaunaan, jossa henkien arveltiin jo kyllältään kylpeneen. Siellä löi nyt isäntä itse vihaisen löylyn, ikäänkuin sillä harmejaan ja vaivojaan hautoakseen, — hädintuskin muu perhe sitä juhlahellettä kestikään lauteilla, jotka kuin pilvenä peitti kirmakka höyry.

Mutta juhlavastain vinkuessa lennähti yhtäkkiä saunan ovi auki, ja sieltä kuului sakean huurun keskeltä reipas ääni, joka huudahti.

— Ennätinpä hän kekrisaunaan, kun parhaani panin, — onko sijaa lauteilla soutaneen miehen?

Jo äänestä kaikki tulijan tunsivat, ja ilon huuto pääsi nyt taas kerran Enninkin umpinaisiksi

painuneilta huulilta. Se tulija oli Vilppu, ja taas oli veitikka verevä ja sula, ja hänestä tarttui pian rohkeampi mieli matalamietteisenä kylpevään talonväkeenkin. Kiirehtiessään löylyn makeaan lämpöön puhui hän nyt laupein ja rohkaisevin sanoin nuorikolleen, joka hänen kengänkautojaan availi:

— Nyt heitetään surut taas hoikemmille, Enni, nyt tästä alkaa taas elämä uusi. Pojan meiltä polttivat katalat, mutta Enni, syntyypä uusi. Ja vähät me metsäpirtistä enää välitämme, toiset pirtit tässä pian saataneen ja niissä sileä elämä, — kehno ikänsä köyhänä raatakoon!

— Joko sinulla ovat uudet tuvat tiedossa? kyseli Lauri, ystävänsä iloa ihmetellen.

— Tuvista ei tietoa ole, mutta elämän me silti ehommille urille nyt työnnämme, ja silloin kyllä tuvatkin löytyvät. Sellaiset ovat nyt viestit läntisistä pitäjistä. Siellä eivät aio talonpojat enää heittäytyä huolissaan huokaamaan eikä nälkään kuolemaan, eivät aio antaa enää voutien iltikseen nylkeä raatajan kettä, siellä ovat tuumat jo lukossa, että tästä viheliäisyydestä tehdään tiukka loppu. Kärsinevätkö tätä nykyistä kurjuutta enää Sysikorvenkaan miehet, kun kuulevat muiden paremmille päville pyrkivän, — sekin pian kuullaan.

— Minkähän aikovat niiden länsipitäjien miehet tehdä, kun tulee vouti veronottoon, ihmetteli edelleen Lauri. Mutta Vilppu vain suloisesti vihmoi vastallaan selkäänsä, vihelsi ja virkkoi:

— Tule huomenna kirkolle, siellä sen kuulla saat. Huomennahan on kaikkien kirkkopyhimysten päivä, tokihan sinne silloin rahvasta karttuu, otetaanpa siellä männikössä ne asiat puheeksi.

— Niin mitkä asiat? kysäisi jo isä-Tuomaskin, hiukan hellittäen vihaisesta vastoittamistyöstään.

— Ne, että ajetaanko voudit ja herrat hiiteen, vai annetaanko heidän edelleen kansaa kiskoa ja kiduttaa.

Ja siinä vitsottaessa pitkään suloisessa kekrikylässä kertoi Tuiran Vilppu nyt Karmalan väelle tarkempaan, mitä hän tällä kuukauden kestäneellä matkallaan oli kokenut ja kuullut. Köyhyys oli ollut sama Jämsänjoella kuin Sysikorvessa. Ei tarjoutunut siellä pakolaiselle sen onnellisempia elämänoloja. Mutta jo siellä vanhoissa naapureissaan liikkueksaan oli Vilppu tuntenut sitä uhkaavaa ja uhmaavaa humua, joka monessa pitäjässä nyt täytti kadon ja verottajain epätoivoisiksi ärsyttämäin talonpoikain mielet. Siellä oli jo hänelle kerrottu eräästä Huovi-Taavetiksi sanotusta Satakunnan miehestä, joka oli liikkunut myöskin pohjoisen Hämeen läntisissä pitäjissä ja kiusautuneilta talonpojilta kysynyt, aikoivatko he kauankin tätä kitumista kestää. Se Taavetti oli monet vuodet seurannut Eerikki Puke nimistä ritaria hänen miehensä Ruotsissa ja ollut hänen kanssaan mukana Ruotsin kansan vapaudentaistelussa sortavia herroja ja vieraita vouteja vastaan. Sieltä olivat talonpojat ajaneet herrat kypälämäkeen ja hankkineet itselleen siedettävät olot. Mutta kotipuoleensa palattuaan oli Taavetti nähnyt kotoisten talonpoikain samalla tavalla huokailevan verokuormain alla ja herrojen kynsissä, ja hän oli naapureilleen ihmetellyt, että kestättekö te sitä, mitä eivät Ruotsin rahvaat kärsi. Uuden toivon oli hän siten syyttänyt kiusautuneisiin mieliin, ja siitä oli sanoma lentänyt kylästä kylään ja pitäjistä pitäjään...

Sitä humua oli Tuiran Vilppukin kuullut ja kuulustellut; hänen mielensä oli herkkä syttymään, ja hän oli, liikkuva mies, lähtenyt kulkemaan sinne läntisempiin pitäjiin, Lempäälään ja Vesilahdelle asti, ja siellä oli hän Taavetin tavannutkin. Asiat oli puhuttu siellä miesten kesken pitkin ja poikki, ja palavana miehenä oli sieltä nyt Vilppu palannut. Huovi-Taavetin yksinkertainen neuvo oli se, että kansan pitäisi jo vihdoin itsensä nousta kysymään, mitä myöten oli annettava voutien ja aatelisherrain raastaa talonpoikain aittoja, nousta miehissä joka pitäjistä ja hiihtää talvikelillä niin kauas, kunnes vastaus löytyisi. Kansa oli siellä jo valmis nousemaan, sen oli Vilppu nähnyt, ja hän oli itse nyt kuljeskellut Hämeen itäisemmät pitäjät vieden niihin Taavetin viestit...

Hänen näitä kertoessaan Karmalan saunan lauteilla rupesivat vähitellen Tuomas-isännän silmät kiiltelemään, — Vilpun sanat olivat sattuneet kymyniskaisen miehen rinnassa vielä verestäviin säikeisiin, ne olivat ikäänkuin palkeina puhaltaneet kytevää hiilosta. Ja kun taas tuli puhe siitä, että täälläkin Sysikorvessa olisi miehet nyt saatava jalkeille tuota yhteistä asiaa ajamaan, niin jopa loikkasi Tuomas kohona alas lauteilta ja huudahti puhtaan valkoisiin pyhävaatteisiin pukeutuessaan:

— Johan sen sanoin, itsensä ukko-ruunun puheille meidän on päästävä ja joukolla sinne onkin lähdeittävä, ei tule apua, jos mies tai kaksi valittamassa käy. Kokoon ne saadaan kyllä Sysikorven miehetkin, itse käyn vielä tänä iltana naapureihin sanan viemässä, ja huomenna puhutaan kirkkomäellä vielä muistakin asioista kuin kirkon pyhistä. — Ja kaimapojalleen hän huudahti: — Vedä välemmin kaatiot koipiisi, Tuomas, joudu sanaa viemään kylille sinäkin, tässä on nyt totuus asiana kerrankin!

Lauri kyseli Vilpulta vielä tarkempaan läntisten miesten aikeista. Mutta isä-Tuomas oli jo mielestään tarpeeksi kuullut. Saunasta rientäessään puhui hän vielä itsekseen:

— Ne löivät minua, herjat, omalla pihallani; käydäänpä koettamassa, minkä kestävätkä *heidän* hartiansa! Ja jos ei muuten apua tule, niin tapellaan! Isän into tarttui välittömästi hänen poikaansakin, ja kotiväkensä ihmeeksi poika-Tuomaskin nyt kuin kekrihumalassa tantereella teutaroi ja hihkaisi:

— Tässä vielä tapellaan ja isketään kuin kivikkoahoa vuotien selkää!

Ilokseen näki Sysikorven kirkkoherra pyhänmiestenpäivänä tavattoman runsaasti laskevan venheitä kirkkorantaan ja miehiä mustanaan kasaantuvan kirkkomäelle, missä eri kulmalaisten oli tapana kuulumisia kysellä ja missä kuljeksivat rihkamasaksat pientä, luvatonta kauppaansa pitivät. Mutta kauan ei se väki messussa viihtynyt, kylmäksi se jäi pyhän miesten muistoille, joita pappi koetti parhaansa mukaan selitellä. Tuo väki ei juuri rakastanut pappiaan eikä koko kirkollista komentoa. Kirkko oli sen mielestä sitä samaa verottajajoukkoa, jota voutikin; raskasta oli maksaa kymmenykset kaikesta mitä saatiin, ja pappi vaati kuitenkin noina köyhinä vuosina kymmenykset siitakin, mitä ei oltu saatukaan, — sitä paitsi vielä alituisen "ruokalisänsä" ja muut pikkusaatavansa. Messussa kansa pistäysi, koska niin oli säädetty, mutta toiset mietteet sen mielissä kuohuivat. Sen älysi pian pappikin, kun näki seurakuntansa keräytyvän männikkömäelle, missä nyt pitkään pohdittiin niitä terveisiä, joita Vilppu oli läntisistä pitäjistä tuonut.

Kaikissa taloissa oli köyhyys ja hätä nyt se ainoa asia, joka mielet täytti, ja siksi herätti Vilpun viesti kohta kirkkomäellä vilkasta vastakaikua. Nälän mukana kulki ruttokin, kauhea spitaalitauti; noita onnettomia potilaita, joilta lohkeilivat jäsenet pois ja jotka hajullaan tekivät elämisen yhteisissä tuvissa terveillekin sietämättömäksi, niitä oli taas tänä nälkäsyksynä ilmestynyt useaan taloon. — Epätoivo jo kietoi kansan valtoihinsa. Jotakin on yritettävä elämisen puolesta, siitä oli tuo kokoontunut kirkkorahvas innostuneesti yksimielinen, ja se kuunteli kuin vapautussanaa Taavetin lähettämiä terveisiä.

— Onko tässä hankkeessa mitään kohtuutonta tai väärää? kyseli Vilppu, väen intoihinsa lietsottuaan. Ja kirkkoväki huuteli vastaan:

— Ei ole, täytyyhän olla herroillakin raja ja talonpojallakin elämä!

Oli kuitenkin jokunen sataisessa miesjoukossa, joka tuota etäälle tehtävää retkeä ja siitä tulevaa apua epäilikin, ja näiden puolesta virkahti siellä miettiväisenä Suopellon Sipi:

— Ehkä vähän korjautuisi elämä täälläkin korven laidassa, kun saataisiin verot alenemaan ja voudit ihmisiksi liikkumaan. Mutta meillä on vielä toinen kipu pahempi. Täällä et elä sittenkään ilman takamaiden apua, kalajärviltä olisi saatava talven särvin ja veronahka, muuten pysyy kurjuus rintamailla aina, onhan se jo nähty. Ei olisi hätää nytkään, jos olisi suvella erämaille kyetty. Mutta siellä ovat savolaiset väijymässä meidän vanhoilla pyyntimailla, sieltä ei tule enää elämisen apua. Tuiran Vilppu, sinäpä sen erämaan elämisen vereksimmältä tunnet! Hanki meille takamaamme takaisin, silloin sinua seuraamme, kuinka kauas tahdot!

Tämä puhe iski syvälle sydänkorven miehiin, he tunsivat kaikki, että siinä on sittenkin heidän hätänsä arin paikka. Erämaa jäi mahoksi; ken sinne yritti, se sai henkensä kaupalla siellä tapella ja sittenkin tyhjänä palata. Epäilevinä äsken jo innostuneet miehet taas Tuiran ympärille ryhmittäytyivät. Hetkeksi painuikin noloksi Vilpun vilkas naama, mutta taas se kirkastui, ja hän viskasi yhtäkkiä epäilijöille kysymyksen:

— Kenen on syy, että meiltä takamaat häviävät? Minulta polttivat tänä syksynä savolaiset salolta pirtin, pojan polttivat, lehmän tappoivat, tavarat kaikki puhtaiksi ryöstivät, niin olen tyhjä nyt tässä edessäni kuin nuo kaksi kämmentäni. Kyllä minä sen eräkurjuuden muistan. Mutta kenen on vika? Kenen olisi valvottava, että saisimme vanhoilla pyyntimaillamme rauhassa liikkua ja perheimme elää ja eräriistaa kerätä — kenen?

Ällistyipä jo Sipikin sitä tuiman miehen kipakkaa kysymystä.

— Kenen valvottava, vastaili hän harvakseen, — kenenpä se olisi valvottava muun kuin ruunun, esivallan. Mutta eipä se siitä välitä!

Mutta tiukkana miehenä jatkoi nyt Vilppu:

— Niin, juuri ruunun. Mutta jos ruunu ei välitä siitä, saako talonpoika omansa pitää, vai ryöstääkö sen murhamies, niin mitäs sitten? Ja nämä herrat, jotka antavat savolaisten iltikseen meidän takamaita rosvota ja apajamme anastaa, ne ovat samoja herroja, jotka täältä rintamailta kuitenkin verona ovat viimeisen vakkasi vieneet. Mutta niiltä herroilta meidän juuri on kysyttävä, antavatko he meidän pitää omamme, antavatko he meidän elää.

Se sattui, — ruunun herrojen tehtävähän se takamaiden puolustaminenkin olisi, sen kansa selvästi

tunsi. Mutta Suopelto vielä kyseli Vilpulta:

— Mitä tarkoitat, — onhan täältä niistä takamaista ruunun miehille jo monesti valitettu.

— On valitettu, mutta vähät ne valittajista välittävät, kun sinne sinä tulet tai minä. Mutta mennäänpä miesjoukolla ... vaaditaanpa sataisella voimalla, — eiköhän tule apu!

— Ja jos ei tule hyvällä, niin tulee pahalla!

Karkea ääni miesjoukon perältä näin murahti. Kaikki kääntyivät sitä uhmaajaa katsomaan, — se oli Karmalan kumarahartiainen Tuomas, joka oli tunnettu hiljaiseksi raatajamieheksi, harvoin hän miesjoukossa suunsa avasi. Nyt avasi, ja kaikki tunsivat, että jo on nyt asia vakava, kun noin on suuttunut Karmalan karhukin. Mutta tämä jatkoi vieläkin:

— Hiihtämään lähtevät ainakin Mustanahon miehet, kun kapula saapuu, eikä siihen enää pitempiä puheita tarvita!

— Tulee mukaan muitakin, säästi muuten pitkämielinen Pilvenperä, jonka taloon nälkä ja tauti nyt oli tuonut täyden kurjuuden.

Ja kun iltahämärässä erottiin kirkonmäellä, oli päätös jo tehty, että ensi kelillä odottavat Sysikorven miehet lähtövalmiina länneestä tulevaa kapulakäskyä, hiihtääkseen aseissa sovittuun yhtymäpaikkaan Vesilahdelle. Tuiran Vilpun piti taas heti järven jäädyttyä lähteä läntisiin pitäjiin Taavetin kanssa yhdessä yhteistä retkeä lopullisesti valmistamaan, ja pian hän, nuorikkonsa kanssa pappilassa käytyään, taas tämän Karmalaan suremaan jätti. Mutta niin hän oli nyt korpimiesten suosion voittanut, että hänelle yhteisellä kustannuksella hevonen matkalle hankittiin ja eväät rekeen laitettiin, — Tuira nyt tunnustettiin retken johtajaksi.

Mutta kotoisissa pajoissa kengitettiin tämän syksyä keihäitä ja hiottiin tukevia tuuria ja jalkaviksi sukset painettiin ja paahdettiin. Ja kun voutirengit joulun alla tulivat Sysikorvesta rästejä perimään ja uutistaloja verolle panemaan, niin he kohtasivat kansan puolelta jäätävää, ivallista kylmyyttä ja ynseää ylimielisyyttä. Tyhjin toimin he saivat useimmista taloista palata, kiittäen onneaan, että selkänahkansa säilyttivät Turhaan he akoiltakin utelivat, mitä nyt pajoissa taotaan, mille retkille tuuria hiotaan. Heille vastattiin vain:

— Taitaa lähteä miesjoukko nyt emäkarhun kaadantaan, kontion kuuluisan pesille!

Joulu meni, kapula tuli, ja eräänä harmajana talvi-aamuna hiihti sankka miesjoukko Suuren Päijänteen lumisia aukeita kuin sopuliparvi suoraan päivänlaskua kohden. Kirveet olivat miesten vyöllä ja sauvain nenissä kimaltelivat vastalasketut keihään kärjet. Se oli kuin talvisille erille lähtevä matkue, vaikka se tällä kertaa painui päin rintamaita ja vankkenevaa asutusta. Elämistään etsimään tämäkin eräjoukko hiihti, vaikkei nyt salojen riistaa hakemaan, vaan valloilta kysymään elämisensä oikeutta.

Jonon etumaisena tyrkki rautapäistä sauvaansa harvaan mutta hartaasti Karmalan harteva Tuomas, joka aina vakavana asiaansa antautui, oli työ mitä laatua tahansa. Hänen ladussaan lasketti Suopellon Sipi, katsellen, kuinka pontevasti juron maamyyrän jalka nyt potki sotaista sivakkaa, eikä hän malttanut olla puoleksi leikillä virkahtamatta:

— Et sinä Tuomas ennen usein kotoasi hiihtämään lähtenyt, et hirven ajoon etkä kontiota kiertämään.

— En, mutta voudin ajoon hiihdän, ne löivät minua kerran...

— Ja siitä on yhä myrtynyt mielesi. Entäpä jos löisivät nytkin ja raudalla löisivät...?

— Yksi menneen kaikki! Kysyn vain, saanko talossani elää ja jos en sitä saa, niin sillä mitalla heiltä mittaani, millä he minulta, — meni puuhun tai petäjään!

Samaa katkeruutta ja uhmaa kytivät toistenkin hiihtäjain mielet. He eivät olleet niin aivan selvillä siitä, mikä kantavuus tällä heidän retkellään oikein oli oleva, harvat heistä käsittivät, että se kansanliike, johon he nyt olivat liittyneet, oli omavaltainen liike esivaltaa vastaan, oli kapina. He luulivat hiihtävänsä juuri esivallalta suojaa saamaan ilkeävaltaisia vouteja ja kiskovia lääninherroja vastaan. Mutta sapettuneissa sydämissään he samalla tunsivat, että nyt kerran liikkeelle lähdettyään he vuorostaan eivät sortajiaan säästä eivätkä kärsimyksiään kostamatta jätä. Eikä se joukko siinä mielentilassaan arkaillut taivalten pituutta eikä talviyön pimeää. Nuotion ääressä havuvuoteilla sydänyön nukuttuaan nousi se jo samaan pimeään taas aloittamaan uutta pitkää rupeamaa, oppaanaan otava ja lämmittäjänään sydämien pitkä kärsimys.

Ja kun tuo Päijänteen takainen miesjoukko eräänä aamuna vihdoin pitkältä hiihdoltaan saapui Pyhäjärven rantaan ja nousi sen loivaa rinnettä sille harjulle, jolta Vesilahden pieni, harmaja kivikirkko

törötti metsän keskellä, kuin erakko saarella, silloin se näki, että sama tuli jo oli ajanut talvipakkasessa koolle monen pitäjän miehet. Mustanaan kuhisi siellä lumisilla teillä ja talojen pihoilla keihäsmiehiä, koko seutukunta oli jo talonpoikaisen kapinaväen hallussa ja pois olivat sieltä kauhuissaan karanneet sekä ruunun edustajat että ne aateliset, joilla näissä pitäjissä kartanoita oli. Mutta kuhisijain joukossa näkyi siellä asua ja pukua monenlaista: ylämaalaiset olivat hiihtäneet lappalaisten tapaan neulotuissa umpipeskeissä ja poronnahkakallokkaissa, etelämpää tulleet lyhyissä lammasnahkaturkeissa ja kapeissa kaatioissa; metsäkyläläisten suksien vieressä oli kinoksessa karhunkeihäs, lännen miehillä oli tanakka tappara. Eri joukoissa ne siellä nyt näkyivät vilkkaasti tarinoivan, niin että kuului yhtenäisen porina pitkin talvista kenttää.

Myöhään olivat Sysikorven miehet kapulan saaneet, muita myöhemmin he sen vuoksi nyt olivat perillekin ehtineet. Eivätkä he heti päässeet ymmärtämään, mistä siinä oikein poristiin tuossa sataisessa parvessa, sen vain näkivät, että kiihtyneitä olivat mielet ja riitaisia miehet. Viimeksi tullutta joukkoa ei siinä hälinässä paljon huomattukaan, ja varsin kummissaan nuo pitkän matkan kulkeneet miehet hiihtivät kättyisästi kuhisevan joukon ohi kylän laitaa ja rupesivat eväskonttejaan taloihin kantamaan.

— Kas, kun mököttävät miehet siinä kuin lautapäät härät, virkkoi Laurille suksiltaan Suopelto.

— Mitä mukisevat, — malta, tuolla on Vilppu...

Lauri oli nähnyt pyyntitoverinsa siellä muutamassa miesjoukossa käsillään huitovan ja kävi häntä nyt puheilleen viittomaan. Sieltä tulikin verevä mies, mutta mustana hahmoltaan ja muikkein verin. Hän näkyi olevan aivan palavissaan, pakkasesta huolimatta hän nyt viskasi turkkinsa auki ja tervehti kotikulmansa miehiä ikenet irvissä:

— Kunhan ette olisi turhaan hiihtäneet pitkää matkaa, Sysikorven miehet!

— Miksi turhaan, uteli Lauri kummissaan, kaikkien kertyessä majatalon edustalle.

Vilppu istahti kynnykselle, kohautti hartioitaan, ikäänkuin halveksien koko juttua ja vastasi:

— Semmoinen virsipä täällä nyt vierii sataisessa miesjoukossa, että istutaan tässä näinikään mitään yrittämättä, jäädään tähän kiinni kuin juuristaan suopetäjät!

Vielä eivät korven miehet ymmärtäneet tuttavansa sapekkaita sanoja.

— Mitäs tässä siis odotettaisiin? kysyivät he.

— Piispaa muka ja hänen pappisjoukkoansa ja linnan huoveja, ne ovat tulossa tänne sovintoa saarnaamaan, — tiedetään se herrojen sovinto!

— Mitä se piispa tähän kuuluu, mehän olemme tulleet voutiherroilta oikeuttamme kysymään, murisi Karmalan Tuomas. Ja siitä taas Vilppukin, jolta mieli jo oli matalaksi painunut, innostui:

— Sinäpä sen sanoit, mitä piispan saarnat meidän asiaamme auttavat. Mutta nämä etelän viisaat tahtovat kai odottaa täällä rautaratsuja niskaansa. Tänään juuri oli aiottu lähteä hiihtämään Turkuun päin — ja olisihan meitä nyt kerran tässä joukkoa koolla asiaamme ajamaan! — mutta silloin tuli piisपालta viesti, ja jäniksiksi herkesivät heti miehet. Siinä nyt jököttää joutilaana satapää uros!

Näin kertoi kuumaverinen johtomies survoen kiukussaan keihästään hankeen. Kummissaan sitä kuuntelivat korven miehet, suuttuneina heistä nuoremmat heti Vilpun puolelle asettuivat, ja Karmalan Tuomas, joka asiasta ymmärsi sen verran, ettei häntä aiottukaan laskea vihattujen voutien kimppuun, joita peittoamaan hän oli liikkeelle lähtenyt, jo karjaisi niin, että kajahti aukea kirkkomäki:

— Jääkööt tänne akkamiehet odottamaan, mutta nouse suksillesi sinä, vävy-poika, tottapa täällä on niitäkin miehiä, jotka uskaltavat hiihtää voutien pakinoille!

Se jyrähtävä ääni kuului etäämpänäkin neuvotteleviin miesjoukkoihin, jotka nyt kääntyivät viimeksi tulleita katsomaan. Ja pystyyyn karahtaen huusi niille nyt Tuiran Vilppu voitonvarmana:

— Täällä on miehiä, jotka uskaltavat lähteä asiansa perille asti ajamaan!

Mutta Suopellon Sipi oli sillävälän liikahtanut toisiin miesjoukkoihin, joissa hän nyt tuttavuutta teki, ja Laurikin siirtyi toisten miesten seurassa sinne hänen rinnalleen uutisia kuuntelemaan. Ja ne asiat, joita Sysikorven miehet näin kuulivat Vesilahdella kauemmin viipyneiltä partiojoukoilta, ne olivat toki vähän toisenlaiset kuin Vilpun suuttuneet sutkaukset.

Satakunnan miehet olivat jo pilanneet sen hyvän yrityksen, johon monen pitäjän talonpojat olivat

päättäneet yhdessä ryhtyä hiihtääkseen Turkuun asti, — niin kertoivat miehet. Pyhän Nuutin päivänä oli aiottu liikkeelle lähteä, mutta juuri muutamia päiviä ennen olivat sattuneet käräjät Sastmolaan, ja sinne oli paljon rahvasta kertynyt. Eikä se rahvas siellä enää malttanutkaan toisia odottaa. Se oli jo käräjillä jyrymään käynyt, ajanut kiireellä kypälämäkeen sieltä tuomarit ja muut käräjäherrat ja lähtenyt omin päinsä aatelisten kartanoita ryöstämään ja Turkuun päin hiihtämään. Ei ollut Huovi-Taavettikaan malttanut sitä kärsimättömäin kiihkoa hillitä, hän oli hiihtänyt mukaan, ja sillä hän olikin päänsä mestannut, — nyt kuului olevan jo Turun linnassa, nuorissa, johtajamies. Herrat, joiden taloissa talonpojat mellastivat, olivat näet paenneet Turkuun, ja sieltä olivat linnan huovit pian vastaan hyökänneet talonpoikaisparvien kimppuun. Mutta huovien mukana oli tullut Turusta myöskin Suomen piispa — niin kerrottiin edelleen Vesilahden kirkolle kokoontuneiden hämäläisten joukossa, — ja hän kuului sovinnollisilla puheillaan saaneen sen aikaan, ettei tappelua syntynytkään huovien ja talonpoikain välillä. Hän oli kutsunut talonpojat puheilleen ja taivuttanut heidät palaamaan siivolla kotiinsa, luvaten hankkia heille veronhelpotusta. Ja niinkuin akanat tuuleen olivatkin Satakunnan talonpojat heti sen jälkeen hajaantuneet ympäri maakuntansa, ainoastaan heidän johtomiehensä olivat linnan herrat kiinni napanneet ja Turkuun vieneet.

Näin olivat Vesilähteen kokoontuneille hämäläisille kertoneet lännestäpäin poikkimaisin rientäneet hiihtäjät, ja siitä olivat heti hölmistyneet Pohjois-Hämeen miehet. Koko liike oli Satakunnassa siis jo loppunut, hämäläiset olivat omille nojilleen hylätyt, ja Turun linnanherra oli ratsuväkineen parastaikaa valtatieä kulkemassa Hämeeseen, — senkin olivat hiihtäjät kertoneet. Jopa olivat silloin nytkähtäneet Hämeen miehet, muutamat olivat aikoneet suoraa päätä pakosalle lähteä. Mutta sitten oli juuri edellisenä yönä saapunut heidän yhtymäpaikkaansa Vesilahdelle vielä uusi viesti, piispan airut. Tämä oli tuonut vanhalta Maunulta terveiset, että hämäläiset pysyisivät rauhallisina koolla, kunnes piispa heidän puheilleen ehtii, hän oli luvannut Vesilahdella heidän valituksiaan kuunnella ja oli rauhan miehille turvan taannut.

Nämä vakavat kuulumiset ne olivat epävarmuuden ja eripuraisuuden siemenen kylväneet keihäs kädessä ja intomiehellä kokoontuneiden miesten parviin ja niistä Sysikorven myöhästynyt matkue sai vasta vähitellen täydet selvät. Niistä siellä yhä miehet neuvottelivat, eri parviin ryhmittyneinä. Mitä oli nyt tehtävä?

Miesjoukoissa kulkiessaan oli Lauri huomannut, että niissä liikkui kolmenkinlaista mieltä. Muutamat murjottivat synkkinä hioen sivakoitaan hankeen ja supattivat keskenään, että taitaa olla parasta lähteä tästä hiihtämään kotiin ... pilassahan retki kuitenkin on, hitto jääköön tänne huovien surmaksi! Mutta terävästi ivailivat näitä akkamiehiä toiset, sydäntyneemmät, ja Lauri kuuli heidän katkerin sanoin pistelevän:

— Heitetään vain koko yritys näin miehuuttomasti kesken, kyllä siitä voudit yhä julmemmiksi yltyvät!

— Ja miksi tieltä pyörrettäisiin? Antaa piispan kulkea heitukkoineen valtateitä myöten, hiihdetään me poikkimaisin voutien kartanoihin ja Turkuun asti.

— Turkuun, Turkuun! — niin kuului vaativa huuto monelta taholta, ja kärsimättöminä nuoret miehet keihäitään pyörittelivät.

Mutta vanhemmat ilvesturkkiset isäntämiehet olivat kokoontuneet vielä eri parvena kirkon edustalle seisoskelemaan. Sinne yhä useampi epäilijä yhtyi, ja siinä joukossa se Suopeltokin näkyi parhaiten viihtyvän. Siellä puhuttiin:

— Turvassa voimme odottaa piispan tuloa, se ukko kyllä sanansa pitää. Hänelle saatamme vapaasti huolestua kertoa ja puhua suut puhtaiksi. — Vähäväkisiä olemme yksin linnan huoveja vastaan käymään. Mutta jos ei piispasta tuntuisi apua tulevan, niin onpa meillä vielä aika suksillekin nousta. — Onpa aika sitten, kun olemme täällä huovien satimessa! — niin pisteli Vilppu, sen joukon ohi astellessaan. — Silloin kyllä herrat tietävät, minkä meille tekevät.

— Ei ole meidän pakko mennä saarroksen, pysytään loitommalla. Mutta katsotaan, — talonpoikain puolta se on piispa ennenkin pitänyt.

Se suuri kunnioitus, joka kansan kesken vallitsi vanhaa Maunu-piispaa kohtaan, ja luja luottamus hänen oikeamielisyyteensä näytti lopultakin tuovan ratkaisun kiisteleväin miesten parviin. Useimmat kallistuivat ilvesturkkisten tuumaa kannattamaan, ja jo saapui Suopelto sysikorpelaistenkin majataloon selittämään, että siinä on järjen tuuma, sitä on nyt toteltava. Mutta Vilppu ja toiset johtajamiehet olivat sillä välin, nähdessään joukkonsa taipuvan tuohon piispan temppuun ja siten aikovan uhrata herrojen vihoille heidät, niinkuin satakuntalaiset Taavettinsa, tämän varalta jo syrjemässä keränneet hurjaluontoisimmat miehet ympärilleen ja hiihtivät nyt ylpeinä esiin kirkonmäen alle, julistaen ilkkuvina ja raudanrohkeina yhä neuvotteleville parville:

— Tässä lähtee miesjoukko tutkimaan herrain pesiä, niinkuin päätetty oli, tulkkoon mukaan, kuka uskaltaa!

Ja miehiä, joiden mielissä ylinnä loiski kiukku ja katkeruus, jotka kerrankin halusivat kiusata kiusaajiaan ja kostaa kärsimyksensä, niitä yhtyi useampiakin lähteväin joukkoon. Laurikin seiso siinä suksillaan ja katseli tuota hurjistunutta parvea. Häntä toinen käsi kielsi siihen yhtymästä: Suopellon tuuman hän viisaimmaksi tunnusti ja hän ymmärsi sen surun, jonka näki vakavain miesten silmissä. Mutta toinen käsi häntä käski: hän oli nuori mies itsekin, kuumiksi olivat hänenkin verensä kiihtyneet... Hän näki tuossa juurevan setänsäkin seisovan innokkaimpana lähteväin joukossa, näki halveksivan moitteen Vilpun silmässä, — ja hän tyrkkäsi yhtäkkiä voimakkaalla sauvansysäyksellä suksensa soljumaan lähteväin ladulle ja laski jo seuraavassa tuokiossa sen mukana kirkkorinnettä alas Pyhjärven jälle.

Vilppu johti joukkonsa metsien poikki suoraan Pirkkalaan päin, jonka voudintalossa hän, miehiään innostaakseen, ensi yön aikoi vieraila. Laukon kartanon, josta Kurki-herra poikineen oli Turkuun paennut ja jonka jo talonpojat olivat ryöstäneet, hän jätti sivulle ja laski Pirunvuoren jyrkiltä rinteiltä alas Sotkan virrälle ja siitä poikkimaisin Nokian koskea kohden, jonka niskassa vihatun voudin talo sijaitsi. Ei ajatellut tämä joukko, joka tammikuun pakkasessa pyrynä hiihti halki huurteisten metsäin ja poikki lumisten aavain, enää oikeuksiensa puolustamista eikä esivallan apua. Särkynyt oli yhteinen suunnitelma, pilattu retken alkuperäinen aie; mutta tuo joukko tahtoi kuitenkin tyydyttää pettyneet intohimonsa, kostaa, riehua, ryöstää...

Illalla keihäsniekat Nokialle ehtivät ja kävivät rymyllä taloksi. Vouti oli paennut, naisia oli enimmäkseen vain talossa ja heidät ajoivat hurjistuneet talonpojat kiireellä käskyjään täyttämään. Ruokia piti kantaa pöytään, mitä parasta talossa oli, siihen piti kantaa talon väkevintä olutta, tervastuli piti liedelle sytyttää, ja uhman ilo mielessään kävivät vero-orjat kerrankin verottajan varoja maistelemaan. Kopeina he komentelivat, ja tiheään kierteli haarikka janoisessa joukossa. Ja uhmaavana luisti siellä tarina.

— Liian usein ovatkin voudit meillä isäntinä, nyt ollaan kerran mekin isäntiä voudin talossa. Hei, akat, tuokaa koko tynnyri tupaan, — nyt ei olla enää köyhiä eikä kurjia! — Niin intoili ensimmäinen, jonka päässä kahahti voimakas humala! Ja Vilppu yhä rohkaisi joukkoaan:

— Eikä me köyhiksi enää ruvetakaan. Hiiteen me ajamme voudit ja herrat koko maakunnasta, pois huovit ja heitukat! Mihinkäs me niitä tarvitsemme, vouteja taikka veroja! Syömme itse, minkä saamme metsästä taikka maasta, syökööt herratkin omiaan!

Ja eräs vanha erämies puhui sydänmaan oloihin innostuneena:

— Ei ole meillä erämaissa vouteja eikä pappeja, ei piispoja eikä kuninkaitakaan, ja hyvin tullaan ilmankin toimeen; itse käräjämme käymme ja saaliit jaamme, — miksei tultais ilman niitä toimeen rintamaillakin. Mikä hyöty meillä on ruunun ja kirkon herroista, ei muuta kuin aina vain maksamista, veroa!

Jo herkesi Tuira naurusuulle ja virkkoi:

— Ja jos kuninkaan tarvitsemme, niin valitsemme sen itse.

Leikki pystyi hyvin huumautuneisiin miehiin. He jatkoivat:

— Itse valitsemme, ja sille jos veron maksamme, silloinpa tiedämme kelle se tulee. Mutta kenen me tästä nyt kuninkaaksemme panemme?

— Tuiran Vilpun, hän yhä johtajamme olkoon!

Mutta silloin taas Vilppu kävi vakavampana puhumaan:

— Olkoon sijansa pilallakin! Mutta sen sanon vakavissani, että kun me nyt päivää pari kolme olemme retkeä tehneet, silloin yhtyvät kyllä meihin nekin arat, jotka nyt Vesilahdella herrain huveja odottavat, ja miehet tulevat mukaamme koko laajasta Hämeen maasta. Eikä ne ole Satakunnan miehetkään vielä vihojaan sulattaneet, vaikka jo kotiin hiihtivät, suksilleen pääsevät vielä hekin. Silloin ei ole Turun herroilla muu neuvona, kuin pakene pois takaisin Turunlinnan muurien turviin ja pysy siellä. Mutta talonpojat ovat silloin heistä irti ja irti me pysymmekin, omien keihättemme varassa. — Akka, anna tappisi tiheimmin vuotaa!

Myöhään yöhön istuivat hämäläiset hiihtäjät voudin väljässä tuvassa, rohkeista tuumistaan tarinoiden. Vilkkain kuumenivat verkkaiset veret, vetreiksi sulivat jäykät mielet. Muutamat vetäysivät vihdoin raheille nukkumaan, levätäkseen uusia retkiä varten. Mutta toiset jatkoivat juominkeja

huolehtimatta huomisesta päivästä.

Silloin, puolenyön aikaan, rupesi kosken kohinan sekaan kuulumaan kavioiden kopsetta ulkoa jäätyneeltä tieltä. Siitä eivät ensiksi välittäneet huumautuneet talonpojat. Mutta jo erotti Vilppu naisten supatusta eteisestä, kuuli heidän kuiskivan, että "jo ratsumiehet tulevat". Silloin ponnahti hän kuin ammuttu vasama pystyyn pöydän äärestä ja juoksi kohona ulos, synkästi karjaisten:

— Joko ne herjat huoveille sanan veivät!

Ja kotvasen kuluttua ryntäsi hän takaisin tupaan, huutaen hengästyneenä joukolleen:

— Ylös, miehet, ja suksille! Huovit ajavat taloon...! Ulos, muuten ollaan merrassa!

— Huovit...!

Hölmistyneinä nousivat puolijuopuneet talonpojat olutpöydän äärestä ja toiset kömpivät unisina makuultaan pystyyn hakemaan turkkejaan ja tuuriaan, — he eivät tätä uutta hälinää heti ymmärtäneet ja valittelivat, että tyhjentämättä jäi viimeinen kipollinen. Mutta tuskin olivat he ulos ehtineet hakemaan suksiaan pimeältä kinokselta, kun jo parikymmentä ratsumiestä pihalle karahti ja huutaen talonpojilta tien sulki. Siinä oli ritari Jaakko Illen komentama osasto Hannu Kröpelinin linnanhuoveja, joka pääjoukon kulkiessa valtatieä Vesilähteen oli saanut sanan talonpoikaisjoukon yöpymisestä Nokialle. Ja tuo nuori, roteva ritari se nyt siinä kiroili ja komensi:

— Pysykää alallanne, moukat, muuten teiltä listimme päät. Nyt on asia Vesilähteen takaisin!

Hetkeksi talonpojat liikkumattomiksi pysähtyivät ja vastakkain seisoivat nyt huovit ja talonpojat ääneti pimeällä pihalla. Pakkanen oli yön kuluessa purevaksi kiihtynyt, se puistatti lämpöisestä tulleita miehiä, joiden päässä vielä oluthuurut kohisivat, eivätkä he tienneet, pitikö siinä totella vai tapella. Mutta Vilppu, joka muutamain miesten kanssa ensiksi oli suksilleen ehtinyt, lähti painumaan kosken rantaa ylöspäin, kehoittaen:

— Tänne päin, miehet, huonot huoveja totelkoot!

Mutta pitkälle ei sitä tietä paettu. Koski siinä mutkan viskaa, taas oli vastassa kuohuva vesi ja takana huovien parvi. Keihäineen kääntyivät silloin rysänpohjaan ajetut talonpojat huoveja vastaan ja siinä iljangolla, kohisevan veden partaalla, syntyi pian mökä ja melu. Kun Lauri, joka toisten jäljestä vasta pirtistä pääsi, ehti törmälle, näki hän siellä vedenrajassa huovihevosten kompastuvan jäätiköllä ja miesten suksiltaan kaatuvan. Mutta lyhyeen sitä tappelua kesti. Nopeasti tarttuivat huovit vielä vastusteleviin talonpoikiin, sitoivat heidät satuloihinsa kiinni ja lähtivät tuomaan pihalle, jonne talonpojista useimmat olivat jääneet, kahakkapaikalle ehtimättäkään.

— Joko nyt lähдете piispan pakinoille, ilkkui Ille-herra, lähtien edellä ratsastamaan Vesilahden tielle.

Siihen oli päättynyt Hämeen miesten lyhyt unelma voitokkaasta hiihtoretkestä herrojen Turkuun. Kuulakka oli pakkasyö, jonka keskellä nuo äsken vielä niin rohkeat miehet nyt huovien saattamina surullista taivalta tekivät. Kylmiä valoja välkkyi selkeiseltä taivaanlaelta, joka ikäänkuin tuntui laskeutuvan lähemmäs lumista maata. Jää vonkui kiristävän pakkasen pihdeissä, kun tuo äänetön saattue laskeusi järvelle, jonka rannat upposivat harmajaan hämärään. Kuin kuolleeksi kangistunut oli luonto, ainoastaan sukset vaikeroivat pakkaslumessa, ja teräviltä kaikuivat jäältä raudoitettujen kavioiden iskut.

Raskasta se taival oli nyt hiihtää Hämeen miesten, jotka päivällä kepeästi kuin lentäen olivat oikaisseet yli lumisten aavain. Eikä ainoastaan pakkaslumi suksissa hangotellut, eikä yksin yökylmä henkeä salvannut, — mieli oli miehillä sitäkin raskaampi, katkenneet olivat kaikki paranevan elämisen toiveet. Kankeana liikkui Laurinkin jalka mäystimessä, hänen hiihtäessään siinä nyt keihäättömäin talonpoikain keskellä. Tuolla asteli edellä kalvosimistaan huovin satulaan kytkettynä hänen hilpeä ystävänsä, Taira, retken suosittu johtaja, siinä nyki hänen setänsä, Karmalan Tuomas, entistä kumarampana kahlettaan, siinä olivat nyt huovinkytkyessä myöskin Kangasalan ja Lempäälän rohkeimmat hiihtäjät. Muu joukko nuoritta hiihti, mutta huovien huurteiset hevokset teutaroiivat heidän ympärillään, edessä ja takana, ja tallasivat heidän suksilleen.

Väsynyt välinpitämättömyys oli vallannut Laurin mielen. Ei hän aprikoinut, mikä oli oleva retkikunnan kohtalo tuon lyhyen hiihdon jälkeen, ei hän harkinnut, mitenkähän oli päättyvä se päivä, jonka ensimmäinen väre idän kaukaisesta hämärästä virisi, tuskin hän huomasiakaan, kun tie jäältä taas mantereelle kääntyi ja kävi mutkittelemaan rinnettä myöten ylöspäin Vesilahden kirkolle, — hän muisti nyt selvästi vain setänsä katkeran vastauksen Suopellon Sipille, kun Päijännettä hiihdettiin: Yksi menneen kaikki!

Vasta kun kirkkomäeltä välähtivät esiin nuotiotulet, silloin hän ikäänkuin havahtui: hänestä näytti siellä nyt kaikki niin kokonaan toiselta kuin päivällä. Ei näkynyt nyt talonpoikain suksirivejä eikä keihäskasoja kinoksessa, vaan oudot hevoset siellä purra narskuttivat heinää kummallisten kuomurekien kupeella, ja hevosten luona liikkui outoja miehiä, miekat vyöllä ja kannukset saappaissa... Sitä pysähtyi Lauri ihmeissään katsomaan, sillävälän kuin sekä toiset hiihtäjät että ratsastavat vartijat hänen sivuitseen riensivät, — kaiketi tupiin kiirehtivät pakkasesta —, ja pian huomasi hän yksin seisovansa aamuhämärällä tiellä. Päivällä tänne Vesilahdelle jääneitä miehiä ei näkynyt missään, nuo oudot liikkujat olivat siis kaikki huoveja... Etäämpänä vesakon rinnassa näki hän parin hiihtäjän painuvan aika hujua metsään ja hän oli liikkeistä tuntevinaan heidät tovereikseen Nokian matkalta, — Lauri survaisi jo suksiaan seuratakseen noita pakenevia pois koko näiltä tulilta.

Mutta hän pysähtyi vielä. Hän näki yksinäisen jalkamiehen saapuvan tietä myöten, kulkeakseen hänen ohitseen pappilaan päin. Se oli kyllä vieraan pukimissa sekin, väljä kaulusvaippa hartiollaan, mutta Laurista tuntui, että tuota hinteloa miestä hän kyllä uskaltaa puhutella. Ja hän kysäisi ohikulkijalta:

— Minne ovat täältä Hämeen miehet lähteneet?

Vieras pysähtyi, ei vastannut, vaan katseli siinä aamuhämärässä Lauria pitkään, katseli ikäänkuin tunteakseen. Ja hän virkkoi:

— Etkö sinä ole Karmalan Lauri?

Ja samalla hän ojensi Laurille kätensä tervehdykseksi. Lauri tunsu äänen, katsoi vierasta kasvoihin ja huudahti:

— Miten olet täällä sinä, — Heino!

IX. PIISPA RAUHANTUOMARINA.

Pitkän retken oli vanha Maunu-piispa taas tänä vuonna talvipakkasessa tehnyt Sisä-Suomen laajoille maille, valvoakseen parhaalla tavalla sen seurakuntansa onnea, jota hän oli lempeästi johtanut jo yli kolmekymmentä vuotta ja jonka hän nytkin tahtoi mahdollisimman vähällä turmiolla opastaa pois äkillisen eksymyksensä tieltä. Heti kun pakenevat virkamiehet ja aatelisherrat olivat saapuneet Turkuun kertomaan siitä vaarallisesta kapinasta, johon Satakunnan talonpojat olivat kohta joulun jäljestä nousseet, ryöstäen voutien taloja ja aatelisten kartanoita, oli hän kutsunut sekä julmistuneet linnan herrat että aateliset ja virkamiehet puheilleen Turun piispantaloon, neuvotellakseen, mitä nyt olisi tehtävä. Hän tunsu näet hyvin tuon kapinaliikkeen syyt ja säikeet, hän oli äskenkin kuullut talonpoikain kesken vallitsevasta mielenkuohusta Henrikki-teiniltä, joka oli ollut teinimatalla juuri noissa kuohahtavissa Satakunnan pitäjissä, ja hän tiesi, että syy tähän järjestyksen särkymiseen ei ollut yksinomaan talonpoikain. Turun linnan herra, ahnas tanskalainen Hannu Kröpelin, oli tunnottomasti rahvaalta liikaveroja kiskomalla ajanut sen näin epätoivon partaalle. Tuo kansa oli katovuosien johdosta nälkiintynyt ja hätääntynyt, se oli siis altis yllyttäjille ja valmis mihin tahansa, sitä ei yksin kurilla ojenneta. Onnettomuuden alkusyyt olivat tutkittavat, olot olivat korjattavat, jos mieli pysyväisesti rauhoittaa äärimmilleen ärsytetyn kansan mielet, — niin selitti herroille vanha piispa. Ja hänen mielessään oli heti, kun tuhoviestit olivat tulleet, syntynyt rohkea tuuma koettaa henkilökohtaisen arvonsa vaikutuksella, sanan voimalla ja ilman aseväen apua asettaa tuo korkealle kuohahtanut kansanlaine, joka ilmeisesti oli hyökyä siitä suuresta kansanliikkeestä, mikä äsken meren toisella puolen oli tapahtunut.

Maunu-piispa oli sen vuoksi ilmoittanut kostonjanoisille aatelisherroille, jotka parastaikaa Turussa keräilivät rautapukuisia ratsumiehiä hyökätäkseen niskoittelevain alustalaistensa kimppuun, että hän lähtee itse retkelle mukaan, ja hän oli kieltänyt heitä veritöihin ryhtymästä, ennenkuin hän oli saanut kapinakansaa puhutella. Muristen ja ivailten olivat talonpoikain ryöstöistä ärtyneet aatelisherrat kuunnelleet tätä piispan tuumaa, ja vanha, hätääntynyt Hannu-herra, joka jo pelkäsi kapinajoukon tuossa paikassa hänen linnaansa työntävän, oli kironnut ja vannonut, että kapina ei asetu muuten, kuin että talonpojat kaikki rinnakkain hirtetään. Mutta siksi suuri oli Maunu-piispan arvo ja vaikutus kuitenkin aatelistenkin joukossa että he, vaikka haluttomina, hänen tahtoonsa alistuivat, — piispa seurueineen lähti talvikelillä Turusta ajamaan hiihtäviä talonpoikia vastaan ja aateliset huoveineen sekä linnan herra ratsuväkineen seurasi häntä kuin saattoväki, totellen hänen käskyjään.

Tällä retkellä oli Maunu-piispa nyt sydän-Hämeessä, majailten Vesilahden pappilassa, johon hän

edellisenä iltana oli lännestä päin ajanut. Hänen tuumansa oli ollut rohkea; helposti se olisi pettänyt, sillä liian kiihkoisina olivat nyt vastakkain nuo eri ainekset, herrat ja talonpojat, joiden välinen juopa muutenkin oli niin syvä. Mutta Maunu oli tuntenut voimansa. Piispallisella arvolla ja sanansa mahdilla hän oli jo Satakunnassa riisunut aseet hurjistuneilta hiihtäjiltä eivätkä kiukkuiset aatelisherrat olleet haarniskaväellään päässeet hyökkäämään talonpoikain taloihin, heidät orjikkeeseen masentaakseen. Siellä Satakunnassa oli hänen avukseen kyllä ehtinyt talonpoikain hatara johto ja hajanainen järjestys, mutta olipa hän heti eilen hämäläisten kapinaleirillekin saavuttuaan huomannut, että rauhan sanalla saa senkin taipumaan. Hänen neuvoaan totellen oli Vesilahdellakin suksimiesten joukko rauhallisesti asettunut viereiseen kylään odottamaan huomisaamua, joksi piispa oli sen puheilleen kutsunut, kyselläkseen sen valituksia ja luvaten sille turvallisen olon.

Päivän valkenemista ja rauhankäräjien alkamista piispa nyt aamutuulia odotteli Vesilahden pappilassa, Hän oli tapansa mukaan ani varhain noussut vuoteeltaan ja istuskeli nyt papin nahkoitetussa nojatuolissa mietteisiinsä vaipuneena, ottamatta osaa seurueensa tarinoihin. Hän harkitsi siinä niitä havaintojaan, joita hän taas tällä retkellään oli tehnyt kansan elämästä ja sen suhteesta läänitysherroihinsa ja virkamiehiinsä. Syyinä tuohon välien kireyteen, voutien ryöstöihin, kansan katkeruuteen, on isoksi osaksi hallituksen kaukaisuus ja heikkous, päätteli hän. Se ei voi arvostella, minkä verran rasituksia köyhä kansa kestää, sen käsivarsi ei ulotu tänne asti hillitsemään virkamiesten vallattomuutta, pitäisi olla itse maassa täällä voimakas hallituskeskus... Ja siitä vanhan piispan mieleen muistuvat ne suuret tuumat, joita eräällä hänen suurella edeltäjällään, Tuomas-piispalla, oli ollut: luoda Suomen itsenäinen, hyvin järjestetty kirkkovaltio, jonka kohtaloita, niin hengellisiä kuin maallisia, johtaisi yksi käsi... Tuomas-piispan rohkea unelma suuresta pohjoisesta piispanvaltakunnasta oli taittunut, särkynyt Nevajoen veriseen tappeluun jo puolitoista vuosisataa sitten. Mutta Maunu-piispa tunsu tällä aamuhetkellä, että jos se silloin olisi toteutunut, voisi hänkin nyt Turun ruhtinaspiispana ehkä hallita tätä kotoista kansaansa niin, että se tuntisi itsensä onnellisemmaksi ja kohtaloonsa tyytyväisemmäksi kuin nyt...

— Vanitas vanitatum...! — Näin huohtaen keskeytti piispa ajatuksienlentoja, karkoitti mielestään turhat suuruudenmietteet ja kysyi, seurueensa puoleen kääntyen:

— Eikö siellä ulkona jo kohta päivä valkene?

— Vielä on aamu pimeä, vastasi hänen kotikappalaisensa, ovea raottaen.

— Mutta lähetetään jo joku tiedustamaan, miten ovat Hämeen miehet yönsä viettäneet mäen takaisessa kylässä, vieläkö siellä on rauha mielissä. Käske Henriikki-teini tänne.

Piispa oli retkelle lähtiessään ottanut mukaansa, asemiehekseen ja kirjurikseen, nuoren Heino-teinin, jonka vilkkaaseen luontoon hän oli mieltynyt. Ja kun Heino nyt väentuvasta piispan eteen saapui, virkkoi tämä hänelle:

— Käy ilmoittamassa hämäläisille Mäkisaloon taloihin, että he joka pitäjän puolesta valitsevat pari valitunutta talonpoikaa, jotka heidän valituksensa täällä esittävät. Nämä miehet tulkoivat heti päivän valjettua pappilaan, ja saa tänne muukin väki tulla.

Mutta ennenkuin Heino ennätti tuvasta lähteä, kuului kovaa rymyä ovelta, ja sisään työntyivät lumisena ja parta kuurassa roteva Ille-herra, ja hänen perässään joukko muita aatelisherroja. Jaakko Ille oli juuri, joukkonsa edellä ratsastaen, saapunut Nokialta, ja hän ryntäsi nyt verekseltään piispalle kertomaan talonpoikaisjoukon viimeisestä ryöstömatkasta ja kahakasta kosken partaalla. Hän olisi kyllä voinut ajaa koskeen koko kapinajoukon, kehui hän, mutta piispan käskyä totellen oli hän tuonut sen vankina tänne, täällä oli ryöstäjäin tuki rangaistuksensa saatava. Ja toiset aatelisherrat, joiden mielestä tämä talonpoikain ilkeävaltaisuus taas todisti ankarampainen toimenpiteiden tarpeellisuutta, säestivät lumisen ritarin puheita. Heinokin jäi siihen kuuntelemaan, kuinka Turun linnan herra, vanha Hannu Kröpelin, miekkaansa kalistellen kävi piispalle selittämään:

— Sellaista on se väki, jonka kanssa teidän pyhyttenne uskoo sovinnollisten neuvottelujen kautta tuloksiin päästävän! Ryöstäjiä he ovat ja kapinoitsijoita, heidänkö valituksiaan tässä taas ruvettaisiin kuuntelemaan! Ei, kuria he tarvitsevat ja aseväen komentoa. Parisataa ratsumiestä talonpoikain niskaan Mäkisaloon, siinä on heille neuvottelua kylliksi, ja siihen loppuu väleen kapina!

Ei ollut Hannu-herra kovin sotaisen näköinen tepastellessaan siinä hajalla reisin suurissa sudennahkaturkeissa ja poronkoipikalloissa. Mutta hän olisi silti tahtonut veriin masentaa nuo talonpojat, jotka kapinansa syyksi väittivät hänen, Hannun, liikaa veronottoa, ja joiden puolta hänestä piispa suotta piti. Ja hän tiesi toisten aatelisherrain vilkkaasti kannattavan hänen kostoaikeitaan. Polttaneet olivat talonpojat kartanon Pohjois-Suomen laamannikunnan laamannilta Henriikki Klaunpoika Djekniltä ja siitä oli nyt kiihkomielenä tämäkin muuten kyllä rauhallinen, ulkomailla oppia ja sivistystä saanut mies. Maskun kihlakunnan tuomarin Pietari Karpalaisen oli täytyntä yösydännä lähteä pakosalle

pakkaseen kartanostaan, ja hän kantoi siitä nyt koston kiukkua talonpoikia kohtaan. Samoin oli laita Hannu Pietarinpojan, Lepaan herran, joka keikarimies tällä sotaisella retkelläkin komeili Flanderin verassa ja hohtavissa hopeasoljissa; samoin Hartikka Garpin, jonka pullealle varrelle miekkavyö ei oikein hyvin soveltunut, ja monien muiden. Mutta tulisimpana kaikista ärhenti Hannu-herran kintereillä nuori 18-vuotias Klaus Kurki, joka oli pukeutunut rautahaarniskoihin, vaikka ne vielä hänen hennolla vartalollaan väljiltä tuntuivatkin. Isänsä, vanhan Jaakko Kurjen, kanssa oli hänen täytynyt suinpäin Laukon kartanosta paeta kymmeniä peninkulmia kuohumistilassa olevan maakunnan halki Turkuun, jonne isä nyt oli sairaaksi jäänyt, mutta josta nuori Klaus oli palannut muka alustalaisiaan kurittamaan. Hän oli jo eilen iltamyöhällä ratsastanut Laukkoon, nähnyt sen ryöstettynä ja autiona, ja hänen intohimoiset silmänsä säteilivät sydäntynyttä kiukkua, kun hän Hannu-herran puheen rohkaisemana intoili:

— Laukonkin ovat talonpojat tyhjäksi ryöstäneet, hyvityksen minä siitä vaadin isäni nimessä. Ja minä sen otan tämän miekkani terällä!

Ja rauhallinen Klaus Henrikinpoikakin virkkoi, piispan puoleen kääntyen:

— Niin, kurin tarvitsevat talonpojat, iltikseen ei heidän voi sallia polttaa ja ryöstää, muutoin loppuu heiltä pian kaikki kunnioitus esivaltaa kohtaan.

Mutta vanha piispa pysyi tyynenä tämän kannuksiaan kalistavan aatelisjoukon keskessä ja virkkoi tuokion kuluttua vain heitä rauhoitellen:

— Tutkitaan asia, syylliset saakoot rangaistuksensa täällä niinkuin Satakunnassakin, ennen kaikkea johtajat. — Ja Jaakko-herran puoleen kääntyen kysyi piispa: — Nokian ryöstäjät ovat siis vangitut?

— Viittä heistä tuodaan tänne parastaikaa kahleissa, muille ei nuoria riittänyt, vastasi Ille.

— Heidät siis käräjillä tutkitaan ja tuomitaan.

Tähän piispan liian lempeään päätökseen ei kuitenkaan Hannu-herra vielääkään tahtonut tyytyä. Hän kiukkuili yhä toisten herrain säestämänä:

— Mitä käräjistä, kapinoitsijoista on ennenkin tehty lyhyt juttu, — niin tehtäköön nytkin!

Mutta piispavanhus ei sitä väittelyä enää jatkanut. Hän iski toraa vaan linnanherraan kylmän katseen, joka tämän kohta vaikenemaan saattoi, ja uudisti rauhallisesti:

— Syylliset tuomitaan, villitsijät rangaistaan, syyttömiä ei! Tässä huoneessa saatte pian valituksianne esittää, mutta talonpojat saakoot sen myöskin tehdä. — Henrikki Tuomaanpoika, käy, vie Hämeen miehille ne viestit, jotka sinulle vietäviksi annoin. —

Tätä piispan viestiä viemästä palasi Heino mäentakaisesta kylästä sinä hämäränä aamuhetkenä, jolloin hän yhtäkkiä aavistamattaan tapasi Vesilahden kirkkotiellä kasvinveljensä ja orpanansa, Laurin, jota hän ei lähes kahteen vuoteen ollut nähnyt ja jota hän ei suinkaan ollut odottanut tapaavansa kapinarahvaan joukossa Pyhäjärven vesistöjen varsilla. Kauan seisovivat siinä lumisella tantereella nuoret kasvinkumppalit, ensi sanat vaihdettuaan, ääneti vastakkain, hämmästyksestä mykkinä molemmat. Kuumana höyrysi hengitys pakkasessa, jäätyen niin asemiehen verkakaulukselle kuin talonpojan lammasnahkoihin, mutta sanakin tuntui jäätyneen suuhun molemmilta. Heinolle se asema kumminkin ensiksi rupesi selvenemään, hän virkkoi, orpanansa kysymykseen vastaamatta:

— Vai on teitä miehiä täällä Päijänteen takaakin, — sinä kuljet kai ukon matkassa?

— Ukonko, matki Lauri verkalleen, — etkö tiedä, ukko kaatui jo toissa kesänä kalajärvillä?

— Kaatuiko ukkokin, kuulin sinne miehiä jääneen. Entä äiti, vieläkö hän elää, kaipaako minua?

— Harvoin puhuu, enemmän itsekseen kaivannee. — Mutta Lauria vaivasi eniten se asia, josta hän jo äsken oli ensi kysymyksensä tehnyt, joka Heinolta oli vastaamatta jäänyt, — siihen hän taas palasi: — Me kuulimme sinun teininä kulkeneen, emme tienneet sinun palvelevan linnan huovina, miekkaniekkana.

Nuhdetta oli noissa Laurin sanoissa, sen oivalsi Heino heti. Vilkaisten lyhyttä asemiehen miekkaansa, joka hänen vyöllään riippui, vastasi hän:

— En ole linnan väkeä, kuljen piispan seurueessa, hän minut mukaansa otti. Mutta entä sinä, yksinkö olet Karmalasta kapinaväessä?

— Yksin — en. Isäsi on täällä ja veljesi.

— Isäkö, mitä hän täällä, mikä liikkutti hänet havupölkyn äärestä?

— Etpä näy tietävän, mitä täällä on viime aikoina koettu, — isänsikin löivät voudit hänen omalla pihallaan.

— Vai löivät...

Varsin outo oli todellakin Heinolle se ilmakehä, jossa Laurin ajatukset näkyivät liikkuvan, ja nyt hänelle vasta ikäänkuin hämäästi rupesi selvenemään, että he seisoivat siinä vastakkain edustaen eri leirejä, toisilleen vihamielisiä joukkoja, vaikkei hän vielä voinut tarkemmin tajuta, miten tämä oli tapahtunut. Ja kun Lauri häneltä kärsimätönnä uteli, milloin huovijoukko oli Vesilahdelle tullut, mihin Hämeen miehet olivat huvenneet ja mitä nyt oli tekeillä, niin Heino hänelle lyhyesti vastaukset antoi, mutta hänen ajatuksensa pyörivät aina vain siinä ihmeellisessä seikassa, että hän nyt kuului joukkoon, jota vastaan hänen oman kotinsa väki oli aseissa kulkenut. Ja taas hän virkkoi:

— Mutta en nähnyt isää hämäläisten joukossa Mäkisalossa, josta juuri kävin miehiä kutsumassa piispan puheille, — missä hän on?

Lauri vitkasteli tuokion vastatessaan:

— Isäsi on tuossa talossa. — Ja hän viittasi kädellään viereistä taloa, johon ratsumiehet äsken olivat vankinsa kuljettaneet.

— Tuossako? Mutta siellähän majailevat huovit. Kuule — mitä hän siellä?

Silloin Lauri kertoi orpanalleen koko sen eilisen hiihtoretken Pirkkalaan ja sen lyhyen ja surullisen lopun. Siksi on nyt köysiin kytkettyä siellä Karmalan isäntäkin, siksi hän itse huovien unohtamana seisoo autiolla tiellä...

Vakavaksi oli Heino käynyt tuota Laurin kertomusta kuunnellessaan. Hän muisti äskeisen kohtauksen pappilan tuvassa, aatelisherrain kostonhaluisen kiukun ja piispan luvan, että syylliset ja johtajat rangaistaan. Eipä hän kovin hellästi ollut ankaraa isäänsä näinä vuosina muistellut, mutta häntä puistatti sittenkin ajatus, että hän ehkä pian saisi nähdä isänsä muitten kapinanjohtajain joukossa roikkuvan hirsipuussa Turun Vartiovuoren laella. Ja hän virkahti puolittain itsekseen:

— Isäkin ryöstömatkalla tavattu!

Se huudahdus pisti terävästi Lauriin ja purevasti hän tokaisi:

— Loppuu se kerran luonto talonpojaltakin!

Siihen ei Heino pystynyt mitään vastaamaan. Kankeammin lähti kasvinveljesten tarina luistamaan, he tunsivat molemmat, että vanhat veljestenvälit eivät enää olleet entisellään, nuo eri leirit heitä erottivat. Ja tuokion kuluttua he jo erosivatkin, Lauri rientääkseen hämäläisten luo mäentakaiseen kylään, Heino tekemään piispalle tiliä käynnistään kapinaväen yötulilla. Aamu rupesikin vihdoin valkenemaan, idän kylmällä taivaanrannalla jo hattarat hienosti ruskottivat, ja kirkonmäelläkin saivat huurteiset puut vaalean punan, — pian oli käräjäin aika alkaa.

Mutta kiirehtiessään ylös pappilanmäelle tunsi Heino outoa rauhattomuutta mielessään. Teinien iloisessa parvessa oli hän jo kauan tottunut elämään omaa huoletonta elämäänsä erillään kotiväestään ja heidän harrastuksistaan, menemään, minne virta vei... Nyt viskasivat yhtäkkiä nuo Laurin viestit hänen eteensä joukon vakavia kysymyksiä, joiden parissa hänen mielteensä jäivät myllertämään, ristiriitoja, joihin hänen tunteensa sekaantuivat. Hän kulkee täällä asemiehen verassa — ja hänen isänsä on köysissä huovien majatalossa...! Heino pysähtyi äkkiä kävelystään, seisoi hetken pääsemättä edes tai taakse, ja pyörähti vihdoin ympäri, juosten oiustietä siihen taloon, jossa vangitut talonpojat olivat. Ometan ovella seisoi siellä viluinen huovi vartijana, ja hänelle Heino lausui:

— Minulla on viesti vangeille.

Huovi tunsi piispanmiehen ja vastasi:

— Vie, ja vaikka veisit vartioitavat mukanas piispalle, en tuota surisi tässä pakkasessa...

Heino potkaksi pönkän ovelta ja astui kolkkoon, pimeään navettaan, jonka parissa soimessa puolikymmentä miestä maata retkotti — sinne olivat Illen huovit vankinsa viskanneet. Miehet nukkuivat ja heräilivät vasta verkalleen, kun valoa ja pakkasta tunkeusi ovesta. Heino tunsi isänsä ankarat, luisevat piirteet, joita hän niin monesti oli peläten karttanut, ja virkkoi hiljaa:

— Isä!

Miehet katsoivat kummissaan nuorta miekkamiestä, mutta vastausta ei joukosta kuulunut. Vasta kun Heino uudelleen isänsä nimen mainitsi, kohosi Tuomas ryntäilleen pahnoilta, ja nyt Heino melkein säikähti hänet tarkemmin nähdessään. Verestävissä silmissä oli vihainen tuli, ja lianmustilla kasvoilla oli kuin jähmettynyttä raivoa. Sitä ei Heino entuudestaan tuntenut, hän ei tiennyt tuon uuden tulen palaneen isänsä silmässä siitä päivästä asti, jolloin hänet Hollolan vouti pieksätti. Ja melkein arkana hän nyt kuiskasi:

— Pakene, isä, vielä pääset, ennenkuin sinut herrat hirttävät.

Mutta pahnoilla makaavalta mieheltä, joka oli yhä kiukustuneempana katsellut asemiehen puvussa komeilevaa karkuripoikaansa, jonka hän nyt näin odottamattaan näki, pääsi karkea, katkera nauru:

— Hirttäkööt, pankoot sinut, huovipenikan, silmukkaa vetämään! Mene herrojesi pariin, täällä ovat talonpoikain pahnat.

Ilkkuva nauru säesti soimesta sydämistyneen talonpojan sanoja, ja nolona, mieleltään vielä äskeistään murheellisempänä, peräysi Heino pois ovelle. Hän tunsu ikäänkuin puristusta rinnassaan, häpeän punan hän poskillaan tunsu ja käveli nopeasti pois päin, estääkseen itkun kurkkuunsa tunkeutumasta. Eikä hän kiireellä poistuessaan huomannut — eikä huomannut sitä kylmissään käsiään takova vahtisoturikaan, — että hänen jäljestään ovesta livahti ulos mies, joka nuolena nurkan taa puikahti ja sille tielleen hävisi. Mutta se pakenija ei ollut Karmalan Tuomas, se oli tuo aina valpas ja vikkela Tuuran Vilppu, joka jo oli tuntenut nuoran kaulaansa kiristävän ja siksi nyt oven raosta luiskahti kuin silmukasta irti ulos avaraan maailmaan. — —

Pappilan tupaan kertyi jo parhaillaan vakavanaamaisia talonpoikia, kun Heino sinne ehti ja kirjuri pöydän luo hiipi. Epäilevin, harhailevin katsein he siinä seisoivat, pappien ja asemiesten hääriessä heidän ympärillään, mutta lujaa päättäväisyyttä ja heltämätöntä tarmoa kertoivat heidän värähtämättömät kasvonsa. Tiheänä parvena he siinä seisoivat, mutta vielä sankempi parvi seiso keihäittänsä varassa ulkona. He olivat päättäneet, että asiataan perille ajamatta he eivät jättäydy noiden herrojen armoille, jotka heitä nyt luimistelivat vihaisin silmäyksin kypäräsuojustensa takaa, — piispan sanaan he luottivat, mutta lujina he olivat vannoneet asiansa puolesta seisovansa, tuli mikä tuli.

Jo astuikin piispa papin sisähuoneesta tupaan ja tervehti vakavana tuota kovapiirteistä rahvasta. Hänen äänensä soi tyyneenä mutta samalla ankarana, kun hän aluksi kävi talonpojille osoittamaan, kuinka suuren rikoksen he olivat tehneet sekä maallista että hengellistä esivaltaa vastaan, nostaessaan kätensä korkeata ruunua ja sen edustajia kohtaan. Esivalta on Jumalasta, huusi hän, ken miekkaan ryhtyy, se on tuomittu miekkaan hukkumaan. Mutta taas hän lauhkeammalla äänellä käski talonpoikain kertoa, mikä heidät oli eksyttänyt, mitä he valittavat.

Silloin purkausi esiin vakavasta parvesta valitusten tuikea tulva. Täysi oli talonpoikain sydän, kauan he olivat kaivanneet tilaisuutta esittää ruunun edustajille kärsimyksiään ja katkeruuttaan. Vuorotellen puhuivat nyt eri pitäjain vanhimmat luottamusmiehet, peittelemättä he kuvasivat voutien kaikki omavaltaisuudet, liiat verot ja luvattomat kannot. Joka kulmalta olivat valitukset ylimalkaan samat: kansa näänny verotaakan alle, kato ja tulvat eivät jätä mistä elää, millä sitten lapsesi ruokit, millä kylvät kaskesi, millä tyydytät täyttymättömät voudit...

Piispa antoi talonpoikain vapaasti puhua ja hillitsi aatelisherrain kärsimättömän kiukun, kun nämä olkapäitään kohautellen yrittivät katkaista nuo pitkät ruikutukset. Hän tunsu ankaran totuuden huokuvan kiusautuneiden talonpoikain sanoista, ja kun viimeisen pitäjän puhemies oli vaiennut, lupasi hän vakavasti käyttää kaiken vaikutuksensa, hankkiakseen hallitukselta talonpojille siedettävämmät vero-olot. Mutta silloin ei enää Turun kiukkuinen linnanherra voinut sappeaan salata:

— Hyvä on, karjaisi hän, — mutta lienee näillä käräjillä toki toinenkin asia. Kuka maksaa Laukon ryöstön, kuka Pirkkalan voudin rosvotut tavarat, missä ovat näiden ruikuttajain joukossa ne, jotka taloja ovat polttaneet — tutkittakoonpa sekin asia!

Talonpojat vaikenivat, mutta ääneensä kävivät nyt aatelisherrat kuvailemaan talonpoikain väkivallantöitä. Ja ennen kaikkea he kävivät kapinan johtajia tiukkaamaan, heidät he ainakin tahtoivat saada käsiinsä, joskin piispa pyrki talonpoikaisjoukot liialla lempeydellään vapauttamaan. He tiesivät jo voudeiltaan, että varsinkin eräs Vilppu-niminen mies Jämsänjoelta oli Hämeen talonpoikia kapinaan yllyttänyt, ja hänet he nimenomaan tahtoivat rangaistavakseen, muille peloitukseksi. Eivätkä talonpojatkaan voineet kieltää Vilpun heidän johtajanaan olleen.

— Siis tuotakoot vangit saapuville, virkahti piispa käskevällä äänellä. — Mitä väkivaltaisuuksia yksityiset talonpojat ovat tehneet, se tutkittakoon sitten kevätkäräjillä, kiihoittajat kuulustellaan nyt heti.

Syntyi vilkasta liikettä käräjätuvassa. Talonpojat kävivät levottomiksi, neuvotellen, saattoivatko he

näinikään etumiehensä uhrata. Mutta aateliset odottivat uteliaina saadakseen nähdä kapinanjohtajan ja hänen apumiehensä.

Hetkisen kuluttua toivatkin jo huovit neljä miestä, käsistään köysiin kytkettyinä, piispan eteen, joka virkkoi:

— Filippus Tuira Jämsästä, astu ensimmäisenä esiin!

Vangeista ei yksikään liikahtanut. Talonpojat katsoivat kummissaan toisiaan, mutta kovaäänisiksi kävivät aatelisherrat, kun pian selvisi, että Nokialla tavattu kapinanjohtaja ei ollutkaan enää vangittujen joukossa. He ahdistelivat vartijoita, huovit syyttelivät toisiaan ja talonpoikia ja Hannu herra kysyi jo pisteliäästi piispalta, vieläkö hän nytkin neuvottelee tällaisten kujeilijain kanssa. Vihdoin selvisi, että Vilppu oli karannut silloin, kun piispan asemies oli vankien luona käynyt.

— Kuka asemiehistäni? kysyi piispa kummissaan.

Kalpeana nousi silloin Heino kirjuri-pöydästä ja tunnusti vankeja puhuttelemassa käyneensä, mutta kielsi ketään vapaaksi laskeneensa.

Herrat häiläsivät harmistuneina, syytellen petturiksi teiniä, jonka piispa oli armoihinsa ottanut. Tiukkaan katseli Heinoa nyt piispakin, kysyen:

— Yksin kävit vankien luona, — mitä varten? Selitä!

Ääneti seisoivat Heino vielä hetken tuijottavan miesjoukon ympäröimänä. Helppo ei ollut hänen siinä ruveta kertomaan asiataan kotipuolensa talonpojille eikä tuttavilleen Turun huoveille, hän tunsikin asemansa näiden vihamielisten joukkojen välissä vielä kahta kierommaksi kuin aamulla orpanaansa puhutellessaan. Arasti hän katseli Lauria, jonka silmät ovensuusta melkein ilkkuvan näyttivät, ja sitten taas piispaa. Mutta käskävä oli piispan katse, vastata hänen täytyi.

— Kävin isääni tapaamassa, virkkoi Heino hiljaa.

— Isääsi? matki piispa hämmästyneenä. — Isäsi on siis noiden vangittujen joukossa?

Heino vain päättään nyökäytti. Mutta mielenkiinnolla jatkoi piispa:

— Kuka noista on isäsi, näytä hänet minulle!

Aroin askelin astui Heino lattian poikki isänsä luo, jonka silmässä yhä paloi tuo samainen raivon ilme ja joka, pitäjäläisiä häveten, nyt halveksuen nuorukaista katseli. Heino tunsikin, kuinka kotoisten talonpoikain katseet häntä polttivat, ja kuuli aatelisherrain ilkkuvan naurun. Mutta piispa kääntyi vangitun Tuomaan puoleen ja kysyi:

— Hän on siis poikasi, tämä nuori teini?

Ääni kurahteli Tuomaan kurkussa, kun hän vastata yritti, ja vasta karjaisemalla hänestä sanat lähtivät:

— Minun lienee siittämani, kakara, mutta meidän miehiä hän ei enää ole. Kotoaan karkasi, työtä pakoon lähti, hulttio, herrain penikaksi heittäysi, nyt jo kansan kurittajana kulkee...

Piispaa ei se isän raaka tuomio miellyttänyt, hän keskeytti Tuomaan puheen nuhtelevalla äänellä:

— Ei ole poikasi pilassa silti, jos hän on oppia saanut, siksi et häntä hylkiä saa.

Mutta kiihtyneestä talonpojasta lähtivät nyt sanat torvenaan:

— Pilassa hän on, heimonsa häpäisi, mätämuna. Ei riitä herroille se, että talonpojan alastomaksi nylkevät ja leivän perheeltä vievät, — vielä lapsenikin vetivät herraksi laumaansa. Mutta sillä pojalla ei ole enää asiaa Karmalan maille, luotani kiroon tuon käenpojan, joka pesässäni kasvoi...

Vakaviksi olivat käyneet talonpojat ankaran isän puhuessa, vaiennut oli aatelistenkin nauru. He tunsivat noista kovista sanoista sen syvän kuilun, joka vallitsi näiden kahden kansanaineksen välillä, oivalsivat, että leppymätön on talonpoikain viha. Surumielisenä nojasi vanha piispakin päänsä käteensä, hän kauhistui tuon kuilun syvyyttä, joka noin armotta verisiteetkin katkoi.

— Olet raivostunut, mies, vaikene! lausui hän Tuomaalle ja kävi sitten alakuloisena jatkamaan toimitustaan ja vankeja vastaan tehtyjä syytöksiä kuulustelemaan. Heidät määrättiin Turkuun vietäviksi ja Vilppu julistettiin rauhattomaksi mieheksi, joka oli vangittava missä tavataan.

Heino oli sillä välin päässyt vetäytymään asemiesten siimekseen ja hetken kuluttua hän

miesjoukkojen taitse hiipi ulos. Hänen päänsä kohisi, hänen rintansa aaltoili; hän ei olisi tahtonut katkaista välejänsä heimonsa kanssa, mutta muut ne katkaisivat... Hyvä, siis katketkoot! — Taas tunsin hän suonissaan uhkuvaa uhmaa, ja kun hän hetken kuluttua ovella tapasi Laurin, jonka silmästä hän nyt sääliä luki, niin kylmä ja vieras oli hänen vastasilmäyksensä ja sydän kivettyneenä hän orpanalleen virkkoi:

— Sinä saat nyt suuremman perintö-osan Karmalasta, nauti onneksesi!

— Etkö aio siis enää kotiin palata? kysyi Lauri.

— Isähän sen kielsi, — täytyy kai tästä siis tosissaan herraksi ruveta. Mutta jos joskus vielä Sysikorpeen palaan, niin toista olen herraa kuin nyt, ja toisin minua kohdellaankin...

Ja hän astui nyt pää kenossa asemiesten riviin pöydän päähän, ritarien taakse.

Pappilan tuvassa jatkuivat sillä välin yhä piispankäräjät. Vielä viimeisen haikean valituksensa olivat näet talonpojat piispalle esittäneet, sen, joka heidän toimeentuloaan raskaimmin painosti: erämaasiansa. Ja innostuneena oli piispakin taas käynyt tässä asiassa talonpoikain puolesta puhumaan. Hän milteipä nuhteli Turun linnanherraa siitä, ettei tämä ollut aikoinaan tuota rajariitaa selvittämään puuttunut. Mutta yli olkansa silloin kopea Hannu-herra julisti, ettei hän koko talonpoikain takamaariitaan puutu, ja yksin Djekn-ritarikin, Pohjois-Suomen laamanni, ivaten talonpoikia neuvoi:

— Ajakaa tunkeilijat pois jos jaksatte, jos ette, väistykää sieltä itse, — muuta neuvoa en tiedä!

Mutta tästä ivasta jo Suopelto suuttui ja avasi sanaisen lippaansa. Hän kertoi, kuinka monesti siellä erämaassa oli tappelulla isien oikeuksia puolustettu, kuinka paljon miehiä sinne oli kaatunut niissä otteluissa, hän huusi ylvästeleville herroille:

— Tietäkää, herrat: jos ei esivalta, jonka nimessä meiltä veroja ja kuria vaaditte, puutu eikä kykene meidän maitamme ryöstäjiltä suojelemaan, niin silloin mekään emme siitä esivallasta mitään tiedä, vaikka meidät kaikki köysissä Turkuun vietäneen.

Herrat karahtivat kiukuissaan pystyyn, ja moni talonpoikakin jo ajatteli, että jopa meni viisas Sipikin vipuun. Mutta piispa ei moittinut hänen rohkeita sanojaan, hän nousi päinvastoin lämmenneenä pöydän päästä ja virkkoi herrojen puoleen kääntyen:

— Talonpoika on oikeassa, ruunun on huoli pidettävä maakuntarajoista. Ja jos te hallinnon edustajat ette siihen pysty, niin otan minä kirkon ja rauhan edustajana tämänkin asian huostaani. — Ja talonpoikain puoleen kääntyen hän jatkoi: — Kotiinne palatkaa rauhan miehinä korpianne viljelemään. Mutta valitkaa sieltä luotetut erämaantuntijat ajamaan asiatanne Turkuun. Sinne saapuu pian mies, joka sekä tahtoo että kykenee teitä avustamaan, — kääntykää suoraan marski Kaarlo Knuutinpojan puoleen, jolle minäkin asiastanne puhun; hän on lempeä ja viisas herra, hän on pitävä huolen, että kerran palaa rauha erämaillekin.

Tämä piispan lohduttava lupaus valoi käräjään lopuksi keventävän sovinnontunnon talonpoikain raskaisiin mieliin. Kapinan jatkamista ei ajatellut enää kukaan, ja kun talonpojat vielä piispan kehoituksesta olivat seuranneet häntä messuun Vesilahden kirkkoon, jossa hän rukoili siunausta rauhalle ja sovinnolle, lähtivät nuo äsken vielä niin kiihtyneet ja kovat miehet sovinnollisina ja sulanein mielin piispan rauhankäräjiltä. Mutta onnellinen kiilto haaleassa silmässään istui vanha piispa vielä samana iltana kuomurekeensä ja lähti seurueensa ja linnan huovien saattamana pitkälle paluumatkalle Turkuun. Hän oli taas rauhan apostolina saanut tehdyksi kotoiselle kansalleen uuden palveluksen, saanut hillityksi sen kuohahtaneet himot ja estetyksi veljessodan ja verenvuodatuksen.

Mutta jo ennen kuin piispa rekeensä istui, olivat hämäläisten talonpoikaisjoukot pieninä parvina hajaantuneet Vesilahden kirkolta ja lähteneet leppoisin mielin hiihtämään kukin taholleen niihin Pohjois-Hämeen pitäjiin, — Kangasalle, Lempäälään, Pirkkalaan ja Päijänteen varsille —, joista he viikko sitten viha ja kosto mielessään olivat nousseet sotaisille suksille.

Pitkänä jonona hiihtivät taas Sysikorven miehetkin kaukaista kotiaan kohden, hiihtivät vitkaan mäkisiä maita, taivaan peittyessä sakeisiin pilviin ja tuulen tupruttaessa heidän ympärilleen kuivaa lunta. Tuuli kiihtyi pyryksi, se kiersi järvipaikoilla hiihtäjät yhtenäiseen huumaavaan, sakeaan pyörteeseen, niin että mies tuskin edeltäjänsä näki, vaikka hänen suksenkärkensä toisen kannoilla kalisivat. Mutta sakeampi oli mielikin näillä hiihtäjillä kuin muilla. Sinne olivat heidän joukostaan jääneet parhaat miehet: suosittu johtaja oli huvennut, ei kukaan tiennyt minne, ja Karmalan nuori Tuomas hiihti siinä miesjoukossa nyt epävarmana ja orpona. Hän oli aina tottunut kulkemaan isänsä latua, eikä hän ymmärtänyt oloaan, kun isä nyt oli poissa, — poissa, kulkemassa toisaalle, ehkä viimeistä retkeään...

Harvaan puhuttiin, pitkään taivalta tehtiin. Vasta kun saavuttiin siihen yksinäiseen uudismajaan Päijänteen läntisellä rannalla, jossa tulomatkallakin oli yö vietetty, ja siinä puolisen päivää levähtiin, ennenkuin aamulla painuttiin Päijänteen aukeille, vasta silloin aukeni herkemmäksi tarinavarasto hiihtäjien joukossa. Uudistalon väki tiesi näet kertoa, että jo edellisenä päivänä oli siitä yksi Vesilahdelta palaavia miehiä hiihtänyt ohi ja laskeutunut suoraan pyryiselle Päijänteelle, ja se mies oli ollut Tuiran Vilppu Jämsänjoelta, — hän tunnettiin.

— Pelastipahan nahkansa vikkellä mies, intoili silloin Suopelto iloissaan, vaikka hän Vesilahdella olikin toista tuumaa ajanut kuin Tuira.

— Ja kyllä sille nyt nahka edelleenkin säilytetään, puheli Lauri taas mieleltään reippaampana. — Kuuluttakoot häntä kirkoissa kuinka paljon tahtovat, saamme me sukkelan miehen huoveilta säilymään Sysikorven laidassa. Jos hakija sinnekin tulee, silloin hiihdetään hirvenajoon erämaille, sieltä ei vouti suksimiestä ota, sen takaan!

— Taikka saatetaan mies taipaleiden taa Karjalan maille, — on siellä maailmaa piillä vainotun miehen.

Se viesti toi taas uuden toivon ja innon alakuloisena palaavaan miesjoukkoon, ja nyt ruvettiin siinä jo vaihtamaan ajatuksia tehdyn retken tapahtumista ja merkityksestä ja elämän uusista toiveista. Siellä kerrottiin nyt lepäiltäessä talonväelle ja toisilleen juomarekkestä Pirkkalaan ja kahakasta kosken partaalla, käräjistä pappilassa, herrojen kiukusta ja piispan veronhuojennuslupauksesta. Siihen lupaukseen kansa luotti, juhlallisesti oli sen vanha kirkon päämies antanut suurelle, kokoontuneelle rahvaalle, — hän oli sanansa pitänyt talonpojille turvan luvatussa, ehkä pitää hän tässäkin. Onnellisesti oli retki lopultakin päättynyt, niin päätteli Suopellon Sipi, hyviä uutisia on retkeläisillä kotiin vietävänä. Ja miehet rupesivat jo suunnittelemaan, miten he nyt keväämmällä piispan kehoituksen mukaan käyvät vanhoilta eräntuntijoilta keräämään tietoja entisistä rajapyykeistä erämailla ja todistuksia hämäläisten ikiaikuisista takamaaoikeuksista ja sitten valitsevat luotetut miehet lähtemään sen lempeän Kaarlo-marskin luo eräasiataan ajamaan ja rajankäyntiä pyytämään ... sitkeät miehet, jotka eivät kesken palaakaan, kun kerran asialle lähtevät.

Rohkealla mielellä ja hyvin toivein miehet niitä vastaisia hankkeitaan suunnittelivat. Laurikin otti innostuneena osaa näihin vanhempain miesten suunnitelmiin, kuvailen muita vilkkaamminkin, kuinka siitä eläminen taas varmenee, kun saadaan rajat takamaille ja rauha naapuriheimon kanssa. Eivätpä sitä muut arvanneet, ja tuskin tajusi Lauri selvästi itsekään, että hänellä siihen intoonsa oli omat erityisetkin virikkeensä, toivo saada kerran rauhan miehenä käydä savolaisten luo, kysymään sinihelmaista neitosta, jonka kuva niin kotoisissa askareissa kuin pitkällä pyyntirekillä yhä vain usein hänen mielessään asui... Mutta toiset ihailivat sitä Laurin intoa ja virkkoivat:

— Siinä taitaa olla yksi mies marskin puheille lähtemään ... no, hänpä onkin jo nuoresta asti erämies ollut ja on Erä-ukon innon perijä...

Eheäksi iloksi olisi toivehikas mieli sulanut Sysikorven miehiltä, ellei olisi ollut se yksi huoli ja suru, joka vielä kaikkia painoi, mutta jota he mainita välttivät. Siinähan jökötti pirtin nurkassa toisten tarinoidessa murheen murtamana ääneti Karmalan poika-Tuomas, pyyhkäisten aina toisinaan hihallaan verestävää silmäänsä. Tallella olivat siinä muitten talojen isännät, reippaina he kulkivat taas kotisalojaan kohti... Karmalan isäntä se vain toisaalle kulki...

— Liian synkästi se Tuomas Heino-poikansa kirosi, virkkoi illan suussa Suopelto kuitenkin pakinan sekaan. — Käräjillä kerrottiin, että poika olisi laskenut isänsä huovien ometasta pakosalle, mutta Tuomas oli vain kiukkuaan kähissyt eikä lähtenyt.

— Se ei herroja suvussa suvaitse, vastasi Pilvenperä, — eikä niitä taidettaisi meilläkään kärsiä.

— En heitä rakasta minäkään, myönsi Sipi, — mutta sydäntä tuntui Heinolla vielä olevan, ei ollut hän hylännyt isäänsä, niinkuin isä poikansa.

He eivät osanneet mitään hyvää isä-Tuomaan kohtalosta toivoa, kovin olivat olleet kostonjanoisia herrat, ja piispankin hän oli suututtanut. Ja vaikka miehet koettivat surevaa poikaa vielä lohduttaa, kuvailen, että eihän se Tuomas toki mitään kuolemansyntiä ollut tehnyt, ehkä se sieltä vielä pelastuu, niin he eivät uskoneet niihin lohdutuksiinsa itsekään, ja tämä oka se yksin jäi karmimaan heidän mieltänsä ja pani heidät masentuneina ajattelemaan kotikyliinsä palaamista.

Mutta kun miehet siinä uudismökissä päivän tuiskusta levättyään ja illallisen syötyään makuulleen hankkiusivat lämpöisen pirtin permannolle, silloin kuului yhtäkkiä rymyä pihalta; vielä yksi mies kuului sauvansa kinokseen iskevän ja kolisten pimeässä eteisessä oven kääkkää hakevan. Mikähän lie matkamies...? Tuli oli liedestä jo sammunut, ainoastaan päre paloi seinänraossa, valuttaen pitkää karstaansa ja valaisten hämärästi nokisen tuvan. Jo työntyi pirttiin lumenpeittoinen mies, seisoi siinä ovella karistellen jääpuikkoja harvasta parrastaan ja turkinkauluksestaan... Makaavat miehet katsoivat

tunteakseen tuota kumaraa kulkijaa mutta katveesta, uunin kupeelta, ponnahti kuin ammuttuna makuusijaltaan pikku-Tuomas ja syöksyi tulijaa vastaan:

— Isä, te pääsitte pakoon!

Silloin tunsivat toisetkin Karmalan juron raatajan, joka verkalleen kehitteli villavyötään lumisen turkkinsa ympäriltä ja siristi tuohuksen valoa. He huudahtivat:

— Ilmi elävänä siinä on huovien vanki. Millä ihmeellä pääsit heidän kynsistään, miten Turun hirsinuorilta säästyit?

Mutta Tuomaalla ei ollut kiirettä vastata noihin moniin, pirtin eri seinämiltä sateleviin kysymyksiin. Vasta harvakseen ja melkein vältellen hän puhui:

— Huimasti hiihdin tavatakseni teidät vielä tältä puolen Päijänteen, — tapasinpahan!

— Mutta miten sinä hiihtämään pääsit?

— Eivät näkyneet huovit huolivan minusta. Mukaansa kyllä jo ottivat, mutta ensi syöttöpaikassa he köydet ranteestani hellittivät ja sanoivat: mene!

— Etkä sinä vitkastellut! Mutta sanoivatko huovit, kenen käskystä he sinut irti laskivat?

— Piispan käskystä, sanoivat. — Oli kuin Tuomas-äijä tuon kysymyksen takaa olisi vainunnut muutakin ajatusta, kuin minkä se sisälsi, jotakin epäilystä, jota hän itsekin oli hiihtäessään hautonut. Hän katsoi terävästi kysyjää ja virkkoi: — Miksi niin?

— Ilman vain. Ehkäpä jo ennättivät huomata, että et sinä Tuomas mikään johtomies ollutkaan etkä tuumain keksijä!

Hilpeään nauruun hellitti se pila makaavat matkamiehet, eikä Tuomaskaan näkynyt sitä pistosta pahakseen panevan. Ja Suopellon Sipi virkkoi taas kotvasen kuluttua:

— Eiköhän lie sittenkin Heino-poikasi ansiota tämä vapautesi, vaikka hänet niin kylmästi kiroisit. Se poika näkyi olevan hyvissä väleissä piispan kanssa.

Suuttumusta, miltei kauhua näkyi se sana yhtäkkiä ajavan Tuomaan luiseville kasvoille, hänen silmänsä seisahtuivat ikäänkuin tuijottamaan, eikä hän kotvaan aikaan mitään virkkanut. Käheästi hän sitten lausui:

— Niinkö luulet, Sipi...? Olisiko sittenkin se vekara puolestani puhunut...? Oma poikanihan tuo on ... synkästi hänet kiroisin ... kovin kuohahti silloin sappeni, kun hänet huovien joukossa näin...

Eikä Tuomas näyttänyt siitä mietteestään pääsevänkään irti, vaikka toiset jo sen puheen jättivät. Oli kuin jokin jäytävä vaiva olisi hänen mieltään kalvanut, jokin pistävä tunne, jota hän ei kuitenkaan katumiseksi myöntänyt. Ja kauan aikaa päreen karstaa katseltuaan virkkoi hän vielä itseksseen:

— Heimostaan pois herkesi poika ... suotta hän sinne Mustanahon maille enää pyrkiköön, siellä on talonpojan työpaikka, ei herran! Kestäköön kironi!

Toiset eivät hänen tuumiinsa enää puuttuneet, he nukkuivat jo mies toisensa perästä turkkipeittojensa alle. Ja niillä puheilla kävi Karmalan Tuomas jäätyneitä eväitään aukomaan. Mutta tuo jäytävä tunne ei palaa pureskellessakaan hänestä poistunut, ja vielä makuulleen laskeuduttuaan uunin kupeelle, onnellisen Tuomas-poikansa viereen, ja katsellessaan, kuinka päretulen sammuttua vielä viimeinen karsta kuin tuskissaan kiemurrellen hiillosti, hän itseksseen huohtaen hoki:

— Olisiko sittenkin se vekara...? Poikanihan se on, oman perheeni peruja!

X. MARSKI KAARLO KNUUTINPOIKA TURUSSA.

Turun linnan korkeimman tornin laella seisoi eräänä kirkkaana kesäisenä aamuna kaksi nuorta aatelisherraa katsellen Ruissalon vihantain lehtirantain ohitse merelle päin, jossa tasainen suvituuli keinutti loivia laineita. He tähytivät Kuusiston väylältä tulevia venheitä. Venheitä sieltä saapuikin, purjeessa ja soutaen, mutta sitä alusta, jota he odottivat, ei kuulunut.

Jo siirtyikin toinen herroista sataman puolelle, katselemaan sitä uljasta laivastoa, joka siellä ankkurissa kellui: toistakymmentä pyöreäkaarista, pyhimyskeulaista alusta, joiden mastonnokkiin nostetuista viireistä kuulti keltainen ruuhi, — Bonde-suvun vaakuna. Rannassa, laivojen kohdalla, kuhisi vilkasta liikettä: sieltä kajahti korkeilta telakkapuilta kirveiden kalke vastapäiselle rannalle, häiriten aamukäen kukuntaa; siellä soutelivat merimiehet edestakaisin laivain ja laiturin väliä, ja kimakkaääniset kaupustelijat tyrkyttivät heille rannalta tavaroitaan. Yhteen laivaan oli jo alempi raakapurje nostettu, se odotti vain lupaa nostaa ankkurinsa, pyyhkäistäkseen väljille vesille.

— Kärsimätönnä nykkii "Merikarhu" vitjojaan, virkkoi nuorista miehistä toinen, joka hajalla säärin seisoi tornin keskeltä kohoavaan viiritankoon nojautuneena ja kalisteli leveästä hopeavyöstään riippuvaa miekanhuotraansa kiviseen permantoon. Hän oli karski soturi, ei aivan roteva varreltaan, mutta katseiltaan tuima ja liikkeiltään terävä. Ruskea parta törrötti hänen leuoiltaan karkeana kuin sänki pellostaa, ja kädellään hän sitä vielä usein levitteli, joten se hänen muotonsa hurjaksi teki. — Hänen tietäväisyytensä näkyy käyneen verkkaiseksi liikkeiltään. Johan hänen olisi pitänyt moneen kertaan Kuusistosta tänne ehtiä.

— Hänen tietäväisyydellään on monet raudat tulella, eikä hän aavista, kuinka hauskat uutiset häntä täällä odottavat. — Niin vastasi taas toinen herra, rintavarustuksen reunalla seisova kookas uros, heilutellen kädessään olevaa pergamenttikääröä, jonka hän aina toisinaan kehitti auki, silmäillen siinä olevia rivejä. Nuori hän vielä oli, ryhti oli jalo, jäsenet kauniin sopusuhtaiset, mutta hänen sileiksi ajetuilla, lempeänavonaisilla kasvoillaan, jotka hän puhuessaan käänsi toverinsa puoleen, näkyivät jo pitkän kokemuksen tarmojuovat, ja silmistä loisti terävä äly. Upeasti oli hän puettu: väljän, pitkän verkalevätin liepeet, jotka olivat nahkasilla reunustetut, hulmusivat tuulella, ja levätin alta pilkistävästä silkkikuteisesta, sinervästä ihotakista hohtelivat hopeaiset nyplät; yksin kengistäkin kimaltelivat hopeasoljet hänen kävellessään. Päässä oli hänellä leveävanteinen lierihattu, jonka valkoinen sulka korkealla liehui ja joka puoleksi varjosti nuo vilkkaipirteiset kasvot, joiden ilmeet mielialojen mukaan nopeasti vaihtelivat.

Se mies oli Kaarlo Knuutinpoika Bonde, Ruotsin marski ja äskeinen valtionhoitaja, sen ylimyksistä ylin ja sen kansan suosikki. Äsken oli hänet kohtalon vallaton laine syössyt pois siitä suuresta vallasta ja vaikutuksesta, joka hänellä nuoruudestaan huolimatta jo vuosikausia oli maassaan ollut. Hän oli nyt melkein kuin maanpakoon karkoitettu syntymäseutunsa, Suomen, syrjäiselle rannalle, muiden jakaessa sen vallan ja arvot, jotka vielä äsken olivat hänellä olleet. Mutta eipä ollut mies silti masennuksissaan, rohkeana säteili nytkin hänen kirkas katseensa, kun hän tuokion kuluttua lisäsi:

— Mutta saisi hän jo tulla. Viipymättä pitäisi pikkuisen Kristoffer-kuomani saada se vastaus kirjeeseensä, jonka hän ansaitsee, — hän ja hänen juonivat apurinsa.

Mutta hänen toverinsa liikahti levottomasti viiripatsaan varassa ja tuuhensi taas kämmenellään tuimia viiksiään. Tämä sotainen ritari oli Kaarlomarskin ystävä ja toveri Tukholman loistoajoilta, Eerikki Akselinpoika Tott, ylhäistä aatelisperua, joka kerran Eerikki-kuninkaan hovipoikana oli kotimaastaan, Tanskasta, Ruotsiin tullut, mutta herransa kukistuttua olikin jäänyt sinne kansallisen valtionhoitajan ystäväksi ja intohimoiseksi kannattajaksi. Hän oli nyt, marskin menetettyä valtansa, seurannut tätä Suomeenkin, uskollisena toverina ja hänen sotaväkensä päällikkönä. Tämä intohimoinen mies se nyt, ilmipurkaen pitkän kärsimättömyytensä, puhumaan kävi:

— Minua kiukuttaa tämä asemamme naurettavuus, sillä itse olemme siihen syypäät. Itse sinä talutit tuon pienen saksalaisen, jolle kansa vihelsi ja nauroi, alttarin eteen kruunattavaksi, sinä hänelle kuninkaan vaalissa äänesi annoit ja hänestä kuninkaan teit. Ja nyt...! Ei, se oli tuhmuutta! Jos olisimme viime kesänä päättävällä liikkeellä silpaiseet vehjeherrain verkot poikki ja pistäneet lukkojen taa sekä Krister-enot että Jöns-piispat, niin me emme nyt olisi tällä kolkolla rannalla, vaan katselisimme rauhallisesti Tukholman linnasta Mälarijärven hymyileviä vesiä. Me olisimme puhtaasti voineet luottaa sotaväkeemme, ja kansa olisi sinua tervehtinyt yhtä suurella kiitollisuudella, kuin se Kristofferia tervehti ivalla ja vihalla. Näethän, kuinka nämä jäykät suomalaisetkin innostuneina uskollisuudessaan sinua kannattavat, — niiden avulla voimme vieläkin tehdä jotakin tehokkaampaa kuin kirjoittaa purevan kirjeen!

— Mitä esimerkiksi? kysäisi marski.

— Esimerkiksi ajaa petollisen Kristofferin sinne, mistä hän on tullut. Muistatko, kuinka kerran, herrain pahimmoilleen juoniessa vastaasi, lähdimme ratsastamaan Tukholman rantatorille? Monta ei ollut ratsumiestä mukanamme, mutta kun sinä kypärän päästäsi nostit ja kansaa tervehdit, niin yhtenä äänekkäänä merenä huusi koko tori, koko kaupunki, koko maa ... muistatko, mitä se huusi?

Hehkumaan olivat käyneet nuoren marskin kasvot ystävän puhuessa, hän näytti hyvinkin hyvästi nuo tervehdyspuheet muistavan. Mutta hän pakotti itsensä rauhalliseksi ja kylmäksi ja vastasi:

— Ei, Eerikki, kansan huudoissa ei ole vielä kaikki, niitä ei ollut meidän lupa liian paljon kuunnella. Luulen kyllä, että viime kesänä olisimme voineet lyödä rikki hääriväin herrain juonet, ehkäpä vielä tähänkin kesään mennessä, mutta ajan oloon emme. Liian suuri on tuo kadehtivain ylimysten joukko, joka ei suvaitse, että sen vertaisista yksi kohoo paljon ylemmäs muita. Olin jo kauan oivaltanut, että tämä keikahdus oli välttämätön, ja vanha ystäväni Maunu Tavast sen minulle sitovasti selitti, — siksi talutin itse pienen Kristofferin Upsalan tuomiokirkkoon. Enkä sitä kadu, — jouta en tahtonut jännittää liiaksi, en virittää itseni vuoksi uutta kansalaissotaa, joka varmasti olisi syttynyt.

— Et sitä voi välttää kuitenkaan, jos et aikone kokonaan heittäytyä kateellisten vihollistesi armoille, virkahti Eerikki-ritari melkein halveksuen.

— En, sitä en aio, mutta minä voin odottaa hetkeäni. Katsastetaan, kuinka pitkälle vehkeilijät saavat ohjatuksi uuden kuninkaan valapattouden tiellä, kuinka kiusaavaksi he ajavat taas muukalaisvallan. Jos silloin kansan tahto ja maan etu vaatii, että minä taas ohjaksiin tartun, niin en arkaile levittää leveää rintaani taas kaikkien sala-ampujain juonille. Silloin voimme iskeäkin ja syvälle, jos tarvitaan. Mutta nyt pidetään vain pihdeissä herrojen peukaloita. Ja sillä välin lepään mielelläni tässä maassa, jossa olen syntynyt ja kasvanut ja jossa parhaat ystäväni ovat. Sinusta tämä maa voi olla kolkko ja karu, minulle se on rakas. Hyvin täällä viihdyn.

— Vaikkapa uneliaassa toimettomuudessakin!

— Ei, tehtävää meillä on täällä kyllin; ehkä saat sinäkin taas pian pienen seikkailun, niin tyyntynyt ja tyydyt!

Vasta muutamia kuukausia oli Kaarlo Knuutinpoika nyt viipynyt Turun linnassa, jonka hän entuudestaan hyvin tunsu. Siellä oli näet hänen isänsä, valtioneuvos Knut Bonde, ollut linnanherrana silloin — vuonna 1409 — kun Kaarlo syntyi. Siellä oli häneltä isä kuollutkin, — hänen vasta viisivuotiaana ollessa, mutta äiti, joka oli ylhäistä Sparren sukua, oli uusiin naimisiin mentyään muuttanut Ruotsiin. Nuori Kaarlo oli senjälkeen elänyt monet lapsuuden vuodet isoisänsä jäykän, sotaisen Tord Bonden ankaran kurin alla Viipurissa ja silloin perinpohjin tutustunut ja mieltynyt tähän maahan, jonne hän nyt taas vallasta syöstynä oli joutunut. Tällä väliajalla oli nuoren Kaarlon ura ollut loistava. Tuskin oli hän hilpeänä nuorukaisena palannut Ruotsiin monivuotiselta ulkomaanmatkaltaan, jonka varrella hän oli opiskellut ritaritapoja ylimysten hoveissa ja tieteitä Leipzigin yliopistossa, kun hän siellä joutui niiden valtiollisten tapausten pyörteeseen, jotka siihen aikaan maata velloivat, ja sai pian osalleen tehtäviä ja velvollisuuksia, jotka oikeastaan olisivat kuuluneet paljon kypsemmälle iälle kuin hänen silloisille vuosilleen. Hän oli nähnyt kansansa epätoivoisena kärsivän Eerikki Pommerilaisen taitamattoman hallinnon ja tanskalaisten voutien kynsissä ja hän oli silloin, ylhäisen sukunsa edustajana, liittynyt siihen kansalliseen vapausliikkeeseen, jonka johtajaksi Taalainmaan talonpojat olivat saaneet jalon ritarin, Engelbrekt Engelbrektinpojan.

Kaivaten muisteli nyt Kaarlo Knuutinpoika noita ensi innostuksensa ja saavutustensa kauniita aikoja, jolloin tanskalaiset maasta karkoitettiin. Mutta ajan virran nopeat laineet viskasivat pian nuoren ritarin erilleen entisistä kapinallittolaisistaan. Jo Eerikki-kuninkaan hallituksen aikana tuli hänestä valtakunnan marski, ja Eerikin kruunun suistuttua oli hänet 28-vuotiaana valittu valtionhoitajaksi, hallituksen esimieheksi, — kuninkaan nimi vain puuttui. Mutta sitä mukaa kuin kansan suosio marskia kohtaan kasvoi, kasvoi myös toisten ylimysten kateus ja viha. Ja taas oli laine läikähtänyt. — Kaarlo oli nyt maanpakolaisena Suomessa, jonka hän vallasta erottuaan oli läänityksekseen pidättänyt. Eikä hän ollut vielä monta kuukautta tuon vallan juurelta ollut poissa, kun Ruotsista jo tuli sanomia, että kateen ja koston käsi pyrki riistämään häneltä nekin vallan tähteet, jotka hän itselleen oli syrjäytyessään säilyttänyt.

— Selvästi tuntuvat kiukkuisen Krister-enosi likaiset sormet noiden uusien juonien takaa, virkkoi hetkisen vaitiolon jälkeen Eerikki-ritari, jonka mietteet olivat seuranneet ystävän ajatuksenjuoksua, sillä niin hyvin he toistensa tuumat tunsivat. — Se ukko kantaa kosta sinua vastaan hautaansa asti aina siitä päivästä saakka, jolloin me hänen joulunviettonsa keskeytimme, — hän punoo vehkeityään Viipurista, ja taitava hän onkin punomaan.

— Sen tiedän, vastasi marski. — Hän on sukulaiseni, isäkseni häntä olen sanonut ja hän minua pojakseen, mutta pahempaa verivihollista minulla ei ole. Hän on jo tänä kevännä, heti senjälkeen kuin me Tukholmasta lähdimme, käynyt laivoillaan Viipurista pienen baijerilaisen puheilla, houkutellakseen kuninkaan rikkomaan sanansa, — sen tiedän. Ja siinä on ukko onnistunut ja luulee kai minut jo lopen masentaneensa. Mutta maltapas, enorähjä, ehkä käymme me pian Viipurissa tervehtimässä sinun vihaisuuttasi, jahka ensin olemme opettaneet kuninkaan sanassaan pysymään! Mutta taitavasti, — taidokkaasti hekin verkkonsa kutovat!

Nuori marski tiesi hyvin, että hänen vastustajistaan kiihkein oli vanha valtiodrotsetti Krister Niilonpoika Vaasa, kunnianhimoinen ja sydämikkö mies, joka ei koskaan voinut unohtaa sitä, että hänen

nuori sukulaisensa, tuo "Saksassa koulutettu hanhenpoika", kuten hänen oli tapana sanoa, oli hänen edellään kohonnut asteelta toiselle, valtaneuvokseksi, marsikiksi, valtionhoitajaksi. Sen kiukkunsa kiihoittamana oli hän muiden ylhäisaatelisten — ennen kaikkia piispa Jöns Oxenstjernan — avulla pitkin matkaa vehkeillyt Kaarlo vastaan. Mutta hänen juonensa eivät olleet onnistuneet, kerran toisensa perästä oli Kaarlo ne ripeällä liikkeellä katkaissut, niinkuin silloin toissa jouluna, jolloin Krister-herra Ruotsissa valmisteli salaliittoa valtionhoitajaa vastaan. Kaarlo sai asiasta vihiä, pani huovinsa juuri Pyhän Nuutin päivänä vangitsemaan Kristerin hänen vuoteeltaan Refvelstan kartanosta ja sulki hänet tyrmään joulujuhlia lopettelemaan. Silloin oli Kristerin täytynyt nöyrytyä syvälle, luopua kaikista suurista läänityksistään ja vetäytyä Viipurin linnaan, jonka Kaarlo hänelle tyyssijaksi jätti, — mutta ainoastaan toistaiseksi senkin.

Sen jälkeen kun Kaarlo, valtionhoitajan virasta luovuttuaan, oli lähtenyt Suomeen, yritti Krister nyt lopullisesti hänet kukistaa, — siihen tähtäsi se toimenpide, jonka johdosta marski nyt oli vanhan ystävänsä, Maunu-piispan, neuvottelemaan kutsunut. Kaarlo oli uudelta kuninkaalta pidättänyt läänityksekseen koko Suomen, siinä joukossa Viipurin linnankin, joka vielä toistaiseksi oli Krister Niilonpojan hallussa. Ainoastaan sillä ehdolla oli hän vallan käsistään jättänyt ja kuningas oli sen lisäksi kirjallisesti ja valallisesti vakuuttanut, ettei uusi hallitus, s.o. Kaarlon viholliset siinä, enää jälestäkään saaneet vaatia valtionhoitajaa tilille hänen hallituksestaan. Nämä ehdot kuningas tinkimättä pitikin niin kauan kuin marski Tukholmassa viipyi ja kansansuosiollaan aina uhkasi hänen asemaansa. Mutta heti, kun marski oli etäämmällä, rupesi hänen vihollistensa vaikutus kuninkaaseen tuntumaan. Krister-äijä ei tahtonut luopua Viipurista. Kaarlo-marski kysyi kuninkaalta, miksi hänen läänityksensä viipyy. Vastaus tuli — se kirje oli marskilla juuri kädessään, — mutta se sisälsi Kaarlolle haasteen tulla vastaamaan erinäisiin syytöksiin, joita hänen hallitustaan vastaan nyt kuitenkin oli tehty. Ja sen sijaan, että kuningas lupauksensa mukaan olisi käskenyt Kristerin luovuttaa Kaarlolle Viipurin linnan, vaati hän nyt pelkäämäänsä marskia luopumaan sekä Viipurin että Turunkin linnoista. Kylläpä Kaarlo ne sormenjäljet tuns!

Tämä valapattoinen menettely oli marskin mielen kuohuksiin nostanut, vaikka hän sen kuohun saattoi kätkeä kylmän kuoren alle. Mutta tuittupäinen Eerikki-ritari ei sitä voinut. Hän oli takertunut Kaarlon äskeisiin viimeisiin sanoihin ja pureskeli niitä kauan hampaissaan. Vihdoin hän virkahti:

— Taitavasti, sanot sinä, — minusta tuntuu, että sinä liialla taitavuudellasi herkeät pehmeäksi. Täällä sinä hiot pergamenttikääröä kourassasi ja odotat piispasi neuvoja, — hiiteen pergamentit, hiiteen piispat, ainoastaan rohkea, tarmokas toiminta tepsii noihin viekasteleviin herroihin ja heidän nukkekuninkaaseensa, senhän jo tiedät. Tässä ei tarvita korkeasanaisia vastauskirjelmää ollenkaan, — kypärä päähäsi, laivoihin viisisataa miestä, niin meidän sopii ilmestyä vastaamaan pikku Kristofferille ja kysymään: Pidätkö valasi, saksalainen, vai nostatanko taas Ruotsin rahvaan aseisiin — Suomessa on jo asema selvä —!

Kaarlo Knuutinpoika naurahti, — se oli hänen itsensä rakentama tuo vastaussuunnitelma, johon Eerikki Akselinpoika nyt oli niin innostunut. Mutta hän vastasi:

— Kyllä tiedän, mikä tuohon juonijoukkoon pystyy. Kuningas ei tahdo asettaa takeita hengestäni, kun minut luokseen kutsuu, — ne takeet asetan siis itse. Mutta voimakeinoja on taidolla käytettävä, ne eivät kahdesti tehoo.

— Mitä epäilet? Kuninkaan haastekirjehän on ilmeinen nöyryytyksen uhkaus. Meillä ei ole niinollen muuta keinoa kuin näyttää, onko meillä kyntemme jäljellä. Jos on, niin herrat nöyrytyvät, jos ei, silloin tartu rukousnauhaasi! Mutta väkemme on valmis, se on hyvin harjoitettu, — jos minä tässä määräisin, olisin jo matkalla ajamaan petollisen baijerilaisen pois koko maasta!

— Ei niin kiirettä, Eerikki, aikamme ei ole vielä kypsä. Mutta siinä olet oikeassa: kyntemme täytyy taas baijerilaisen nähdä, muuten hän ei tottele! — Mutta katsopas tuonne salmen suuhun, eikö sieltä kolmihanka souda?

— Siinä tulee tietäjäsi, vastasi Eerikki-ritari, katsellen lähenevää venettä, jonka keulan edessä vesi vaahtona kohisi. — Neuvottele nyt hänen kanssaan, mutta älä toimia unohda!

— Ole huoletta, veli, pahemmin kirvelee kuninkaan petollisuus minun rintaani kuin sinun, vaikkei minun ole tapana riehahtaa eikä toisaalta raskasmielisyyteenkään vaipua. — Tule, nyt laskeudumme linnan suojiin.

Jyrkkiä kiviportaita laskeutuivat miehet linnan asuinkerrokseen. Tornin alemmalle parvelle pysähtyivät he kuitenkin vielä tuokioksi katsomaan sitä vilkasta elämää, joka nyt Turun linnassa kuhisi. Muutamia linnan osia korjattiin, ja rakennustyöläisiä kiipeili siellä kuin muurahaisia keollaan, kantaen kiviä ja savea. Linnan pihalta helähti huovien ääniä, ja sieltä vilahteli töissäään hääriväin naistenkin helakoita pukuja. Ja laskusillan palkit tömähelivät alituisen, kun siitä linnanportin läpi asemiehiä tuli

ja meni.

Toisenlaista oli elämä nyt Turun linnassa kuin vanhan, itaran Hannu Kröpelinin aikaan, joka oli päästänyt linnan rappeutumaan, — toisenlaisessa kunnossa olivat jo sen asuinhuoneetkin, jotka marski omalla kustannuksellaan oli korjauttanut, peittäen seinäverhoilla saviset muurit ja valkaisten nokiset katot ja holvikaaret. Laskeutuessaan asesaliin juttelikin Kaarlo leikkisästi toverilleen:

— Kerrotaan Hannu-ukon kuolleen siitä harmista, kun satakuntalaisten kapinan jälkeen piispan kehoituksesta kansalta liian raskaita veroja huojaettiin. Hannu keräsi itselleen verorahoja rautaiseen arkkuun, raskimatta käyttä äyriäkään linnan korjaamiseen ja kiduttaen linnuettaankin täällä puolinälässä. Sen arkkunsa hän aikoi viedä mukaansa Tanskaan, jonne vielä uhkasi palata. Mutta eipä ehtinyt ... tänne kuoli ukko, tänne hänen arkkunsa jäi!

— Sinun hyväksesi!

— Minkä saita haalii, sitä piru vaanii. Mutta me emme leiviskäämme kätke arkkuihin, joiden aarteille vieraat nauravat. Mikä tulee, se saa mennä, iloisesti on taas eletävä Turun linnassa, eletävä niin, että täällä vieraatkin viihtyvät!

— Näkyypä se jo varustuksista, että täällä nyt rahoja pyörimään pannaan, virkahti Eerikki, viitaten asesalin koristekaarisiin kynttiläkruunuihin ja silkkipatjoilla peitettyihin penkkeihin.

— Enkä kuitenkaan pane Turun linnaa kuntoon muuta kuin väliaikaisesti, vastasi marski. — Sillä Viipurin linnaan minä asettua tahdon, siellä ovat nuoruuteni parhaat muistot, siellä suuren Novgorodin naapurissa on vaikutusala toimivalle miehelle, — sieltä täytyy Krister-äijän poikineen kauniisti siirtyä, jos ei hyvällä niin pakolla!

He kävelivät linnan huoneiden läpi, joissa vilisi palvelijoita, seuranaisia ja kirjureita, suureen ruokasaliin päin, johon marski oli käskenyt saapuvalle vieraalleen aamiaispöydän kattaa. Mutta sinne kävellessään poikkesi marski vielä makuuhuoneeseensa, jossa hänen korkea, kattopäällinen vuoteensa oli kuin omapäinen rakennus rakennuksen sisällä. Sen vieressä seinällä riippui miekka, ja tämän luo marski käveli, vetäen verkalleen terän huotrasta.

— Mikä tuo taikatemppusi on? kysäisi uteliaana Eerikki-ritari, — olen nähnyt sinun sen jo ennen tekevän.

— Niin, minä olenkin vähän taikauskoinen, vastasi marski hymähtäen. — Tämä miekkani on Tord Rörikinpojan perintöä, — muistat isoisäni, sotakarhun, — ja se osaa puhua.

— Miekkasi puhua — no, mitä se siis haastaa? kysäisi ritari ivallisesti.

— Se ei puhu aina, vaan joskus. Tahdotko kuulla sen tarinan, monelle sitä en ole kertonut.

— Anna tulla vain!

— Kerran oli Tord-ritari Viipurista sotaretkellä novgorodilaisia vastaan Laatokan takaisilla mailla. Hän joutui saarroksiin, eksyi joukostaan ja yöpyi haavoitettuna muutamaan karjalaiseen sysimajaan. Tord-herra oli taikojamies, ja niin oli sylimökin ukkokin; he vaihtoivat siinä ritarin lepäillessä taitojaan ja tietojaan ja heistä tuli hyvät tutut, — hyvin palkitsi isoisäni sydänmaan raution vierasvaraisuuden. Hän oli jättänyt katkenneen miekkansa raution mökkiin — näet, terä onkin tavallista lyhyempi, — ja kerran sitten toi seppä sen hänelle Viipuriin takaisin. Mutta hän oli sen silloin uudelleen pajassaan karaissut, takonut sen taikaluvuin, ja tähän miekan kamaraan hän oli piirtänyt nuo kummat kuvat...

— Näytä, siinä on kuin kuu ja tähdet...

— Mitä lienevät ne merkit, sitä ei Tord-isä minulle koskaan selittänyt. Mutta hän kertoi, että nuo tummaan teräkseen piirretyt hämärät merkit joskus itsekseen käyvät selväpiirteisiksi, ikäänkuin hohtamaan. Ja sen olen nähnyt minäkin, — silloin puhuu Tord Rörikinpojan miekka. Mutta se puhuu valitettavasti vain niin harvoin.

— Milloin se on sinulle puhunut?

— Silloin, kun on mielessäni kypsytetty joku rohkea päätös, silloin voin miekastani nähdä, onnistuuko se... Kun nuorena hurjapäisenä päätin yhtyä kapinoiviin talonpoikiin ja keräsin aseväkeä ympärilleni Eerikki Pommerilaista vastaan, silloin ensi kerran näin noiden juovain kirkastuvan. Ja kun minun täytyi nousta entistä asetoveriani Eerikki Pukea vastaan, joka kapinaa hieroi, ja kukistaa hänet, silloin näin, että niin oli tehtävä. Kunpa vain ymmärtäisin nuo salaperäiset merkit! Niissä on jokin ennustus, kertoi Tord-vanhus —, mutta kukaan ei ole osannut niitä selittää.

— Omien mielikuviesi hohteen olet tainnut innossasi nähdä tuosta teräksestä, kun jotakin tuumaa olet kauan hautonut, virkahti Eerikki Akselinpoika. — Minun miekkani puhuu myöskin, mutta se puhua välkähtää vain silloin, kun sen käsken, mutta silloin se puraiseekin puhuessaan.

— Purra voi silti tämäkin teräs, vastasi siihen Kaarlo, taas miekkansa seinään sovittaen. — Sen tiedät, mutta sitäkin varten on sen karaisnut suomalainen rautio-noita. — Mutta kuka siellä?

Marski oli naulan luota kääntyessään nähnyt nuoren asemiehen seisovan ovella. Se oli piispan väkeä, Henriikki Tuomaanpoika, miehistyneenä, ruskettuneena, leuoiltaankin jo parroittuneena. Hän oli jo kotvan ajan seisonut ovella ritarien puhellessa, ja nyt hän syvälle kumartaen virkkoi:

— Hänen korkeutensa Turun piispa tervehtää ja käskee ilmoittaa saapumisestaan.

Marski silmäili terävästi kumartavaa nuorukaista, ikäänkuin tutkiakseen, oliko tämä asiaankuulumaton hänen perhesalaisuutensa perille päässyt. Mutta värähtämättömin ilmein seisoi Heino ovenpielessä, kun teräväkatseinen ylimys hänen ohitseen astui ja kutsui sisähuoneesta puolisoaan vierasta tervehtimään.

Kaarlo Knuutinpoika Bonde oli näihin aikoihin, vaikka oli mies vasta kolmenkymmenen korvissa, jo toista kertaa naimisissa. Ensimmäisen puolisonsa kuoltua oli hän Tukholmassa valtionhoitaja-aikoinaan nainut Kaarina Kaarlontytär Gumsehufvudin, joka nyt toimekkaana emäntänä Turun linnassa hyöri. Sydämellisen ystävällisesti tämä vastaanotti vanhan piispan, joka hengästyneenä holvirappusista nousi, ja saatteli hänet kunniasijalle nojatuoliin istumaan.

Mutta piispa kiinnitti tutkivasti, vaikka samalla miltei isällisen hellästi, katseensa marskiin, jonka kasvojen piirteistä hän koetti tämän mielialoja lukea. Hän oli marskin kehitystä tämän lapsuudesta asti opettajana ja neuvonantajana seurannut, tiesi hänen onnensa nyt laskeutuneen aallonpohjalle ja tunsii hänen vihamiestensä jatkuvat vehkeet ja juonet, ja hän koetti nyt tutkia, miten nuori ylimys nämä vastoinkäymisensä kesti. Maunu tunsii nuoren ystävänsä suuret lahjat, mutta myöskin hänen rajattoman kunnianhimonsa; itse hän oli marskia aikoinaan vallan huipulta väistymään neuvonut, jotta tämä sitä varmemmin taas kerran pääsisi harjalle nousemaan, ja häntä nyt vain huoletti se, ettei arvostaan arka ylimys ärsytettynä malttamaton askelta astuisi.

— Noo, kysyi hän harvakseen, — tulevatko huonot uutiset tällä kertaa idästä, Viipurista, vaiko lännestä, Tukholmasta?

— Mistä tiedät, isä, uutiset huonoiksi?

— Ymmärsin sen viestistäsi, näen sen katseestasi.

— Niin, ehkä niitä voisi yhtähyvin sanoa hyväksikin uutisiksi, virkahti marski mieltäväisenä. Mutta hänen sotaisia ystävänsä kiirehti lisäämään:

— Hyviä ne ovat, yksinomaan hyviä. Nyt saadaan taas pitkistä ajoista haarniskaan pukeutua ja hiukan heilauttaa pikku Kristofferin kultaista tuolia.

Mutta vanha piispa puisteli päätään:

— Sellaisia uutisia en sanoisi hyväksi. Mutta kertokaa, — viestit tulevat siis uudelta kuninkaalta?

— Niin, vaikka ehkä kylläkin välillisesti Viipurista.

Ja marski kertoi vanhukselle äsken saamansa kuninkaallisen haastekirjelmän sisällön ja siirtyi sitten siihen kysymykseen, miten hänen piti tuohon haasteeseen vastata. Pitikö hänen vastata kirjeellä, jossa hän selvin ja jyrkin sanoin osoittaa kuninkaan vaatimukset ristiriitaisiksi juhlallisesti solmitun sopimuksen kanssa, vai oliko hänen oltava mitään selitystä antamatta, nostettava laivaston ankkurit ja purjehdittava aseväellä haasteeseen vastaamaan.

Piispavanhus istui kauan suureen nojatuoliinsa vaipuneena. Sitten hän lausui:

— Eerikki-ritari tahtoi heti nostaa purjeet ja huutaa: "quos ego!" — eikö niin? Mutta sinä itse, Kaarlo, mietit, olisiko edellinen vaihtopuoli ehkä viisaampi. Arvasinhan! Muistelepas, Eerikki, kaimaasi, pommerilaista kuningasta. Äidiltään hän peri kolme kruunua; mahtavampaa hallitsijaa ei ole pohjola tuntenut. Mutta hän luotti liiaksi ulkonaiseen mahtiinsa, hän ylvästyi — ja kaatui. Kaatui niin syvälle, että hän nyt Gotlannista käsin rosvoilee omaan entisten alamaistensa kyliä, — hän uhmasi, ja hänet hylkäsi Jumala.

— Mutta kehuuhan hän, niinkuin koko vitalijoukko, olevansa Jumalan ystävä, joskin ihmisten vihollinen, viisasteli Tott-ritari.

— Se on herjausta, hän on juuri esimerkki siitä uhmasta, jonka Jumalakin hylkää, virkkoi vanha piispa ankarana. Sitten hän kääntyi taas marskin puoleen, puhuen: — Palatakseni sinun asiaasi, ovat minusta molemmat tuumat hyviä, mutta ei kumpainenkaan riitä yksin. Kirjoita ensin, purjehdi sitten. Rohkea rokan syö, se on totta, mutta vasta jos hän taitavasti sitä tapailee.

Marski ymmärsi piispan tarkoituksen: Kaikki muodollisuudet on täytettävä, mutta kun siten oikeutettu vaatimus on tehty, niin sitä on voimalla tuettava. Vanha piispa näkyi hetkeksi mietteisiinsä vaipuneeen ja rupesi sitten verkalleen puhumaan:

— Mutta minusta tuntuu, ettei sinua pahin vastus sittenkään uhkaa sieltä, kuninkaan taholta...

— Vaan mistä?

— Juuret ovat toisaalla, eivätkä ne lakkaa alituisen uusia juonenvesoja työntämästä. Vanha kettu Viipurissa tapailee lakkaamatta "hanhenpojan" kaulaa.

— Tiedätkö siitä taas jotakin uutta, isä? kysyi Kaarlo jännittyneenä.

— Juoniiko Krister vielä yhdessä Pommerilaisen kanssa?

— Se on typeryyttä, jos hän sen tekee. Mutta sinun kimppuusi hän pyrkii mitä tietä tahansa, sen varmasti tiedän. Minulla oli juuri äsken vieraita Viipurista, kun venheesi saapui, niiden vuoksi vähän viivästyinkin. Krister-herra koettaa nykyisin houkutellessa Suomen aatelisiakin vaatimaan, ettei tätä maata yhdelle miehelle — sinulle — läänitettäisi, koska siten näillä rajamailla muka hallituksen voima heikkenee valtakunnan vihollisia vastaan, ja että kuningas siis pidättäisi täällä linnat itselleen...

Marskin vilkkaasta silmästä välähti terävä salama, hän oivalsi tuossa tuokiossa koko juonen:

— Siis säästystä samaan virteen, joka jo herrojen haastekirjasta soi. Vai pitäisi Suomen aatelistenkin sotkeutua siihen vyyhteen, — kyllä tunnen kömpelöt sormet! Hän on siis kääntynyt sinunkin puoleesi, isä?

— Minä en sano mitään muuta, kuin että pidä silmällä vanhaa kettua, jos mielit täällä valtasi säilyttää. Krister kuvaa sinut villitsijäksi, joka tahtoo nostaa talonpojat isäntiään vastaan, — se on nykyisin Suomessa arka kysymys, varsinkin sen jälkeen kun sinun avullasi äsken veroja on alennettu ja pappienkin kymmenyksiä kavennettu...

— Ahaa, hän on siis todella kysynyt sinunkin kannatustasi pimeille hankkeilleen!

Jo olivat nousseet tummat veret nuoren ylimyksen lujapiirteisille kasvoille. Hänen oli vaikea suuttumustaan hillitä, ja kärsimätönnä hän odotti piispalta tarkempia tietoja. Mutta tämä vastasi vältellen:

— Älä kiivastu, kettua ei tapaa ärtyneen karhun käpälä. Krister-herran lähettiläitä on käynyt täälläkin Turussa, se on totta — ei, älä riemastu! — he ovat jo poissa, kehoitin heitä kiirehtimään, ennenkuin sinut suuttumaan saavat. Ja ymmärrä toki: ukko taistelee pro aris et focis. Viipuri on hänellekin rakas, hän on hallinnut siellä kohta kaksikymmentä vuotta. Neuvoni on: tarmolla, mutta kiivastelematta, tulee sinun katkaista hänen lankansa, niinkuin olet tehnyt ennenkin. Muista sekä itään että länteen: Fortiter in re, suaviter in modo!

Maunu käytti usein keskustellessaan marskin kanssa latinankieltä, jota viimeainittukin puhui kuin paras piispa, vaikka hänen uransa olikin toisaalle suuntautunut.

— Mutta kuinka pitkälle, quousque tandem, minulla pitää sitä malttia riittää!

Eerikki Akselinpoika mitteli jo siltaa sotaisiin askelin ja murisi, että mitä tässä vitkastellaan, miksei jo satulaan nousta ja ajeta Viipuriin. Ja itsensä marskin oli yhä työläämpi hillitä mieltään. Hän oivalsi selvästi, kuinka arkaan paikkaan tuo vanha juonenpunoja nyt oli tahtonut iskunsa tähdätä. Suomen aatelistosta oli suurin ja vaikuttavin osa heimolaisuuden siteillä Maunu-piispaan kiinnitetty ja hänen neuvoistaan riippuvainen. Vielä eli piispan veljiä kolme, niiden joukossa vanha valtaneuvos ja Hauhon tuomari Niilo Tavast, jota Suomen aatelisto Nestorinaan kunnioitti, ja hänen pojistaan oli varsinkin Olavi Niilonpojalla, joka oli liukas ja liikkuva ritari, suuri vaikutus ympäristöönsä. Ristiinkäyvien naimisten kautta olivat tähän laajaan sukuun moninkertaisesti punoutuneet Djeknin, Särkilahden, Finken ja Illen suvut, vieläpä sattuiivat Kirveen, Kurjen ja Svärdin suvutkin siihen etäämpää monella tavalla, ja Ståhlarmit ja Footangelit polveutuivat myös Tavastien vanhemmista haaroista. Kaikki nämä aateliset, jotka ylpeinä lukeutuivat piispan heimolaisiksi, tunnustivat hänen johtavan vaikutuksensa ja tottelivat hänen neuvojaan. Tämän vaikutuksen oli siis kavala Vaasa-herra koettanut kääntää Kaarlo Knuutinpoikaa vastaan, masentaakseen hänet sitä varmemmin maata matalammas. Ukko oli tosin laskenut väärin, sen marski heti oivalsi, sillä piispa oli hänen vilpityn, isällinen ystävänsä. Mutta jo tuo

katala yritys osoitti marskille, kuinka laajalta juonenlangat kulkevat.

— Tässä on isku iskettävä itse verkon virittäjään, lausui hän vieläkin kuohuksissaan.

— Niin, toimi tarmolla, mutta harkitse ensin...

Maunu-piispan terveet neuvot ne taas voitolle pääsivät, kun siinä jälleen rauhallisemmin keskusteltiin ensi tehtävistä. Paljastaakseen Kristerin hankkeet päätti Kaarlo lähettää Olavi Niilonpojan käymään Suomen aatelisten puheilla ja sitten Viipurissa asti, viemässä marskin terveiset, että ellei Krister mielisuoosiolla ja enempää vikuroimatta luovuta Viipuria Kaarlolle, tulee viimeainittu aseväellä omansa ottamaan. Mutta Tukholmaan purjehtimaan päätti marski viipymättä, vielä samana päivänä, päästää vitjojaan jo repivän "Merikarhun", viemään kuninkaalle marskin kirjallisen vastauksen, jossa hän myöskin lupasi tulla mieskohtaisesti haasteeseen vastaamaan, joskin aikaa ja tapaa ilmaisematta. Mutta jo muutamia päiviä myöhemmin aikoi hän itse koko laivastollaan ja Turun linnan miehistö mukanaan seurata sananviejäläivää Ruotsiin, — ajakseen asiansa sillä ponnella ja väellä, että herrat uskoivat hänellä kyntensä vielä tallessa olevan. Ja sillaikaa kun nyt juhla-ateria syötiin Turun linnassa, lennähtivät jo käskyt oikealle ja vasemmalle valmistamaan näiden päätösten toimeenpanoa.

Aamiaisen jälkeen oli marskin tavallinen aika ottaa vastaan anojia ja asiamiehiä, jotka heti sen jälkeen, kun hän oli Turkuun asettunut, olivat tottuneet hänen puoleensa kääntymään, — harvoin hän avutta tai hyvättä neuvotta asiamiehen luotaan laskei. Siellä oli nytkin asesalissa useampia odottamassa, ja vaikka marskin mieli tällä hetkellä oli levottomana toisaalle kiintynyt, laskei hän niitä nytkin puheilleen.

Sieltä tuli Porvoon saariston kalastajia valittamaan sitä hävitystä, minkä heille tekivät vitaliveljesten ryöstöläivät, joita lakkaamatta Suomenlahdella risteili ja jotka vielä saivat suojaa Raseporin linnassa. Tämän linnan herra, juro ja itsepäinen mies, joka ei mistään esivallasta välittänyt, vaan yhä mertarosvoilevaa Eerikki Pommerilaista kannatti, oli marskin setä, ja Kaarlo lupasi käyttää kaiken vaikutuksensa setäänsä, että tämä toki alustalaisiaan suojelisi. Toinen asiamiesryhmä oli lähetystö Rauman porvareita, jotka tulivat pyytämään kaupunginoikeuksia uudelle yhteiskunnalleen. Kaarlo tunsikin jo ennakkolta heidän asiansa, jonka hän oli harkinnut oikeaksi, ja hän myönsi Raumalle samat purjehdus- ja kauppaoikeudet kuin oli Turulla. Ja tyytyväisinä palasivat nämäkin asiamiehet kotipuoleensa kehumaan marskin hallintoa.

— Onko vieläkin asiamiehiä? kysyi marski näiden poistuttua vähän kärsimättömänä, sillä hänen mielensä paloi toisiin tehtäviin. Ovihuovi ilmoitti, että vielä pyrki eräs lähetystö Sisä-Suomesta marskin puheille. Silloin nousi Eerikki-ritari, joka tuskastuneena odotti marskia päättämään Tukholmaan otettavasta miehistöstä, ja huudahti:

— Nyt ei enää ole aikaa talonpoikain ruikutuksia kuunnella, tulkoot syksyllä!

Mutta vanha piispa oli käynyt uteliaaksi ja kyseli ovihuovilta talonpoikain asiaa. Ja kun tämä kertoi talonpoikain puhuneen joistakin takamaariidoista, niin huudahti piispa marskille:

— Ei, näitä asiamiehiä älä lähetä pois heitä kuulematta, heidän asiansa vaatii kaiken huomiosi. Minä olen heille itse luvannut, että juuri sinä tahdot ja voit korjata sen laajapohjaisen pahan, johon heidän valituksensa perustuu.

Marski tunsikin jo osaksi entuudestaan tämän erämaakysymyksen, josta piispa hänelle nyt lyhyesti kertoi. Jo lapsuudessaan Viipurissa oli hän noista korven kahakoista kuullut puhuttavan, ja valtionhoitajana hän oli käsitellyt talonpoikain valituksia samasta asiasta, vaikka se muitten huolien vuoksi sitten oli siellä siimekseen häipynyt. Heti hän nyt oivalsi, minkä suosion tämän kysymyksen selvittäminen taas saattoi hänelle talonpoikain keskuudessa tuottaa. Ja kun sydänmaan lähettiläät kohta hänen eteensä tuotiin, tervehti hän heitä sillä rohkaisevalla, ystävällisellä tavallaan, jolla hän aina heti talonpoikain sydämet ja luottamuksen voitti.

Heitä oli kolme miestä: Suopellon vakava Sipi, Karmalan nuori Lauri, joka kuuluisan eräsukunsa edustajana oli korvenlaitalaisten luottamusmieheksi nyt päässyt, ja kolmantena Sysikorven kirkkoherra, joka oli laatinut Hämeen talonpoikain valituskirjan ja sen vuoksi asiamieheksi oli valittu, vaikei hän muuten kansan erityisessä suosiossa ollutkaan.

Turpeana kasvoiltaan astui kirkkoherra kiiltäväksi kuluneessa kauhtanassaan ensiksi talonpoikain asiata ylhäiselle ylimykselle selvittämään. Mutta hengen mies kompasteli ja tankkasi, ja vasta lähti jutusta selvä tulemaan, kun Suopelto ääneen kävi ja kertoi heimonsa kärsimyksistä sen vaikeassa taistelussa takamaittensa puolesta ja siitä taloudellisesta hädästä, johon erämaanriita oli rintamaat saattanut. Hän kertoi tarkemmin ne viimeiset taistelut, joihin miehiä oli paljo sortunut, lapsia uudispirtteihin poltettu ja kaikki pyyntineuvot menetetty, ja kuvasi, mikä etu siitä ruunullekin olisi, jos nuo laajat, riistarikkaat salot rauhallisesti asutetuiksi saataisiin, jos rajankäynnin kautta lopetettaisiin

heimosota.

Marski, joka itse oli kuulu kaunopuhuja koko Pohjoismaissa, kuunteli ihailien oppimattoman talonpojan korutonta, mutta voimakasta puhetta ja lämpeni sitä kuunnellessaan. Nyt hän vasta tuli oikein oivaltamaan tämän liian kauan laiminlyödyn erämaa-kysymyksen kantavuuden. Karkean talonpojan puhuessa hänelle selvisi, että se ei ollut elinasia ainoastaan laajalle Sisä-Suomelle, vaan että sillä asialla oli suurempi yleinen merkitys, kuin nuo kovia kärsineet talonpojat aavistivatkaan. Sillä kysymys siitä, mihin asti Ruotsin valtakunnan alue ulottui noilla Suomen asumattomilla erämailla, ja mihin asti noissa tuntemattomissa sydänmaissa novgorodilaisten vaikutus päättyi, oli varsin epäselväksi jäänyt. Avosilmäinen valtiomies aavisti, että sen kysymyksen lopullinen ratkaisu kerran tulisi riippumaan siitä, miltä taholta ja milloin nuo kaukaiset erämaat asutettiin. Ja kun Suopelto oli sanottavansa lopettanut ja ojensi marskille hämäläisten valituskirjan, tarttui ylhäinen herra ojennettuun talonpojan kouraan ja virkkoi:

— Tuossa on käteni, minä en jätä tätä teidän asiaanne, ennenkuin Lapinkorvessa on selvä raja käyty savolaisten ja hämäläisten erämaiden välille. Ja vaikka minun nyt juuri on lyhyeksi ajaksi lähdevä matkalle Ruotsiin, niin panemme asian alulle jo heti.

Talonpojat kiittivät marskia hänen lupauksestaan ja kiitollisina he vilhuivat piispan puoleen, jonka arvasivat heidän asiansa puolesta puhuneen. Mutta marskin mielessä näkyi äkkiä jokin uusi mielle syntyneen, ja hän kysäisi talonpojilta:

— Entä savolaiset, haluavatko hekin rajankäyntiä?

— He ovat vihollisiamme, emme heistä paljon tiedä, mutta ainakin toiset heistä sitä toivovat, vastasi Suopelto.

— Mutta he kuuluvat Viipurin linnalääniin, ja siellä on vielä linnanherrana Krister Niilonpoika. Hänellekin on teidän valitus tehtävä siitä, että hän sallii alustalaisensa tulla teidän alueellenne ryöstämään ja polttamaan, hänenkin on taholtaan ryhdyttävä tätä vyyhteä selvittämään. Hänen puheillaan on teidän ensiksi käytävä.

— Meidänkö lähdevä Viipuriin asti? lausui pappi epäillen. — Viipurin Kristeriä sanotaan vihaiseksi herraksi.

— Niinkö sanotaan? naureskeli marski. — Mutta minun vastuullani voitte sinne huoletta mennä, silloinpahan nähdään, puuttuuko hän asiaan vai onko meidän se hoidettava yksin. Mutta muistakaa, teillä on minun sanani, tulkaa vain luokseni, kääntykööt asiat miten hyvänsä. — Päivän, parin perästä saatte hakea täältä suojeluskirjan, ja sitten vain onnea matkalle Viipuriin.

Talonpoikain lähetystö läksi marskin luota hyvin toivein. Mutta moittien kysyi marskilta vanha piispa:

— Miksi lähetit miehet tuon tylyn pirttikarhun luo?

Kaarlo hymähti:

— Onhan se asian oikea meno. Mutta sitäpaitsi: minua huvittaa kuulla ukon kiukusta, kun hän minun lähettäminäni saa nämä valittajat niskaansa.

Mutta vanha piispa oli taas vakavaksi käynyt ja huohti:

— Molemmilta puolin, maan kummaltakin kulmalta, siis aina vain ärsytystä, pistoksia, vahingoniloa, niin pikkuasioissa kuin suurissa, — viha liekitsee Viipurin ja Turun välillä! Kuinka kauan sitä on jatkuva?

Piispan näin puhuessa oli Kaarlokin vakavaksi käynyt. Hän oli seisonut hetkisen ikkunasyvennyksessä, seisonut mietteisiinsä vaipuneena, mutta nyt hän astui sieltä esiin tuimana kauniilta kasvoiltaan ja virkkoi lujasti:

— Niin kauan, isä, kunnes toinen meistä on masennettu, Krister Vaasa taikka minä! Siihen kärjistyy asema. Ja ehkä vielä pitempäänkin. Mutta, veli Eerikki, nyt on meidän juuri huolta pidettävä siitä, että tässä taistelussa emme masennu me!

Oli puolipäivämessun aika, ja piispa käveli tavoilleen uskollisena rukousta pitämään linnan kirkkoon, jonne toisetkin häntä seurasivat. Mutta astuessaan makuuhuoneensa ohitse ei marski malttanutkaan olla sinne sisään poikkeamatta; hänellä oli ikäänkuin aavistus, että nyt puhuu jo Tord Rörikinpojan miekka. Ja katso: eivätkö hohtaneetkin nyt selväpiirteisinä nuo salaperäiset viisikannat, jotka satavuotias karjalainen sata vuotta sitten oli siihen säilän lappeelle taikoen takonut... Ei, ei se voinut olla himmeän sarvi-ikkunan läpi kuumottava päivänsäde, joka nyt kirkasti tuota mustunutta rautaa, ei,

se puhui taas, tuo pureva teräs...!

Säihkyvin mielin marski messuun riensi, vaikkei hän siellä nyt vanhan piispan leppeitä sanoja paljon kuulemaan joutanut. Hän kertasi siellä nyt itseksensä uhmailevin mielin noita karvaita sanoja kuninkaan kirjeestä... Vai niin, ettei "Turun eikä Viipurin linnoja voida enää ruunulta pois antaa" ... vai ei voida! Vai ei voida nyt muuta kuin juonitella! Mutta sinun, hoikkaluisen baijerilaisen, olisi ehkä kuitenkin hyvä valojasi vähän pitempään muistella, sillä niiden purkaminen voi käydä sinulle liian kalliiksi! Sinä olet toki liian hento Kaarlo Knuutinpoikaa kukistamaan, vaikka nyt kruunua päässäsi kannatkin...!

Humajavan messun sävelistä oli Kaarlo Knuutinpoika taas kuulevinaan sen hurmaavan huudon kaikua, josta hänen toverinsa äsken oli tornissa muistuttanut ja joka kerran oli kajahtanut häntä vastaan Tukholman rantatorin väkijoukosta. Hän muisti sen hyvin, kovinkin hyvin. "Terve kuninkaaksemme, Kaarlo Knuutinpoika!", niin oli huutanut tuo hurmaantunut kansa. Ja hän muisti, kuinka vaikea hänen oli ollut hillitä mieltään, säilyäkseen alistumatta noiden huutojen houkutukseen. Mutta taas tällä hetkellä, piispan kirkkomessua kuunnellessaan, Kaarlo itseksensä rukoili ja hoki:

"Kuningas Kristoffer, älä liaksi ärsytä minua, etkö näe, että sinä siten lietsot sitä vaarallista kipunaa, joka sydäntäni polttaa ja jota hillitsemään minun täytyy koko kylmäverisyyteni käyttää! Ole huoletta vielä, toistaiseksi se kipuna ei syttymään pääse! Juuri oman onneni, oman kunnianhimonni vuoksi minä en nyt puhalla liekkiin sitä kapinan soihtua, jonka kyllä puhaltaa voisin ... siitä syttyisi ehkä omakin rovioni! Mutta muista, Kristoffer, ainoastaan toistaiseksi tuon kipunan kätken, eikä se sammumaan pääse. Kerran se leimahtaa, eikä sen voimaa silloin voi vastustaa kukaan, en itse eivätkä muut, ennenkuin koristaa näitä kiharoitani Ruotsin kruunu ja tämä kourani valtikkaa puristaa... Mutta ei vielä ... taltu, tulinen poltoni, taltu vielä...!"

Sillä välin kuin Turun linnassa seuraavina päivinä suurella touhulla varustettiin laivastoa ja miehistöä vesille lähtemään, viipyivät Sisä-Hämeen lähettiläät Turussa toimitellen asioitaan ja katsellen Suomen pääkaupunkia. He olivat jo saaneet marskilta turvakirjeen Krister Vaasalle Viipuriin vietäväksi ja varustautuivat hekin taas taipaleelle lähtemään. Kaupungilla liikkueksaan olivat he kaikkialla huomanneet sitä heille vierasta kiihkoa, joka nyt ihmisten mielet täytti, jakaen heidät kannattamaan toista taikka toista niistä mahtavista ylimyksistä, jotka nyt Suomen eri kulmilla isännöivät ja vallasta taistelivat. Useimmat oli Kaarlo Knuutinpoika reippaalla, kansanomaisella käytöksellään puoleensa hurmannut, mutta olipa niitäkin, jotka hänen menestystään epäilivät ja tahtoivat ajoissa kallistua tarmostaan tunnetun Krister Niilonpojan puolelle. Marskin tähti oli nyt laskemassa, eikä ollut takeita, jaksoiko hän enää siitä kohota... Tuntui, kuin olisi alemmissäkin porvaripiireissä käynyt kiihoitusta häntä vastaan, vaikkei se voinut särkeä hänen nauttimaansa suurta suosiota.

Sysikorven miesten toverina ja oppaana kulki näinä päivinä kaupungilla Heinokin, joka sitä varten oli Kuusistosta, piispalta, vapauden saanut. Hänellä oli vielä teiniaikansa ylemmässä katedraalikoulussa kesken, mutta kesäajat niinkuin muutkin loma-aikansa vietti hän nykyisin piispan asemiehenä Kuusistossa, kuuluen jo vakinaisesti piispanlinnan väkeen. Hän nyt korven miehille näytteli Turun merkillisyyksiä, sen kivikartanoita ja luostareita ja sen ulkomaan verkaan puettuja kauppasaksoja, joiden silkillä reunustettu viitta yksin maksoi kokonaisen nahkakihtelyksen, jommoisen kokoon saadakseen erämies sai viikkokausia saloa polkea. Hän myös heille hetken valtiollisista kiistoista kertoi, ollen sydäntään myöten uljaan Kaarlo Knuutinpojan innokas kannattaja.

Eräänä päivänä opasti nuori asemies kaukaiset vieraansa pyhän Gertrudin kiltan kellariin, joka oli tuomiokirkon lähellä olevan kiltan kivitalon maakerroksessa, ja siellä hän korven miehille tarjosi haarikan vahvaa Lyypekin olutta, — haarikan ja toisen, itse vielä useamman kallistaen. Maailman taipaleella oli hän näet jo oluenkin maun oppinut ja omistanut kaikki kapakkatavat. Ja siellä kellarissa hän nyt maalaisystävillään äänekkäästi kuvasi, kuinka hyvällä tolalla heidän erämaa-asiansa oli, kun sen mahtava marski oli käsiinsä ottanut.

— Häneltä onnistuu kaikki, mihin hän vain ryhtyy, niin kehui Heino tietäväisensä. — Vaikeudet hänen tieltään itsestään väistyvät, kuin kerran Punaisen meren aallot Mooseksen kansan edestä!

Lämmiten hänen kuvauksiaan kuuntelivat maalaiset, joiden karkean luonnon myös vähitellen sulatti väkevä juoma. Mutta sivulta, paksun kivipylvään kupeelta, kuului silloin, ikäänkuin vastauksena Heinon kehumiseen, ilkahtava ääni:

— Kun eivät vain ne aallot sittenkin pään yli valahtaisi!

— Hä?

Kiukustuneena Heino pystyy kimmahdi ja kääntyi, lyhyen asemiehen-miekkansa kahvaan tarttuen, siihen pöytään päin, josta tuo pilkallinen pistos tuli. Siinä istui, nenät vastakkain, kaksi rääveliläisten markkinasaksain pukimissa olevaa miestä; he istuivat siinä jo hyvässä hiprakassa, eivätkä näyttäneet

Heinon liikettä huomaavankaan. Heino arveli heidän silloin omia juttujaan puhuneen ja istahti taas paikoilleen, huutaen paksunaamaista kapakoitsijaa tuomaan uutta juomaa.

Mutta hänen verensä oli jo kuohahtanut, luonto oli noussut, ja kun kapakan isäntä tuli miesten tinaisia oluttuoppeja täyttämään, huudahtikin Heino hänelle rehennellen:

— Vie pois kaljasi, äijä, tulisempaa juomaa nyt tarvitaan. Laske tynnyristäsi meille kuumaa Espanjan viiniä, että erämaan pojatkin kerran saavat maistaa polttavan marjan mehua!

Ensi kerran maistoivatkin nyt Sysikorven miehet etelän huumaavaa nestettä, mutta tarjoijan veret se kuitenkin ensiksi kuumensi. Hän kohotti maljansa korkealle ja huusi koko kellarin halki:

— Nyt juodaan ritareista jaloimman malja, Kaarlo Knuutinpojan, marskin ja valtionhoitajan!

Mutta taas kuului kivipatsaan kupeelta tuo pilkallisesti pureva ääni:

— Joka oli valtionhoitaja, mutta potkun sai...

— Kuka uskaltaa...!

Nyt oli nuori asemies jo juossut lattian poikki siihen pöytään, josta ivasanat tulivat, ja siellä hän hehkuvana haastoi:

— Kuka uskaltaa puheeseeni sekaantua, se vastatkoon omista puheistaan.

Puolihumalainen mies, joka nuo pistosanat oli lausunut, katsoi Heinoa, näki hänen olevan piispan väreissä ja vastasi:

— Olethan piispan väkeä, kenen urakalla siis kehut täällä sitä ritaria, jolta itse piispakin on siivet leikannut ja joka täällä nyt maanpaossa on?

— Marskiko... Suomi on hänen läänimaansa!

— Kauan ei taida hänellä olla täälläkään maita!

— No kenellä sitten?

— Sillä, jolle ne kuuluvat, Krister-herralla!

— Vakooja! — karjaisi Heino kiihkoissaan. — Kuulkaapa muutkin näitä Krister-herran urkkijoita, jotka täällä piiloilevat Räävelin saksain saroissa...

Yleisen huomion oli tämä kohtaus herättänyt hämärässä kellarissa, jossa porvareita ja asemiehiä eri pöydissä istui, ja pian kyllä kuultiin, kummalla herroista siellä kannatus oli.

— Jokeen juonenpunojan joukko!

— Vartiovuorelle vaasalaisen miehet!

Sellaisia huutoja jo kellarissa kuului, ja kiltan isäntä koetti kiireellä saatella nuo hänen kapakkarauhalleen vaaralliset saksat ulos. Mutta Heino oli saavuttamastaan kannatuksesta yhä kiihtynyt, hän ojenteli siinä nyt haarikkaansa suoralla käsivarrella ja huusi pakoon pyrkiville ilkkuen:

— Kaarlo Knuutinpojan malja, hänen, joka pian lähtee laivastollaan Viipuriin, pistämään Krister-herran pussiin kuin silmättömän kissanpojan, hukuttaakseen hänet lähimpään rapakkoon!

Kapakaväki nauroi kurkun täydeltä. Mutta lähtevistä miehistä toinen löi ohi livistäessään nyrkillään Heinon haarikkaa, niin että se rämisten seinään lensi...

Hetkeäkään ei Heino silloin viipynyt, hän paljasti miekkansa ja juoksi salamoivin silmin ulos paenneen jälkeen, joka jo katua pitkin harppasi tuomiokirkkoon päin. Kapakasta juoksi väki kadulle, kauppiaiden myymälöistä pistäytyivät ostajat ulos katsomaan tappelua, — sellaista huvitusta kyllä Turussa useinkin tarjottiin. Pakenija huomasi pian, että nuoren asemiehen jalat olivat nopeammat ja hädissään hän silloin kirkkomäelle kiirehti, tuomiokirkosta suojaa hakemaan, — kirkon pyhyiden tuli toki jokaiselle suojaa suoda. Mutta sokea oli suuttumuksesta nyt takaa-ajava asemies; hän ei ajatellut paikan pyhyttä, ei kirkon kynnyskään häntä pysäyttänyt, hän ryntäsi sinne sisälle solvaajansa jälkeen, miekka ojossa, kasvoilla hurja kiihko. Keskipätyvällä hän pakenijan tapasi ja siellä hän iski... Haavoittuneena kaatui mies kirkon kiviselle permannelle.

Ääretön hälinä syntyi nyt kirkossa ja kirkon edustalla. Tuomiokirkon kattoholvin alla oli verta vuodatettu, sen pyhyys oli häväisty...! Typertyneenä kävi kansanjoukko haavoittunutta ulos kantamaan

ja vasta kotvasen kuluttua herättiin kysymään, mihin ilkityöntekijä oli joutunut? Hän oli hävinnyt, juossut ulos, huvennut väkijoukkoon...

Pyhän Gertrudin kiltan kellarin edustalla väänteli pulleanaamainen kapakoitsija käsiään, vaikerrellen sitä vahinkoa, mikä hänelle oli tullut, kun vieraat hälinässä maksamatta olivat menneet. Mutta Sysikorven miesten päästä oli humala äkkiä huvennut, hölmistyneinä he kävelivät katua pitkin ja kuuntelivat kuvauksia tuosta kauheasta tapauksesta, kirkon häpäisemisestä ja siitä ankarasta rangaistuksesta, joka nyt hurjaa asemiestä odotti. He pelkäsivät siihen juttuun itsekkin sekaantuvansa ja vallan kalpeana virkkoi Sysikorven kirkkoherra Suopellon Sipille:

— Nyt viipymättä taipaleelle, täällä ei ole meidänkään enää hyvä olla.

— Haetaan kortteeripaikasta kontit ja papin hevonen, vastasi Sipi ja alkoi astua alas rantaan päin.

Päät kumarassa ja mielet matalina he astuivat, surren tuota verityötä, johon heidän hyvä tuttavansa oli etelän viinin hurjistamana eksynyt. Mutta rantakatua kävellessään he yhtäkkiä huomasivat, etteivät he päässeetkään siitä eteenpäin; suuri väkijoukko täytti koko laivasillan ja rantakadun Saksan kestien myymäläkojuihin asti, ja heidänkin täytyi pysähtyä siihen katsomaan samaa, mitä muut katselivat.

Ja katselemisen arvoista se todella olikin. Uljas laivasto oli lahdella nostetuin purjein ja laivojen kannet olivat aseväkeä mustanaan; vieri vieressään seiso siellä kiiltäväkypäräisiä miehiä, joiden pitkät peitset muodostivat kuin tiheän vesakon vesille. Toisiin laivoihin vielä rantalaiturilta ratsuja talutettiin. Mutta muita korkeampana ja kookkaampana kellui laivaston keskellä marskin komea, valkoiseksi maalattu johtajalaiva, jonka keulaa koristi pyhän Nikolauksen, merimiesten suojeluspyhimyksen, puusta veistetty rintakuva. Siihen juuri ankkuria ylös vivuttiin ja sen peräkohokkeella seiso Kaarlo Knuutinpoika itse hopealta hohtavassa haarniskassaan, päässään kullattuun kaareen huippeneva, avonainen kypärä. Hänen vieressään seiso tummissa teräsvarusteissaan hänen sotaisa toverinsa Eerikki Akselinpoika, jonka kypärä kasvojen kohdalta muodosti koukeron kotkannenän, tehden hänet peloittavan hirviön näköiseksi. Tähän laivaan päin linnan naiset rannalta liinojaan heiluttivat, ja sitä kohden kajahtivat rantarahvaan onnentoivotushuudot. Siihen viitaten puhuivat porvarit rannalla:

— Siinä menee nyt Suomen marski vastaamaan kuninkaan haasteeseen.

— Sellaisella joukolla vastata kelpaakin!

Jo soljuivat ensimmäiset noista lyhyistä, leveistä, laattapohjaisista laivoista verkalleen hienossa maatuudessa merelle päin, ja vähitellen kävi katselijain muodostama ihmismuurikin rannalla höllemmäksi, joten Sysikorven miehet pääsivät soljumaan laiturin luo. Sen äärestä juuri viimeistä laivaa työnnettiin vesille. Silloin juoksee vielä rihkamasaksain myymäläkojujen lomitse alas laiturille asemies, jolla on viitta hartioillaan kuin matkalle-lähtevällä ja joka heiluttaa pergamenttikääröä kädessään, väläyttäen samalla näkyville piispan värejä. Väkijoukko antaa auliisti tilaa juoksijalle, laivaa seisotetaan keksin varassa silmänräpäys ja hengästynyt asemies, jonka hattu on silmille valahtanut, harppaa laiturin poikki ja loikkaa kaidepuun yli laivaan.

— Kerkesipähän vielä, virkkaa joku väkijoukosta jännityksellä, sillä samassa hetkessä jo laiva ulkonee laiturista ja tuuli täyttää sen purjeet, kiidättäen sen lahdelle toisten laivain perästä, jotka jo kuin joutsenparvi uivat Ruissalon lehtevän rantain ohi.

— Oliko se Heino, kysäisi silloin kuiskaten Suopellon Sipiltä Karmalan Lauri, kun he taas hajaantuvan väkijoukon välitse pääsivät kulkemaan kortteeripaikkaansa päin.

— Niin tuoko viimeinen viestintuoja? vastasi Sipi. — Heinon se oli näköinen, vaikka sillä oli hattu silmillä ja viitta pukunsa päällä.

— Mutta miten hän kolttosensa jälkeen pääsi juoksemaan tiheän väkijoukon lävitse, miten uskalsi hän hypätä huovien laivaan, surman suuhun...?

— En ymmärrä, — äläkä kysele. Me emme puhu kellekään koko asiasta, se olkoon meille aivan vieras juttu. Me haemme nyt vain kontit kortteeripaikasta ja luikimme yhtä painoa Hämeentullista ulos maantielle, — tästä Turun elämästä olemme jo tarpeeksemme saaneet.

Pian istui Sysikorven pappi jo hevosen selässä — hän näet selkähevosella taivalta teki, toiset lähettiläät jalan — ja hänen molemmilla puolin kävelivät talonpoikaiset miehet, laukut selässä, sauvat kädessä, aloittaen taas pitkän taipaleen. Ja kun he kaupunginmäeltä vielä silmäyksen taakseen heittivät, silloin näkivät he juuri Kaarlo Knuutinpojan uljaan laivaston viimeisten purjeiden vilahtavan saariston vihreäin, lehtevän nienten taa.

XI. VIIPURIIN.

Hidasta oli näin syyskesän aikana pääsy lautalla Kymijoen yli. Lautta oli pieni, lauttamies vanha, ja liikettä oli tällä Turun ja Viipurin välisellä valtatiellä paljon. Siinä oli törmällä ja majatalossa vuoroaan odottelevaa kulkijaa monenlaista. Oli kotoisia ja ulkomaan saksoja, jotka matkustivat markkinoille, joita kirkkojuhlain aikana eri pitäjissä pidettiin, oli talonpoikia, jotka rannikolta hakivat suoloja syyskalastukseensa, oli karjalaisia laukunkantajia ja aatelisherrain asemiehiä ja ennen kaikkea oli veronkantomiehiä, jotka palasivat kesäveroja kiskomasta. Kun näiden viimeainittujen aina täytyi ensiksi päästä joen yli, vaikka olisivat viimeksi tulleetkin, saivat talonpoikaiset kulkijat usein kiltisti odottaa.

Vuoroaan odottelivat erään kesäisen päivän Kymin läntisellä äyräällä Sysikorven lähetystön miehetkin. Sillaikaa kuin Sipi ja pappi majatalossa tekivät tuttavuutta toisten matkamiesten kanssa, jotka tien tomuja oluella huuhtelivat, istuskeli Lauri virran törmällä, katsellen kuinka asetetut ratsumiehet siellä kuormitettuja hevosiaan lautalle vetivät ja sitä tehdessään hoilasivat, niin että multaiset rinteet kajahtivat ja törmäpääskyselät säikähtyneinä koloihinsa viilettivät. Hän oli tavannut siellä siivonnäköisen miekkamiehen, joka sanoi olevansa Viipurin linnan tallirenkejä ja jolta hän kyseli, mihin näitä tavaroita nyt niin tukuttain joen taakse vietiin.

— Viipuriin viedään, selitti tallirenki, Tapani. — Jos Viipuriin saakka kulkenet, saat nähdä näitä kuormia paljonkin, sillä kovasti sinne nyt kesäveroja joka taholta kerätään.

Lauri ihmetteli, kuinka niitä veroja täältä Kymin takaakin nyt Viipuriin kerättiin, hänelle oli kerrottu, että juuri Kymijoki oli Suomen läntisen ja itäisen käskynhaltijakunnan, Hämeen ja Karjalan, rajajoki. Mutta Tapani selitti, että kun herrat nyt ovat riidassa keskenään, niin he eivät paljon välitä, vaikka toistensakin alueilta veroja kantavat; varsinkin oli Viipurin isäntä, äkäinen Krister-herra, nyt oikein uhmalla pannut veroväkensä liikkeelle.

— On se Hämeen voutikin väkineen tuolla majatalossa, lisäsi Tapani. — Mutta heikompi kun on tällä kertaa voimiltaan, niin eipä kykene estämään meitä saaliitamme joen taakse viemästä, vaikka mielikin tekisi.

Ihmetellen Lauri tiedusteli, mikä sellaisesta kaksinkertaisesta verottamisesta lopuksi tulee. Siihen vastasi Tapani:

— Sen herrat selittäkööt, ne, jotka nyt kiistelevät, kumpi heistä on mahtavampi maassa. Jos kovin suuttuvat, iskevät ehkä pian sotaväkineen vastakkain... Kuules tuotakin mököä tuvasta, siellä ovat jo pikkuherrat tainneet keskenään suuttua...

Majatalosta kuuluva melu johtuikin todella siitä, että siellä jo Krister Niilonpojan verottajat olivat joutuneet riitaan Hollolan voudin ja hänen miestensä kanssa, jotka eivät lopultakaan olleet jaksaneet hillitä sappeaan nähdessään, miten viipurilainen heidän veromaansa puhtaaksi raastoi. Nyt saapuivat sieltä tuvasta melunpitäjät ulos pihalle, jossa he yhä toraansa jatkoivat. Mutta sen kestäessä hakivat Hämeen puolen veromiehet hevosensa rantaniityltä ja hankkiutuivat, heikkommuutensa tuntien, vielä hyvän sään aikana lähtemään matkoihinsa riitapaikalta, — he tiesivät kyllä, kuinka välellä sellaisessa tilaisuudessa miekatkin saattoivat esiin välähtää. Mutta satulaan päästyään uskalsivat he jo viipurilaisille uhata:

— Nuo kuormat teiltä vielä takaisin peritään ja korkokin niistä kannetaan!

— Tulkaapas ottamaan! ilkkuivat Viipurin miehet.

— Pian tullaankin, — meidän marski ei olekaan niitä miehiä, joka kurittamatta antaa rosvojen nylkeä verotalonpoikiaan.

— Vai rosvoksi Krister-herraa sanot...!

Jo yrittivät Viipurin miehet karata lähdössä olevain kimppuun, mutta nämä väistivät viisaasti, ajoivat kujaa myöten metsänrintaan, toisten heidän pakoan naureskellessa. Mutta vielä sieltä kujalta Hämeen herra huusi:

— Ilkkukaa sitten, kun marski on teistä käräjät pitänyt ja teidät herranne ympärille hirttänyt!

— Köyttä on Viipurissa sentään ensiksi teille ja maanpakolaiselle marskillenne...!

Niin uhmasivat eri herrain miehet vastakkain. Mutta kun hämäläiset veroherrat jo olivat hyvää vauhtia ajaneet pois kiistapaikalta, kääntyi Sysikorven kirkkoherra, joka hänkin oli säikähtyneenä ja

oluen punottamana tuvasta tullut ulos pihatoraa kuuntelemaan, jällelle jääneitä puhuttelemaan. Jo alkumatkalla oli mukavuuteen tottunut kirkkoherra ollut tämän Viipurin-matkansa johdosta vähän levoton, sillä paljon liikkui nyt maakunnissa tuota ylimielistä, raakaa miekkajoukkoa, joka tietkin turvattomiksi teki, ja hän ajatteli kauhulla, rupeaako nyt matkan jatko olemaan tuota vielä pahempaa melua ja tappelua. Ja huolestuneena hän kysyi:

— Veroistako teillä tuli riita Hollolan vouden kanssa?

— Veroista ja muusta, vastasi karski huovipäällikkö. Mutta hän katsahti samalla hiukan epäluuloisesti pappia ja hänen tovereitaan ja lisäsi: — Entä te, jotka täällä sotkeudutte aseväen jalkoihin, kumman herran miehiä te olette?

— Emme kummankaan, vastasi Suopelto, — omia olemme vain miehiämme.

— Mistä?

— Päijänteen varrelta, Lapinkorven rajalta. Teidän linnanherrallenne olemme juuri viemässä hämäläisten valituksia.

Niin selitti Sipi, mutta silloin rämähtivät raa'at veromiehet nauramaan:

— Vai valituksia Krister-herralle, ja tietenkin veroista, — tuohesta teillä lienee pää! Tiedättekö, minkä hän viime kevännä teki Jääsken miehille, jotka niinkään veroista valittamaan tulivat? Hän käski heidän odottaa pikkuisen — sulki heidät tyrmäänsä — ja lähetti sillä välin uudet verottajat Jääsken ottamaan talonpojilta uudet maarahat. Sitten hän näytti valittajille, mitä veromiehet taas olivat sieltä irti saaneet, ja ärjäisi: Valehtelittepahan, talonpojilla on mistä maksaa! Ja raippalöylyn hän linnan pihalla näille ruikuttajille annatti, — eivätkä he ole tulleet enää takaisin!

Silmät pullollaan kuunteli pappi näitä kuvauksia Viipurin ankarasta herrasta, jonka pakinoille hänetkin nyt oli lähetetty, ja yhä pahemmin rupesi häntä tuo matka huolettamaan. Muiden asioillahan hän liikkui, ajatteli hän, ja siitä saattoi kumminkin tulla hänen viimeinen retkensä! Ja aivan hätäntyneenä hän nyt verohuovilta kysyi:

— Ehkei ole hyvä meidän nyt Viipuriin matkustaakaan!

Toinen älysi papin pelkäävän ja rupesi sen vuoksi häntä yhä pahemmin peloittelemaan:

— Menkää, jos selkäänne syyhyttää. Mutta sen sanon jo etukäteen, ettet sinä, pappi, hevosen selässä perille asti aja; tällä taipaleella on matkamiestä monta, jotka hevosen tarvitsevat ja ottavat. Eikä ole tämän maantien kulkijoille mikään ihme ottaa henki aseettomalta, jos jonkin äyrin luulevat hänen massistaan löytävänsä. Tiepuoleen vain ruumiit viskataan, — sellaisia raatoja näkyi metsätaipaleilla monta, kun me tänne ajoimme! — Lähtekää vain taipaleelle, jos halunne on kova, — mutta minä varoitin, meidän herraa älkää suututtako, jos perillekin pääsette, silloin ei suojele sinua papin kauhtanakaan ukon vimmalta.

Kylmät väreet puistattivat pelästyneen papin ruumista, joka jo oli kipeytynyt hevosen selässä kiikkumisesta. Hän oli kuullut ennenkin sekä näistä Karjalan vaarallisista metsätaipaleista että Krister-herran vihoista, ja hänessä kypsyi tällä hetkellä päätös: minä palaan takaisin Hämeeseen! Ja tuota pikaa kävi kirkkoherra houkuttelemaan tovereitaankin keskeyttämään matkansa — turhahan se kuitenkin on!

— Olkoon mikä on, vastasi siihen Suopelto, asiamme me perille ajamme!

Samaa päättäväisyyttä kertoi nuoren Laurinkin katse. Mutta kirkkoherra kuunteli asemiesten hoilausta lautalla ... ei, hän ei lähde ollenkaan tuon vuolaan virran ylitse! Ja juuri silloin, kun lähetystön vuoro vihdoinkin tuli lautalle päästä, satuloitsi hän kiireellä hevosen, nousi sen selkään ja huusi lyhyet jäähyväiset tovereilleen. Äsken kuljettua taivalta hän lähti täyttä neliä takaisinpäin karauttamaan, niin että viitanhelmat hulmusivat. Ja vastaan tulijat hyppäsivät säikähtyneinä tiepuoleen katsomaan, istuiko papin ratsun lautasilla itse punainen paholainen, koska hän noin hurjasti pakoon ajoi! Ei, pappi vain koetti kiirehtiä, tavatakseen ensi syöttöpaikassa vielä Hollolan veroväet ja päästäkseen sitten heidän matkueessaan Päijänteen kotoisille rannoille palaamaan.

Kahden jatkoivat matkaansa Sysikorven talonpojat autioiden seutujen halki, eivätkä he kertaakaan ajatelleet kesken taipaleelta kääntyä, vaikka kyllä levottomat olivat tiet ja joukkoa monenlaista oli liikkeellä. Ja eräänä iltana aukeni heidän eteensä Suomenvedenpohjan selkä ja sen saarelta kuumotti kuulakkaa iltataivasta vastaan jylhä, jykevä, särmikästorninen linna. Lahdenpohjan kierrettyään he saapuivat pian siihen kallioniemeen, jonka kärkeen Viipurin kaupunki oli rakennettu, ja astuivat Karjaportin kautta kaupunginmuurien sisäpuolelle. Jo matkan varrella oli heille majapaikaksi neuvottu eteläisen sataman varrella, suola-aittain luona, olevaa Hepolan tupaa. Sinne he nyt kallioiden ylitse

mutkittellevaa Karjalankatua myöten kävelivät, kunnes Raatihuoneen mäellä kääntyivät Mustainveljesten luostariin päin. Sen vierestä he Hepolan löysivät ja auliisti antoi Hepo-Kaaperi yösijan tuvassaan Hämeen miehille, kaupoillaan kulkevain karjalaisten joukossa.

Lähtipä Kaaperi, suulas, iloinen mies, itse pitkämatkalaisten oppaaksi, kun nämä jo heti aamulla aikoivat linnaan pyrkiä, linnanherran puheille, — heillä oli se usko, että he täälläkin, niinkuin Turussa muutamassa päivässä asiansa ajaisivat. Kolmen kävelivät he niin rantakatua pitkin, joka kiersi kallioisen niemen alavaa äyrästä ja jonka varrella porvarien talot olivat sikin sokin, kävelivät siinä katsellen talonpäätyihin avatuille myymäläluukuille ladottua rihkamaa. Mutta rannan puolella katua olivat aitat, joissa Kaaperi kertoi Itämeren suurten hansakaupunkien, Lyypekin ja Räävelin, pitävän suuria varastojaan. Vilkas oli liike satamassa, toinen oli täällä hurina kuin Turussa, josta Hämeen miehet juuri tulivat. Laivoja oli sekä laiturin varrella että ankkurissa ulompana selällä, oli monenkokoisia ja näköisiä. Suurimmat olivat noita hansalaisten laivoja, jotka toivat suoloja, rautoja ja kankaita ja joiden raskaita lasteja sitten karjalaiset rahtimiehet Viipurista soutivat Vuoksen väyliä pitkin ja Laatokan yli Syvärinjokeen saakka. Itse oli näet Hansaliitto — niin kertoi Kaaperi sydänmaan miehille — katkaissut kauppansa pääväylän Novgorodiin, sulkenut Nevajoen, mutta tuon oman kieltonsa kiersivät yksityiset hansakauppiat alituisen tuomalla tavaroitaan Viipuriin ja niitä sieltä salaa sisäväyliä myöten soudattaen Novgorodin markkinoille. Siihen määrin kannattava oli tuo Itämaiden kauppa, ja siksi juuri oli Viipurista tullut noin vilkkaan liikkeen keskus. Sen rantakadulla kuhisi nytkin ulkomaista saksaa monenkinnäköistä: hansalaisia kapeissa, ihonmyötäisissä pukimissaan ja venäläisiä pitkissä, väljissä kauhtanoissaan, — siinä he suomalaisella rannalla kauppoja hieroivat ja posmittivat vieraita kieliään.

Niemen kärjessä oli kaupungin kirkko, ja sen sivuutettuaan saapuivat matkamiehet tiheään talorypäjäkseen, joka oli syntynyt mantereelle vastapäätä linnansaarta ja josta Karjaportilta ja harmaidenveljien luostarista tuleva pääkatu johti suoraan linnansillalle. Aamu oli jo pitkälle ehtinyt, mutta vielä oli pystyyn vivuttuna sillan linnanpuoleisessa päässä oleva laskusilta, ja matkamiesten täytyi senvuoksi pysähtyä siihen Suomenveden rannalle, pohjoisen sataman varrelle, vipusillan laskemista odottamaan. Siinä oli heidän edessään nyt korkeana ja juhlallisena Viipurin vanha linna, joka kuin harmaja möhkäle kohosi suviseltaan vihantarantaisten salmivesien keskeltä.

— Tuo korkea rakennus on Olavintorni, neuvoi Kaaperi, osoittaen jyrkkäseinäistä, neliskulmaista tornia, joka muodosti Torkelin perustaman linnan mahtavan pääosan. Alkujaan olikin tuo torni ollut linnan yksinomaisena varustuksena, mutta sittemmin oli saaren rannoille rakennettu paksu, kivinen muuri, joka nyt pystyjyrkkänä vyönä kiersi umpeen saaren kaikki rannat vesirajaa myöten. Ja tälle muurille oli uusia torneja rakennettu. Niistä oli kaupunkia vastapäätä, itäisellä rannalla, pyöreä vahtitorni, jonka alitse juuri kulki linnaan se pääportti, joka nyt vielä öiseltään oli suljettu. Mutta sieltä portin takaa ja Olavintornin edustaiselta linnanpihalta kuului hevosten hirnuntaa ja miesten huutoja salmen toiselle rannalle saakka.

— Onko siellä aina tuommainen mölinä? kysyi Lauri ihmetellen Hepo-Kaaperilta, kun he siinä hirsikasalla lepäilivät.

— Ei, siellä mahtaa olla nyt jotain erityistä tekeillä. — Mutta käykää itse katsomassa, nythän sieltä näkyvät jo nostosillan laskevan.

— Etkö sinä tulekaan linnaan mukaamme? kysyi Sipi, joka jo oli toivonut Kaaperista sinnekin saattajan saavansa.

— En, — ei sinne asiatta kukaan mene, eikä vähällä asiallakaan!

Kimakasti vinkuivat paksut rautavitjat, kun raskasta hirsisiltaa alas vivuttiin, ja ihmisiä näkyi jo kaupungista linnaan kävelevän. Sinne lähtivät nyt siis Hämeen miehetkin, ja portin sisäpuolelle he pääsivätkin. Mutta siihen sisämuurin kupeelle, linnan pihalle, he jäivät seisomaan kuin puristettuina ahtaaseen rakoon — edemmäs eivät päässeet. Sillä piha oli täynnä satuloituja hevosia ja rautapaitaisia ratsumiehiä, jotka siinä nyt kiireellä laukkujaan satuloihin sitoivat ja selkään istumaan jouduttausivat. Sydänmaan miehet eivät sitä menoa ymmärtäneet. Mutta tuokion kuluttua vaikenä yhtäkkiä melu: Olavintornin pääkäytävästä kuului kannusten kilinää, ja sieltä astui ulos lyhyenlanttä, kumara ja kuiva ritari, kahden nuoremman kiiltohaarniskaisen ylimyksen seuraamana. Vielä ketterin askelin astui tuo vanha mies pihan poikki eikä hän paljon asepojan apua tarvinnut, kun hän satulaan kiepsahti, lähtien etumaisena ajamaan ulos portista sillalle, jonka paksut pohjapalkit kumeasti kajahtivat, kun koko ratsujoukko johtajaansa sinne seurasi.

Neuvottomina seisoivat hämäläiset autioksi jääneellä linnanpihalla katsellen poistuvaa ratsujoukkoa, — ei näkynyt siellä enää kuin pari tallirenkiä, jotka pihalta heinäjänätteitä haravoivat. Mutta ilokseen tunsu Lauri näistä toisen samaksi hyvätuumaiseksi Tapaniksi, jota hän Kymin törmällä oli puhutellut, ja häneltä he nyt kävivät kysymään, miten linnanherran puheille mahtaisi päästä.

— Linnanherranko, hämmästeli Tapani, — tuossahan juuri näit hänen ajavan portista ulos poikineen.

— Sekö oli itse Krister-herra!

— Itse oli, itse lähti täältä talonpoikia kurittamaan.

— Kurittamaanko talonpoikia?

Niin, Tapani kertoi nyt tarkemmin tuon ratsastusmatkan aiheen. Kapinaan olivat nousseet Karjalan talonpojat, Jääsken miehet ja muut, olivat listineet linnan veroherroja kuin halmenauriita, ja niiden luo joukkoineen vierailemaan lähti nyt juuri linnastaan Krister Niilonpoika.

Näistä kertomuksista pääsivät pian Hämeen miehet ymmärtämään, että heillä olikin edessään pitkä odotusaika, jos mielivät Viipurin linnanheraa tavata, — ja tavata heidän häntä täytyi! Oli heillä nyt aikaa Viipuria katsella, sekä yksin että Kaaperin seurassa.

Vasta muutamia vuosikymmeniä oli Viipurilla ollut oikeat kaupunginoikeudet, mutta se oli iältään jo vanha kaupunki, kertoi Kaaperi. Se oli, tämä nykyisellä paikallaan noin sata vuotta sijainnut kaupunki, puristettu ahtaalle ranta-alueelle muuriensa sisäpuolelle, — täällä ei näet koskaan voitu elää ihan turvallisina idän levottomalta naapurilta, Suuren Novgorodin ruhtinasvallalta, jonka kanssa Ruotsin ritarit alituisen olivat olleet sotakannalla. Nyt oli kuitenkin muutamia vuosikymmeniä rauha vallinnut näilläkin rajamailla, ja sen varassa oli kaupunki jo päässyt melkoisesti vaurastumaan.

Näitä kertoi Kaaperi pitkämatkaisille matkamiehille, heidän nyt viikkokausia hänen majassaan majaillessaan. Itse ei hän ollut kaupungin varsinaisia suurporvareita — ne olivatkin enimmäkseen noita hansalaisten laivoissa Viipuriin kulkeutuneita saksalaisia, — hän oli vain ajurinammatin pitäjä, joka venheillä ja hevosilla kuljetti hansalaivain lasteja, milloin vain maista laivoihin, milloin laivoista aina Laatokan vesille saakka. Mutta pitipä hänkin sentään ranta-aitassaan suolakauppaa niille maalaisille, jotka eivät vielä olleet isompain porvarien majamiehiä — kaikki viipurilaiset pitivät suolakauppaa, siitä oli kaupunki saanutkin "suolakaupungin" nimen. Ja hän oli valpas, virkeä mies, joka osasi sydänmaan talonpojille selittää monta asiaa, joita nämä eivät ennakolta tunteneet.

Eräänäkin iltana hän majatuvassaan oman valtiollisen ymmärryksensä mukaan selitti heille sen riitaisuuden ja kahnauksen syitä, jota erämaan miehet kaikkialla näillä vanhoilla rintamailla kulkiessaan olivat nähneet, mutta eivät vielä täysin ymmärtäneet. Kahta kukkoa ei sovi samalle rikkaläjälle, ne tappelevat siinä, kunnes toinen kaatuu, selitti Kaaperi. Kaksi mahtavaa miestä on nyt Suomessa, eivätkä he voi toisiaan suvaita edes maan vastakkaisimmissa äärissäkään. Ja molemmat heistä vaativat Viipuria linnaläänikseen. Kaarlo-marskia oli jo Viipuriin linnanherraksi odotettu, mutta ei tiedä nyt, miten käy. Aatelistekin menevät aina sen matkaan, jonka luulevat vankimman olevan, ja nyt sanotaan Suomen herroista Kristerin olevan paremmalla puolella. Hän kävi keväällä laivoillaan Tukholmassa, ja sieltä palattuaan hän rupesi oikein uhmalla linnaansa muonittamaan ja varustamaan, ei kuulu aikovan siitä lähteä hyvällä eikä pahalla.

— Jo Kyminjoelta asti olemme kuulleet sellaista humua, että täällä sotaa varotaan, — ihanko sitä todella odotetaan? kysyi Lauri.

— Me porvarit emme siitä mitään tiedä, vastasi Kaaperi varovasti, — mutta kukapa tuntenee herrojen aikeet, tuskin ne suottakaan varustautuvat.

Sydänmaan talonpojat jäivät hetkeksi miettimään, miten heidänkin suuren rajankäyntiasiansa kävisi, jos täällä herrat vielä rupeaisivat keskenään sotimaan ... kummastahan silloin lopultakin apu lähtisi. Ja Kaaperin puheista teki Sipi äkkiä kysyvän johtopäätöksen:

— Tuntuupa siltä, kuin Kaaperi-isäntäkin enemmän pitäisi sen marskin puolta, — taitaisipa hän olla teille mieluisampi herra?

Mutta majatalon isäntä aivan hätkähti, kun hänen selityksistään oli sellainen käsitys saatu, ja hän kiirehti melkein hätäisesti torjumaan:

— Pyhän Nikolain ja kaikkien pyhain nimessä, enhän ole mitään sanonut, älkää hiidessä semmoista kenellekään puhuko. En sekaannu herrojen riitoihin, ajan rahtia ja myyn suoloja enkä välitä, kuka linnassa herrastaa. Taisihan kyllä sinä aikana, kun marskin suku Viipurissa isännöi, porvarikin usein saada myydyksi linnaan voisaavin taikka lohitynnyrin, — nyt et myy mitään, kaikki sinne kiskotaan talonpojilta. Mutta on se tämä Krister-herrakin porvarien puolta pitänyt, kun on riitoja sattunut Räävelin tai Novgorodin saksain kanssa, ja uusia kauppaetuja se on meille hansalaisilta hankkinut, — ei, minä en puhu mitään, vaikka joskus saisinkin vähän liemman veron maksaa.

Tuli oli Hepo-Kaaperin tuvassa jo sinä iltana matalaksi laskeutunut näiden juttujen aikana, ja sekä

matkamiehistä että talonväestä rupesi toinen toisensa perästä jo makuulleen hankkiutumaan. Silloin työntyivät vielä ulkoa pimeästä syysateesta tupaan uusi vieras, märkänä kuin uitettu kissa, tervehti ja vetäytyi uunin kupeelle, katveeseen, vaatteitaan kuivailemaan. Kaaperi kutsui oudon vieraan taloksi, käskipä lähemmäs tultakin käymään ja kyseli, mistä kaukaa vieras kulkee.

— Lastivenhettä olen Juustilasta soutanut, — myöhäksi kävi, ennenkuin kaupunkiin ehdittiin, vastaili vieras harvukseen, yhä katveessa pysyen. Mutta Laurista oli tuo ääni helähtänyt tutulta, hän siirrähti takkatulen luota vierasta lähemmältä katselemaan, ja häneltä oli samassa päästä hämmästyksen huudahdus... Sillä eikö se ollut hänen erästävänsä, Tuiran Vilppu, tuo märkä, kalvakka olento, joka siinä uunin reunalla lymyili ja pyrki hatunreuhkalla silmiään peittämään. Mutta vieras tempasi hänet viereensä uuninkiukaalle istumaan ja kuiskasi:

— Nyt vaikene, Lauri ... tässä ollaan nyt hiiden hinkalossa!

Vilppuhan se oli, vaikkei tuntunut olevan mies nyt omalla asiallaan. Huohottamalla hän vieläkin hengitti, ja hänen silmänsä pälyivät arasti ympärilleen, kun hän yhä kuiskaten jatkoi:

— Monesti olen merrassa ollut, mutta niin lähellä hirsipuuta kuin nyt en ole ollut koskaan, — siksi nyt liikutaan näin hyssyksittäin. Tuo eväitäsi tänne pala, minulla on taas kiire kypälämäkeen, kunhan kolon löytäisin...

— Vai ovat niin asiat, — linnan huovitko ovat kintereilläsi? kyseli Lauri hämmästyneenä.

— Jos eivät jo ole, niin tulevat... Ellen tässä nyt pääse maailmalle livahtamaan, niin nuori leski on huomenna Karmalassa.

Lauri toi kontistaan tuttavalleen vähän eväitään, joita he Sipin kanssa olivat Kaaperilta ostaneet niillä harvoilla äyreillä, joita hämäläiset olivat heille matka-avuksi keränneet. Mutta ei ollut Vilpulla nyt malttia siinä kuin muutama suupala haukata. Ja pureskellessaan hän puhui:

— Nyt pitää saada venhe vaikka mistä, tästä on jouduttava vesille, muu ei auta.

— Lainataan isännältä, hänellä on venhe tuossa muurin takana aittarannassa.

— Jos venheen tiedät, tule, neuvo minut siihen, pyytämään vain ei ruveta.

— Mutta Kaaperi on rehti mies...

— Tunnen, mutta nahkojaan pelkäisi hänkin, jos asiani kuulisi... Tule!

Talonväki oli sillävälän jo makuulleen mennyt, viimeiset kekäleet vain enää liedessä kiiluivat. Kenenkään huomaamatta hiipi silloin Laurikin äsken tulleen jäljestä ulos, uteliaana kuulemaan, mihin kolttosiin hänen hilpeä ystävänsä taas oli joutunut, koska köysi jo noin läheltä tuntui niskaa puristavan. Lauri tunsu jo pimeässäkkin Hepolan pihat ja portit, osasi opastaa toverinsa matalan muurin ylitse rantaan, löysi venheen, löysi aivot ja ääneti he rannasta aallokkoon laskivat. Mutta siellä oli myrskyinen sadeö pimeä kuin hauta, hän ei käsittänyt, mihin he siinä säässä osasivat soutaa. Mutta Vilppu hengitti vesille päästyään vapaammin, ja pian oli entisellään hänen äänensä, kun hän selälle päin soutaen virkkoi:

— Nyt ei enää hätä heiluttele, tästä pimeästä eivät Krister-herran koiratkaan enää miestä vainua. Nyt vain kysytään, mihin soudetaan, selkää on joka taholla, — saat sinäkin jo maihin jäädä, jos tahdot.

— Tulenpahan Kaaperin venhettä takaisin tuomaan, vastasi Lauri. Ja kun Vilppu kyseli jotakin lähdössä olevaa laivaa, johon hän vanhana meripoikana merimieheksi pyrki, muisti Lauri päivällä nähneensä erään rääveliläisen aluksen, joka luovi satamasta Uuraan salmelle ja jäi sinne selän taa yöksi ankkuriin.

— Siispä sitä kohden soudetaan, intoili Vilppu sitä rohkeampana, kuta väljemmältä oli pimeää vettä häntä rannasta erottamassa. — Kyllä laivan löydämme, ja Räävelissä olen taas herran kukkarossa, siellä on pakolainen paremmassa turvassa kuin luostarin suojassa.

— Oletko jo luostarissakin ollut? kyseli Lauri voimatta hillitä uteliaisuuttaan. Taistelutoveriaan ja sukulaistaan ei hän ollut tavannut sitten kuin viime talvena, jolloin tämä Sysikorvesta paetessaan Ennin Karmalaan itkemään jätti, ja nyt ilmestyi mies äkkiä kuin kuusta pudonneena hänen eteensä.

Vesilahdelta palattuaan oli Vilppu Laurin kanssa talvisydämen Sysikorvesta hirviä ajanut ja muutamia viikkoja huoletonta elämää viettänyt. Eikä hän ollut hätkähtänyt sitäkään, että häntä kirkoissa kuulutettiin, eipä häntä siellä kukaan ilmiantanut. Mutta keväämmällä oli sitten voutien huoveja

ruvennut kylillä liikkumaan ja eräänä hankiaamuna oli Leena hihtänyt Suopellosta tuomaan sanaa Karmalaan, että jo ovat hakijahuovit Vesilahden kapinanjohtajan jäljillä. Silloin loppuivat Vilpulta rauhan päivät, ja Lauri oli hänet itse silloin saattanut Juuritaipaleeseen, josta Vilppu läksi yksin hihtämään Suursavon kautta itään päin, paetakseen kauas Karjalan maille. Sen jäljestä ei ollut hänestä Lauri mitään kuullut, ja siksi hänellä paloi halu tuntea noiden pakoajien vaiheet.

Mutta Vilppu ei kiirehtinyt hänen äänellisiin eikä äänettömiin kysymyksiinsä vastaamaan. Hän vaiken i itsepäisesti, tarkaten vielä kerran vakavana ympäristöään, ja silläväl i n hän vain souteli voimakkaasti ulapalle päin. Mutta kaukaiselta kajahti jo yövahdin ääni, kun tämä Viipurin muurien takana iltatuntien kulumista hiljaiselle kaupungille julisti, ja viimeiset tulet näkyivät jo sammuvan Raatihuoneen mäen ja Katanpään kallioiden taloista, — määrätuntia myöhempään ei näet kaupunginlaki sallinut taloissa tulia poltettavan. Ulkona syksyisellä selällä ei taas kuulunut muuta kuin sadetuulen tohinaa. Silloin vihdo i n Vilppu avasi sanaisen lippaansa ja kävi toverilleen kertomaan ne uudet merkilliset seikkailunsa, jotka hänestä taas olivat pakolaisen tehneet ja hänet silmukan suulle saattaneet. Ja hän kertoikin ne leikkisästi, keveästi, ikäänkuin tuo kaikki ei olisi enää häntä koskenutkaan...

Vilppu kertoi Saimaan suuret selät poikki hiihdettyään avoveteen asti keväällä Viipurissa virnailleensa, — vähän oli työtä, vähän palkkaa! Mutta heti ensi sulalla rupesi hän soutumieheksi muutamaan karjalaiseen lastivenheeseen, joka saksain tavaroita Viipurista kuljetti sisäjokia myöten, Juustilan ja Yläveden väylää pitkin Tiurinlinnaan ja Käkisalmeen ja siitä aina edelleen Laatokan yli Syvärinjoelle ja Ilmajärvelle sekä Suureen Novgorodiin asti. Puolelle kesää oli hän ollut tällä monivaiheisella retkellä, jossa hauska oli ollut ja hyvä oli ollut ansio, eikä hän tästä ammatista aikunutkaan heti erota. Mutta kun hän sieltä turkislaitilla oli taas kesällä palaamassa Käkisalmen kautta Viipuriin, uutta saksain varastoa Itämaille hakemaan, niin hän eräänä sunnuntaina joutui Jääsken kirkolle ja tarttuikin sinne.

— Mitä sinä siellä? kysyi Lauri, joka jo matkansa varrella ennen muisti tuon pitäjän nimen kuulleensa.

— No siellä olivat asiat taas sellaiset, että ne minut viipymään viehättivät. Siellä oli rahvas kirkkomäellä koolla, kovin kiihtyneessä mielentilassa näkyivät olevan pitkähihaiset karjalaiset, kirjamiestä kyselivät. Heitä kuohuttivat ne uudet ja moninkertaiset verot, joita heiltä Viipurin linnanherra kiskotti, — kahdet kesäverot se oli jo ottanut samana kesänä ja miehiltä oli loppunut luonto. Minä kuuntelin niitä heidän valituksiaan ja jopa heille kirjamieheksi rupesinkin. Sillä synkkää oli se komento, jonka alle he olivat joutuneet, — jos olivat julmat Hannu-herran voudit Hämeessä, niin vielä sydämettämmä i n liikkuvat Kristerin verohuovit Karjalassa ... itse näin, kuinka he lehmän laiturilta iskivät ja aitasta kantoivat pois naisten pyhähameetkin.

— Sinä kirjoitit siis heidän valituskirjansa, ja siitä Krister-äijä suuttui? kyseli Lauri malttamattomana.

— Suuttui siitä, että valitettiin hänestä kuninkaalle Ruotsiin, — suuttui ja lähetti taas uudet verottajat talonpoikain taloihin. Silloin minä sanoin Jääsken miehille: Tätä menoa ei meidän puolessa kärsitty, siellä käytiin kengittämään keihäitä.

— Niin, taisitpa sanoa vielä vähän muutakin, — ja jääskeläiset tottelivat neuvojasi?

— Minua kesäkauden kestineen pitivät, ja kävin minä sieltä päin nostattamassa aseisiin naapuripitäjä i nkin miehiä. Eikä verohuoveilla ollut sinne viikkokausiin asiaa, verissä päin sieltä palasivat ne, jotka pakoon pääsivät. Mutta nyt syyspuoleen tuli linnanherra itse sinne koko huovijoukkoineen kysymään, mihin hänen veronsa ja verottajansa ovat joutuneet. Vakava tuuma miesten kesken oli ollut lähteä tuurin ja keihä i n herrain väkeä vastaan ja pienellä miesjoukolla heitä siis odottelin. Mutta kun metsästä välähtivät huovien haarniskat, niin jopa sul i pehmeäksi luonto Karjalan miehiltä... Kävivät herralle polvea notkistamaan ja itkivät: "Tuo Hämeen mieshän se meitä usutti, hän se valituskirjatkin laati..."

— Olihan se vähän samanlaista jo Vesilahdella!

— Mutta Jääskessä he minut suoraan päänsä päästimeksi linnankarhulle luovuttivat, ja Krister-äijä oli niin äkäinen, että siinä paikassa oli minulta miekallaan pääkallon halkaista. Ja huovihevosen jäljestä sain kytkyessä juosta Viipuriin asti, — henki oli mennä siinäkin kyydissä, ennenkuin toisyönä linnaan ehdittiin.

Tästä taas Lauri vilkastui ja kysyi:

— Onko linnanherra siis jo palannut?

— On, osan väkeään hän vain jätti Karjalan miehiä masentamaan ja uutta rangaistusveroa ottamaan. Minut tuotti i n linnaan hirtettäväksi ... jo näytettiin minulle sen ilon paikkakin, odotettiin vain paria

karjalaista tovereikseni. Siksi aikaa oli minut tietysti tyrmään pistettävä. Mutta siinä veroinnossaan olivat linnan heitukat sysänneet verotavaroita siihenkin hinkaloon, jossa minua oli säilytettävä, ja ne oli ensiksi siirrettävä muualle.

— Ja sitä et sinä ruvennut odottamaan?

— En kauan. Kädet minulla olivat tiukkaan sidotut, mutta jalat olivat vapaat. Kun niin seisoin holviaukon suulla, huovien ympärilläni touhutessa, katselin kupeilleni... Muurin reunalle ei ollut kovin pitkä harppaus, sen päälle jaksoin loikata, ja muurin alla, huimaavan syvällä, tiesin rannan ja vesirajan olevan. Yksipä on, kuolenko köyteen vai rantakiviin, ajattelin itsekseni, hyppäsin muurin laelle, juoksin sen yli ja viskausin päistikkää pimeään syvänteeseen... Kiire jo olikin, huovi oli perässäni muurille loikannut ja tapaili sitä kahleuoraa, joka sidotuista käsistäni roikkui.

— Etkä iskenyt päätäsi mäsäksi?

— Sitä itsekin ihmettelin ... sattui siihen kohtaan syvä vesi. Siellä pimeässä aallokossa kuppelehdin kädet köysissä ... mutta tuokion kuluttua tunsin ajauneeni muurin juurelle kivikkoon. Siinä makasin ja kihnutin terävään kivensärmään köyttä poikki, sillaikaa kuin huovit ylempänä muurilla hoilasivat ja toisilleen minun jo hukkuneen vakuuttivat. Mutta kun käteni olivat irti, uin siikana salmen yli kaupungin rantaan ja pakenin Mustain veljien luostariin, jonka raskasta portinlappää kolkutin väsyneenä ja märkänä.

— Mutta sinne päästyäsihän olit turvassa!

— Siinä luulossa minäkin siellä levolle kävin, — mutta mitä vielä! Vihainen linnanherra kuuli heti aamulla minun luostariin paenneen, kutsui mustain päämiehen puheilleen ja uhkauksilla oli hän vaatinut vanhaa munkkia luovuttamaan minut pois luostarinsa turvasta, — niin sydämikkö on äijä! Kovin kuului päämunkki sitä vaatimusta vastustelleen, luostareissa kun pitäisi vainotuillakin tyysijä olla, mutta taipua hänen oli täytynt.

Vilppu hymähti katkerasti, muistellen, kuinka hän siellä nukkui kuin pyhimys vahvassa turvassa, ja sillävälin oli sopimus tehty siitä, että hänet seuraavana aamuna luostarista linnaan luovutetaan, — ritari oli siinä kirkkoakin mahtavampi! Mutta taas hän hilpeästi jatkoi kertomustaan:

— Onni on, että nuo joutilaspäiväiset munkit ovat löyhäsuisia lärppiä. Kun päivällä heräsin, juorusi yksi heistä heti minulle koko jutun. Siinä siis pelastukseni! ajattelin, nyt ei Krister-herra kaulani venytystä enää toistaiseksi lykännekään! Hän oli jo pannut huovinsa luostarinportille minua vartioimaan, — siellä kai ne seisovat vieläkin sateessa, sääli miehiä! Mutta minä kävin sairaaksi.

— Tosissasiko?

— Tosissanikin, luitani vilusti, pyysin rohtoa ja nukuin. Mutta nukuin vain sen verran, että näin jo munkkien levolle lähtevän, — en tiedä, tokko he vahtivatkaan minua niin ylen tarkasti. Siinä rakennetaan nyt, kuten lienet nähnyt, uutta kivistä taloa vanhan puuluostarin viereen, ja minut oli pistetty kiviseen koppiin. Niihin tehdään ikkunatkin ... se oli kyllä kapea rako vain siinä minun kopissani, mutta leveäkös minä olen mieskään, varsinkaan näin syömättömänä. Ryömin telineille, sieltä pudottausin Hepolan talon katolle, joka on luostarinmuurin vieressä, — portilla vahtivat huovit eivät tietenkään sinne sateiselle taivaalle tähystelleet...

Vilppu vaikenä ja jopa siitä Lauri ymmärsikin, miksi seikkailijalla oli sellainen hätä kypälämäkeen ollut. Mutta tuokion kuluttua heläytti Vilppu niin iloisen naurun, että se kajahti kuin vesihiisien joi'unta pimeillä selillä.

— Mitäs naurat? kysyi Lauri kummissaan.

— Sitä melua, joka nyt aamulla syntyy Mustassaluostarissa, kun minua ruvetaan hakemaan ja huutamaan, kun linnan huovit koviksi käyvät ja kiroilevat hurskaille miehille, — sen melun jo arvaan! Varo sinä vain, Lauri, että et joudu siihen sekaantumaa etkä vastaamaan öisestä soudustasi!

— Kukapa minut täällä tuntee ja soutuni tietää!

— Hyvä olisi. Mutta siirrypäs airoihin sinä, nyt minulta tuntuu jo eväs paremmin luistavan kuin äsken Kaaperin tuvassa.

Ääneti soutivat nyt toverukset tuokion pimeää selkää. Sitten rupesi Vilppu vuorostaan suupalojensa lomaan kyselemään Laurin matkoja ja hämäläisten eräasian enteitä. Hän kertoi Sysikorvesta paetessaan viipyneensä muutamia päiviä Suur-Savon kylillä ja siellä savolaisia puhutelleensa, — eivät he olleet häntä kalajärviltä tunteneet, vaan auliisti olivat hänelle avun ja evään antaneet, kun kuulivat miehen ruunun huoveja pakenevan. Ne ovat tuuman miehiä Savon miehetkin, kun heidän kanssaan

noinikään sovinnossa juttelee, selitti Vilppu, — ei uskoisi heitä samoiksi tappelijoiksi, kuin ovat kalajärvillä.

— Eikö sinua siellä kukaan tuntenut? kysyi Lauri hiukan aralla ja epävarmalla äänellä.

Sen arkuuden Vilppu heti oivalsi ... vieläpä hän on miehellä se kallioniemen impitarina muistissaan, — ja hymähtäen hän vastasi:

— Tunsi yksi, — hänelle sinulta viestit vein, vaikket noita muistanut mukaani pannakaan. Ja hyvämuistiseen mieleen ne tuntuivat siellä joutuvan. Ei ole Tarvaisen tytär vielä sulhasiin suostunut, mutta pidä kiirettä, Lauri, jos häntä omaksesi mielit, pian se voidaan sieltä siepatakin.

— Puhuiko hän sellaista sinulle? kysyi Lauri vilkastuen.

— Eiväthän ne miehettömiksi heittäydy isojen talojen koreat kassapäät. Mutta jotain se puhuikin, kun hänelle kerroin sinun muiden erämiesten kanssa nyt rajankäyntiä ja rauhaa puuhaavan.

— No mitä virkkoi?

— Kun tulee rauhan miehenä, sanoi, niin voin hänelle saunan lämmittää — mutta tulkoon ajoissa! Eikä se ollut leikkiäkään kaikki, sen näin.

Lauri souti nyt sanaa puhumatta, hänen mielteensä olivat yhtäkkiä ruvenneet kulkemaan omia uriaan, jotka jo olivat kaukana hänen levottoman toverinsa seikkailuista. Mutta Vilppu tarkkasi sillä välin tyystin tyyntyvää selkää, jonka pimeästä, sateen vähän tauottua, hämävät rannat vähitellen rupesivat hämöttämään. Hän oli näkevinään jotakin korkeaa siellä sivulla keulan edessä ja kääntäen venheen sitä kohti virkkoi hän yhtäkkiä vilkkaasti:

— Onkohan se tuo, se sinun rääveliläinen laivasi? Tuolta kuultavat mastot taivasta vastaan.

Siinä se oli, vaikka Laurin silmän oli sitä vaikeampi erottaa kuin Vilpun, joka ennenkin oli meren aavoja tottunut tarkkaamaan. Ja laivaa kohden kulki nyt venhe hyvää vauhtia.

— Aiotko herättää laivamiehet? kyseli Lauri, kun lähestyttiin tummaa alusta.

— Eikä hiidessä, — me liikumme pehmeästi kuin peltohiiret, emme herätä ketään. Kas näin! — sano Ennille terveiset, että mies on tallessa!

Venhe laski laivan luo, ja Vilppu huopasi sen keulan viereen, kopeloi siinä hetkisen, löysi ankkurivitjan ja kiipesi sitä myöten kuin vanha laivuri ainakin pimeälle kannelle. Lauri, joka airoissa istui, näki hänen sieltä vain kättä hyvästiksi viittovan, ja sitten hävisi hiipivä hahmo, ikäänkuin hupeni sen mustan rungon sisään.

— Taisipa mies ruumaan pudottautua, tuumi Lauri, laivasta pois päin soutaen —, jokohan nahkansa pelasti taaskin veitikka!

Mutta itsellään oli hänellä nyt kova työpaikka edessä kiskoessaan yksin voimainsa takaa venhettään vastalaitaiseen, joutuakseen ennen päivännousua kaupunkiin takaisin. Mutta siinä kiskoessaan ei hän noita ponnistuksiaan muistamaan joutanut. Vilppu oli kirjavia juttujaan kertoessaan hipaissut hänen mieleensä jo puoleksi maatuneita muistoja, jotka nyt taas kirkkaiksi välähtivät ja jotka syysateessakin hänen verensä kuumenemaan saivat. Ja hän loi siinä nyt eteensä kirkkaita tulevaisuuden kuvia, miten hän pian, ruunun miesten avulla selvitettyään Lapinkorven riidat, solmii sovun vanhojen vihaheimojen välille, miten hän eräänä päivänä saapuu savolaisten vieraisiksi, astuu Tarvaisen taloon, eteiseen keihäänsä jättää, ja virkkaa: "No nyt tulen rauhan miehenä rauhan miesten luo"... Mutta rannassa lämpiää silloin tuttu sauna, ja vastaksia taittaa lehdosta tuttava käsi...

Ne kiertelivät edestakaisin, nuo mieluisat mielikuvat, karkasivat virvatulina ja palasivat taas. Eikä Lauri niissä mielteissä soutuessaan huomannutkaan, kuinka vähitellen yön pimeä vesiltä väistyi ja hallavana valkeni pilvinen taivas, — siinä oli pian kaupunki hänen edessään, ja aamu oli jo alkanut, kun hän venheensä aittarantaan laski. Silloin hän harkitsi parhaaksi olla yrittämättäkään enää muurin ylitse pihaan ja tupaan, jossa kai jo väki oli liikkeellä. Sen sijaan hän haki aitan kupeelta onkensa, jolla hän joutopäivinä oli rannasta särkiä narrailut, ja rupesi ongelle, ikäänkuin sitä varten olisikin aikaisiin tuvasta noussut. Tuuli hajotteli juuri harmaita pilviä ja päästi päivänkin pilkistämään märkään luontoon, ja särjet söivät nälkäisinä, joten niitä oli ilo rannalle nykyä. Mutta niitä nykyissään silmäili Lauri usein selän taakse, jossa juuri rääveliläiseen laivaan märkiä purjeita nostettiin, — nyt se pyyhkäisisikin jo salmen lävitse aukealle merelle päin!

Vahingoniloa tunsi onkimies mielessään, kun hän vähän myöhemmin kuuli kavionkapsetta muurin kupeiselta tieltä ja näki huoviparven linnasta päin karauttavan. Niillä on jo tieto luostarivangin

karkaamisesta ... päätteli Lauri itsekseen ... kas noin, hätäpä tuntuu olevan hakijoilla... Yksi huoveista ajoi Laurinkin luo rantaan kysyen, eikö ollut hän nähnyt luostarista päin pakenevaa miestä.

— Mistä minä ... tässä olen hetken vain särkiä aamusyönniltä nykkinyt.

Kyselijä oli tyytymätön ja kiukkuaan purkaen rupesi hän Laurille tiukkaamaan:

— Mikä teidät tietää ... yön olet sateessa ollut, näet, mekkosi on märkä, vaikka lienet sinä karkurin pakoon auttanut.

Jopa läplätti vähän Laurin sydän, mutta silmiään siimasta kääntämättä hän vastasi:

— Vähän satoi vielä kun Kaaperin tuvasta rantaan tulin, — ketä te sitten haette?

Kiire ajoi huovin edelleen ratsastamaan, mutta vähän epäillen hän vielä taakseenkin Lauria katseli. Mutta aivan levollinen ei ollut enää Laurinkaan mieli, ja tuokion kuluttua hän jo saaliineen astui tupaan ja rupesi siellä liedellä kalakeittoa murkinakseen keittämään. Ei näkynyt Sipiäkään, kaupungille kuului menneen. Syötyään lähti Laurikin taas jaloittelemaan, katselemaan, mitä sinne kaupungille nyt oikein kuului.

Raatihuoneentorilla seisoskeli harvinaisen sakea miesjoukko keskustellen siitä viimeisestä tapauksesta, joka uhkasi turmiota koko kaupungille. Krister-herra kuului näet heti aamulla äissään uhanneen, että ellei pakolaista kiinni saada, niin hän kiskoo kovan sakkoveron porvareiltakin, joita hän kapinanjohtajan auttajiksi epäili. Siellä sisällä raatihuoneessa kuuluivat nyt pormestarit ja raatiherrat siitä huolestuneina neuvottelevan ja kirjuri luki juuri portailta julistusta, että karkuri on kiinni otettava, missä vain tavataan, ja auttaja myös, jos sellaista on.

— Minkähän nuo tuolle tekisivät, jos kiinni saisivat, kysäisi Lauri vieressään seisovalta sepältä.

— Nahan nylkisivät ja hirressä kuivaisivat...

Puistattipa vähän korven poikaa, kun hän tuota kuria ajatteli, ja hän jo melkein säpsähti, kun hetken kuluttua joku häntä kylkeen töyttäsi. Se oli toki vain Suopelto, joka aamukauden sanoi Lauria kaupungilta hakeneensa.

— Etkö ole kuullut, että linnanherra jo on palannut retkeltään. Meidän on aika joutua asiaamme ajamaan, että sitten jo pääsemme taipaleellekin.

Lauri olisi ehkä vielä antanut suuttuneen linnanherran jonkun päivän rauhoittua, mutta eipä huolinut hän ruveta Sipille epäilyksiään kertomaan, virkahti vain:

— Vai jo on palannut herra. No, mennään siis linnaan.

XII. KRISTER NIILONPOIKA VAASA.

Paksuun villavaippaan kääriytyneenä istui tervaksista roimuavan pystytulen ääressä Viipurin linnan vaakunasalissa linnanherra Krister Niilonpoika Vaasa, potkiskellen aina väliin raskaalla hirvennahkasaappaallaan halkoja edemmäs takkaan, niin että kannus joka kerralta vihaisesti kilautti. Hän istui syvällä nahkaisilla reunustetussa nojatuolissaan ja syviin tyytymättömyyden mietteisiin vaipuneena. Hänen kuivanluisevilla kasvoillaan ei ilmettä liikahtanut; hänen pienet, vaalearipsiset silmänsä olivat puoliuimessa, ja joskus vain hän kädellään harasi harvaa, harmajaa tukkaansa. Herra oli viluinen nyt pitkän syysratsastuksensa jälkeen, ja siksi oli hän noin villaisiin kääriytynyt; mutta lämmintä hän yleensäkin rakasti, hirsituli paloi hänen takassaan miltei yhtämittaa talvet ja kesät, ja sen ääressä hän enimmäkseen murjotti kotosalla ollessaan.

Loitompana pöydän luona, ikäänkuin liikaa kuumuutta paenneena, istui Viipurin linnanvouti, Björn Degen, Kristerin vanha asetoveri ja uskottu mies, tyyni ja tasainen herra. Äsken oli Krister-herra maininnut häntä aasiksi ja käsenyt hänen mennä hiiteen, mutta Björn odotti lähempiä ohjeita. Hän sai näet aina vastaanottaa tuittuisen isäntänsä tiheäin suuttumusten ensi puuskat, mutta hän oli niihin jo tottunut eikä niitä enää säikähtänyt. Hänen kanssaan kahden kesken oli Krister-herralla tapana istuskella pitkät illat shakkilaudan ääressä, — he nököttivät siten ääneti nenät vastakkain ja siirsivät kumpikin nappulan tunnissa, mieltien taas toisen tunnin uutta siirtoa. Mutta jos onni lopulta oli voudille suosiollinen ja hän herrastaan matin teki, niin silloin saattoi Krister polkien ja karjuen ajaa ystävänsä

ulos, ikipäiviksi pois koko linnasta! — komentaakseen hänet seuraavassa tuokiossa takaisin sisälle uutta ottelua koettamaan. Siihen oli Björn-herra tottunut. Ja tottunut hän oli siihenkin, että hänen kiivasverinen isäntänsä, kiukustuneena jostakin vastoinkäymisestä, ajoi ensimmäiset, pahimmat vihansa häneen, kunnes sai oikean asianomaisen höyhentääkseen. Harvoin oli linnanvouti kuitenkaan sellaista ryöppyä niskaansa saanut kuin juuri tänä aamuna, jolloin tieto tuli kapinanjohtajan paosta mustain veljien luostarista, — sitä kiukkua oli kestänyt kauan.

Mutta Björn Degen ei ollut sen alle luhistunut, ja varsin rauhallisena hän nytkin, herransa taas hetkisen äänettömänä lepäillessä takan ääressä, istui häneen selin, katsellen peräseinän vaakunakoristeita ja odotellen uutta ryöppyä. Se vaakunasali oli suuri, holvattu huone Olavintornin keskiosassa, harmaja, iloton ja hämärä. Kivisiä seiniä peittivät siellä täällä karhuntaumat ja villaiset loimet, joita öisin peittoina käytettiin, mutta peräseinällä, uunia vastapäätä, oli Vaasan-suvun kookas, komea vaakunakilpi, raudoitettu tammesta rakennettu. Ja sen toisella puolella riippui Kristerin teräksinen haarniskapuku ja vaskinen kypärä, mutta toisella puolella pitkä, kullalla kirjailtu ja nahoilla reunustettu vaippa, jossa uumenien kohdalla oli leveä vyö, jonka soljesta jalokivi hohti. Se oli Kristerin drotsettiiviitta, hänen juhlapukunsa niiltä suuruuden ajoilta, jolloin hän oli Tukholman linnassa maan ylimpiä hallitusmiehiä, — se kirottu "hanhenpoika" vain aina häntä ylempänä.

Degen-herra katseli, kuinka vyösoljen jalokivi takkatulen lieskasta säteili, ja hän ihmetteli, kauanko isäntä nyt malttoi noin ääneti istua. Hänen luonaan oli näet äsken käynyt mustainveljien luostarin prior, jota hiljaista hengenmiestä linnanherra oli ankarasti sättinyt siitä, että tämä luostaristaan oli laskenut vapaaksi linnasta karanteen vangin, jota Krister oli käskenyt tarkasti vartioida. Tuon ärsyttävän tapauksen seutuvilla ne takan ääressä istuvan vanhuksen vihaiset mietteet vieläkin liikkuvat, sen vouti hyvin oivalsi, ja aivan oikein, jopa äijä sieltä hetken kuluttua taas ärähtikin:

— Degen, laadi kirjallinen julistus siitä, mitä äsken jo suusanallisesti ilmoitin herrankoirain kavalalle preesekselle.

— Mitenkä siis?

— Niin, että minä peruutan luostarilta ne niityt ja maatilat, jotka olen sille lahjoittanut, peruutan rangaistukseksi siitä, että prior on vastoin lupaustaan tahallaan laskenut vapaaksi vaarallisen kapinamiehen...

— Tahallaan, — mutta jos hän valittaa päällikölleen? — sellaisen epäilyksen julkilausui Degen.

— Valittakoon vaikka paaville! Jos hänellä onkin oikeus pakolaista suojella, niin ei ole oikeutta laskea menemään. Ja lisää vielä: esivallalle petollisessa tarkoituksessa! — Ukko liikaheli jo uudelleen ärtyen villaistensa sisällä ja jatkoi: — Huolimattomille vartioille annetaan kullekin kaksikymmentä paria raippoja, ja katso, että he ne rehellisesti saavat!

Sisään huoneeseen astui nyt keski-ikäinen mies, ritaripuvussa, mutta hanhensulka kädessään. Hän oli ryhdiltään ja vähän kumaralta varreltaan melkoisesti Kristerin näköinen, ja siltä näytti, että hänen silmissäänkin pälyi linnanherran synkkää katsetta. Se olikin linnanherran vanhempi elossa oleva poika, Niilo Kristerinpoika, joka isänsä komennon alla otti osaa linnan ja läänin hoitoon, mutta josta isän ankara kuri oli itsenäisyyden vähiin kuivetuttanut. Niilo-ritari oli nyt linnan asosalissa ollut puhuttelemassa erinäisiä linnanherran puheille tulleita asiamiehiä, joita Kristerin matkoilla-olon aikana olikin kertynyt koko joukko, ja hän kertoi nyt isälleen, mitä asioita niillä milläkin oli.

Siellä oli pari lyypekkiläistä kauppiasta, joiden lastialukset Hansa-liiton vartiolaivat olivat saaneet kiinni Suomenlahdella ja ottaneet takavarikkoon, koska laiva oli kuljettanut Viipurin kautta tuodun luvattoman kauppalastin Novgorodista. Nyt he pyrkivät Krister-herran miehiksi ja palvelijoiksi, saadakseen sillä nimellä häneltä suojeluskirjan, jonka avulla riitelisivät lastinsa takaisin. Viipurin linnanherran alustalaisten laivoja ei näet uskaltanut Hansa-liittokaan takavarikossa pitää. Sellainen tempu oli hyvin tavallinen, ja siihen kauppaan oli ahnas Krister-herra varsin hanakka, mutta runsaat hyvittäjäiset hän siitä hätäntyneiltä vaati.

— Puolen lastin hinta meille, sehän on vanha taksa, — niin hän nytkin pojalleen neuvoi.

Sitten siellä oli Viipurin pormestari ja kaksi raatimiestä pyrkimässä Krister-herran puheille ja Niilo-ritari kysyi, saisiko heidät laskea sisään. He olivat tulleet sen viimeöisen tapauksen johdosta selittämään, että Viipurin porvaristo oli siihen aivan viaton, ja pyytämään, että porvareita ei tämän asian vuoksi toki rangaistaisi.

— Ei, heitä en nyt ota puheilleni, murisi vanha herra takkatulensa äärestä, — olkoot vielä toistaiseksi tarpeellisessa pelossa, se heille hyvää tekee. Kutsun heidät jonkun päivän perästä puheilleni ja ilmoitan samalla, paljonko heidän nyt on hankittava viljaa ja suoloja linnaan, — niitä tarvitaan täällä tänä talvena tavallista runsaammin.

Viipurin pormestarina oli Antti Degen, Björnin veli, ja tuntuipa tämä tyly vastaus vanhasta voudista sangen nöyryyttävältä, mutta hän oli tottunut ääneti nielemään pahemmatkin nöyryytykset.

Vielä oli, kertoi ritari, asosalissa odottamassa rääveliläinen rihkamasaksa, joka oli tavattu maaseudulla kaupustelemassa ja tuotu linnaan tuomittavaksi. Hänen maksettavakseen määräsi Krister kohtuullisen sakon, — mies voi kiittää suojeluspyhimystään, kun sillä nahkansa ostaa! — Ja lopuksi oli siellä vain pari hämäläistä talonpoikaa, jotka sanovat jo kauan Viipurissa odottaneensa.

— Hämäläistä, sanot, mitä ne meihin kuuluvat? ärähti Krister äkeissään, mutta samalla vähän hämmästyneeksi ja uteliaaksi käyneenä.

Ja kun ritari kertoi heidän tulleen puhumaan jostakin rajankäynnistä ja viimeksi Turusta saapuvan, heristi vanhus yhä tarkempaan korviaan, vainuten heti jotakin juonta näiden outojen kaukamatkaisten asiasta. Hän käskei ovella seisovan heitukan saattaa hämäläiset eteensä. Kotvan olivatkin jo Sipi ja Lauri odottaneet linnan kolkosti kumajavassa etuhuoneessa, asosalissa, jonka kivipermannolla kannusniekat ratsumiehet ja sarkapukuiset jousimiehet kolisten kävelivät ja jonka mustuneilla seinillä pitkistä puunauloista ja monihaarisista hirvensarvista riippui rautaselkäisiä jousia ja pitkävartisia tapparoita. Niiden välissä oli vanhoja ruostuneita kilpiä ja särkyneitä vaskikoristeita, osoittaen, että oli siinä suuressa asosalissa ennen ollut enemmänkin loistoa, — nyt vallitsi siellä harmaja vakavuus ja painostava kolkkaus. Sieltä kutsuttiin nyt yhtäkkiä Hämeen miehet sisälle ankaraksi kuvatun linnanherran eteen, joka puolittain selin oveen istui eikä sanaakaan vieraille tervehdykseksi lausunut. Värähtipä senvuoksi Sipinkin ääni nyt vähän pahemmin kuin Turussa, kun hän tälle jurottajalle kävi talonpoikain takamaajuttuja selittämään ja valittamaan Savon-puolisten väkivallantöistä.

Nuo valitukset ja talonpoikain vaatimus, että Kristerin olisi ryhdyttävä suojelemaan hämäläisten oikeuksia, ne suututtivat nähtävästi alunpitäen entisestään ärtyisellä päällä olevan vanhuksen, sillä jo Sipin puhuessa viskeli hän villaisiaan vähemmäksi päältä ja niiden alta ilmestyi pieni äijä, jonka eleet olivat kiukkuiset ja terävät. Vielä ei ollut Sipi sanottavaansa lopettanut, kun Krister kääntyi oveen päin nojatuolissaan ja iski katseensa talonpoikiin, virkkaen:

— Mikä tuhma bundte geschichte teillä on juteltavananne! Sano lyhyesti: kuka olet ja kuka sinut tänne lähetti?

Sen hän lausui huonolla suomenkielellä, sillä Krister Niilonpoika Vaasa ei ollut pitkän oleskelunsa aikana Viipurissa kansan kieltä edes auttavasti oppinut ja hän sekoitti aina puheeseensa viipurilaiseen malliin kaikki ne kolme kieltä, ruotsin, saksan ja suomen, joita siellä rinnakkain viljeltiin. Hämmästynyt talonpoika, joka luuli kylläkin selvästi puhuneensa, ojensi Kristerille valituskirjansa, ilmoittaen, että he olivat Hämeen talonpoikain asialla.

Mutta Krister-herra ei välittänytkään heidän asiastaan tarkempaa selkoa ottaa. Hän rupesi puhumaan:

— Te talonpojat olette kaikki yhtä uppiniskaista joukkoa, das ist dasselbe, oletteko hämäläisiä vaiko karjalaisia. Ette tahdo verojanne maksaa, vaan tappelette milloin ruunua vastaan, milloin keskenänne, ja sitten te tulette valittamaan, — minä olen jo kyllästynyt tähän katzenjammeriin!

Sipi luuli ukon sittenkin ymmärtäneen heidän asiansa väärin ja virkkoi:

— Emmehän nyt veroista valita, emme pyydä muuta, kuin että saisimme saloillamme rauhassa elinkeinoamme harjoittaa ja että takamaiden rajat selviksi määrättäisiin.

— Hä — kivahti ukko — pitäisikö minun tästä lähteä teidän sumpmarkeille rajoja käymään sen vuoksi, että ette voi siellä sovinnossa elää! Ja mitä rajoja siellä tarvitaan! Erämaat ovat ruunun omia, kiittäkää onneanne, että saatte siellä kalastella, te niinkuin savolaisetkin. Jos ette osaa siellä siivolla liikkua, niin tapelkaa, ryöstäkää ja polttakaa, se on, djeflar i mej, yhdentekevää meille!

Hän kääntyi jo selin Hämeen miehiin, ikäänkuin siten heille ilmoittaakseen, että sillä vastauksella heidän on lähdeittävä. Mutta pitkän matkan kulkeneet miehet, jotka niin kauan olivat odottaneet pääsöä linnanherran puheille, eivät niin vähään tyytyneet. Sipi virkkoi rauhallisesti:

— Savolaiset, jotka ovat maillemme hyökänneet, kuuluvat tähän käskynhaltijakuntaan, siksi odotamme täältä apua.

— Hä, odotatte, napolisette... Kyllä minä teille avun tiedän!

Näin puhuen viittasi Krister-herra ovella seisovalle heitukalleen, että tämä ajaisi talonpojat ulos. Mutta keihäsniikka ei ollut vielä ehtinyt liikahtakaan, kun jo Lauri, joka oli ääneti kuunnellut linnanherran vihoja, astui askeleen eteenpäin ja kuumenneena virkkoi:

— Jos ei täältä raja-asiaamme apua tule, niin tulee sitä toisaalta.

Silloin pyörähti Krister-äijä kuin neulan pistämänä ympäri, keikahti kuin kärppä Laurin eteen ja tiuski hänen nenänsä alla:

— Mitä mukisee der Bube? Mistä muualta se apu tulee, vastaa! Hä?

Lauri totteli käskyä ja vastasi rohkeasti:

— Kaarlo-herralta Turusta. Hän ymmärtää talonpoikainkin tarpeet, ja häneen me luotamme.

Uhkaavasti leimahtivat silloin Krister-herran pienet, vilkkaat silmät, ja käheänä hän sähähti:

— Vai Kaarlo-herran luo aiotte mennä, vai hän suosii talonpoikia, — kyllä tunnen sen kapinavirren! Entäpä jos minä pidän huolen, että ette sinne menekään!

Hänen äänensä vapisi kiukkuu, hän ärtyi yhä enemmän, ja sulina tulivat jo hänen suustaan puhtaat suomalaiset sanat, kun hän jatkoi:

— Vai oletteko te vehkeilijät jo marskin luona olleet, hänen asioillaanko te kuljettekin, ahaa, niinkö?

Sipi koetti selittämällä korjata Laurin tekemän varomattomuuden. Mutta hän ei ehtinyt ääneen päästä, ennenkuin Krister-herra yhä yltyvän vihansa kuumentamana jatkoi kuumaa puhettaan:

— Teissä härkämäisissä suomalaisissa talonpojissa asuu niskoitteleva henki, mutta kautta Maarian, kyllä minä sen teistä kitken. Täällä te juoksette marskin asioilla vakoilemassa ja sitten vehkeilette verotalonpoikain kesken minua vastaan. Mutta minä teen solmun sekä vehkeistänne että ruikutuksistanne, siksi lujia tyrmä on toki Torkkelin vanhassa linnassa, — niissä saatte mieltä, miten Kaarlo-herra teitä auttaa mahtaa!

Mutta se uhkaus nosti kuohuun jo Sipinkin luonnon. Hän veti esille Turun marskilta saamansa turvakirjan ja lausui tynnosti:

— Ei meitä niinkään tyrmään suljeta, me olemme Kaarlo-herran suojeluksessa.

Mutta se ilmoitus ei suinkaan taltuttanut suuttunutta herraa, se päinvastoin häntä vieläkin ärsytti.

— Juuri sitä arvasin, juuri tuo kirjasi todistaa teidän väärällä nimellä linnaani tunkeutuneen.

Ja taas hän viittasi heitukalleen, mutta nyt rajusti:

— Tyrmään, hetipaikalla, siellä saavat moukat mädätä, kunnes heidän herransa on tästä maasta ajettu.

Ukon viimeisen purkauksen aikana oli nuori, uljas, vaaleaverinen ritari astunut huoneeseen ja pysähtynyt sanatulvaa kuulemaan. Se oli hänen nuorempi poikansa, Juhana Kristerinpoika, vielä nuoruuden vuosissa oleva, uljasotsainen, vapaakatseinen mies. Hän nyt kummissaan kysyi:

— Mitä ovat talonpojat tehneet, kun sinut noin suuttumaan saivat, isä?

— Bonden kätyreitä he ovat, samaa joukkoa kuin Olavi Tavast, jonka eilen sinun kehoituksestasi, pehmeästi kyllä, laskin menemään, — tuossa näet heidän mainekirjansa! Välemmin, huovi, vie miehet tyrmään, ja vastaa hengelläsi, etteivät karkuun pääse, niinkuin se äskeinen kapinamies!

Nuori ritari vaihtoi kysyvän katseen Degen-voudin kanssa, joka hänkin melkein säälien, mutta tapansa mukaan vaieten, katseli, kuinka siinä huolistaan valittamaan tulleita talonpoikia tyrmään raastettiin. Mutta Krister seurasi itse huoveja rappusille asti valvoakseen, että nuo ylpeät Hämeen miehet todellakin tyrmään vietiin, ja sieltäkin hänen käheäksi käynyt äänensä vielä jyräsi poistuvain jälkeen.

Mutta kun ukko sieltä palasi takkatulensa luo, tapasi hänet ankara yskänkohtaus, — hän oli liiaksi ärtynyt, hengästynyt, ja silloin se kohtaus hänelle helposti tuli. Vieläkin yritti hän vihojaan puhumaan, mutta sanat tarttuivat kurkkuun, hän oli läkähtyä ja vaipui kasvot sinervinä, silmät verestävinä, hervotonna nojatuoliinsa. Se ei ollut hänen pojilleen eikä Degen-ukolle mitään outoa, se oli heille tuttu suuttumuksen huippupiste, ja silloin oli heidän aina kutsuttava saapuville suoneniskijä, joka laski vanhuksesta pois liikoja vihaisia veriä, ja peitettävä rykijä turkiksiin, hikoilemaan ja rauhoittumaan. Niin he nytkin tekivät.

Ja koko linnan läpi lehahti silloin ikäänkuin hetkisen helpotuksen henkäys, — ankara isäntä oli taas ainakin pariaksi päiväksi ankkuriin saatu! Hänen tuittupäinen kiivautensa rasitti näet aina kuin uhkaava

painajainen linnan koko väestöä, josta se oli karkoittanut kaiken naurun ja elämänilon, luoden vain kylmän pelokkuuden koko ympäristöön. Nyt on herra taas saanut kohtauksensa, nyt hän on vuoteessa! — niin kulki salailoinen supatus linnassa suusta suuhun.

Siellä Krister Niilonpoika nyt makasikin hämärässä vuodehuoneessaan sänkyuudinten takana sävyisämpänä ja kesyttyneenä, makasi monien patjojen alla ja joi verta tyyntytävää rohtokeitosta. Eipä kumma, että se kohtaus taas oli tullut, sillä kovin paljon olikin nyt kuumaveriselle vanhukselle kasaantunut yhtäaikaa suuttumuksen ja mielenliikutuksen syitä. Niitä hän nyt tyyntyneempänäkin siellä muistoissaan hautoi.

Ensin se jäaskeläisten verokapina. Ja sitä kurittamasta palattuaan oli häntä vastassa linnassa ollut monta tuskastuttavaa viestiä. Pahin niistä, Tukholmasta tullut, oli tiennyt kertoa, että hallitus siellä taas oli — marskin käynnin jälkeen — asettunut uudelle kannalle hänen viipurilaiseen läänitykseensä nähden, jonka kuningas hänelle jo keväällä oli luvannut; nyt se on taas kaikki hyvin epämääräistä. Ja joskin Krister oli kaikissa tapauksissa, vaikkapa aseväellä, päättänyt pitää linnansa, niin tuo kuninkaan horjuvaisuus häntä kuitenkin ärsytti. Mutta vielä enemmän oli häntä kiukuttanut se viesti, jonka jalosukuinen ritari Olavi Tavast oli samaan aikaan tuonut Turusta hänen veriviholliseltaan marskilta: Kaarlo Knuutinpoika tulee muka vain omansa ottamaan, hyvällä tai pahalla! Tulkooppa se mahtaileva nulikka, koettakoonpa täällä komennella! — olisi sen asiamies kumminkin pitänyt salpojen taa sulkea, vaikka liekin piispan veljenpoika! Mutta olipa hän toki vastauksenkin saanut: "Niin kauan kuin veri suonissani virtaa, ei Kaarlo Knuutinpoika Viipurin linnaan astu, sen vannon kautta sieluni autuuden", niin oli Krister vastannut lähettiläänä käyneelle nuorelle Tavastille hänet linnastaan lähettäessään.

Näiden harmien lisäksi oli sitten tullut talonpoikain johtajan kaksinkertainen pako, joka Kristeriä sitä pahemmin harmitti, kun hän vainusi pakolaisen saneen salaista apua, eikä hän tiennyt keltä. Ja nyt kaiken kukkuraksi tuli tuo hämäläinen poikanulikka julistamaan hänelle, Krister Niilonpojalle, vasten kasvoja, että kansa luottaa enemmän hänen katkerimpaan vihamieheensä, kuin häneen, Kristeriin, itseensä, jota ei siis pidettäisikään mahtavimpana herrana Suomessa, — johan sitä vähemmästäkin saattoi verensalpakohtauksen saada!

Mutta eipä edes vuoteessaankaan, nahkasten välissä vanha toimenmies malttanut kokonaan lepuuttaa väsymätöntä tarmoaan eikä hillitä levottoman mielensä lentoa. Makuukammionsakin hän kutsui poikansa ja linnanvoudin, jaellakseen heille, joskin nyt heikolla ja talttuneella äänellä, käskyjään:

— Degen, puhui hän, — vie sana veljellesi, pormestarille, että suolaporvarit nyt heti lähtevät syysretkelleen Danzigiin, jottei vain talvi tapaa, ennenkuin linna tarpeensa saa. Sillä kuka takaa, ettei "hanhenpoika" yritä lentää tänne jo talvikelillä, — kun hän minun kutsuni kuulee!

Mutta tämän asian yhteydessä vaivasi eräs aivan uusi tuuma vielä vanhan Kristerin väsymättömiä aivoja. Hän viittasi nuorimman poikansa luokseen ja kuiskasi:

— Ei siitä päästä vähemmällä, kuin että sinä, Juhana, matkustat Antti-herran laivassa Danzigiin, ostamaan muutamia niitä tuliputkia, joilla ne siellä ulkomaiden sodissa nyt ampuvat leveidenkin salmien yli. Viime kesänä näytteli minulle eräs Lyypekin kauppias sellaista kirnua laivassaan ja Viipurin muureilla se olisi piirityksen aikana hyvä kapine.

— Mutta kuka täällä osaa sellaista käyttää?

— Sinun se juuri täytyy oppia. Matkusta Flanderiin asti, jos et lähempää saa, ja tuo tullessasi tarpeeksi sitäkin tulihiekkaa, jota putkessa poltetaan. Parempi vielä, jos putkisevän mukaasi saat. Niillä lähetämme Kaarlo-keikarin toiseen maailmaan jo ennen kuin hän on Viipuria lähellekään ehtinyt.

Nuoren ritarin ei ollut vastenmielistä lähteä isänsä ilottomasta linnasta asioimaan hauskoihin hansakaupunkeihin, ja tällä kertaa pojat ihailivat isänsä sisua, joka pani hänet hankkimaan linnaansa noita uuden ajan merkillisiä keksintökoneita. He lupasivat tarkoin täyttää hänen käskynsä ja tahtoivat jo jättää isänsä yksin hikoilemaan ja tyyntymään. Mutta vielä viittasi vanhus heidät jäämään ja kysyi tuokion kuluttua:

— Mihin luulette "Filpuksen" paenneen, kaupungissa hän ei ole ja maakylät olen tarkoin haettanut? — Ja kun pojat eivät osanneet siitä mitään arvella, jatkoi vanhus: — Hän on ehkä paennut merelle päin, johonkin laivaan... Niilo poikani, kirjoita Lyypekin ja Räävelin porvareille, että jos sellainen "Filpus" sinne ilmestyy, niin on hän pantava kiinni ja lähetettävä Viipuriin. Ja hänen auttajansa, — kuule, ovatko hämäläiset varmassa tallessa?

— Ovat, mutta ethän heitä epäile, isä?

— Säilytä heitä tarkoin. Sillä pojalla oli viekas katse ... ja suoneniskijä kertoi, että hänet aamulla oli tavattu märkänä rannassa... He ovat kaikissa tapauksissa Bonden väkeä, ja tahdonpa näyttää heille,

kumpi meistä kahdesta lopultakin on mahtavampi Suomessa!

Niin kiukkuili vanhus, vaikka makasi heikkona vällyjensä välissä. Ja kaiken hänen kiukkunsa takana ja kaikkien toimiensa kannustimena oli se yksi ainoa suuri viha, jonka hänen mielensä täytti, — viha tuota Suomen toisessa laidassa elävää sukulaisyylimystä kohtaan.

Mutta silläaikaa kuin linnanherra lämpimässä vuoteessaan vähitellen rauhoittui kuuman verensä vihoista, tekivät talonpoikaislähettäiläät tuttavuutta sen uuden asunnon kanssa, jonka Krister oli heille antanut vastaukseksi Hämeen kansan haikeihin valituksiin. Se oli linnan pohjakerroksessa, kellarien ja halkovajain välissä, — Lauri arvasi heti, että se oli sama lokero, joka Vilppua varten toissayönä oli tyhjennetty, mutta jonka kohtalon oikku nyt yhtäkkiä oli Vilpun soutajan talvisuojaksi kääntänyt.

Siellä he istuivat kostealla permannolla eikä varsinkaan hyväuskoisen, sovintoa rakastavan Sipin mieli ottanut kuohumasta asettuakseen. Heillä oli oikea asia, vakava asia, jota ajaakseen he esivallan puoleen kääntyivät, ja sen vuoksi — tyrmään! Synkkänä hän puhui:

— Vaivainen näkyy olevan se, joka herrojen apuun turvautuu. Koetettiin kurjuutta väistää, takamaiden tappeluita ja miesten surmaa, mutta yhtä hyväpää olisi meidän tainnut olla tapparain varassa ajaa asiamme Lapinkorvessa ja vaikka kaatua tasapäässä tappelussa, kuin mädätä tällaiseen lokeroon!

Sipi potkaisi raudoitettua ovea, — se ei hievahtanutkaan, — vankoilla lukoilla oli se salvattu. Pieni kolo oli vain oven päällä ilma-aukkona ja lakeisena, mistä tunkeusi sisään hämärä valo.

— Linnanhäkissä ollaan, eivätkä tiedä lähettäjä, kunne katosivat asiamiehet.

Niin puhui katkerana sydänmaan vakava ja vapaa talonpoika. Mutta ääneti viskausi Lauri olkivuoteelle ja hänen mietteensä kiertelivät linnanherran huudoista ja tyrmän pimennosta pois aamuisiin unelmiinsa, jotka nyt kuin ilkkuvina irvinaamoina hänelle nauroivat. Mikä olikin ajanut hänet, metsänkävijän, kotoisilta hirvimailtaan kiertämään herrojen rappusissa, linnoissa ja tyrmässä? Olihan se ukko-vainajan perintö vakavana laskettu hänen nuorille hartioilleen, olihan hämäläisten yhteinen asia hänenkin asiansa. Mutta eipä sittenkään se ollut häntä taipaleelle lykännyt, — sen hän nyt siinä hiljaisissa käräjissään myönsi —, ei takamaiden pyynti eikä rajojen varmuus, ei... Toinen toivo oli näiden vaikutinten alla kyttenyt syvemmällä hänen sydämessään, vaikka hän sitä monivaiheisella matkallaan harvoin oli muistamaan joutanut, toinen, oma asia hänet oli kannustanut hankkimaan rauhaa ja sopua savolaisten ja hämäläisten väleihin... Vielä aamulla oli se unelma häntä lämmittänyt...

— Tähän taisi päättyä unelma, — niin hän nyt huoahhti, — tässä on nyt niiden retkien tulos!

Ja Lauri hymähti katkerasti, katsellessaan, kuinka Suopelto turhaan potki raudoitettua petäjäätä. Mutta rauenneinkin nuo mieluisat mietteet häntä vielä lämmittivät ja rauhoittivat, ja kourassaan puristaen pientä, hopeaista mekonsolkea nukahti hän pian olkipahnoilleen, — hänellähän olivatkin vielä rästinä edellisen yön unet.

XIII. JUMALAN TUOMIO.

Meni syksy, tuli talvi. Pakkanen löi jäähän Viipuria ympäröivät lahdet, panipa riitteeseen virtavat salmetkin ja peitti lumillaan linnan jykeät muurit. Linnan pihalla sytytettiin hirsitulet lämmittämään ja valaisemaan töissäään häärivää linnanväkeä, ja paksuissa susiturkeissa polkivat Olavintornin vartiat jäätynyttä tornin lakea, etsien turhaan rintavarustuksen takaa suojaa merituulen viimoilta. Mutta teinipojat saapuivat kaupungista linnaankin vääntämään Betlehemin tähteään, ja yksin tyrmässä tirppovat vangitkin kuuluivat joskus tallirenkien tuvasta heidän helakoita joululaulujaan.

Siellä ne näet yhä istuivat linnan tyrmässä Sysikorven miehet, eivätkä he tienneet vapautteen pääsemisestään mitään. Linnanherra oli näet yhtäaika tuomari ja toimeenpaneva valta, ja hän oli vain käskenyt tallentaa tarkoin marskin miehet.

Mutta eräänä päivänä heti joulun jäljestä leväytti se vartiahuovi, joka heille oli ruokaa tuonut ja joskus halkojakin tyrmän lämmittämiseksi, oven auki ja käski miehet ulos, — työhön! Niin oli linnanherra nyt käskenyt; kaikki väki, mitä linnassa oli, yksin naiset ja vangitkin, piti komennettaman työhön, jäitä sahaamaan ja uusia rintavarustuksia rakentamaan. Kaupunkilaiset olivat saaneet käskyn lujittaa kaupunkia kiertävän muurin, ja salmen vastapäisellekin rannalle, missä oli linnan latokartano,

oli ruvettu varustuksia rakentamaan. Linnanherra, joka syystalven oli murjottanut takkatulensa ääressä kuin karhu pesässään, oli taas ponnahtanut tuhattulimmaiseen toimintaan ja pannut koko linnansa liehumaan.

Tyrmässä istuneille vangeille oli tämä työkäskey mieluinen vaihtelu, he vain ihmeissään vartialtaan kyselivät, mistä tämä yhtäkkinen muutos nyt johtui. Eikä ollut vartiakaan salaperäinen kertomaan sitä vähää, minkä hän tiesi. Airut oli äsken tuonut linnaan useita kirjeitä, ja niistä tämä hälinä johtui, — linnanherra oli niistä suuttunut niin, että oli ollut silmät repiä viattomalta viestintuojalta. Ja nyt linnassa kerrottiin, että kuningas oli tainnut sittenkin lopullisesti määrätä tämän Viipurin linnan marski Kaarlo Knuutinpojalle. Tämä oli viime syksynä saapunut suurella laivastollaan Tukholman linnan alle, ja siitä olivat herrat siellä niin säikähtäneet, että olivat tinkimättä suostuneet marskin kaikkiin vaatimuksiin.

— Sen laivaston me syyskesällä lähtevän näimme, kehui Lauri innoissaan. — Mutta Krister-ukko ei taida aikoa sittenkään linnastaan luopua?

— Ei hinnalla millään, vakuutti vartia. — Mutta marski kuuluu aikovan tulla aseväellä linnan ottamaan. Hänen apumiehensä, ritari Eerikki Akselinpoika, värväilee parastaikaa lisää väkeä koko Länsi-Suomesta ja Viron puolelta, saapuakseen tänne suurella sotajoukolla Viipuria piirittämään. Niin ovat kertoneet airuet ja siksi täällä nyt sellaisella kiireellä talvisydännä varustuksia lisäällään ja uutta väkeä harjoitetaan, — näettehän, kuinka siellä komennetaan nahkpoikia linnanpihalla.

— Ja siksi meidätkin nyt sillantekoon laskettiin. Eipä hullummaksi, ahdasta olikin yöt päivät siellä yhdessä kolossa elää!

Niin iloitsi Sipi. Heidät pantiin näet muiden vankien kanssa rakentamaan siltaa linnansaarelta salmen yli Tervaniemen latokartanoon. Ja Hämeen miehet mursivat mielitöikseen kiviä rantakallioista ja vetivät niitä kivikelkalla silta-arkkuihin, sillä nythän he, vaikka vartioituinakin, saivat toki olla ihmisten ilmoilla, keskustella toisten vankien ja veropäiväläisten kanssa ja kuulla, mitä maailmassa tapahtui. Mutta linnan oma väki oli tyytymätöntä tähän uuteen touhuun ja murisi usein salaa työnsä sekaan. Liian pingoitettua oli sen mielestä tämä pakotettu toimeliaisuus, koskaan mies ei jaksanut tyydyttää kaikkea, mitä ankara isäntä häneltä vaati. Miehistössä oli vain pelkoa isäntäänsä kohtaan, suosiota ei.

Niin kului sydäntalvi ja aurinko rupesi jo korkeammas taivaalle kohoamaan, lämmittäen lumisia maita. Eräänä kevättalven päivänä näkivät Hämeen miehet, vetäessään tapansa mukaan kelkalla kiviä silta-arkkuihin, että sinne samaan työhön oli taas ilmestynyt kaksi uutta vankia, — Krister-herra piti tänä talvena hyvää huolta, etteivät hänen tyrmänsä tyhjinä olleet. He katsoivat ensiksi kaukaa noita uusia tulokkaita: talonpoikaisia miehiä olivat hekin, ja tutuilta he tuntuivat liikkeiltään, vaikkei turkinkaulusten alta kasvoja näkynyt. Illalla he kyselivät vartialtaan, mitä vieraita nämä uudet olivat, ja saivat tietää heidän olevan Savon puolen talonpoikia, — lienevät valittaneet Kristerin uudesta ylimääräisestä sotaverosta, ja sellaiset vieraat ankara herra tyrmään pisti ja työhönsä pani. Seuraavana päivänä katsoivat hämäläiset työtovereitaan vielä tarkemmin.

— Mutta onhan tuo leveänaamainen punaparta Pouta-Paavo, virkkoi Sipi, joka Sotasaaren neuvotteluista sovinnon-savolaisen hyvin muisti.

— Se on, myönsi Lauri. Mutta hän puolestaan tähysteli tarkempaan tuota toista, lyhyttä, harteavaa jässäkkää, ja virkkoi hetken kuluttua:

— Eikö ole arpi tuon tanakamman miehen otsassa, lakkiturvelon alta sitä vähän näkyy?

— Arpi on — tuttujapa ovat Savon miehiä! Se on Tarvaisen poikia tuo, sama mies, joka kerran Savilahdella rinnukseesi kiinni kävi.

Yhä uteliaampina katselivat nyt Hämeen miehet uusia kohtalotovereitaan, jotka omaa kivikelkkaansa kiskoen aina väliin heidät jäällä sivuuttivat. Ja he näkivät pian, että jo savolaisetkin heidät tunsivat vanhoiksi vastustajikseen kalajärviltä, sillä supattavan kuuluivat hekin keskenään. Mikä vallaton salliman oikku oli nämä erämaiden taistelijat viskannut vastakkain yhteiseen vankityöhön, sitä he molemmin puolin ihmettelivät, mutta sanaakaan eivät nämä vihollisheimojen edustajat vielä toisilleen puhuneet, eivät hyvää eikä pahaa. Ja ikäänkuin toisistaan tietämättä he iltahämärässä vartijaina saattamina kumpikin eri koppeihinsa painuivat.

Mutta muutamana päivänä pantiin heidät kaikki yhdessä suurta kuormaa kohottamaan, joka oli kinokseen kaatunut ja tarttunut, ja silloin ei oudoksi jääminen enää vedellyt. Puolittain leikkisästi virkahti siinä ensimmäisenä Suopellon Sipi:

— Näkyvät pudonneen Savon miehetkin tänne yhteiseen loukkuun.

Ja yhtä leikkisästi vastasi Poutasen mies:

— Ei näy katsovan sudenkuoppa, minkä metsän eläviä se pohjalleen ottaa. Te kuulutte jo kauan tässä kolossa olleen?

— Syksystä asti, vastasi Sipi. — Mutta mikä ajoi savolaiset nyt sydäntalvella tänne Viipuriin herroja vihoittamaan?

— Luultavasti sama asia mikä teidätkin.

— Joko on siis Savon puolessakin kyllästytty takamaiden taisteluihin, sillä niistä me lähdimme valittamaan ja rajankäyntiä anomaan.

— Niinpähän ovat vähän asiat meilläkin.

Tähän keskusteluun ottivat aluksi osaa ainoastaan Poutanen ja Suopelto. Nuoremmat miehet väänsivät ääneti koivukangilla kiveä rekeen, kumpikin puoleltaan, mutta toisiinsa paljon katsomattakaan. Mutta kun he vihdoin olivat kelkan kohdalleen saaneet, niin jo virkahti Tarvaisen Ohtokin vähän terävästi:

— Eipä ole kumma, jos kyllästyään, kun eivät hämäläisille enää takamaat riitä, vaan he jo tulevat kyliä polttamaan.

Hämeen miehet katselivat kysyvinä puhujaa, mutta enempää hän ei selittänyt. Vasta kun he hetken kuluttua vaivaloisesti kiskoivat raskasta kuormaa kinoksesta tielle ja sitä myöten sillalle päin, kävi Poutanen verkalleen tekemään selkoa heidän matkansa lähimmistä aiheista.

Viime syksynä oli tapahtunut yhteentörmäys savolaisten ja hämäläisten välillä aivan molempain rintamaiden laidassa, Vahvajärvillä, jonne kummaltakin taholta oli lähdetty syyskalan pyyntiin, kun ei kauemmas erämaihin uskallettu. Hämäläisten oli täytynyt peräytyä ja he olivat niin suuttuneet siitä, kun eivät kotimetsän laidassakaan saaneet talvikalaa pyydetyksi, että olivat heti uhanneet kostaa. Samaan aikaan kuului Sysikorven pappi palanneen kotiinsa kertoen, että turhiin oli rauennut hämäläisten lähettilästen matka herroihiin, ja vähän myöhemmin oli tullut salokyliin sanoma, että toiset lähettiläät ovat vangitut, ehkäpä jo hirtetytkin.

— Siellä sai silloin epätoivo vallan, sen jo arvaan, lausui Suopelto, hyvin oivaltaen odottavan kotiväkensä tunteet ja tuumat.

— Niin lienee saanut, jatkoi Paavo,— sillä heti ensi talvikelillä hiihti odottamatta, aavistamatta, joukko Hämeen nuoria miehiä Savilahden laitakyltiin, polttivat talot ja ajoivat eläjät talvipakkaseen...

Katkeralla äänellä sitä muuten sovinnollinen Savon mies kertoi, ja Tarvaisen Ohto lisäsi heti uhmaille, että heillä oli samassa ollut aie hiihtää polttamaan koko Sysikorven asutus. Mutta siinä oli kuitenkin tuumattu tarkempaan miesten kesken ja silloin oli nähty, että kovin olivat jo savolaisistakin enimmät suivautuneet noihin alituisiin ryöstöretkiin. Päätettiin panna miehet verekseltään valittamaan esivallan edustajille tuosta hämäläisten väkivallanteosta ja pyytämään takamaihin rajoja. Ja sillä asialla he nyt olivat.

— Niin, köyhyyttä ja hätää ne erämaantaistelut ovat meidänkin kyliin tuoneet, lisäsi Paavo vielä. — Verottaja vie, minkä kotoinen kaski antaa, eläminen olisi saatava salolta, mutta sinne ei kyetä, — siitä täytyy tehdä selvä!

— Sen me olemme jo kauan älynneet, virkahti Sipi. — Mutta mikä selvyys hänestä syntynee, kun ei esivallalta tämän parempaa apua lähde.

Näitä kertoessaan ja keskustellessaan olivat miehet jo saaneet rekensä sillan luo ja istahtaneet kiville vakavina miettimään sitä kovaa kohtaloa, jonka heidän molempain rauhallinen sovinnon-yritys nyt oli osakseen saanut. Krister-herra oli ollut savolaisille melkein yhtä tyyli kuin hämäläisille, eikä hän ollut luvannut heille mitään apua. Mutta kun Savon miehet onnettomuudekseen vielä olivat ruvenneet valittamaan siitä, että Säämingin salon savolaisia olivat äsken Laatokan puoleiset karjalaiset käyneet ryöstämässä, joten rahvas silläkin kulmalla tuskassa elää eikä jaksu veroja maksaa, niin oli heti Krister-ukolla hahmo muuttunut. Ja tuota pikaa hän oli määrännyt valittajat linnaan pakkotyöhön, muka verorästejään lyhentämään, — siellä raatakaa yhdessä hämäläisten ruikuttajain kanssa, niin oli hän ilkkuen kiljunut!

Ja siinä he nyt yhdessä raatoivat. Vartia tuli heidän kuormaansa kiirehtimään ja taas he koivukangilla väänsivät raskaita kiviä silta-arkkuun ja miettivät ääneti avutonta kohtaloaan.

Mutta sen kevätpäivän perästä, jolloin he ensi kerran olivat näin puheikkain joutuneet, yhtyivät Savon ja Hämeen miehet usein linnan töissä ja niistä lepäillessään ja keskustelivat rauhan miehinä yhteisistä asioistaan. Molempia kohdannut tyyli sydämettämyys, yhteinen ikävä ja yhteiset huolet lähensivät tällä

vankinaolon ajalla toisiinsa noita vihamielisten heimojen edustajia, jotka ennen vain katkerina vainolaisina olivat toisiaan ase kädessä erämaissa tavanneet. Vielä he tosin kauan toisiaan jonkunlaisella epäluulolla ikäänkuin etäältä puhuttelivat, ja varsinkin luimistelivat Savilahden Ohto ja Karmalan Lauri, vierekkäin sattuessaan, karsaasti kulmainsa alta toisiaan. Nämät nuoret miehet olivat juuri heimojensa johtajasukujen pitkän, katkeran vihan ja karmivain surumuistojen edustajia, eivätkä he toisiaan nähdessään voineet olla alituisen ajattelematta kahakkaa Savilahden rannalla ja Sotisaaren veristä tappelua ... heidän sydämensä eivät tahtoneet sulaa sovintoon edes yhteisessä vankityrmässä.

Mutta eräänä päivänä, kun he kahdessa kiveä arkkuun kiskoivat ja Tarvainen sitä tehdessään paljasti päänsä hikeä pyyhkäistäkseen, virkahti jo Lauri seivästoverilleen:

— Taitaapa olla tuo otsasi arpi minun iskemäni oman jousesi selällä.

Savon mies luimahutti silmänsä kerran epäluuloisena Lauria kohti, mutta eipä hän ilkkumista hämäläisen katseessa havainnut. Ja hetken kuluttua hän naurahtaen vastasi:

— Onhan niitä arpia saatu jos annettukin. Taistelussa täytyy iskeä, olen iskenyt minäkin.

— Olet, olet, — ollaanko kuittina?

— Ollaanpa vain, vastasi Savon mies verkalleen ja melkein kuin häveten, — hän varmaankin muisti, että hän oli tuon vieläkin punottavan, suuren arpensa saanut avonaisessa taistelussa, mutta itse oli hän piilosta Laurin ukon ja hämäläisten johtajan ampunut. Ja ikäänkuin johtaakseen muistot siitä laukauksesta loitommas hän jatkoi: — Jalkani lipesi siinä vesikivillä, muuten olisi ehkä tämä arpi sinun otsassasi. Mutta huimasti sinä löit nuoreksi mieheksi, paljon kului aikaa, ennenkuin pääkoppani umpeen kasvoi.

Lauri oli hyvillään, kun oli saanut sen ensi kankeuden katkaistuksi, ja jatkoi jo rohkeammin:

— Kasvavathan ne haavat umpeen, ja missä arpi on, siitä kohden on luu lujempaa. Sinne jäivät erämaille sinä kesänä molempain heimojen johtajamiehet ja siitä päivästä asti tästä rajan käynnistä ruvettiin puhumaan, — paljon sinne erämaihin on miehiä menetettykin!

Se lyhyt keskustelu työn lomassa liennytti paljon sydänten katkeraa kaunaa, ja iloisemmin, avonaisemmin katsein jo nuoret miehet työtään jatkoivat, keskustellen yhteisestä kohtalostaan. Ja Lauri siunasi jo hiljaisissa mietteissään sitä salliman oikkua, joka heidät oli tänne yhteen ahtaiden linnan muurien sisään sulkenut, sillä hän toivoi siitä vielä lujemmankin sovun kasvavan. Mutta kun Suopellon Sipi saapui arkulle kivikelkkaansa vetäen ja näki nuorten miesten siinä kahden sovinnonsanoja vaihtavan, niin hän silmänsä suuriksi leväytti, heitti jukon olaltaan hankeen ja astui kolmanneksi arkun luo tarinoimaan:

— Se on oikein, pojat, parempi laihakin sopu kuin paksu kauna, — varsinkin täällä herrain pihdeissä. Antaa harmien kuivettua, ja ajatelkaamme tosissamme eteenpäin niitä asioita, joista voi onnea ja elämistä molemmille heimoille kasvaa. Jos täällä me sovinnot sidomme, niin ne kestävät kyllä kotonakin, ja silloin on takamaan rauhakin taattu.

— Ja silloin me voimme koreasti kiittää Krister-äijää, joka meidät tänne linnaansa kiviä vääntämään jätti, — niin huudahti Pouta-Paavo, joka jo hänkin oli arkulle ehtinyt ja tuumien kulun tajunnut.

Iloisiksi olivat käyneet nuo vanhemmat miehet, jotka jo kauan olivat hautoneet heimorauhan ajatusta. Nuoret miehet eivät enää puhuneet mitään, mutta heidän kasvoistaan ja eleistään nähtiin kyllä, että sovintoon ovat jo hekin kypsät. Ja he yhtyivät jo ääneensäkin Sipin sanoihin, kun tämä vielä lopuksi virkkoi:

— Joku ratkaisu tässä linnassa pian pakostakin tapahtuu, sen sanovat kaikki, ja silloin se ratkee meidänkin asia. Niinpä arvelevat linnan miehetkin, että jymyherra meitä täällä vain työjuhtinaan pitää, mutta totta tuo kerran meidät irtikin laskee, kun herrat ovat välinsä selvittäneet. Ja jos ei laske, niin paetaan. Mutta silloin palataankin yhdessä kotipuoleen ja sanotaan: nyt kahakat pois, nyt ruvetaan sovinnolla erissä kulkemaan, sen me olemme päättäneet Viipurin linnassa!

Näitä keskusteluja Hämeen ja Savon miehet sen päivän perästä usein jatkoivat, istuen iltojakin yhdessä siinä suuremmassa, valoisammassa vankikopissa, johonka he nuoren Juhana-herran suosiosta olivat päässeet yhteen muuttamaan. Juhana-ritari oli näet usein talonpoikaisvankien kanssa tarinoinut ja huomannut heidät kunnan miehiksi, joita suotta tyrmässä rääkättiin, ja hän oli heille suonut monta helpotusta. Siellä he nyt, kuin kotoisessa pirtissä, iltaisin lämpimän lieden ääressä puutöitä nakertelivat ja suunnittelivat, miten he omasta aloitteestaan, jos ei ruunulta apua tule, koettavat takamaarajoistaan sopia, ja he kertoivat toisilleen kukin oman puolensa muistoja ja kokemuksia. Sinne oli Pouta-Paavo saanut Talli-Tapanilta vanhan kanteleenkin, ja sillä hän usein iltain kuluksi soitteli kotisalonsa

surumielisiä säveliä, virittäen miesten mieliin uuden, voimakkaan koti-ikävän, mutta samalla rauhalliset, sovinnolliset tunteet. Ja monena iltana oli kasaantunut kiviselle permannolle pieni pino palaneiden päreiden tynkiä, ennenkuin miehet jutuistaan maltoivat makuulleen erota. —

Linnan suuressa asosalissa, huovipihalla ja tallituvassa, kehittyi sillä välin pingoittunut mieliala sitä kireämmäksi, kuta kauemmas kevät ehti. Toukokuun ensimmäisen päivän, pyhän Valpurin päivän, tiesivät jo kaikki siksi taitepäiväksi, jolloin linnassa joku ratkaisu oli tapahtuva. Siihen päivään asti, niin oli kuningas luvannut, sai Krister Niilonpoika pitää hallussaan Viipurin linnan, mutta silloin se olisi, kesällä tehdyn uuden sopimuksen mukaan, Kaarlo Knuutinpojalle luovutettava. Siihen päivään asti oli marskikin luvannut linnaansa odottaa, silloin hän oli uhannut tulla ottamaan sen hyvällä taikalla pahalla, ja sitä varten hän oli nyt talvella vankan miehistön Turkuun koonnut. Mutta Krister-herra vannoi yhä synkempänä, että Viipuria hän ei ikinä marskille heitä. Jännittyneinä siis kaikki niin kaupungissa kuin linnassa tuota taitepäivää odottivat, rehkien siinä rajussa toimeliaisuudessa, jonka linnanherra tämän uhkaavan ajan varalta oli vireille pannut.

Mutta siitä työn nurinasta, joka nyt Viipurissa kaikkialla kohisi, puuttui intoa ja iloa. Porvarit murisivat, kun heidän täytyi ranta-aitoistaan jäätä myöten linnaan kuljettaa pitkiä kuormia viljaa ja särvintä. He tiesivät, että Krister-herra on ovela kauppoissaan; suuretkin tavaravarastot hän usein kuittaa porvariston pieneen tottelemattomuuteen... Mutta he murisivat hiljaa salmen takana, ja ankaran herran edessä he varpaillaan seisoivat. Pahempaa murinaa kuului näihin aikoihin itse linnan pihalla. Linnan miehet rakentelivat siellä muureille heittokoneita, joilla vastustaa piiritysjoukkoa, he löivät jään läpi paaluja väylävesiin, estääkseen marskin laivastoa lähelle pääsemästä, mutta he supattivat sitä tehdessään keskenään, että olisi se parempi, jos tulisi linnaan isännänmuutos...

Vanhalle linnanherralle ei siitä mielialasta uskaltanut kukaan kertoa, mutta hän näkyi sen vaistomaisesti tuntevan, hän vainusi ilmassa peitettyä kapinanhenkeä. Ja siksi hän yhä pahemmin kiukutteli, kuljeskellessaan suurissa hirvennahkasaappaissaan ja tuuheissa ilvesturkeissaan tarkastamassa tekeillä olevia varustuksia, — häntä melkein harmitti, ettei kukaan hänelle ääneensä käynyt liikatyöstä valittamassa, ja hän takoi rautapääsauvaansa kevätiljankoon, haukkuen, että työ sujuu laiskasti, innotta. Eikä hän suinkaan myöntänyt, että hän itsekin tunsu syvemmillä mielessään jotain epävarmuutta. Onhan Torkkelin linna kovemmatkin kestänyt, hoki hän itselleen, onhan hän itse tuimemmassakin tulella ollut, kaikkihan on nyt hyvin varustettua, — tulkoon marski äärille, kyntensä hän poltta...! Mutta näin kehuessaan luki Krister samaan aikaan miestensä kasvoista jotain kylmää aavistusta ja tunsu sitä omassa povessaankin.

Kaiken lisäksi tuli sitten pieni harmin sattuma.

Pääsiäisyönä vietettiin Kristuksen ruumiin juhlaa linnan kirkossa, johon koko linnanväki, vapaat ja vangitkin, oli keräytynyt. Linnanherra oli täydessä ritariloistossaan, poikineen ja naisineen, saapunut yömessuun. Hän oli polvistunut Neitsyt Maarian seinäkaapin eteen, jossa pyhä kuva säilytettiin, mutta jonka puoleikkauksilla ja maalauksilla rikkaasti koristetut ovet vielä olivat suljetut. Tuolla kuvalla oli ihmeitätekevä voima: sen kerrottiin linnan ratkaisevina hetkinä valauttavan silmästään kirkkaan kyöneen linnan ja sen haltijan onnen puolesta. Sydänyön hetkellä piti nyt linnanpappi avata nuo kauniit ovet ja paljastaa kallis kuva koko kirkkorahvaan nähtäväksi, ja sitä hetkeä kirkossa äänettömänä odotettiin, miehet oikealla, naiset vasemmalla. Valahtaako kyynel jumalanäidin silmästä, lentääkö pyhä henki kyyhkysenä läpi kirkon...? Messun sävelet olivat juuri kuorosta vaienneet, eikä kuulunut yön hiljaisuudessa muuta kuin etäinen läppäys harmaidenveljien luostarista, kaukaa kaupungin takaa.

Silloin äkkiä katkaisi kumea rymähdys äänettömyyden. Se kuului viereisestä linnansalasta, vaakunasalista, josta Krister äsken oli kirkkoon astunut. Moninkertaisena uusiutui kaiku tyhjissä, pimeissä holvihuoneissa, jopa itse kirkossakin vahakynttilät vavahtivat. Pappi kaikkosi peljästyneenä pyhänkuvan luota, ja polvistuneet hyppäsivät seisoalleen keskellä rukoustaan, — kaikkien katseet kääntyivät kauhuissaan sille ovelle päin, joka johti suureen vaakunasaliin.

Vasta tuokion kuluttua uskalsivat huovit tuohukset kädessä mennä katsomaan, mikä siellä oli kolissut linnanherran autiossa salissa. Ensiksi he eivät mitään nähneet, mutta sitten he huomasivat liehuvain tulien valossa, että peräseinän lattialla oli outo kasa: siellä makasi Krister Niilonpojan vaakunakilpi hänen kultakirjaillun drotsetin-pukunsa puoleksi peittämänä; vanha haarniska oli auki lattialla ja kypärä oli vierinyt nurkkaan. Irtautunut oli seinästä se rautainen väkinaula, josta tuo raskas vaakunakilpi oli riippunut, se oli romahtanut maahan ja silpaissut mennessään Kristerin juhla-asunkin, — siitä se jyrinä, joka kalpean pelon oli ajanut kirkkoyleisöön.

Krister-herra kiirehti vielä samana yönä naulauttamaan kilpensä paikoilleen, ja syyksi jyrinän väkinästä irtautumiseen selittivät herroista toiset sen, että vaakunasalin muurit olivat kovasta lämmityksestä liiaksi kuivuneet, toiset taas arvelivat, että joku oli varmaankin pimeämpäässä kilpeen koskenut. Mutta niitä selityksiä ei kukaan uskonut. Tämä roiskaus käsitettiin enteeksi ja varoitukseksi, huonoksi enteeksi linnanherralle, jonka kilven ei enää kauan uskottu Viipurin vaakunasalissa riippuvan.

Tieto tuosta Neitsyt Maarian oudosta ilmestyksestä levisi salaman nopeudella kaupunkiin ja kyliin ja kaikkialla ihmiset ristivät silmänsä ja sanoivat:

— Viipurin linnan antaa jumalanäiti nyt toisiin käsiin.

— Hän on hylännyt Vaasan suvun!

Eikä Krister-herra kaikella ankaruudellaan saanut sitä käsitystä taikauskoisen rahvaan mielestä lähtemään.

Ja ikäänkuin vastauksena tuohon enteeseen rupesi Viipuriin heti pääsiäisen jälkeen saapumaan hälyttävä viesti toisensa perästä. Huhtikuun puolivälissä tuli tieto, että Eerikki Akselinpoika oli jo talvikelillä lähtenyt suuren sotajoukon kanssa kulkemaan itäänpäin Turusta, jossa marski itse kuului vain avovettä odottavan laivoihinsa noustakseen. Ja Suomenlahdelta, jossa jäät usein pysyivät kauas toukokuulle, olivat pitkästä suvituulet jo huhtikuun lopulla ajaneet meren auki. Ratkaisun hetki lähenei.

Krister-herra jakeli vinhasti määräyksiään takkatulensa äärestä — alas pihalle hän ei enää laskeutunut — ja sieltä piteli hän terästahtonsa voimalla edelleen kaikkia alustalaisiaan kovan kurin ja työn pihdeissä. Pikipatoja oli jo kannettava muurin laelle, siellä tarvittaessa kuumennettaviksi hyökkääjien varalle. Saksasta tuodut tuliluikut oli pystytettävä tornien aukkoihin, kaikki oli valmistettava pitkänsä piirityksen varalta.

Jo saapuikin sanoma, että Eerikki Akselinpoika sotaväkineen majaili Virolahdella. Saapui toinen, että hän sieltäkin oli jo liikkeelle lähtenyt, — saattoi ehkä päivän parin perästä ehtiä linnan alle ja majoittua latokartanon rakennuksiin.

— Ne rakennukset on poltettava sieltä pois, siellä jäivät varustukset liian heikoiksi, — niin komensi Krister pojalleen Juhanalle, joka hänelle tämän viimeisen pikaviestin toi.

Ja ukon ennestään kiihtynyt toiminta-into leimahti nyt kuumimpaan liekkiinsä. Hän kutsutti heti linnanvoudin puheilleen ja kysyi tältä:

— Kuinka pitkäksi ajaksi on meillä nyt muonaa linnassa, jos vihollinen estää laivojamme linnaan pääsemästä?

— On hyvin kolmeksi kuukaudeksi, jos linnassa on sen nykyinen väki, vastasi Degen.

— Mutta linnassa ei saa olla nykyistä määrää väkeä, urahti ukko kipakasti. — Linnan täytyy kestää kuusi kuukautta, seitsemän, uuteen jääntuloon asti, ja siksi on naiset ja lapset vietävä linnasta pois juuri tällä hetkellä!

Linnanvouti pudisteli päätään, lähtiessään tätä käskyä viemään linnueelle, jonka mieltä hän tiesi sen taas kovasti sapettavan. Sillä huoveista olivat useimmat naineita miehiä, ja kuka elätti heidän turvattomat perheensä, kun ne linnasta pois lähetettiin.

Mutta Kristerin käsky oli ehdoton. Hän seiso hetkisen hirsituleen tuijottaen ja pyörähti sitten äkkiä poikansa puoleen, käyden tätä tarkasti silmiin katsomaan... Kuusi kuukautta oli hän sanonut, seitsemän, mutta hän epäili sitä itsekkin, ja hän tahtoi tutkia, epäilikö poikakin... Niin, epäilystä oli nuoren Juhanankin silmässä, ja siitä ukko taas tuliseksi ärtyi.

— Epäilykselle ei saa antaa tilaa, huusi hän, rautaisina meidän täytyy seistä... Ei, Kaarlo kuomaseni, tähän Viipurin linnaan sinun kompastua täytyy! Luulet korkeallekin lentäväsi, mutta muista, Tarpeian kallio oli ennenkin aivan lähellä Kapitoliumia, — ja se kallio olen nyt minä!

Degen palasi annettua käskyä toimittamasta, ja hänelle nyt linnanherra kumealla äänellä puhui:

— Mitä muita tarpeettomia suita meillä vielä on linnassa, niistä kaikista on eroon päästävä!

— On linnassa kahdeksan vankia, vastasi vouti, — mutta niitä voimme piirityksen aikanakin työhön käyttää.

— Ei, niihin ei ole piiritysaikana luottamista, ne on poistettava.

— Laskemmeko heidät siis menemään! kysyi vouti.

— Menemään! — viipottaako päätäsi, vouti, vangitko menemään, suoraan vihollisten puolelle!

— Mitenkä siis?

— Mitenkä, — onhan meillä hirsipuu!

Kavahtaan vetäytyi jäykkä linnanvouti, jolla kumminkin oli kansan kesken "kovasydämen" nimi, hän kun arkailematta aina täytti herransa kovimmatkin käskyt, nyt askeleen taapäin. Eikä hän kotvaan aikaan mitään puhunut. Krister näki hänenkin epäilevän ja kivahti:

— No, mitä viivyt?

Vakavana astui silloin tasatuumainen vouti herransa eteen ja virkkoi:

— Vankien joukossa on karanneita huoveja ja rääveliläisiä pettureita, — heidät hirtettäköön! Mutta siellä on neljä sydänmaan talonpoikaa, jotka ovat vain tulleet valittamaan taloudellisista huolistaan...

Krister katkaisi kiivaasti voudin sanat:

— He ovat Bonden kätyreitä, heillä on kyllä hyvä halu karata marskin luo, mutta he eivät pääse... — Ja kun vanha vouti yhä seiso liikahtamatta paikoillaan, jatkoi Krister, hilliten vielä sen kiukun, joka hänen silmästään jo leimahti, kääntyneenä Juhana-poikansa puoleen:

— Vanhuuttaan rupesi Björn-Karhu meltomieliseksi, käy sinä Juhana ja toimita tuo asia!

Mutta nuori ritari, joka allapäin oli isänsä käskyä kuunnellut, nosti nyt surumielisenä päänsä ja vastasi:

— En voi, isä. Tunnen talonpojat, he eivät ole hirsipuuta ansainneet.

— Mitä tämä on...?

Hetkisen muljottivat Krister Niilonpojan silmät liikkumattomina, ikäänkuin hän ei olisi ollenkaan ymmärtänyt, että hänen, Krister Niilonpojan, käskyjä vastustettiin Viipurin linnassa. Mutta vähitellen kohosivat veret hänen päähänsä, ne tuntuivat puristavan umpeen hänen kurkkunsa, joten häneltä melkein karjahtamalla lähti ääni:

— Tottelemattomuutta, kapinanhenkeäkö tällä hetkellä linnanherraa vastaan! Vai niin, sanojani ei enää totella, eikö minulla ole enää käskijävaltaa Viipurin linnassa...? Mutta minä näytän että on, — heitukka, kutsu teloittaja tänne!

Mutta ovella seisovan soturin kääntyessä verkalleen ja haluttomasti samaansa käskyä viemään astui nuori Juhana isänsä luo ja vielä pysähtyi ovihihtikin kuulemaan, kun ritari puhui:

— Isä, älä jännitä jousta liiaksi, älä anna käskyä, joka ehkä vastaasi nostaa sen tyytymättömyyden hengen, jota jo on linnassa olemassa...

— Uhkailenko?

Ankara herra tunsu, että hänen poikansa puhui totta, että tyytymättömyyden kipinä minä hetkenä tahansa saattoi linnassa liekkiin leimahtaa. Mutta hän julmistui nyt pojalleen juuri sitä enemmän, kun hän ei tuota tahtonut todeksi myöntää. Hän vaati, niinkuin aina ennenkin, että häntä, ja yksin häntä, oli toteltava, käskipä hän mitä tahansa. Ituunsa hän nyt senvuoksi tahtoi uppiniskaisuuden tappaa ja osoittaa linnalle, ettei hän armahda omaa poikaansa, jos tämä häntä vastustaa...

Vanha ritari sivalsi miekan huotrastaan ja kohotti kiiltävän aseensa, sen niskoittelevaan poikaansa survaistakseen. Jo hän oli iskemäisillään, kun hän vielä kerran katsahti nuoren Juhanan kasvoihin: niistä olivat poistuneet heleät veret, ne olivat kalpeat, surumieliset, mutta ne eivät anteeksi pyytäneet. Silloin katkesi hänen oma katseensa, jännittynyt käsivarsi hervahti ... hän tapaili henkeä, veri oli taas tunkeutunut päähän. Ja yhtäkkiä tapasi ukon taas hänen vanha kohtauksensa, koristen rupesi rinta rykimään, vanhus peräytyi ja lutistui kuin vyyhti takaisin nojatuoliinsa, miekan pudotessa kilajavalla valituksella alas permantoon.

Degen-vouti ja Juhana kiirehtivät linnanherraa tukemaan, että hengitys kulkemaan pääsisi, ja lähettivät heti ovihihtin suoneniskijää hakemaan, mutta se oli jo myöhäistä. Äkillinen yskänkohtaus, joka ei nyt ollutkaan päässyt rinnasta esille, sulki hengen... Ukko aukoi suutaan, koetti päätään kohottaa, mutta tuokion kuluttua hänen päänsä retkahtikin hervotonna alas nojatuolin reunapuuta vastaan.

Krister Niilonpoika oli kuollut. Neuvottomina, hätääntyneinä seisoivat hänen poikansa ja Degen-vouti jäykistyvän ruumiin vieressä, kun hetken kuluttua suoneniskijä ja Niilo Kristerinpoika ja muuta linnanväkeä vaakunasaliin riensi.

Krister Niilonpoika on kuollut, — se sanoma levisi samalla hetkellä yli koko linnan ja sen työmaiden, synnyttäen kaikkialla hämmästyksiä, säpsähdyksiä, huolta. Kysymyksiä se viesti viritti monenlaisia, mutta surua tai kaipausta ei missään, — helputuksen huokaus vain pääsi kaikkien rinnasta. Vahti, joka

kuuritornin portilla seiso, katsoi sanantuojaa tutkivasti, iski sitten silmää ja vihelsi tuokion kuluttua hilpeän sävelen, jommoista ei vuosikausiin oltu Torkkelin linnassa kuultu. Ja hän kertoi sen uutisen ilosanomana kaikille, jotka portista kulkivat. Mielistä ikäänkuin laukesi pitkäaikainen jännitys ja putosi raskas painajainen. Mitä nyt oli tuleva, sitä ei kukaan kysynyt, sillä tulipa mitä tahansa, poissa oli kaikissa tapauksissa se synkkä varjo, jonka ärtyisän äijän olemus oli ympäristöönsä heittänyt!

Hetken kuluttua soivat kuolinkellot sekä linnan että kaupungin kirkoissa, ja alttarien ääressä luettiin yksivakaisia sielumessuja. Mutta kadunnurkissa ja tiskipöytäin ylitse puristivat porvarit toistensa kättä, virkkoen:

— Kuule, miten kilkkavat kellot!

— Eivät kilka kuin surunkellot. Mutta rauha hänen levottomalle hengelleen!

Ja kun maalaiset viimeisiä talvikelin jätteitä myöten ajoivat Karjaportista ulos, niin he tullin takana sivalsivat virkkuaan vitsalla ja hihkaisivat metsänrinnassa.

Mutta Viipurin linnan sisäpihalla, tallin luona, seisovivat lapiot kädessään Kristerin talonpoikaisvangit, luoden katvepaikoilta pois jääljankoa, ja vain harvaksen, hiljaisella äänellä he sanan vaihtoivat. Mutta kun Tapani tuli tallista, asettui hän kahareisin lapiomiesten eteen seisoman ja sanoi:

— Jos linnanherra vielä näihin aikoihin eläisi, niin olisi teidän kaikkien niska muuatta tuumaa pitempi.

Tapani oli näet jo kuullut ovinihdiltä syyn vaakunasalissa tapahtuneeseen riitaan ja ukon kiihtymykseen, ja kertoi siitä nyt vangeille, joiden selkäpiitä kylmät väreet karmivat.

— Mutta tulipa toinen tuomari väliin, virkkoi vakavana Pouta-Paavo. Ja Sipi lisäsi:

— Niin, se oli Jumalan tuomio!

Ja tämä Sipin sana kulki tallista tupaan ja tuvasta turulle ja kaikkien mielissä se uskovan vastakaiun löysi. Jumalanäiti se näin rankaisi julmurin syntisen aikeen; olihan Pyhä Neitsyt jo pääsiäisyönä Kristerherra uhmilustaan varottanut, mutta tämä ei ollut sitä totellut. Ja Viipurin linnakirkon Maaria-neitsyen puisen veistokuvan ihmeitatekevään voimaan uskoi kansa siitä päivästä pitäen entistään kiinteämmin. —

Seuraavana aamuna — se päivä oli viimeinen huhtikuuta — keskustelivat Viipurin linnan pihalla Kristerin vangit työnsä lomassa siitä, mihin heidän nyt olisi ryhdyttävä. Yhdessä oli vältetty kuoleman vaara, yhdessä he nyt aikoivat joko pakoon luikkia, — ja se olikin jo varsin helppoa, — tai odottaa Kaarlo Knuutinpojan tuloa Viipuriin. Kumpi oli tehtävä? Silloin ratsasti pihaan täyttä neliä eräs Kristerin huoveja ja huusi viskautuessaan alas vaahtoavan hevosenensa selästä:

— Eerikki Akselinpojan joukot ovat neljän tunnin matkan päässä Viipurista, ennen iltaa ne ovat täällä.

Ja hän kiirehti viemään sitä viestiä linnan huoneisiin, joissa Krister-vainajan pojat juuri voudin kanssa neuvottelua pitivät. Hetken kuluttua laskeusivat nämät ritarit kaikki kolme Olavintornista alas ja vanhan linnanvoudin Björn Degenin ratsua käytiin kiireesti satuloimaan, — viisi ratsumiestä komensi hän mukaansa. Hän aikoi — niin tiesi jo linnanväki — ratsastaa Eerikki Akselinpoikaa vastaan ilmoittamaan, että Krister Niilonpoika Vaasa on kuollut ja että hänen poikansa aikovat, kuninkaan määräystä totellen, pyhän Valpurin päivänä luovuttaa Viipurin linnan Kaarlo Knuutinpoika Bondelle.

— Huomiseen viipyköön Eerikki-ritari, silloin hän vastarinnatta saa linnan avaimet, silloin olemme me jo täältä poissa, — niin virkkoi lähtevälle voudille vakavana synkkämielinen Niilo Kristerinpoika.

— Se on siis varma päätöksenne, — isänne ei olisi siihen koskaan suostunut, muistutti melkein varoittaen Degen-herra, vaikka hän kyllä nähtävästi oli asiallisesti samaa mieltä.

— Sen tiedämme, — hänellä oli vanha valtakirja tähän linnaan, hän puolusti ikimuistoista oikeuttaan. Mutta meille ei ole tätä linnaa läänitetty, siksi emme tahdo uhmalla taisteluun käydä.

Niin virkahti hiukan alakuloisena Niilo-ritari, mutta hänen nuorempi veljensä lisäsi reippaasti ja päättäväisesti:

— Ja me lähdemmekin kaipauksetta tästä linnasta, Degen, nuoruutemme täällä ei ole ollut iloinen. Onneksi meille on meri näin aikaisin auennut, me purjehdimme pois iloisempiin maihin!

Sanaa puhumatta viskausi silloin vanha vouti satulaan, puristi sieltä vielä nuorukaisten kättä, ja ratsasti pois miehineen. Talonpoikaisvangit näkivät linnan huovien toisilleen iloisesti silmää iskevän, ja

heillä itsellään oli samalla päätöksensä valmis: he odottavat Viipurissa vielä marskin tuloa, hän saapuu sinne kohta.

Kävellessään myöhemmin päivällä kuuriportin luo näkivät he Krister Niilonpojan suurta purjelaivaa kiinnitettävän kaupunkiin vievän sillan varrelle, portin luo. Ja samaan aikaan rupesivat linnan miehet siihen kantamaan Krister Niilonpojalle kuuluvia tavaroita, arkkuja, aseita, muonaa ja vaatteita. Sillalle ja salmen rannalle keräytyi tiheä joukko uteliaita kaupunkilaisia sitä lähtötouhua katsomaan ja linnan joutoväki seisoskeli vartiotornin jalustalla ja sen viereisellä muurilla ääneti seuraten tuota miehistön äänetöntä toimitusta.

Niin kului päivä iltaan ja yhä lastasivat linnan huovit laivaan Krister-vainajan tavaroita, — paljon niitä olikin kertynyt kahdenkymmenen vuoden aikana. Ilta oli harmaja ja hämärä, melkein syksyisen kolkko. Pilvinen taivas kuvastui tummaan veteen, jossa vielä mustuneita jäätelejä kuin aaveita uiskenteli ja jonka kylmiä laineita merituuli läikytti. Silloin kuului sillalle linnasta päin hienoista hyminää, ja kaikki muurilla olijat kääntyivät sinne pihalle katselemaan. Sieltä kannettiin itseään linnanherraa nyt pois Olavintornista, ja avopäin pysähtyivät pihallaolijat kaikki saattueen reunalle, kun se verkalleen laskeusi portille päin.

Etumaisena astui joukko harmaavelimunkkeja, vaipan huppu pään ja kasvojen yli vedettynä. He kävelivät hitaasti, kaksi miestä rivissä, kantaen käsissään pitkiä vahakynttilöitä, joiden liekit tuulessa lepattivat, ja surunvoittoista, yksitoikkoista, talttunutta hautavirttä he astuessaan hyräilivät. Heidän jäljessään kulkivat Kristerin vanhimmat vartijanihdit, kantaen hänen suurta, raskasta, tammista vaakunakilpeään, hänen ritarihaarniskaansa, kypäriänsä ja miekkaansa. Mutta linnanpappi, joka lähinnä arkkua kulki, heilutti suitsutusastiaansa verkalleen, surunvoittoisesti, ikäänkuin kaihoten ja kainostellen. Itse arkkua kantoivat huovit, jotka olivat miekkansa vyöltään riisuneet, ja arkun perässä astuivat sitten rinnakkain, paljainpäin, vainajan pojat, katseet maahan luotuina, sekä heidän huntupeittoiset naisensa, — useampia ei...

Kenenkään silmässä ei kyyneltä näkynyt eikä hiiskahdustakaan kuulunut monisataisesta ihmisjoukosta, kun arkkua pohjoisesta linnanportista ulos sillalle kannettiin. Vasta kun se oli laivaan nostettu ja huovit sen siellä hautaliinoilla laskivat syvään ruumaan, vasta silloin kuului hiljainen kuiske kansan joukosta. Siellä virkettiin:

- Siinä menee nyt mahtava Krister Niilonpoika, — päivän noustessa nostetaan jo purjeet!
- Hänet kuulutaan vietävän Vaasa-suvun hautakammioon Tukholmaan.
- Rauha hänen hengelleen!

Rauhaa vainajan levottomalle hengelle munkitkin vielä laivan kannella hiljaa hyräilivät, ja lepattava liekki heidän vahakynttilöistään kuvastui alas tummiin vesiin, jossa sitä aalto särki ja velloi. Mutta pian ruuman luukut suljettiin, tulet sammuiivat, ja väkijoukko sillalta läksi verkalleen painumaan kaupunkiin päin.

Tämän väkijoukon mukana kävelivät kaupunkiin nyt Krister-vainajan talonpoikaisvangitkin, jotka tuota hiljaista surutoimitusta olivat kuuritornin viereiseltä muurilta katselleet. Kukaan ei heitä enää pidättänyt, vahtisoturikin oli heille kättä pistänyt ja sanonut: menkää! He kävelivät Hepo-Kaaperin vieressä taas hänen tupaansa suola-aittain luo odottamaan Kaarlo Knuutinpoikaa, jonka tiedettiin viikon perästä laivastollaan saapuvan Viipuriin. Ja siinä sillalla astellessaan virkahti Savon mies silloin vielä vakavana vakavalle Hämeen miehelle:

- Eipä tainnut ylväs Krister-herra koskaan uskoa, että hänelle tällä tavalla tulisi lähtö Viipurin linnasta.
- Eipä tainnut, vastasi hämäläinen. — Toista ukko tarkoitti uhmaillessaan, että elävänä hän ei lähde koskaan linnastaan ja ettei hän koskaan sitä toiselle jätä.

Vieressä kulkeva Kaaperi lisäsi:

- Se oli nyt Jumalan tuomio!

XIV. KAARLO KNUUTINPOIKA SAAPUU VIIPURIIN.

Olavintornissa vahtina kulkeva vartia oudosteli eräänä toukokuun aamuna omia silmiään, katsellessaan linnan alla ja ympärillä leveneviä selkiä ja hienosti vihannoivia metsämaita. Hänestä eivät nuo selät olleet koskaan olleet niin suuret kuin nyt, hänestä oli nyt tornista katsoen joka taholla entistään paljon enemmän, paljon laajemmalta metsiä ja mäkiä, — näkihän hän tuolta salojen takaa järvensilmiä ja kunnaita, joita hän ei ollut koskaan ennen huomannut. Mistä ne olivat sinne tulleet, sitä ei vartia ymmärtänyt, sillä hän ei tullut ajatelleeksi, että tuo raikas toukokuun aamu oli niin harvinaisen kirkas ja tuo keväinen ilma niin läpikuultava, että se kantoi katseen tavallista kauemmas.

— Hoi vartia, eikö sinulla ole jo asiaa puhaltaa torveesi? kuului yhtäkkiä miehevä ääni kysyvän linnan alemmalta parvekkeelta.

— Ei, ei näy vielä mereltä purjeita, huusi vartia vastaan, merelle silmäillen.

Ne purjeet olisivat nyt kyllä kaukaakin näkyneet, jos niitä siellä vain olisi ollut. Vartialla oli näinä päivinä erityisenä tehtävänä tarkastaa, milloin marski Kaarlo Knuutinpojan laivasto, joka oli Turusta matkalla, saapuu Viipurin edustalle, jotta linnassa ja kaupungissa ajoissa tiedetään vastaanottajaiset valmistaa. Ja tuo mies, joka häneltä sitä taas kyseli, se oli ritari Eerikki Akselinpoika Tott, marskin ystävä ja hänen maaväkensä päällikkö, joka jo toista viikkoa oli Viipurin linnassa majoittunut ja nyt kärsimätönnä sinne herraansa odotteli.

Pyhän Valpurin päivänä oli Tott, sopimuksen mukaisesti, marssinut joukkoineen Viipurin linnaan, jonka avaimet vanha Degen-vouti häntä vastaan sillalle toi, — täyspurjeinen laiva oli silloin juuri kuljettanut entistä linnanherra-vainajaa ulos Uuraan salmesta. Samana päivänä oli Eerikki-ritari kiinnittänyt Kaarlo Knuutinpojan vaakunan vahtitornin portin päälle ja kiirehtinyt panemaan linnaa auttavaan kuntoon isäntänsä ja hänen perheensä varalle.

Laivasto viipyi — tuulet olivat nyt keväällä huonot Suomenlahdella — ja siksi Olavintornin vartian niin monesti päivässä täytyi huutaa alas utelevalle ritarille: Ei näy vielä purjeita.

Mutta liian kauaksi unehtui Olavintornin vahti sittenkin tänä aamuna silmäilemään noita mantereen puoleiselta taivaanrannalta siintäviä kaukaisia, uusia vesiä, — kun hän sieltä vihdoinkin taas kääntyi merelle päin, niin jo tulikin hänelle kiire vaskitorveensa tarttua. Sillä siinäpä oli salmen suussa pullea, valkoinen raakapurje ... oli toinen ja kolmas, ne kasvoivat siihen nopeasti ikäänkuin merestä...

Vilkkaan liikkeen synnytti se törähdys heti niin hyvin linnan pihoilla ja silloilla kuin sen viereisessä kaupungissakin. Eerikki-ritari oli samassa tuokiossa jalkeilla, jaellen joka taholle käskyjään, ja hetken perästä jo vallitorneihin ja muurinkulmauksiin juhla-lippuja pystytettiin, tallipihalla suittiin kiiltäviksi ratsuja ja siltakaiteelle levitettiin punaisia raanuja. Ritari itse kiirehti jo kaupungin puolelle, jonne laivain piti laskea, mutta vielä sinne lähtiessään muistutti hän huoveilleen:

— Kun laivat laskevat satamaan, silloin te laukaiskaa peräkkäin kaikki nuo tuliluikut, jotka Krister-herra on linnaan Kaarlo Knuutinpojan vastaanottajaisiksi hankkinut, — juuri hänelle niiden pitääkin nyt komeasti soida!

Kaupungissakin olivat pormestarit ja raatiherrat kovassa puuhassa pukeakseen punaisilla veroilla ja vihreillä vesoilla juhla-asuun sen rantakadun, jota myöten uuden linnanherran tuli saarensa ajaa. Hansa-saksojen rannalla olevat rihkamakaupat suljettiin, ja kirjavissa, helakanvärisissä, ihonmukaisissa pukimissaan ja suippokärkisissä kengissään kerääntyivät porvarit perheineen rantalaiturille, saapuvia aluksia odottamaan. Siihen kertyivät vähitellen kaikki Viipurin asukkaat, ylhäiset ja alhaiset, saksalaiset ja suomalaiset, kertyivätppä sinne kaikki kaupungissa olevat majamiehetkin — koko ranta oli pian kirjavanaan uteliasta väkeä.

Jo paukahtivat Kristerin tykit linnan valleilta, ja ankkuriin laskeneista laivoista läksivät nopeat venheet rantaan soutamaan. Ensimmäisenä saapui korkeasta johtajalaivasta marski itse perheineen laiturille, jonka reunalla kaupungin vanha pormestari, tummanpunaiseen virkaviittaansa ja neliskulmaiseen laakalakkiansa pukeutuneena, hänelle saksankielisen tervehdyspuheen saneli. Siellä kilpailivat molempain luostarien päälliköt, mustain pitkänkalvakka priori ja harmajain paksunpullea guardiaani, sorvaillessaan latinalaisia tervehdyssanoja uudelle linnanherralle, joka samalla kielellä ja yhtä sorvatulla kohteliaisuudella heille vastasi. Mutta sysäten syrjään hengen miehet tunkeusi pian laiturin reunalle vanha linnanvouti Björn Degen, joka oli liian hartaasti Krister Niilonpoikaa palvellut ja senvuoksi hiukan levoton vanhan linnanväen puolesta riensi uudelta herralta suojeata suosiota anomaan.

— Vanhat unhotetaan ja uutta aikaa ajatellaan nyt eteenpäin Viipurin linnassa! vastasi marski voudille, häntä ystävällisesti taputtaen. Ja kun hän näki voutivanhuksen takana hänen nuoren, kukoistavan tyttären punastuneena ja lapsekkaan iloisena polviaan notkistavan, niin jo valtasi marskin vallaton hilpeys. Hän nosti tuossa tuokiossa voimakkailla käsivarsillaan koholle tuon hennon immen ja

suuteli kaikkien nähden hänen kukkivia poskiaan, virkkaen vilpittömällä, sydäimestä lähtevällä ilolla:

— Näin minä Viipuriani tervehdin!

Silloin kävi hurmaantunut huumaus koko väkijoukon läpi. Ja vaikka ehkä laiturin monet muut hienohelmet kadehtivat pienen Kaarinan onnea, niin yhtyivät hekin kaikki siihen yleiseen, iloiseen, välittömään riemuhuutoon, joka nyt koko rannalta marskia vastaan kajahti.

Jo ensi näkemällään oli komea, leikkisä marski siten kaikkien viipurilaisten sydämet valloittanut. Liian yksitoikkoisen harmajaa ja synkänvakavaa olikin ollut nyt päättynyt aika Viipurissa Krister Niilonpojan ankaran komennon alla. Sen ajan nuoriso ei varsinkaan ollut tiennyt mitään niistä iloista, jotka sen iälle luonnostaan kuuluvat, naisia linnassa tuskin oli huomattu ollenkaan, he olivat siellä saaneet kuin häkissä kalveta käsitöittensä ääressä. Sen raskaan lumouksen taittoi marski heti, ja siksi hehkui nyt toivokkaana, innokkaana häntä vastaanottamaan saapuneiden nuorten ritarien mieli, siksi kukki uuden toivon puna nyt nuorten neitosten poskilla.

Mutta ylempää rannasta, ratsujen luota, jossa Eerikki Akselinpoika turhaan oli odottanut marskia satulaan nousemaan, pujottelihe hän vihdoin malttamattomana porvarien ja aatelisten hääriväin joukkojen lävitse laiturille, iski ystävänsä olalle ja huudahti:

— Terve, Kaarlo, karjalaiseen valtakuntaasi, sitä ei meidän edes valloittaakaan tarvinnut!

— Tiedän, Eerikki, sivuutimme Kristerin ruumisarkun merellä.

— Kerrankin ymmärsi ukko väistyä oikeaan aikaan ja lopullisesti. Ja sinun retkiäsi seuraa aina onni! Uusi linnasi odottaa sinua — tule, nouse satulaan!

Uljaan näköinen oli marski ratsastaessaan nyt kiiltokypäräisen seurueensa keskellä, päätään pitempänä kaikkia muita, linnaan päin. Merituuli ja kevätahava oli ruskeaksi paahtanut nuo hienopiirteiset kasvat, jotka hän yleisölle paljasti nostaessaan tervehdykseksi sulkareunaista hattuaan, — hän näytti tosiaankin nuoruuden ja miehevyyden perikuvalta. Mutta uljas oli hänen seurueensakin. Aivan hämmästyneinä katselivat etenkin sydänmaan talonpojat, jotka hekin olivat Hepo-Kaaperin tuvasta rientäneet ulos uutta linnanherraa tervehtimään, tuota moninaista komeutta: loistavia kilpiä ja värikkäitä viirinauhoja, liehuvia lippuja ja tuulesa heiluvia työhtöjä.

He olivat, yhdessä kaikki Savon ja Hämeen talonpoikaislähettiläät, asettuneet juhlasaattuetta katsomaan sillan korvaan sille törmälle, josta Lauri ja Sipi ensi kerran olivat Viipurin linnaa ihmetelleet. Harvakseen he siinä sanasen vaihtoivat, torvien pauhu esti heitä pitempään puhumasta. Mutta kun saattueen pää soittajineen oli jo ehtinyt sillalle, jossa linnan rummut saapuvia tervehtivät ja jossa linnan pappi tarjosi Kaarlo Knuutinpojalle suolaa ja leipää, silloin viittasi yhtäkkiä Lauri sormellaan kahta saattueessa rinnakkain ajavaa ratsumiestä ja huudahti:

— Katso, Sipi, katso sinäkin, eikö ole tuo laitimmainen ratsumies minun kasvinveljeni, Karmalan entinen Heino? Ja hänen vieressään ajaja, katso...!

Vanha talonpoika varjosti silmiänsä kämmenellään, ja todeksi hän sen näki. Siinä ratsasti Karmalan hento Heino-poika remseänä rotevampain ratsumiesten joukossa, taputellen rauhoittavasti kämmenellään hevostaan, joka näytti hiukan arastelevan siltapalkkien pauketta.

— On kautta pyhän Yrjänän, ja hänen rinnallaan ajaja ei ole kukaan muu kuin Tuiran Vilppu, ilmielävänä kuin minä tässä. Katso, jo Vilppu meidät keksiikin, katso, jo suu hymyyn kääntyy ... nyt hän Heinoa reidestä nykäisee...!

— Mutta pyöriipä, pyöriipä Heinon silmä, hän ei nähtävästi ymmärrä, miten me täällä olemme. Mutta Vilppu näkyy ymmärtävän, se hirtehin arvaa meidän tänne kiikkiin jääneen, katsos, miten hän melkein ilkkuen meille silmää iskee, se veitikka!

Saattue kulki ohi, ja sanattomina jäivät nyt Sysikorven miehet siihen vastakkain ihmettelemään, miten nuo heidän molemmat seikkailevat tuttavansa, joiden kohtalosta he omain vastoinkäymistensä ohessa olivat usein huolestuneina keskustelleet, nyt tuossa ajoivat Kaarlo Knuutinpojan komeassa juhlasaattueessa, hänen asemiehinään. Missä he olivat toisensa löytäneet, mitä olikaan siellä maailman rannalla tapahtunut, sillaikaa kuin korven miehet talvikauden olivat raataneet Viipurin linnan varustustöissä? Olihan Heino-parkaa odottava kohtalo hänen malttamattoman kolttosensa jälkeen Turun tuomiokirkossa ollut hyvinkin uhkaava. Ja Vilpun oli Lauri itse yösateessa viime syksynä soutanut kurjassa tilassa vieraaseen laivaan, — miten olivat he pälkähästään pelastuneet ja taas kunnian kukkuloille kiivenneet?

Sitä kyselivät Sysikorven miehet turhaan toisiltaan ja juhlasaattueen painuttua linnaan päättivät,

hekin sinne lähteä tuttaviaan tapaamaan. Mutta siellä linnanpihalla oli nyt sekava mylläkkä ja hälinä. Siellä miehet huutelivat, kiroilivat ja nauroivat, uudet tulokkaat kun eivät tienneet, mistä he tilaa saisivat itselleen ja ratsuilleen, — siinä melussa eivät talonpoikaiset miehet tuttaviaan tavanneet. Vasta iltasella he sillalta Heinon kohtasivat, kun tämä juuri oli lähdössä kaupungista kasvinveljeään hakemaan, ja yhdessä he nyt nousivat vallille katselemaan juhlaokkoja, joita kaupunkilaiset marskin saapumisen kunniaksi juuri rannoille ja kukkuloille sytyttivät.

Iloinen oli se yhtyminen, ja kysymyksiä sateli siellä niin ristikkäin, että tuskin toinen ennätti vastauksen saada, kun jo toinen sitä odotti. Pianhan Sipi ja Lauri saivat kertoneeksi lyhyen tarinansa, jonka Vilppu jo heti olikin arvannut. Mutta kirjavat olivat noiden kirjavapukuisten kannusniekkain vaiheet, vasta vähitellen ja lypsämällä korven miehet niiden perille pääsivät, kun he pitkään istuivat kevätiltana, tarinoiden Viipurin linnan ulkovallilla, johon salmen takaa hohtivat juhlatulet.

— Luulimme sinun suoraan loukkuun juoksevan, kun näimme sinun Turun rannassa sotamiesten laivaan loikkaavan, virkkoi Lauri orpanalleen, hänen vaiheitaan udellen.

— Olihan siinä kova ristikuulustelu ensiksi kestettävä, kun kaikki huovit utelemaan kävivät, mitä piispan asemies tekee marskin laivassa. Mutta pahasti en hätäillyt, kun olin kerran kirkonmiesten kynsistä päässyt. Koetin ensiksi keksiä kysyjille pikkuvaiheita, mutta lopuksipa siinä ei auttanut muu, kuin tunnusta pois koko totuus!

— Entä laivamiehet, eivätkö sinua nuoriin panneet?

— Ei ne sotakarhut sitä kirkkojuttua niin pahana pitäneet, heillä on itsekullakin sellaisia pikkusyntejä sydämellään, — toiset heistä jo heti kahakalleni nauroivat ja minua kiittivätkin siitä, kun olin marskin puolta pitänyt. He olivat kaikki silloin rohkealla, reippaalla päällä marskin retkelle päästyään. Eikä minua kukaan ahdistellut, vaikka kuului juttuni kyllä tulleen marskin tietoon. Hänkin oli vain hymähtänyt sille kyydille, minkä Kristerin vakooja Turussa sai.

— Mutta mihin sinä siellä Tukholmassa jouduit, uteli Lauri edelleen, — ethän siellä ketään tuntenut?

— Oleskelinpa vain Turun huovien parissa ja odottelin heidän seurassaan, kun herrat linnassa neuvottelivat. Jos olisi siellä sota syttynyt, niinkuin jo puhuttiin, niin mukaan olisin lähtenyt minäkin. Kuningas kuuluu näet koettaneen peräytyä valoistaan. Eräänä aamuna päivän noustessa kutsui hän marskin puheilleen ja lupasi tälle silloin kaikki läänityksensä, mutta kolmea tuntia myöhemmin, kun neuvosto kokoontui, tahtoi hän riistää marskilta sekä Turun että Viipurin.

— Vai niin on epäluotettava kuningas, ihmetteli Sipi.

— Niin tuntuu olevan, mutta ei auttanut vikuroiminen sillä kertaa. Tästä Viipurin linnasta kuuluu olleen kovin tinka, kuningas kun oli sen jo Krister-herralle luvannut. Mutta marski ei siitä peräytynyt. Kerran oli siellä jo kiivastuttukin, niin kerrottiin. Joku valtaneuvos oli uhkaillut pistää Kaarlon vähän ahtaampaan paikkaan, mutta silloin oli tämä astunut ikkunan luo ja näyttänyt lahdella kelluvaa laivastoaan, — hänen ei tarvinnut kuin viitata, niin kohta olisi viisisataa miestä linnassa. Eikä me olisi vitkasteltukaan silloin maihin juosta... Silloin täytyi kuninkaan taas pyörtää sanansa ... totta jumaliste, se oli ihanaa aikaa! Ja sitä juhlaa, kun marski taas palasi voittajana laivastoonsa, uusi sopimuskirja kourassaan ... auta pyhä Egidius, kuinka siinä ryyppättiin sakeinta, tulisinta espanjalaista...!

— Et toki silloin ketään vaivaista missään kirkossa pistänyt, veisteli Lauri tuon juomakertomuksen johdosta, ja ääneensä toiset nauroivat, Heino itse eniten. Mutta Sipi uteli yhä teinipojan tarinan jatkoa:

— Kauanko siellä Tukholmassa silloin mässäsit?

— Vierrettiin siellä monta viikkoa, kunnes laivasto taas eräänä päivänä teki matkaa takaisin Turkuun. Olisin ehkä silloin jo voinut marskin mieheksi päästä, mutta enpä uskaltanut näin verekseltään palata tuomioherrain näkyville. Jäin Tukholmaan. Mutta sielläkin tuntuivat jo liian monet juttuni tuntevan ja senvuoksi nousin muutamana päivänä erääseen Rääveliin menevään laivaan, — vaihdoin piispan aseviitan ja siihen kuuluvat helpeet muutamaani kolikkoihin. Räävelissä taas rupesin rikkaan saksalaisen kauppiaan rengiksi, — siellä ei entisiä vaiheitani kysytty ja siellä tulin suomenkielellä hyvin toimeen. Siellä elin kuin herran kukkarossa; kaikki teinilukuni ja pappisaikeeni olivat kerta kaikkiaan tuomiokirkon ristikäytävälle katkenneet, enkä niitä surrutkaan. Mutta siellä Räävelin satamassa tapasin sitten muutamana päivänä suolakuormaa tehdessäni — tämän Vilpun, joka seisoi siinä hajareisin suolavajan varassa, seisoi nukkavierun näköisenä ja pää riipuksissa, kuin olisi raajarikkoisten pyhimystä, herra Marttinusta avukseen huudellut.

— So, so...

Vilppu pyrki vastaan väittämään, mutta hilpeällä naurulla tervehtivät salon miehet tuota Heinin kuvausta karjalaisten kapinanjohtajan ulkonaisesta asusta, — jokseenkin samanlaisenahan hän oli ilmestynyt Hepo-Kaaperin tupaankin. Ja Lauri virkahti:

— Taisivat olla silloin kapeanlaiset kaatiosi, sinua kuulutettiin kiinniotettavaksi sekä idässä että lännessä.

Mutta Vilppu ei myöntänyt Räävelissä enää olleensa ollenkaan avuttomassa tilassa. Hän kertoi:

— Silloin yöllä, jolloin sinusta, Lauri, erosin, silloin teki kyllä vielä mieleni rukoilla sekä Marttia että Jaakoppia ja kaikkia pyhiä järjestään. Sillä enpä tiennyt, miten minua vieras laivuri aamulla kohtelisi, mereenkö minut viskaa vai Kristerin kouriin vie. Mutta kun aamulla olin kuullut ankkuria vivuttavan ja purjeita nostettavan, niin jopa rohkeampana kapusin kannelle ja kiroilin, että minut muka jo kaupungissa oli unhotettu laivaan nukkumaan... Ja kun parin päivän perästä Räävelin laiturilla seisoin, silloin jo ilovirttä veisasin, sillä Kristerin silmukasta olin silloin irti.

— Eikö sinua Krister-herra Räävelistäkin luovutettavaksi vaatinut, kyseli Sipi. — Hän kuuluu sinua kyllä kaikkialta kyselleen.

— Kyseli Räävelistäkin, lähettipä ankarat kirjeet sinne raadille, että "Filpus" on laitettava Viipuriin. Mutta vapaakaupungit ovat mahtavia puolestaan, ne eivät luovutakaan niin hevillä miestä, joka niistä on turvaa hakenut, kuin Viipurin luostarit. Ja kun Krister talvemmallä uudisti uhkauksensa, että hän Räävelille ihmeet näyttää, elleivät sen porvarit minua luovuta, silloin olin jo toisen herran miehiä, silloin oli minulla jo Kaarlo Knuutinpojan turvakirja povellani!

Mutta juuri sitäpä sisämaan miehet eniten kyselivätkin ja ihmettelivät, miten pakolaisten Räävelistä pitäin oli onnistunut päästä marskin miehiksi. Vilppu selitti senkin nyt varsin luonnollisena asiana. Kuullessaan Kristerin häntä Viipuriin vaativan oli Vilppu lähettänyt Kaarlo-marskille laajan valituskirjan, jossa hän oli selittänyt suurimman syntinsä olevan sen, että hän Kristerin kiskomisista ja jumalattomasta komennosta oli talonpoikain puolesta valituksen hallitukselle tehnyt. Hän tunsikin Kristerin ja marskin välit! Ja vielä samana syksynä toi airut Turusta Räävelin raadille mahtavan kirjeen, jossa marski kielsi sitä miestä Viipuriin viemästä.

— Niin, siitä silmukasta toki helposti suoriusin, — jatkoi Vilppu —, ja olisin silloin mieluummin palannut kotiin Päijänteelle, ellei marski olisi minua jo miehekseen pestannut. Mutta vaikeampi oli saada suojeluskirja Heino-pojalle, jonka nimi vielä roikkui Turun tuomiokirkon ovella.

— Taisipa siellä olla sinunkin nimesi, vastasi Heino.

— Jos olikin, niin tunnusta pois, että minä sinullekin armon hankin.

— Tunnustan, tunnustan, rehellisesti me olemme toisiamme auttaneet. Ja tässä nyt ollaan mahtavan herran mahtavina miehinä.

Reippaasti löi Heino kohtalotoveriaan olalle, nousten kävelemään vallille, johon vastapäisten rantain komeilta kokkotuliilta nyt keväisen salmen takaa kuuluivat kisailevain nuorisojoukkojen laulut. Liikkeelle lähteäkseen nousivat jo talonpoikaisetkin miehet, sillä pian oli heidän aika linnasta poistua ennenkuin portit suljettiin. Mutta Lauri ei ollut vielä orpanansa vaiheista täysin selvillä ja siinä astellessa hän vielä uteli:

— Ilman muutako sinulle piispa leppyi ja armon soi?

— Eihän se ihan ilman muuta, — hän kuuluu lukeneen tuon kirkkorikokseni kaikkein pahimpain kuolemansyntien joukkoon. Mutta marski oli puolestani puhunut, — hän tarvitsi silloin paljon uskollista väkeä, hankkiutuessaan tälle Viipurin retkelle. Sen ehdon olivat kuitenkin tuomioherrat panneet, että minun pitää jonkinlainen katumuslahja Turun tuomiokirkolle maksaa.

Nauraen puuttui silloin Vilppu taas puheeseen:

— Siinäkin sinä minulta hyvän neuvon sait, kun kehoitin sinua tuomiokirkolle testamenttaamaan perintötalosi, jota sinulla ei olekaan.

— Niin, osuuteni Karmalaan, johon isä minut jo palaamasta kielsi. Mutta kuulostihan se komealta lahjakirjassa: osuuteni perintötalooni...

Salon miehet eivät tienneet, tuliko heidän tosina vai ilveinä pitää kaikkia noita seikkailijain juttuja. Mutta uskoahan niitä lopultakin täytyi, kun miehet siinä heidän edessään marskin väreissä reippaina ja huolettomina tepastivat. He kertoivat vielä jään yli kevättalvella hiihtäneensä Räävelistä Porkkalaan ja sieltä Turkuun, jossa olivat saaneet aseet ja ratsut. Siksi myöhään keväällä he kuitenkin olivat Turkuun

saapuneet, että sieltä Eerikki Akselinpojan maajoukko jo oli ehtinyt liikkeelle lähteä, ja sen vuoksi he olivat päässeet marskin laivoihin, joka olikin kahta komeampaa.

— Ja tänne nyt jäämmekin marskin miehiksi, kehui Vilppu vielä lopuksi, kun he vallilta linnanpihalle laskeusivat. — Tänne ei meihin ulotu vieraiden vihat eikä kirkkojenkaan kirot, — kertokaa niin kotiväellekin, kun salolle palaatte, kertokaa, että tallessa ovat iloiset pojat!

Niin rehenteli reippaana veikeä mies. Mutta kun hän samassa kävi hiljemmin kyselemään, milloin Sysikorven miehet kotipuoleen aikovat, näkyi sentään silmänluonnista, että sinne hänelläkin ikävä paloi, niinkuin heilläkin. Mutta Olavintornin vartia töräytti jo puolenyön hetkeä, ja kiireesti marskin asemiehet silloin saattoivat maalaisvieraansa vahtiportista sillalle. Linnan pihoilla ja käytävissä oli silloin jo tauonnut touhu ja hälinä, jota iltamyöhään oli jatkunut, ja Torkkelin vanha varustus lepäsi taas rauhallisena yöunessaan, ikäänkuin siinä ei mitään isännänmuutosta olisi tapahtunutkaan, ei riehunut vallanjanon intohimoja eikä niiden ajamina koskaan olisi varustauduttu veljestaisteluun.

Muutamia päiviä kului vielä, ennenkuin Hämeen ja Savon miehet, jotka nyt olivat päättäneet yhdessä ajaa takamaa-asiansa, marski Kaarlo Knuutinpojan luona, hänen puheilleen pääsivät.

Tämä oli näet nyt toimihaluisen luonteensa täydellä innostuksella ryhtynyt kokoomaan käsiinsä uuden lääninsä ohjaksia ja asettelemaan siellä asioita Krister Niilonpojan jäljiltä sille tolalle, mille hän ne tahtoi saada. Viipurin linna oli toisessa asemassa kuin Ruotsin kaikki muut läänitysalueet sikäli, että linnanherra isännöi siellä täysin itsevaltiaana, valtakunnan hallitusta kuuntelematta. Hän läksi sotaretkelle Suurta Novgorodia tai hansalaisia vastaan, kun sen tarpeelliseksi näki, ja solmi taas rauhan vihollisen kanssa aikana ja ehdoilla, jotka hän yksin arvosteli. Hän teki itsenäisiä kauppa- ja purjehdussopimuksia vieraiden ruhtinaiden kanssa, kielsi yhtenä vuonna kaupankulun Nevajoella — rangaistakseen itäistä naapurua — ja salli sen taas toisena — osottaakseen läntiselle suosiotaan. Hän kutsui Novgorodin tai Lyypekin edustajia Viipuriin tekemään sopimuksia merirosvouksen hillitsemisestä tai viipurilaisten kauppaoikeuksista, — ja sekä Ruotsin että vieraiden maiden hallitukset tunnustivat tämän Viipurin erikoisaseman. Se perustui näet siihen, että tämä linna oli niin etäällä valtakunnan hallituskeskustasta ja että sillä oli niin tärkeä raja-asema. Mutta Krister Niilonpoika oli tätä erikoisaseemaansa usein väärinkin käyttänyt, joten hän lopulta oli kiristänyt välinsä sekä Novgorodin tasavallan että Hansaliiton kanssa, — ilmisotaakin oli viime aikoina pelätty, ja siitä oli, kuten porvarit nyt marskille valittivat, Viipurin kauppa pahasti kärsinyt.

Kaarlo Knuutinpoika ryhtyi heti ensi hallituspäivästään noita välejä selvittämään ja pani viipymättä alulle uudet neuvottelut naapurivaltain kanssa, rakentaakseen tuon ikävöidyn kaupparauhan pysyväiseksi ja samalla hankkiakseen, jos mahdollista, kotikaupunkinsa Viipurin porvareille pääsyoikeuden Novgorodin kauppakeskustan, Gotenhofin mainioille markkinoille sekä jäsenyyden Räävelin kauppakiltassa. Hänen lähettilänsä lähtivät jo matkalle itään ja länteen, ja heillä oli edellytyksiä onnistumiseen, — olihan marski Kaarlo Knuutinpoika itse Itämerta isännöivän Kalparitarikunnan kunniajäsen, ja hänen nimellään oli Novgorodissakin komea kaiku.

— Saat nähdä, Degen, kuinka sulina hansalaiset nyt ehdotuksiimme vastaavat, ne samat, jotka Kristerille vain hampaitaan näyttivät. — Niin puhui marski eräänä päivänä, lähettiläät liikkeelle saatuaan, voudilleen Björn Degenille, joka linnan vaakunasalissa linnanherran apumiehenä toimi nyt niinkuin ennenkin, vaikka nyt toinen vaakunakilpi salin peräseinää konstikin.

— Niin, Krister pyrki kaivautumaan pikkuasioihin, oli turhan tarkka, mutta sillä hän vastustajansa ärsytti, vastasi Degen, joka mainitusta entisen herransa luonteenpiirteestä kylläkin usein oli saanut kärsiä.

— Ja ärsyttäminen on toki huonoa valtiotaitoa, lisäsi marski. — Tosiaan hän oli liian tarkka, — eihän täällä linnassa ole edes asumuksia miehistöllemme, se on taas huonoa säästäväisyyttä!

— Mutta onko aikomus pitää linnassa sekä sen vanha väki että Eerikki Akselinpojan miehet? kysyi vouti kummissaan.

— Kaikki — meidän täytyy voida näyttää naapureillemme, että meillä on pohjaa, jolta puhumme.

— Mutta kustannukset kasvavat silloin kaksinkertaisiksi, ehkä kolmin...

— Ei kitsailla, kyllä tulevaisuus maksaa, jos eivät nykytulot riitä!

— Niinollen ei ole tosiaankaan täällä asumuksia talveksi puolellekaan...

— Niitä rakennetaan uusia, Degen, korkeampia, tilavampia. Revitään nuo vanhat röttelöt pois, — kutsu puheilleni huomiseksi savimestari! Täällä tarvitaan nyt linnassa muitakin uudistöitä, ennen kaikkea enemmän valoa, enemmän ilmaa!

Näin puhuen kääntyi marski innostuneena jalosukuisten seuralaistensa, Eerikki Akselinpojan ja Olavi Niilonpojan puoleen, jotka sivulla seisoivat tarinoiden öljytystä nahasta tehdyn ikkunan luona, joka laski huoneeseen kellervän valon. Heille hän nyt virkkoi:

— Niin, me tarvitsemme tänne enemmän valoa, väriä, elämää, täällä on vielä kaikki liian synkkää. Siksi valkaisemme sisältä nämä mustuneet seinät ja ulos istutamme puiston tuohon tornin edustaiselle kalliolle! Ja meidän pitää saada tänne linnaamme kootuksi nuoruutta, iloa, ritarielämää! Jo olenkin tilannut Laatokan puolelta oivalliset metsästyshaukat, joita heti opettamaan käydään, ja Lyypekistä palatessaan tuo lähettilääni kellarit täyteen reininviiniä.

— Suunnittelet pitoja ja metsästysretkiä, — ole huoletta, kyllä siten pian saat joutoväkeä ympärillesi enemmänkin kuin toivot. — Niin virkahti Eerikki-ritari hiukan pisteliäästi.

— En enempää, vastasi marski leväyttään sylinsä auki, — kokoontukoon tänne vain ympärilleni vaikka koko Suomen aatelisto, kyllä sille täällä tilaa ja tointa löydämme! Miksi emme, Eerikki, hankkisi nuoruutta, kauneutta, ritaritapoja, soittajia ja leikareita linnaamme, — ei tämä maa niin kylmä ole, että täällä pakosta kaikkien hentojen tunteiden ja hilpeyden pitäisi kontettua ja jäätyä! Ei, Viipurin linnan pitää taas elää!

Kaarlo Knuutinpoika puhui noista aikeistaan aivan lämmenneenä, astellen hehkuvin poskin edestakaisin suuren vaakunasalin permannolla. Mutta hänen sotainen ystävänsä Eerikki katseli uteliaana ja epäillen tätä marskin kuumenemistä ... tuossa innostuksessa oli hänestä sittenkin jotain keinotekoista, pakotettua. Sillä Eerikki Akselinpoika vainusi, että Kaarlo ei ollut noihin uusiin tuumiinsa innostunut niiden itsensä vuoksi, vaan upottaakseen niihin sen jäytävän tulen, joka hänen poveaan yhtenään poltteli ja jota hän ei tahtonut liekkiin päästää. Eerikki ritari tiesi kyllä, mikä se kipuna oli ja kuinka se poltti, — hän oli äskeisellä Tukholmanmatkallakin nähnyt, kuinka kovaa taistelua marski sisässään kävi, painaakseen alas ne rohkeat unelmat, jotka houkuttelevina virvatulina hänen sielussaan liiankin usein leimahtelivat. He olivat sillä retkellä taas läheltä nähneet, kuinka heikkojen jalustain varassa oli se ulkonainen kuninkuus, jota maan harvat ylimykset itsekkäissä tarkoituksissa pönkittivät, — kevyt puhallus olisi kyennyt kaatamaan kumoon koko tuon täperän rakennuksen. Mutta marski ei ollut tahtonut sitä puhaltaa kumoon, hän tahtoi yhä säilyttää sen malttinsa, jota hänen vanha piispaystävänsä oli hänelle neuvonut, ja odottaa aikaansa. Mutta tuo sisällinen taistelu oli sitkeä ja kova, sen Eerikki-ritari oivalsi; ja kun marski nyt suunnitteli itselleen iloja ja viihdytyksiä Viipuriin, virkahti hän hiukan terävästi:

— Sinä aiot koettaa täällä nuorisoleikkeihin ja nais-iloihin upottaa ikäväsi ja veltostuttaa toimintasi tarmon!

Kaarlo Knuutinpoika tunsu ystävänsä piston, mutta hän oli jo itse ennakolta ajatuksissaan siltä kärjen taittanut. Jo silloin, kun hän viime syksynä oli viekoitusten huumaavain suitsutusten keskeltä Tukholman rannassa astunut alas viileään laivaansa palatakseen Suomeen, vilautettuaan vain vastustajilleen voimaansa, jo silloin hän oli voittanut itsensä ja siinä voitossaan hän aikoi johdonmukaisena pysyä. Ja hymähtäen hän nyt ystävälleen vastasi:

— Vaikkapa niinkin, Eerikki. Me keräämme ympärillemme intohimojen viihdykettä, me tahdomme laittaa elämämme niin siedettäväksi kuin suinkin, — eikö se ole järkevää?

Mutta tulinen ritari jatkoi vieläkin pistävästi:

— Ja annamme siten hyödyttömänä täällä karreksi palaa sen tulen, jolla voisimme maailmat mullistaa. Me pukeudumme veltoon valhenaamariin ja koteudumme siihen, sen sijaan että sen jo viskaisimme pois ja antaisimme veremme tositoimissa koskena kuohua ja kohista.

Hetkeksi kävivät marskin kauniit kasvot vakaviksi, hän tunsu hyökyaallon rinnassaan. Mutta hän tiesi sitä hallitsevansa ja vastasi lohduttavasti ritarille:

— Ei, Eerikki, sitä koskea on täällä niin paljon, että sitä riittää siihenkin aikaan, jolloin se valtoinaan kuohua saa, — sitä vain täällä taiten vaalikaamme! Mutta juuri siihen tarvitsemme ympärillämme elämää, tointa, liikettä. Lähdemmekö illalla, Eerikki, ratsastamaan, kaataaksemme aamulla kontion Suokorvesta, se on näinä päivinä riehunut siellä talonpoikain karjassa?

— Lähtekäämme vain, päiväksi siinäkin on viihdytystä.

— Hyvä, karhunjahtiin siis jo tänään puolilta päivin. Ja kun siihen kyllästymme, purjehdimme Suomenlahdelle merirosvoja ahdistamaan. — Puolileikillä näin marski lohdutteli kuumaveristä ystävänsä, joka pahemmin kuin hän itse pelkäsi pitkästyvänsä täällä erämaan rajalla. Mutta taas hän kääntyi vakavampana Degen-ukon puoleen: — Muuten meillä on täällä kyllä tositoimia kotosaliakin, jotka huolenpitoamme vaativat. Sinä mainitsit, että täällä on joku talonpoikaislähetystö kauan odotellut

saadakseen jonkun asiansa ajetuksi?

— Niin, ainakin kahdeksan kuukautta.

Marski oli jo ruvennut riisumaan päältäään väljähihaista samettista kotinuttuansa, pukeutuakseen ratsastuspukuunsa, — Eerikki-ritari oli näet jo heti lähtenyt karhunajo-retkeä valmistamaan. Nyt Kaarlo yhtäkkiä, ikäänkuin jonkun hämärän aavistuksen herättämänä, pysähtyi linnanvoudin eteen ja kysyi uteliaalla hämmästyksellä:

— Mitä tuhmia haastat, — kahdeksanko kuukautta!

— Niin, toiset noista erämaanmiehistä tulivat tänne jo viime syksynä.

— Erämaan...!

Haalistunut muisto, jonka muut huolet ja riennot taas olivat umpeen ajaneet, palasi nyt vähitellen marskin mieleen. Hänelle kävi yhtäkkiä selväksi, keitä nuo kauan odottaneet talonpojat ovat, ja samalla hän oivalsi senkin, että Krister-herra oli nähtävästi nuo erämaan asiamiehet talvikauden vankinaan pitänyt. Hänen tuntonsa soimasi häntä siitä, mitä hän oli unhottanut ja laiminlyönyt, ja hän lähetti nyt kiireesti huovin hakemaan talonpoikaislähettäjäitä heti puheilleen. Sillä välin Degen-vouti marskille kertoi, miten salon vieraita oli linnassa kohdeltu ja kuinka lähellä hirsipuuta nuo viattomat talonpojat jo olivat olleet, kun Krister-herran hänen oma kiukkunsa oli korjannut pois. Sitä marski varsin vakavaksi käyneenä kuunteli, sillä hän muisti nyt taas, mikä merkitys sillä erämaakysymyksellä oli, jonka selvittämistä Lapinkorven asiamiehet kulkivat pyytämässä, ja hän päätti nyt rutosti ja ravakasti ajaa talonpoikain toivomukset perille. Jo ennenkuin nämä hänen puheilleen saapuivat, kääntyi marski senvuoksi Olavi Niilonpoika Tavastin puoleen, joka hänen seurueessaan oli Viipuriin tullut, ja virkkoi tälle:

— Sinä tunnet tietysti Hämeenlinnan voutina nuo talonpoikain erämaariidat ja heidän takamaataistelunsa. Niistä on meidän nyt tehtävä loppu, sinun on juuri tänä kesänä otettava se juttu selvitettyväksesi!

— Siis käytävä raja Hämeen ja Savon takamaiden välille, — sepä ei olekaan mikään pieni patikkamatka.

— Juuri niin, selvä ja varma raja on sinne käytävä. Ja laskenpa tunnonasiaksesi, että sen tehtävän huolellisesti ja ymmärtävästi loppuun asti ajat, — se on suurempi kysymys kuin me nyt ehkä luulemmekaan! Saat täällä jo tehdä tuttavuutta niiden talonpoikain kanssa, joiden pariin sitten kesällä joudut, ja linnueestani saat valita mieleisesi miehet matkallesi.

— Ehkäpä olisi Viipurissa ensi kesänä iloisempaa kuin salolla sääskisodassa, vastasi hilpeä ritari. — Mutta olkoon menneeksi, minä lähden!

Kädestä taas marski puristi talonpoikaisia miehiä, kun heidät nyt hänen eteensä saatettiin, ja avoimin, luottavin katsein he hänen puoleensa kääntyivät, — hän oli jo voittanut savolaisten sydämet yhtä ehyeltään kuin ennen hämäläisten. Ja vielä kerran kuunteli hän heidän erämaavalituksiaan, jotka nyt molemmilta puolin kohdistuivat siihen, että esivallan toimesta takamaille vihdoinkin raja käytäisiin.

— Se käydään tänä kesänä, vastasi marski heille päättäväisesti, — tämä jalo ritari Olavi Niilonpoika tulee sitä nyt teille käymään. Ja syksyllä sitten pidetään maakuntakäräjät Hollolan Lahdessa, jonne itse saavun ja jossa rajankäynti vahvistetaan.

Hetken kuluttua marski kertoi jo tarkemmin talonpojille sen menettelyn, jonka hän nopeasti oli mielessään suunnitellut. Sekä hämäläisten että savolaisten tulee nyt jo heti keväällä valita luotetut miehensä edustajikseen rajankäyntiin. Mutta sen lisäksi on puolueettomiksi lautamiehiksi kutsuttava neljä Pohjanmaan talonpoikaa, jotka Sisä-Suomen takamaat tuntevat. Juhannuksen aikaan tulee kaikkien näiden kokoontua Tähkjärven Naulasaareen, joka rajan eteläpääksi jo tunnetaan ja tunnustetaan. Sinne saapuu silloin myöskin Olavi Niilonpoika miehineen, ja sieltä käydään raja sitten etelästä pohjoiseen, sitä mukaa kuin asianomaiset itse ja valitut lautamiehet siitä sopivat, ja rajapyykki merkitään rajakirjaan, joka sitten tuodaan maakuntakäräjille vahvistettavaksi. Ken sen jälkeen toisen heimon puolelle rajaa pyyntimatkoille lähtee, se rangaistaan kihlakunnanoikeudessa kuin varas ainakin.

— Ja siitä tulee silloin ikuinen raja ja ikuinen rauha, huudahti marski lopuksi itsekkin innostuneena. Mutta sydänmaan miehet kuuntelivat sitä marskin puhetta kuin kaunista soittoa, — suunnittelihan hän heidän omien sydäntensä hartaimpia toivomuksia, joiden he nyt vihdoin toteutuvan toivoivat. Ja siksi he mielissään siunasivat talonpoikain ystävänä Viipurin uutta herraa, kun he hänen linnastaan hetken kuluttua palasivat. Mutta silloin paloikin jo Viipurissa pitkään viipyneiden talonpoikain mielissä ylivoimaisena ikävä päästä vihdoinkin taipaleelle, kotimatkalle. Nopeasti he nyt asiansa kaupungissa

toimittivat, heittivät hyvästit Hepo-Kaaperin tupaan ja sitoivat jo samana päivänä kontinvillekkeet rinnalleen ristiin. Mutta ennenkuin he kääntyivät kaupungin portille, poikkesi Lauri vielä rantakadulle saksain rihkamakauppoihin, joissa myytiin noita monia kauniita kiiltokaluja, joita novgorodilaiset kauppiat olivat kuljettaneet aina Persiasta ja Arapiasta asti ja Viipuriinkin kaupan tuoneet. Ja siellä hän kaivoi esille mekkonsa syvimmästä poimusta ne säästöhopeansa, joihin hän Turkuun tuomansa revonnaht oli vaihtanut. Nyt hän antoi niiden mennä, — osti saksalta hopeaiset vyöllisvitjat, sellaiset pitkät kiertovitjat, jommoisia hän oli nähnyt Karjalan naisten mieluisimpina koristeinaan käyttävän. Sipi katsoi suurin silmin sitä ystävänsä tuhlaavaisuutta, arvasi jonkun kotipuolen immen nyt nuoren miehen muistoissa asuvan, ja virkahti:

— Taidatpa kihlat ostaa?

— Varalta ostan, jos tarve sattuisi...

Karja-portilla odottivat heitä jo Savon miehet, joiden kanssa alkutaival oli päätetty yhdessä kulkea, — heidän oli vielä keskenään sovittava läheisen rajankäynnin valmistuksista ja siihen valittavista luottamusmiehistä. Sinne saapuivat myöskin Vilppu ja Heino kotiinlähteviä omaisiaan hyvästelemään, ja varsin vakavina linnan asemiehet nyt maantietä astuivatkin iloisten korvenmiesten rinnalla. Vilppu rupesi jo heti ensi sanoikseen kertomaan, että hän aikoo pyrkiä Olavi-ritarin mukana rajankäyntiin, päästäkseen samalla käymään Karmalassa, jossa häntä odotti vaimo ja lapsi, — jo oli näet talvella poika syntynyt sen poltetun sijaan, siitä oli hän viestin saanut, vaikkei hän ollut lastaan vielä nähnyt. Hän puhui, Ennille terveiset laittaen, pitkään ja lämmöllä niistä kotitöiveistaan. Mutta ääneti ja murjottavana kulki hänen vieressään Heino, puhumatta mitään kotiintulostaan taikka terveisistäkään. Hänelle senvuoksi Lauri virkkoi:

— Entä sinä Heino, etkö pyri mukaan sinäkin, kotipuoltasi näkemään taas pitkästä ajasta?

Heino ei nostanut silmiään tiepuolesta, jonka nuorta nurmennukkaa hän näytti hyvin tyystin tarkastavan, ja vastasi hiljaa:

— Eipä taida minun olla sinne tulemista ... vihalla minut isäni kirosi, vihalla taitaisi taas Karmalasta ajaa.

Mutta Sipi näki nuoren miehen mielen ylen matalaksi vajonneen, ilmeisesti koti-ikävä häntäkin vaivasi, eivätkä hänen ahavoituneet, parroittuneet soturinkasvonsa sitä täysin voineet salata. Ja nuorta miestä rohkaistakseen kävi Sipi silloin iloisemmin puhumaan:

— Eipä tiedä niitä vihoja, luulenpa Tuomaan sisussa katumistakin nähneeni, kun hän arvasi sinun hänet Vesilahdelta auttaneen. Tule pois kotikulmille sinäkin, Heino, ehkä siellä pian hääjuhlatkin saadaan, — Lauri jo Viipurista kihlat osti!

Jo vilkastui Heinokin ja kysyi:

— Saadaanko, Lauri, häät, joko sinulla on siellä siippa tiedossa?

— Mistäpä minulla, joka maailman jaloista palaan. Mutta kuka tietää...?

Lauri ei ollut matkatovereilleen vielä sanaakaan hiiskunut sydämensä sarastavista töiveista, eipä hän ollut Tarvaisen pojalle uskaltanut vielä viitatakaan, että hän tämän sisaren tunki ja juuri sitä impeä mielessään ajatteli. Mutta Vilppu, joka yksin niistä Laurin salaisista töiveista tiesi, iski nyt tovereilleen silmää ja kävi hilpeästi veistelemään:

— Ehkei se kana ole sentään niin aivan katsomatonkaan. Minä arvaan, että kun siellä korven laidassa nyt hääjuhlat syntyvät, niin niistä tulevatkin oikeat jymyhäät, — niissä tahdon minäkin olla mukana nuodemiehenä.

Ja reippaampana silloin jo Heinokin huudahti:

— Kun laittanet iloiset häät, Lauri, niin jo tulen kerran minäkin kotikylillä käymään ja äitivanhaa näkemään. Tuohon käteen!

Niillä puhein kääntyivät marskin asemiehet palaamaan takaisin tuohon harmajaan linnaan, joka korkeana ja vakavana maantielle asti näkyi ja joka näytti hallitsevan koko ympäröivää luontoa. Mutta talonpoikaiset miehet lisäsivät vauhtiaan ja riensivät kevein askelin kuusikkoa kohti, johon tie painui ja joka heitä kuin vanha, ikävöity tuttava tervehti pihkaisella tuoksullaan. Iltapäivän liikahattamaton, melkein painostava tyyneys vallitsi metsässä, kun he sinne ehtivät, aurinko paahteli lämpöisenä keväiseltään heräävää luontoa, ja äsken palanneet muuttolinnut heläyttelivät vielä kirkkaita, mutta taltuttavia viserryksiään, ennenkuin oksilleen yölepoon heittäytyivät. Notkosta nousi ilmaan lämpöinen, leppoisa kosteus, sen tuores, suokorpea muistuttava tuoksu täytti oudoksestaan huumaavalla riemulla

matkamiesten mielet, jotka tuota salon tuntua niin kauan olivat umpinaisessa linnassa ja likaisessa kaupungissa ikävöineet, ja he vetivät kuin ahmien keuhkonsa täyteen tuota kanervain ja vehkain lemua, josta niin kauan olivat olleet erossa.

Jäljelle jäi heistä nyt levottomasti hyöriävä linna ja touhuissaan ärhentelevä, tomuinen kaupunki. Mutta vielä kuitenkin miesten jäljestä, kun he näin hilpeinä metsätietä astuivat, tuli sieltä humusta viimeinen tervehdys. Kuului takaa kavioiden kopsetta, keihäsniikka ratsujoukko pyrähti tietä myöten pilvenä talonpoikain ohi. Se oli marskin metsästysseura; hän ajoi siinä nyt Eerikki-herran ja muutamain muiden nuorten ritarien parissa karhua Suokorvesta kaatamaan. Nopeasti viiletti kepeä, kirjava ratsujoukko ohi, mutta marski ehti kuitenkin tuntea tuttavansa miehet ja huutaa heille vielä tienmutkasta kääntyessään:

— Terveiset salolle, salon miehet!

Kavioiden kopse loittoni ja loppui, ja tie kääntyi harjun taa, johon ei enää Olavintornin korkein huippukaan päässyt kuultamaan. Päivä laskeusi latvojen siimekseen; ja illan viileä rauha valtasi ehyeltään luonnon ja luonnonmiesten mielet.

XV. RAUHAN RETKILLÄ.

Tarvaisen törmärinteellä Savilahden rannassa oli pitkän matkan miehille, omille ja vieraille, lämmitetty tulinen kyly. Sieltä suuresta, mustapintaisesta rantasaunasta kuului ylös mäelle asti tuoreiden kevätvastain hilpeä läiske ja sen keskeltä miesten äänekäs tarina, kun he lauteilla pitkästä ajasta verkalleen hautoivat hartioitaan ja kummissaan kuunteleville kotimiehille matkansa vaiheista kertoivat. Tuhka tiheään sähähtivät uunin tulikuumat kivet, ja aina kun joku helakanpunaisen alastomana astui ovesta saunan edustalle vilvoittelemaan, tulvahti hänen mukanaan uksesta ulos paksu, valkoinen höyry ja keväisen koivikon vehmas tuoksu.

Lauri oli jo ensimmäisenä kylpenyt ja pukeutunut saunarannassa, ja hän nousi nyt siihen mäelle leppeään iltatuuleen virvoittelemaan. Siitä hän katseli noita maisemia, jotka hän niin hyvin muisti ensimmäiseltä Savon-käynniltään. Tuolla oli kirkko, jossa piispa oli rauhan sanoja saarnata paukutellut, vaikkeivät hänen puheensa olleetkaan syvälle pystyneet, tuossa pihanlaidassa aitta, jonka rappusilla Hilpan soljesta oli riita syntynyt ja jossa Heino etuhampaansa menetti. Noilla vesikivillä oli Lauri huuhdellut kasvinveljensä turpuneita huulia, ja tässä rinteellä, juuri tässä, oli hän ensimmäisen ja ainoan kerran sen Savon immen kättä puristanut, jota hän nyt oli tapaamaan tullut, mutta jota hän ei vielä ollut nähnyt, vaikka jo puolilta päivin oli Savilahdessa viipynyt.

Omituiselta tämä kaikki nyt Laurista tuntui, hänen seistessään siinä mietteissään vieraalla törmällä. Vielä Viipurista lähtiessään ei hän ollut tiennyt, pääsisikö hän ja milloin sen immen asuinmaille, jonka muistoa hän mielessään kantoi. He olivat Sipin kanssa aikoneet rantatietä kotiinsa palata. Mutta juuri siinä tiehaarassa, josta Saimaan-vartisten vanha kauppatie kääntyi Lappeelle, oli Tarvaisen Ohto pysähtynyt ja Hämeen miehille virkkanut: Lähtenette Savilahden kautta Sysikorpeen palaamaan, niin saadaan me Tarvaisessa saunakin matkamiehille lämpiämään. Ja Pouta-Paavo oli siihen lämmöllä lisännyt: Yhteinenhän meillä on nyt asia, yhdessähän voimme rauhan miehinä nämä taipaleet kulkea ja siten rakentaa sovinnon heimojen kesken... Vilkkaasti oli Suopellon Sipi siihen sovinnon tarjoukseen tarttunut, ja he olivat siinä ikäänkuin hiljaisen sopimuksen tehneet, että nyt ne haudataan pois vanhat vihat ja vainoajan muistot. Ja rajusti oli Laurin rinta iloa sykähdellyt, kun taival siten kääntyi kulkemaan niitä rantoja kohti, joilla hänen mielitiettynsä asui. Yhdessä he olivatkin niin astuneet Lappeen loivalle rannalle, jossa oli Saimaan savolaisten markkinapaikka ja venhevalkama, ja siellä he olivat pian tavanneet Suursavon venheitä, joissa yhtenä edelleen olivat Savilahteen soutaneet. Nyt he olivat perillä ja vierasvaraisena isäntänä oli täällä Tarvaisen Ohto Hämeen miehet taloksi kutsunut ja atioväkenään heitä kohdellut.

Mutta turhaan oli Laurin silmä tulohetkestä asti sitä kassapäätä pälynyt, jonka hän mietteissään oli omakseen valinnut. Ei hän ollut Anjaa kysellä osannut, mutta senverran hän oli sivulta kuullut, että joku talon naisia oli lähtenyt hakemaan metsästä kotiin lemmiä, jotka nyt ensi kertoja olivat laitumella ja vielä hidastelivat lypsylle joutuessaan. Ja kun Lauri nyt saunasta noustessaan kuuli aholta karjankellojen iloista kalketta, arveli hän sieltäpäin tyttönsä tapaavansa ja läksi talon kupeitse kulkemaan kellon ääntä kohden halmeen laitaa pitkin, missä äsken kylvettyä orasti helakanvihreä ohranlaiho.

Vesakon laitaan hän käveli ja pysähtyi veräjälle, mistä kuja vei lehmitarhaan, — siinä hän kuunteli rautakellon lähenemistä. Jopa vilahtikin punakylkistä karjaa leppien lomitse, ja hän kuuli notkosta helakan äänen kutsuvan myöhästyviä nautoja:

— Tui Tuirikki, tui Mairikki, osaatkos lypsylle Omena...!

Tuttu oli ääni. Ja tuossahan seisoi jo huutaja itse lehdossa, kellokasta kupeellaan iloisesti sarvesta työntäen. Paimen oli suota tarpoessaan sonnustanut hameensa ylös vyötäreilleen, joten paljaat, tukevat pohkeet polvia myöten valkoisilta välkkyivät, ja palmikosta auki valahtaneen tukkansa hän oli sitaissut solmuun päälle. Hän oli siten pitkän, rotevan, voimakkaan näköinen nainen, kun hän siinä mättäälle nousi ja metsäänpäin huhui:

— Hei Heluna, tui Tuirikki...

Oliko se sama immyt, jonka Lauri viimeksi oli eräjärven kallioniemellä nähnyt hentoisella kädellään silmiään varjostavan? Leveämpi oli tämä lanteiltaan ja poveltaan pyöreämpi kuin se solakka tyttö, jonka kuva oli Laurin muistoihin jäänyt. Mutta kun paimen kääntyi kujalle päin ja yhtäkkiä tunsu veräjään nojaavan nuoren miehen, silloin jo heti näki poskien helakasta punasta ja silmien iloisesta säteilystä, että sama on impi kuin silloin. Tytöltä katkesi lehmiä kutsuva ääni, mutta hämmästyttäen, ujostelematta hän jäi Lauria silmiin katsomaan. Ja hän se ensiksi puheeseenkin ryhtyi:

— Tulitpa, Hämeen mies, sittenkin Savon maille.

— Tulin niinkuin lupasin. Mutta miksi et tullut sinä tuvan ovella kättä pistämään?

— Tulivathan muut ... ja kylyn minä lämmitin, niinkuin lupasin, koskesta löylykivet kokosin.

— Muistat siis vielä vanhan sopimuksemme, — muistatko sen kokonaan?

Tyttö naurahti, laskeusi mättäältä, valautti vyötäreille sidotun hameensa suoraksi ja hosaisi kellokasta, joka oli silmät selällään jäänyt katsomaan, vierasta, — mikähän lie tuo, joka paimenen veräjälle pysäytti eikä karjaa kujalle laskenut!

— Niin senkö solkisopimuksen? virkahti tyttö, nyt vähän arasti.

— Sen ... sovittiinhan, millä ehdoilla soljet takaisin vaihdetaan. Oletpahan sitä muistanut, koska sulhasiin et ole suostunut, vaikka niitä kilpaa kuuluu Savilahdessa käyneen!

— Mihinpä tästä lienee kiire ollut, hyvä on ollut kotonakin olla.

Mutta tytön katse, kun hän sen taas kohotti, kertoi jo avomielisesti, että Hämeen mies oli enemmänkin hänen mielessään ollut, kuin suu myöntää tahtoi. Lauri näki sen ilmeen tytön silmässä, hyppäsi veräjän yli ja astui jo rohkeammin tytön luo, puhuen:

— Nyt tulee loppu hämäläisten ja savolaisten riidoista, nyt voidaan naapurusten kesken ruveta sovinnossa elämään.

— Sinäpäähän sitä sovintoa kuulut puuhanneen...

— Ja tiedätpä syynkin, miksi. Siksi, että sinulta kysymään pääsisin: Kestääkö sopimuksemme, otatko kihlat Hämeen pojalta?

Tyttö ei väistänyt suoraa kysymystä, vaan kysyi vastaan:

— Oletko siitä asiasta Ohdolle puhunut?

— Puhun sinulle ensiksi. Tuletko emännäksi Sysikorven Karmalaan, vai tehdäänkö uusi tupa uudismaille?

— Oho, vai siitäkö vain pitäisi valita! — Neito asettui hetkeksi jäykän näköisenä ylpeään asentoon, kääntyi puolittain selin ja keikautti kenoon päänsä. Mutta tuokion hän vain niin seisoi, — heti herautti se ylpeys helakkaan nauruun ja hilpeänä hän jo taas jatkoi: — Mutta jos se valittava on, niin tehdään tupa uudismaille, siellä ei ole kytty kylmä eikä nato naljasilmä...

— Sen jo arvasin, siellä me myyrästetään omaa halmetta ja kuljetaan omilla katiskoilla...

Niin kuvaili Lauri jo innoissaan, ja naurusuuna neitonen samaa säveltä jatkoi:

— Ja sinne tuodaan Tuirikki Tarvaisesta omaan omettaansa ammumaan...

— Ja sille seuraksi hieho Sysimäeltä...

— Ja tui lehmiä tui! — tarhaan Heluna! Veräjä auki, nyt lypsylle, — sitten katsotaan, kelpaavatko kihlat!

Lehmät olivat ammottavin silmin, ikäänkuin hämmästyneinä, keräytyneet siihen keskustelevain ympärille ihmettelemään, miksi heidän saattajansa siihen veräjälle oli viivästynyt. Rotevasti tempasi nyt tyttö aidakset veräjästä ja ajoi karjansa lehmitarhaan, johon jo toisiakin naisia kiuluja kalistellen talosta saapui lehmitulia virittämään. Yksin jäi Lauri vesakon laitaan seisomaan ja omaa onneaan siinä ikäänkuin oudoksumaan. Onko tämä savolaisten mannerta, jota hän nyt polkee, onko hän todella sulhasmiehenä vainolaisheimon talossa, hänenkö on impensä tuo, joka iloisena lehmisavulla liehuu, — tosiako ovat siis vuosien kauniit unelmat?

Tosia!

Ja sen uhkuvan ilonsa innossa päätti Lauri vielä samana iltana selvittää tytön naittajalle sen juttunsa, josta hän tytön itsensä kanssa oli tuossa siunaamassa sopinut.

Taas hän käveli halmeen reunaan myöten pihalle, mutta nyt ravakasti, toimeliaana. Suopellon apuun oli hänen tässä oudossa asiassaan nyt turvaututtava, häntä hakemaan Lauri kiirehti. Siellä istuikin hirsikasalla Sipi pohteissaan löylyn jäljeltä, kuivaten vieläkin hikoavaa tukkaansa. Hänen luokseen Lauri suoraan käveli ja niin mahtoi nyt olla vakava ja tärkeä nuoren miehen kasvojen ilme, että Sipi häneltä heti huolestuneena kysyi:

— Mitä, onko taas jotakin tapahtunut?

— On! vastasi Lauri, — tarvitsen apuasi heti.

— Mitä olet tehnyt?

— Olen kosinut Tarvaisen tytärtä, — nyt on sinun puhemiehekseni ruvettava ja Ohdolta hänen sisartansa minulle pyydettävä.

Suu auki jäi punottava kylvynlepääjä katsomaan nuorta ystävänsä ja pitkäaikaista kohtalotoveriaan, joka nyt vilkkain elein hänelle outoa asiataan selitti. Sipiin leveät kasvot, joita matkalla isosti vaalennut poskiparta reunusti, venyivät pitkänlaisiksi hämmästyksestä, ja vasta pitkän ajan kuluttua hän sai virkahtaneeksi:

— Mitä puhut, poika? Täälläkö olet jo kosissa käynyt ... savotarta mielit...! Mistä sen löysit?

Ei ollut Lauri koskaan heidän pitkän, yhteisen vaelluksensa varrella sydämensä salaisista toiveista Sipiille sanallakaan maininnut, — eihän hän ollut itsekään uskonut niiden voivan toteutua. Nyt istahti hän Sipiin viereen hirrelle ja kertoi hänelle lyhyesti lempensä lyhyen tarinan. Ja kun Sipi sitä melkein epäilevän näytti, lisäsi hän:

— Ei, ei se ole leikkiä, Sipi, tämän talon tytär on omakseni lupautunut, ja ennenkuin tästä talosta lähdemme, tahdon hänet jo morsiamekseni julistaa!

— Vai hänelle sinä ne vitjat ostit...! — Jo rupesi Sipi vähitellen yhtä ja toista ymmärtämään ja sitä myöten myöskin uskomaan. Hän hiveli harvakseen saunassa oiennutta partaansa ja puheli edelleen: — Vai siksi suostui Erä-ukon perijä hakemaan sovintoa savolaisten kanssa, tuota olenkin väliin kummastellut... Vai savottaren tuot sinä, Lauri, Karmalaan...

— Miksen savotarta naisekseni ottaisi, rakennammehan me nyt rauhan heimojen kesken!

— Ja lujennamme sen lankoussiteillä, — ei ole hullu se tuumasi, vaikka se oudolta tuntuu. Mutta mihin sinulla sellainen kiire on?

— Miksi vitkasteltaisiin, kun kerta mailla ollaan. Syksyllä, rajankäynnistä palattua, käydään hakemassa nuorikko täältä. Mitä epäilet, Sipi, etkö tahdo puolestani puhua?

— Puhun, puhun, kunhan tästä toivun... Ei, ei ole tuumasi huono, kun tarkemmin sitä ajattelen, — juuri niin ne onkin heimojen välit eheiksi rakennettava, juuri niin on voideltava vanhat, vihavoivat haavat! —

Tuvassa olivat emäntäväet sillävälän vieraiden kunniaksi juhla-aterian valmistaneet. Siellä oli jo uljaat, kaksikorvaiset, katajaiset haarikat kannettu pöytään, ja kylän väkeäkin oli jo kertynyt koko joukko kuulemaan pitkämatkaisten uutisia ja näkemään sitä ihmettä, kun Tarvaisen tuvassa Hämeen miehiä vieraina kestittiin. Eivät olleet savolaiset sitä ensiksi ymmärtäneet, epäillen ja vieroen he olivat aluksi nurkkain takaa kurkistelleet niitä miehiä, joita he ennen vain tappeluissa olivat tavanneet. Mutta kun Viipurista palanneet savolaiset olivat kertoneet, mitä he matkallaan olivat kokeneet ja oppineet, ja kun

Ohto-isäntä itse, jonka hämäläisviha oli kiivaimmaksi tunnettu, kutsui vieraat väljään tupaansa juhla-iltaiselle, silloin astuivat jo kotimiehetkin hämäläisiä lähemmäs, ja jopa joku heistä näille kättäkin pisti, joskin arkaillen vielä. Mutta haarikat läksivät kiertämään tukevan honkapöydän ympärillä, ja vähitellen vetreytyi kankea kielenkanta ja suli epäily ja arkuus karuista mielistä.

Mutta vakavana ja harvapuheisena istui alkuillasta outojen isäntämiesten keskellä, seinäpenkillä, Karmalan Lauri, odottaen jännityksellä, miten ja milloin Sipi ottaisi ajaakseen sen hänen suuren asiansa, jonka hän tänä iltana oli luvannut selvittää. Jo vihdoin näki hän Sipi heittävänsä lusikkansa purtiloon, nousevan paikoiltaan ja vievän Ohto-isännän ulos puheilleen. Silloin Lauri tiesi, mitä se puhe nyt koskee, ja sitä kuumempina hänen korvansa nyt kohisivat, kuta kauemmin miehet ulkona viipyivät. Mutta lopultakin sieltä miehet pirttiin palasivat, vakavina ja äänettöminä, ja varsinkin olivat Suopellon eleet niin juhmalliset, kun hän paikoilleen juhlapöytänsä astui, että kylmäksi karahti Laurin selkä. Aterioivain surisevan joukon huomiokin kiintyi heti häneen. Etäälle pöydän päähän Sipi istahti, Lauri ei päässyt häneltä viestejä kyselemään, eikä hän ymmärtänyt, mitä Sipi tarkoitti, hyväkö vai pahaa, kun hän tuokion kuluttua äänensä koroitti ja puhumaan kävi.

Hän tuntui kiittävän kesteistä ja kutsuvan savolaisia puolestaan rauhan miehinä Hämeenkin puolella käymään... Sitäkö vain...! Laurin oli verensä kohinalta vaikea Sipi puhetta maltillisesti kuunnella. Mutta johan se Sipi muutakin puhuu: Rauhan kämmen on lyöty, sanoo, se uudella liitolla nyt vahvistettakoon... Hämeen poika on katsonut itselleen verevimmän immen Savon kassapäiden joukosta ... tämän talon tytärtä nyt pyytää Karmalan perijä kainalonsa lämmittäjäksi... "Ohto, sinä olet naittajamies ... ota kihlat, katso hinta, sinulta me vastausta odotamme..."

Höröllä korvin oli koko juhlaväki sitä puhetta kuunnellut, ja nyt kävi väljässä pirtissä kuin humahtava supatus karsinasta ovensuuhun ja eteiseen asti, missä naisväki tungeskeli, tuota outoa uutista udellen. Kaikkien silmät kääntyivät Lauriin päin, joka vakavana koetti seinän varassa istua, ja sitten hänestä taas Ohdon puolelle, jolta kaikki nyt vastausta odottivat. Ja hänelle nyt hämmästyneitä kysymyksiä sateli:

— Anjaako Hämeen puolelle pyydetään?

— Kosiinko tuli tänne Karmalan poika?

— Ottaako Ohto kihlat?

Mutta kaikkipa tiesivät, että kun puhemies noin julkisesti tyttöä kosii, silloin ovat kaupat jo ennakolta selvät, eikä kukaan enää ihmetellytkään, kun isäntä tuokion kuluttua Sipi kosintaan vastasi:

— Paljon pyydätte sovinnon lunnaiksi, Hämeen miehet. Mutta ne lunnaat kuuluvat jo luvatus, mikä siinä heimon auttaa muu kuin maksaa ne pois. Heläytä pöytäsi kihlasi, Suopellon Sipi, niin vielä täällä tämän iltamme iloksi kihlajaiset juotaneen.

Helpommin kulki taas Lauriltakin hengitys, kun hän nyt pöydän takaa nousi ja Sipi luo kihloja antamaan kiirehti. Mutta pirtintäyteinen väki hääri ja hulmusi; siinä ihmeteltiin, siinä tiedusteltiin, toiset huusivat kytyä, toiset natoa, ja morsianta itseään kysyivät useimmat. Vihdoin ryntäsivät kaikki ulos hakemaan talon tytärtä, joka noin yhtäkkiä, odottamatta oli vieraille heimolle miehelään luvattu. Suostuuko hän itse sinne lähtemään, vai onko todella tyttö heimosovun lunnaiksi kysymättä luvattu?

— Missä on Anja, missä hän itkee?

Aitastaan löydettiin vihdoin tyttö, eikä itkemästä, vaan nauruisena hän siellä keltaista tukkaansa suki. Siellä hän oli jo pannut valkeinta varrellensa ja helmoillensa hempeintä ja nyt hän sitoi vaskipannan päähänsä ja soljen rintaansa kiinnitti. Ja kun naapurintytöt häntä surkutellen läksivät pihalle saattamaan, silloin Anja itse juosten kartanolle kapsahti ja virkkoi uhmaten surkuttelijoille:

— Huonommat itkien miehelään menkööt, ilolla Tarvaisen tyttö valitultaan kihlat ottaa!

Ja reippaana hän kummissaan tähyttävän pihayleisön halki astui tupaan veljensä viereen kihloja ottamaan. Koreana hän siinä nyt vieraiden edessä seiso, päässä panta, helmoissa helpeet, ja se solki, jonka hän oli rintaansa pistänyt, oli suuri vaskisolki, jossa oli käärmeen kuva. Sen savolaiset heti Hilppa-vainajan soljeksi tunsivat ... siksi he supattivat toisilleen:

— Morsiamelleen on kosijamies antanut voittosolkensa sovinnon merkiksi!

— Ja kas ... nyt jo Anja kihlavitjat vyölleen sitoo! —

Näistä Savon ja Hämeen pääsukujen yhdistävistä kihlajaisista puhuttiin paljon molempain heimojen kesken, ja heimosovinnon liittona tätä juhlaa jo heti pidettiin. Ja näihin juhliin viitattiin vielä vastakin, milloin yrittivät särkymään naapuriheimojen välit. Sillä ne olivat iloiset kihlajaiset, joita kesti

pääksytysten kaksi päivää ja joiden varrella miesten kesken sovittiin rajankäynnistä ja takamaiden jaosta. Ja taipaleelle asti uudet sukulaiset Sipin ja Laurin saattoivat, kun nämä vihdoin kolmantena aamuna läksivät astumaan laajan erämaan poikki kotoisia kyliään kohden. —

Vahvajärven Juuritaipaleeseen Sysikorven matkamiehet tavallisuuden mukaan yöpyivät. Mutta kun he kahden siinä nuotion ääressä olivat kesäisen yön viettäneet, niin eivätpä he heti aamulla lähteneetkään taivalta jatkamaan.

Lauri oli noussut aamukeittoon rannasta vettä hakemaan. Mutta rantaan mennessään hän pysähtyi hetkeksi törmälle tuota yöpymäpaikkaa katsomaan, pysähtyi samalle rinteelle, jossa hän kerran oli piispan hevosta paimennellut ja kuunnellut heimonsa vanhoja tarinoita. Tuntuipa niin houkuttelevan viehkeältä nyt taas tuo tyyni lahdenpohja salovaarojen välissä, niin herttainen, syvä rauha tuntui vaalivan tuota korpikuusien poimussa piilevää aamupaisteista nurmiaukeaa, että se ikäänkuin sitaisi mieheltä askeleet ja ajatukset. Aivan vieressä siellä kuului harjun takana kevätkäki kukahtelevan, mutta alempana rannassa seisoi kurki märän mättään nokassa katsellen kuin miettijämies lahden suulle, jossa pienet aallot toisiaan kepeästi ajelivat, niinkuin olisivat ne olleet kevätsulaa ihastelevaa Ahdin väkeä, — mikään ei siellä luonnon syvää hiljaisuutta häirinyt. Siksi Lauri siihen melkein kuin lumoutui.

Mutta jopa laskeusi Sipikin nuotiolta siihen törmälle ja kysäisi Laurilta:

— Näetkö lahdelta mitään, vai muisteletko näillä rannoilla taas viime kesänä käynyttä tappelun rysyä?

— Muistin vain piispan tästä Juuritaipaleesta kulkiessaan virkahtaneen, että tällä törmällä olisi talonpaikka mukava ja kaunis.

— Niin sanoi silloin piispa, ja tähän se uhkasikin uudistalon puuhata, jotta saataisiin majatalokin matkamiehille. Mutta unehtuneenpa näkyä ukolta se tuuma.

Niin nyt Sipikin muisteli. Mutta Laurin mieli oli kovasti kiintynyt siihen uudistalo-aatteeseen. Hän jatkoi hetken kuluttua:

— Vähällä tälle taipaleelle talonpaikan saisikin. Tuohon pirtti aukean laitaan, sauna tähän törmän alle, halme vesakkoon, mäen laitaan, — pehmyt siinä olisi multa pelloksikin muokata...

— Ja mäelle aitta emännän tarpeisiin, eikö niin?

Näin lisäsi leikkisästi Sipi, joka jo oli ruvennut ymmärtämään ystävänsä ajatusten juoksua. Ja hän jatkoi:

— Taidatpa jo itsellesi ja nuorikollesi ajatella sitä uutta saunaa ja naurishalmetta. Miksei, kyllähän talonpaikka on mainio, ja kalainen on järvi vieressä, mutta mitäpä varten sinä tänne salolle muuttaisit, onhan sinulla Mustanahon alla jo valmiit tuvat ja perkatut halmeet.

Mutta varsin tosissaan kääntyi nyt Lauri Sipiin päin:

— Ne eivät ole omia perkkamiani ne halmeet, setäni ja Tuomas siinä ovat hikensä valaneet. Enkä ole koskaan itseäni oikein iloiseksi tuntenut siellä setäni ja tätini tulilla, eipä taitasi Anjakaan siellä viihtyä. Minua on luontoni aina vetänyt salolle, erämieheksi!

— Se oli isäsikin luonto ja ukkosi myös. Jos todella, Lauri, salolle aiot asuntosi rakentaa, niin etpä tätä taivalta sopivampaa talonpaikkaa löydä. Ehkä eivät sitten enää tulisi kalamiehetkään tänne rintamailta tappelemaan, jos täällä olisi talo ja asutus. Mutta yksinäistä ja autiota on salolla elämä, sen tiedät.

— En sitä säiky, uudispirttiin minä kaikissa tapauksissa elämiseni perustan, se on jo sovittu...

Aamiaisen haukattuaan kävelivät miehet vähän laajemmalti järven rantoja katselemassa. Mutta palattuaan takaisin nuotiotörmälle haki Lauri kontistaan kirveensä ja rupesi enempää miettimättä läheisestä männiköstä jyrkää honkaa hirreksi kaatamaan, ja iloisesti kajahti kohta kirveen kalske erämaan metsästä ulos aukealle lahdelle. Hän oli päättänyt jo heti, ennenkuin matkaansa jatkoi, kyhätä siihen suviselle rinteelle, metsän laitaan, uuden pirtin kehän, salvoksen pohjan vain merkiksi, että hän siitä nyt itselleen on pirtinpaikan valinnut ja vallannut. Hetken kuluttua kilahti siellä jo Sipinkin kirves hänen vieressään kaukaisen sydänmaan männikössä, valkoiset lastut sinkoilivat pitkin keväisen kosteaa kanervikkoa, ja ryskyen kaatuivat suuret puut. Ja kun miehet illalla, päivän raadettuaan, auringon lähtiessä lounaiseen laskemaan, herkesivät työstään, silloin oli juuri sille paikalle, missä piispa kerran matka-alttarinsa ääressä piti aamumessuaan Vahvajärven rannalla, kohonnut hirsikerros hirsikerroksen päälle, ja tilavan tuvan kaunis kehä loisti jo puhtaana ja valkoisena vihannan keväturmikon laidassa, kuivalla, paisteisella kankaalla.

— Siinä nyt kuivukoon kehän pohja, virkkoi Lauri iloisena, taas yönuotiota sytytellessään. — Siitä käyn pian salvostani jatkamassa. Ennenkuin rajankäyntiin lähdetään saan kyllä tupani vesikaton alle, ja syksyllä pitää pirttini olla valmiina!

— Ja ensi talven siinä jo nuorikkosi kanssa elät, — virkkoi Sipi, — onneksesi olkoon! Sitten voi piispakin matkoillaan maata yönsä lämpöisessä tuvassa Vahvajärvellä.

Yön vielä levättyään uuden tuvan salvoksen ääressä läksivät pitkämatkaiset patikkamiehet vihdoin astumaan viimeistä päiväntaivaltaan Sysikorven kotoisiin kyliin. Ja kun puolenpäivän jälkeen metsässä rupesivat kuulumaan kotikarjan kellot, ja polut rupesivat hajaantumaan eri tahoille ja maat aukeammiksi käymään, silloin puristivat vuoden yhdessä vaeltaneet talonpojat, vanha ja nuori, toistensa kättä jäähyväisiksi, ja painuivat kumpikin omalle puolelleen Päijänteen lahtea kauan kaivattuja kotitalojaan kohden.

Peni haukahti Karmalan pihalla, tunsi tulijan askeleet ja vierä keränä veräjälle, jossa se kohona hyppeli kauan poissa viipynyttä isäntäänsä vastaan. Ja pihalla ja tanhualla tapasi Lauri kaikki niin entisellään, kuin jos hän sieltä eilen olisi kotikorpeen lintuansoilleen lähtenyt ja nyt yöpyynnin jälkeen kotiinsa palannut. Pirtistä maitoaittaa näkyi kulkevan pihan yli talon yksivakainen, surukatseinen emäntä, ehkä vielä entistään kalvokkaampana, mutta äänetönnä ja ilmeettömin kasvoin niinkuin aina. Mustanahon laidassa raatoivat molemmat Tuomaat, kumarassa niinkuin ennenkin, sieltä vilkkuivat vain valkoiset mekot, kun he kuokkaa heiluttivat. Mutta sisältä tuvasta kuului pirran läiske. Lauri arvasi, että siellä hänen nuori orpanansa kangaspuissa istuu, ja sinne hän ensiksi kiirehti ikävöityjä terveisiä viemään.

Siellä istuikin Enni aukinaisen juoksulaudan ääressä, vuoroin kädellään pirtaa piukahutti, vuoroin vieressään olevaa kehtoa keinutti. Kalvokka oli nyt hänenkin pehmeä poskensa, ja väsynyt surun piirre näytti jo kovettuneen hänen suunsa ympärille. Hän melkein säikähti, kun näki Laurin tupaan astuvan, ilostui hetkeksi, mutta taas vaipui katse alakuloiseksi. Hänen huulillaan pyöri kysymys, mutta hän ei näyttänyt uskaltavan sitä sanoiksi pukea, ei ilmaista kysymyksenä sitä sydämensä toivoa, jonka hän jo iäksi taittuneen luuli.

— Kysy pois, virkahti silloin Lauri, tajuten nuoren serkkunsa surun, — kyllä sinulle hyvät vastaukset annan, sen jo etukäteen lupaan.

— Mitä, oletko tavannut Vilpun ... elääkö hän vielä ... elääkö, missä...?

— Elääpä kyllä ja entistään ehompana, sinua muistelee ja lastaan, vielä tänä kesänä hän teitä tervehtimään tulee... Älä itke, Enni, älä.

Enni oli kangaspuilta kääntynyt kehtoon päin ja hyrskähti siihen nukkuvan lapsensa yli kuin pitkän, yhtäkkiä katkenneen tuskan jälkeen tyrskivänä itkemään, — hänen mielensä ei kestänyt tasallaan sitä äkillistä ilon uutista kuulla. Mutta siitä ilonitkansa keskestä hän katkonaisesti puhui:

— Leskeksi luulin jo itseni, isättömänä syntyneeksi peipposeni pelkäsin... He vainosivat Vilppua kaikkialta, luulin heidän hänet jo tavanneen ja tappaneen... Viipyköön hän nyt vielä, jos hänen asiansa vaativat, kunhan hänen elävän tiedän ja omiaan muistavan. — Ja kirkkaina kohotti Enni kyöneleiset silmänsä kehdesta, nauroi itkunsa sekaan ja vaati:

— Mutta kerro, Lauri, kerro missä hänet tapasit, miten hän nyt elää, vieläkö hänen henkeään väijyy vaara!

Ja Lauri kertoi. Hän sivuutti lyhyempään Vilpun monivaiheiset vaaranretket, mutta jutteli laajemmin ja hilpeästi hänen pelastumisestaan Rääveliin ja hänen kunniakkaasta paluustaan Kaarlo Knuutinpojan asemiehenä Viipuriin, sekä sukulaismiesten iloisista yhtymisistä. Ja sitä mukaa kuin hän kertoi, löysivät taas kukkaiset veret tiensä Ennin äsken vielä niin kalpeille kasvoille, hänen silmiinsä tuli eloa, toivoa, riemua, — nyt hän ei enää kysellyt, kuunteli vain. Ja kun lapsi sillävälän kehdoissaan heräili, nousi Enni kangaspuilta, laskeutui polvilleen kätkyen viereen ja puristeli pienokaistaan rintaansa vasten, hokien:

— Et ole isätön, sinä vesani pieni, et ole orvoksi maailmaan syntynyt, taattosi elää, luoksemme tulee. Vielä alkaa meillekin, Matti, onnen aika, ison onnen aika, kuuletko, Matti...!

Kun Lauri taas tuokion kuluttua poistui tuvasta, niin läiski siellä taasen pirta, mutta nyt reippaasti, pirteästi. Iloa ja onnea kertoi sen jokainen isku, jota säesti hiljainen, mutta riemua täyteläänä raikuva kehtolaulu.

Pihalla, maito-aitan ovella, odotteli Lauria niinkuin monesti ennen talon surumielinen emäntä, joka oli tulijan nähnyt, mutta tahtoi hänet muista erillään tavata. Hänelläkin oli oma kysyttävänsä, sen Lauri tiesi, hänenkin välinpitämättömyyteen vaipunutta mieltään vaivasi toki eräs huoli ... hänen maailmalle

lähtenyt, hyljätty poikansa.

— Heinoa olet tavannut, sen kasvoistasi näen, puhui emäntä. — Missä hän on, miten hän elää?

Mutta kun Lauri kävi kertomaan Heino-pojan seikkailuista ja monista vaiheista, keskeytti hänet emäntä, virkkaen:

— Niin, niin, hän on purjehtinut suurten merien yli ja punainen kalma on hänen kintereillään kulkenut. Paljon tuskaa olen hänen tähtensä tuntenut, ohkaiseksi on kulunut rukousnauhani, kun hänen henkensä puolesta täällä olen palunnut. Missä hän nyt on?

— Viipurissa, siellä on yhdessä Vilpun kanssa, terve hän on ja reipas, ja äidilleen laittoi terveiset.

— Mutta mitä hän aikoo ... pappia ei hänestä siis enää tule?

— Ei, mutta hyvin hän näyttää silti menestyvän. Kenties tulee Heinokin syksyllä kotipuoleensa käymään.

Silloin emäntä melkein säpsähti:

— Tuleeko, mitä hän täältä hakee, miksei hän pysy siellä maailmalla, jonne kerran läksi. Miksi katkoo taas suuren uransa?

Ällistyneenä kuunteli Lauri tuota muuten harvapuheisen tätinsä sanatulvaa, — miksei äiti soisi poikansa kotiin palaavan, mitä taas emäntä oudoilla puheillaan tarkoittanee...! Tunsihan Lauri jo entuudestaan Marketta-emännän sairaalloiset mielikuvat, hänen hämävät aavistuksensa ja oudot ennustuksensa. Mutta entistä hehkevampi kiilto näytti nyt olevan emännän syvälle painuneissa silmissä, entistä levottomammat olivat nyt hänen eleensä, katkonaista, hätäistä oli hänen puheensa. Ja rauhoittaakseen sairaalloista emäntää kävi Lauri taas hänelle kertomaan Heinoa vaiheista, kertomaan reippaasti, iloisesti, niinkuin ne Heino itsekin oli kertonut. Rauhallisemmin sitä nyt emäntä aitan kynnyksellä istuen kuunteli. Mutta kun Lauri oli lopettanut kertomuksensa, istui Marketta vielä kauan äänetönnä, miettiväisnä, ikäänkuin jotakin omaa, syväpohjaista tuumaansa hautoen, ja puhui sitten harvaksen, melkein kuin itseksensä:

— Hänen levoton, vaihteleva verensä, se on vielä eräretkien perintöä, sitä yhä pelkään. Mutta minun on varjeltava häntä uudelleen uraltaan suistumasta; minun on se tehtävä, vaikkapa oman henkeni hinnalla...

Sitä ajatusten lentoa ei Lauri voinut seurata. Hän oivalsi tätinsä käyneen vielä entistään omituisemmaksi ja nousi hetken kuluttua aitan kulmakiveltä, jättäen tätinsä yksin noihin omiin, kaukaisiin mielikuviinsa.

Aholle päin käveli nyt Lauri, sinne, missä Tuomaat, isä ja poika, sivuilleen vilkumatta yhä raatoivat, vaikka jo lehdon koivut heittivät pitkät iltavarjot halmeen harmajalle pinnalle. Entisellään näyttivät miehet olevan. Mutta kun Lauri lähemmäs astui, niin hän pian näki, että olipa sentään jo pahasti harvennut sedän paksu takkutukka ja että nuo kapeat huulet, jotka ennen aina olivat työn aikana pysyneet niin tiukasti ja vihaisesti ummessa, nyt hiukan lerpattivat hänen raataessaan. Ja kun setä Laurin näki ja häntä kohden työstään kohottausi, niin eipä enää aivan suoraksi oiennutkaan tuo tanakka varsi. Itseään säälimättä oli Tuomas siinä ikänsä raatanut, ja se armoton työn kuri oli hänestä liian aikaisin vanhuksen tehnyt. Niin päätteli Lauri itseksensä. Mutta toisilta hän myöhemmin kuuli, että tuo toistalvinen hiihtomatka Vesilahdelle, se oli Karmalan karhun taittanut. Ei ollut kotitöihinsä tottunut raataja kestänyt sen retken mielenliikutuksia, ei vangin kahleita eikä odottamatonta vapautustaan, — sen talven jälkeen oli häneltä katkennut hammas ja lähtenyt hius.

Poika-Tuomaan työtä ei vieraan tulo keskeyttänyt, mutta setä väentäysi toki Laurin viereen pientareelle, kyselemään, missä sitä näin pitkään oli viivytetty. Ja Laurin kerrottua lyhimmittäin matkansa vaiheet, istui kumara isäntä vielä hetkisen ääneti hänen vieressään ja virkkoi sitten melkein surunvoittoisesti:

— Taidatpa nyt tulla ja ottaa isännyyden käsiisi tässä talossa, koskapa akottuakin aiot.

— En setä, en ole sitä aikonut, vastasi Lauri.

— Aio sinä vain minun puolestani, minä rupean jo vanhenemaan. — Vähän kammelsi nyt Tuomaan kieli, hän ei ollut tottunut pitempään puhumaan tällaisista hellemmistä asioista. Varsinkaan hän ei ollut Laurin kanssa koskaan tuttavallista tarinaa pitänyt. — Jätän jo mielelläni isännyyden, työn ja vastuun, nuoremmalle miehelle. Eipä silti, että aikoisin työstä herjetä ... ei se minulta käy. Mutta ottakoon jo notkeampi, liikkuvampi mies talonasiat hoitaakseen —, nuorena ne piti minunkin ottaa, kun sinun isäsi ja setäsi kalajärville kaatuivat ja ukko eläkkeelle heittäysi. Nyt on minun aikani heittäytyä eläkkeelle. Se

on minulle huolettomampaa, minä olen jo vanha!

Mutta kun Lauri nyt selitti sedälleen, että hänellä on aivan toiset aiheet, jotka hän jo osaksi on alullekin pannut, niin ei Karmalan isäntä sitäkään hämmästynyt.

— Sinä oletkin nuoresta asti ollut erämiehiä niinkuin oli ukkosi, virkkoi hän, — taitaa todella olla onnellisempaa sinulle, että korpeen asetut. Ja taitaa se olla kotitalollekin parempi. Sinä voit elää eristä, talon täytyy elää kovasta työstä. Saat perintösi Karmalasta, jos sen niinpäin tahdot, ja Tuomas rupeaa täällä silloin isännäksi, ottaa akan, antaa eläkkeen meille vanhoille...

Nyt isä-Tuomas koroitti äänensä, niin että kuokanvarressa heiluvan pojankin vihdoin täytyi kääntyä kuuntelemaan toisten puhetta. Ja hänelle nyt isä-Tuomas jatkoi:

— Niin, Tuomas, sellainen on nyt mieleni, että sinä rupeat ensi syksystä Karmalaan isännäksi ja minä jättäydyn syytingille. Sinä saat ajaa hevosta, minä tartun kuokkaan, sinä saat riidellä voutien kanssa ja kantaa kymmenykset pappilaan ja pitää talon pystyssä, minä kuuntelen vain syrjästä, havupölkyn luota...

Poika-Tuomas katsahti isäänsä kummastuneena ja epäillen, että laskiko tosiaan hänen isänsä leikkiä, — katsahti toisen kerran ja jo ymmärsi täyden toden olevan kysymyksessä. Hän seiso siinä hetkisen tyhmistyneenä, ymmärtämättä mitään, sitten hän tarttui kuokkaansa, arvelen, että totta kai se niin pitää olla, koska sen isä sanoo ... ja käveli työtään jatkamaan. Ja sillä se asia oli päätetty, ensi syksystä oli Tuomas Tuomaanpoika oleva Karmalan perintötalon isäntä.

Mutta Lauri huomautti vielä sedälleen, kun he olivat jääneet kahden pientareelle, että onhan tällä toinenkin poika... Synkäksi kävi siitä isän katse. Ei se leimunnut vihaa nyt, niinkuin kerran Vesilahden pappilassa, alakuloisuutta se kertoi, ja alakuloinen oli isän äänikin, kun hän vastasi:

— Se poika jätti kotitalonsa muiden raadettavaksi... Olisin ehkä minäkin vielä pyörtänyt kironi, jos hän olisi kotiin palannut ... mutta ei ole hän tullut! Olkoon talo Tuomaan, niinkuin on puhuttu!

Sitä virkkaessaan oli vanhus ikäänkuin entistään pienemmäksi vaipunut, surua ja ehkä katumustakin kertoivat hänen kuihtuneet kasvonsa. Eikä enää entistä varmuutta eikä ankaruutta kuvastunut hänen liikkeistäänkään, kun hän hetken kuluttua nousi ja läksi taloon päin astumaan, käskien poikansakin jo lopettamaan työnsä. — Taltuttanutpa on maailman taival Karmalan isännänkin, arveli Lauri, kumarana kulkevan setänsä jälkiä lehdon halki pihaan astuessaan, — se oli siis kuitenkin kovempi kuin hän!

Jäykkänä, harvapuheisena, ikäänkuin elämäänsä väsyneenä kävi Karmalan perhe illallispöytään, eikä monta sanaa aterian varrella vaihdettu. Oli tosin Laurin tulo tuonut talonväen mieliin ikäänkuin uuden, raikkaan tuulahduksen, joka heitä kutakin oli elähdyttänyt ja heidän mielteensä uusille urille kääntänyt. Mutta näkyville sitä mieltään ei kukaan laskenut, ja siksi vallitsi tuvassa se sama entinen kylmä äänettömyys ja jäykkyys, joka niin usein ennenkin oli ajanut Laurin jousineen ja koirineen yksin korpeen ja joka oli hänestä metsämiehen tehnyt. Yhtä puhumattomina vetäytyivät kaikki aterian jälkeen levolle: isäntä uunille ja poika-Tuomas hänen jalkopäähänsä, emäntä ja Enni peräseinän penkille. Laurille oli vuode tehty entiselle paikalleen uunin kupeelle, missä hän Heinon rinnalla lapsuusunensakin oli nukkunut, ja niinkuin ennen kiertyytyi Peni haukotellen hänen jalkojensa luo. Pitkästä ajasta makasi nyt Lauri taas kotipirttinsä permannolla, muistellen siinä elämiään harmaita vuosia ja rakennellen mielikuvituksessaan iloisemmaksi, valoisammaksi, elävämmäksi sen tuvan, jonka hän itselleen ja nuorikolleen aikoi perustaa, — siellä piti naurunkin saada helähtää, vaikkapa ei olisikaan aina huolta vailla huominen päivä.

Se oman, iloisen onnenkodin tunne hänen mieltään hiveli, ja suloisesti painoi jo uni hänen luomiaan. Mutta vielä kerran Lauri hymähti, ennenkuin nukkui. Hänen muistonsa välähti näet yhtäkkiä isäntäsedän aiheet, joista tämä äsken pientareella oli puhunut, eikä Lauri voinut olla kuvittelematta mielessään, minkälaiseksi elämä Karmalassa oli muodostuva, kun isä-Tuomas luopuu isännyydestä ja jättää sen pojalleen. Mitenkähän siitä serkku-Tuomas selviää, hän, joka on aina tottunut kulkemaan isänsä vaossa? Ei koskaan edellä, aina jäljessä, ei koskaan omassa vaossaan, aina isänsä. Näistä puolin siis tuo juureva poika painaa raskaan auran terää multa ja ränstynyt isä kaivaa eläkeukkona vieressä ojaa. Ja kun he Mustanahon laidasta taloon murkinalle laskeutuvat, silloin kävelee kai poika-Tuomas edellä ja hänen perässään köpittää isä samassa tahdissa...

Mutta kerran putoo kai isä-Tuomas pois, ja hänen tilallaan rupeaa ahopellolla nykyisen poika-Tuomaan poika astumaan isänsä jälkiä, yhtä juurevana, yhtä luisevana ja tuumissaan yhtä lyhyenä. Ja tämä poika kasvaa hänkin kerran mieheksi, kasvaa vartevammaksi isäänsä, jolta taas häneltä vuorostaan kovassa työssä ovat sivut taittuneet ja haivenet harvenneet. Silloin kai taas näiden osat vaihtuvat, poika-Tuomas astelee ahopellolla isäntä edellä ja isä-Tuomas eläkeukkona perässä. Ja niin jatkuu sitä vuorottelua yhä edelleen, polvi polvelta, Tuomas Tuomaalta, kun siinä Mustanahon laidassa

isien tapaan raadetaan kovassa työssä ja pidetään hiellä ja kurilla ja hartiavoimalla pystyssä Karmalan vanhaa perintötaloa.

XVI. RAJANKÄYNNISSÄ.

Kaarlo Knuutinpojan määräämä rajankäyntimatka oli Olavi Niilonpojan johdolla lähtenyt Naulasaaresta liikkeelle heti juhannuksen jälkeen ja teki nyt kesäsydännä matkaa pohjoiseen päin Savon ja Hämeen rintamaiden välistä saloa pitkin ja siitä edelleen ylös Lapinkorpeen. Se oli suurenlainen retkikunta, joka näin Sisä-Suomen autioita matkasi selventämään kahden heimokansan välisiä, ikivanhoja, katkeroita riitoja. Olavi-ritari oli ottanut mukaansa, paitsi kirjuriaan, kuusi rotevaa huovia — Tuiran Vilppu oli niistä yksi — ja vähäksi hän sittenkin väliin seurueensa tunki, milloin kalajärvistään kiistelevät sisämaalaiset oikein vihaisesti vastakkain kimmahivat. Hänen suuressa johtajavenheessään, joka aina etumaisena souti, kulkivat myöskin Pohjanmaalta kutsutut lautamiehet, ja heistä vanhin, jota retkeläiset Halliparraksi sanoivat, istui enimmäkseen varmana perässä. Tätä suurta johtajavenhettä, jota kantamaan vetotaipaleiden yli tarvittiin kokonainen miesjoukko, seurasivat sitten pikkivenheillään Savon ja Hämeen erämiehet, joita melkoinen joukko oli tähän rajankäyntiin lähtenyt. Oli näet sovittu molemmin puolin, että tänä kesänä ei etäämmille eräjärville kalaan yritetä, ennenkuin raja on käyty. Sen sijaan oli nyt joka pitäjistä miehiä lähtenyt rajamatkalle valvomaan heimonsa ja paikkakuntansa oikeuksia.

Siten oli retkellä mukana edustajia kaikista niistä Hämeen pitäjistä, jotka Lapinkorvessa eränkävintä harjoittivat — Sääksmäen ja Pälkäneen pitäjiä myöten etelään ja Saarion ja Kulsialan pitäjiä myöten länteen — ja joille tämä eränkulkua oli vanhastaan totuttu ja välttämätön elinkeinonapu kotoisen maanviljelyksen lisäksi. Savon puolella, Saimaan vesistöjen varsilla, jossa vielä ei ollutkaan kuin kaksi pitäjää, Savilahti ja Juva, siellä harjoitti taas koko asutus eränkävintä ja tälle verrattain nuorelle asutukselle olivatkin takamaiden pyyntivedet vielä välttämättömämmät, — siksiäpä savolaiset juuri niin itsepäisesti pyrkivätkin työntymään yhä pohjoisemmas ja lännemmäs. Eri pitäjien takamaita ja kalavesiä oli hyvinkin sekaisin toistensa joukossa ja juuri senvuoksi niillä kaikilla olikin niin tärkeitä etuja tässä rajankäynnissä valvottavana, siksi ne olivat kaikki sinne edustajansa valinneet, heti kun Kaarlo Knuutinpojan julistus oli heidän kirkoissaan kuulutettu. Ja siksi syntyi myös tuossa kymmenkunnan venheen matkueessa monen kulmakunnan, monen kielimurteen välistä väittelyä ja riitaa melkein aina, kun Olavi Niilonpoika uutta pyykkikiveä pystyttämään kävi.

Kaikkien niiden pitäjien eränkävijät, jotka tässä rajankäynnissä olivat edustetut, olivat eri aikoina ja eri määrin saaneet tuntea niitä haittoja, häiriöitä ja häviöitä, joita varman rajan puute takamailla miespolvien kuluessa oli aiheuttanut. Mutta kaikki eivät olleet niin tuhoisasti kärsineet noista alituisista erämaakahakoista kuin rintamaiden laitapitäjien asukkaat, joita kova pakko vihdoinkin olikin ajanut rajankävintä anomaan. Näiden edustajat ne senvuoksi sekä väittelyissä että sovitteluissa nyt etumaisina kulkivat, nepä myöskin kovan kokemuksen opettamina koettivat aluksi ylläpitää sitä naapurisovintoa, joka molemmin puolin oli suotavaksi havaittu. Mutta kaikissa elivät vielä entisten vainoaikain mielialat tuoreina, ja epäluuloista, karttelevaa oli sen vuoksi eriheimosten yhteistoiminta tässä rajankäynnissäkin. Koskaan eivät Savon ja Hämeen miehet samaan valkamaan venheitään laskeneet, kun yöksi nuotiotulille asetettiin, vaan aina he jonkun lahden tai salmen väliinsä jättivät, ja selkiäkin soutuessaan jättivät he tavallisesti tarpeeksi vettä venheiden välille. Sillä herkkiä olivat vanhat intohimot liekkiin leimahtamaan aina kun jonkun riitarannan ohi soudettiin tai kun tunnettiin jonkun lahden pohjassa poltetun saunan rauniot. Koettivathan kyllä Pouta-Paavo yhtäältä ja Suopelto toisaalta tuota katkeruutta tasoittelakin, mutta surukseen täytyi heidän toisilleen virkkaa:

— Ei ole vielä pakko opettanut kaikkia uskomaan sitä, mitä se meille on neuvonut.

— Ei, nuo eivät vielä oivalla, mitä maksaa riita ja mitä sovinto!

Mutta kun etäisempäin pitäjien miehet näkivät Sipin ja Paavon näin keskenään tuttavallisesti keskustelevan, niin he sekä ihmetellen että pisteliäästi toisilleen kuiskivat:

— Vai kelpaa jo sysikorpelaiselle vainon mies tarinatoveriksi!

— Kelpaa kai siksi, kunnes savolainen taas häneltä nuotan vie ja saunan polttaa!

Ja tämä jälkimmäinen, epäluulon ja kinan kanta, se pian molemmin puolin yleisimmäksi pääsi. Alkumatkalla ei kuitenkaan, kun venheitä kiskottiin vetotaipaleiden poikki ja vanhaa rajaa vielä vähän muistettiin, ilmeistä toraa syttynyt. Kuljettiin suoraan pohjoiseen, vedettiin raja Vahvajärveä pitkin ja

sovinnossa jätettiin Juuritaipale, jossa Karmalan Laurilla oli uudispirttinsä jo kattopäällisenä, Hämeen puolelle. Mutta kun Veneheitosta, hämäläisten vanhasta valkamasta, oli soudettava eteenpäin niitä vesiä, joilla savolaisten myöskin oli viime vuosina ollut tapa kalassa kulkea, silloin alkoivat vaikeudet. Molemmilta puolin näytettiin, millä rannalla heimolla kulloinkin oli ollut kalasaunansa ja nuottalaansa, ja nuo tiedot kävivät tietysti heti ristiin. Miehet kiistelivät, mielet kiihtyivät. Mutta pohjalaiset lautamiehet, joista varsinkin vanha Halliparta oli ovela ja varma mies, auttoivat kumminkin Olavi-ritarin lopultakin löytämään keskities, johon riitelijät, vaikkapa muristen, tyytyivät. He rakensivat silloin kiireellä pyykkipatsaan jonkun selkäsaaren kunnaalle tai kallioniemen kärkeen ja soutivat siitä salmia ja virtoja ylöspäin, oikaisten korpeen ja kankaille silloin, kun vesistöt mutkittelivat. Molempain heimojen erämiehet soutivat johtajavenheen perässä, kappaleen matkan päässä toisistaan, mutta soutivat päätään pudistellen, sillä he jo epäilivät, mitenkähän siitä vastainen pyyntimies tuon rajan tuntenee...

Päästiin näin Hankavetten ohi ja soudettiin Kylmäjärven selkiä pitkin, jotka nyt heinäkuun paisteessa lämpöisinä helottivat. Iloisena ohjasi siellä Olavi Niilonpoika itse johtajavenhettään noita pitkulaisia, lehtevärantaisia selkiä ja mutkittavia salmia pitkin, aikoen ne tapansa mukaan jakaa kahtia kilpailevain heimojen kesken. Mutta silloin rupesi kuulumaan hänen perästään äänestä mököä, ja kun hän muutamassa salmessa kääntyi taaksepäin seuralaisiaan katsomaan, niin istuivat nämä aivot pystyssä venheissään ja huusivat:

- Tästä me emme eteenpäin souda, nämä ovat hämäläisten ikivanhoja vesiä!
- Meidän takamaitamme ei saa halkaista!

Oli taas laskettava saaren rantaan kuuntelemaan molempain riitapuolien väitteitä. Mutta tällä kertaapa ei neuvotteluissa päästy yli eikä ympäri. Savolaisetkaan eivät tahtoneet hellittää näistä kalaisista vesistä, näitä virtoja myöten oli heidän välttämätön kulkea suuremmille pyyntijärvilleen. Ja kun lautamiehet tunnustivat hämäläisten oikeudet vanhemmiksi, niin uhkasivat savolaiset päistikkaa soutaa kotiinsa ja palata takaisin toisilla vehkeillä pyyntipaikkojaan puolustamaan...!

Neuvottomina seisoivat rajankävijät saaren korkeimmalla harjulla, katsellen ympäröiviä maisemia, ja he koettivat turhaan saada kiisteleviä sopimaan. Siinä tingittiin päivä iltaan asti, mutta yhtä hellitämättömiä olivat molemmat heimot; äänekäs tora kaikui vain yli aution selän, eivätkä sovinnon puhujat saaneet enää sananvuoroakaan. Silloin, illan suussa, suuttui vihdoon Olavi-ritarikin, joka muutoin aina oli milloin leikkisällä, milloin vakavalla sanalla saanut sekasolmun avatuksi, suuttui ja huusi kuumenelle kiistelijöille:

— Tämä tora jo minulle riittää. Olen parhaani koettanut teille rajaa saadakseni, — nyt palaan minä tästä paikasta takaisin ja jätän rajankäynnin sikseen. Sopikaa sitten miten tahdotte! Aamulla käännetään meidän venhe tästä lottomasta salmesta etelään päin, jääkää tänne sitten vaikka tappelemaan!

Mutta eipä edes se uhka saanut kiihtyneitä erämiehiä peräytymään. Savolaisten puolelta vastattiin heti suuttuneelle ritarille:

- Kääntyvät tästä vedet itäänkin, sinne soudamme me!

Mutta hämäläiset heille ilkkuivat:

— Menkää! — me pidämme eräjärvemme omin väkimme, niin me olemme pitäneet ne ennenkin! — Ja kiihkoisimmat heistä jo intoilivat, että annetaankos savolaisille vähän kyydin apuakin sinne itään päin...

Olavi-ritari oli mennyt teltaansa, joka oli pystytetty saaren etelärannalle, ja äkämystyneinä, synkkähahmoisina seisoivat eri heimojen erämiehet parvittain pienen lahden äyräällä, jonka eri puolille he olivat venheensä vetäneet, heitellen vastakkain vihaisia katseita kapean veden yli. He tunsivat kyllä kaikki mielessään, että hullusti nyt kävi, hukkaan meni kesä, hukkaan hyvä yritys, mutta kovettunut luonto ei sittenkään peräytymään taipunut. Päivä laskeusi pilviin, kylmiltä kuultivat taas nuo äsken vielä kirkkaat vedet, ja korkeat, metsäiset rannat loivat niihin kolakan varjon, kertoen, mistä tämä järvi oli Kylmän nimensä saanut.

Karmalan Lauri, joka ääneti istui ylempänä törmällä, vihojaan purkavain heimolaistensa sivulla, näki silloin Tuiran Vilpun toimekkaana astuvan ritarin teltan luota hämäläisten valkamaan. Turhaan oli Lauri koettanut käyttää vaikutustaan rauhoittaakseen kiihtyneitä miehiä. Ennen ne toki olivat häntäkin kuunnelleet, ja raja-asiamiehenä ja johtajasuvun perijänä olikin hänellä ollut heimolaisiinsa melkoinen vaikutus, mutta nyt olivat liaksi kiihtyneinä miehet, niihin ei vaikuta nyt kukaan, sen hän tiesi. Ja siksi hän huusi Vilpullekin tämän ohi astuessa:

- Älä yritäkään taivuttaa Hämeen miehiä peräytymään, he siitä vain ärtyvät!

Vilppu pysähtyi Laurin eteen ja katsoi häntä pitkään, melkein moittivasti:

— Entä sinä — tiedätkö, mitä tämä rajankäynnin raukeaminen merkitsee? Tietysti rupeavat eri heimojen erämiehet nyt entistä vihaisemmin taas takamailla kahakoimaan, anastaakseen väkisin ne vedet, joita ei jaetuiksi saatu. Naapurisovusta ei välitä kukaan, ennenkuin taas kaikki kalasaunat molemmilta puolin on poltettu ja tappeluissa kaatuneet pyyntimiehet kuopattu. Sitä se merkitsee! Entä sinunkin kihlasi...?

— Mitäpä minusta, kun on tässä kysymys heimon vanhoista oikeuksista...

Lauri oli kyllä selvillä siitä, että hänenkin oma onnensa oli katketa rapsahtava siihen toraan, joka taas oli syttymään päässyt. Hän oli tätä rajankäyntiä ilolla odottanut, sen päätyttyä hän oli vasta pääsevä siihen kotoiseen rauhaansa, jota hän niin hartaasti ikävöi. Reippaalla, toivokkaalla mielellä oli hän pirttinsä Juuritaipaleessa valmiiksi salvanut, mutta paljon oli siellä vielä keskeneräistä ja aloittamatontakin, ja siksi oli hän niin haikeasti odotellut sitä päivää, jolloin rajankäynti päähän asti saataisiin ja hän pääsisi Tarvaisen tyttären uuden pirttinsä lämmittäjäksi hakemaan. Ja nyt... Tarvaisen tyttären! Kaikki näytti lohkeavan pirstaleiksi!

Ne Laurin alakuloiset mietteet oivalsi Vilppu hyvin, vaikkei tämä niistä mitään virkkanut, ja häntä säählitti jo ystävänsä kova onni.

— Olen minäkin ... ja näet, tuossa Sipi juuri vielä haastattaa oman kylänsä järkevimpää isäntiä; siinä on Rapala ja Olkkola ja Nuolenmaa ... näet, kuinka ne hänelle vain nauravat! Se on turhaa, he lähtevät aamulla rajankäynnistä pois!

Vilppu katseli rannassa pohteissaan hääriviä miehiä ja oivalsi pian Laurin oikeassa olevan. Mutta hänen levoton mielikuvituksensa teki sittenkin ankarää työtä. Hän oli ennen ollut eräretkilläkin innokkaimpia tappelumiehiä, vieras oli hänelle sovinnonhierojan virka, mutta nyt hän tahtoi kuitenkin koettaa, eikö hän voisi sittenkin tehdä kotikansalleen sitä palvelusta, jolle se ei tällä hetkellä itse osannut arvoa antaa, — ja samalla nimenomaan vanhalle erätoverilleen. Tuokion kuluttua hän jo virkahti Laurille, kääntyen takaisin teltaan päin:

— Annahan olla, eiköhän tästä sittenkin saada retkeä eteenpäin solumaan!

Hän meni Olavi-herran puheille. Tämä oli jo todella lopen suuttuneena talonpoikain riitoihin antanut miehilleen käskyn aamulla kääntää keulan etelään päin, mutta hän kuunteli nyt kuitenkin vielä, mitä tuolla iloisella asemiehellä, johon hän matkan varrella oli oppinut mieltymään, oli hänelle ehdotettavana. Ja Vilpun ehdotus huvitti heti hilpeää ritaria: hän muutti kuin muuttikin äskeisen päätöksensä. Ratkaisevimmin lie siihen kuitenkin vaikuttanut asian tynempi harkinta, — Olavi-ritari muisti, kuinka tärkeänä tehtävänä Kaarlo Knuutinpoika hänelle tämän rajankäynnin oli uskonut. Mutta sukkelan asemiehen suunnitelman mukaan hän päätti yllättää kiistankuumat talonpojat.

Aikaisin olivat kaikki venekunnat aamulla jalkeilla, lähteäkseen kotimatkalle keskenjääneeltä rajankäynniltä. Mutta muita ennen oli tänä aamuna kuitenkin johtajavenhe vesillä; siinä istui jo Olavi-herra matkavalmiina, kun Savon ja Hämeen miehet vasta nouseskelivät sammuneiden nuotioittensa äärestä. Aamu oli pilvinen, taivaalta oli maata vasten laskeutunut tahmea talma, ja sumun läpi näkivät talonpojat, miten johtajavenhe vesille laski. Mutta sieltä selältä, sumun keskeltä, kuului Olavi-ritari maissa vielä viipyville venhekunnille julistavan:

— Me jatkamme rajankäyntiä, koska sen hallitus on tehtäväksemme antanut. Seuratkoon meitä kuka tahtoo, palatkoon ken haluaa. Mutta tuossa näette tämän saaren harjulla rajapatsaan, ja siitä kulkee raja edelleen keskeltä selkää pohjoiseen, jonne nyt lähdetään uutta patsasta pystyttämään. Hän seisoi venheensä perässä ja viittasi kädellään korkeaan kivikumpuun, joka sumun läpi saaren harjulta kuului, — sen olivat nihdit Vilpun johdolla siihen yöllä rakentaneet. Varmalla äänellä ritari sitten komensi:

— Eteenpäin!

Ja johtajavenhe läksi soljumaan sumukkoon. Ällistyneinä katselivat talonpojat, niin savolaiset kuin hämäläiset, sen loittonemista, katselivat tuota valmista, korkeaa kivikumpua ja katselivat taas toisiaan. Mutta vain hetken he niin ääneti seisovat. Venhekunta toisensa perästä rupesi jo vesille joutumaan, kiirehtiäkseen johtajavenheen perään, ja jo laski niistä viimeinenkin lottomasta salmesta selälle. Synkästi kiroillen varsinkin hämäläiset tätä taivalta soutivat, ja päätään punoen he katselivat jäljelle jäävää kivikumpua, jonka he käsittivät omalle, vanhalle takamaalleen pystytetyksi. Mutta se asia oli jo ratkaistu, eivätkä he uskaltaneet rajankäynnistä poiskaan jäädä, sillä he pelkäsivät etujensa ja oikeuksiensa silloin vielä pahemmin joutuvan kärsimään.

Onnistunut oli Vilpun yllätysneuvo. Ja kun päivä oli salmivesiä taas pohjoiseen päin soudettu ja kun illalla yövyttiin vesistön ylempään päähän, johon nihdit kävivät uutta rajakiveä pystyttämään, silloin ei

kukaan enää riitaa haastanut, — se oli silloin jo myöhää!

Kankaita katkaisten ja virtoja sauvoen saavuttiin siitä Iisveden laajoille selille. Siinä oli vettä jakaa niin Hämeen kuin Savonkin puolelle, ja riittävästi jäi riistamaita ja kalahautoja kuitenkin molemmille, — siksi sujui siellä soutu nopeammin. Mutta myrtyneitä olivat yhä erämiesten mielet, ja kun ehdittiin kalaisen Nilakan niskaan, niin jo rupesi taas sekä vanha viha että veres ärtymys ilmoille pursuamaan. Nämä olivat juuri niitä kaukaisia kala-apajoita, joista enimmäkseen erämaankahakat olivat aiheutuneet ja jonne useimmat urhokkaat erätaistelijat olivat heimovihan uhreina uupuneet. Raskaat muistot nousivat siellä soutajia vastaan, katkerat vainon muistot, jotka valoivat uutta sappea jo ruvettuneisiin haavoihin ja taas jäähdyttivät sovinnon mielen ja rauhanhalun.

Karvasta polttoa tunsu Laurikin rinnassaan, kun hän oikean hangan puolella soutuessaan katseli noita sivulle jääviä, karuilta näyttäviä Nilakan rantoja. Nehän olivat hänellekin niin suruntutut nuo rannat, että hänestä melkein tuntui, kuin olisivat tänne kaatuneiden erämiesten haamut viittoilleet hänelle sieltä etäältä ruskahtavain rantaleppäin takaa ja ankarapiirteisoin kasvoin nuhdelleet häntä siitä, että pojasta oli polvi pehmenyt. Nuo vainajathan olivat ensimmäisen Lapinkiertäjän oikeudella omikseen ottaneet nämä järvet ja rannat ja jättäneet ne perinnöksi pojilleen ja poikainsa pojille. Ja nämä pojat ne nyt täällä soutuivat savolaisten rinnalla, tinkien näille pois niitä apajoita ja hirvisaloja, joita puolustuksen isät olivat kaatuneet!

Tuosta kallioniemen takaa aukeni se lahti — selvästi sen Lauri vielä tunsu —, jonka ahteella hänen isänsä oli yksin ja haavoittuneena, kalasaunan seinään nojaten, taistellut tunnottoman vainolaisen murhanhimoa vastaan ja jonne hän lopulta oli kaatunut. Tuossa juuri näkyi se ryteikköranta, jota hänen äitivainajansa oli sydämensä äärettömässä tuskassa kahlannut, turhaan koettaen miehelleen avuksi kerjetä. Ja kun siitä edelleen puolen rupeamaa tuttuja vesiä soudettiin, silloin jo kuumotti luoteen kaukaisesta hämärästä sekin rannikko, jonka eräissä poukamassa hän itse oli hämäläisten erämatkueen mukana kärsinyt kaiken sen tuskan ja surun, jonka savolaiset heille olivat tuottaneet, ja jonne ukko-vainaja, hämäläisten kuulu johtaja, oli petollisen savolaisnuolen sortamana turpeen alle kuopattu. Siitä ohi soutuessaan näki Lauri kuin ilmielävänä edessään ukkonsa tarmoa, voimaa ja oikeutettua vihaa uhkuvat kasvot, näki ne säkenöivinä ja punoittavina kuin silloin, jolloin Erä-ukko Sotasaaren rannalla kohotti kirveensä ja huusi: "Hei, Hämeen pojat, tällaista rauhaako te suvaitsette?"... Siinä oli voimaa, siinä isäin vihassa, se ei tuntenut sääliä, ei armoa, ei tinkimistä! Ja nyt...!

Lauri koetti muistella ukkoaan toisenlaisenakin, sellaisena, jommoisena hän lehtivuoteella kuumeessaan makasi ja kehoitti vihansa perijää hakemaan rauhaa vainolaisten kanssa... Sitähän neuvoa oli Lauri totellut. Mutta tuo edellinen mielikuva oli voimakkaampi, se himmensi jälkimmäisen ja tuntui nuhtelevan: "Olinko sellainen voimani päivinä, tahallaan minut väärin ymmärsit, Lauri. Käskinhän sinun ennen kaikkea puolustamaan hämäläisten oikeutta, luovuttamatta pois mitään siitä, minkä omaksemme tiedämme. Mutta sinä; ... vainolaisen suosiota olet hakenut, hänen ativoihinsa olet nöyränä pyrkinyt ... savottaren silmäkulmain koreutta vain olet ajatellut, et heimosi oikeutta..."

Noiden muistorannan autereisesta hämärästä lähteväin, nopeasti vaihtuvain mielialojensa vallassa ja viskelemänä souteli Lauri tunnin toisensa perästä. Väliin kuumensi häpeän puna hänen poskensa, väliin hän alakuloiseen välinpitämättömyyteen vaipui; joskus täytyi toisten soutajain häntä soimata, kun hän liikojia kiirehtien venäjäksi veteli, joskus taas hänen käsivartensa melkein hervottomina liikahtelivat. Oliko hän siis todella lemменunelmainsa takia uhrannut miehen tehtävät ja isien luottamuksen, eikö se asia ollutkaan yhteinen, jonka vuoksi hän oli herroja kumartamassa kulkenut? — siitä hän sydämessään nyt hiljaisia kärejä kävi. Mutta miten hän siinä kärejäjoikin ja vastakkain punnitsi vanhain vainovesien synnyttämiä mielikuviaan, jäljelle jäivät vallanpaikasta taistelemaan aina vain hänen ukkonsa loistavat silmät, kun tämä Hämeen miehiä taisteluun kehoitti, ja Anjan iloinen hymy, kun tyttö kallioniemen kärjeltä katseli haapiossa soutavia tuttaviansa...

Menneitä sotamuistoja koski tällä taipaleella keskustelu Laurin venheessä niinkuin kaikissa muissakin venheissä, jotka nyt Nilakan selkiä soutuivat. Nämä vedet oli Erä-ukko nimenomaan Hämeen omiksi julistanut, niiden puolustamiseksi oli paljon verta vuodatettu, — nyt halkaistiin nämäkin kalaiset vedet kahtia. Siitä kasvoi taas katkeruus, vanha viha iskostui mieliin. Ja kun lautamiehet laskivat Hengenmäen alle tai Armosaaren rantaan, johon Olavin nihdit kävivät rajapatsasta rakentamaan, eivät erämiehet enää viitsineet maihin noustakaan riitelemään, venheistään he vain karsain silmin muljottivat sitä toimitusta sekä toisiaan. Kumealla äänellä kuultiin silloin tanakan Pilvenperänkin venheestään virkahtavan:

— Nurin käy tämä rajankäynti, meiltä menevät ikivanhat takamaat!

— Tässä tingittiin alusta liiaksi, parempi olisi ollut ilottomasta palata ja vaikka tapella, niin vakuutti Ilvesmäkikin kiukuissaan.

Lauri tunsi ne moitteet syytöksiksi häntäkin vastaan ja verestetyt muistot virittivät hänessäkin nyt heimoushengen taas uuteen voimaan, — hänkin olisi taas tällä hetkellä ollut valmis tappelemaan heimensa oikeuksien puolesta.

Näissä mietteissä edelleen soudettiin tuttuja selkiä. Muutaman salmen suussa kiintyivät Laurin silmät hirvipariin, joka niemen kärjestä oli lähtenyt laajanlaisen selän yli uimaan. Rauhallisesti huopaili emähirvi edellä, poikahirvi sen vanavedessä pulikoi. Mutta kun ne yhtäkkiä huomasivat sivulta tulevat venheet, toisen toisensa perästä, silloin taittui nopeasti pystypäiltä matkan suunta; emä läksi uimaan lähintä rantaa kohden sellaista vauhtia, että aalto kahtia halkesi sen rinnan edestä, ja poikanen ponnisti hurjasti perästä, toisinaan aivan koholleen vedestä kimmahden.

Sitä katsellen ja selin keulaan soutuva ei Lauri tullut huomanneeksi, että nyt olikin ehditty niihin salmivesiin, joista kapeammat väylät läksivät johtamaan Pielaveden avaroilta aukeille. Sivulleen katsahtaen hän nyt yhtäkkiä tunsi saaret ja salmet, muisti ne ilmi kirkkaasti. Hän nousi koholleen katsomaan: Siinä oli keulan edessä Sotisaari, jonka hiekkarannalla oli riehunut se lyhyt mutta verinen taistelu, joka molemmilta heimoilta oli johtajat vienyt. Olavi Tavastin venhe oli jo laskemassa saaren länsipuoliseen salmeen, jonka mukaan siis tuo hämäläisten voittosaari olisi savolaisten puolelle jäänyt. Yhtenä jonona välähtivät silloin Laurin mieleen sotasyksyn kirjavat muistot ... juuri tuo apajahan oli syynä ollut väittelyyn ja toraan, oliko hämäläisten nyt sekin uhrattava...? Voimakkaalla äänellä hän yhtäkkiä ritarin venheeseen huusi:

— Oikealta kädeltä laskekaa, tämä saari ja apaja on meidän.

Hyväksyvä humina kuului hämäläisten venheistä. Mutta jo oli savolaistenkin aluksessa mies seisomaan noussut ja sieltä kajahti nyt karkea ääni:

— Ei koskaan Hämeen puolelle sitä saarta anneta, jossa Tarvaisen äijän luut lepäävät.

— Mutta mepä sen taistelun voitimme, vastasi Lauri vielä tyyneellä, mutta kuitenkin jo mielenkiikkoon koventamalla äänellä. — Kalliin hinnan me siitä saaresta maksoimme, meille se kuuluu.

Mutta Savon mies — se oli Tarvaisen Ohto — ei salannut enää kiukkuaan, kipakasti hän ärjäisi:

— Takaisin me sen olemme ottaneet, meidän on luoma kumpu saaren laelle, hämäläisellä ei ole ollut sinne enää asiaa eikä ole...!

Tämä saattovenheiden välinen lyhyt väittely muistutti niiden mielestä, jotka olivat olleet mukana Sotasaaren taistelussa, paljon sitä Karmalan ukon ja Tarvaisen vanhan isännän terävää sananvaihtoa, joka tässä samassa salmessa silloin oli kalskahtanut kuin teräskalpain iskut, — ja nämä nykyiset väittelijät olivat niiden silloisten poikia. Käskemättä pysähtyivät venheet, ja Olavi-ritari, joka ei tuntenut riidan syytä, mutta joka tuon katkeruuden tajusi, päätti taas laskea maihin, juuri sen riidanalaisen saaren rannalle.

— Iltakin on jo käsissä, yövytään tähän ja sovitaan riita maissa. Ehkä halkaistaan kahtia tämäkin toran saari! — niin virkkoi hän leikkisästi.

Mutta erämiehet eivät nyt leikkiin taipuneet, kumpaiseltakin taholta sähähti heti kiivas vastaväite:

— Ei, sitä saarta ei jaeta!

— Ennemmin vaikka tapellaan vieläkin kerran!

Ja aivan ärtyneessä mielentilassa, vihaisin liikkein ja kiiluvien silmien nousivat eräjoukkueet maihin kappaleen matkan päähän kyllä toisistaan, mutta sentään siksi lähelle, että pistopuheet toisesta valkamasta toiseen kuuluivat. Niitä rupeesikin nyt heti ristikkäin singahtelemaan, ja kuumaverisimmät molemmista heimoista lähenivät toisiaan ärsytellen, — se ikäänkuin helpotti oman mielen saonnutta kiukkua.

— Nelinkontin ja uimalla taisivat savimiehet viimeksi tältä rannalta lähteä, — miten lähtenevät nyt!

— Se nähdään sitten, kun hölmöläiset ovat täältä hiidessä, — nyt ollaankin taas tasaväkisiä!

— Ja osaahan se pienempikin joukko pensaan takaa ampua.

— Mistä?

Tuo viimeinen, tuittupäisen Ilvesmäen heittäjä letkaus sattui liian kipeästi Tarvaisen Ohtoon, jolle tuo pensaslaukaus oli arka paikka ja jolla veret jo muutenkin kiehuivat. Kuin kiimainen metso karahti hän nyt joukkonsa keskeltä esiin hietikolle ja haastoi hämäläistä uudistamaan sanansa. Ja tämä jatkoikin purevasti:

— Pensaanki takaa, sanoin, mutta siinäkin voi pää haleta, onhan sinulla vieläkin otsassasi poikenuoma...

Nyt riehui Ohdon luonto jo täydessä raivossaan. Hän teuturoi tantereella ja huusi:

— Tulkoon tänne ottosille se, joka uskaltaa rehtitaisteluun kamppaamatta käydä, tulkoon se silloinen hameuros, ja toinen meistä tantereeseen jääköön.

Lauri oivalsi yhtä hyvin kuin kaikki muut, että juuri häntä Ohdo taisteluun haastoi, ja hän tunsi, että hänen oli heimonsa edustajana vaikea siitä haasteesta vetäytyä. Mutta hän viipyi tuokion ... ja loi kysyvän katseen vieressään seisovaan Sipiin.

Mutta ilkkuen jo Ohdo jatkoi:

— Ei kuulu miestä, sellaisia ne ovat Hämeen uroot...

Jo tunkeusi Ilvesmäki miesjoukosta esiin, ja hänen eteensä syöksähti nyt Laurikin ärhentävää haastajaa vastaan —, yleinen rysy molempain heimojen välillä näytti siinä auttamattomasti syntyvän, toisen kerran samalla sotasaarella.

Mutta silloin kuului rannasta, riiteleväin välistä — siitä, mihin Olavi-ritarin johtajavenhe oli laskettu — jyrähtävä ääni, joka käskevästi huusi:

— Lapsettaako teitä, ikämiehet, kun tyhjästä sodan teette. Asettukaa, nyt ei olla veritöillä, vaan rauhan matkoilla!

Se sana vaikutti heti jäähdyttävästi, miehet pysähtyivät hiukan noloina tätä nuhtelijaa kuuntelemaan. Se oli tuo harmaapartainen lautamies, joka oli venheen nokassa seisomaan noussut ja nyt tappelunhierojat palautti järkiinsä. Mutta kun Halliparralle kerrottiin, mistä tämä riita oli syntynyt, niin hän ei sitä enää ivannut, vaan astui miesten keskelle ja virkkoi lauhkeammin:

— Meillä oli myöskin siellä Pohjan perillä aikoinaan tällaiset samanlaiset katkerat veljesriidat kalavesistä ja ansametsistä, tapella nujutettiin sekaan. Mutta nyt me emme siellä enää keskenämme tappele, vaan sovinnossa yhdessä käymme kalajärvillämme, — vaikkei ole siellä rajoitakaan tietoa.

Ikäänkuin helpotuksen tuntein äskeisen kiihkon jälkeen keräytyi nyt miehiä molemmilta puolilta Halliparran ympärille, ja jo kohta Sipi kysäisi:

— Mikä teihin sen mielenmuutoksen toi? — Täällä on sovinto hidas syntymään!

Halliparta katseli tuokion miesjoukkoa, joka jo oli melkoisesti tyyntynyt, mutta jonka keskeltä hän yhä vieläkin vihaisia katseita näki, ja hänessä syntyi tuuma johtaa noiden tulistuneiden eriheimosten ajatukset hetkeksi kaukaisempiin asioihin ja tasaisemmille tanterille.

— Kerronko teille sen meidän puolen tarinan? kysyi hän.

— Kertokaa, kertokaa, kehoittivat sekä savolaiset että hämäläiset, joista toiset jo äskeistä rähäkkäänsä näyttivät hiukan häpeävänkkin. Ja he istuutuivat kiville ja kanervamättäille odottamaan ukon tarinaa.

Tämä seiso vielä tuokion miettiväisenä, katsellen salmelle, jossa suvituuli kepeästi laineita keinutti —, vielähan oli iltaa kappale jäljellä! Muutamat erämiehistä olivat lähteneet kaislikon rintaan verkkoja laskemaan iltakeittoa varten ja palailivat sieltä nyt rantaan. Halliparta odotti, kunnes miehet olivat rantaan meloneet, ja virkkoi sitten:

— Se on pitkäkin tarina ja ankara tarina, mutta kerronpahan siitä tässä illan kuluksi vähän, silleikää kuin varraskalat verkkoihin kertyvät...

Hän syytti risuista ja sammalista sääskitulen, jotta sen savu pitäisi silmiin pyrkivät mäkäräparvet vähän loitommalla, istahti sitten savutulensa viereen miesten keskelle ja alkoi:

— Meillä on siellä Pohjanmaalla monta virtaa, jotka rinnakkain mereen laskevat, — siksi vieraat maakuntaamme sanovatkin Kymmenen virran maaksi. Ylempänä virtojen latvoilla ovat meidän takamaamme ja haukivetemme, ja entisaikoina joutuivat eri jokivarsien asukkaat siellä sydänmailla usein kiistaan ja kahakkaan keskenään parhaista kalavesistä ja nuottarannoista, — niinkuin tekin. Mutta teillä ovat toki takamaaolonne paljon onnellisemmat kuin meillä, te saatte keskenänne riitanne riidellä ja sopia, tarvitsematta kolmatta, vierasta, varoa. Meidän haukivesillemme tulee yhtäkkiä vielä vieras — ja vie kaikki!

— Vieras? kysyivät kuuntelijat kummissaan, eikö se Pohjanmaa olekaan tätä meidän samaa maata?

— Samaahan se on, vaikka on siitäkkin riitaa. Kaukaisen Novgorodin ruhtinaat väittävät, että muka suuri osa Pohjanmaata kuuluukin heille, ja sillä nimellä, peruuttaakseen itselleen meidän lohijokemme, nuo ruhtinaat usuttavat Maanselän takana asuvat karjalaiset hyökkäämään kalajärvillemme ja jokisuihin asti. Se on kauppakansaa tuo Vienan karjalaisten heimo, se puhuu kyllä tätä meidän kieltämme omalla murteellaan, mutta se on sotaisaa, rajua joukkoa. Sen miehet tulevat muka rauhan miehinä meidän markkinoillemme, mutta rauhan miehinä lähdettyäänkin palaavat he muutaman viikon perästä rannikolle takaisin, ryöstävät tavarat, surmaavat miehet, polttavat talot, vievät naiset ja lapset vangeikseen ja elämöivät kuin kaarneet haaskan kimpussa...

Halliparta-vanhus keskeytti tuokioksi kertomuksensa. Hän ei ollut aikonut kertoa noista vienalaisten hyökkäyksistä suurin asejoukoin Pohjanmaan rantakyltiin, ainoastaan heidän jokavuotisista temmellyksistään Maanselän viereisillä takamailla ja kalavesillä. Mutta koko rajankäyntiretkikunta istui nyt äänettömässä jännityksessä hänen ympärillään, odottaen hänen tarinaansa, ja tuokion kuluttua taas Halliparta jatkoikin:

— Siellä on Pohjanmaalla kolme laajaa pitäjää, kuten kai olette kuulleet, Kemi, Ii ja Liminka. Iin ja Limingan kalavedet ovat Maanselän kupeella vierekkäin, ja näiden pitäjain pyyntimiesten välillä ne sen vuoksi ovat riidat olleetkin kovimmat. Kun me liminkalaiset joskus vähän myöhemmin keväillä jouduimme kalajärvillemme, niin silloin siellä aina tapasimme iiläiset, jotka olivat anastaneet meidän apajamme. Riitoja syntyi silloin ja tappeluita. Eräänäkin kevännä oli hankia myöten saavuttu kalajärville niinkuin tavallisesti keskipaaston aikaan, — siinä jo iiläiset meidän putailta kevätkalaa pyysivät, ja siitä syntyi heti nujakka. Meitä liminkalaisia oli yli puolensataa henkeä, iiläisiä oli vähemmän, ja näiden jälkimmäisten täytyi senvuoksi kiireellä lähteä kalasaunoilta tiehensä ja siirtyä vielä etäisemmille haukivesille. Syttä synkempinä he läksivät uusia kalasaunoja rakentamaan, uhaten ja sadatellen siellä salolla erottiin.

Pari viikkoa siitä sai kuluneeksi, niin jo tuli pyyntipirttillemme Maanselän takaisia karjalaisia rihkamoitaan kaupustelemaan. Epäillen heitä kohtelimme, sillä vanhastaan jo heidän kavaluutensa tunsimme, mutta pyhästi Vienan miehet nyt vanhoivat ja vakuuttivat, että nyt on rauha solmittu, nyt ei enää ryöstetä eikä tapella... Jatkoimme siis pyyntiä. Silloin jo aavistimme, että parasta olisi tainnut olla pysyä iiläisten kanssa sovinnossa, mutta pilaile olivat nyt särkyneet välit. Ja itseksemme ilkuimme, että jospa palaakin vainolainen, niin ei se nyt meidän, liminkalaisten, kimppuun käy, vaan harvalukuisampia iiläisiä se nyt ahdistamaan rupeaa...

Mutta tulipa se meidänkin niskaamme ja hirmuna tulikin. Vasta jäljestäkäsinkin saimme tietää, että karjalaiset olivat kyllä ensiksi iiläisten järville hyökänneet, polttaneet heidän saunansa ja heidän saaliinsa ja pyydyksensä ryöstäneet, — mutta eivätpä iiläiset, vihoissaan kun olivat, siitä meille sanaa laittaneet. He olivat, sikäli kun eivät olleet kahakassa kaatuneet, paenneet hankia myöten korpeen ja sinne kätkeytyneet...

Mutta tuosta ensi verivoitostaan lienevätkin karjalaiset hurjistuneet, — he samosivat nyt salon halki meidänkin pirteillemme. Oli palmusunnuntaiaamu, muistan sen vielä hyvin, kaunis ja kirkas keväätaamu se oli. Muutamia miehiä oli meiltä jo metsässä loukkuja kokemassa, mutta enimmäkseen eräväet nukkuivat vielä pirtissä. Silloin hyökkää korven laidasta partaista miestä kuin pilveä, keihäät sauvoina, kirveet vyöllä, — samojakin miehiä oli siinä joukossa, jotka pari viikkoa sitten olivat kauppoissa käyneet ja rauhaansa vannoneet. Eihän siinä vastarintaa meidän puolelta ensin yritettykään, rauhallisesti koetettiin vain vieraita puhutella. Mutta karjalaiset nyt mahtailivat, että nämä ovat muka heidän riistamaitaan, siksi muka ottavat he nyt veroinaan meidän saaliit ... ja ottamaan kävivät. Sitä ei tietenkään meidän miesten sisu suvainnut; käytiin aseisiin mekin. Mutta vähäväkisiä olimme, vainolainen meidät nujersi, köysiin sito, hangelle heitti.

Ja silloin se juhla alkoi —, pintaani karmii vieläkin, kun sitä muistan. Sillaikaa kuin toiset heistä meidän eväillämme mässäsivät, kiskoivat toiset huvikseen Limingan miehiä jaloista korkeaan petäjänoksaan ja rakensivat risuista tulen alle, — elävältä siten meikäläisiä kärvensivät ja polttivat. Mutta jos kuka ei siitä kidutuksesta kuollut, ennenkuin nuora poikki paloi, sille sitoivat he köyden tiukkaan pään ympärille, painoivat kartun köyden alle ja kiersivät, kiersivät, kunnes silmät pullistuivat onnettoman päästä...! Se oli petojen iloa! Ja kun he toiselta vangiltaan olivat viiltäneet vatsan auki, niin että suolet maahan roikkuivat, niin pakottivat he hänet vielä niinikään kiertämään tuota savustuspetäjänsä, kunnes mies vihdoinkin kuolleena hangelle kepertyi...

Teitä puistattaa se meno, näen sen, — mitäs sitten minua, jonka täytyi sitä vierestä katsoa, nähdä veljiäni räähkättävän ja odottaa omaa vuoroani! Näin, kuinka vaimoni ja lapseni surmattiin. Naiset he riisuvat alasti hangelle ja sitoivat heidät tuohon samaan petäjänsä ja siinä heitä pieksivät ... toisilta he rinnat leikkasivat irti ja toisia raastoivat mukanaan, orjikkeeseen... Mutta lapset, joita niitäkkin eräillä perheillä oli mukanaan haukivesillä, ne he potkivat itkevinä pirttiin, löivät pönkän ovelle ja syyttivät

pirtin palamaan, — sitä täytyi meidän vanhempain köysissä maaten katsella! Kun lapsiraukoista joku sai ikkunan juoksulaudan auki ja siitä pyrki pakenemaan, niin tyrkkäsi ilkkuva partaniekka keihäillään hänet sinne takaisin, palavaan pirttiin...

— Hirmuista, huudahtivat vihdoin kuuntelijat, aivan kauhun tuskassa; heitä vanhan Halliparran julma kertomus jo suorastaan kidutti. — Kuinka saatoitte tuota kaikkea katsella, huohti joku joukosta.

— Täytyi, köysissä oltiin. Mutta emme me sitä lopulta sentään saattaneetkaan katsella. Kun vainolainen ilkeimmillään riehui, silloin karkasimme hangelta ylös ja poltimme palavan pirtin kekäleihin köytemme poikki ja tempasimme aseiksemme tulisia hirsiiä. Siihen uuteen taisteluun meistä useimmat kaatuivat, ja helpompaahan se toki olikin heille kuin tuo kidutuskuolema, — kaatoivathan he toki vainolaisiakin mennessään. Puolenkymmentä miestä meitä vain pääsi pakenemaan hankea myöten saloon, jossa saimme varoitetuksi niitäkin pyyntimiehiämme, jotka juuri ansoiltaan palasivat. Näin pelastui meitä kaikkiaan korpeen parikymmentä miestä, eikä täyteen sitäkään. Siellä synkimmässä korvessa, muutaman suosaaren havumajassa, tapasimme myöhemmin myöskin lymyilevät iiläiset ja kuulimme heidän tarinansa. Ja silloin, siellä autiossa, keväisessä metsässä, siellä tehtiin se liitto ja vannottiin se sopimus, että keskenämme me rannikkopitäjäin eläjät emme enää koskaan tappele, vaan yhdessä kuljemme kalajärville ja yhtä puolta pidämme yhteistä vainolaista vastaan.

Sen sopimuksen olemmekin siitä asti pitäneet. Yhdessä hiihdämme keväthankea haukivesillemme, ja niin lähekkäin ovat meillä siellä saunarannat, että kun torvi yhdestä nuottakunnasta soi, niin väleen sinne toinen avuksi ehtii. Kirveet vyöllä, keihäät nuottavenheissä, niin meidän täytyy siellä pyyntiä harjoittaa, eikä vartiatta nukuta yhtään yötä. Mutta missä Ahti antaa antimensa iiläiselle, siellä sen saa liminkalainenkin...

Kertoja vaikeni.

Kului tuokio syvässä äänettömyydessä, kun Halliparta tähän tarinansa katkaisi. Mutta vielä tarkemmin olisivat nyt Hämeen ja Savon erämiehet tahtoneet kuulla noista Pohjanmaan ankaroista taisteluista. Kiistan halu oli nyt hävinnyt nuorista miehistäkin, hekin jo häpesivät äskeitä keskenäistä ärtymystään, ja heistä juuri muuan vielä vanhalta pohjolaiselta kysyi:

— Entä sen vainokevään jälkeen, oletteko saaneet olla rauhassa?

— Rauhassa emme tiedä olevamme koskaan, emme pyyntimaillamme emmekä kotikylissämme, — vainolainen voi hyökätä minä yönä tahansa. Ja on se taas hyökännytkin, tapellut, tappanut, polttanut, ryöstänyt. Joka talvi tavataan heidän suksenjälkiään laitakyllillä, mutta he tietävät jo, että me pidämme varamme ja autamme toisiamme, tietävät, että me kostaakin osaamme... Ääni vaimeni vanhukselta. Mutta tuokion kuluttua hän reippaammin virkkoi:

— Mutta kyllin tarinaa täksi illaksi. Johan on aika kalamiesten kokea verkkonsa, — sytyttäkää te nuoret miehet hirsitulit, kas, päivä jo laskee, on jo yönuotion aika!

Näin puhuen nousi tarinamies kanervamättäältä sääskisavun äärestä ja läksi rantaan päin kävelemään, luoden muistoista surumielisiksi käyneet katseensa tyyntyneille salmivesille, jotka olivat iltahohteeseen rauhallisina nukahtaneet, — hän ei sinä iltana tahtonut kertoa enempää.

Eikä Halliparran savutulen luota, jonka ympärille miesjoukko vielä jäi istumaan, kotvaan aikaan ääntäkään kuulunut. Maahan olivat miehet katseensa luoneet, he muistelivat ehkä äskeitä, pikkupistosten johdosta syntyneitä kahakkaansa, — kovempi tosi on toki niillä miehillä, joiden tuolla kaukana pohjoisen rannikon lakeudella on alituisen taisteltava kotiensa, lapsiensa, olemassa olonsa puolesta.

Illan vilpastuessa oli teltastaan saaren laelta Olavi-ritarikin astunut alas rantaan ja hämmästyneenä pysähtynyt hartaana ja oudoksestaan hyvässä sovussa istuvan miesjoukon keskelle, jääden siten Halliparran tarinaa kuuntelemaan hänkin. Ja pian oli se kertomus tempaissut hänetkin mukaansa, ääneti seisoivat hänkin siinä vielä koivun kylkeen nojautuen. Oli kuin jonkinlainen lumous olisi hetkeksi vallannut Sotisaaren suvisen rinteeseen, kuin olisivat täällä turpeen alla lepäävät entiset erämiehet Halliparran tarinan kautta kehoittaneet jälkeläisiään veljessopuun.

Sen lumouksen katkaisi ensiksi Halliparta itse, kun hän rannasta palasi sammalsavulle ja virkkoi:

— Paistetaanko yhteisessä hiilloksessa tänä iltana rantakala koko rajajoukolle, — vai vieläkö kukaan riitaa haastaa?

— Ei haasta, kuului hiljainen vastaus miesjoukon toiselta jos toiseltakin laidalta, ja nuorimmat miehet nousivat samassa yhteistä nuotiota rakentamaan.

Olavi-ritari katseli ihmetellen tuota sovinnon mielialaa, joka nyt vallitsi äsken vielä niin kuumankiihkoisessa eräväessä. Ne ovat luonnon ihmisiä, nämä sydänmaan asukkaat, ajatteli ritari, suuria lapsia vielä, jotka hetken tunnelma sytyttää tai rauhoittaa, miten sopii, ja joiden herkän mielen pistävä kompasana yhtä pian ajaa malttamattomiin tekoihin, kuin kaunis pyhimystaru tai sääliä herättävä kertomus taivuttaa sovintoon ja sydämellisyyteen. Eikä hän huomannut, tuo erämiehiä paljon oppineempi ritari, että hän noissa mietelmissään kuvasi koko aikakautensa herkän luonteen, oma "ylempi" säätynsäkin siihen mukaan luettuna. Nytkin oli itse karski ritarihin herkäksi käynyt, hän istahti talonpoikain keskelle, söi heidän kanssaan vartaassa paistettua rantakalaa ja iloitsi siitä yhteisestä ateristiasta yhtä paljon kuin he. Mutta aterian aikana hän sentään miesjoukolle virkahti:

— Mutta se rajakivi, mihin se lopultakin pystytetään näillä nyt jo unhotettujen riitain mailla?

Kylmiksi jäykisti se kysymys taas hetkeksi jo sulaneet miehet: kenen oli sittenkin perädyttävä ja luovutettava kilpailijalle tuo muistojen saari? — Kumpainenkaan heimo ei mielialan muututtuakaan sitä tahtonut tehdä. Mutta Vilppu, joka tämän jäykistymisen näki ja tunsu kotiväkensä mielet ja mielialat, hän käsitti heti, että tässä on sukkelalla tempulla taas vältettävä uusi kiista. Hän astui hilpeänä miesjoukon keskelle ja virkkoi vilkkaasti:

— Jätetään rajojen väliin tämä riidan saari, joten se ei tule kuulumaan toiselle eikä toisellekaan heimolle, — jätetään näiden salmien apajat rauhoitetuiksi vesiksi, joista ei pyydä Savo eikä Häme, onhan täällä apajoita ilmankin tarpeeksi.

Kysyvinä katselivat rajankävijät Jämsän miestä, joka oli yhtä tunnettu sukkeloista keksinnöistään kuin ilveilevistä koirankujeistaan, — he eivät heti älynneet, oliko hänen puheensa nyt totta vai ilvettä. Ja Tavast-ritarihin murahti:

— Miten rajojen väliin? Sinä höpiset!

— En, vakuutti Vilppu. — Yksi pyykkipatsas nostetaan tuohon salmen taakse läntisen saaren laelle ja toinen itäiselle mantereeseen rannalle, — totta tämä saari salmineen silloin välille jää! —

— Ja raja kulkee silloin tässä kohden kaksihaaraisena, tehden silmukkeen Sotisaaren ympäri, puheli nyt Olavi-ritari, oivaltaen nihtinsä tuuman ja innostuen siihen heti. — Silloin jää todellakin tämä saari väliin vainajille.

— Ja tästä tulee silloin Pyhäsaari, jonne ei kukaan totkujaan tuo eikä rihmojaan viritä, — tuuma on hyvä!

Niin kannatti sitä ehdotusta Pohjanmaan lautamies, ja ennen pitkää oli se voittanut kiisteleväin talonpoikainkin suosion. Ja vielä samana yönä soutivat lautamiehet rakentamaan rajakivet kahdelle puolelle Sotasaaren. He rakensivatkin ne rökkiöt nyt niin korkeiksi, että ne jo kaukaa kuumottivat näihin erämaan salmiin saapuville ja muistuttivat, että niiden välillä on vainajain saari, jonka rantoja ei saa rähinällä häiritä ja jossa sorsain ja oravain on annettava rauhassa pesiä ja poikia. —

Aamalla jatkettiin rajankäyntiä taas rauhanmiehinä Pielaveden avaroille ulapoille. Niiden latvavesille venheet jätettiin ja jalan lähdettiin siitä painumaan saloa myöten edelleen Maanselän kylkiä kohden. Näillä vesillä ja suomaille ei enää riitaa rajoista syntynyt, sillä ne seudut tunsivat Pohjanmaan lautamiehet paremmin kuin Savon ja Hämeen eränkävijät, — he olivat siellä usein talvisin hiihdelleet peuranajossa ja lappalaisia verottamassa. Ja jakaessaan näitä kaukaisia saloja savolaisille ja hämäläisille, ilmoittivat he samalla, että sinne ne tulevat talvisin Pohjanmaankin pyyntimiehet, joilla näissä metsissä, niinkuin ylempänä Oulunjärven rannoilla, on verolappalaisiaan, — eivätkä etelän miehet siitä riitaa nostaneet.

Sillä synkät heistä olivat jo nämä kaukaiset salot, kovin vetelät olivat nevat ja karut olivat kalliokankaat. Ja kun he venheistä lähdettyä parin päivän kuluttua saapuivat Maanselän rinteelle, jonka mahtavia kallioraunioita sanottiin hiisien läjäämiksi linnoiksi, niin jopa ruvettiinkin siihen suurta laakakiveä rajannavaksi pystyyn nostamaan, — päähän asti oli tultu eikä edemmäs pyritty! Mutta juuri kun miesjoukko siinä hiisien tarhassa iloisin mielin ja hilpeästi hoilaten rajanpäästä rakensi, kuului alempaa notkosta napsahdus, kuin jos säikähtynyt peura yhtäkkiä olisi juoksustaan pysähtynyt ja etujalkainsa varaan töksähtänyt. Rajanpanijat juoksivat rinteelle katsomaan.

— Ei se ole peura, huudahti ensimmäinen, joka notkon laitaan ehti — muu se on elävä.

— Kaksin jaloin juokseva, — se on lappalainen akkoineen!

Pieni, matalajalkainen lappalainen siellä todella säikähtyneenä juosta lyntysti henkensä edestä pakoon suonlaitaa pitkin, päässään neliskulmainen punakairalakki, yllään leveä poronnahkapeski ja kädessään käppyrä katajajousi, — juoksi vesakkoa kohti sellaista himppua, että poronkoipiset töppöset

vain vilkkuivat pensaiden välissä. Ja hänen vielä pienempi ja latuskaisempi nuolenhakija-akkansa polki hänen perässään pehmyttä suota vielä tuskaisemmassa hädässä, niin että vesi rinnoille roiski.

Naureskellen sitä erämiehet vuoren rinteeltä katselivat. He tunsivat kyllä vanhastaan lappalaiset, joita hämäläisetkin viime aikoihin asti olivat erämaillaan verotelleet. Mutta vähitellen olivat lappalaiset vetäytyneet ja kätkeytyneet yhä pohjoisempiin saloihin suurten soitten taa, joten heidän vaivaisia kotiaan ei ollut enää maksanut etsiskellä; lappalaisten verotus oli heiltä siten jo siirtynyt Pohjanmaan ja Kainuun pirkkalaisten asiaksi. Siksi erämiehet nytkin vain välinpitämättöminä ja naureskellen katselivat pakoon viilettäviä metsäläisiä, kuvitellen, missä tuskassa nuo pienet ihmiset mahtoivat juosta, kun kai luulivat koko tämän miesjoukon saapuvan heidän vähiä nahkasäästöjään veroinaan jakamaan. Mutta Pohjanmaan vanha lautamies virkahti vilkastuneena:

— Siinä näette, tästä alkavat jo meidän liminkalaisten veromaat, noilta löntöstäjiltä me talvella hiihdämme oravannahkamme hakemassa.

Ja Olavi-ritarikin siihen lisäsi:

— Niin, tästä joudamme me palaamaan, täällä näkyvät jo olevan oudot eläjät.

Rauhassa saivat lappalaiset juosta kodalleen. Rajankäyntiretkikunta kääntyi Maanselältä eteläänpäin laskeutumaan ja samosi nopeasti soiden ja salojen yli venheilleen takaisin. Mutta vielä kun se venheille ehti ja lehtipurje myötäisellä keulaan nostettiin, vielä silloin muisti Suopellon Sipi pakojuosseen metsäläisen ja virkkoi kuin manaten:

— Helpolla pääsit, lappalainen, laske nyt palkaksi hihastasi auki tuulen solmu, että se meidät väleen selän yli lennättää, laske ensimmäinen solmu ja toinen solmu, mutta kolmatta, myrskynsolmua, sitä älä avaa...

Nopeasti sujuikin nyt paluumatka alaspäin myötäisiä virtoja; kosket hujautettiin alas, niin että rannat vain ohi vilistivät, ja viivähtämättä nyt selätkin soudettiin. Sillä eipä tarvinnut nyt pyykkisaarista tinkiä, tarkastettiin vain menomatalla käydyn rajan suunta, ja ainoastaan joskus, milloin se kovin epäselvältä näytti, lisättiin uusi paasi. Tyytyväisiähän erämiehet eivät siihen käytyyn rajaan olleet kummaltakaan puolen, mutta myöhäistä siitä nyt oli napista, vaikka usein olisi mielikin tehnyt.

Ja takaisinpäin näin rajavesiä soudettaessa ja yöpaikoissa levättäessä katseli jo yksi ja toinen erämies, — muistellen kotikulmansa köyhyyttä ja sen raskaita veroja, — mihin salmeen tai pohjukkaan hänen olisi sopivinta rakentaa kalapirtti, ruvetakseen siellä läpi vuoden uudishalmeen viljelijänä ja erämiehenä elämään. Näihin asti oli vainolaisten pelko estänyt halullisia takamaille asettumasta, — nyt ehkä uskalsi sinne paremmin muuttaa. Suurin joukoin oli viime aikoina erämailla ollut käytävä milloin käytiin, siksipä olivatkin maat tällä kulmalla jääneet kyläin yhteismaiksi. Nyt rajankäynnin jälkeen saattoi kai ken tahtoi kalarannan tai halmelehdon omakseen vallata, niin miehet päättelivät.

— Tuo olkoon minun nimikkoni, Lohikoski, koska siitä menomatalla lohen sain. Sen rannalle kerran saunani rakennan, noiden havuhonkain väliin ja kaadan kaskeni tuohon kosken rinteelle.

Niin kehaisi jokunen Hämeen mies, eikä hänen oikeuttaan siihen rantaan kukaan käynyt riitelemään. Sillä saipa toinen vapaasti tehdä toisessa paikassa samanlaisen julistuksen.

— Tähän salmeen minä ensi kesänä katiskani isken, siinä lahna kutee!
Ja siinä ovat vieressä myöskin mainiot oravimaat!

— Olkoon se vain sinun Oravisalmesi!

Oli tilaa kaikille vielä erämailla, vaikkapa takamaa näin miehenosuuksiin olisi jaettu, — kunhan vain siellä päästiin rauhassa pyytämään ja viljelystä alulle panemaan. Nyt toivottiin päästävän. Ja kun salolle muuttaja pitkiksi ajoiksi tiesi ruunun maarahoista vapaaksi pääsevänsä, niin edisti tämä rajankäynti jo heti ja voimakkaasti näiden Sisä-Suomen erämaiden asuttamista. —

Nopeasti taivalta alaspäin tehtiin, mutta syyspuoli kesää alkoi silti jo olla käsissä, kun retkikunta ehti takaisin Mõhökosken alle, missä hämäläisten ja savolaisten vedet ja väylät erosivat, ja mistä vain kapea selkä oli soutaa Veneheittoon, hämäläisten jalkataipaleen suulle. Kosken alle, suvannon rannalle, kirkaspintaiseen, lehtorantaiseen poukamaan, laski eräänä pilvisenä elokuun aamuna Halliparta johtajavenheen ja siihen kerääntyivät sen ympärille nyt loivalle nurmirannalle erämiesten pikkuvenheet, sitä mukaa kuin virrasta alas soluivat. Siihen oli näet Olavi-ritari käskenyt kaikkien vielä kokoontua, ennenkuin rajankäynnistä eri suunnille erottiin. Siinä hänen kirjurinsa vielä laatimastaan rajakirjasta luki Savon ja Hämeen edustajille niiden saarien ja niemien, virtojen ja vaarojen nimet, joihin nyt oli pyykkipatsaat nostettu ja joita myöten uuden rajan piti kulkea. Ja siinä Olavi Niilonpoika itse vielä muistutti molempain heimojen edustajia saapumaan syksyllä Hollolan maakuntakäräjille, joita

marski Kaarlo Knuutinpoika itse oli luvannut tulla pitämään ja joilla raja lopullisesti ja "ikuisiksi ajoiksi" oli vahvistettava.

Kylminä, äänettöminä, innottomina kuuntelivat erämiesten edustajat tuota virallista toimitusta. Vastaan he eivät puhuneet, mutta tyytyväisiä he myöskään eivät olleet. Liian paljon oli heidän mielestään tätä rajaa varten täytynyt uhrata vanhoja oikeuksiaan; varsinkin hämäläiset käsittivät, että tämä rajankäynti oli heidän heimoltaan vienyt kovin paljon heidän isiensä valtaamia takamaita. Eivätkä he olleet tällä rajamatkalla hyvään naapurisovintoonkaan päässeet paljon luottamaan, useinhan oli tälläkin ruunun retkellä heimojenvälinen katkera riita puhjennut ilmielekkiin ja osoittanut, kuinka syvällä ja syttyvänä vielä vanha viha kyti. Joskushan oli kyllä sovinnon sävel kauniina kaikunut mielissä, niinkuin silloin Sotasaaren rannalla, jolloin kuunneltiin Halliparran kertomusta ja paistettiin yhteinen varraskala. Mutta monesti olivat rajamiehet senkin jälkeen tunteneet, että pieni pisto jo olisi taas riittävä särkemään kaiken ulkonaisenkin sovinnon. Niin herkässä piili ikivanha heimokauna, sen he nytkin eron hetkellä tunsivat.

Suvannon rannassa, Möhökosken alla, irroittivat nyt savolaiset varppeita venheittensä laidoista ja valmistausivat itäiselle reitille, kotikylään kohden soutamaan. Lauri lepäili ylempänä rinteellä Hämeen miesten joukossa ja katseli siitä lähteväin touhua. Hän tunsu pettymystä mielessään hänkin. Särkyneet olivat hänen toiveensa luoda eheitä, sovinnollisia välejä riitaisten heimojen keskuuteen, huvenneet olivat tällä retkellä monet hänen kauniit unelmansa. Tarvaisen Ohtoa, jonka kanssa hän jo Viipurissa oli kättä puristanut ja jonka tuvassa hän oli iloiset kihlajaiset juonut, ei hän nyt Sotasaaren sanakiistan jälkeen ollut kertaakaan puhutellut. Ohto oli välttänyt häntä ja hän Ohtoa, mutta arpiotsaisen savolaisen katseissa oli Lauri taas monesti nähnyt sen ilkeän kiillon, jonka hän niin hyvin muisti heidän ensi yhtymisestään, — ei, kestäviä, hyviä sukulaissuhteita hän ei tuon syväsappisen miehen kanssa saa koskaan rakennetuksi!

Mutta sitä unelmistaan kauniinta ja armainta, jota hän vuosien halki oli povessaan vaalinut, ei hän sittenkään laskenut särkymään. Sen hän toteuttaa aikoi, riehuipa myrsky tai paistoi päivä. Ja kun hän nyt näki Ohdon venheen suvannon rannalta jo lähtöä tekevän, astui hän varmoin askelin hänen luokseen vesirajaan ja virkkoi:

— Sanani olen sisarellesi antanut, että tänä syksynä tulen hänet vaimokseni hakemaan, sen tiedät. Oli meidän miesten väli mikä tahansa, minä tulen Mikon messun aikaan Suur-Savoon.

Tarvaisen arpiotsainen Ohto luimisteli kotvasen Lauria kulmainsa alta eikä hetken aikaan mitään virkkanut. Harvakseen hän sitten vastasi:

— Taisi olla liian kiireinen se kauppa, en sinua enää puheilleni odottanut.

— Minä olen oppinut sanassani pysymään, virkahti Lauri. Ja hänen puheessaan oli uhkaa, että hän sen sanansa pitää kaikissa tapauksissa, hyvällä tai pahalla.

Toisen kerran luimautti häntä Tarvaisen mies nyt tukkansa alta. Hänellä näytti sisu käskevän purkamaan kaupat hämäläisen kanssa, mutta hän ei kehdannut sitä sentään omalta väeltään tehdä, olihan hän julkisesti suostumuksensa antanut julkiseen kosintaan. Sivulle kääntyen hän nyt senvuoksi vastasi:

— Sanassani pysyn minäkin, — itsepä hän Anja ne kaupat hieroi, itse niistä vastatkoon!

— Me vastaamme niistä yhdessä.

Enempää ei puhuttu, — kylmä ja kankea oli sekin lyhyt keskustelu. Eivätkä vastaiset langokset toistensa kättäkään enää puristaneet, kun he siinä valkamassa erosivat. Ohto nousi jo vesille työnnetyn venheensä perään ja lähti viilettämään itäistä selkää kohti, ja Lauri astui synkkänä muodoltaan, mutta päättäväisin askelin, törmälle, josta hämäläisetkin jo eväitään kokoilivat. Siellä astui häntä vastaan Suopelto, joka oli tarkasti sivulta seurannut Viipurin-toverinsa kylmiä jäähyväisiä, ja jännityksellä hän nyt Laurilta kysyi:

— Milloin ovat häät Savilahdessa?

— Mikonpäivän aikaan, tule sinne, Sipi!

Suopelto oli jo pelännyt toisenlaista vastausta ja iloisiksi hänen leveät kasvonsa kävivät, kun hän Laurin lujan sanan kuuli.

— Oikein, Lauri, virkkoi hän, — yhtä kylmää ei pidä miehen säikähtää, eikä montakaan. Se on totta, että syvemmälle maahan täytyy riitavainajain luiden maatua, ennenkuin eheiksi ummistuvat nämä vanhain vihain jäljet; uuden polven täytyy sitä ennen kasvaa vanhojen haudoille. Mutta se uusi polvi on

juuri luotava, ja siitä kasvaa uusia miehiä, ole siitä huoletta, Lauri!

Jo näkyi Olavi Niilonpojan johtajavenhe laskevan rannasta suvannolle, ja kiireesti kävivät nyt Hämeen miehetkin kantamaan konttejaan aluksiinsa, soutaakseen viimeisen vesitaipaleen kotikyliinsä päin. Jo Sysikorven venheitäkin rannasta työnnettiin, kun vielä mies hengästyneenä tulla torvesi lepikkojen välitse ja juoksi siihen lähdössä olevaa alusta kohti. Se oli Tuiran Vilppu, joka nyt läähättäen kertoi:

— Olinpa vähällä myöhästyä ja yksin jäädä jalkamieheksi —, en tiennyt teidän niin kiirehtivän.

— Missä olet sitten käynyt? kysyi Lauri kummissaan hiestyneeltä mieheltä.

— Kihoskoskella kävin, vanhaa pirtinpohjaani katsomassa, poikkimaisin tästä juoksin...

— Tuon ruostuneen kirveenkö sieltä vielä löysit?

— Vielä sieltä löysin paljon muutakin. Koivut löysin, joiden välille olin tehnyt kiikun, missä eukkoni ennen poikani sylissään minua aina metsästä odotti ... löysin rotkon, johon Ennin makaamaan jätimme, kun kiirehdimme vainolaiselle lapseni polttamista kostamaan... Rakas on minulle se paikka ... siellä lohet vielä hyppivät koskessa, ja teirinpoikue kukersi sen halmeen laidassa, joka minulta silloin jäi puoleksi kaatamatta...

Lauri näki veitikan katseiden nyt vakavina olevan, onnen ajan muistot näiltä hiljaisilta saloilta hänen mieltänsä nähtävästi täyttivät. Ja hän virkkoi Vilpulle:

— Taidatpa jäädäkin tänne pirttiäsi taas pystyyn salvamaan?

— En ... en nyt...

— Mielesi palaa vielä Viipuriin, huovien iloiseen elämään?

— Ei sinnekään, — teidän venheeseen nyt pyrin, onko aironpaikkaa joutilasta?

— Mitä, kysyi Lauri hämmästyneenä, hylkäätkö Olavi-herrasi ja koko huovinurasi, Karmalaanko palaat?

— Enpähän ensi kertaa elämänuraani vaihtane. Karmalaan tulen ja jään. Eroluvan sain jo Olavi-herralta, vapaa mies olen taas.

Ja siinä venheitä vesille viimeisteltäessä kertoi Vilppu jo taas kyllästyneensä soturinammattiin, — perheensä luo, Ennin ja poikansa luo, sinne hän halusi jo asettua. Ja olihan siihen hänen päätökseensä vielä muitakin syitä, viittaili veitikka Laurille veikeämmin. Siksi usein hän oli elämänsä taipaleilla joutunut ristiriitaan esivallan edustajain kanssa, että hän varoi siitä vielä kerran tilille joutuvansa, jos aina vain siellä näkyvillä pysyisi, — täällä korven laidassa hänelle kyllä marskin turvakirja riitti. Arpa oli nyt heitetty, tahallaan oli hän Olavi-ritarin venheestä pois jäänyt, niin kertoi Vilppu taas iloisena ja lisäsi:

— Nyt seuraan sinua, Lauri, Karmalaan ja sieltä häihisi Savoona. Ja iloisesti on nämä häät vietettävä kaikista kahnauksista huolimatta, sen minä takaan!

Lauri hymähti:

— Kun sinä sen takaat, niin uskoa kai täytyy. Mutta kuinka tahansa, tuosta saat airon, terve taas toveriksi salolle! Ja nyt kova soutu kotiin päin!

XVII. TUPAANTULIAISET.

Kellastunut oli lehti ja mustunut maa metsässä, jonka läpi hääjoukko saatteli Lauria ja Anjaa Savilahdelta heidän uudismökilleen Vahvajärven rannalle. Koivunlatvat olivat jo melkein alastomat, mutta haavat olivat vielä koreimmassa, punaisenruskeassa juhlapuvussaan, kimaltaen kirkkaina suontakaiselta rinteeltä tielle. Marjanvarsista oli lehti varissut, mutta punaisina, mehevinä hohtivat karpalot suolla ja kypsänpulleat puolukantertut aholla. Syksy oli tullut. Mutta se ei ollut sumuista, kosteata, masentavaa syksyä; raitis oli ilma metsässäkin, tuores ja terve, sen olivat yökylmät puhdistaneet ja pohjan vihurit tuulettaneet. Raitis oli myöskin hääjoukon mieli, iloinen ja kevyt. Enimmäkseen vain nuori väki olikin lähtenyt vastaanaineita salopirttiin saattamaan, — matka kun oli

vanhemmille liian pitkä —, ja leikkiä lyöden se taivalta teki ja kajautti lauluillaan kellastunutta saloa. Edellään se ajoi Anjan nimikkolehmiä, parittain kantoivat saattajat korenoilla morsiuustalosta tuotuja myötäjäisiä ja uuden talon tarpeita, mutta itse juhlapari käveli joutilaana, kunniaväkenä, joukon keskellä.

Kankeathan ne häät olivat olleet Suur-Savon Tarvaisessa. Ei ollut kyllä Ohto-isäntä säästänyt suuren talon varoja juhliä valmistaessaan: siinä oli saanut härkä jos lammaskin henkensä heittää, mahtavat lohet oli pöytiin kannettu ja vankkaa oli ollut kotihalmeen ohrista pantu olut. Ja paljon oli vieraita juhliin kertynytkin; oli tullut savolaisia laajan pitäjän joka kulmalta, ja miehissä olivat Sysikorven hämäläisetkin, syystyöt lopetettuaan, lähteneet johtajasukunsa perijän aviojuhille salotaipaleen taa. Mutta vaikka häihin oli tultu ilman riidan mieltä, niinkuin vaati tapa vanha ja hyvä, ja vaikka Ohto-isäntäkin oli varonut liikahaarikkaa kallistamasta, niin jäykkää oli ollut eriheimoisten seurustelu näissä suurissa häissä. Ikävöiden olivat senvuoksi sekä vastavihityt että nuori väki molemmista heimoista odottaneet sitä hetkeä, jolloin häälahjat oli annettu ja itkuvirret veisattu morsiamelle jäähyväisiksi. Silloin päästiin kulkemaan salolle päin Laurin uuteen tupaan, — sillä taipaleella se vasta oli ilo ilolle tuntuva, sen he arvasivat.

Ja he olivat sen arvanneet oikein. Helpottavalta oli heti syksyiseen metsään tultua kaikista tuntunut; siellä lepoahoilla lyötiin mukana kannettavasta tynnyristä tappi auki, ja nyt vasta iltikseen kierteli viisvanteinen kippo häärahvaassa. Vasta nyt sai Vilppukin lupauksensa täytetyksi, että näistä häistä oli sittenkin tehtävä iloiset häät. Hän kiusaili siellä Heino-toveriansa, joka vaskitetussa kypärässä ja hirvennahkaisessa miekkavyössä kulki talonpoikaisen häärahvaan seurassa, hän nauratteli nuorta Enniä, joka nyt hänkin ensi kerran elämässään iloisena ja onnea säteillen iloisten joukossa ilkamoi, ja nuorelle avioväelle hän antoi iloisia neuvojaan, — Vilppu puhalsi nyt todellakin äänekkään riemun hereille koko tuossa korpea samoilevassa joukossa. Murahtaan pysähtyi kontio, joka vaaran rinteellä mustikoita mauskutti, tuota melua kuuntelemaan, kuopaisi sitten tyytymättömänä maata ja lonkkasi syvemmäs kankaalle, josta jäkälää jäystävä porolauma loikkasi suolle sellaista vinhaa, että kavionkilke tielle asti kajahti.

Mutta kun sen hilpeän päivätaipaleen jälkeen saavuttiin Vahvajärven rannalle, niin jo vaihdettiin leikki työhön ja reippaasti kävi nuori väki, niin hyvin Hämeen kuin Savon heimo, käsiksi niihin taikoihin, jotka uudella tuvalla oli luvattu suorittaa, ennenkuin loppukarkeloihin saatiin käydä. Tupa oli jo Juuritaipaleessa valmis, sen oli Lauri itse veistänyt, veistänyt kuin hyvällen sileiksi karkeat petäjät, ja korkealle oli hän nostanut kurkihirren näkymään loitos yli rauhaisan lahden. Mutta rannassa oli sauna vielä kattoa ja kiuasta vailla, ja ometta oli kiireellä kyhättävä asunnoksi ammuvalle Helunalle, joka Karmalasta mullikkaa toverikseen odotti ja jolle jo kesällä korkea heinäsuova oli järven rantaan koottu. Ja aitta oli tehtävä mäelle, mihin ripustaa nuorikon huomenvaatteet ja kuivamaan pingoittaa kaadettavain karhujen taljat ja oravakihtelykset.

Taas rytisi vavahdellen Vahvakorven metsä, kun hirsiksi kaatuivat suuret petäjät, ja niiden kupeilla kalskahtivat veistäjien kirveet. Naiset vetivät miesten apuna hirsiiä salvokseen, johon nopeasti kerros kerroksen päälle kohosi. Mutta kun pitkät rupeamat siten oli työtä tehty, iskettiin illalla kirveet hirsiiin kiinni, ja silloin Laurin uuden pirtin paksut siltapalkit tömisivät karkeloivien poljennasta, ja iloinen nauru kajahti pimeälle lahdelle. Silloin viritti myös Juvan luiseva Pouta-Paavo, joka hänkin oli lähtenyt vankilatoveriaan uuteen tupaan saattamaan ja joka päivän rannassa oli nuorelle ystävälleen venhettä veistänyt, virsivipunsa ja lauloi illan ratoksi niitä laulujaan Ilmarisesta seposta ja Lieto pojasta Lemminkäisestä, joita hän kotoisilla Karjalan mailla oli oppinut. Jokena juoksi hänen laulunsa. Ja sitä jatkoi toisaalta Suopellon Sipi, laulaen hän niitä vereksempiä lauluja Kurjen Matista ja hänen pirkkalaistensa lapinretkistä, joita Hämeen puolella tunnettiin. Mutta toimekkaana puuhasi uuden, sähisevän uunin ääressä talon nuori Anja-emäntä, valmistaen talkooväelle illallista niistä metsän makeista antimista, joita erämiehet aina aamutuumaansa lehdosta hakivat, ja häntä Leena-muori auliisti auttoi ja opasti.

Talkootöitä lopetettiin eräänä iltana Juuritaipaleen pihalla, kun Penin ääni ärhentävänä kuului viereiseltä kankaalta, — vieraita se haukkui. Juostiin katsomaan: Jokohan sieltä saapuvat Karmalan vanhukset, jotka eivät olleet häihin jaksaneet tulla, mutta jotka Laurin uuteen tupaan olivat luvanneet tuoda hänen kotiperintönsä? — Ei ollut tulija Karmalan väkeä, mutta tuttu kulkija se silti oli. Hän saapui sieltä puettuna harmajaan munkinviitaan, joka vyötäreiltä oli nuoranpätkällä sidottu. Se oli Klemetti-isä, sydänmaalaisten suosittu ystävä, jonka Maunu-piispa muutamia vuosia sitten oli erämaan laitaan jättänyt savolaisten opettajaksi. Hän astui sieltä metsästä nytkin iloisena ja ystävällisenä häärahvaan keskelle, astui avopäin, virsut jalassa ja selässään oli hänellä se pieni pussi, jossa hän kantoi astian pyhää öljyä ja toisen pyhää hostiaa, antaakseen sairaille ja kuoleville lohdutuksen, missä sellaisia tapasi.

— Tule taas tervennä joukkoomme, isä, huusivat savolaiset ilostuneina. He tiesivät, että Klemetti-isä tänä kesänä oli käynyt Pyhän Henrikin haudalla Rantamäellä ja samalla Maunu-piispan puheilla

Turussa, tekemässä tiliä toimestaan, ja he arvasivat hänen niiltä matkoiltaan nyt palaavan. Ja Laurikin häntä kädestä puristi, virkkaen:

— Terve uuteen talooni!

Mutta munkki viskasi ohkaisen pussinsa selästään, istahti talkootyöstä lepääväin keskelle ja puhui:

— Tiesin täällä talon löytäväni ja jopa arvasin Anjan ja Laurin siitä tapaavani, mutta enpä uskonut ehtiväni hääjuhlain räpäpiäisiin. Sen parempi, kun kerkesin, minulla on tähän uudistaloon terveisetkin tuotavana. Mutta, Anja-emäntä, onko sinulla oluttilkka vielä jäljellä janoiselle kulkijalle?

— Vielä on tilkka häätalon tuomisia...

Juodessaan viskasi hän rohkaisevan sanan nuorelle emännälle ja puhutteli leikkisästi Savilahden kassapäitä, — kaikkien ystävä hän oli, ja varsinkin nuorten, joiden kehitystä hän oli koettanut lempeällä kädellä ohjata. Kiertävä harmaamunkki tiesi ja tunnusti, että puhdas uskonnollinen jälki hänen käännytystyöstään tämän salokansan keskuudessa ei ollut suuri. Mutta metsäkyliä kierrellessä hän alituisesti tuon kansan keskuudessa seurustellut ja siten sen mieliin ja käsitykseen paljon vaikuttanut, — siten hän oli opettanut sitä kunnioittamaan sitä ristin oppia, jonka nimessä hän täällä kuljeskeli. Hän ei ollut leipäpappi, joka salokyläläisiä sakotteli laiminlyödyistä kirkonkäynnistä taikka tihuntirästeistä, köyhänä tuli hän köyhään tupaan, söi talonpoikain pöydässä eikä hän opetustoimestaan mitään palkkaa vaatinut. Siksi kansa häneen luottikin enemmän kuin virkapappiinsa, häntä se mieluummin rippisänään käytti ja hänen neuvostaan se jo hätänsä hetkellä ristinmerkin teki, vaikka sydämessä asuikin vielä pakanallisen viisikannan kuva.

— Niin, Lauri, piispa muistaa vieläkin tämän Juuritaipaleen, — puhui munkki, annettuaan Anjalle haarikan takaisin, — hän se sinulle viestin laitto!

— Mitä, piispako? kummasteli Lauri.

— Niin, piispa kyseli minulta näitä Hämeen ja Savon rintamaiden välejä, ja silloin hänelle mainitsin, että sinä juuri olet uudispirtin rakentanut tähän Vahvajärven rannalle, jossa hän kahdesti on yönsä taivasalla viettänyt. Hyvin hän tämän paikan muisti, kertoi itse tänne aikoneensa majatalon perustaa ja siksi tämä sinun uudispirttisi hänen mieltään ilahdutti. Ja ennenkuin Turusta lähdin, antoi hän minulle tämän kirjan sinulle, Lauri, tuotavaksi...

Munkki veti poveltaan suuren, sinetillä varustetun pergamentin, jonka hän Laurin kouraan pisti. Kummastellen sitä kaikki katsoivat ja ällistyneenä Lauri kysyi:

— Mikä kirja se on, isä ... mitä siinä luetaan?

— Siinä lahjoittaa piispa sinulle kaikki nämä Vahvajärven maat, kun sinä vain matkamiehille yösjän majassasi annat...

— Sepä on sievä huomenlahja, virkahti Suopelto innostuneena.

— Kiitetty olkoon piispa, lausui Laurikin, vieläkin ihmeissään tästä odottamattomasta häälahjasta. Ja Anja kietaisi kiitollisena käsivartensa vanhan oppi-isänsä kaulaan.

Mutta munkki kertoi vielä tarkemmin piispan toivovan, että tällaisten uudisasutusten kautta Savon ja Hämeen kansojen kireät välit vähitellen korjautuvat ja että liikekin molempain heimojen välillä siten käy helpommaksi ja yleisemmäksi. Ja ainakin tästä nuorukaisjoukosta näytti, että sen toivon ei toki pitäisi olla mahdoton.

Iloisella, rohkealla mielellä taas tänä iltana karkeloihin käytiin. Jo olikin viimeinen karkelo-ilta. Kovalla työllä ja kiireellä oli talkooväki nyt lauantai-iltaan saanut Laurin uudistaloon tarpeelliset ulkorakennukset pystyyn; Heluna oli omettaansa viety, Anja sai ripustaa häälahjansa ja kotitalonsa tuomiset uuteen aittaansa, ja ensi löyly lyötiin talkooväelle tänä iltana Laurin uudessa saunassa. Huomenna, sunnuntaina, piti häärahvaan lähteä palaamaan Juuritaipaleen uudistalosta, toisten itään, Saimaan puolelle, toisten länteen, Päijänteen rannoille. Viimeiset iltakisat nyt kylvyn jälkeen pidettiin valkoseinäisessä tuvassa leikkiä lyöden ja iloiten.

Mutta toisten iloihin ei tänä iltana Tuiran Vilppu ottanutkaan osaa. Hän istui ääneti nurkassa tarkastellen Laurin rihmasia, lämsiä ja vasamakasaa, — ne oli pyyntimies ensiksi uuden pirttinsä seinälle ripustanut. Ihmetellen katseli Lauri tätä iloisen toverinsa outoa alakuloisuutta ja kysyi:

— Mitä mietit, Vilppu, kadutko jo kauppojasi, kun Viipurin ilot heitit?

— Katselen kateella tätä sinun uudistaloasi. Tällainen onnenpesähän se oli jo minullakin Kihoskosken

rannalla ... mutta ei ole enää.

Perheensä luo päästyään oli Vilppu yhä varmistunut päätöksessään jäädä pysyväisesti kotikulmalleen halmeenraatajaksi ja pyyntimieheksi. Mutta Karmalaa hän ei oikein kodikseen tuntenut, häntä painosti siellä samalla tavalla kuin Lauria ja niinkuin tämä olisi hänkin tahtonut taas salolle elämänsä perustaa. Siksi hän oli nyt alakuloiseksi käynyt, nähdessään näinä päivinä Laurin kotoista onnea uudessa uudistalossa. Sen Lauri hyvin oivalsi ja virkkoi:

— Mutta nostetaanpa sinunkin tupasi pystyyn taas Kihoskosken rannalle! Paremmin siellä nyt uskallat asua, kun raja on käyty; eikähän tästä meiltä ole sinne kuin päivän astunta saloa, — ihan naapureiksihan me jouduttaisiin!

— Kun sen taas jaksaisi pystyyn saada, huohti Vilppu, — sinne mieleni tekisi. Mutta tuomet vesovat jo siellä vanhan kiukaani sijoilla.

Jo oli karkeloväkikin kertynyt tätä keskustelua kuuntelemaan, ja sille nyt Lauri kehoittaen huudahti:

— Toimitetaanko talkoot Kihoskosken rannallekin, rakennetaanko Vilpulle tupa sen poltetun tilalle, yhdessä molempain heimojen voimalla!

— Mukaan tullaan, tuuma on hyvä!

Auliina innostuivat kaikki sitä hanketta avustamaan. Ja sillä hetkellä se päätettiin, että ensi kevännä, kun kalajärville lähdetään, pysähdytään päiväksi pariksi Veneheittoon ja silloin rakennetaan miesvoimalla Vilpulle uusi tupa Kihoskosken äyräille, ja entistään ehompi. Kättä lyötiin päälle. Eikä ollut enää Vilppukaan kisoista syrjässä, ja iltakauden pälyi ilon kyynel Enninkin suruista sulaneessa silmässä. —

Kaipaavana valmistautui seuraavana päivänä tuo puolen viikkoa yhdessä viettänyt hääjoukko toisilleen jäähyväisiä sanomaan. Oli kirkas, lämmin, päivänpaisteinen sunnuntain aamupäivä, lauhkea "kesäinen" syksypäivä, ja hääjoukko oli ryhmittynyt sen sulosta nauttien istumaan siihen Vahvajärven kauniille nurmikentälle, joka ensimmäisenä olikin houkutelut Laurin tähän uudistaloo ajattelemaan ja johon keltarantaiset selät tyyninä siintivät. Siinä kuunneltiin vielä Pouta-Paavon soittoa, — hän oli näet ottanut kanteleen mukaansa näihin tupaantuliaisiin ja näppäili nyt hiljaa sen kieliä päiväpaisteisella rinteellä.

Mutta siinä kanneltaan sormiessaan innostui soittaja vähitellen itse omasta soitostaan. Hän rupesi pehmeillä sävelillään manaamaan esiin Vahvajärven hyvät haltijat tätä uudistaloo suojelemaan. Ja soittonsa säestämänä herautti hän laulamaankin, kutsuen lehdonhaltijat vaalimaan pientä perhettä erämaan kätkössä. Hän toivotti sille

Lehot laajat leipämaiksi, ahonvieret vehnämaiksi kukkamaiksi kummunvieret; salon hiekat hernemaiksi, salon mullat maltahiksi...

Mutta hänen kanteleensa kajahti myöskin erämaan yksinäistä ikävää, sen korven raskasta kohinaa autioina iltoina, jolloin eläjän mieli siellä

On kuin laaka lammin ranta, kuin pimeä pilven ranta, kuin on allii aallokossa uissa vilua vettä...

Syvään, surunvoittoiseen erämaantunnelmaan vaipuneena kuunteli rinteellä istuva hääjoukko tätä Paavon sydäimestä lähtevää laulua ja tunsu kaksinkerroin erohetkensä ikävän, ikävän jättää nuori pari yksin tänne korven kätköön. Ja sydäimestään yhtyi se laulajan toivotuksiin, kun tämä lopuksi taas erämaan luontoa lauhkeaksi kehoitti uuden tuvan eläjille ja metsään päin kääntyen manasi:

Lepy lehto, kostu korpi, lempeä salo sininen! Anna rauha rahvahalle salon pirtille sovinto...!

Se oli korven kansan korkeinta jumalanpalvelusta, herkemmin se soitto ja laulu salon lasten sydämiä liikutti kuin kauneinkaan kuorivirsi tai mahtavin messu kirkossa. Sen tuo kansa nyt täyteläästi tunsu; kylmimmänkin kuoren alta löytyi nyt sydän, peitetyinkin tunne purkausi nyt ilmi ja kyynele kimalteli tänä sunnuntaiamuna monen takamaataistelijan silmässä. Sen hartauden oivalsi myöskin munkkivanhus, joka avopäin istui hääjoukon keskessä kuunnellen, kuinka vanha laulaja pakanallisia haltijoita uuden talon suojelijoiksi manasi. Hän oli jo tottunut alistumaan tähän salon kansan piintyneeseen tapaan, että se hänen Jumalansa rinnalla yhä vanhoja haltijoitaan palveli, eikä hän voinut eikä tahtonut nytkään häiritä sen syvää, kaunista hartautta, — se oli hänestä jumalanpalvelusta sekin!

Laurin vieressä rinteellä istui Pouta-Paavon soittoa kuunnellen hänen orpanansa, Heino, ja tämänkin huijaripojan mielen nuo korven säveleet välittömästi ja syvästi vaikuttivat. Heti talkootaloon tultuaan oli

hän riisunut pois sotilastakkinsa ja nostanut kypäränsä naukaan, johon hän leveän miekkavyönsäkin oli ripustanut; kirveeseen oli tarttunut hänkin, liehuen puolen viikkoa toisten rinnalla veistotöissä. Silloin jo oli hänen mielessään toisinaan herännyt kaipuu takaisin kotoiselle salolle, jota hän kirjavan maailmantaipaleensa varrella harvoin oli joutanut muistelevaankaan. Mutta kun hän nyt Laurin uudistalon pihalla kuunteli kotikanteleen hillitysti helähtäviä, surumielisiä säveliä, kasvoi se kaiho hänessä ylivoimaiseksi. Ja sen tunnelman vallassa kääntyi hän, kun Paavo oli lopettanut laulunsa, Laurin puoleen ja virkkoi, koettaen tehdä äänensä leikkisäksi:

— Sinä olet, nyt, Lauri tämän järven isäntä, mitähän jos minullekin sen jostakin lahdenpohjasta mökinpaikan antaisit.

— Sinulleko...? — Lauri katsoi pitkään orpanaansa, jonka muuten hiukan jo herrastavassa ja ylimielisessä käytöksessä hän oli huomannut joitakin epävarmuuden merkkejä. Heino oli ensiksi, kun Savilahdella tavattiin, kehahtaen hänelle kertonut, kuinka suuria tulevaisuudentoiveita hänellä oli sillä uudella uralla, johon sattuma niin äkkiä oli hänet lukutieltään nykäissyt. Kaarlo Knuutinpojan suosioon hän oli jo vajaassa vuodessa päässyt saman verran kuin ennen Maunu-piispan, olipa hän jo viime kesänä väliaikaisesti toiminut linnanvoutinakin. Hän oli hyvissä väleissä ja suosittu vieras Degen-ukon perheessä, jonka vanhempaa tytärtä — jalosukuista neitosta siis — hän uhkasi kosia, — sitä tietä oli hän aikonut yhä ylemmille virka-asteille kiivetä... Tosissaanko Heino nyt mieltä jättää nuo korkeat tulevaisuudentuumansa ja palata kaukaiselle salolle uudisasukkaaksi, — ei, pilaa hän puhuu, niin päätteli Lauri ja jatkoi:

— Taitavat toki asemiesten pidot ja linnanheitosten kisat Viipurissa sinulle makeammilta maistua kuin halmeenraadanta tai pyyntimiehen retket, — niitähän et kestänyt ennen nuorempanaakaan.

Heino ei heti vastannut; oudot ristiriidat hänen mielessään risteilivät. Hän katseli tuota rinteellä hartaassa tunnelmassa lepäävää nuorukaisjoukkoa, ja hänestä tuntui, että onnellisempina nämä nuoret nauttivat noista kotoisista iloistaan kuin kiiltopukuiset linnanritarit ja neitokset juhlahuomingeistaan ja palkattujen leikarien soitosta. Se tunne oli hänessä tällä hetkellä voimakas ja syvä, ja vakavin katsein vastasi hän Laurille:

— En tiedä, salo tuntuu vetävän minuakin puoleensa. Ihmettelin ensiksi Vilppua, kun hän kypäränsä hylkäsi, nyt en ihmettele enää, — ei ole hauskaa olla aina muitten käskettävänäkään.

— Vai vetävät sinuakin lapsuutesi maat... Kyllähän täällä lahtia löytyy sinullekin, jos tahdot kotisaloon palata, mutta muistapas: kovaa on korvessa raataa...

Heino ei enää vastannut. Hän kummasteli itseäänkin: oliko metsän rauha ja kellastunut syksyluonto hänet lumonnut, vai loihdiko hänet Pouta-Paavon äskeinen laulu...?

Hän katseli, kuinka Peni ahon rinnassa tuvan kupeella surunvoittoisesti ulisi, pää pilviä kohti nostettuna. Mutta yhtäkkiä Peni siitä pystyy karahti ja karkasi ärhentävästi haukkuen metsätielle päin, ilmeisesti vainuten uuden kulkijan. Pihanurmella istunut häärähuvas nousi ylös ja siirtyi tuvan taa metsän rintaan katsomaan, ketä sieltä kulki. Jo kajahti tervehtivänä Laurin ääni, — tuttuja olivat tulijat, Karmalan väki sieltä vihdoinkin saapui. Isä-Tuomas asteli siinä edellä, mullikkaa nuorasta vetäen, ja poika-Tuomas käveli mullikan perässä, sitä vitsalla hosuen; molemmilla oli selässään korkeat jymykontit täynnä työkaluja ja talontarpeita, jotka heidät vielä entistä kumarammiksi painoivat. Innottomin kasvoin he pysähtyivät uuden tuvan eteen taakat selässään, — juuri sellaisina Heino isänsä ja veljensä lapsuutensa ajoilta asti muisti. Mutta viimeisenä jonossa ja jalkojaan väsyneesti laahaten saapui sieltä Heimon äiti, kalpeana ja kylmänä niinkuin ainakin. Kontti oli hänelle ilmeisesti liian raskas. Mutta hänen silmänsä pälyivät ympärilleen, kun hän pihalle astui, ikäänkuin hakien jotakin. Ja kun ne vihdoin Heinoon sattuivat, silloin nuo katseet jäykistyivät ja kävivät ankariksi.

— Sinäkin tulit, äiti, vaikka heikoilta voimasi näyttävät, virkahti Heino, nyt ensi kerran pitkien vuosien takaa emoaan tervehtien.

— Sinua juuri tapaamaan tulit, vastasi Marketta. Melkein viluinen oli hänen tervehdyksensä, mutta noissa levottomissa katseissa näytti sittenkin piilevän jotain syvää polttoa.

— Arvasit minun Laurin häihin tulleen, äiti?

— Arvasin ja tiesin, tiesin, että minua täällä tarvitset. Aiotko Karmalaan?

— En ole aikonut, äiti...

Omituinen oli se yhtyminen. Äiti, hento nainen, pysyi kylmänä ja jäykkänä, poika sitävastoin, soturi ja maailmankiertäjä, sulii pehmeäksi kuin vaha. Heino tunnusti nyt, että juuri äitiään tapaamaan hän oli

näihin häihin lähtenytkin, mutta syliinsä ei häntä emo sulkenut, ei kotiinsa käymään kutsunut. Jonkunlainen arka, kankea mieliala laskeusi siitä äsken niin herkkämieliseen hääjoukkoon, ja melkein kiirehtien kaikki nyt kävivät viimeistä juhla-ateriaa syömään uudistuvassa, joutuakseen sitten taipaleelle. Vielä oli siinä nuori väki aikonut kaikkein viimeiset karkelot lyödä ennen eroaan, mutta niistä ei nyt tullut mitään. Ääneti istuttiin, kuiskaillen harva sana vaihdettiin, — viimeksi tulleiden ylen vakava, raskas mieli oli ilon karkoittanut.

Mutta äkkiä siirtyi pirtin perältä kumara isä-Tuomas ovelle, Heinon viereen. Hänellä näkyi olevan hyljätylle pojalleen jotain sanottavana, joka hänen mieltään painoi.

Oudostellen sitä katselivat sysikorpelaiset, jotka tunsivat Tuomaan heltymättömän mielen, ja vaikeaa näkyi vanhan miehen olevankin saada sanotuksi sitä, mikä hänen kielellään kammelsi. Vihdoin kuului hän kuiskaavan:

— Kuulin sinun äidillesi sanovan, että et ole aikonut Karmalassa käydä.

Isän äänessä oli nyt outo, katuva, melkein anteeksipyytävä sävy, joka Heinon mielestä heti sulatti kaikki vanhat kaunat, ja hän vastasi:

— Enhän ole tuota varmasti päättänyt...

— Muistan minäkin ne Vesilahden käräjät, mielessäni olen jo ne silloiset sanani peruuttanut, — kiivas olin silloin, nyt olen vanha. Tullet kotitaloon, Heino, mahdut sinne Tuomaan rinnalle. Taikka jos tahtonet oman pirtin perustaa, kuten Lauri, niin on Karmalassa maita jakaakin...

Siihen heidän ympärilleen oli jo kertynyt kotikulman miehiä, jotka oikein läheltä tahtoivat kuulla, oliko Karmalan karhu todellakin pehmennyt, ja Lauri nyökkäsi heille iloisesti päätään, että näettehän sen... Mutta Heinon ohimoissa kohisivat veret kuumina, hänen äskeinen mielialansa sai hänet taas ehyeltään valtoihinsa, ja sulalla äänellä hän nyt isälleen puhui:

— Kaipuuta tunnen todellakin kotoisille maille, äsken vielä mieleni suri sitä, ettet sinä, isä, minua kotiin tahdo. Ehkäpä kääntytkin tästä nyt tieni Sysikorpeen päin...

Tämän puheen aikana oli Karmalan sairaaloinen emäntäkin pirtin perältä ovensuuhun astunut. Kaikki tiesivät, kuinka haikeasti hän oli kotoa paennutta nuorimpaansa ikävöinyt, ja he iloitsivat nyt siitä riemusta, jonka isän ja pojan sovinto mahtoi hänen mieleensä tuoda. Mutta sitä suurempi oli hääjoukon hämmästys, kun Marketta nyt aukinaisen oviaukon kynnykselle asettui ja miltei vihaisesti kähisevällä äänellä virkkoi:

— Ei tule mitään siitä sopimuksesta, Heino ei palaa Karmalaan!

Sanattomaksi vaikenen isä, ja miltei tyhmistyneenä kysyi Heino:

— Äiti, etkö sallisi minun syntymäkotiini palata, sinun luoksesi...?

— En, vastasi äiti kiihkeästi, — siitä ei sinulle onnea kasvaisi, sinun tiesi on pantu toisia uria kulkemaan. Vai siksikö sinua viikon pienenä vihkivedessä pesin, siksikö tuskalla olen askeleitasi maailmalla vaalinut, että sinä pehmeänä tieltäsi pyörtäisit. Tuon jo sisässäni tunsin, juuri senvuoksi tänne tarvoin sinua varoittamaan, vaikka voimani vaivoin kestivät perille asti. Heino, vyötä vyöllesi miekka, jonka pois olet riisunut, ja palaa sinne, mistä olet tullut!

Aivan säikähtyneinä jähmettyivät nyt häävieraat tuota muuten harvapuheisen emännän outoa puhetta kuuntelemaan, — hän olikin, tuo laiha, vanhahko nainen, melkein kaamean näköinen, seisossaan siinä vapisevana, mutta uhkaavan näköisenä uuden pirtin kynnyksellä. Hänen silmänsä, joita kiersivät mustat renkaat, paloivat kuumaa tulta, jota ei katsoa kestänyt. Melkein säikähtyneenä nyt Heinokin, äitiään rauhoitellen, hänen viereensä astui ja virkkoi:

— Miksi kiivastut äiti, mitä tarkoitat?

Mutta kalpea nainen ei häntä enää katsonutkaan, hänen hiilostavat silmänsä tähtäsivät ulos syksyiseen luontoon ja matalaksi painui nyt äsken riehuva ääni, kun hän outoa puhettaan jatkoi:

— Tuskalla sinut synnytin ja henkeni hädässä olen retkilläsi puolestasi taistellut, ettet poikkeaisi siltä radalta, jonka sinulle ja sinun suvullesi olen valinnut. Etkö näe noita tappelevia joukkoja, joita erottaa ääretön erämaa, — ken kerran on toiseen joukkoon käynyt, hän ei enää saa toiseen palata. Toisen tie käy poljettuja polkuja pitkin, ylhäällä päivänpaisteessa. Rosoinen ja kivikko on toisen tie, nälkää, kylmää ja kyneleitä on sen raskaan raadannan varrella. Tätä on meidän talonpoikain kuljettava, mutta tuo paisteinen rinne, herrojen kuja, — etkö ymmärrä siellä pysyä, sinä ja sukusi! Mitä välität meidän matalain iloista, mitäpä meidän voimattomien vihoista, — ota miekkasi ja mene...!

Kimeäksi oli kiihoittunut heikon naisen ääni, se oli lopuksi kirmaisten kiljahdellut, ja nyt se yhtäkkiä katkesi niinkuin liiksi pingoitettu kanteleen kieli, joka tuokion vielä valittaa, ennenkuin vaikenee. Vielä värähtivät Marketta-emännän verettömät huulet, kun hän kaatui kokoon kynnyksen eteen pihalle, jossa suonenvedon vavahdukset hänen jäseniään nykkivät.

Säikähtyneet häävieraat olivat loitommas vetäytyneet, ja siellä he nyt ristivät silmiään, sillaikaa kun Heino ja Klemetti-isä kävivät pyörtynyttä auttamaan. Ja kammoksuen he ikäänkuin taikvoja luotaan hosuivat ja toisilleen kuiskailivat:

— Loveen lankesi taas Karmalan emäntä!

— Vitsahousun valtoihin vaipui! Se kuuluu loveen langenneen usein kotonaankin Mustanahon karsikossa.

— Siellähän se on oppinut nuo oudot taikansa, joista hän nytkin puhui, häijyjen henkien avulla!

— Auta Jeesus ja Maaria...!

Mutta hölmistynyttä hääjoukkoa rauhoittaen virkkoi vanha harmaaveli, nostaen kaatuneen emännän kynnyksen edestä:

— Hän on sairas, rukoilkaamme hänen sielunsa puolesta!

Ja ääneensä latinaista rukousta sanellen kantoi hän tuon hennon naisen kuin lapsen käsivarsillaan mäelle Anjan uuteen aittaan, jonka lattialle Enni nahkaisista vuoteen laittoi, ja sinne jäi munkki yksin potilaan ääreen polvistumaan.

Ei tullut hääjoukolle lähtöä uudistalosta vielä sinä sunnuntaina. Päivä oli siinä hälinässä jo iltapuolelle kulunut, eivätkä hämäläiset voineet sairasta emäntää salolle jättää. Pelon valtaamina supattelivat nyt vieraat hiljaa pirtissä ja pihalla, kertoen toisilleen sekä Karmalan emännän että muiden ihmeellisistä loveenlankeemisista, kertoivat juttuja ukoista ja akoista, jotka olivat itsensä herjalle heittäneet ja kaukaisia asioita ennustelleet, sotia ja ruttoja, — juttuja toistaan kamalampia. Niillä he herkät mielensä vieläkin aremmiksi säikyttivät, niin että veret kasvoilta pakenivat.

Illan suussa palasi harmaavaippainen munkki aitasta häärahvaan luo kertomaan, että Marketta-emännän taudinkohtaus oli ohi, hän oli jo tuntoihinsa herännyt, rukouksiinsa heittäytynyt ja pyhä ehtoollista pyytänyt. Hän on hurskas nainen, herja henki ei hänen suunsa kautta puhunut, vaan Pyhä Neitsyt, jota hän ikänsä on palvellut. Niin vakuutti munkki ja kehoitti häärahvasta hiljaa makuulleen käymään.

Mutta Heinon silmää uni karttoi. Isä Klemetin jäljessä käveli hän nyt aittaan sairaan äitinsä luo. Hän olisi tahtonut tarkemmin kysyä, mitä äiti, jonka pohjattoman hellyyden poikaansa kohtaan hän tunsu, oikein oli noilla oudoilla sanoillaan tarkoittanut.

— Äiti, mitä olet hiljaisissa mielikuvissasi minusta nähnyt? kysyi hän kuiskaten vuoteen ääreen astuttuaan.

— Älä kysele, kielteli Klemetti-isä, — äidilläsi on jo rauha.

Tyyni ja nöyrä niinkuin ennen vanhaan olikin nyt Marketan katse, ja kädet olivat hänellä kuin rukouksessa rinnalla. Hän näytti siinä vain hartaasti kuuntelevan, kuinka munkki hänen viereensä polvistuneena luki rukouksen toisensa perästä ja sitä tehdessään hiljaa kalisti rukousnauhaansa. Mutta raskaasti kohoili jo riutunut rinta, ja se rauha, joka hänen kasvoilleen oli laskeutunut, näytti niitä jo jäykistävän. Pilveen laskevan auringon rusko loi läntiselle taivaanrannalle vain kapean, hohtavan viivan, ja sitä kohden oli sairaan sammuva katse aitan oviaukon läpi kiintynyt. Ja sinne se vähitellen ikäänkuin hämärtä, raukeni ja sammui. Vihkiöljyllään voiteli munkki kuolevan kasvot, ja kun hän sen oli tehnyt ja vuoteen äärestä siirtyi, silloin Heino näki, että siinä nahkasilla makasikin hänen äitinsä jo vainajana, — Heino oli häneltä vielä ikäänkuin odottanut kysymykseensä vastausta! Mutta munkki painoi vainajan pitkäripsiset luomet syviin kuoppiinsa sammuneille silmille, teki ristinmerkin otsalle ja rinnalle, tarttui Heinon käteen ja talutti hänet, aitanoven suljettuaan, mäeltä alas pirttiin, elävien joukkoon.

Aamun ensi valkeamalla hankkiutui vihdoinkin Laurin tuvalla kauan vierailut häärahvas lähtemään Juuritaipaleesta, jossa kalma käynnillään lopulta oli katkaissut pitkän ilonpidon. Vakavana ja paljain päin seiso i se keltaisen vesakon laidassa katsellen, kuinka männikkömäeltä vainajan ruumista alas kannettiin, kuinka se nostettiin vitsaksista kiireellä kyhätyille paareille ja siihen valkealla palttinalla peitettiin. Kotikirkolle, siunattuun maahan, oli näet Karmalan emäntä haudattavaksi vietävä, ja paareja kantamaan kävivät nyt nuo vakaiset Tuomaat, isä ja poika, — heidän osansa oli aina kuormia kantaa, missä vain kulkivatkin. Mutta saattueen etupäähän asettui kulkemaan avopäinen munkki, joka ristiä

korkealla kädessään kantoi, — hän palasi nyt Sysikorpeen vainajaa hautaan saattamaan.

Pirtin kulmalla lausuivat jäljellejäävät näin hautasaattueena poistuvalla hämäläisjoukolla jäähyväisensä. Siinä seisoivat nyt Heinokin peitettyjä paareja katsellen, ja tuokion kimalteli kostea pisara hänen silmäkulmassaan. Mutta tuokion vain. Isänsä käsiäkään hän ei nyt jäähyväisiksi puristanut, ne olivat paareissa kiinni, kylmästi he vain toisilleen päättään nyökkäsivät, ikäänkuin molemmat ymmärtäen, että ne eiliset puheet olivat olleet vain hetken mielialan puheita. Ja kun surusaatto oli länteen päin varjoisalle notkotielle painunut, silloin juoksi Heino kiireellä tupaan ja sitaisi taas leveän miekkavyönsä uumenilleen ja nosti vaskitetun kypärän päähänsä.

Varreltaan ylväänä ja kannussaappaitaan kilautellen astui Heino siten taas Kaarlo Knuutinpojan asemiehenä pihalle ja kävi reippaasti kasvinveljelleen jäähyväisiä sanomaan.

— Et tainnut tosissasi ajatellakaan sitä pirtinpaikkaa näiden järvien lahdilta, virkkoi hänelle Lauri hiukan pisteliäästi.

— Leikkiä laskin, eihän olisi minusta tänne myyrästäjäksi. — Niin Heino nyt orpanalleen vastasi. Eilen se hänelle ei ollut leikkiä ollut. Mutta se eilinen metsän lumous ja kotikorven ikävä, jonka kanteleen säveleet hänessä olivat melkein ylivoimaiseksi virittäneet, oli nyt katkennut, katkennut samana hetkenä, jona äiti velhopuheensa lopettaen pihalle kaatui, ja nyt aamunraikkaassa valaistuksessa hänestä koko tuo eilinen mieliala näytti miltei naurettavalta. Miksi jäisi hän tänne salolle talonpoikain pikkuhuoliin uppoamaan, toisaallahan oli hänen maailmansa, ja sen houkutukset häntä taas kutsuvat! Ja hän lisäsi Laurille:

— Pois kuoli äitikin, jonka vuoksi tänne ikävöin, taitaa olla minulle tarpeeksi pirtinpaikkaa Viipurin linnassa!

— Sinne siis menet ja jäät?

— Sinne. Muokkaa sinä täällä korven rantaa, minä muokkaan siellä maailman rantaa, johon kerta olen viskattu.

— Äitisi neuvoako tottelet? kysäisi vielä Lauri, siihen eiliseen ennustukseen viitaten.

— Houreissaanhan puhui muoriparka, — vastasi Heino vähän punastuen — sairashan tuo oli jo tullessaankin. Mutta siellä kaukana on nyt kuitenkin minun kaskeni, — ja kasurini on tässä!

Hän heilautti hyvästiksi kepeästi miekkansa huottraa ja harppasi samalla kankaalle, jonne savolaisten joukko jo edeltä oli astunut ja jossa se juuri hupeni louhisen harjun taa.

Tuokion seisoivat Lauri vielä pirttinsä kulmalla kuunnellen viimeisten vieraittensa askeleiden kopajavan kankaalla ja häviävän sammaleiseen notkoon. Sitten astui hän tupaan, jossa Anja vieraiden jäljiltä asetteli uuden kotinsa harvoja tavaroita paikoilleen. Pöydän luo oli pysähtynyt nuori emäntä, — siihen oli Juvan Poutaselta jäänyt kantele, jolla hän eilen oli koko hääjoukon mieleen niin syvän korven tunnon soittanut, ja sitä nyt Anja katseli.

— Unehtuikohan kantele ukolta, virkahti Anja Laurille, kun tämä tupaan astui, — pitäisiköhän se vielä hänelle jäljestä juoksupuuta?

— Taisipa hän tahallaan sen jättää meille kotoiseksi soitoksi, vastasi Lauri mietteissään.

Ja Anja antoi sen jäädä siihen pöydän kulmalle. Hän näppäili hiljaa sen kieliä, kosketteli niitä ikäänkuin arasti kerran ja toisen, tavoitellen sitä surumielistä, humajavaa, valittavaa, mutta samalla lohduttavaa säveltä, jota Pouta-Paavo eilen soitteli, uudelleen ja uudelleen toistaen samaa lyhyttä säejaksoa, samaa surua ja samaa lohdutusta. Ja sitä näppäillessään hyräili hän itsekseen:

Lepy lehto, kostu korpi... anna rauha rahvahalle, salon pirtille sovinto.

Mutta Lauri laski silloin pehmoisesti kämmenensä kanteleen kielille, tarttui Anjan käteen ja virkkoi:

— Nyt työhön, arki on alkanut. Soiton me säästämme tänne pirttiimme, sen pyhäiseksi iloksi.

— Niinpä kyllä, tuossa kirveesi, minä otan kassaran!

Ja he kävelivät rinnakkain ahon laitaan, kaatamaan sinne syksyn ruskeankeltaista vesakkoa uudistalonsa ensimmäiseksi kaskeksi, ensi keväänä sen siinä viertääkseen ja raivatakseen siitä ensimmäisen viljelyksen Vahvajärven rannalle.

XVIII. TERVE, KUNINGAS!

Viipurin linnassa pidettiin huhtikuun loppupäivänä 1448 maakuntakäräjät, joissa taas kerran sovitetiin ja ratkaistiin Hämeen ja Savon väestön välisiä riitoja erämaista ja uudelleen vahvistettiin noiden Sisä-Suomen molempain heimojen takamaiden rajat. Sen vuoksi liikuskele nyt Torkkelin vanhassa linnassa lukuisasti talonpoikia sekä Hämeen että Savon puolelta, sitä varten oli sinne aatelisia ja rälssimiehiä joukoittain saapunut vierailemaan Kaarlo Knuutinpojan iloissessa hovissa, sitä varten piti linnan uuteen loistoon somistetussa asosalissa nyt kaksitoistamiehinen lautakunta, johon kuului puoleksi talonpoikia, puoleksi rälssimiehiä, juhlallista istuntoaan suuren tammipöydän ympärillä, muun rahvaan sitä seinänvierustoilta kuunnellessa.

Pöydän päässä istui Kaarlo-marski itse puheenjohtajana ja ratkaisi, molemminpuoliset väitteet kuunneltuaan, lautakunnan avulla kaikki yksityiskohdat varmasti ja selvästi. Jo olikin tuo pitkä rajakirja kohta kohdaltaan tarkastettu, ja marski kysyi nyt juhlallisesti kokoontuneelta rahvaalta:

- Onko kaikilla nyt tieto siitä, miten tämän rajan tulee kulkea?
- On, vastasi yksiaanisesti koko huoneentäyteinen väkeä.
- Esittäköön valituksensa nyt vielä se, kenellä valittamista on, sittemmin se on myöhää.

Ei kuulunut ääntäkään suuressa huoneessa. Ja marski kääntyi nyt hänen kirjurinaan toimivan linnan alavoudin puoleen, virkahtaen:

— Henrikki Tuomaanpoika, lue vielä kertaan rahvaalle tämä rajakirja, nyt siihen ei enää saa jäädä mitään epäselvää eikä hataraa.

Hataraksi oli näet monin paikoin vielä jäänyt sen edellisen rajankäynnin tulos, jota Olavi Niilonpoika Tavast oli johtanut, se oli nyt lähes kuuden vuoden perästä ollut parsittava ja korjattava. Jo tuolta kesäiseltä rajankäyntiretkeltä olivat sekä savolaiset että hämäläiset tyytymättöminä palanneet, ja kun sitten maakäräjät oli pidetty Hollolassa rajakirjan vahvistamista varten, väittivät molempain heimojen edustajat käytyä rajaa vääräksi, — se ei ollut tarkka, eikä sitä kesäretkellä tarkaksi saakaan, sanoivat he. Ja käytäntö oli pian todistanut, että näissä väitteissä oli perää. Jo ensimmäisinä kesinä, kun molemmilta puolin oli sulassa sovinnossa uudella vauhdilla takamaille pyyntiin riennetty, oli heti riitoja syntynyt pyyntimiesten välillä. Ja niiden kesken, jotka nyt asettuivat vakinaisiksi uudisasukkaiksi takamaille, kesti noita riitoja ja rettelöitä, suuttumusta ja katkeruutta, alituisen. Kumman olivat apajat ja kaskirinteet selillä ja saloilla, joissa pyykkipatsaita oli harvassa? Siitä tingattiin, ja itse patsaista väitti milloin hämäläinen, että se oli tuotu hänen oravimailleen, milloin taas savolainen, että se häneltä vei kalaisen kosken. Koetettiinhan siinä sovittelakin, mutta jo syntyi eräänä syksynä muutamassa riitasalmessa verinen kahakka, — vanhoihin tappelutemppuihin oli siten ollut lopulta turvaututtava, suru ja sydäntyminen oli suuri molemmin puolin.

Mutta silloin oli hiihtänyt miehiä sekä Sysikorvesta että Savilahdesta Vahvajärvelle, Laurin uudispirtille, huolestuneina neuvottelemaan, miten tuo tuho olisi korjattava. Auliisti oli Lauri katkaissut talviset loukkuretensä ja hirvenajonsa ja ruvennut riiteleväin heimojen sovintomieheksi. Hän oli parin erämiehen seuraamana taas käynyt Kaarlo Knuutinpojan pakinoilla, joka oli määrännyt uuden rajantarkastuksen talvella, suksikelillä, tapahtuvaksi. Ja kuusi Pohjanmaan miestä oli sen johdosta uudelleen hiihtänyt tuon pitkän korpitaipaleen ja oikaissut ja tarkemmaksi määrännyt rajan. Tämän rajantarkastuksen tulokset ne olivat nyt vahvistettavina niillä maakuntakäräjillä, jotka marski huhtikuun lopulle 1448 oli kutsunut kokoon Viipuriin ja joita linnan asosalissa nyt parhaillaan pidettiin.

Linnan alivouti Henrikki Tuomaanpoika — Karmalan Heino — luki nyt harvakseen äsken lopullisesti valmistuneen, uuden rajakirjan, ja hänen vajettuaan virkkoi taas marski:

— Tämä raja siis nyt kestää ikuisiksi ajoiksi. Nyt sen lautamiehet allekirjoittavat, ja silloin onkin tämä tärkeä toimitus päättynyt.

Kirjuri levitti pöydälle kankeat pergamenttilaatat, ja lautakunnan jäsenet kävivät nyt toinen toisensa perästä siihen piirustamaan puumerkkinsä. Eivätpä näet rälssimiehistäkään monet osanneet nimeään kirjoittaa, ja talonpoikaiset miehet raaputtivat kankeasti niitä samoja merkkejään, joita he kotona puukolla viilsivät poronvasainsa korviin ja verkkopulikkoihinsa. Marski Kaarlo Knuutinpojan piti viimeisenä kirjoittaa nimensä molemmille heimoille annettaviin rajakirjakappaleisiin, — toimituksen jälkeen oli hän sitten vieraanvaraisena isäntänä kutsunut sekä lautakunnan että yleisen rahvaan juhla-aterialle linnaansa.

Mutta se toimitus ei päässytäkään vielä päättymään. Juuri kun Juuritaipaleen Lauri seisoi orpanansa

vieressä pöydän luona piirtääkseen puumerkkinsä rajakirjaan, lennähti asosalin ulko-ovi auki, ja sisään työntyi rymyllä ja huohottaen matkapuvussa oleva, kovasta ratsastamisesta hiestynyt airut, joka kiirehti suoraan pöydän päähän marskin eteen, teki syvän kumarruksen ja lausui:

— Jalosukuiselle marskille ja valtaneuvokselle, Viipurin linnanherralle Kaarlo Knuutinpoika Bondelle viestejä valtaneuvostolta Tukholmasta.

Niin sanoen kaivoi hän syvältä poveltaan suuren, nelitaitteisen kirjeen, joka oli rihmasilla lujasti sidottu, — rihmain päät oli vahvoilla vahasineteillä lukittu.

— Tulet suoraan Turusta, niinkö? — kysyi marski, aavistaen heti tämän viestin tuovan tapahtumille uuden kääntein.

— Niin, ja Turkuun olen tullut Tukholmasta vuoroin jätse, vuoroin venheellä. Minulla oli käsky kiirehtiä minkä voin, mutta kelirikko on minua paljon viivyttänyt.

— Hyvä, tule sisään kertomaan suulliset tietosi. Odottakoon lautakunta täällä, palaan kun joudun.

Niin sanoen kiirehti marski yksityishuoneistoonsa linnan ylempään kerrokseen, joka Olavintornissa nyt oli aivan uuteen asuun laitettu ja asuinhuoneiksi komeasti sisustettu.

Lautakunta ja kärjärahvas jäi ällistyneenä suureen asesaliin, jossa toimitus näin yhtäkkiä oli keskeytynyt.

Siellä nyt juttusille käytiin. Lauri, "Vahvajärven lautamies", joka nykyisin oli hämäläisten ensimmäinen luottamusmies, jäi puumerkkinsä piirustettuaan pöydän päähän tarinoimaan Heinon kanssa, — vähän olivatkin orpanukset ehtineet näinä toimituspäivinä toisiaan tavata: Heino kyseli kotipuolen kuulumisia ja Lauri kertoi. Hän oli jo kertonut, että hänellä jo kolme poikaa pallerehti Juuritaipaleen pirtin permannolla Anjan valppaassa hoidossa. Mutta halmemaat eivät yhtä nopeasti ottaneet lisääntyäkseen uudistalon ympärille, isäntää pyrki luonto edelleen enemmän vetämään pyydysmaille kuin kaskelle. Sama oli juttu Kihosvirran partaalla, missä Tuiran Vilpulla nyt oli uusi, uljas pirttinsä, jota eivät enää savolaisetkaan ahdistelleet, he kun itse olivat sitä rakentamassakin olleet. Vilpusta oli tullut kova lohimies, kertoi Lauri, Kihoskosken antimia hän sekä söi että möi, mutta usein he Laurin kanssa myöskin erissä toisensa tapasivat ja ajoivat yhdessä päivän, pari ilvestä tai hirveä tai kiersivät talvella kontion pesäänsä.

— Entäpä Karmalassa, miten siellä eletään? — niin uteli Heino syntymäkotinsa oloja.

— Ennallaan, yksitoikkoisesti, vakavasti. Tuomas-veljesi otti heti äitisi kuoltua taloon emännän, ja pieniä Tuomaita olen jo nähnyt siellä pyllerehtävän. Setä raataa yhä itseään säästämättä pitkät rupeamat, mutta ränstymään hän on käynyt siitä pitäen, kun isännyyden käsistään heitti.

Heino kyseli yhä lisiä kuulumisia.

— Muistakinko? Pappi juo ennallaan kuumaa olutta, jota hän sanoo terveytensä vaativan, mutta yhä miedompana sitä nyt jo hänelle hänen emännöitsijänsä antaa. Ilvesmäki haastoi toissa syksynä savolaisten kanssa tappelua takamailla ja menetti toisen silmänsä. Ja Suopellossa, niin, siellä vietettiin viime jouluna suuret hautajaiset, Sipi sieltä maahan kannettiin.

— Vai jo kannettiin, mikä tappoi terhakan miehen?

— Tervennä hän vielä viime kesänä Leenansa kanssa takamailla kävi, mutta sieltä palattuaan rupesi hän potemaan. Sanovat kannuskäden lappalaisen, jonka hän oli erissä tavannut, häneen noidannuolen ampuneen.

— Ja nyt olet sinä siellä yksin Hämeen pohjoisten erämiesten johtaja, virkahti Heino hiukan ivallisesti kasvinveljelleen.

— En tiedä, mikä olen, — minullehan nuo asioitaan ovat ajettaviksi uskoneet, siksipä tännekin nyt tulini. Mutta parempi on, että minuun savolaisetkin luottavat; pikkuriitoja olen siellä siten usein saanut sovitetuksi.

— Niin, sinullahan on savakko emäntänä. Mutta hänen arpiotsa veljensä, joka minulta kerran hampaan katkaisi, maltaako hänkin sovinnossa pysyä?

— Pysyy, kun ei riitaa haasteta. Eikä ole Ohto tullut itsekään sitä haastamaan, Anjan vuoksipa ei iljenne. Mutta harvoin me langokset olemme yhteen yhtyneet, hirvenajossakin teen kierroksen välttääkseni hänen riistamaitaan, sillä vanha luontonsa Ohdolla yhä on.

— Ja sinusta tuli siis sovinnontekijä, virkkoi Heino lopuksi naureskellen, nousten istuimeltaan ja

heittäen hanhensulkansa pöydälle. — Ukko sinusta aina ennusti sodan urosta.

— Olen minä sotinutkin, mutta hänpä itse minut rauhan teille neuvoi.

— Taisi se sittenkin olla enemmän Anjan ansiota, hän vei sinulta sotaluonnon silloin kerran, kun rantakivillä minun ikeniäni kuivattiin, kyllä sen muistan... Mutta tule, käydään marskia odotellessa linnaa katselemaan, tämähän on sinullekin vanha tuttu talo!

— Vietinhän minä yhden talvikauden täällä Krister Niilonpojan vieraana. Siitä on nyt ummelleen kuusi vuotta siitä keväästä, jolloin me Sipin kanssa vihdoin pääsimme täältä salolle palaamaan.

— Kuusi vuotta, niin on siitä, kun Kaarlo-marski Viipuriin tuli. Mutta etpä tunne enää linnaa entisekseen niiltä ajoilta, sen takaan!

He kävelivät, sydänkorven talonpoika ja hieno linnanherra, rinnan ulos asosalista ja laskeusivat linnanpihalle.

Kuusi vuotta oli kulunut, — se näkyikin Laurista; hän oli niiltä ajoilta paljon miehistynyt jos metsistynytkin. Sakeana peitti nyt vaaleanpunainen parta hänen leukansa ja kasvonsa aina ahavan ruskeiksi polttamia poskipäitä myöten, hänen jäsenensä olivat patvineet ja kovettuneet korven kovassa työssä, ja silloisen nuorukaisen hakeva katse oli muuttunut vakavaksi ja tutkivaksi — se oli metsämiehen katse, joka terävänä tunkee läpi lehdikkojen ja kuloheinän, osatakseen vasaman varmasti otukseen. Mutta solakka hän oli vielä pitkältä varreltaan niinkuin nuorempaanakin, ja päänsä hän pystyssä kantoi kuin suku-uros ainakin, — hänessä oli nyt vielä entistä enemmän ukkovainajansa vartta ja näköä. Pieneltä ja hintelolta hänen rinnallaan Heino näytti, ojennellessaan siinä istumisesta uupuneita, hentoja jäseniään, joita Flanderin verasta neulotut ruumiinmukaiset ihokkaat kuin valettuina peittivät. Ehkä olivat hänen kasvonsa sentään entistään kalvakammat, hän kun linnan alivoutina oleskeli enimmäkseen siellä muurien sisällä ja väisti kevätahavan, ehkä hän tuntui käytökseltäänkin entistään hiotummalta, — vanhat ratsusaappaansakin hän oli näet vaihtanut polvihousuihin ja solkikenkiin, ja vanhan huovinmiekan sijalla heilui nyt hänen helmikoristeiselta vyöltään lyhyt tikari.

Heino näytti pihalle, Olavintornin kupeelle, rakennettua suurta, uutta kivirakennusta.

— Siinä on nyt tilaa useammille sadoille linnanmiehille kuin ennen Kristerin aikuisissa, ahtaissa puupirteissä. Mutta tuossa pienemmässä talossa ovat meidän, voutien ja kirjurien, perheasunnot.

— Niin, perhettähän sitä on jo sinullakin, virkahti siihen Lauri, — vaikka en ole vielä eukkoasi nähnytkään.

— Tänään näet hänet marskin pidoissa, miesten neuvotteluissa ei ole tapa linnanrouvain liikkua.

Heino pani pienen painon "rouva" sanaan, sillä eipä hän olisi suonut, että Lauri muitten kuullen olisi jalosukuisen herra Björn Degenin tytärtä hänen "eukokseen" maininnut. Mutta sitä eroa ei salon mies oivaltanut, joskin hän tiesi, että hänen kasvinveljensä tuon naimiskaupan kautta oli siirtynyt paljon ylemmäs niihin herraspiireihin, joihin hän jo viraltaankin kuului. Kaikestahan näkyi, että Heino jo oli täällä linnassa mahtimies ja marskin erityisessä suosiossa, — siihen viitaten Lauri heidän edelleen astellessaan virkahti:

— Etpä taitaisi enää vaihtaa tätä taloa mökinpaikkaan Vahvajärven rannalta?

— En enää...

Olavintornin suvenpuoleisella seinämällä, jossa Kristerin aikaan oli ollut rykelmä puisia huoneröstellöitä, muokkasivat linnanrengit parastaikaa maata marskin uudessa linnanpuistossa, irroittaen talvipeitteitä niiden ulkomaisten puiden ja pensaiden ympäriltä, joita Kaarlo oli puistikkoonsa tuottanut ja istuttanut. Mutta keskellä puutarhaa oli kiviseinämällä ympäröity lammikko, jossa uiskenteli punaselkäisiä kaloja, jommoisia Lauri ei ollut koskaan verkoillaan Suomen järvistä saanut.

— Taitaapa olla tekemällä siihen lampi tehty ja kalatkin...

— Ei ne ole tekemällä tehtyjä, ne ovat ulkomaan rotua, oikaisi Heino naurahtaen.

— Paljon täällä on ulkomaanrotuista, elävää jos elotontakin, vastasi Lauri, katsellen kyttyessä vinkuvia hoikkajalkaisia metsäkoiria ja puistoon pystytettyjä koristepatsaita. — Eikä ne huvit vähiä maksa!

— Meidän marski ei varoja säästä. Katsopas tuotakin laivastoa, ja yhä uusia rakennetaan! — Hän viittasi sisäsatamaan, josta kohosi kokonainen mastometsä. Siihen oli Kaarlo Knuutinpojan laivasto, hänen ilonsa ja ylpeytensä, talveksi koottu. Se oli siinä vielä vahvasti jäätyneenä, mutta jo kiipeili siellä

miehiä aluksia tervaamassa ja köysiä korjaamassa pian alkavaa purjehduskautta varten.

Ulkomuurin reunaan he nyt astuivat ja Lauri näytti Heinolle sekä sen äyrään, josta Vilppu kerran aaltoihin loikkasi, että sen portinpielen, mistä he savolaisten kanssa yhdessä olivat katselleet Krister-äijän lähtöä viimeiselle merimatkalleen. Mutta kun he siitä taas pihalle laskeusivat, tapasivat orpanukset siellä Juvan Poutasen, Laurin toverin vankila-ajoilta, joka muuatta muurinkolkkaa tyystin tarkasteli.

— Haen tästä sitä entistä asuntoamme, virkkoi Paavo saapuville serkuksille, — eikö täällä Viipurissa enää tyrmiä tarvitakaan?

— Ne ovat nyt Olavintornin pohjalla, kertoi Heino, — mutta autioina ne ovat enimmäkseen marskin aikana olleet.

Linnanpihalla löivät aatelisten vieraiden asepalvelijat painia. Pihan reunamille oli nyt rakennettu oikeat katsomot, joista marskin vieraineen talvisin oli tapana katsella huovien hurjia asetansseja ja hyppyjä palavain nuotioiden yli taikka nuorten ritaripoikain esteratsastuksia.

Painijain ohi nousivat nyt kävelijät kolmisin takaisin Olavintorniin, sen vaakunasaliin, mistä Krister-herra ennen tulikuuman, nokisen takkansa äärestä tiuski asiamiehilleen. Mutta eivät todella tunteneet erämiehet sitä enää entisekseen, — tuo kolakka huone oli heistä nyt niin valoisa ja suuri. Kirkas lasi oli näet nyt noiden korkealla katonrajassa olevain ikkuna-aukkojen peittona, joita ennen peitti vain juoksulauta tai öljytty kangas, ja valtoinaan pääsi nyt keväinen päivä valaisemaan noita kuvallisilla kangasverhoilla peitettyjä seiniä.

— Onpas siinä komeutta, virkahti Lauri, viitaten siihen peräseinään, josta kerran Krister-vainajan vaakunakilpi oli Pääsiäisyönä pudota romahtanut. Sukukuvien kupeille oli äsken näet marskin varuspuvut ja asekojelmat ryhmitetty ja riippui siinä asenaulassa marskin miekkakin, jota linnanherra ei näinä rauhaisina aikoina vyöllään kantanut.

Siinä heidän katsellessaan juolahti äkkiä Heinon muistoon tarinan katkelma, jonka hän kerran Turun linnassa oli sattumalta kuullut ... tarina marskin miekan taiasta. Hän paljasti sen huotrasta. Mutta myöskin talonpojat olivat marskin miekkaa katselemaan lähestyneet ja Savon miehen silmä oli heti terävästi tarttunut niihin merkkeihin, jotka miekan kamaraan oli taottu. Ja yhtäkkiä hän innostuen virkkoi:

— Siinä ovat kamarassa karjalaisen velhon merkit!

Hämmästyneenä katsahti häneen Heino ja lausui:

— Niin, se on karjalaisen raution takoma. Mutta mistä sen sinä tiesit?

— Minussa on sepänvikaa minussakin, rautio oli isänikin ja hän oli Karjalasta kotoisin. Noita merkkejä olen paljon nähnyt, sellaisilla oli seppien siellä ennen tapana takomansa loihtia ja karaista.

— Ja mitä nuo koukerot tuossa sitten merkitsevät? kysyi Heino, vaivoin hilliten uteliaisuuttaan.

— Siinä on vain yksi merkki, vastasi Paavo, tarkalleen kamaraa katsellen. — Se on suku-urhon merkki, päällikön...

— Kuninkaan! Onko tämä siis ollut jonkun ruhtinaan miekka?

— Jos lie vain siksi aiottu. Miksi niin? — Huvikseni vain kyselen...

Heino jäi pitkäksi kotvaksi siihen paikkaan seisomaan, marskin puoleksi paljastettu miekka kädessään. Hänen teki mielensä rientää suoraa päätä marskille kertomaan tuosta sydänmaanmiehen selityksestä, mutta samassa täytyi hänen kiireesti ripustaa miekka naulaan takaisin. Asehuoneesta näet kuului juoksua ja hälinää, ja nuori asepalvelija ilmestyi ovelle ilmoittamaan:

— Marski kutsuu voutia puheilleen.

Miehet siirtyivät asesaliin, missä niin aateliset kuin talonpojatkin nyt pienissä parvissa supattelivat. Tärkeitä uutisia oli airut tuonut mukanaan, se jo tunnettiin, mutta mitä nuo hänen tuomansa suuret kirjeet olivat sisältäneet, sitä ei vielä kukaan tiennyt. Pitkin harppauksin kiirehti Heino yläkerrokseen linnanherran kutsua noudattamaan ja kuulemaan noita kaukaisia viestejä.

Korkeaselkäiseen nojatuoliinsa vaipuneena istui siellä Kaarlo Knuutinpoika yksin, suuri sinettikirje edessään pöydällä, toinen pienempi kirje levällään polvella. Hän näytti siinä liikkumatta lepäävän niinkuin puolinukuksissaan. Mutta hänen kasvonsa eivät olleet nukkujan kasvot, ne väreilivät päinvastoin erinomaista eloisuutta, kuvastaen miehen sisässä vaihtelevia mielialoja, ja hänen

katseissaan, jotka ikäänkuin hyväillen hivelivät polvella olevaa kirjettä, oli oudon terävä loiste. Heinon astuttua huoneeseen kohahti marski nojatuolistaan ja virkkoi vilkkaasti:

— Onko mitattu jättien paksuutta? Milloin voimme laivoilla merelle päästä?

Heino oli luullut asian koskevan aivan toisia kysymyksiä ja vastasi melkein pettyneenä:

— Lujat ovat vielä jäät, ei ole tullut sadetta koko kevännä, ja talvi oli kova. Kuluu ainakin viikko, toista, ennenkuin laivaliike aukenee Viipuriin.

— Viikko, toista! Se on kokonainen iankaikkisuus hetkellä, jolloin meidän pitäisi heti, tuossa paikassa, päästä aukeille vesille! — Maltitonna käveli marski lattian poikki, nousi ikkunakohokkeelle ja silmäili ulos päivänpaisteiselle lahdelle, joka vielä valkoisena kimalteli tiukassa lumi- ja jääpeitteessään. Ja kuin itsekseen hän siinä puhui: — Ensi kerranpa tunnen nyt tämän Viipurin linnan vankilakseni, karkoituspaiakseni, johon mies on sidottu käsistään ja jaloistaan — jääkahleilla!

Heino kuunteli ääneti tuota marskille outoa kärsimättömyydenpurkausta, jonka hän arvasi johtuvan äsken saapuneista kirjeistä, mutta hän ei uskaltanut tyydyttää uteliaisuuttaan kysymällä, mitä viestejä airut oli tuonut. Mutta tuokion kuluttua kääntyi marski voutinsa puoleen virkahtaen tynnosti:

— Lähetä heti kaikki, jotka linnasta joutavat, korjaamaan koko laivasto purjehduskuntoon. Mutta malta... Se ei riitä sellaisenaan, meidän täytyy saada mukaamme tuhat miestä ja hevosta.

— Kyllä Viipurista laivoja saamme, virkahti Heino rohkaisevasti.

— Niin, välimme ovat hyvät porvariston kanssa. Käske appesi, pormestarin, hankkia meille pari kaunista laivaa lisäksi, — vaakunani on perään maalattava. Tykit sijoitetaan laivoihin.

— Entä miehistö, saako se uudet asepuvut, — purjehditaanko itään vai länteen?

Näin koetti Heino kautta rantain päästä marskin aikeiden perille. Joka kevät oli Kaarlo Knuutinpojan tapana tehdä laivastollaan retki Suomenlahdelle, milloin kurittamaan Eerikki Pommerilaisen merirosvoja, milloin Inkerin rannalle jäädyttämään Novgorodin härnäävää esiintymistä, milloin taas Rääveliin tervehtimään kalparitarien suurmestaria tai Raaseporiin vierailemaan juron setänsä luo. Kun itään purjehdittiin, silloin kelpasi miehistölle kotoinen arkipuku, mutta läntisille retkille pukeuduttiin komeaan juhla-asuun.

— Uudet, uljaat puvut, huudahti marski vastaukseksi. — Parhaat aseet, kiiltävimmät varustukset! Sillä länteen nyt purjehditaan, kauas sinne suureen, kaivattuun länteen, jossa on miehen toiminnan ja maineen paikka, — siellä nyt miehen kuntoa kysytään!

Heinokin sävähti innostuksiinsa isännän lauseista, vaikei hän vielä matkan varsinaista aihetta tarkemmin tuntenutkaan, ja hän kääntyi jo lähteäkseen toimittamaan hänelle annettuja tehtäviä. Mutta marski pidatti hänet:

— Vielä asia. Valmista nopein ratsumies viemään vastaviestiä Tukholmaan. Hänen tulee matkustaa Turun kautta ja viedä kirje myöskin sinne, piispalle. Ja nyt lautakunnan luo, minä seuraan mukana.

He laskeusivat kapeita kiertoportaita marskin työhuoneesta suoraan vaakunasaliin, sieltä asehalliin mennäkseen. Mutta kun marski kulki salin poikki kiinnitti hän nyt silmänsä miekkaansa, — se oli hänestä vähän oudossa asennossa. Ja hän pysähtyi äkkiä, otti sen kiireisellä liikkeellä naulasta ja kiinnitti sen vyölleen. Sen tehtyään paljasti hän miekkansa puolitiehen, aivan niinkuin Heino äsken oli tehnyt, ja hän kääntyi äkkiä ikkunaan katsomaan, oliko se sieltä tuleva päivän säde, joka nyt noin kirkasti tummuneen teräkseen, vai läksikö se hohde itse kylmästä raudasta ... puhuiko taas Tord Rörikinpojan miekka...?

Mutta Heinolla sykähti sydän samanverran kuin hänen isännälläänkin. Hän ei voinut enää olla marskille kertomatta sitä miekan salamerkkien selitystä, jonka hän äsken oli Savon mieheltä kuullut. Hän lausui hiukan arasti:

— Äsken kertoi minulle eräs sydänmaan talonpoika noiden merkkien merkityksen.

Ja kun marski loi häneen kysyvän, ankaran katseen, lisäsi Heino:

— He tahtoivat katsella linnanherran aseita, silloin hän nuo merkit näki.

Edelleen pysyi marskin katse läpituokevana. Mutta hänen sydämessään piilevän taikauskon idättämä uteliaisuus voitti pian moittivan ankaruuden, ja hän astui askeleen lähemmäs voutiaan kysyen:

— Mitä luuli salon mies noiden koristeiden merkitsevän?

— Se on vanha karjalaispäällikköjen merkki, sanoi hän...

— Ja se tietää mitä?

— Kuningasta!

Taas loi marski terävän silmäyksen voutiinsa, ikäänkuin tutkiakseen, mikä oli totta hänen sanoissaan, mikä palvelijasielun imartelua. Mutta hän ei löytänyt vilppiä Heinon avonaisesta katseesta.

Marski seisoi vielä hetkisen puoleksi paljastettua miekkaansa katsellen. Oli kuin olisi rohkeata riemua kaikuva sävel soinut hänen sydämessään ja hän puheli hiljaa:

— Ehkäpä. Mutta omituista... Tord Rörikinpojan miekka on juuri Suomen sydänkorvessa karaistu!

Mutta samassa hän ikäänkuin väkinäisellä liikkeellä katkaisi sen lumouksen, johon päivän säde ja salomiehen ennustus olivat tuokioksi hänen mielensä vaivuttaneet, pudotti aseensa huotraansa, kiinnitti soljen tiukempaan ja virkkoi:

— Ase kelpaa siihen, mihin sitä käyttävä käsi kykenee, niin sen tulkitse Eerikki-ystäväni. Nyt pian nähdään, mihin se kykenee. Tule!

Kylmänä ja rauhallisen näköisenä astui marski asesaliin, istahti selkätuoliinsa pöydän päähän ja silmäili tyynesti tuota kokoontunutta rahvasta, joka niin syvässä äänettömyydessä odotti vastausta kysymyksiinsä: "Mitä on tapahtunut, mitä on tulossa?" ettei hiiskahdustakaan kuulunut suuressa holvatussa huoneessa. Yksin marskin ääni siellä kajahti, kun hän taas puhumaan kävi:

— Olemme nyt lopettaneet maakuntakäräjien tärkeimmän asian; toiset, pienemmät kysymykset lykätäänkin toisiin aikoihin. Meitä vaativat valtakunnan asiat nyt matkalle Ruotsiin.

Ja saman hiljaisuuden vallitessa jatkoi hän vähän terävämmällä äänensävyllä:

— Maasta on kuningas kuollut, siitä kertoi äsken saapunut viesti.

Se sana laukaisi tuon odottavan jännityksen, se sai aatelisherrat hypähtämään istuimiltaan, ja talonpoikain joukosta kuului kohta hillittyjä huudahduksia:

— Kuningas kuollut!

— Maa on siis hallitsijatta!

Mutta marski jatkoi — kylmänä, tyynenä, talttuneena — puhettaan:

— Valtaneuvokset kokoontuvat pian Tukholmassa maan hallituksesta päättämään, ja meitä on kutsuttu niihin neuvotteluihin. Siksi saatte te nyt palata kotiinne. Joko on lautakunta allekirjoittanut erämaan rajakirjan?

Heino kiirehti vastaamaan:

— Jo. Puuttuu vain teidän nimikirjoituksenne, marski.

— Siispä sen piirrän.

Ja hän veti pergamentit luokseen ja tarttui hanhensulkaan. Mutta äkkiä hän pysäytti kätensä, uusi mielijohde oli hänen aivoihinsa iskenyt. Hän lausui:

— En allekirjoita rajakirjaa täällä, teen sen vasta Tukholmassa, — se tehoo siten paremmin.

Lautakunta ei ymmärtänyt, miksi marski tämän suurella vaivalla laaditun rajakirjan vahvistamisen lykkäsi näin epämääräiseen tulevaisuuteen, ja aatelisetkin arvelivat tuota hänen päätöstään joksikin oikuksi. Mutta marski lisäsi:

— Sekä Savon että Hämeen miehet valitsevat nyt edustajansa, kolme kukin, jotka seuraavat meitä Tukholmaan ja sieltä palatessaan tuovat rajakirjat mukanaan. Siellä ehkä nyt Suomen talonpoikiakin tarvitaan. — Ja Heinon puoleen kääntyen käski hän: — Ota rajakirjat mukaasi Tukholmaan, vouti, vaadin ne sinulta siellä sillä hetkellä, jonka sopivaksi näen.

Eikä ollut suuressa asialissa kuin yksi mies, joka Kaarlo Knuutinpojan ajatusten lentoa tällä hetkellä saattoi seurata ja joka arvasi hänen tällä lykkäyksellä tarkoittavan: "Viipurin linnanherrana en enää näitä asiakirjoja allekirjoita, sen teen pian kuninkaana, — silloin ne tehoavat paremmin!" Sillä värettäkään siitä, mitä hänen sydämessään liikkui ja liekitsi, ei marski näkyville laskenut, ei pikaisinkaan kasvojenilme eikä käden malttamaton liike ilmaissut sitä intohimon ja kunnianjanon

polttua, joka häntä kalvoi, kun hän siinä toimituksen päätyttyä rauhallisesti tarinoi aatelisherrain kanssa. Heino yksin juoksujensa lomitse syrjäsilmillä seurasi marskin askeleita, kun tämä tuon tuostakin astui asesalin ikkunasta silmäilemään ulos jäisille selille taikka kun hän kutsutti saksalaisen kyökkimestarinsa puheilleen ja hänelle komensi:

— Nyt kanna kellarista esiin viinilekkerit vanhimmat ja parhaat, niitä ei sinun enää säästää tarvitse, sinä itara kellarikarhu!

— Vanhimmat reiniläisetkö nyt talonpoikaispitoihin? kuului mestari moittien ja vastustellen väittävän. Mutta marski taputti häntä olalle ja vakuutti:

— Sekä reiniläiset että espanjalaiset, — lyö vain tapit auki minun vastuullani. Nyt vietetään jymyjuhlia, kuuletko mestari, ehkä viimeisen kerran Viipurissa!

Hetken kuluttua hyökkäsikin jo valkopukuinen kyökkipäällikkö palvelijalaumoineen sisään kattamaan pöydät herroille vaakunasaliin ja talonpojille, kaupungin porvareille ja linnaväelle suureen asesaliin. Ja melkein kärsivän näköisenä kantoi kellarikarhu molempain huoneiden nurkkiin nuo juhlalliset, kauan säästetyt tynnyrit; hän olisi tahtonut säästää niitä vieläkin, mutta linnanherraa täytyi totella.

Surulla ei siten Kaarlo Knuutinpojan linnassa valmistauduttu kuninkaan kuolinviestiä viettämään. Jäykät olivat olleet koko ajan tuon vieraan, sanapattoisen kuninkaan, Kristoffer Baijerilaisen ja Kaarlo-marskin välit, joka viimeainittu oli hallinnut "Viipurilaista valtakuntaansa" tuosta Juutinmaalla majailevasta kuninkaasta aivan välittämättä. Suomen aatelisto, jopa kansakin, oli myös tiennyt mahdollisimman vähän nyt manalle menneestä hallitsijastaan, joka ei ollut koskaan Suomessa käynyt, ja jonka he vain tunsivat itaraksi herraksi, joka vaati itselleen hyvittäjäiset jokaisesta myöntämästään läänityksestä. Suomalaisille oli heidän suosittu marskinsa ollut varsinainen hallitusmies, — hänenhän olisi pitänyt olla kuninkaanakin!

Mielenkiinnolla keräytyivät maakäräjäin loputtua Suomen aateliset, jotka osaksi näiden käräjäin johdosta olivat Viipuriin saapuneet, osaksi siellä muutenkin asemiehinä majailivat, nyt marskin ympärille tarkempia valtakunnan uutisia kuulemaan. Kärkkäimpiä kyselemään oli hänen nuori orpanansa Tord Bonde, Raaseporin äkäisen herran uljasmielinen poika, ja hänen vävyensä Eerikki Eerikinpoika Gyllenstjerna, jonka häitä marskin tyttären kanssa oli pari vuotta sitten komeasti Bonden ruotsalaisilla tiloilla vietetty. Nämä molemmat ylhäiset ritarit pitivät asuntoa marskin hovissa ja tiesivät kohtalonsa riippuvan hänen kohtalostaan. Heille marski nyt kertoi, että Kristoffer-kuningas oli kuollut jo talvella, vaikka kelirikon vuoksi siitä sanoma Viipuriin nyt vasta keväällä kerkesi. Tanskalaisliiton ystävät Ruotsissa — nuo Kaarlolle vihamieliset ylimykset, jotka tämän liiton avulla itse tahtoivat maan ohjaksissa pysyä — olivat silloin talvella Jönköpingissä asettaneet väliaikaisen haalituksen Ruotsiin, s.o. he olivat itse tuon hallituksen muodostaneet.

— Siis Pentti ja Niilo Oxenstjerna? kysyi innoissaan marskin nuori orpana.

— Ja Juho Pentinpoika, äskenvalittu arkkipiispa, Krister Vaasan tyttärenpoika, kolmantena, tietäähän sen! Mutta he eivät nyt nähtävästi tunne maata lujaksi jalkojensa alla, muuten he eivät olisi minua Tukholmaan kutsuneet. Heillä ei ole kansan kannatusta.

— Jota heillä ei ole ollut koskaan, täydensi nuori Eerikki Eerikinpoika. — He siis todella kutsuvat sinut nyt Ruotsiin?

— Lyhyesti, virallisesti kutsuvat valtaneuvoston kokoukseen, jossa maan hallituksesta päätetään. Nämä uniooniherrat tarvitsisivat tietysti taas ulkomaisen nimikuninkaan, saadakseen itse vallan loistossa kylpeä, mutta eivät ehkä nyt keksi sellaista eivätkä uskalla enää omin päin kauemmin hallita. Maa huojuu, kansa on levoton...

— Ja sinä lähdet heille nyt ulkomaista nimikuningasta ehdottamaan, veisteli Eerikki, joka tuns appensa kiukun noita kavalointa herroja kohtaan ja myöskin tiesi, kuinka hartaasti maa jo kaipasi omaa, kotoista kuningasta.

Marski hymähti. Hän ei vielä aatelisherroille käynyt kertomaan sen toisen kirjeen sisällöstä, jonka hän oli saanut, eikä ilmaisemaan heille aikeitaan. Salassa täytyi toistaiseksi palaa sen kärsimättömyyden kipunan, jonka hänen vanhan asetoverinsa Eerikki Akselinpojan yksityiskirje, jossa tämä kutsui marskia äkkiliikkeellä ratkaisemaan vaappuvat kysymykset, oli hänessä ilmielekkiin sytyttänyt! Mutta ne Suomen aatelisista, jotka olivat olojen kehitystä viime vuosina seuranneet, aavistivat kyllä, mihin suuntaan marskin mietteet kävivät, ja he tiesivät, että Ruotsin kruunu oli nyt kypsä kotimaisen, rohkean miehen päähänsä nostaa.

Mutta linnan loistopukuinen ovinihti leväytti jo vaakunasalin kaksoisovet auki ja julisti:

— Hänen pyhyytensä, dominikaanien guardiaani saapuu...

Kutsuvieraat kaupungista rupesivat nyt toinen toisensa perästä saapumaan marskin pitoihin: kaupungin pormestarit tummanpunaisissa, kalliista Englannin verasta valmistetuissa virkavaipoissaan, hengelliset herrat, mustat ja harmajat, kaupungin saksalaisten porvarien edustajat kiiltävissä damastipuvuissaan ja heidän naisensa pitkissä, ruumiinmukaisissa, selästä tiukkaan napitetuissa laahushameissa, joita jo juhlahuoneisiin kertyneet köyhemmät aatelisrouvat kateellisina katselivat. Saapuipa sieltä kaupungin mustakytinen "muistikirjan pitäjäkin" ja nukkavieru koulumestari, — alivouti oli, isäntänsä mielialan älyten, tänään laittanut laajalle kutsut. Marski ja hänen ylhäinen rouvansa ottivat vaakunasalissa vieraat vastaan ja osoittivat heille kullekin paikkansa.

Kaarina-rouva, joka aikansa ankaroita ylimystapoja tarkalleen noudatti, oli näet paikat juhlapöydässä jo etukäteen määrännyt. Vaakunasaliin, jossa olivat paksuimmat pöytähopeat ja jykevimmät haarakyttilälajustat, sijoitettiin aatelisherrat perheineen sukunsa iän ja arvon mukaan: Tavastit ja Djeknit ja Kurjet lähimmäs isännän korkeaselkäistä kultatuolia, alemmas Ronkaiset, Illet, Karpalaiset ja Bitzit. Mutta nuo aatelissuvut kilpailivat aina arvosta keskenään, ja sen vuoksi oli kekseliäs Kaarina-rouva sinne tänne pistänyt aatelisten väliin hengen miehen, kirkkoherran tai priorin, tai punaisen pormestarin. Syrjemmäs, samaan saliin, oli katettu pienempi pöytä nuorelle, naimattomalle välle, asepalvelijoille ja aatelisneidoille, ja sinne oli hän isännäksi asettanut Tord-ritarin, — Kaarina-rouva tahtoi karvaan kokemuksen opettamana, pitää oman, nuoruutta ja kauneutta liiaksi ihannoivan miehensä niin kaukana kuin mahdollista tuosta nuorten neitosten kehästä. — Asesaliin olivat pöydät katetut porvariston edustajille, talonpojille ja linnaväelle. Ne pöydät olivat pitkät, ja vaikeivät niissä maljakot olleetkaan samaa hopeaa kuin vaakunasalissa, eivätkä kannut yhtä hohtavat, niin samat olivat nyt sielläkin nuo runsaat ruoat ja yhtä vahvaa oli se vanha viini, jota marski tänään oli käskenyt säästämättä tynnyreistä laskea.

Hanakasti maljoihin käytiin, ja pian hellitti etelän mehu suomalaisenkin kankean kielenkannan. Ja se ajatus, joka nyt kuninkaan kuolinviestin saavuttua päiväkauden oli kaikkien mieliä jännittänyt, mutta joka ei vielä ollut kenenkään kielelle kerinnyt, sekin pääsi nyt sanoiksi pukeutumaan ja voimakkaasti ilmoille purkautumaan.

Marski oli aterian ajan istunut vaakunasalin pöydän päässä, iloisenä isäntänä vierailleen seuraava pitäen. Mutta hän muisti toisetkin vieraansa, tempasi pöydältä hopeisen juomasarvensa ja meni juomaan asesalissakin aterioivain menestykseksi. Ja talonpoikain pöytänsä hän hetkeksi istahtikin ja Heino, joka tässä huoneessa isäntänä istui, kuuli hänen Pouta-Paavo puhuttelevan ja kyselevän karjalaisista taikatavoista ja näki myöskin marskin kilistävän maljaa hänen kasvinveljensä, Juuritaipaleen Laurin kanssa, jota hän kutsui hämäläisten johtomiehenä Tukholman retkelle häntä seuraamaan. Silloin kuului yhtäkkiä talonpoikain pöydästä karkea ääni, joka huusi:

— Terve kuninkaaksemme, Kaarlo marski!

Se oli Pouta-Paavo, joka niin lämmenneenä huusi. Mutta tähän yksinäiseen huutoon yhtyi kohta asesalin pöytäkunnasta monikymmenkertainen ääni:

— Terve kuninkaaksi sinä, talonpoikain ystävä!

— Kaarlo Knuutinpojan me kuninkaaksemme huudamme!

Ja se huuto siirtyi asesalista vaakunasaliinkin, kaikilta kulmilta se nyt kajahti. Aatelisetkin, jotka olivat kateellisia ja riitaisia keskenään, kunnioittivat kuitenkin kaikki Kaarlo Knuutinpoikaa itseään ylempänä, entisenä valtionhoitajana. Iltakauden he olivat tuosta toiveestaan keskenään supatelleet, vaikkei itse sanaa ollut kukaan huuliltaan ääneensä saanut. Kerrankin saattoivat sekä talonpojat että aateliset nyt yhteen ääneen innostua:

— Eläköön kuningas, Kaarlo kuningas!

Silmät paloivat nyt partasuumiehillä, jotka kauan olivat kaivanneet kotoista kuningasta maahan — ja kukapa se voisi olla, ellei Kaarlo Knuutinpoika! posket hehkuivat parrattomilla asemiehillä, jotka maljojaan korkealle kohottivat. Ja tuo huuto ja huumaus kiskaisi itsensä marskin hetkeksi huimaavaan pyörteeseensä, — hän kuuli noista äänekkäistä verkaviittain ja sarkatakkien riveistä, kuuli rumpujenräminän ja huilujensoiton keskeltä tuon yhden ainoan, kauan kaihoamansa huudon: "Eläköön kuningas!" Se oli hänestä onnen ja maineen ja tulevaisten voittojen huumausta, hänen teki mieli edes hetkeksi antautua hervotonna noiden suuruusunelmainsa ihanaan pyörteeseen.

Liikahtamatta hän lattialla seisoi, hopeasarvi kädessään, tuon melun keskellä. Vasta kun hänen vävynsä tuli häntä siihen kädestä onnittelemaan, vasta silloin hän ikäänkuin havahtui ja jyrkällä kädenliikkeellä vaati äänettömyyttä. Tuokion kuluttua hän puhui vakavasti, yleisen hiljaisuuden vallitessa:

— Te huudatte esille sydämienne vilpittöntä toivoa, hyvät herrat ja Suomen miehet, sen näen ja uskon, ja uskollisuuteenne aina luotan. Mutta täällä ei ole paikka huutaa kuningasta, se tapahtuu toisaalla ja tapahtuu sen mukaan, mitä maan onnen harkitaan vaativan. Siitä neuvosto Tukholmassa pian neuvottelee ja herrainpäivät valitsevat sitten kuninkaan ja siihen me kaikki alistumme. Meitäkin on nyt Suomesta kutsuttu maan pääkaupunkiin näistä vakavista asioista neuvottelemaan, — tulkaa sinne, Suomen ritarit ja talonpojat, siellä huutakaa...! Minä tunnen teidän mielenne laadun, ja tietäkää te, että sitä luottamusta, jonka minuun panette, sitä en petä; valmis olen leikkiin käymään, jos tarvitaan, ja teihin suomalaisiin silloin parhaan toivoni rakennan, sillä minä tiedän, että te olette sanoissanne sitkeitä ja uskossanne lujia. Yhteinen on nyt asianne: me tahdomme Jumalan avulla karkoittaa vieraan ikeen valtakunnasta ja masentaa sen kätyrit, — jos tarvitaan, niin taistelkaamme sen suuren asianne puolesta yhdessä! Ja sillä voimalla, minkä teidän kaikkien innostus meille antaa, on yrityksemme onnistuva. Mutta huutakaamme ajallamme, ensin toimikaamme.

Näin puhui marski ja hänen nuortea, mehevä, kirkas äänensä kantoi hänen sanansa laajojen salien joka soppeen. Sillä kaunopuheisuudellaan, josta hän oli kuulu, oli hän jo ennenkin monet voitot voittanut, ja hiiskahtamatta jäi Suomen rahvas nytkin hänen rohkaisevia neuvojaan tottelemaan. Mutta katkaistakseen sen liian juhlallisen tunnelman, jonka hänen sanansa olivat synnyttäneet, muutti hän taas äänensä leikkisäksi, kohotti hopeasarvensa ja lausui:

— Yhteisten ponnistustemme menestykseksi siis juokaamme! Nyt iloitaan tämä haihtuva keväinen yö, kiertäkööt tiheämmin maljat, tyhjentykööt useammin! Hei, huilut soimaan taas ja leikarit laulamaan. Huomenna käydään käsiksi vakaviin asioihin, ja me tiedämme silloin kaikki, että me toisiimme luottaen olemme lujia!

Taas täyttivät edeskäyvät maljat ja haarikat ja marskin käskyä totellen istuivat vieraat paikoilleen juhlia jatkamaan. Harppuniekat ammattilaulajat kutsuttiin sisään ja he lauloivat vuoroin sankaritarinan, vuoroin purevan pilkkapätjän, houkutellen kuulijain tunteet milloin kyneleinä, milloin nauruna esille. Miehet humaltuivat, yleinen hurma soi valoisissa saleissa. Mutta huovien huoneessa vaati kuumennut liikavoima miehiä pian ottosille käymään, ja joskus temmelsi siellä koko tuvantäysi yhtenä humuna.

Vartia Olavintornissa löi puoltayötä, ja kohta sen jälkeen aukeni ovi asesaliin, ja siitä astui sisään kalpea mies. Juopottelijat säikähtivät; vanha taika näet tiesi, että puoliyön hetkellä usein vitsahousu ilmestyy juomaseuraan. Mutta ei se tulija ollut nyt manalan miehiä, se oli linnan pappi, joka saapui hämmästyneen näköisenä kertomaan, että linnan kirkossa olivat ihmeitä tekevän Jumalanäidin silmät yhtäkkiä käyneet vettymään. Sekä aateliset että aatelittomat hyökkäsivät linnankirkkoon sitä ihmettä näkemään, ja katso: kosteat olivat Pyhän Neitsyen silmät ja kasvot... Hän oli taas ihmeensä näyttänyt, merkkinsä antanut, niinkuin hän, linnan suojelushenki, sen suurten onnentapausten edellä oli ennenkin tehnyt. Eipä kukaan joutanut epäilemään, oliko ehkä liehakoiva linnanpappi itse tuohon kosteuteen syypää, ei — kyynel oli pyhimyksen kovalta valahtanut! — ja innostuneet juhlavieraat kävivät, rintansa ristittyään, linnanherralle ääneensä onnea toivottamaan:

— Jumalanäitikin on puolellasi, marski!

— Hän tahtoo siunata retkesi!

Mutta kun oli kirkossa käyty, jatkettiin juominkeja taas ja perusteellisesti niitä jatkettiin totuttuun tapaan. Juoda piti, kunnes uuvuttiin, eikä ollut linnanpalvelijoille outoa, että he saivat kantaa kaatuneita sekä aatelisia että aatelittomia viereiseen huoneeseen, johon heitä kuin rankoja lattialle pinottiin. Pöydänisännän oli pysyttävä selvänä, ja hänen asiansa oli vain katsoa, että juotavata riitti, niin kauan kuin vielä viimeisiäkin pystyssä kesti pöytän ääressä.

Mutta miesten juodessa ja juopuessa nousi Kaarlo Knuutinpoika hiljaa kunniatuolistaan ja käveli ulos juomahuoneista, joista naiset jo aikaisemmin olivat poistuneet. Hän nousi vilvoittelemaan kuumentunutta päätään Olavintornin laelle. Aamu sarasti silloin jo kelmeänä, valaisten verkalleen vielä hämärän peitossa olevia selkiä ja laidattomia metsiä. Sinne ulapalle päin marski taaskin katseensa loi. Mutta hänestä tuntui, että väyliä peittävä jää ei ollut enää yhtä valkoista kuin eilen, siellä etäällä salmien takana, siellä näytti hänestä jotakin liikkuvan, ikäänkuin olisi jääpeitto siellä hiljaa keinunut. Pyörryttikö kuuma espanjanviini noin hänen kokenutta päätään, vai ... vai oliko todella ihme tapahtunut, oliko Pyhä Nikolaus, merenkulkijain suojelushenki, tosiaankin kuullut hänen kiihkeän rukouksensa ja käynyt murtamaan selkien jääpeitettä auki yhtenä yönä...?

Melkein vavisten kääntyi hän vartian puoleen ja kysyi:

— Mikä liikehtii tuolla etäällä Uuraan selällä, näetkö?

— Näenpä kyllä, jäät siellä liikkuvat. Eilisestä puoleltapäivin on puhaltanut navakka lounainen ja se näkyy jo saaneen rikki merijäät; se ahtaa niitä nyt kaakkoista rantaa kohti.

— Mutta siitähän pian meriliike aukenee?

— Jos tätä tuulta kestää, voi väylä aueta muutamassa päivässä...

Olipa todellakin suopea Nikolaus hänen avukseen rientänyt, ajatteli marski kiitollisessa mielessään. Meri aukenee, laivasto pääsee kyntämään Suomenlahden ja Itämeren selkiä aina Tukholman linnan alle... Ja päivänruskoinen tulevaisuus kirkastuneissa silmissään laskeusi marski taas alas tuosta hänelle rakkaaksi käyneestä, uljaasta tornista, josta hän niin usein pitkinä iltoina oli erämaan luontoa katsellut. Hän kiirehti nyt makuuhuoneeseensa lepäämään huomisten töiden varalta.

Silloin oli vastaus lähetettävä sekä neuvostolle että Eerikki Akselinpojalle, sen kutsukirjeen kirjoittajalle, vastaus varma ja lyhyt:

— Minä tulen!

Eihän se Pyhä Nikolaus ihan yhtenä yönä eikä päivänä hävittänyt pois jäitä Viipurin väylältä, mutta ne päivät, jotka vielä kuuluivat siihen, kunnes meriliike pääsi alkamaan, tarvittiin hyvinkin laivojen siistimiseen, miehistön varustamiseen, eväiden ja aseiden hankkimiseen. Kiire oli ... voudit ajoivat kuin sukkulat linnan ja kaupungin väliä; kiire oli, yötä päivää istuivat vaatteenneulojat työpöydillään; kiire oli lähiseudun aatellisilla ja rälssimiehillä, jotka näinä päivinä riensivät Viipuriin marskin retkelle mukaan päästäkseen, kiire oli porvareillakin, jotka marskin sotajoukolla sen tarpeita hankkivat ja tiesivät tältä isännältä hyvän tilin saavansa. Ne suomalaiset talonpojat, jotka maakäräjiltä olivat Viipuriin jääneet, seuratakseen marskia hänen Tukholman-matkalleen, katselivat ihmetellen tätä joka taholla kiehuvaa toimeliaisuutta, ja milteipä jo matkakuume heihinkin tarttui. Kasvinveljeään ei Lauri näinä päivinä ehtinyt paljoa näkemäänkään; ainoastaan ohimennen Heino kerran portista ratsastaessaan hänelle suhkaisemaan ehti:

— Laivoilla tavataan ja sitten Tukholmassa!

— Tuletko mukaan sinäkin, — kuka linnanvoudiksi jää?

— Saa Degen-ukko palata kaupungista linnaan, minä tahdon olla kuninkaanvaalissa mukana minäkin.

Jopa joutui lähdön päiväkin; se oli toukokuun seitsemäs päivä. Jäät olivat pois väylältä, ainoastaan sirpaleisia telejä uiskenteli vielä satamassa, jossa laivat täydellä miehistöllä ankkurissa vain odottivat merkkiä nostaakseen purjeensa. Päivä paahtoi suvisen kuumasti, mutta suven tulosta ei rannoilla vielä paljoa tiedetty, sillä sateeton ja kuiva oli ollut kevät, routa piili vielä maassa, ja se oli kevään myöhästyttänyt. Siellä sataman rannalla oli aamusta asti liikuskellettu uteliasta joukkoa, odotellen linnasta soivaa merkkiä ja Kaarlo Knuutinpojan lähtöä laivoihinsa. Puolenpäivän aikaan vihdoinkin jymähtikin sieltä Krister-vainajan järein tykki, purjeita ruvettiin nostamaan mastoihin, ja samassa marski uljaan ritariseurueen saattamana ratsastikin linnanportista ulos sillalle. Ritarit olivat pukeutuneet haarniskoihinsa ja kypäreihinsä ja kantoivat keihäitä pystyssä kuin sotaan lähteäkseen, — eivätpä he tienneetkään, ennenkuin matkan määrä oli saavutettu, päättyisikö se retki verettä.

Taas oli Viipurin rantakatu lehdeksillä ja lipuilla juhla-asuun puettu, taas olivat suljetut saksojen rihkamakojut, taas keräysivät porvarit naisineen ja lapsineen satamalaiturille, nyt suositulle linnanherralle jäähyväisiä huutamaan. Kannattipa heidän hänelle kiitokset lausuakin, sillä tuntuvasti oli kaupunki noina rauhan vuosina hänen hallintonsa johdolla kehittynyt, ja porvareilla oli ollut taattu tuki, keneen turvautua sekä ahnaasti kilpailevia hansalaisia että myöskin kotoisia, kiskovia herroja ja vouteja vastaan. Mutta he eivät sittenkään toivottaneet häntä takaisin tulevaksi, sillä he tiesivät, että hän nyt oli menossa suurempiin tehtäviin. Ja ne taajat joukot, jotka rantakadun täyttivät, huusivat senvuoksi hänelle, kun hän ohi ratsasti:

— Tervennä lähde!

— Lähde kuninkaaksi!

Ja kun pormestarit ja raatiherrat häntä laiturin reunalla kumarrellen hyvästelivät, lausuivat he:

— Onni matkoillesi, jalo marski, muista laupeudella Viipurin kaupunkia!

— Sitä muistan, vakuutti lähtevä ylimys, — luja on välillämme ystävyiden side.

Siunaten lausuivat Viipurin hengenmiehetkin lähtevälle marskille jäähyväiset. Sillä anteliaasti hän oli kirkkoa ja luostareitakin auttanut; nytkin, juuri ennen lähtöään, hän oli lahjoittanut omistamansa Naistenkaivon tilan Viipurin mustilleveljille, jotka siitä syystä saattokulussa olivat saapuneet rantaan häntä kiittämään.

— Pyhä Dominicus siunaa tiesi, — niin toivottivat he hänelle.

Kaipauksella hyvästelivät yksin kaupungin naisetkin Kaarlo Knuutinpoikaa: iloiset olivat ne vuodet olleet, joina hän oli Viipurissa hovia pitänyt ja heidän kaikkien lemmikkinsä ollut. Nytkin riitti häneltä heille leikkisä sana, kun hän laiturilla vielä viimeisiä jäähyväisiä heitti, sittenkun hänen puolisonsa ja perheensä jo olivat laivaan soutaneet. Mutta syrjemässä toisista hienopukuisista naisista seiso siellä kalpea immyt, jonka silmät kertoivat pohjatonta surua ja joka ujosti lähtevälle ojenteli pientä vuokkosvihkoa. Häneen sattui marskin katseet juuri, kun hän oli venheeseen nousemassa, — se oli sama impi, joka kukkivana punaposkena oli häntä tervehtinyt, kun hän kuusi vuotta sitten laivastaan tälle samalle laiturille astui, ja jonka hän silloin oli koholle nostanut, suudellakseen noita vereviä poskia... Värähtivätpä vähän uljaan ylimyksen kasvot, kun hän nuo silmät nyt noin surevina näki, hän oivalsi yhtäkkiä unhottaneensa jotakin, laiminlyöneensä ritarivelvollisuuden, — hän ritareista ensimmäinen! Ja hän astui vielä viime hetkessä kalpean neitosen luo, virkkoen:

— Kaarina, kukkasi anna...!

Neito ojensi hänelle ääneti vihkosensa.

— Ja kätesi jäähyväisiksi!

Kaikki laiturillaolijat tunsivat, että hellä lemmensuhde oli monet vuodet vallinnut tämän neitosen, Kaarina Degenin, ja marskin välillä, jotka, paitsi pidoissa ja tanssiaisissa, liiankin usein olivat toisensa tavanneet linnan voutirakennuksessa, Kaarinan sisaren luona, joka oli alivoudin, Henriikki Tuomaanpojan, puoliso. Useimmat myös tiesivät, ettei tämä lemmensuhde ollut seurauksittaan mennyt ja että kukoistavan immen kasvot olivat kalpeiksi käyneet siitä, että hän isänsä talossa Viipurissa oli salaa hoidellut Kaarlo Knuutinpojan lasta. Viime vuosina oli tämä väli marskin puolelta kylmennyt, — hän oli huikentelevainen lempenasioissaan, — ja neitonen oli yhä kuihtunut siitä, että hän yksin unhotettuna oli suremaan jäänyt. Nyt sen marski muisti...

Hän tempasi surevan neidon käden ja seiso siinä tuokion melkein neuvotonna. Neidon saattajana oli rantaan tullut hänen serkkunsa, Martti Degen-vainajan poika, nuori Euergisle, jonka Kaarlo tiesi kauniiseen orpanaansa syvästi mieltyneeksi. Hänen puoleensa marski nyt kääntyi ja virkkoi:

— Sinähän olet uneksinut saavasi puolisoskesi tämän kauniin immen ... eikö totta? Tahdotko nyt pyyhkiä surun kyneleet Kaarina-serkkusi silmästä?

Nuori mies, vasta poikavuosista päässyt, hämmästyti korkean herran kehoitusta ja sopersi hiljaa:

— Tahtoisin kernaasti, jos Kaarina tahtoo. Mutta me olemme orpanukset.

— Ei siitä hätää, vastasi marski reippaasti, — sen asian järjestän minä piispan avulla. — No, Kaarina?

Tyttö ei vastannut mitään, entistään kalpeampana hän siinä seiso, katse kiinteästi maahan luotuna. Mutta marski jatkoi:

— Se on siis sovittu, ojentakaa toisillenne kätenne. Myötäjaisistänne minä pidän huolen ja ne tulevat olemaan hyvät. Se on sovittu, — onnea! Ja hyvästi!

Vuokkokimppu kädessään hyppäsi marski venheeseen ja soutu laivaansa, jonka ankkurivitjoja samassa ruvettiin ylös kelaamaan. Mutta koko rantayleisö hurrasi hurmaantuneena, heilutti lakkejaan ja liinasiaan ja huusi:

— Tervennä lähde, onni retkillesi!

— Lähde kuninkaaksi, Kaarlo!

Aina vain sama lauhkea lounainen, joka oli puhdistanut Kaarlo Knuutinpojalle Viipurin väylät ja ajanut jäät Uuraan salmesta, teki yhä pyhän Nikolauksen puolesta palvelusta marskin kauniille laivastolle, kun tämä jännitetyin purjein luovi Suomenlahden aukeille, hukuttaen pian korkean Olavintorninkin peränsä taa hämärtyvälle rannikolle. Sama suojeluspyhä kuljetti edelleenkin taitavasti ja hellävaroen yli keväiseltään rauhallisesti aaltoilevan meren nuo paksukeulat laivat, joista kirkkaisiin kevätiltoihin kajahti rautarohkealla mielellä purjehtivan asejoukon reipas laulu.

Kun uljas laivasto viikkoa myöhemmin laski Tukholman ulkosaaristoon, oli sitä vastassa jo pääkaupungista laivoilla saapuneita ylimyksiä ja ritareita, Kaarlo Knuutinpojan kannattajia, jotka olivat rientäneet häntä kiirehtimään ja rohkaisemaan. He toivat hänelle viestit Kalmarin luostarin hurskaalta abbedissalta, joka jo ennen kuninkaan kuolemaa oli näyssä nähnyt Kaarlo Knuutinpojan kruunajaisten tapahtuvan ennen ensimmäisen vuosipuoliskon päättymistä. He kertoivat, millä jännityksellä Ruotsin kansa häntä nyt odotti maassa valitsevan, kiusallisen epävarmuuden tilan lopettajaksi. Mutta marski pysyi levollisena ja leikkisänä tämän touhun keskellä, eikä sitä janoa, joka hänen sydäntään poltti, kukaan nähnyt, — hän retkeili siinä kuin huvimatalla taikka niinkuin se, joka on asiastaan varma. Ja

niin laski laivasto eräänä päivänä Tukholman linnan edustaiselle selälle.

Oli juuri Pyhän Ruumiin juhlapäivä. Kansaa kuljeskeli ulkosalla rannoilla lepopäiväänsä viettäen. Koko kevään oli Ruotsissa niinkuin Suomessakin vallinnut tuskastuttava kuivuus, joka oli estänyt toukoja oraalle nousemasta ja hidastuttanut kaiken kasvullisuuden. Kirkoissakin oli sadetta rukoiltu, mutta sitä ei ollut tullut; routa pysyi vielä maassa täällä lännen lämpimämmillä rannikoillakin, vaikka pinnan jo poltti paahtava päivä. Koko luonto janosi sadetta. Ja nyt samalla hetkellä, jolloin Kaarlo marskin laivaston valkopurjeet vilahtivat Tukholman satamaan ja odottava kansa kiirehti sen tuloa tervehtimään, juuri nyt rupesivat taivaalle kertyneet pilvet pudottamaan maahan pehmeitä vesiään. Ja kun laivasto linnan alle laski, olivat nuo pisarat jo kasvaneet viehkeäksi lämpöiseksi, virkistäväksi sateeksi, joka kuin taikavoimalla nuorensi kuivuutta kärsivän luonnon, nosti pystyyn peltojen nuutuneet idut ja kuin kevätlehdon vastaksilla huuhteli puhtaaksi metsän, johon sitten yhtenä yönä puhkesi kirkkaanvihanta hiirenkorva.

Rantaäyräillä odottava väki antoi kesäsateen valella hartioitaan ja nautti siitä kaivatusta kasteesta. Se keräytyi sataman varrelle saapuneen laivaston komeutta ihaillemaan, ja sieltä kajahtivat sen tervehdyshuudot:

— Maan isä on tullut, onnen tuo hän mukanaan. Kristofferin aikana oli meillä petäjäaika, nyt alkaa taas vilja-aika! Terve, Kaarlo, tuttavamme vanha!

Ja kun Pyhän Ruumiin kiltan jäsenet kulkivat saattokulussa Tukholman kaduilla, pysähtyivät hekin pyhimyslippaineen kevätsateessa rantalaiturille ja tervehtivät ankkuriin laskevaa laivastoa huutaen:

— Terve Jumalan valittu!

Kohta marskin Tukholmaan saavuttua kiirehtivät hänen ystävänsä panemaan alulle ne valtaneuvoston neuvottelut, joita häntä odotellen oli lykätty viikosta toiseen, ja lyhyiksi ne nyt supistuivatkin. Maaperä oli itsestään muokkautunut Suomesta tulevalle ylimykselle pehmeämmäksi kuin hän oli uskaltanut toivoakaan; hänen oli vain ojennettava kätensä ja siihen rohkeasti tempaistava heiluva valtikka. Tanskalaisliiton ystäville, marskia vastustavalle Oxenstjernan suvulle, oli näet asema käynyt aivan mahdottomaksi. Sen uskollisimpia kannattajiakin siirtyi nyt Kaarlo Knuutinpojan puolelle, niinpian kuin tämä oli ratsastanut Tukholman torille ja tervehtinyt hurraavaa kansaa. Oxenstjernerat ymmärsivät vetäytyä syrjään luopuen ulkomaisista kuningasehdokkaistaan, ja valtiopäivät kutsuttiin viipymättä koolle kotimaista miestä kuninkaaksi valitsemaan. Se vaali oli näet herrainpäivillä tapahtuva, ja vaikka vielä oli niitäkin kadehtijoita, jotka epäilivät kenelle äänensä antaisivat niin jo tiesi jokainen mies ja nainen Ruotsissa, miten se vaali oli päättyvä.

Sen ajan toukokuun lopulla ja kesäkuun alussa, jolloin valtiopäiviä valmisteltiin ja jolloin Kaarlo Knuutinpoika jo kävi käsiksi valtioasiain hoitoon, viipyi hänen uljas laivastonsa taistelukuntoisena Tukholman selällä, antamassa pontta asiain menolle, ja siinä laivastossa kuninkaan vaaliin saapuneet suomalaiset herrat ja talonpojat sijoitettiin kansalaistensa luo kaupunkiin. Olipa korven miehilläkin nyt aikaa katsella tätä valtakunnan sydäntä, josta Suomeakin hallittiin, sen kauniita kirkkoja, sen vilkasliikkeistä elämää ja ennen kaikkea tuota "Stockholman linnaa", jossa heille saapuneet sekä mieluiset että raskaat määräykset aina oli päivätty. Pitkäksi heille ehkä sittenkin olisi aika käynyt, ellei heitä suomalaisten aatelisten ohessa olisi kutsuttu Suomen talonpoikaista rahvasta näillä valtiopäivillä edustamaan, — muita edustajiahan sieltä ei ajan lyhyiden vuoksi ollut ehtinyt saapua, vaikka Suomen rahvaalla jo olikin nimenomainen oikeus kuninkaanvaaliin. Paljoa eivät umpisuomalaiset talonpojat keskusteluista ymmärtäneet, mutta sen he tiesivät ja sen he aina kotonakin ylpeinä saattoivat kertoa, että mukana olivat olleet hekin Suomen marskia valtakunnan hallitsijaksi huutamassa.

Vaali tapahtui eräänä kesäkuun poutapäivänä pyhän Gertrudin kiltan suuressa tuvassa, joka oli herroja täysi. Valitsijamiehiä oli valittu 70, mutta ainoastaan 9 heistä antoi äänensä unioonipuolueen edustajille, muut kaikki Kaarlo Knuutinpojalle ja nuo harvat vastaäännet hukkuivat siihen voimakkaaseen huutoon, jolla kansa Kaarlo Knuutinpojan kuninkaakseen kutsui. Riemulla se vaalin tulos vastaanotettiin ja iloisin toivein siirtyivät valtiopäivät heti vaalin jälkeen läheiseen Suurkirkkoon, jonne saattokulussa seurasivat sydänkorven talonpojatkin. Ja sydän heillä sykähti, kun he siellä näkivät, miten, heti sen jälkeen kuin "Te Deum laudamus" oli voimakkaasti laulettu, heidän nuorekas, suosittu marskinsa, jalona ja kauniit kasvot rauhallisina, astui valtiopäiväin eteen pääkuorin luo ja polvistui siihen ristiinnaulitun kuva kädessään. Eikä vavahtanut hänen voimakas äänensä, kun hän siinä Jumalan temppelissä varmana hallitsijavalansa saneli ja laskien Karjalassa taotun miekkansa ristin juurelle lupasi puolustaa oikeutta ja vainota vääryyttä ja suojella niitä, joita väkevämmät sortavat... Suomeksikin luki uusi kuningas Suomen talonpojille sen valansa, ja heistä tuntui, että näin ei voi elävän Jumalan edessä puhtain mielin vannon kukaan muu kuin heidän oma marskinsa... Eivätkä he hartaudessaan uskoneet vilppiä olevan siinäkään, kun Suurkirkon täyteinen aatelisia ja aatelittomia sormet pystyssä yhtä pyhästi vannoi uskollisuutta uudelle hallitsijalleen ja lupasi häntä hengellään ja verellään puolustaa.

Vakavana astui sitten äsken valittu kuningas kirkosta ja käveli linnaan, torin laitaan, jossa odottava kansanmeri häntä riemulla tervehti. Kun Kaarlo Knuutinpoika seisoi siinä linnan rappusilla, josta Oxenstjernat juuri kuljettivat tavaroitaan pois, ja hänen ruskea tukkansa hulmusi tuulussa ja aurinko kirkasti hänen voimakaspiirteiset kasvonsa, silloin täytti Suomen talonpoikain mielen niin voimakas riemu, etteivät he uskoneet äsken valitun hallitsijankaan tuntevan sitä hetkeä suuremmaksi onnensa hetkeksi kuin miksi he tunsivat.

Vaali oli lopussa, kuningas oli vetäytynyt linnan suojiin, ja meluava kansa kapakkoihinsa juhlapäivää juhla juomingeilla viettämään. Silloin tuntui suomalaisista erämaan talonpojista, että he olivat tehtävänsä täällä täyttäneet, ja heidät valtasi halu päästä jo palaamaan kotiin Suomeen, köyhille kaskiahoilleen, — kauan oli heitä sinne jo vetänyt ikävä ja viivästyneet kesätyöt. Eräs raumalainen laiva teki seuraavana aamuna lähtöä Turkuun, ja siihen he mukaan mielivät pyrkiä. Mutta heidän oli kuitenkin ensiksi saatava kalliit rajakirjansa allekirjoitettuna käsiinsä, ja he läksivät sitä varten hakemaan alivouti Henriikki Tuomaanpoikaa, jolla ne kirjat olivat ja jonka piti auttaa heitä pääsemään äskenvalitun maanisän puheille. Kauan kyselyään löysivätkin he vihdoin Heinon linnan maakerroksesta, palvelijain puolipimeästä arkituvasta. Hän istui siellä vähän nyrpeän näköisenä toisista syrjässä katsellen, kuinka korupukuiset hovipalvelijat siellä keikailivat ja vain olentakaisesti kohtelivat Suomesta tuotua entisen marskin kirjuria. Hänelle he nyt kuuden miehen voimalla asiansa esittivät.

— Hä, nytkö jo rajakirjoja tahdotte? huudahti Heino. — Ettekö tiedä, että täältä vielä huomenna matkustetaan Mooran kedolle ja Upsalaan, jossa vasta kuninkaan kruunu nostetaan hallitsijaksi valitun päähän. Ettekö tule kruunajaisjuhliin?

— Jo riittää meille näitä juhlia, vastasi Lauri. — Kuningas on valittu, meidän tekee jo mieleemme palata kotiin. Huomenna pääsisi laivalla lähtemään Suomeen.

— Pääsisikö huomenna...?

Miettiväksi jo Heinokin kävi. Viipurin linnan hilpeä ja toimekas vouti oli nyt huonolla tuulella. Siellä hän oli ollut marskin uskottu mies, toinen mies linnanherrasta, kuten hän itse oli kehunut, kaikkialla välttämätön. Mutta täällä! Täällä hän oli vain muiden suurempain jaloissa, joiden tieltä hänet oli linnanpalvelijain arvoluokkaan syrjäytetty, eikä täällä hänestä kukaan välittänyt. Pieni linnanvouti oli tässä uudessa kuninkuuden loistossa kokonaan unhotettu, toiset nyt hyörivät hänen isäntänsä ympärillä. Siitä oli synkistynyt Heinon mieli, joka oli kuvitellut itselleenkin jotain sirua herransa loistosta.

— Vai pääsisi huomenna, toisti hän verkalleen miettiväisenä. — Hyvä, koetetaan siis pyrkiä kuninkaan puheille, mahtaisikohan tuo vielä aueta tie.

— Olisikohan marski niin ylpistynyt, ettei meitä enää puheilleen laskisi, epäili Lauri.

— Siellä ovat nyt monet herrat vastassa, ennenkuin kuninkaan puheille päästään. Mutta tulkaa! —

Kaarlo Knuutinpoika oli juuri palannut työhuoneeseensa pitkästä neuvostonistunnosta, jossa samat ylimysherrat, jotka aamulla olivat hänelle uskollisuusvalan vannoneet, nyt jo iltapäivällä olivat rakennelleet vaikeuksia uudelle hallitsijalle, asetelleet ehtoja uskollisuudelleen ja tinkineet itselleen yksityishyvyyksiä siitä, että he vertaisensa miehen kuninkaakseen tunnustivat. Sapekas arkkipiispa, joka oli koettanut saada kuninkaan vaalin toistaiseksi lykättyksi, oli uhmaillen ja uhkaillen ratsastanut koko Tukholmasta pois piispanlinnaansa. Se oli ollut kaikki taas sitä vanhaa juonittelua, ja Kaarlon katseessa oli nyt, riemupäivänsä huumauksen hetkellä, jolloin kansan ilonhuudot vielä kadulta hänen korviinsa kaikuivat, surumielinen pettymyksen ilme. Hän katseli liikahtamatta pöydällä edessään olevia vallan ulkonaisia merkkejä, kruunua, valtikkaa ja valtaomenaa, jotka huomenna kruunajaisissa oli hänelle annettava, ja hän virkahti hiljaa:

— Ehkä olisi minun ollut viisainta hyljätä nämä korut.

— Sitä mietin paljon tänne Turusta purjehtiessani, virkkoi siihen hänen vieressään istuva vanha Maunu-piispa, joka hänkin marskin kutsusta oli näihin juhliin saapunut nuorta ystävänsä hänen kunnianhetkellään tukemaan. — Mutta minä tiesin, että tuon kultapähineen loistoa on mahdoton vastustaa sen, joka sen päähänsä nostaa voi. Ja ehkä on sittenkin parempi näin, ajattelin, ehkä taittuu nopeammin kateen kärki, kun kerran kansa on itselleen kuninkaan huutanut ja valtikkan hänen käteensä antanut.

Turun vanha piispa oli jo näinä päivinä saanut nähdä, kuinka karvas oli ylimysherroissa kateensappi. Vielä muutamia päiviä sitten olivat nuo herrat rakennelleet salaliittoakin Kaarlo Knuutinpoikaa vastaan, tarkoituksena vielä viime hetkellä raivata heidän vihaamansa ylimys syrjään ... olivatpa koettaneet houkutella vanhaa piispaakin vehkeihinsä mukaan. Mutta Maunu oli marskille heidän aikeensa

paljastanut, ja Kaarlo oli taas kerran heidän verkkonsa repäissyt rikki. Mutta siitäkin oli vanha piispa tajunnut, kuinka tosiaankin kateenmujeilla sekoitettu oli vastavalitun kuninkaan ilonmalja, ja hän jatkoi melkein säälien:

— Niin, Kaarlo, vallan kukka ei ole vailla okaitaan, sen tiedät jo ennestään. Tarvitset tarkoin kaiken sen voiman, maltin ja tarmon, minkä olet näinä välivuosina Suomessa koonnut ja säästänyt, säilyäksesi ehyenä noiden juonien keskellä. Ylvästelemättä kannu kruunuasi, muista, että Tarpeian kallio oli lähellä Kapitolumia!

Kaarlo ei vastannut. Mutta ikkunan luota, meluavan kansan iloja ihaillemasta, astui nyt esiin toinen Kaarlo Knuutinpojan luotettu nuoruudenystävä, Eerikki Akselinpoika Tott, jonka tuima katse näinä välivuosina oli vielä entisestään terästynyt. Hän huudahti.

— Ylvästelemättä, mutta lujudella! Rautakouria tarvitsevat nämä juonittelevat herrat, niiden puristamina he kiltisti rivissä astuvat. Mutta jos heille hetkeksikään pehmeäksi herkeät, silloin viskautuvat he sinun ylitse. Voimaa ennen kaikkea!

— Voimaa kyllä, matki piispa, — mutta myös kylmää harkintaa. Fortiter in re, suaviter in modo!

Vastavalittu hallitsija heilautti syrjään väljän, purppuranvärisen vaippansa, johon hän jo kuninkuutensa merkiksi oli pukeutunut, nousi pöydän äärestä ja lausui:

— Kansalle olen luvannut sen eturintaan käydä, luvannut sen sekä Suomessa että täällä, sitä en pettää voi; minun on astuttava eteenpäin, oli tiellä okaita tai kukkia! Ja eteenpäin astunkin varmasti, — onhan minulla tukenani sekä voimaa että malttia, kun te, ystäväni, rinnallani pysytte: sinä, Eerikki, asettani hoitaen, ja sinä Maunu-piispa järkeäni jäähdyttäen.

Karski soturi taputti hyväksyvästi ystävänsä olalle. Mutta vanha piispa vastasi surumielisesti:

— Minusta ei ole enää kauan neuvonantajaksesi. Kuninkaanvaalissasi tahdoin olla mukana, sen ilon tarvitsi vanha sydämeni, mutta siihen toimeni päättyvätkin. Minä olen jo vanha. Nyt palaan Suomeen ja jätän sielläkin pian tehtäväni ja hiippani nuorempiin käsiin, itse vetäydyn pieneen Tuskulumiini, jonka Naantalın lempiluostarini rinnalle olen rakentanut, siellä on jo aikani päästä lepoon.

Mutta vastavalittu kuningas kävi innokkaasti tätä vanhan piispan päätöstä järkyttämään.

— Ainakin yhdeksi talveksi lupaa minulle vielä neuvojesi ja apuasi, pyysi hän, — nyt niitä juuri tarvitsen tässä mettiäispesässä!

Ja piispa taipui nöyrästi, hän oli tottunut ystävänsä hyväksi itsensä uhraamaan.

— Yksi talvi menköön, jos voin täällä parhaalla tavalla hyödyksesi olla. Mutta muista, monta talvea ei minulla enää olekaan jäljellä!

Tällainen oli mieliala uuden kuninkaan työhuoneessa, kun Suomen talonpojat hänen puheilleen laskettiin. Tuttavana ja ystäväenä heitä kuningas tervehti, virkahti leikkisästi Pouta-Paavolle, että "toden sinä miekastani luit", veisteli toisille, että tällaisiin pitoihin hän tahtoi heitä Tukholmaan tuoda, sekä kyseli, eivätkö miehet enää halunneet seurata häntä Upsalaan, kruunajaisiin. Mutta pian hän jo viittasi Heinin tuomaan esille rajakirjat allekirjoitettaviksi, lausuen vakavana:

— Niin, oikeassa olette, työhönsä, toimeensa, palatkoon jokainen, juhlain humu on ohimenevää, työn jälki se vain jäljelle jää!

Mutta piirrettyään nimensä rajakirjan alle ja nimensä alle lyhyen sanan "Rex", vilautti hän taas veitikan silmäkulmastaan, virkahtaen talonpojille:

— Siksi pidätin rajakirjanne allekirjoittamatta tänne asti, että voisin ne allekirjoittaa Ruotsin kuninkaana. Nyt se raja kestää paremmin. Nyt voitte taas lähteä erämaille isienne elinkeinoja jatkamaan, takamaitanne talokunnittain viljelemään ja niistä valtakunnalle uusia rintamaita valloittamaan. Se tehtävänne on hyödyllinen ja tärkeä.

Mutta Kaarlon näin talonpojille heidän rajakirjojaan antaessa oli vanha piispa käynyt puheisiin Laurin kanssa, jonka hän nyt sai tietää siksi talonpojaksi, joka oli hänen mielituumansa toteuttanut ja perustanut uudisasutuksen Savon ja Hämeen väliselle metsäkannakselle. Ja hän kääntyi nyt Kaarlon puoleen, lausuen:

— Yksi pyyntö vielä kuninkaalle. Tälle talonpojalle, joka Sysikorven salotaipaleella majataloa pitää, olen luvannut verovapauden hänen tilastaan. Vahvista, kuningas, tämä lupaukseni!

Kaarlo tarttui hanhensulkaan ja kirjoitti heti omakätisesti verovapausluvan Lauri Viljonpojalle

Juuritapaleen tilasta. Ja hän lausui, antaessaan vapauskirjan Laurille:

— Sen teen mielelläni. Minäkin tunnen sinut rajarauhan innokkaimmaksi ajajaksi. Puolusta vastakin siellä erämaan laidassa hyvää sopua kotikansani molempain heimojen kesken, jotka minulle ovat yhtä rakkaat.

Jo kumarsivat talonpojat lähteäkseen poistumaan kuninkaan luota. Mutta Viipurin alivouti, Heino, viivähti vielä ovelta, ikäänkuin epäillen, voisiko hänkin tällä sovinnon hetkellä tuoda esille sen asiansa, joka häntä oli painanut siitä asti, kun hän nyt Maunu-piispan eteen oli astunut. Vanhaa piispaa hän ei näet ollut tavannut senjälkeen, kun hän kerran tämän hyväntekijänsä luota Turusta rikollisena pakeni. Nyt hän yhtäkkiä, sanaa puhumatta, notkisti polvensa piispavanhuksen edessä, katseet maahan luotuina.

Lempeä piispa ymmärsi heti, mitä hänen entisen suosikkinsa mielessä liikkui, ja virkkoi lohduttaen:

— Oivallan, mitä tahdot sanoa ja anoa. Nouse, Henrikki Tuomaanpoika, mene rauhassa, olen sinullekin anteeksi antanut, — olen oppinut anteeksi antamaan paljon inhimillistä heikkoutta!

Liikutettuna suuteli Heino piispavanhuksen kättä. Mutta Kaarlo Knuutinpoika naurahti tuon kohtauksen nähdessään. Hänen muistiinsa palasivat sen alkusyyt, Krister-ukon vehkeet ja suomalaisen teinin kuumaintoinen uskollisuus, joka tämän lahjakkaan nuorukaisen sitten hänen palvelukseensa oli tuonutkin. Ja hän lausui Heinolle tuttavallisen ystävällisesti:

— Se syntisihän sinut toi minun miehekseni. Ja mehän pysytään edelleen yhdessä, eikö niin?

Mutta kun Heino ääneti ja miettiväisenä seisoj paikkoillaan, jatkoi kuningas:

— Mitä, etkö aiokaan jäädä asemiehekseni Tukholman linnaan, vai haluatko mieluummin takaisin Viipuriin?

Silloin purki Heino avonaisesti isännälleen ne mielensä hiljaiset mietteet, joita hän täällä Tukholmassa oli kantanut ja hautonut:

— Vieraaksi tunnen itseni täällä, seikkailuvuotenukenkin ovat jo takanapäin. Mutta ei ole minulla myöskään enää halua jäädä Viipuriin, kun et sinä, kuningas ole siellä.

— Mitä sitten aiot, ilmaise toivosi suoraan!

— Olen marskia uskollisesti palvelut, anna, kuningas minulle voudinvirka Hämeessä, sinne kotipuoleeni ikävöin, — pohjoisen Hämeen voudinpaikka on vapaa.

Tuokion katsoi marski pitkään nyt alakuloista, muuten aina hilpeää, apumiestään ja virkkoi:

— Pyyntösi on kohtuullinen, sen tahdon täyttää. Sinä ikävöit takaisin Suomeen, niin tekisin kai minäkin sinun sijassasi. Milloin haluat matkustaa?

— Huomenna, yhtä matkaa talonpoikain kanssa.

— Saat aamulla valtakirjasi hovikansleriltani, — hän antaa sinulle myöskin muutamia Reinin kultaisia matka-avuksi. En tahtoisi sinusta luopua, mutta en voi sinua myöskään pidättää, — tämän linnan voutia en voi sinusta tehdä.

Ja miesten poistuessa lisäsi kuningas vielä:

— Onni matkoillenne, Suomen miehet. Kuka tietää, ehkä tarvitsemme vielä toisiamme, ehkä tapaammekin vielä toisemme Suomessa, — jos taas tummuu miekkani teräs...

Nämä viimeiset sanat lausui nuori kuningas puolittain itsekseen, puolittain Heinolle, joka viimeisenä ovelta poistui. Heino kuuli ne sanat ja ymmärsi sen ajatuksen, jonka ne kätkivät, — hetkeksi osuivat entisen linnanherran ja hänen voutinsa katseet tuttavallisina, ymmärtävinä vastakkain. He hymähtivät toisilleen. Mutta poistuessaan huudahti Heino vielä:

— Terve kuningas! Suomesta aina ystäväsi löydät.

Ovi sulkeutui, ja Ruotsin äskenalittu hallitsija seisahtui tuokioksi pöytänsä luo. Olipa kuin pieni kaihon oka olisi pistänyt siellä purppuraviitan alla, — hänessä välähti elävänä tunne, että tuossa menivät ne, jotka sittenkin muodostivat hänen valtansa uskollisimman tuen. Vanha piispa ymmärsi hänen viivähtävän katseensa ja virkkoi:

— Niin, Suomen talonpojissa on jokin voima, joka heihin sitoo sen miehen, joka tuon karun kuoren

alle on päässyt pilkistämään.

— Sen kuoren alla on sydäntä, ehkä on siinä se voima!

Mutta ainoastaan tuokion kuningas niin viivähti. Sitten istahti hän taas työpöytänsä ääreen ja kutsui sisään kanslerinsa, suorittaakseen hänen ja molempain neuvonantajainsa kanssa yhdessä ne kiireellisimmät hallitusasiat, jotka vaativat ratkaisuaan jo ennenkuin kuningas ehti matkalleen Upsalaan, kruunajaisiinsa.

Vielä näkivät Suomen talonpojat seuraavana aamuna, laivarantaan kävellessään, kuinka suuri ja loistava se saattoseurue oli, joka linnan edustalle kokoontui äskenvalittua kuningasta odottamaan ja ryhmittyi häntä saattamaan Mooran kedolle, missä kansan, vanhan tavan mukaan, piti valittu kuningas kuninkaaksi huutaa. Kesäaamun raikkaassa valaistuksessa välähtelivät linnanrinteeltä alas satamaan asti ritarien kirkkaat haarniskapuvut ja korkeat työtyöpöydät. Kookkaat ratsut, jotka olivat päätään myöten verhotut kirjaviiniin, hopealla kirjailtuihin verkaloimiin, polkivat siellä levottomina kivetettyä tannerta, ratsastajain vaakunakuvaistat kilvet kimaltelivat, kun he tungeskelivät korkeiden tankojen nenään nostettujen lippujen ympärillä tai piirittivät korkeapyöräisiä vaunuja, joissa kuningattaren ja hovinaisten piti kruunajaisjuhliin ajaa. Siinä oli taas kerran koko Ruotsin ja Suomen aatelisto koolla kunnioittamassa kotimaista kuningasta, — jota vallan huipulta alasrepiäkseen nuo ylimykset kenties jo samalla hetkellä vehkeilivät.

Näkivät Suomen talonpojat laivan kannelle noustessaan vielä senkin, kuinka Kaarlo Knuutinpoika linnastaan laskeusi tuota loistavaa seuruetta ja sitä ympäröivää kansanjoukkoa tervehtimään, ja korkeasulkaista hattuaan heiluttaen ratsasti odottavain valta-aatelisten keskellä. He näkivät, kuinka tuo kiiltävä kulkue hänen perässään läksi solumaan punakankaalla verhotun sillan poikki ja loittonemaan ihmisaaltojen välitse virran pohjoiselle rannalle.

Sinne se saattue hupeni, eikä sen loisto enää erämaan miehiä lämmittänytkään. Siinä oli heistä jotain levotonta, liiaksi suurentelevaa, ja noista kiiltokylkisten hurraahuudoista kajahti heidän mielestään joku kirkkuva sävel, joka heidän umpisuomalaisissa korvissaan yhtä hyvin saattoi merkitä "ristiinnaulitse" kuin "terve kuningas!" Ja kun heidän raumalainen laivansa hetkeä myöhemmin lipui saaristoväylää myöten merelle päin, kotimaansa rantaa kohden, katselivat he kaipauksetta, kuinka etäisyyteen häipyivät hurraatahuutavaa kansaa täynnä olevat mäet ja Tukholman linnan liputetut tornit.

KARMALAN LÄHTEELLÄ.

Karmalan vanhoille halmeaukeille, Mustanahon rinteelle, astelivat eräänä pilvipoutaisena heinäkuun päivänä rannasta päin tässä talossa rinnakkain ylenneet orpanukset ja kasvinveljet, Heino ja Lauri, taikka täydellisemmin sanoen Hämeen pohjoisen kihlakunnan vouti Henrikki Tuomaanpoika ja Juuritaipaleen majatalon omistaja Vahvajärven salolta, Lauri Viljonpoika. He olivat yhdessä palanneet Tukholmasta, kuninkaanvaalista, Turun ja Hämeenlinnan kautta syntymäpäitjäänsä, Lauri kiirehtiakseen vihdoinkin pitkiltä valtuusretkiltään kotoisille riistamailleen, ikävällä odottavan perheensä luo, Heino hankkiakseen itselleen asunnon uudessa voutikunnassaan. Nyt heidän oli erottava toisistaan ja vanhasta kotitalostaan, ja he kävelivät halmeelle sanomaan jäähyväisiä siellä kyntötöissä puskevalle Tuomasisännälle, jonka valkoinen piikkomekko sieltä vilahteli leppien lomitse.

Pari päivää olivat näet orpanukset nyt viipyneet Karmalassa, jossa isän kuoleman jälkeen pesäkin oli ollut selvitettävä, ja nyt veti toisen tie salotaipaleen poikki itään ja toisen, Heinon, venheellä etelään, Hollolan Lahteen, missä hänen oli vastaanotettava uusi virkansa.

— Noustaan aholle, sillaikaa kuin soutajani murkinoivat, minun tekee vielä mieleni nähdä äitivainajani vanha karsikko, virkkoi Heino. — Harvoinpa tänne taidan vasta kulkeutua, vaikka naapuriksi jäänenkin.

— Miksi harvoin? kysäisi Lauri, joka orpanansa jäljessä halmeen ohi ahonrinnettä ylöspäin astui.

— Kylmääpä tuntuu olevan kohtelu täällä kotitalossakin. Ei ole minulle veli-Tuomas monta sanaa virkkanut ja hänen emäntänsäkin on umpisuinen ja raskasmielinen. Näet, tuolla pihalla hän pää kumarassa kulkee tuvan ja maitoaitan välillä aivan kuin äitivainaja, — kuuluneeko se oikein Karmalan komentoon!

— Kova työ pään kumaraan painaa ja mielenkin raskaaksi tekee.

— Niin taitaa. Mutta kylmää ja tylyä täällä on kansa joka taholla, — toisenlaiseksi olin sen lapsuuteni muistoilta kuvitellut.

Heino oli uudeksi kodikseen ja virka-asunnokseen nyt tällä matkalla ostanut talon vanhasta kotipitäjästään, Suopellon Sipi-vainajan vanhan talon, josta perilliset pesäjaon jälkeen olivat lähteneet eräjärvien rannoille uudismaita viljelemään. Isännän kuoltua olivat siellä näet vävyt keskenään riitautuneet, eikä ollut Leena-muorikaan jaksanut heitä enää koossa pitää, — silloin he olivat päättäneet myödä kantatilan ja rakentaa itselleen uudismökit takamaille, — niin kauas toisistaan, ettei akkojen tora salojen yli kuulu! Heino oli parahiksi kotipitäjänsä ehtinyt ostamaan tuon vauraan talon, ja hän oli ensin mielessään iloinnut siitä ajatuksesta, että hän loppuiäkseen, nuoruusintoilujensa jälkeen, pääsisi asettumaan vanhalle kotikulmalleen, jossa hänellä oli lapsuudentuttavansa ja jossa häntä, Sysikorven poikaa, virkamiehenäkin ystävyydellä ja luottamuksella kohdeltaisiin.

Mutta niissä toiveissaan hän oli jo tällä lyhyellä käynnillään pettynyt. Epäluuloa oli häntä vastaan huokunut, missä hän kulkikaan. Kun hän saapui talonpoikaistaloon, entisiin naapureihinsa, olivat vanhat lapsuudentuttavat kartelleet häntä, ja jäykästi olivat isäntämiehet häntä vieraana tervehtineet. Hän oli koettanut heittäytyä tuttavalliseksi, oli kertonut heille nuoruudenmuistojaan Karmalasta ja iloisia juttuja vaelluksiltaan, mutta eipä ollut hän saanut hymyä nousemaan ukkosten kasvoille; loitommas olivat hänestä lapsetkin vetäytyneet, kun hän oli tupaan astunut. Ja hän oli kuullut talonväkien syrjässä, nurkan takana, tylyllä äänellä toisilleen supattavan: "Karmalan poikia sanoo olevansa tämä uusi vouti, mikä lieneekin..." Ja toinen oli vastannut: "Niitähän se on, mutta herraksipa herkesi, heimostaan luopui..."

Masentavalta se oli Heinosta tuntunut, ja hiukan katumapäällä hän jo ajatteli asettumistaan tänne kotipitäjänsä. Syvältä tuntui juopa hänen ja kotiväenkin välillä, — omanaan he eivät häntä enää pitäneet.

— Ethän tuota voine kummeksiakaan, vastasi hänelle Lauri, kun Heino ahon rinnettä noustaessa tuota tylyyttä valitti, — eihän täällä ole totuttu herroilta mitään hyvää kokemaan, eikä varsinkaan voudeilta. Sinä olet nyt herra ja vouti, — täällä astut ulkomaan verassa ja kapeissa kaatioissa, ei sinua korven pojaksi tunneta.

— Mutta saman tuvan lapsiahan silti olen, miksi minua vieraana ja epäillen kohdellaan vain siitä syystä, että olen vähän koulua käynyt ja kuningasta uskollisesti palvellut ja häneltä viran saanut?

— Sinä olet siirtynyt toiseen säätyyn, vastasi Lauri harvakseen, mutta varmasti, — sinun eivät ole enää meidän raskaat työhuolestamme eikä kärsimyksemme, sinä elät meidän työstämme, — siksi et kuulu enää meihin, siksi olet vieras. Ja eikö meillä ole syytä vouteja vihata? Tuossa riihen edessä pieksätti muutamia vuosia sitten Hollolan vouti — sinun edeltäjäsi — oman isäsi niin, ettei hän siitä enää koskaan oikein kostunut. Silloin raskivat isäsi luut, — kenen luita pehmittänet sinä voutina, sitä ei vielä kukaan tiedä!

Heino ei enää vastannut, tuo esimerkki selvitti hänelle paljon kansan ja virkamiesten välistä vastakohtaa; hän oivalsi nyt paremmin sen syvän juovan, jonka hän oli joka askeleellaan tuntenut lapsuuden tuttavainsa ja itsensä välillä. Mutta Lauri oli päässyt sananpäästä kiinni ja jatkoi:

— Meillä on leipä lujassa, kovaa on, kun sen silloin vielä vieras vie, elääkseen sillä ylellisyydessä ja humussa. Näinpä marskin juhlassa Viipurissa heitukkain kantavan juomahuoneeseen nassakoita, joista jokainen kuului maksaneen saman verran kuin pikkutalo erämaan laidassa, ja yöllä näin heidän kantavan juhlahuoneesta ulos saksanhaljakkoihin puettuja ritareita, joiden humala oli tullut maksamaan enemmän, kuin erämies koko talvipyyntin nahkasistaan saa. Tähän herrasjoukkoon kuulut jo sinä, et meihin...

Mutta Heino kiirehti jo edellä, ikäänkuin orpanansa puheita paeten, ahon laelle, missä ennen oli ollut tuo vanha, lapsia kammottava karsikko, jossa Heinon äitivainaja oli käynyt kumartamassa pihlajaan kiinnitettyä pyhimyskuvaansa ja jossa hän öisin, muiden maatessa, oli kummia näkyjään nähnyt. Poissa oli nyt jo ristin kuva vanhan pihlajan kupeelta, ja karsikon alalaidan oli Tuomas jo kaskekseen viertänyt ja vääntänyt aitakiviksi vanhat käräjäkivet, joiden ääressä metsämiehet ennen olivat pyyntiluvuillaan Tapiota lepytelleet. Mutta vielä löytyi kivenkolosta viipale jotakin emäntävainajan sinne kantamaa alttarikankaan palasta. Sitä orpanukset katselivat ja Lauri virkkoi:

— Äitisi oli tietäjäsukua.

— Paljon hän taisi tietääkin, vastasi Heino muistelmiinsa vaipuneena. — Perää näkyi olleen siinäkin äitivainajani ennustuksessa, että minun urani tulisi kulkemaan toisia maita kuin teidän. En sitä tiennyt silloin, kun kerran näiltä mailta pakoon karkasin!

Mutta hän näkyi tahtovan katkaista nuo muistonsa, jotka hänen mielensä nyt alakuloiseksi painoivat,

ja lisäksi:

— Mutta jopa lienevät soutajani suurustaneet, astutaan jo halmeelle ja taloon.

Siellä halmeella ajoi veli-Tuomas avopäin ja mekonrinnus auki laiskaa juhtaansa, painaen hartiavoimalla raskasta kyntövehjettään kovaan rinteeseen, ja hänen vieressään, ojan partaalla, nosteli hänen paitasillaan leikkivä poikansa, viisivuotias ahavan ruskeaksi polttama jukura, jykevää kuokkaa, jota hän ei vielä paljon koholleen saanut. Mutta pojan hajareitisessä asennossa oli jo raatajan ryhtiä, kun hän siinä savimöhkälettä jyysti, — siitä ja leveäluisista kasvoista ja tukan valkoisista harjaksista sen jo näki, että siinä oli isänsä pienoiskuva, vastainen halmeenraataja.

Tuomas ei joutanut vieraita huomaamaankaan, kun nämä veräjälle saapuivat, hän oli niin kumaraan auransa kurkeen painunut, niin huohottavana kohosi hänen rinnastaan joka henkäisemällä työnpainon raskas hengitys. Orpanukset pysähtyivät veräjälle, antaen miehen rauhassa vakonsa päähän kyntää, ja Heino kysäisi serkultaan:

— Tähän halmeelleko se isä kuolikin?

— Tästä ne hänet olivat keväällä eräänä päivänä löytäneet. Oli tullut tänne aita korjaamaan ja tuossa aidan vieressä, kirves kädessään, hän oli maannut, kun emäntä oli sattumalta ohi kulkenut, — siihen oli vanhus työnsä ääreen väsähtänyt. Vielä oli ollut miehessä henkeä vähäisen, kun hänet täältä tupaan ja vuoteeseen kannettiin, mutta sinne saavuttuaan hän jo oli kohta sanaa puhumatta kuollut.

— Eihän se isävainaja voinut vuoteessa eikä työtönnä kauan elää!

Jo oli Tuomas vakonsa päähän kyntänyt, pysähtyi auraansa kääntämään ja näki vihdoin vieraat. Mutta työstään hän ei silti silloinkaan herjennyt, hän vain pyyhkäisi hikikarpalon otsaltaan ja rupesi uutta vakoa ajamaan.

— Hyvästi nyt, Tuomas, huusi hänelle silloin Heino veräjältä, — me teemme jo lähtöä talosta!

— Hyvästi, murahti kyntömies kumarasta asennostaan, hevostaan seisauttamatta, suoraksi ojentumatta. Hän maiskautti suullaan, kiirehtien laiskankankeaa vetäjää, ja taas hänen hengityksensä rupesi kohisemaan yksitoikkoisena, raskaana raatajan hengityksenä.

Päivä oli hiottavan helteinen, vaikka aurinko piiloilikin ehkäisten pilvien takana, luoden sieltä harmahtavan, painostavan valaistuksen luontoon. Lämmennyt oli jo Heinokin astellessaan, ja kun nyt orpanukset halmeenveräjältä läksivät vesakon läpi rantaan päin painumaan, virkahti hän:

— Tuossa on lippu lähteen partaalla, odota, juonpa siitä kulauksen.

Hän laskeusi polvilleen lähteen reunalle, niinkuin hän ennen poikanakin oli juodessaan tehnyt, kauhasi tuohella raikasta ruosteveittä ja joi. Joi uudelleen, eikä malttanutkaan nousta siitä heti edelleen rantaan kävelemään. Tuohon samaan vedenkalvoon muisti hän nähneensä kuvastuneina nuorukaisen iloiset kasvot, kirkaat silmät, ja hän ikäänkuin ihmetteli, kun ei niitä sieltä enää löytynyt. Lapsuudenmuistot tempasivat hänet mukaansa, hän istahti kerran vielä siihen koivun alle, mättäälle ja siihen hän jäi.

Lauri oli pysähtynyt pensaikkoon, oli sen alta jalallaan potkaissut esiin vanhan, vioittuneen jousenselan, jossa oli vielä palanen hirvensuonesta punottua jännettäkin jäljellä. Hän katseli tuota ruostunutta rautaa ... taisipa olla se hänen vanhoja jousiaan niiltä ajoilta, jolloin hän poikasena Eräukon seurassa näistä kotikuusikoista ammuskeli oravia ja koppeloita. Metsään oli häntä luonto aina poikavuosista vetänyt, sinne hän usein halmeeltakin maatöistä hiipi, sepä hänestä oli erämiehen tehnytkin...

Mutta hän viskasi ruostuneen raudan takaisin pensaaseen, hyppäsi puron yli ja virkkoi orpanalleen:

— Joko lähdetään?

Heino ei vastannut. Hän istui kuin kiinnikasvaneena mättäällä, tuijottaen lähteen yli viereiseen vesakkoon, — hän näytti tuijottavan muutamaan nuoreen koivuun, jonka varsi oli omituiseksi umpikääkäksi kasvanut, eikä hän siitä silmiään siirtänyt. Tuo koivu oli hänelle tuttu; monet rientävät muistot ja toistensa kintereillä viilettävät mielikuvat se nyt hänen mieleensä nosti. Juuri tuon koivun luonahan oli kerran hänen elämänuransa taittunut ja luiskahtanut siltä raiteelta, jolla talonpojan elämä on säädetty kulkemaan polvesta polveen, uusille, oudoille radoille, jotka hänet olivat kotiaholtaan kauas vieneet ja vieroittaneet hänet kotiheimostaan... Tuossa viidakossahan hän oli seisonut hammasta purren silloin, kun ankara isä oli häntä kohden vitsasta heiluttanut ja häväisten ajanut hänet takaisin helteeseen raatamaan, ja siinä hän oli nuorena sydämessään vannonut, että hänen piti päästä näistä ahtaista pihdeistä pois avarampaan maailmaan... Juuri tuossa oli hän kihisevässä vihassaan tarttunut

koivun vesaan ja sen kiukussaansolmuun kiskaissut... Siinä oli koivu, siinä sen umpikäkkä! Piispanretkeläiset ja kuljeksivat teinithän ne sitten hänet maailmalle houkuttelivat, mutta tässä lähteellä oli tuo itsetiedoton ikävä ensiksi syntynyt, tässä olivat jo alkujaan särkyneet hänen ja hänen kotoisen heimonsa välit...

— Tuota koivuako katselet? kysyi Lauri melkein ivallisena, kun hän serkultaan turhaan vastausta odotti.

— Sitä! — Jo laukesi Heinosta se lumous, johon solmukoivu hänet hetkeksi oli kietaissut, mutta vieläkin oli hänen vaikea irtautua noista muistoistaan. Ja hän lisäsi selittäen Laurille: — Tuon koivun vedin vihoissani solmuun silloin poikasena kerran, kun isäni minut karahkalla tästä lähteen vierestä nukkumasta herätti.

Lauri purskahti ääneensä nauramaan:

— Muistanpa minäkin sen ripityksen, — setä ei suvainnut unta työn aikana! Se oli sama päivä, jona ukko minut ensi kerran erämaille lupasi, siitä alkoivat eränkäyntini.

— Ja alkoivat minunkin retkeni. Minkähänlaisiksi olisikaan elämäni kääntynyt, jos isä minutkin silloin olisi laskenut erämatkalle, jonne halusin, enkä olisi teinejä tavannut enkä heidän jälkeensä karannut?

— Olisit kai tapellut kalajärvillä niinkuin me muut, ehkä olisit sinne kaatunut, niinkuin monet, tai sinne uudismökkiin asettunut, niinkuin Vilppu.

Mutta Heinokin kimpaisihe nyt pystyyn mättäältä, heilautti ohimennessään käppyrää koivua ja virkkoi:

— Siinä kasva minun muistokseni! — enpä kadu sitä uraani, johon minut viskasit; siinä jatkan, minä ja sukuni. Jos ei täällä sovita hyvin yhteen kotiheimon kanssa, niin sovitaanpa sitten huonosti; mitellään voimia, katsellaan karsaasti toisiamme, — nähdäänpä, kumman kateet ne syvemmäs sattuvat, kumman selkä ensiksi sujuu! Tule!

He astuivat vesakon läpi sille samalle törmälle, josta Erä-ukko eräänä kesäpäivänä otsa poimuissa oli katsellut piispanvenheiden tuloa. Siihen näkyi vasemmalta talo viljelyksineen, mutta suoraan edessä oli saunaranta ja venhevalkama... Sinne Lauri pysähtyi ja lausui orpanalleen hyvästit.

— Tässä tiemme eroavat. Soutajasi ovat jo venheessä, näet, sinua viittovat. Minä haen konttini tuvasta ja sitten saloa kohti!

Ja Lauri läksi metsämiehen nopein, äänettömin askelin painumaan taloon. Mutta Heino laskeusi loivaa rinnettä verkalleen alaspäin ja astui vesirajassa kasvavan pajupehkon ohi venheelleen. Sinne saapuessaan loi hän vielä katseen kotoiselle törmälle, — niin oli hän tehnyt silloinkin kerran, kun hän tuosta pehkon takaa potkaisi irti haapionsa ja hyppäsi siihen, yksin soutamaan avaraan maailmaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMAAN TAISTELU: HISTORIALLINEN ROMAANI

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project

Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if

you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or

limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.